

З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ 2 (21) 2003

Науковий і документальний журнал
Видається з серпня 1994 року
Виходить двічі на рік

Засновник: Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»

Співзасновники:

Національна академія України
Інститут історії України
Служба безпеки України
Державний комітет архівів України
Всеукраїнська спілка краєзнавців

Редакційна колегія:

Юрій Данилюк — головний редактор,
Сергій Кокін — перший заступник головного редактора,
Сергій Богунов — заступник головного редактора,
Олександр Рубльов — заступник головного редактора,
Роман Подкур — відповідальний секретар,
Олег Бажан, Володимир Пристайко,
Геннадій Боряк, Олександр Пшенніков,
Валерій Васильєв, Олександр Рєсєт,
Семен Глузман, Володимир Рєпринцев,
Василь Даниленко, Григорій Савченко,
Петро Кулаковський, Євген Склярєнко,
Станіслав Кульчицький, Георгій Смирнов,
Володимир Лозицький, Петро Тронько,
Наталія Маковська, Юрій Шаповал,
Руслан Пиріг,

Журнал внесено Вищою атестаційною комісією України до переліку наукових фахових видань з історичних наук («Бюлетень ВАК України», 1999, № 5).

Відділи редакції: 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4, к. 211, 212, 216
тел. 228-53-05, 229-13-88. Факс (044) 228-02-38
01034, м. Київ, вул. Золотоворітська, 7,
тел. 255-85-41, 256-92-11

Електронні версії номерів журналу розміщено на Інтернет-сторінці Служби безпеки України: www.sbu.gov.ua та www.ssu.gov.ua.

Мовний редактор *О.Стицька*

Комп'ютерне макетування *О.Хлопова*

Науково-допоміжна робота: співробітники Державного архіву Служби безпеки України *Д.Бойко, В.Говорун, О.Іщук, В.Окіпнюк*

Усі права застережені. Журнал зареєстровано у Міністерстві у справах преси та інформації в квітні 1995 р. Свідоцтво про державну реєстрацію КП № 1045.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, назв на авторах.

Редакція залишає за собою право на літературне редагування матеріалів.

© Видавництво «Сфера», оформлення, 2003

© Н.С.Рубльова, передмова, упорядкування,
додатки, покажчики, 2003

ВЛАДА І КОСТЬОЛ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ, 1919 1937 рр.: РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ПІД РЕПРЕСИВНИМ ТИСКОМ ТОТАЛІТАРИЗМУ

У спеціальному випуску журналу на основі раніше не оприлюднених документів Державного архіву Служби безпеки України та інших маловідомих документів і матеріалів розповідається про становище Римо-католицької церкви в умовах більшовицько-комуністичної системи, що протягом 20-х — 30-х років ХХ століття силою утверджувалася в Україні.

Розкривається використання владою органів державної безпеки як головного інструменту реалізації репресивної політики стосовно священнослужителів РКЦ — однієї з найпоширеніших церковних конфесій і важливого чинника релігійно-духовного життя в Україні у перші десятиліття ХХ століття.

Значну увагу надано висвітленню багатьох постатей з числа католицького духовенства, які виявилися головними обвинуваченими за низкою кримінальних справ і судових процесів, організованих владою з метою політичної і моральної дискредитації та штучного усунення РКЦ з контексту розвитку українського суспільства.

Підготовка спецвипуску здійснена фахівцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України (кандидат історичних наук *Наталія Рубльова*) та Державного архіву СБ України (керівник робочої групи — кандидат історичних наук *Сергій Кокін*) за загальним науковим керівництвом віце-президента НАН України, директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України академіка НАН України *Івана Кураса*.

ЗМІСТ

POWER AND CHURCH IN THE SOVIET UKRAINE, 1919–1937: ROMAN-CATHOLIC CHURCH UNDER THE REPRESSIVE PRESSURE OF THE TOTALITARIANISM

The special magazine's volume, based on the earlier unknown documents of the State Archive of the Security Service of Ukraine and others documents and materials, is dedicated to the situation of the Roman-catholic church in the bol'shevik-communist's system, which was established in Ukraine in 1920–1939.

The special magazine's volume opens up to the readers how soviet power used the Security Service, as a main instrument in the repressive policy against Roman-catholic church — one of the most widespread confessions and important factor of the religion's life in Ukraine in the first half of the XX century.

The significant attention is paid to highlight of the many Roman-catholic church's priests. They were the main defendants of the many criminal cases and trials, which were organized by the soviet power. It was done to political and morals discredit of the Roman-catholic church, to relieve it from the historical context of the Ukrainian society's development.

The special magazine's volume was prepared by the specialists of the Institute of the political and ethnic-national researches (Doctor of history Natalia Rubl'ova) and the State Archive of the Security Service of Ukraine (head of the scientific group — Doctor of history Sergii Kokin). Communal scientific leadership was realized by the vice president of the Academy of Sciences of the Ukraine, director of the Institute of the political and ethnic-national researches, academic of the Academy of Sciences of the Ukraine Ivan Kuras.

Передмова	17
Документи і матеріали	49
№ 1. Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви». 22 січня 1919 р.	49
№ 2. Замітка в газеті «Більшовик» про дипломатичну місію УНР у Ватикані. 26 червня 1920 р.	50
№ 3. Замітка в газеті «Більшовик» про участь польського римо-католицького духовенства в організації банку. 26 червня 1920 р.	51
№ 4. Протокол обшуку Вінницького костьолу співробітником Особливого відділу 12-ої армії РСЧА. 28 червня 1920 р.	52
№ 5. Замітка в газеті «Більшовик» про агітаційну діяльність римо-католицького духовенства. 2 липня 1920 р.	52
№ 6. Газетна стаття голови Революційної військової ради, наркома з військових і морських справ і наркома шляхів сполучення РСФРР Л. Троцького про взаємини УНР і Ватикану. 21 жовтня 1920 р.	53
№ 7. Лист письменника В. Короленка до голови РНК УСРР Х. Раковського з проханням звільнити з-під арешту настоятеля Полтавського костьолу. 7 березня 1921 р.	54
№ 8. Витяг з «Мирного договору між Росією і Україною, з одного боку, і Польщею — з іншого». 18 березня 1921 р.	55
№ 9. Обвинувальний висновок Одеського губревтрибуналу в справі патера Е. Мокельки та інших учасників антибільшовицького повстання в німецькій колонії Єлисаветівка Нечаянської волості. 25 квітня 1921 р.	56
№ 10. Пояснювальна записка настоятеля Погребищенського костьолу Бердичівського повіту Київської губернії ксьондза Й. Міодушевського про обставини переходу польсько-радянського кордону. 14 липня 1921 р.	58
№ 11. Посвідчення, видане Шепетівським Особливим відділом ксьондзу Й. Міодушевському. 15 липня 1921 р.	60

№ 12. Заява парафіян кафедрального костюлу м. Кам'янця-Подільського до РНК УСРР зі скаргою на дії місцевої влади. Січень 1922 р.	60	№ 24. Постанова КРВ Волинського губвідділу ДПУ УСРР про наявність складу злочину в діях ксьондза Я. Котвицького. 4 листопада 1923 р.	77
№ 13. Клопотання парафіян кафедрального костюлу м. Кам'янця-Подільського перед РНК УСРР про повернення садиби священнослужителів. [Раніше 23 січня 1922 р.]	61	№ 25. Протокол допиту ксьондза А. Федуківича. 4 листопада 1923 р.	78
№ 14. Клопотання римо-католиків м. Кам'янця-Подільського перед РНК УСРР про скасування рішення щодо реквізиції садиби священнослужителів. [Раніше 1 квітня 1922 р.]	62	№ 26. Протокол допиту ксьондза Я. Котвицького. 4 листопада 1923 р.	80
№ 15. Повідомлення РНК УСРР про передачу клопотань римо-католиків м. Кам'янця-Подільського на розгляд Наркомату юстиції УСРР. 4 квітня 1922 р.	65	№ 27. Анкета заарештованої Волинським губвідділом ДПУ УСРР парафіянки Житомирського кафедрального костюлу А. Клименко. 4 листопада 1923 р.	81
№ 16. Висновки Наркомату юстиції УСРР по заявах римо-католиків м. Кам'янця-Подільського. 13 квітня 1922 р.	65	№ 28. Протокол допиту А. Клименко. 26 листопада 1923 р.	82
№ 17. Протокол допиту слідчим Подільського губревтрибуналу настоятеля і парафіян Вінницького костюлу у справі про приховування культового майна. 12 травня 1922 р.	67	№ 29. Постанова Волинського губвідділу ДПУ УСРР про зміну запобіжних заходів щодо ксьондза А. Федуківича. 24 грудня 1923 р.	85
№ 18. Телеграма секретаря ВЦВК А. Снукідзе до Верховного ревтрибуналу УСРР про призупинення виконання вироку щодо ксьондза Я. Свідерського. 21 жовтня 1922 р.	70	№ 30. Постанова Волинського губвідділу ДПУ УСРР про припинення слідства у справі ксьондза А. Федуківича. 26 грудня 1923 р.	85
№ 19. Довідка Новоград-Волинського повітового виконкому про реєстрацію ксьондза Б. Дуніна-Вонсовича. 29 грудня 1922 р.	71	№ 31. Заява настоятеля римо-католицької парафії с. Озаринці Подільської губернії ксьондза М. Каровця до НКВС УСРР з проханням повернути відібрану садибу. 25 квітня 1924 р.	88
№ 20. Повідомлення львівського часопису «Gazeta Kościelna» про події у Кам'янецькій дієцезії. 1 січня 1923 р.	71	№ 32. Протокол засідання президії Антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У. 28 червня 1924 р.	89
№ 21. Запит Генерального консульства Німеччини у м. Харкові до Наркомату освіти УСРР про правову допустимість релігійного навчання дітей німецького походження. 18 вересня 1923 р.	73	№ 33. Заява римо-католицької громади с. Мурафа Могилів-Подільської округи до голови ВУЦВК Г. Петровського про непосильні умови орендування прикостельної садиби. 7 липня 1924 р.	91
№ 22. Роз'яснення Наркоматом освіти УСРР радянських правових норм стосовно релігійного навчання і виховання дітей. 29 жовтня 1923 р.	75	№ 34. Протокол засідання пленуму Всеукраїнської Антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У. 19 липня 1924 р.	94
№ 23. Постанова КРВ Волинського губвідділу ДПУ УСРР про наявність складу злочину в діях настоятеля Житомирського кафедрального костюлу ксьондза А. Федуківича. 4 листопада 1923 р.	76	№ 35. 3 протоколу засідання бюро фракції КП(б)У Могилів-Подільського окрвиконкому про передачу прикостельних споруд в оренду римо-католицькій громаді с. Мурафа. 26 липня 1924 р.	97
		№ 36. Вказівки Подільського губвиконкому райвиконкомам про виявлення римо-католицьких гуртків та облік їх членів. 4 серпня 1924 р.	97
		№ 37. Лист адмінвідділу НКВС УСРР до Подільського губадмінвідділу про подання інформації щодо римо-католицьких гуртків. 26 серпня 1924 р.	98

№ 38.	Висновок Прокуратури УСРР по скарзі членів Таращанської римо-католицької громади Білоцерківської округи на закриття костьолю. 8 листопада 1924 р.	99	№ 50.	Підписка настоятеля Харківського костьолю ксьондза В. Ільгіна про невіїзд за межі м. Харкова. 7 січня 1926 р.	116
№ 39.	Заява правління римо-католицької громади м. Первомайська Одеської губернії до НКВС УСРР з проханням повернути конфісковане культове майно. 12 лютого 1925 р.	100	№ 51.	Протокол допиту настоятеля Київського костьолю св. Олександра ксьондза Т. Скальського. 25 травня 1926 р.	117
№ 40.	Повідомлення Одеського губвиконкому до НКВС УСРР про використання культового майна римо-католицької громади м. Первомайська для нерелігійних потреб. 27 лютого 1925 р.	101	№ 52.	Протокол особистого обшуку ксьондза Т. Скальського. 9 червня 1926 р.	119
№ 41.	Газетне повідомлення про самоспалення ксьондза А. Федуківича. 12 березня 1925 р.	102	№ 53.	Повідомлення Херсонського окрадмінвідділу до НКВС УСРР про таємне погодження з ДПУ роботи по відокремленню церкви від держави. 12 червня 1926 р.	120
№ 42.	Газетне повідомлення про заклик прелата Й. Крушинського до лояльності стосовно радянської влади. 15 березня 1925 р.	102	№ 54.	Постанова ДПУ УСРР про припинення слідства у справі ксьондза В. Ільгіна і порушення клопотання про висилку його за межі України. Листопад 1926 р.	120
№ 43.	Відкритий лист ксьондза К. Нановського до Апостольського нунція у Варшаві. 22 березня 1925 р.	103	№ 55.	Витяг з протоколу № 79 Особливої наради при колегії ДПУ УСРР про призначення покарання ксьондзу В. Ільгіну. 30 листопада 1926 р.	122
№ 44.	Заява настоятеля Сквирського костьолю Білоцерківської округи ксьондза Ф. Буяльського до НКВС УСРР зі скаргою на утиски з боку комітету взаємодопомоги. 3 квітня 1925 р.	104	№ 56.	Вказівки КРВ ДПУ УСРР про режим етапування ксьондза В. Ільгіна до місця відбування покарання. 29 грудня 1926 р.	122
№ 45.	Заява архітектора М. Лансере до Наркомату освіти СРСР про необхідність збереження католицьких монастирів у м. Ізяславлі Волинської губернії. 3 травня 1925 р.	105	№ 57.	Заява проскурівського ксьондза Є. Перковича про зречення від духовного сану і релігії. 5 січня 1927 р.	123
№ 46.	Довідка Макарівського райвиконкому Київської округи про надання дозволу на проведення зборів римо-католицької громади с. Макарова. 30 травня 1925 р.	107	№ 58.	Витяг з протоколу Особливої наради при колегії ОДПУ при РНК СРСР про призначення покарання ксьондзу В. Ільгіну. 7 січня 1927 р.	126
№ 47.	Телеграма начальника Шепетівського арештантського будинку до НКВС УСРР про влаштування в'язниці в Ізяславському бернардинському монастирі. 26 жовтня 1925 р.	107	№ 59.	Протокол допиту ксьондза Ф. Буяльського. 5 травня 1927 р.	127
№ 48.	Автобіографія настоятеля Вінницького костьолю ксьондза І. Левинського. 1926 р.	108	№ 60.	Повідомлення НКВС УСРР Артемівському окрадмінвідділу про недоцільність закриття костьолю в м. Єнакієво. 14 червня 1927 р.	164
№ 49.	Доповідна записка ДПУ УСРР для ЦК КП(б)У про роботу серед римо-католицького духовенства і польського населення. [1926 р.]	108	№ 61.	Постанова Бердичівського окрвідділу ДПУ УСРР про порушення клопотання перед ВУЦВК про дозвіл на продовження терміну слідства у справі ксьондза Р. Янковського. 11 липня 1927 р.	165
			№ 62.	Витяг з протоколу № 15/316 закритої частини засідання малої президії ВУЦВК про продовження утримання під вартою ксьондза Р. Янковського та обвинувачених у його справі. 26 липня 1927 р.	166

№ 63.	Прохання римо-католицької громади м. Умані до голови ВУЦВК про повернення конфіскованої садиби ксьондза. 1 серпня 1927 р.	167	№ 75.	Висновки НКВС УСРР по скарзі римо-католицької громади м. Умані на відбирання прикостьольних будівель. 10 серпня 1928 р.	187
№ 64.	Газетна публікація про суд над римо-католицькими священнослужителями В. Шиманським і М. Єндрушаком. 12 жовтня 1927 р.	169	№ 76.	Витяг з протоколу № 244/68 засідання консультативного бюро приймальні голови ВУЦВК щодо скарги римо-католицької громади м. Умані. 10 вересня 1928 р.	187
№ 65.	Звернення Апостольських адміністраторів Житомирської і Кам'янець-Подільської дієцезій до ВУЦВК з нагоди 10-річчя радянської влади. 19 жовтня 1927 р.	170	№ 77.	Заява заарештованого настоятеля костьолу с. Зельци Одеської округи патера Й. Фурха до слідчого ДПУ з проханням повернути особисті речі. 24 жовтня 1928 р.	188
№ 66.	Декларація ксьондзів Поділля з нагоди 10-річчя Жовтневої революції. 5 листопада 1927 р.	172	№ 78.	Протокол наради партійного активу Фрідріх-Енгельського району Одеської округи про боротьбу з впливом патера Й. Фурха на населення німецьких колоній. 27 жовтня 1928 р.	189
№ 67.	Повідомлення ТАРС про підготовку суду над ксьондзом Т. Скальським. 19 січня 1928 р.	176	№ 79.	Лист в'язня Соловецьких таборів ксьондза Ф. Любчинського настоятелю Вінницького костьолу ксьондзу Я. Левинському. 22 грудня 1928 р.	192
№ 68.	Ухвала зборів парафіян Полтавського костьолу про підтримку декларації ініціативної групи римо-католицького духовенства Поділля. 19 лютого 1928 р.	179	№ 80.	Стаття у львівській газеті «Діло» про утримання католицьких священнослужителів на Соловецьких островах. 1 січня 1929 р.	194
№ 69.	Лист настоятеля Базалійського костьолу Шепетівської округи ксьондза О. Білякевича до редакції газети «Вісті ВУЦВК» про підтримку декларації ініціативної групи римо-католицького духовенства Поділля. 20 лютого 1928 р.	180	№ 81.	Вказівки КРВ ДПУ УСРР Вінницькому окрввідділу ДПУ про збір компрометуючого матеріалу стосовно ксьондза Я. Левинського. [Раніше 14 січня 1929 р.]	196
№ 70.	Лист настоятеля Ставищенського костьолу Білоцерківської округи ксьондза А. Гутовського до редакції газети «Вісті ВУЦВК» з осудом антирадянської діяльності римо-католицького духовенства. 26 лютого 1928 р.	181	№ 82.	Лист ДПУ УСРР до ВУЦВК про необхідність надання ксьондзу Є. Перковичу виборчих і громадянських прав. 14 березня 1929 р.	197
№ 71.	Повідомлення газети «Вісті ВУЦВК» про ухвалу загальних зборів польського населення містечка Сніткова Копайгородського району Могилів-Подільської округи стосовно діяльності римо-католицького духовенства. 20 березня 1928 р.	183	№ 83.	Прохання ксьондза А. Кобця начальнику Проскурівського окрввідділу ДПУ УСРР щодо умов утримання у в'язниці. 10 червня 1929 р.	197
№ 72.	Витяг з протоколу засідання колегії ОДПУ при РНК СРСР щодо застосування амністії до ксьондза В. Ільгіна. 24 березня 1928 р.	184	№ 84.	Протокол зборів колективу державного заводу ім. Рикова м. Рикова Артемівської округи з приводу закриття у місті церков. 28 червня 1929 р.	199
№ 73.	Повідомлення НКВС УСРР до Президії ВУЦВК про перебудову костьолу м. Лозова Харківської округи під в'язницю. 23 липня [1928 р.]	185	№ 85.	Записки членів колективу державного заводу ім. Рикова м. Рикова Артемівської округи з приводу закриття у місті церков. 28 червня 1929 р.	203
№ 74.	Витяг з протоколу № 56/357 закритої частини засідання малої президії ВУЦВК про використання будівлі костьолу м. Лозова Харківської округи. 24 липня 1928 р.	186	№ 86.	Постанова Київського окрввідділу ДПУ УСРР про обрання запобіжних заходів стосовно Апостольського адміністратора Житомирської дієцезії ксьондза К. Наскренцького. 30 липня 1929 р.	206

№ 87.	Протокол допиту ксьондза К. Наскренцького. 30 липня 1929 р.	207	№ 102.	Акт обстеження комісією Маріупольської міськради приміщення костьолу. 17 жовтня 1932 р.	251
№ 88.	Витяг з протоколу наради активу Спільки войовничих безвірників і слухачів курсів антирелігійників Артемівської округи про підсумки кампанії по закриттю церков. 25 серпня 1929 р.	209	№ 103.	Протокол зборів мешканців м. Риково з приводу закриття римо-католицького костьолу. 30 листопада 1932 р.	252
№ 89.	Витяг з протоколу Особливої наради при колегії ОДПУ при РНК СРСР про продовження терміну покарання ксьондзу В. Ільгіну. 15 грудня 1929 р.	210	№ 104.	Доповідна записка Риковської міськради Спільки войовничих безвірників Донецької області про роботу серед католиків. 27 грудня 1932 р.	253
№ 90.	Уривок з книги Я. Ковальчука «Ксьондзи в Україні». 1930 р.	210	№ 105.	Витяг з протоколу № 176 засідання судової трійки ПП ОДПУ Північного краю про позбавлення ксьондза В. Ільгіна права на проживання у м. Харкові та інших місцевостях СРСР. 1 січня 1933 р.	254
№ 91.	Протокол допиту заарештованого настоятеля Сатанівського костьолу Проскурівської округи ксьондза І. Ладиго. 4 січня 1930 р.	215	№ 106.	Доповідна записка Риковської міськради Донецькому облвиконкому про закриття костьолу. 17 січня 1933 р.	255
№ 92.	Акт медичного огляду ув'язненого ксьондза І. Ладиго. 6 січня 1930 р.	217	№ 107.	Повідомлення Донецькому облвиконкому і Риковській міськраді про згоду ВУЦВК на закриття костьолу у м. Риково. 21 січня 1933 р.	256
№ 93.	Протокол допиту Апостольського адміністратора Кам'янецької дієцезії прелата Я. Свідерського. 23 січня 1930 р.	217	№ 108.	Протокол № 2 загальних зборів Маріупольської римо-католицької громади про ремонт костьолу. 26 березня 1933 р.	256
№ 94.	Протокол допиту ксьондза Я. Свідерського. 28 січня 1930 р.	226	№ 109.	Протокол загальних зборів працівників Маріупольської швейної фабрики про закриття костьолу. 31 березня 1933 р.	257
№ 95.	Публікація «Черга за церквою» у газеті «Радянський шлях» про закриття храмів у с. Спичинці Плисківського району. 2 лютого 1930 р.	227	№ 110.	Повідомлення Маріупольського міськфінвідділу міськраді про фінансову заборгованість римо-католицької громади. 31 березня 1933 р.	258
№ 96.	Касаційна заява М. Петкевича, засудженого у справі римо-католицьких священиків Дніпропетровської округи. 4 травня 1930 р.	227	№ 111.	Протокол допиту настоятеля Київського костьолу св. Олександра ксьондза Б. Блехмана. 2 вересня 1933 р.	258
№ 97.	Вирок Верховного Суду УСРР у «Справі ксьондзів». 27 червня 1930 р.	228	№ 112.	Анкета заарештованого настоятеля Миколаївського костьолу ксьондза Х. Зиска. 26 вересня 1933 р.	261
№ 98.	Висновки комісії Волинського науково-дослідного музею про стан бернардинського монастиря та інших архітектурних пам'яток м. Ізяслава. 6 листопада 1930 р.	246	№ 113.	Анкета заарештованого настоятеля Єнакієвського костьолу патера Ф. Пфлуга. 15 жовтня 1933 р.	263
№ 99.	Касаційна заява мешканця м. Фастова Б. Бочковського, засудженого у справі ксьондза Ф. Андрушевича. 18 липня 1931 р.	248	№ 114.	Постанова Донецького облвідділу ДПУ УСРР про пред'явлення патеру Ф. Пфлугу обвинувачення у розвідувальній діяльності на користь Німеччини. 9 листопада 1933 р.	264
№ 100.	Постанова Особливого відділу УВО і ДПУ УСРР про припинення слідства у справі ксьондза Ф. Андрушевича. 21 жовтня 1931 р.	249	№ 115.	Протокол очної ставки між заарештованими патерами А. Вагнером і Ф. Пфлугом. 19 листопада 1933 р.	265
№ 101.	Лист Ямпільського райвиконкому до ВУЦВК про влаштування складу зброї і будівельних матеріалів у приміщенні костьолу м. Ямпіль. 21 січня 1932 р.	250			

№ 116.	Постанова Особливого відділу ДПУ УСРР про пред'явлення ксьондзу Х. Зиску обвинувачення у шпигунстві на користь Німеччини. 2 грудня 1933 р.	268	№ 129.	Висновок УДБ НКВС УСРР про недоцільність звільнення із заслання патера Н. Іллі. 13 серпня 1935 р.	282
№ 117.	Повідомлення Роздільнянського райвідділу ДПУ Одеському облвідділу ДПУ УСРР про збір компрометуючого матеріалу стосовно настоятеля костьолу с. Єреміївка патера Н. Іллі. 19 грудня 1933 р.	269	№ 130.	Протокол допиту ксьондза Й. Козинського. 22 серпня 1935 р.	283
№ 118.	Протокол очної ставки між заарештованими патерами Х. Зиском та П. Шубертом. 22 грудня 1933 р.	270	№ 131.	Автобіографія ксьондза Р. Янковського. [Після 26 серпня 1935 р.]	284
№ 119.	Обвинувальний висновок Особливого відділу ДПУ УСРР у справі ксьондза Х. Зиска. 23 лютого 1934 р.	271	№ 132.	Протокол допиту заарештованого настоятеля Сімферопольського костьолу єпископа О. Фрізона. 16 жовтня 1935 р.	286
№ 120.	Витяг з протоколу № 20/580 засідання судової трійки при колегії ДПУ УСРР про призначення міри покарання ксьондзу Х. Зиску. 23 лютого 1934 р.	274	№ 133.	Протокол допиту єпископа О. Фрізона. 20 жовтня 1935 р.	290
№ 121.	Витяг з протоколу № 42/1139 Особливої наради при колегії ДПУ УСРР про призначення покарання патеру Н. Іллі. 26 лютого 1934 р.	274	№ 134.	Протокол допиту єпископа О. Фрізона. 22–23 жовтня 1935 р.	292
№ 122.	Анкета заарештованого настоятеля костьолу німецької колонії Шпеер Одеської області М. Келлера. 23 червня 1934 р.	275	№ 135.	Протокол допиту настоятеля Київського костьолу св. Олександра ксьондза А. Шенфельда. 2 листопада 1935 р.	295
№ 123.	Прохання патера Н. Іллі про помилування. 7 липня 1934 р.	276	№ 136.	Протокол допиту ксьондза С. Яхневича. 16 грудня 1935 р.	299
№ 124.	Анкета заарештованого настоятеля костьолу німецької колонії Ландау Одеської області А. Гофмана. 8 грудня 1934 р.	276	№ 137.	Протокол допиту ксьондза С. Клемчинського. 20 грудня 1935 р.	299
№ 125.	Доповідна записка наркома внутрішніх справ і голови ДПУ УСРР В. Балицького до ЦК КП(б)У щодо організації суду над римо-католицькими священиками в Одеській області. 10 квітня 1935 р.	277	№ 138.	Протокол судового засідання спецколегії Одеського облсуду у справі римо-католицького духовенства Одещини. 21 лютого 1936 р.	300
№ 126.	Довідка Маріентальської сільради Спартаківського району Одеської області про патера А. Окса. 18 травня 1935 р.	278	№ 139.	Вирок спецколегії Одеського облсуду у справі настоятеля костьолу с. Ельзас Зельцького району патера Л. Вольфа. 29 лютого 1936 р.	318
№ 127.	Підписка патера А. Окса про невізд із с. Маріенталь Спартаківського району Одеської області. 19 травня 1935 р.	279	№ 140.	Обвинувальний висновок у «Справі контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства на Правобережжі України». 2 квітня 1936 р.	320
№ 128.	Протокол допиту заарештованого патера А. Окса. 19 травня 1935 р.	280	№ 141.	Постанова Генерального прокурора УСРР А. Кисельова про затвердження обвинувального висновку і направлення справи ксьондзів С. Яхневича, М. Щепанюка та інших на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР. 19 квітня 1936 р.	338
			№ 142.	Повідомлення Генерального прокурора УСРР А. Кисельова Прокурору СРСР А. Вишинському про направлення до Москви справи групи католицького духовенства України. 19 квітня 1936 р.	339

ПЕРЕДМОВА

№ 143.	Вирок спецколегії Головного суду Кримської АРСР у справі єпископа О. Фрізона. 17 березня 1937 р.	339
№ 144.	Постанова Житомирського окрвідділу НКВС УРСР про обрання запобіжного заходу щодо ксьондза М. Єндрушака. 6 серпня 1937 р.	349
№ 145.	Анкета заарештованого ксьондза М. Єндрушака. [Після 7 серпня 1937 р.]	350
№ 146.	Протокол допиту ксьондза М. Єндрушака. 9 серпня 1937 р.	351
№ 147.	Постанова військового прокурора ХВО про обрання запобіжного заходу щодо настоятеля Харківського костьолу ксьондза Л. Гашинського. 12 серпня 1937 р.	353
№ 148.	Постанова Житомирського окрпрокурора про обрання запобіжного заходу стосовно ксьондза М. Єндрушака. 28 серпня 1937 р.	354
№ 149.	Протокол допиту ксьондза Л. Гашинського. 30–31 серпня 1937 р.	355
№ 150.	Обвинувальний висновок у справі ксьондза М. Єндрушака. [Раніше 17 вересня 1937 р.]	362
№ 151.	Витяг з протоколу № 89 ухвали наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова і Прокурора СРСР А. Вишинського про розстріл ксьондза Л. Гашинського. 24 вересня 1937 р.	363
№ 152.	Повідомлення польського часопису «Oriens» про страту єпископа О. Фрізона. 1 грудня 1937 р.	364
№ 153.	Акт про страту ксьондза В. Шиманського. 8 грудня 1937 р.	365
Біографії римо-католицьких священників, репресованих радянською владою		374
Термінологічний словник		439
Список скорочень		446
Іменний покажчик		451
Географічний покажчик		479
Content		495

Сучасна вітчизняна наука звертається до проблем, пов'язаних з існуванням Римо-католицької церкви (РКЦ) на українських землях, не надто часто, насамперед наділяючи своєю увагою інші, значно поширеніші й глибше вкорінені в Україні відгалуження християнства — православ'я та греко-католицизм¹. Такий розподіл дослідницьких пріоритетів зумовлюється, на нашу думку, не лише цілком зрозумілим і справедливим прагненням зосередитися на вивченні традиційних для титульного етносу церков, що за радянських часів розділили його трагічну долю, але й впливом деяких чинників, що знаходяться поза наукою.

Найвагомішим з них є домінування у суспільній свідомості стереотипних уявлень про римо-католицизм як суто чужинське віросповідання, що в давнину силоміць насаджувалося українському народу поневолювачами із Заходу, проте було ним відторгнуте й перетворилося у доволі рідкісне в наших краях, ледь не реліктове й екзотичне, а тому й не варте особливої уваги, явище. Ця односторонність та упередженість, що не раз набирала форм взаємної релігійної нетерпимості і ворожнечі, виникла внаслідок багатоголікового змагання на геополітичному просторі України, де проходить межа цивілізацій, двох відгалужень християнства — греко-візантійського та латинського, що, власне, уособлювали Схід і Захід і виступали носіями східної і західної ментальностей і культур.

За часів перебування українських земель у складі Російської імперії, що послуговувалася девізом «Православ'я, самодержавство, народність», негативізм щодо католицизму, діставши оперття з боку держави, посилювався і, під впливом політичних чинників, здобув національне, антипольське забарвлен-

¹ Див., напр.: Пащенко В. О. Держава і православ'я в Україні: 20–30-ті роки ХХ ст. — К., 1993. — 188 с.; Зінченко А. Визволитися вірою: Життя і діяння митрополита Василя Липківського. — К., 1997. — 423 с.; Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр.: Доба Української Центральної Ради: Навч. посібник. — К., 1997. — 197 с.; Його ж. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр.: Доба Гетьманату Павла Скоропадського: Навч. посібник. — К., 1997. — 317 с.; Андрусішин Б. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр.: Доба Директорії УНР: Навч. посібник. — К., 1997. — 172 с.; Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ, 14–30 жовт. 1921 р.: Документи і матеріали / Упоряд.: Г. М. Михайличенко, Л. Б. Пилявець, І. М. Преловська; Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. — К.; Л., 1999. — 559 с.; та ін.

ня. В умовах радянської тоталітарної держави, що послідовно здійснювала антирелігійну і антицерковну політику, до складників якої належав також антикатолицизм, релігієзнавчі студії провадилися винятково у річищі надто віддаленого від принципів об'єктивності так званого наукового атеїзму.

На зламі другого і третього тисячоліть у галузі вивчення Костьолу в Україні все ж почали відбуватися деякі зрушення, що спонукали появу низки праць вітчизняних дослідників, присвячених, зокрема, історичній долі цього віросповідання на українських землях². При цьому найбільша

² Див., напр.: *Ковалець (Рубльова) Н.* Євген Перкович: силует римсько-католицького священика на тлі державного атеїзму // *Український історичний журнал*. — 1996. — № 6. — С. 101–114; *Лісевич І. Т.* Духовно спрагли: Духовне життя польської національної меншини на Наддніпрянській Україні в 1864–1917 рр. — К., 1997. — С. 168–236 (*Розділ V. Забезпечення свободи совісті*); *Рубльова Н.* Невідома ділянка «антирелігійного фронту»: Боротьба владних структур УСРР проти Римсько-католицької церкви, 1920-ті роки // *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. — 1998. — № 1/2 (6/7). — С. 228–243; *Ії ж.* Вплив доби революційних перетворень на життя Римсько-католицької церкви в Україні 1917–1921 рр. // *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. — 1998. — Вип. 6. — С. 144–152; *Stroński H.* Represje stalinizmu wobec ludności polskiej na Ukrainie w latach 1929–1939. — Warszawa, 1998. — S. 63–98 (*Rozd. II. Ludność polska a eliminacja Kościoła rzymskokatolickiego z życia publicznego*); *Соколовський О. К.* Церква Христова 1920–1940: Переслідування християн в СРСР. — К., 1999. — 338 с.; *Рубльова Н.* Антикатолицька кампанія в УСРР: причини, інструментарій, перебіг (кінець 20-х — 30-ті рр.) // *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. — 1999. — № 1/2 (10/11). — С. 388–405; *Білоусов Ю.* Київсько-Житомирська римсько-католицька єпархія: Історичний нарис. — Житомир, 2000. — 314 с.: іл.; *Рубльова Н.* Ліквідація в Україні ієрархії Римо-католицької церкви (кінець 1917–1937 рр.) // *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. — 2000. — № 2/4 (13/15). — С. 311–330; *Ії ж.* Римо-католицька церква в Україні: сучасність на тлі історії // *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. — 2000. — Вип. 12. — С. 232–241; *Історія релігії в Україні: У 10-ти т.* — К., 2001. — Т. 4: *Католицизм / За ред. П. Яроцького*. — С. 17–188 (Ч. 1. *Римо-католицизм на українських землях*); *Браславець О.* Київ католицький, Київ православний: Путівник. Іван Павло II в Україні, 23–27 червня 2001 р. — К., 2001. — 203 с.; *Сергійчук В.* У боротьбі за рідну віру римо-католики України завжди були неохочі. — К., 2001. — 228 с.; *Палладіна Т.* Римсько-Католицька Церква у Києві. — К., — 2002. — 108 с.: іл.; *Перкун В.* «...І печаткою стверджую»: З історії печаток Католицької церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII — XX ст.). — К., 2002. — 127 с.: іл.; *Рубльова Н. С.* До проблеми національної ідентичності католиків сучасної України // *Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 рр.*: Збірник / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України; Відп. ред.: І. Ф. Курас, О. М. Майборода. — К., 2002. — С. 331–345; *Stroński H.* Życie religijne Polaków w Kijowie na początku XX wieku // *Pamiętnik Kijowski*. — Kijów, 2002. — Т. VI: *Polacy w Kijowie*. — S. 167–176; *Рубльова Н.* Українська революція і Костьол // *Історіографічні дослідження в Україні / Інститут історії України НАН України*. — К., 2003. — Вип. 13: У 2-х ч.: *Україна — Польща: Історія і сучасність*: Зб. наук. праць і спогадів пам'яті П. М. Калениченка (1923–1983). — Ч. 1. — С. 188–215; та ін.

увага прикута до обставин життєдіяльності РКЦ за радянських часів, що через згадані вище причини не знайшли у вітчизняній історіографії відображення, адекватного місцю і ролі цієї конфесії в українському суспільстві. Ще донедавна дослідження у цій сфері з огляду на панування стереотипних поглядів на католицизм, а також важкодоступність і штучну збідненість джерел, вважалися у середовищі науковців малоперспективним і навіть маргінальним заняттям. Проте завдяки суспільно-політичним змінам останніх десятиліть, що призвели до краху тоталітарної системи і посприяли відродженню української державності, відбуваються суттєві зрушення як у поглядах на діяльність РКЦ в Україні, так і в підходах до вивчення її історії. Спроби якомога повнішого і об'єктивнішого розкриття цієї тематики уможливилися завдяки процесам подолання нагромаджених за часів тоталітаризму ідеологічних перешкод і відкриття доступу до закритих раніше джерел.

Зростання зацікавленості вітчизняної науки і громадськості у дослідженні тематики, пов'язаної з діяльністю Костьолу, не випадкова, адже стосується церкви, що здавна присутня на наших землях і залишила помітний слід не лише в релігійному, але й суспільно-політичному житті нашої країни. Збірник, що пропонується увазі читача, має на меті не тільки висвітлити одну з маловідомих сторінок історії про становище РКЦ в УСРР між двома світовими війнами в умовах сталінського тоталітарного режиму, проілюструвати різноманітність і насиченість джерельної канви досліджень цієї проблеми, але насамперед віддати данину пам'яті нашим співвітчизникам — священнослужителям і вірянам, що зазнали переслідувань за свою приналежність до цієї церкви, адже за всю тисячолітню історію України ніякі події і явища не позначилися на обличчі РКЦ з такою силою, як це було здійснено комунізмом радянського зразка.

Збірник відкривається документом, що слугував наріжним каменем державно-релігійних взаємин впродовж всього періоду панування комуністичного режиму — декретом «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», ухваленим Тимчасовим робітничо-селянським урядом України 23 січня 1919 р. Проте перший досвід взаємин із владою більшовиків РКЦ набула раніше, під час жовтневих подій 1917 р., які стали гірким і болісним засобом від ейфорії та ентузіазму, що запанували у середовищі римо-католицького духовенства після повалення царату і перших демократичних перетворень уряду О. Ф. Керенського.

До революції 1917 р. на українських землях, що входили до складу Російської імперії, Костьол, хоча й отримав від світської влади статус «инославно», тобто чужинського, стороннього для місцевого населення віросповідання, і, як конкурент офіційного православ'я та нагненик польського національно-визвольного руху, потерпав від різноманітних дискримінаційних заходів, проте діяв легально і мав добре організовану структуру й ієрар-

хію та численну паству. Межі Луцько-Житомирської єпархії РКЦ охоплювали всю Правобережну Україну — Київську, Волинську та Подільську губернії. Резиденція єпископа знаходилася у м. Житомирі. З 1916 р. цю посаду обіймав кс. Ігнатій Дуб-Дубовський³. Згідно з даними канцелярії Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора, число католиків у парафіях цієї дієцезії становило напередодні Першої світової війни понад 760 тис. осіб, священнослужителів — 309⁴. Однак ці цифри, на думку РКЦ, не зовсім відповідали дійсності, бо царська адміністрація навмисне применшувала кількість католиків. Так, костюльна статистика, оперуючи відомостями, які помітно відрізнялися від офіційних, стверджувала, що у 1913 р. у згаданих вище трьох губерніях Правобережної України нараховувалося бл. 817,6 тис. віруючих та 337 священнослужителів РКЦ⁵. На південь України, Крим і Донбас поширювалася юрисдикція Тираспільської дієцезії, що обіймала також римо-католицькі парафії Поволжя і Кавказу. До південноукраїнських парафій Тираспільської дієцезії належало бл. 200 тис. віруючих, переважно мешканців німецьких колоній, за винятком міст, де католики здебільшого мали польське коріння.

Назагал з-поміж 5 млн. католиків Могильовської митрополії РКЦ, чия юрисдикція поширювалася на всю Російську імперію, бл. 1 млн. їх мешкало в Україні; а з-поміж 2 194 її римо-католицьких священників⁶ понад 400 виконувало духовну місію в українських землях. Отже, на українських теренах перебувала приблизно п'ята частина пастви й кліру РКЦ імперії Романових.

Лютневу революцію 1917 р. і падіння самодержавства — оплоту православ'я — римо-католицьке духовенство підросійських земель, у тому числі і в Україні, зустріло з надією на усунення всіх перешкод для своєї діяльності. Перші кроки Тимчасового уряду, спрямовані на демократизацію життя в країні, поза сумнівом, могли сприяти розвою католицизму на території колишньої царської Росії. 2 (14) вересня 1917 р. уряд Керенського проголосив рівноправність католицької і православної конфесій. Скасування привілеїв одержавленої Православної церкви, як і розраху-

³ Дуб-Дубовський Ігнатій (1874–1953) — ксьондз (з 1899 р.), єпископ (з 1916 р.). Народився у м. Вільно, закінчив Житомирську римо-католицьку духовну семінарію і колегіум Анжелікум у Римі, доктор канонічного права. 1916 р. очолив Луцько-Житомирську єпархію РКЦ, водночас виконуючи обов'язки адміністратора Кам'янецької єпархії.

⁴ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі — ЦДА України у м. Києві), ф. 442, оп. 862, спр. 90, арк. 33–37 зв.

⁵ *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri diocesium Luceoriensis et Żytomiriensis nec non Camenecensis Anno Domini 1913.*

⁶ *Dzwonkowski R., SAC. Kościół katolicki w ZSRR, 1917–1939: Zarys historii.* — Lublin, 1997. — S. 38.

вав Ватикан, відкривало широкі можливості. Тож не дивно, що реакція цих двох церков, що впродовж віків конкурували між собою, на нечувані раніше суспільні зміни виявилася діаметрально протилежною: якщо православне духовенство, особливо його верхівка, сприйняло крах Російської імперії як суспільну й особисту трагедію, втрату власної опори, то в костюлах, навпаки, правилися молебні вдячності російській демократії.

На початку 1918 р. у Луцько-Житомирській єпархії РКЦ було зареєстровано вже 365 ксьондзів. Число віруючих теж зросло — до 846,2 тис. осіб: у тому числі понад 373,7 тис. католиків мешкало у Волинській губернії; 319,7 тис. — на Поділлі; майже 152,8 тис. — на Київщині⁷. На території України католики почали повертати собі костюли й монастирі, що були відібрані в них царатом після поразки польських повстань. Так, зокрема, для численних прочан знову відкрилася брама святині — кармелітського кляштору у Бердичеві, закритого ще у 1866 р. Тимчасовий уряд скасував також заборону перебування в країні членів Товариства Ісуса, тобто єзуїтів, дозволив створення нових і відновлення ліквідованих царатом римо-католицьких єпархій і парафій, а також погодився на подальше призначення єпископів без узгодження зі світською владою.

Внаслідок згаданих демократичних нововведень на Сході в Апостольській Столиці визрів намір реставрувати пошкоджену за царату структуру РКЦ, зокрема відродити на території південно-західної України Кам'янецьку дієцезію. Процедура реституції для РКЦ ускладнювалася тим, що на Поділлі в цей час було надто неспокійно. Зібравши через свого посланця о. Акілле Ратті⁸ необхідну інформацію, 31 серпня 1918 р. папа Бенедикт XV усе ж вирішив відновити цю єпархію, іменувавши її ординарієм кс. Петра Маньковського⁹, який за царату не надто приховував

⁷ *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri diocesium Luceoriensis et Żytomiriensis nec non Camenecensis Anno Domini 1918.*

⁸ *Pammi Aкілле* (1857–1939) — священник РКЦ (з 1879 р.), доктор теології, права й філософії, автор праць з історії Костюла, палеографії, літературознавства та мистецтвознавства, префект Ватиканської бібліотеки (з 1911 р.), відомий також як спортсмен-альпініст. 25 квітня 1918 р. папою Бенедиктом XV був призначений Апостольським візитатором на землях Польського Королівства, а після проголошення незалежності Польщі (11 листопада 1918 р.) одержав єпископські повноваження й іменований Апостольським нунцієм у Варшаві, де польським кардиналом А. Каковським висвячений на єпископа. Завдяки його ініціативі на сході Європи у 1918 р. було відроджено 3 римо-католицькі єпархії — в Кам'янці, Мінську та Янові Підляському, а також у 1920 р. створено нову єпархію в Лодзі. У червні 1921 р. став кардиналом, а 6 лютого 1922 р. обраний папою Римським, відомим під іменем Пій XI.

⁹ *Маньковський Петро* (1866–1933) — ксьондз (з 1899 р.), єпископ (з 1918 р.), архієпископ (з 1926 р.). Народився у дворянській родині у маєтку Сагинці на Поділлі. З дитинства мешкав і навчався у Німеччині. Закінчив Житомирську римо-

польський патріотизм і відтак перебував у немилості світської влади¹⁰. Через воєнні дії і політичні труднощі новопризначений єпископ тривалий час не міг прибути до Кам'янця-Подільського і приступити до виконання своїх обов'язків. Навіть висвячення його на єпископа відбулося за межами України, в Кракові. Апостольський візитатор о. А. Ратті 18 листопада 1918 р., аби допомогти єпископові зайняти належне йому місце, звернувся до міністра у справах культів Української Держави, повідомивши українську владу про факт відновлення Кам'янецької єпархії РКЦ. Однак навіть за сприяння папської дипломатії єп. Маньковському ще понад рік по тому не вдавалося дістатися до Кам'янця¹¹.

Більшовицький переворот у Петрограді відгукнувся в Україні розгулом анархії й масовими погромами поміщицьких садиб. Селянська революція вмиль спопелила маєтки польської шляхти, що впродовж віків були оплотом римо-католицизму на українських землях. Не дивно, що боротьба селянства за землю здобула вкрай негативну оцінку з боку римо-католицького духовенства: «Шалена українська чернь, гідні потомки Гонт, Наливайків і Залізників, як божевільні, кидалася на шляхетські двори і дворики і в дикому запамороченні мордували і нищили все те, що мало риси інтелігентності і культури»¹². Костьол, якому раніше вдавалося прикриватися від зазіхань царської адміністрації та московського православ'я авторитетом і зв'язками польських аристократів, який звик традиційно житися із щедрих пожертвувань багатих землевласників-одновірців, раптом опинився у надзвичайно скрутному становищі, а його духовенство відтепер було приречене на убоге існування та ще й постійно потерпати від сваволі озброєного люду, що вийшов з покори і проявляв несподівану агресивність.

Ксьондзи вважали своїм обов'язком зробити усе можливе, щоб не допустити участі своєї пастви у нищенні панських фільварків. Могильовський митрополит, архієпископ Е. Ропп з цього приводу опублікував пасирський лист. У тих парафіях, де, на думку митрополита, «забули про

католицьку духовну семінарію, був священником у костьолах Житомира й Кам'янця-Подільського, секретарем курії Луцько-Житомирської єпархії. З осені 1920 р. мешкав на території II Речі Посполитої, помер у м. Володимирі-Волинському.

¹⁰ ЦДІА України у м. Києві, ф. 442, оп. 861, спр. 35, арк. 20; оп. 862, спр. 271, арк. 2.

¹¹ У польській історіографії побутує думка, що гальмував відродження Кам'янецької дієцезії уряд УНР, в обмін за своє сприяння РКЦ на українських землях ніби домагаючися підтримки Апостольською Столицею міжнародного визнання незалежної України (Див., напр.: *Wilk St., ks. Odbudowa życia kościelnego na terytorium byłego Cesarstwa Rosyjskiego (1918–1920) // Kościół i społeczności.* — Lublin, 1993. — S. 137).

¹² *Krajewski L., ks. Jego Eksceleńcja Ks. Biskup Dr. Ignacy Dub-Dubowski i jego działalność (z powodu dwudziestopięcioletnia Kapłaństwa).* — Łuck, 1924. — S. 13.

Бога, розтоптали Божі права, дійшли до насильства і грабунків», він заборонив ксьондзам відправляти богослуження, таїнства та урочистості, доки грішний людина не схаменеться і сам не попросить призначення покаяння. Неодноразово закликав до спокою селян-католиків Київщини та Волині Луцько-Житомирський єп. І. Дуб-Дубовський¹³. Однак усі намагання католицького духовенства угамувати розбурхане селянство, перед яким замаячила давня мрія про власний шмат землі, виявилися марними.

Визвольні змагання українського народу римо-католицьке духовенство Луцько-Житомирської та Кам'янець-Подільської дієцезій не тільки не підтримало, а поставилося до них здебільшого вороже, або, принаймні, прохолодно й скептично, вбачаючи у цих суспільно-політичних рухах лише перешкоду для відродження Польщі, що, за їхніми уявленнями, як і в далекому минулому, мала простягатися «від моря до моря». Не мало принципового значення, під якими знаменами — синьо-жовтими, червоними чи якимись іншими — гуртувалися українці, бо для більшості ксьондзів вони все одно залишалися «звичайнісінькими опришками», а лідери українського національно-визвольного руху — лише «провідниками збунтованих хлопів, котрі марять про створення незалежної самостійної України»¹⁴. Сама ідея державного утвердження України була чужою і неприйнятною для туземного римо-католицького кліру, що майже цілковито складався з етнічних поляків, і вважалася в цьому корпоративному середовищі чи не найбільшою кривою. Попри те, що більшості з них та навіть їх предкам судилося народитися не на берегах Вісли, а на Волині, Поділлі або Придніпров'ї, ксьондзи почувалися відданими синами Польщі й сприймали українські землі лише як східні окраїни улюбленої Вітчизни. Від часів поділу Польщі у кінці XVIII ст. і, особливо після антиросійських повстань поляків 1830–1831 рр. та 1863–1864 рр., римо-католицькі священники були найпалкішими, найпоследовнішими охоронцями і пропагандистами ідеалу відродження Речі Посполитої й виховали не одне покоління своєї пастви у дусі польського історичного романтизму.

Ватикан поставився до української державності, на відміну від польського кліру та політичної еліти країн Заходу, з більшим розумінням і співчуттям. Посланцеві папи Бенедикта XV у Варшаві о. А. Ратті було доручено пильно стежити за подіями в Україні. Деякий час Апостольська Столиця, всупереч відверто атеїстичному спрямуванню політики більшовицького керівництва, доволі оптимістично споглядала на перспективи римо-католицизму у радянському суспільстві. Відокремлення церкви від

¹³ Див.: *Piela M. Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym w latach 1914–1924.* — Lublin, 1994. — S. 126.

¹⁴ *Skalski T., ks. Terror i cierpienie: Kościół katolicki na Ukrainie, 1900–1932: Wspomnienia.* — Lublin-Rzym-Lwów, 1995. — S. 125.

держави й відмова нової російської влади від підтримки будь-якої конфесії були сприйняті Римом, що вірив у силу і здатність РКЦ до саморозвитку, як суттєве послаблення позицій свого віковичного конкурента — православ'я, а, отже, як реальний шанс для власного поширення на Сході. Проте утиски релігії і репресивні заходи, що їх було вжито радянською державою з перших днів свого існування насамперед щодо православного духовенства, змусили Ватикан тверезіше оцінити ситуацію, що склалася. Тільки впродовж 1918 р. на теренах, які контролювалися більшовиками, було вбито 10 православних єпископів, першою жертвою з яких став Київський митрополит Володимир (Богоявленський), а рахунок жертв серед рядового духовенства та ченців став сягати сотень осіб¹⁵. Багатьох з них було піддано тортурам, спалено, втоплено, навіть розп'ято. Це був час, коли під прикриттям революційних гасел плондрувалися і грабувалися храми, провадилася брутальна атеїстична пропаганда, зневажалися святині.

У березні 1919 р. папа Бенедикт XV, відгукнувшись на заклики православних ієрархів, доручив звернутися до наркома закордонних справ Радянської Росії Г. В. Чичеріна з протестом проти переслідувань духовенства більшовицькою адміністрацією¹⁶. Водночас папську курію не полишали сподівання, що Костьолові на підвладних Кремлю землях все-таки вдасться уникнути лихої долі гнаного православ'я, хоча б тому, що, на відміну від останнього, РКЦ традиційно перебувала в опозиції до ненависного більшовикам дому Романових (навіть у новітніх дослідженнях інколи трапляються нічим не аргументовані міркування про те, що «більшовики вбачали у католицькому духовенстві жертву колишнього царського уряду», а відтак на перших порах нібито ставилися до католицизму лояльно)¹⁷.

Реальні події періоду громадянської війни все ж засвідчили, що комуністичний режим не мав наміру зважати на заслуги РКЦ у протистоянні з Російською імперією. Навпаки, провідники КП(б)У, контрольований ними державний апарат, ВУЧК і Червона армія, виконуючи волю московського центру, вбачали у католицизмі, як і в будь-якому іншому віросповіданні, одну з контрреволюційних сил, задля подолання якої годилися усі доступні методи. Не роблячи винятку для римо-католиків, більшовики відносили все духовенство до антагоністичного табору експлуататорів і контрреволюціонерів, а відтак діяли щодо них відповідно до законів воєнного часу.

¹⁵ В роки громадянської війни загинуло 37 православних єпископів, тисячі священників і ченців, понад 12 тис. віруючих, які стали на захист церкви. За 1917–1924 рр. в радянських республіках було убито 21 православного єпископа, 59 померло внаслідок переслідувань, 66 ув'язнено у таборах. Станом на 1939 р. число жертв серед православних ієрархів зросло до 130.

¹⁶ Див.: *Григулевич В. Р.* Папство: Век XX. — Москва, 1978. — С. 177.

¹⁷ Див., напр.: *Stehle H.-J.* Tajna dyplomacja Watykanu: Papierstwo wobec komunizmu (1917–1991) / Przeł. z niem. — Warszawa, 1993. — S. 17.

Витоки політики радянської влади щодо релігії і церкви назагал і РКЦ зокрема, слід шукати у працях керманців більшовицької партії, з яких помітно, що їх увагу привернула величезна роль релігійного чинника в житті Російської імперії. Вплив релігії і насамперед православ'я, яке мало статус державної церкви, поширювався на усі сфери суспільного життя. Церква володіла не тільки свідомістю народу, але й величезними матеріальними багатствами. Однак таке віросповідання, як католицизм, у перманентній критиці релігії й церкви теоретиком й вождем РСДРП(б)-РКП(б) В. І. Ульяновим (Ленінін) виступало лише в ролі маргінального сюжету і згадувалося винятково у контексті політичної полеміки з опонентами марксизму. При цьому навіть побіжні згадки про РКЦ у його працях мають однозначне, неприховано-негативне забарвлення¹⁸.

Власну атеїстичну поставу й цілком негативну оцінку релігії більшовики особливо не приховували ще за дореволюційних часів. Окрім крилатої фрази про «опіум для народу», що була запозичена В. І. Ленінін із «Вступу до критики гегелівської філософії права» К. Маркса і безліч разів повторювалася у найрізноманітніших варіантах і контекстах, а згодом перетворилася на ідеологічне кліше радянської пропаганди, засновник більшовицької держави для характеристики релігії вживав переважно глумливі вислови: «попівщина», «хвора фантазія», «виверти філософського ідеалізму», «непридатний продукт непридатного суспільного ладу», «духовна сивуха», «один із видів духовного гніту» і т. п.¹⁹. Поборювання релігії визначалося вождем як нагальна загальнопартійна справа, але за зброю при цьому мала правити винятково матеріалістична філософія — про радикальніші засоби, допоки партія перебувала у підпіллі і шукала опертя серед широких народних мас, з тактичних міркувань заявляти було не вигідно, оскільки неприхований, войовничий атеїзм міг призвести до втрати союзників у боротьбі за владу. Тому не дивно, що в більшовицьких документах дожовтневого періоду можна натрапити навіть на декларування терпимості і поваги до щирого релігійного переконання²⁰. ЦК РСДРП(б) якийсь час не заперечував проти перебування у лавах партії осіб з неатеїстичним світоглядом. Однак вже невдовзі після жовтневого перевороту у Петрограді

¹⁸ Див., напр.: Ленін В. І. Про ставлення робітничої партії до релігії // Повне збір. тв. (далі — ПЗТ). — Т. 17. — С. 390–391.; Його ж. Матеріалізм і емпіріокритицизм: Критичні замітки про одну реакційну філософію // ПЗТ. — Т. 18. — С. 114–115, 204, 223–224.; Його ж. Організація мас німецькими католиками // ПЗТ. — Т. 23. — С. 180–182.; Його ж. Класова війна в Дубліні // ПЗТ. — Т. 23. — С. 385.; Його ж. Зошити з імперіалізму // ПЗТ. — Т. 28. — С. 521.; Його ж. Дитяча хвороба «лівизни» в комунізмі // ПЗТ. — Т. 41. — С. 40.; Його ж. Лист О. М. Горькому. 13 або 14 листопада 1913 р. // ПЗТ. — Т. 48. — С. 222–223; тощо.

¹⁹ Див.: Ленін о религии и церкви. — Москва, 1966. — С. 18–19, 143.

²⁰ Там само. — С. 237.

1917 р. виявилось, що толерування більшовиками релігії було нещирим, продиктованим вимогами політичної кон'юнктури, тимчасовим маневром. Після захоплення влади РСДРП(б) розпочала будівництво такого типу держави, в якій засадничо не передбачалося місця для будь-якої релігії і церкви. Фундамент для цього було закладено першими декретами радянської влади.

Запровадження «Декрету про землю» (27 жовтня 1917 р.), що скасовував приватну власність на землю та оголошував її «всенародним надбанням», спричинило втрату будь-якими церковними організаціями, а серед них і РКЦ, права на земельні володіння²¹. Хоча Костьол в Україні після багаторазових експропріацій у XIX ст. і так не належав до найбільших землевласників, проте прибутки від землі, якою він володів, до революції забезпечували добробут духовенства і стабільну діяльність католицьких доброчинних і релігійно-просвітницьких організацій.

Іншим актом РНК РСФРР — «Декларацією прав народів Росії» (2 листопада 1917 р.) — було зроблено, здавалось би, крок до вирішення проблеми нерівноправного становища РКЦ, оскільки скасовувалися будь-які національні й національно-релігійні привілеї та обмеження²². Насправді ж більшовицька декларація не стала для РКЦ новим словом у порівнянні із уже згадуваним нами розпорядженням Тимчасового уряду, що з'явилося на 2 місяці раніше — 2 вересня 1917 р. — і проголошувало рівноправність усіх віросповідань і церков, у тому числі західного і східного християнства, надавало свободу діяльності для конфесій, які раніше зазнавали утисків.

23 січня 1918 р. з'явився новий декрет РНК РСФРР, що безпосередньо стосувався релігії й церкви — «Про свободу совісті, церковні та релігійні громади». Проголошуючи відокремлення церкви від держави і школи від церкви, цим актом радянська влада, на перший погляд, не привносила особливої новизни до вже наявних у країнах Заходу моделей державно-церковних стосунків. Нагадаємо, що відокремлення церкви від держави — конституційний демократичний принцип взаємин держави і релігійних організацій, умова і гарантія свободи совісті, нормативний принцип релігійної свободи, забезпечення повноцінної автономії церкви, релігійних організацій і установ. Уперше він знайшов своє законодавче втілення на північноамериканському континенті — у «Статуті Вірджинії з релігійної свободи» (1786) та в першій поправці до Конституції США (1789). У демократичній державі згаданий принцип означає повне звільнення усіх сфер суспільного життя, що перебувають у віданні держави, від регулятивно-санкціонуючої ролі релігії та церкви, і водно-

²¹ Див.: Декреты Советской власти. — Москва, 1957. — Т. 1. — С. 17.

²² Там само. — С. 40.

час навзаєм — невтручання держави, її органів та інститутів, службових осіб у внутріцерковні справи. За цих умов держава у питаннях віри повинна займати засадничо нейтральну позицію. Відокремлення церкви від держави передбачає також невтручання релігійних організацій у справи держави та її органів. Держава бере на себе захист прав і законних інтересів релігійних організацій, поважає їхні традиції та внутрішні настанови, які не суперечать чинному законодавству країни²³.

Як засвідчив подальший перебіг подій, більшовицька адміністрація тлумачила принцип відокремлення церкви від держави на свій лад, нехтуючи тією його частиною, яка передбачає нейтральне ставлення держави до конфесійних питань та невтручання владних структур у внутрішні справи церкви.

Сподіванням, які з'явилися у римо-католицького духовенства під впливом декларованих більшовиками гасел про демократизацію релігійної політики, на те, що нарешті буде забезпечено умови для вільного розвитку РКЦ, було надто швидко покладено край, бо РКЦ(б) не задовольнилася проголошеним принципом відокремлення церкви від держави і школи від церкви, тобто, за висловом її вождя, заходами буржуазної демократії. В ході запровадження перших декретів радянської влади РКЦ, так само, як і інші конфесії, було позбавлено не лише земель, підприємств, майна, коштів, але й права власності на храми та речі сакрального призначення. «І костьольні приміщення, і все їх начиння, і ризи, і скарбниці, і садиби священників, і церковні ґрунти — словом, усе церковне майно скасовується, а нам у цей час дозволяється молитися нашим «богам», але де? Як? Без ґрунту під ногами, без шматка хліба для духовенства і церковних діячів! Якби ж то ми були ангелами безтілесними, які можуть хвалити Бога за будь-яких умов, часом і в невидимих сферах не землі, а неба!» — так було сприйнято римо-католицьким духовенством не декларовані, а практичні заходи радянської влади щодо релігії та церкви²⁴.

Із найбільшим занепокоєнням зустріло католицьке середовище, яке відзначалося вірністю сталим традиціям релігійного навчання і виховання, заборону навчання дітей та молоді Закону Божому, сприйнявши це за спробу ізоляції юнацтва від релігії батьків.

Окрім урядових постанов і декретів, радянські установи зайнялися розробкою і подальшою реалізацією різноманітних інструкцій та об'їжників, що мали силу не меншу, ніж закон, зате начисто були позбавлені декларативного лібералізму. Так, підписана 24 серпня 1918 р. наркомом юстиції РСФРР Д. І. Курським інструкція про запровадження декрету про

²³ Див.: Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К., 1998. — Т. 1. — С. 429.

²⁴ Skalski T., ks. Вказ. пр. — S. 147.

відокремлення церкви від держави і школи від церкви відбирала й ті доволі куці права і свободи, що надавалися віруючим і духовенству раніше. Згідно з цим документом, місцевим органам влади належало у стислі терміни здійснити ревізію церковного майна, виселити священників з їхніх помешкань, припинити діяльність добродійних та освітніх установ та організацій при церквах.

Оскільки Україна проголосила незалежність і мала власний уряд, то видані у Петрограді та Москві урядові постанови РСФРР не повинні були торкатися українських справ. Але з кожним вторгненням на українські землі Червоної армії тут насаджувалися чужинські закони. У січні 1919 р. урядом нелегітимної УСРР теж було видано декрет про свободу сумління, текст якого майже дослівно повторював положення свого московського попередника (док. № 1).

Практичні дії радянського державного апарату, всупереч пишномовним популістським деклараціям більшовиків, засвідчили, що нову владу попервах найбільше цікавили матеріальні цінності храмів та релігійних організацій. Так, у квітні 1919 р., відразу після другого завоювання Києва частинами РСЧА, сюди з Москви прибув спеціальний емісар РНК РСФРР на прізвище Селецький, аби налагодити процес по відокремленню церкви від держави і школи від церкви. Аналогічну роботу на початку 1919 р. цей товариш уже виконав у Москві і Московській губернії, отож у Києві зі знанням справи відразу приступив до організації так званого комісаріату по ліквідації майна релігійних установ, залучивши до експертизи храмового начиння відомих мистецтвознавців. Зокрема, обстеження костьолів у м. Києві було доручене колишньому директорові московського Строгановського художнього училища М. В. Глобі. Зрозуміло, що цей експерт (як виявилось, римо-католицького віросповідання) та члени очолюваної ним комісії, незважаючи на пильний нагляд озброєних червоноармійців, зробили все від них залежне, щоб до реєстру костьольних коштовностей не потрапили старовинні речі, що становили особливу художню, історичну та сакральну цінність, натомість були детально занотовані звичайні лави, доріжки та рушники²⁵.

Поza всяким сумнівом, що до «чрезвычайки» дійшла інформація про ці та інші спроби священнослужителів та вірян ухилитися від проявів надмірного «підкування» з боку більшовицького державного апарату. Принаймні, перший голова ВУЧК М. І. Лаціс в інтерв'ю для преси змушений був констатувати, що більшовикам в Україні «замість широкої підтримки населення доводиться інколи натикатися на ненависть останнього», самокритично зазначивши, що народне невдоволення спричиняється, зокрема, й тим, що «дуже часто ЧК мало рахується із релігійними почут-

²⁵ Там само. — С. 152.

тями обивателя»²⁶. Як не дивно, але в розпалі «червоного» терору керівник каральних органів наполягав на застосуванні щодо віруючих гнучких методів впливу, тверезо, здавалося б, оцінивши, що «мечем їх не скорити»²⁷. Однак це були лише слова. Насправді такого типу публічні заяви головного чекіста УСРР надто контрастували з тими жорсткими наказами, які він віддавав своїм підлеглим, отож дії їх аж ніяк не відзначалися лібералізмом і делікатністю. У квітні 1919 р. ЧК заарештувала настоятеля костьолу св. Миколая у м. Києві о. Юзефа Жмігородського²⁸, а у серпні того самого року — майже всіх католицьких священнослужителів, які перебували у цьому місті — настоятеля кафедрального костьолу св. Олександра прелата Теофіла Скальського, кс. Францішека Андрушевича, Станіслава Жуковського, Петра Тушинського та ін. Тоді було ув'язнено навіть 85-річного о. Станіслава Помірського, котрий замолоду відбув 12 років царської каторги як учасник польського повстання 1863 р.²⁹ Не дивно, що ті з римо-католицьких священнослужителів, кому в період громадянської війни довелося мати справу з ЧК, але вдалося вижити, її керівника Лаціса називали в своїх спогадах одним з головних організаторів гонінь проти своєї церкви³⁰.

Тогочасне перебування більшовиків у містах і селах України закарбувалося і згодом не раз відтворювалося у пам'яті ксьондзів як одна із найстрашніших сторінок їхнього життя. Так, у 1919 р. глава Луцько-Житомирської дієцезії єп. І. Дуб-Дубовський все ще мешкав у своєму палаці при кафедральному соборі у Житомирі, де, як пізніше описав той період один із ксьондзів-очевидців, «влада пролетаріату» досягла повного розквіту: «...червоноармійці грабували, дегенерати і еротомани найрізноманітніших відтінків і видів виконували «волю трудового народу», різні комісари зміцнювали здобутки революції — голод, хвороби, злидні, а «чрезвычайка» вже кілька разів поміняла своє розташування, утікаючи від страшного запаху мілко закопаних на повітрі, садку або у підвалі трупів». Ксьондзи «жили з дня на день, не відаючи, що принесе з собою завтра, а кожен день завжди приносив щось нове: то приходила «бумага» від тов. Раковського до «товарища єпископа» із завданням проголосити в костьолах декрети радянського уряду, то наказ віддати костьол під якийсь «кінематограф», то з'являлася комісія з кількох напівп'яних здорованів і робила ревізію,

²⁶ *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України* (далі — ЦДАВО України). — Ф. 1738. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 133.

²⁷ Там само. — Арк. 134.

²⁸ Див.: *Осипова І. І.* «В язвах своїх сокрою меня...»: Гонения на Католическую Церковь в СССР: По материалам следственных и лагерных дел. — Москва, 1996. — С. 170.

²⁹ *Центральний державний архів громадських об'єднань України* (далі — ЦДАГО України). — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 52795. — Арк. 36.

³⁰ *Skalski T., ks.* Вказ. пр. — С. 138.

шукаючи «контрреволюцію» і забираючи звідусіль годинники, пальта і навіть фаянсові тарілки. [...] Іншого разу прийшов наказ передати семінарію польським комуністам. Єпископ погрозився відлученням і не виконав наказу, незважаючи на наполегливість і погрози. «Увійдіть силоміць, але добровільно не віддам», — відповідав він комісарам, які, зрештою, вирішили не застосовувати силу через страх перед народом»³¹.

Упродовж 1917–1920 рр. влада у містах і селах України багаторазово змінювалася (у Києві, приміром, понад 10 разів), і кожен прихід більшовиків приносив ксьондзам обшуки, арешти, допити, свавілля «слідчих», вироки революційних трибуналів, конфіскацію церковного і особистого майна тощо. Щоразу із вступом червоних військ у римо-католицьких душпастирів справлялося враження, як це передано у споминах одного з них, що «страшна чернь заливає вулиці, будівлі і приватні оселі», їм здавалося, що, як предки в давнину, вони потрапили у полон до татарської орди, котра накинута їм ярмо на шию і позбавила сподівань на ліпшу долю»³².

У Проскурові авторитетний кс. Казимир Носалевський потрапив за грати щоразу, як тільки до цього міста вступали частини РСЧА. Його або звинувачували у «виголошенні на кладовищі контрреволюційної проповіді», або просто тримали як заручника³³. Одного з вінницьких ксьондзів — о. Адольфа Яросевича, що був законовчителем місцевої польської гімназії і реального училища, організатором і керівником тамошніх скаутів, влітку 1919 р. було заарештовано за звинуваченням у приналежності до «ПОВ»³⁴. Настоятель костьолу в с. Купель на Проскурівщині о. Антоній Кобець 1919–1920 рр. двічі потерпав від заподіяних червоноармійцями пограбувань. Його колега о. Францішек Топольницький із с. Залісся за подібних обставин постраждав ще більше, бо не тільки позбувся майна, але й ледве вижив, потрапивши, весь поколотив багнетами, до шпиталю³⁵.

Влітку 1919 р. молодому на той час священику Францішеку Буяльському довелося, як і тисячам інших киян, побачити жертви «червоного» терору на вул. Садовій (док. № 59), після чого він перестав вірити комуністичним лозунгам, що закликали до боротьби за світле майбуття. Вочевидь, що практика т. зв. «диктатури пролетаріату» позбавила не тільки його, але й багатьох інших ксьондзів ілюзій щодо більшовицького варіанту реалізації шляхетної ідеї соціальної справедливості.

У грудні 1919 р. житомирські ксьондзи разом зі своїм єпископом печерікували більшовиків, кілька днів сидючи у склепі на прикостьольному

³¹ *Krajewski L.*, ks. Вказ. пр. — S. 15.

³² *Skalski T.*, ks. Вказ. пр. — S. 134, 140.

³³ *Державний архів Служби безпеки України* (далі — ДА СБ України). — Ф. 6 (фонд припинених справ). — Спр. 68067-ФП. — Т. 7. — Арк. 21.

³⁴ *Там само.* — Спр. 40682-ФП. — Арк. 9.

³⁵ *Pamiętnik Kijowski.* — Londyn, 1966. — T. 3. — S. 143.

цвинтарі, та все ж потрапили до рук ЧК і впродовж 3-х діб мусили відповідати на питання слідчих³⁶. То ж не дивно, що єп. Дуб-Дубовський, врятувавшись завдяки несприятливим для Червоної армії подіям на фронті, прибув не куди-небудь, а до столиці відродженої Польщі і почав бити на сполох з приводу переслідувань, яких зазнавав Костьол на східних теренах. У зверненнях до польського єпископату, сейму та папського нунція він наполягав на тому, що польське питання необхідно вирішувати не над Віслою, а тільки на берегах Дніпра. Чим далі сягнуть кордони Речі Посполитої, тим потужнішою вона стане, — переконував польську політичну еліту глава Луцько-Житомирської єпархії РКЦ³⁷. На початку січня 1920 р. він привселюдно звернувся до Ю. Пілсудського, коли той прибув до Луцька, з такими закликами: «Верховний вождю, разом з мільйонами моїх вірних братів благаю Бога, аби Ти швидше підійшов до Золотих воріт [у Києві. — *H. P.*], а мені, єпископу, дозволив відслужити молебень подяки»³⁸.

Сподівання більшості римо-католицького кліру в Україні, котрий майже весь, як уже згадувалося, складався з етнічних поляків, були пов'язані з відродженою Польщею, що швидко ставала на ноги й здобувала перші перемоги у боротьбі з найближчими сусідами. На відвойованих польською зброєю східних землях швидко зміцнювалися позиції Костьолу, прикладом чого може служити українське Поділля: як тільки 17 листопада 1919 р. до Кам'янця увійшли легіони Ю. Пілсудського, так слідом за ними прибув і з 8 грудня того ж року, після влаштування належних урочистостей, приступив до виконання своїх обов'язків глава ліквідованої понад півстоліття тому римо-католицької єпархії.

І польський єпископат, і — вище — Ватикан підтримували Східний похід Пілсудського, вочевидь, сподіваючися на розгром атеїстичної влади більшовиків і тим самим забезпечення гарантій існування і розвитку Костьолу в Україні. Ще більші надії викликав початок цієї військової акції у середовищі римо-католицького духовенства. Прихід поляків на береги Дніпра було сприйнято тутешніми ксьондзами, кілька поколінь яких пробуджували у своїй пастві польську національну свідомість і культивували жертвовність заради відродження історичної Польщі в кордонах 1772 р., як жаданий порятунку від тих напастей, що звалилися на Костьол у роки революції. Здавалося, що нарешті здійсниться виплекана в умовах російського поневолення мрія про велику і могутню Річ Посполиту. Гамоване в чужорідному оточенні почуття польської релігійної і культурної вищовартості вщерть переповнювало патріотичні душі ксьондзів і відтепер під захистом жовнір-

³⁶ *ЦДАГО України.* — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457. — Т. 5. — Арк. 6.

³⁷ *Piela M.* Вказ. пр. — S. 131.

³⁸ Цит. за зб.: *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* — Москва, 1964. — Т. 2: Ноябрь 1918 г. — апрель 1920 г. — С. 542.

ських багнетів нестримно вихлюпувалося у велелюдних місцях. Повсюдно з костьольних амвонів з уст душпастирів лунала хвала «доблесним польським визволителям» і хула «диким більшовицьким ордам».

На честь прибулих польських легіонерів ксьондзи влаштовували урочисті богослуження і прийняття, гостинно приймали на постій у своїх садибах представників командування. Так було у Житомирі, Вінниці, Проскуріві, Кам'янці-Подільському, інших містах і селах Волині та Поділля. З великою готовністю місцеве духовенство РКЦ допомагало армійським капеланам у проведенні панахид по полеглих у боях жовнірах, виголошувало запальні промови на мітингах та політичних зібраннях. Тон у цьому задавали ієрархи. Єп. П. Маньковський, приміром, 3 травня 1920 р. відслужив з нагоди дня конституції Речі Посполитої урочисту літургію на центральному майдані Кам'янця-Подільського, а його колега — єп. І. Дуб-Дубовський, щойно повернувшись із вигнання до Житомира, вдячно приймав у своїй резиденції головнокомандувача польського війська Ю. Пілсудського.

Чимало зусиль доклали ксьондзи для утихомирення місцевого населення, якому далеко не завжди припадала до вподоби поведінка жовнірів і назагал присутність польської окупаційної влади. Під час проповідей у костьолах віруючим вселялася думка, що польські війська — «рятівники й опікуни бідної України» і що українські землі є невід'ємною й органічною частиною Польської держави. Траплялися випадки, коли католицькі душпастирі наказували своїм парафіянам здати всю наявну в них зброю, а то й самі підказували жовнірам місця, де ця зброя переховувалася.

І за розпорядженням свого керівництва, і з власної ініціативи ксьондзи нерідко бралися за справи, що не мали нічого спільного з релігійною діяльністю. Так, кам'янецький єп. П. Маньковський з приходом поляків на Поділля рекомендував підлеглому духовенству взяти участь у переписі польського населення, що з великою заповзятливістю й було виконано, а результати надіслано до Варшави. Такий перепис, що в підсумку мав довести зовнішньому світові приналежність населення «східних окраїн» до польського етносу, а значить, і потребу включення цих земель до складу відродженої Польщі, відбувся й на Волині. Хоча почин у цій справі належав не ксьондзам, а польській політичній еліті, яка сподівалася і в такий спосіб розширити кордони своєї держави, а разом повернути і відновити втрачені під час революції свої маєтки на Сході, однак про підтримку цієї ідеї римо-католицьким духовенством свідчить той факт, що його представники не лише гаряче підтримали і брали участь у переписі, але й увійшли до складу делегації, відправленої до Варшави з відповідним клопотанням до уряду.

Взірцем так званого «ідейного», за своєю суттю великопольського мислення, яке відкидало будь-який інший варіант розвитку України, можуть служити слова о. Мар'яна Токаржевського (у 1917–1920 рр. — настоятеля костьолу у містечку Бар, що на Вінничині, а згодом — духовно-

го наставника самого начальника Польської держави Ю. Пілсудського): «Не дивно, що і «відібрані провінції» — Поділля, Волинь і Україна запрагнули поєднатися з Матір'ю! Переживши неволю московських царів, а після революції — окупацію німецькими, австрійськими, угорськими, галицько-українськими, петлюрівськими, денікінськими і найрізноманітнішими іншими Тютюнниками, Шепелями та їм подібними, усі люди, без різниці у політичних переконаннях, національності і віросповіданні, з бажанням чекали тієї миті, коли польські війська прийдуть і залишаться назавжди, принісши з собою правопорядок і гаряче жаданий спокій. І якщо так думали, передовсім в ім'я власних інтересів і спокою, православні і євреї, то що й казати про католицьке, польське населення і про завжди патріотично налаштоване католицьке, польське, окраїнне духовенство»³⁹.

Панування у середовищі згаданого окраїнного (польською мовою — «кресового») римо-католицького духовенства духу національної винятковості і звички поєднувати, а то й плутати національні та релігійні інтереси, а з приходом війська Пілсудського ще й упевненості у зв'язі польської зброї і втіленні давньої мрії про Польщу «від моря до моря» призвели до того, що ксьондзи втратили колишню обачність і навіть думки не допускали про можливість повороту історії на гірше. «На порядку денному були вдячні, найурочистіші богослуження, релігійно-національні процесії, промови і агітація на користь польської справи не лише серед католиків, але й іновірців. І всюди тон задавав польський католицький священик. Командири польських військ нас запевняли: «Будьте спокійні, більшовики сюди ніколи вже не повернуться». Не брошурку, а цілі томи треба було б написати, щоб повністю відтворити католицько-національну роботу кресових священиків, котрі по кількадесяти роках неволі побачили в своїх парафіях польського жовніра»⁴⁰. Вочевидь, нікому з національно свідомих «кресових» ксьондзів тоді й на думку не спадало, що невдовзі вся ця діяльність буде ставитися у провину римо-католицькому духовенству радянською владою впродовж не те що кількох наступних років, а цілих десятиліть.

Численні приклади гуманного ставлення ксьондзів до жертв війни і єврейських погромів, в тому числі до комуністів і червоноармійців, пізніше нічого не заважають на шальках терезів більшовицької Феміди. Принаймні, коли о. Матвій Бринчак, в 30-х роках відбуваючи багатолітнє ув'язнення і заслання в Сибіру, звернувся з проханням про полегшення кари, нагадуючи, що у квітні 1920 р. на Вінничині він переховував від жовнірів Пілсудського пораненого червоноармійця, а пізніше свій будинок і костьол пере-

³⁹ Tokarzewski M., ks. Przyczynek do historii męczeństwa Kościoła rzymsko-katolickiego w diecezjach Kamienieckiej i Łucko-Żytomierskiej (1863–1930). — Łuck, 1931. — S. 29.

⁴⁰ Там само. — S. 30.

дав для розміщення євреїв, які після погромів залишилися без даху над головою, влада ніяк не відреагувала на його клопотання. Марними були також благання про помилування засланого за Полярне коло патера Никодима Іллі з Одещини, хоча той мав заслуги перед радянською владою, оскільки в 1920 р., можливо, не добровільно, проте перебував у лавах Червоної армії. Відомий лише один виняток, коли чекісти зглянулися над ксьондзом (Антонієм Вегедісом з м. Рибниця) і припинили його переслідувати, взявши до уваги клопотання високого партійного функціонера, вдячного цьому священику за порятунок від денікінців.

У червні 1920 р. польське військо почало відступати на Захід. Для римо-католицького духовенства і Костьолу в Україні це обернулося страшною катастрофою із далекосяжними наслідками. Боячися цілком вірогідної розправи більшовиків, майже всі ксьондзи Кам'янецької дієцезії, серед них і єп. П. Маньковський, покинули свої парафії і попереду військ Пільсудського влітку 1920 р. відбули вглиб Польщі. У сусідній, Луцько-Житомирській дієцезії також спорожніла не лише єпископська садиба, а й більшість костьолів. Єдиний у східній Україні римо-католицький духовний навчальний заклад — Луцько-Житомирська семінарія евакуювалася спочатку в західну Волинь, а з наступом Червоної армії — до м. Гнєзно у Польщі.

Впродовж 1918–1920 рр. жертвою війни і безглуздої жорстокості, в тій чи іншій мірі, стала більшість римо-католицьких священнослужителів. Частина з них поплатилася своїм життям (К. Баран, М. Дзендик, Т. Шептицький, С. Бабарський, К. Буяльський, К. Вайсенбургер, Й. Гофман, Я. Кнюкшта, Б. Лісецький, Я. Дукарт, А. Ковальський, Ф. Кригельський, К. Мазур та ін.). Розправа над ними чинилася поспішно, без слідства, суду, складання протоколів чи дотримання будь-яких інших формальностей. Завдяки скрайній антипольській і антикатолицькій пропаганді свій внесок у розпалювання пристрастей зробила більшовицька преса (док. 2–3, 5–6).

Отже, на час припинення радянсько-польської війни і укладення за її результатами Ризької угоди 1921 р. РКЦ на українських землях, що залишилися на радянському боці, опинилася у не бувалому раніше плачевному стані — ієрархія поруйнована, єпископів від єпархій і більшість священників від пастви відокремили державні кордони, система підготовки нових кадрів священнослужителів ліквідована. Внаслідок війни та масової еміграції на Захід скоротилася чисельність і погіршився соціальний та якісний склад вірян. Як і всі інші церкви, Костьол в УСРР втратив будь-яку підтримку з боку атеїстичної держави, а також права на своє майно (в тому числі храми та речі сакрального призначення), кошти, земельні володіння, вплив на світські сфери суспільного життя.

На початку 20-х років адаптація РКЦ до умов, продиктованих радянською державою, відбувалася надзвичайно болісно і з серйозними ускладненнями. У компартійному середовищі панували «лівацькі» пристрасті,

не проходили революційний запал і прагнення помсти своїм ворогам. Певна річ, що до останніх, як на офіційному рівні, так і в свідомості багатьох партійців, належали римо-католицькі священнослужителі, на яких впала підозра у нетолерантності до комунізму більшовицького зразка та особливих симпатіях до «білопанської» Польщі. Непросто відшукати приклади покладливого ставлення більшовицьких функціонерів до РКЦ у перші мирні роки після завершення радянсько-польської війни. Назагал в УСРР брали гору стереотипи «воєнного комунізму», до того ж підперті новоствореним радянським законодавством, що не передбачало лояльності стосовно класових та ідеологічних противників. Більшовики винайшли для «експлуататорів», до яких беззастережно було віднесено духовенство усіх без винятку віросповідань, небачений досі статус «позбавленців». Це було закріплено у першій конституції УСРР, 21-ий артикул якої пояснював, що «не обирають і не можуть бути обраними такі особи, які належать до однієї з нижчезазначених категорій: [...] г) ченці й попівство церков та релігійних культів»⁴¹. Позбавлення виборчих прав, як виявилось, автоматично тягло за собою втрату інших громадянських прав та соціальних гарантій. Радянські закони не визнавали керівної ролі священників у діяльності релігійних об'єднань, називаючи їх «службовцями культу», яких віруючі могли наймати для відправлення обрядів.

У розтиражованій пресою, а значить прочитаною широким загалом статті «До четвертих роковин Жовтневої революції», 14 жовтня 1921 р. опублікованою керівником тепер вже не тільки партії, але й держави більшовиків В. І. Ульяновим-Леніним, релігію названо однією з «авгівних стаєнь», яку, як він вважав, за якісь кілька років його однопартійцям вдалося остаточно вичистити. Про толерантність до церкви тепер уже не йшлося, справжні наміри нової влади щодо релігії та її носіїв не приховувалися: «Ми з релігією боролись і боремося по-справжньому»⁴². Та все ж підводити підсумки антирелігійної роботи було, як виявилось, ще ранувато. Насправді період 1917–1921 рр. став лише початком більшовицького походу проти релігії та церкви.

Значно реалістичніше, аніж вождь, оцінювали ситуацію комуністичні функціонери на місцях. Про це, зокрема, свідчить інформація Київського губвиконкому від 6 жовтня 1921 р. (майже синхронна згаданій вище ленінській статті) про стан виконання вимог декрету про відокремлення церкви від держави: «По м. Києву ліквідацію майна колишніх релігійних установ можна вважати завершеною. Що ж стосується губернії, то розраховувати там на особливу бистроту в ліквідації всіх питань і справ, пов'я-

⁴¹ Зібрання узаконень УСРР. — 1919. — № 19. — Арт. 204.

⁴² Ленін В. І. До четвертих роковин Жовтневої революції // ПЗТ. — Т. 44. — С. 137–138.

заних із втіленням в життя декрету від 22 січня 1919 р., — не можна. Причин для цього багато: відсутність досвідчених працівників на місцях, погано налагоджений і такий, що часто переривається, зв'язок центрів з периферією, притаманна сільському населенню інертність і т. ін. Повітовим органам вказано на терміновість проведення реформи»⁴³. Деякі із вміщених у нашому збірнику документів підтверджують наведену вище цитату. Виявляється, на початку 20-х років дехто з місцевих партійних керманців, все ще не перейнявшись «генеральною лінією» партії щодо релігії і церкви, не цурався товариства священнослужителів, в тому числі й римо-католицьких, як це, приміром, було у Сквирі на Київщині, де члени повітового політбюро КП(б)У квартирували у ксьондза і за грою в карти та чаркою доброго вина змістовно проводили з ним вільний від вирішення державних справ час (док. № 59). Такі (непоодинокі) прояви «несвідомого» ставлення партійців до ідеологічного ворога не влаштували керівництво РКП(б) та його українського відгалуження — КП(б)У, налаштованого на рішучу і безкомпромісну боротьбу з релігією і церквою. Тому вже у 1921 р. було здійснено цілу серію заходів, що мали покласти край поблажливому ставленню до «церковників».

Постанова РНК УСРР від 10 травня 1921 р. складалася із 16 пунктів, кожен з яких демонстрував серйозність намірів більшовицької держави стосовно церкви, як-от: «Доручити НКЮ не пізніше 1 вересня 1921 р. завершити всі роботи по справжньому відокремленню церкви від держави [...]. З метою боротьби з релігійними забобонами запропонувати НКЮ використати всі свої слідчо-судові апарати для викриття обманів церкви і розкриття злочинів її служителів»⁴⁴. Розпочалося створення системи державних органів для практичної реалізації декрету про відокремлення церкви від держави. Видиму частину цієї багатогалузевої конструкції становив створений 1 червня 1921 р. у складі Народного комісаріату юстиції відділ по відокремленню церкви від держави, який мав розробляти проекти відповідних законів і підзаконних актів — директив, інструкцій, положень і т. п., наглядати за дотриманням чинного законодавства про культу, регулювати взаємини державних установ і церковних об'єднань, вирішувати міжконфесійні проблеми [насправді ж такі проблеми відділ не вирішував, а, як згодом виявилось, штучно створював — Н. Р.], надавати консультативну допомогу з цих питань тощо⁴⁵. Найголовнішим напрямком і завданням цього відділу був нагляд за діяльністю релігійних організацій та широкомасштабний збір інформації про різні сторони церковного життя. Державою було призначено для церковних організацій (не

⁴³ ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 818. — Арк. 31.

⁴⁴ Там само. — Спр. 817. — Арк. 9–9 зв.

⁴⁵ Там само. — Арк. 7–8.

запитуючи їх згоди) проникливого і всюдисущого «опікуна», котрий оперативно реагував на кожний порух у релігійному середовищі з однією метою — знайти слабкі місця, щоб скориставшись ними, знищити своїх «підопічних». Недаремно ця структура одержала неофіційну, проте загальноживану назву, що влучно і яскраво відображала суть її діяльності — ліквідаційний відділ. На місцях аналогічні функції було покладено на ліквідаційні комісії при губернських та повітових виконкомах.

Ліквідвідділ НКЮ УСРР більшість своїх зусиль спрямовував на підрив могутності православної церкви. Натомість римо-католицизм, як не надто численна і впливова конфесія, тривалий період перебував на периферії уваги співробітників цієї державної структури. Попри це керівництво ліквідвідділу все ж ніколи не забувало про присутність РКЦ в УСРР, повсякчас звертаючись до питань, пов'язаних з нею⁴⁶. У відповідь на скарги римо-католицьких священників та віруючих на утиски з боку радянської адміністрації ліквідвідділ НКЮ УСРР 8 вересня 1921 р. розіслав губвиконкомам власне тлумачення основних принципів державної політики стосовно РКЦ, в якому наголошувалося на застосуванні декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви до католиків на рівних умовах з іншими віросповіданнями. Це означало, що послідовникам католицизму, як окремим особам, так і релігійним об'єднанням, не варто було сподіватися на поблажливе ставлення влади. Найбільше дратували радянських чиновників часті посилення скаргників на 7-й артикул Ризької угоди, де йшлося про надання особам польської національності права самостійно облаштовувати своє церковне життя (док. № 8). Ліквідвідділ НКЮ рекомендував губвиконкомам відповідати католикам-полякам, що вони є громадянами УСРР, а отже, мусять керуватися нормами не міжнародного, а внутрішнього радянського законодавства⁴⁷.

Одним з перших кроків, що зробила нова влада на шляху впорядкування на свій лад стосунків з церквою, це — запровадження обов'язкової реєстрації релігійних громад. Римо-католицьке духовенство сприйняло цю вимогу з великим занепокоєнням, оскільки, ця, на перший погляд, суто формальна бюрократична процедура насправді містила приховану загрозу підриву устоїв церкви. Згідно з радянським законодавством церковні організації і духовенство усіх віросповідань були позбавлені юридичних прав, отже, не мали можливості звертатися до органів влади задля вирішення будь-яких питань. Держава не визнавала органів церковного управління, ієрархії, навіть самого інституту священства, а воліла мати справу лише з об'єднаннями віруючих у складі не менше 20-ти осіб, що зареєст-

⁴⁶ Там само. — Арк. 185–186; Спр. 818 — Арк. 41; Спр. 1216 — Арк. 88-б зв., 90, 92, 282; Спр. 1217 — Арк. 32 і т. д.

⁴⁷ Там само. — Спр. 817. — Арк. 185–185 зв.

рували свій статут. При цьому, як уже нами згадувалося, роль духовного і формального лідера релігійної громади — священика — штучно принижувалася і зводилася майже нанівець. Римо-католицьке духовенство оцінило такі нововведення, як брутальне втручання світської влади у церковне життя, спроби ламання канонів, глумління над церквою. Оскільки відверто протестувати проти нових порядків було надто небезпечно, ксьондзи вирішили проігнорувати вимогу реєстрації громад. Проте влада у відповідь на цей тихий бойкот замкнула костьоли і пригрозила, що їх буде передано в користування православним громадам, які вже встигли зареєструватися. Реальна загроза позбутися своїх храмів та сакрального начиння змусила ксьондзів шукати раду у єдиного на всі радянські республіки єпископа, що лишився в Росії, однак той теж не міг вирішувати ці питання на власний розсуд. За умов повної ізоляції від свого єпископату та Риму довелося ксьондзам, порадившись між собою, перевищити власні повноваження і, щоб дотриматися вимог світського законодавства, піти на порушення правил своєї церкви. Вже у грудні 1921 р. в УСРР процес реєстрації римо-католицьких громад, розпочавшись у губернських містах, йшов повним ходом, не оминувши невдовзі найвіддаленіших сільських закутків. Принаймні, на початку 1923 р. у Подільській губернії із 71 римо-католицького храму, взятого на облік губліквідкомісією, 66 (93%) вже було передано в оренду релігійним громадам⁴⁸. Досить успішне і швидке проведення 1921–1922 рр. кампанії з реєстрації парафій РКЦ (особливо зважаючи на те, що в Україні тривав збройний опір більшовикам та лютував голод) ще не свідчило про встановлення толерантних взаємин між владою та цією церквою. Навпаки, збереглося чимало даних про напружений характер цих стосунків. На тому ж Поділлі 1923 р. за ухвалами ліквідкомісії від віруючих з політичних мотивів було відібрано 21 храмові приміщення — 19 православних церков та 2 костьоли, один з яких, у с. Дашеві, поблизу Гайсина, замкнено через те, що, за оцінкою місцевих партійців, релігійна громада була «групою куркулів, нелояльною до влади»⁴⁹. Тоді ж в іншому регіоні України, Донбасі, влада відбирала костьоли у віруючих, знаходячи для цього слушний привід, бо віддавала ці приміщення для занять фізкультурою (Бахмут, Костянтинівка)⁵⁰. Скарги на свавілля місцевої влади, якими віруючі засипали, добиваючись справедливості, столичні відомства, були марними, бо Харків та Москва всіляко підтримували і заохочували будь-які антицерковні дії.

Звично виконуючи свої пастирські обов'язки, ксьондзи несподівано для себе наткнулися на ще один «камінь спотикання» у відносинах з но-

⁴⁸ Там само. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 2191. — Арк. 144–145.

⁴⁹ Там само. — Арк. 86–87 зв.

⁵⁰ Там само. — Спр. 2187. — Арк. 100–100 зв.

вою владою. Виявилось, що, згідно з радянським законодавством, церковні обряди вінчання, хрещення і поховання втратили юридичну силу і в очах держави набрали суто приватного характеру. З цього приводу НКЮ УСРР 11 серпня 1921 р. надіслав до губерній обіжник⁵¹. Влада не лише монополізувала право на реєстрацію актів громадянського стану, відібравши у церкви ці, традиційні за всіх часів, функції, але й заборонила здійснювати відповідні релігійні обряди, допоки факт народження, шлюбу і смерті не був зареєстрований у відділі ЗАГС. Заборона була закріплена 1922 р. у 123-у артикулі Карного кодексу УСРР, за недотримання якого наступала карна відповідальність. Ця законодавча норма була скасована 1927 р., проте впродовж 5-річного терміну чинності влада активно експлуатувала її задля переслідування духовенства. Принаймні, рідко кому з ксьондзів вдалося уникнути обвинувачення, арешту і перебування за ґратами (від кількох годин до кількох місяців) за ламання цього табу, найчастіше при охрещенні нежиттездатних немовлят.

Не випадково в архівах відклалося доволі багато документів, в яких йдеться про відстоювання римо-католиками нерухомого майна, яке належало РКЦ, — храмів, прикостельних будівель, садиб священиків, — від спроб радянського бюрократичного апарату використовувати їх для світських потреб (док. № 12–16, 31, 33, 35, 38, 45 та ін.). Більшість з цих документів датується початком 20-х років, коли становлення тоталітарної системи не завершилося і якась частина суспільства ще живилася ілюзіями щодо торжества справедливості комуністичного зразка. Римо-католицьке духовенство, щоправда, розпрощалося з рештками таких утопічних поглядів вже після перших звернень до радянського правосуддя, бо, як правило, залишалося у програші. Юридичною підставою для позбавлення духовних осіб житла слугували §§ 13 і 14 декрету про відокремлення церкви від держави, згідно з якими церковні організації втрачали право володіти будь-яким майном, в тому числі садибами і будинками, де мешкали священики⁵². Боротьба римо-католиків за костельне майно була надзвичайно наполегливою, вони зверталися з позовами до суду, надсилали скарги на дії органів місцевої влади до ВУЦВК, РНК, НКЮ, НКВС, Прокуратури УСРР. Однак думка ліквідвідділу НКЮ УСРР з цього приводу була безкомпромісною: «Католики не бажають підкорятися радянському декретові про відокремлення церкви від держави і школи від церкви [...]. Неодноразово ксьондзи або миряни-католики скаржилися на відібрання тих чи інших будівель, що були до революції костельними житловими будинками, і на обернення їх під потреби органів народного продовольства та інших органів місцевої

⁵¹ Там само. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1216. — Арк. 167.

⁵² Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1-е издание. — 23 января 1919 г. — № 3. — Ст. 37.

радянської влади. Скарги в центр були залишені без наслідків, оскільки все майно церковних і релігійних товариств з 22 січня 1919 р. на Україні вважається власністю УСРР»⁵³.

Церквою «опікувався» не лише ліквідаційний відділ НКЮ УСРР та його філії на місцях. 1921 р. при агітаційно-пропагандистському відділі ЦК КП(б)У було створено міжвідомчий орган — Антирелігійну комісію, що мала реалізовувати приховувані від народу директиви політбюро ЦК КП(б)У стосовно релігії і церкви. До складу цієї комісії увійшли високопоставлені працівники ЦК КП(б)У, НКВС і ДПУ. Чекісти тут займали чільне місце: зазвичай керував засіданнями заступник голови ДПУ, його підлеглі становили більшість серед членів комісії, їм найчастіше доручалася підготовка питань порядку денного засідань, вони ж виступали доповідачами (док. № 32, 34). Виконання ухвал цього органу теж здебільшого покладалося на ДПУ (іноді — на НКВС). По суті, під «дахом» найвищого партійного органу діяла філія ДПУ, а документи цієї діяльності (донедавна зберігалися під грифом «цілком таємно») демонструють єдність інтересів і цілей партійно-державного керівництва і спецслужб. Антирелігійна комісія ЦК КП(б)У, так само, як і ліквідвідділ НКЮ, мала свою «вертикаль» — антирелігійні комісії при губкомах партії, що складалися з високопоставлених партійців та працівників ДПУ-НКВС, прокуратури. Хоча діяльність таких інституцій не афішувалася, проте духовенству довелося на собі відчути її результати. З цього приводу один із ксьондзів зазначив: «Існують якісь «губкоми», «горсовети», «сельсовети», якісь адміністрації і розмаїті місцеві власті, однак понад усе — «чрезвычайка», вона є ніби виконавчим органом комуністичної партії, яка, хоча чисельно дуже мала, проте насправді править і розпоряджається усім не через ухвали об'єднаних в ній членів, бо ці останні часто ще зовсім не розуміються на комунізмі, а виключно через так звані політбюро, де якась одиниця — секретар політбюро і маленька при ньому партійна колегія робить із країною, інституціями, людьми, що їм тільки заманеться. У тих політбюро дуже мало людей практичних і досвідчених, політично і суспільно зрілих, переважно це голови, учаділі від комуністичної доктрини»⁵⁴.

1922 р. за командою ЦК РКП(б) було проведено загальнодержавну кампанію по вилученню церковних коштовностей. Під прикриттям шляхетного наміру нагодувати голодних більшовики мали на меті остаточно знищити могутність церкви і скомпрометувати духовенство в очах народу⁵⁵. Спеціальні бригади партійних активістів вже вкотре перевірили і

⁵³ ЦДАВО України. — Ф. 177. — Оп. 2. — Спр. 219. — Арк. 63–63 зв.

⁵⁴ Skalski T., ks. Вказ. пр. — S. 138.

⁵⁵ Див.: Письмо В. И. Ленина В. М. Молотову для членов Политбюро ЦК РКП(б) от 19 марта 1922 г. // Известия ЦК КПСС. — 1990. — № 4. — С. 190–193.

взяли на облік усе цінне, що знаходилося у храмах, не оминувши також і костьоли. Архієпископ Я. Цепляк, який мешкав у Петрограді, в кінці березня 1922 р. телеграфом надіслав ксьондзам вказівку щодо лінії поведінки у зв'язку з початком тотальної конфіскації культових речей: «Вимога неправочинна. Інвентарю не видавати»⁵⁶. Для того, щоб зберегти найцінніші сакральні предмети, ксьондзам довелося йти на обман і приховувати описи костюльного майна, складені до 1917 р., пояснюючи, буцімто ті пропали в роки воєнного лихоліття (док. № 17). У відповідь влада вдалася до каральних заходів, більшість ксьондзів потрапили за ґрати, частину з них було засуджено до страти. Згодом вирок майже для всіх було пом'якшено до кількомісячного ув'язнення чи штрафу. Так сталося у Кам'янці-Подільському, де у вересні 1922 р. найвищу міру покарання було призначено відразу чотирьом ксьондзам, один з яких, Антоній Недзельський, що найбільше дошкулив більшовицьким чиновникам впертою боротьбою за свою плебанію (док. № 12–16) невдовзі помер у в'язниці від тифу, а решта були помилені і вийшли на волю. У Вінниці 3–5 червня 1922 р. на лаву підсудних потрапив настоятель місцевого костюлу кс. Я. Левінський, поруч з яким опинилися 2 православних священики, також звинувачені у приховуванні церковного майна. Усім їм загрожував суворий присуд, однак все скінчилося виплатою штрафу. Схожа історія трапилася і з київським кс. Т. Скальським. Відомо, принаймні, тільки про один випадок виконання в УСРР смертного вироку ксьондзові за приховування костюльних коштовностей, коли в Одесі 1922 р. було розстріляно о. Йозефа Шайнера⁵⁷. Хоча кампанія по вилученню церковних цінностей в УСРР завершилася без великих жертв у середовищі римо-католицького духовенства, проте, як виявилось, досягла довготривалого застрашливого ефекту. Найбільший вплив справив процес над архієпископом Цепляком та 14-ма ксьондзами, що відбувся у Москві у березні 1923 р. і завершився розстрілом одного із засуджених, тривалим тюремним ув'язненням решти і виселенням ієрарха за межі СРСР.

Як це й було передбачено Ризькою мирною угодою, до осені 1923 р. в УСРР працювали польські місії по оптації і репатріації. Польські дипломати допомогли римо-католицькому духовенству України налагодити листування з своїми єпископами, що замешкали у Польщі. Дипкур'єрською поштою доставлялася для ксьондзів в УСРР світська та церковна преса, література, календарі. Через оптаційну та репатріаційну місії, посольство Польщі у Харкові, а пізніше консульства, в Україну надходила також матеріальна і фінансова допомога ксьондзам від польських благодійних органі-

⁵⁶ Stehle H. Вказ. пр. — S. 34.

⁵⁷ Див.: Книга памяти. Мартиролог Католической церкви в СССР / Авт.-сост. о. Б. Чаплицкий, И. Осипова. — М., 2000. — С. 190.

зацій. Внаслідок цього римо-католицькі священнослужителі постійно відчували посилену увагу з боку ДПУ, яке по-своєму трактувало будь-які контакти громадян з іноземцями. Так, участь працівників посольства Речі Посполитої у богослуженнях та репетиціях церковного хору костельу у Харкові розглядалася, як «наради секретного характеру», з приводу чого Наркомат закордонних справ УСРР надіслав на адресу МЗС Польщі ноту із протестом проти «безупинного і нічим не виправданого втручання у внутрішні справи України»⁵⁸. Відтоді настоятель харківського костельу В. Ільгін почав уникати спілкування з польськими дипломатами і відряджував від цього інших своїх колег. Ігнорування таких застережень багатьом священникам РКЦ згодом коштувало свободи, а то й життя, як це сталося у випадку з житомирським ксьондзом Андрієм Федуківичем, якого восени 1923 р. було арештовано після приватної бесіди з консулом Польщі у Києві. У харківській тюрмі ДПУ, куди було вивезено ксьондза, його змусили підписати так званий «Відкритий лист до Папи Римського», в якому «автор» назвав себе агентом польського консульства, котре, мовляв, використовувало католицьке духовенство України з політичною і шпигунською метою. Цей лист з відповідними редакційними коментарями 16 жовтня 1924 р. оприлюднив орган ЦК КП(б)У — газета «Комуніст», згодом його надрукувала і місцева преса, що започаткувало галасливу антипольську і антикатолицьку кампанію. Про те, як готувалася ця акція, йдеться в одному з документів збірника (док. № 32).

В середині 20-х років в УСРР нараховувалося близько 130 ксьондзів (напередодні революції, як уже згадувалося, їх було понад 300). Ряди римо-католицького духовенства поріділи внаслідок масового виїзду до Польщі 1920 р., а пізніше від природних втрат і репресій. Священникам, які залишалися, довелося нести подвійне, а то й ще більше пастирське навантаження, беручись за обслуговування вакантних парафій.

1925 р. Апостольська Столиця, зрозумівши, що більшовики прийшли до влади надовго і сподівання на відновлення дореволюційної ієрархії марні, реорганізувала структуру РКЦ на території СРСР. Для цього Папою було прийнято відставку єпископів, що емігрували на Захід і через «залізну завісу», опущену більшовиками, не могли управляти своїми єпархіями. Наступним етапом мало бути висвячення нових єпископів з числа тих ксьондзів, що перебували на території СРСР. Виконання цього завдання було доручено спеціальному посланцеві Пія XI — о. Мішелю д'Ербіньї, якому в 1925–1926 рр. вдалося тричі одержати дозвіл на в'їзд в СРСР нібито задля пастирського обслуговування французьких громадян. Насправді ж посланець Ватикану під завісою таємничості висвятив чотирьох єпископів, серед них Пія-Ежена Неве, що мешкав у Макіївці, та Олександра Фрізона з Криму.

⁵⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 6. — Спр. 37. — Арк. 16.

Першому з них було передано повноваження очолити РКЦ в СРСР, задля чого о. Неве перебрався до Москви під протекцію посольства Франції, що дозволило йому до 1936 р. всупереч волі радянського керівництва виконувати покладені на нього Ватиканом функції. Побувавши навесні 1926 р. у Києві, д'Ербіньї зустрівся з місцевим кс. Т. Скальським і доручив йому управляти парафіями Житомирської єпархії. Очолювати Кам'янець-Подільську єпархію було призначено священника Я. Свідерського, що мешкав на Вінничині. Харківському кс. В. Ільгину було довірено управління РКЦ на Лівобережній Україні, а єп. О. Фрізону — на півдні України і в Криму. Відтепер управлінська структура РКЦ в СРСР більше не була прив'язана до єпископату Польщі, а безпосередньо підлягала Римській курії.

Оповиваючи візит свого посланця в осідок войовничого атеїзму атмосферою таємничості та обережності, Рим таким чином намагався вберегти новостворену ієрархію від можливих переслідувань і забезпечити тривалу життєздатність реорганізованих структур РКЦ. Однак про справжню мету приїзду д'Ербіньї радянське керівництво дізналося ще до того, як він прибув до СРСР — оперативно спрацювали «компетентні органи». Не дивно, що в осіб, з якими контактував посланець Ватикану, невдовзі після його візиту розпочалися неприємності. Так, київського кс. Т. Скальського впродовж травня 1926 р. майже щодня викликали на багатогодинні «бесіди» до ДПУ, на початку червня він таки опинився за ґратами і згодом був вивезений до Москви, а після суду в січні 1928 р. — до Ярославльського політйзолятора.

Ватикан не міг передбачити, що на початку 20-х років увага більшовицької адміністрації почне концентруватися на діяльності римо-католицького духовенства. Проте, розправившись із православною церквою, нова влада таки взялася за РКЦ. Особливу роль при цьому було відведено спецслужбам, які розробили план відповідних заходів, що включав таємне вербування ксьондзів, укорінювання в католицьке середовище ідеї відмежування від Ватикану та польського єпископату і створення в СРСР самостійної католицької церкви. Виношувався намір посягти на довіру, розколоту Костьол, внести розбрат поміж його кліром і паствою. Отож в 1925–1926 рр. під різними приводами було здійснено серію арештів серед римо-католицького духовенства для того, щоб спонукати ксьондзів до таємної співпраці з ДПУ. «В результаті ми маємо 21 завербованого ксьондза, серед яких є видні представники католицького духовенства» — задоволено рапортувало керівництво республіканських спецслужб навесні 1926 р. (док. № 49). До тих священників, що проявляли непоступливість, застосовувалися крайні заходи — арешти і тривале утримання у в'язницях, хоча до середини 20-х років перевага віддавалася більш прихованим методам впливу.

Слідом за «справою Федуківича», що нею спецслужбам не вдалося сповна скористатися, як це планувалося, для компрометації усього римо-

католицького духовенства через самогубство зневаженого священика, ДПУ на початку 1927 р. організувало ще одну сенсацію — зречення від сану і релігії ксьондза з Проскурова Євгена Перковича. Незважаючи на гучний розголос цієї акції у радянській пресі і наполегливе спонукання до такого кроку з боку влади, послідовників у присилуваного до віровідступництва священика серед його колег, що мешкали в УСРР, здобути не вдалося.

Того ж 1927 р. ДПУ спробувало організувати звернення групи римо-католицьких священиків до ВУЦВК з нагоди 10-річчя революції. Через непокірливість ксьондзів, які навідріз відмовлялися підписувати вітання (а точніше — покаяння), цей документ з'явився у пресі із помітним запізненням, у січні 1928 р. та ще й за підписом всього шести священиків (док. № 66).

Однак зацікавлення «компетентних» органів у публічному словесному самокатуванні і самоприниженні «ідеологічних ворогів у сутанах» поступово згасало. В кінці 20-років розпочався «великий перелом» і виникла потреба у застосуванні інших, радикальніших форм роботи і методів впливу.

Арешти ксьондзів почастилися ще у 1926 р., одного з них — Болеслава Жилінського, коли він, не витримавши переслідувань, тікав до Польщі, було затримано і засуджено за спробу нелегального перетину радянсько-польського кордону до найвищої міри покарання, заміненої невдовзі на ув'язнення у виправному таборі. Наступні роки ескалація репресивних заходів тривала, термін ув'язнення від 5-ти до 10-ти років перетворився на звичну міру покарання, а кільком ксьондзам навіть було винесено смертні вирокі (щоправда, до їх виконання тоді не дійшло). Ще сильнішою виявилася хвиля репресій 1929-го, пам'ятного явним і потенційним «ворогам» радянської влади, а насправді найсвідомішій і найталановитішій частині українського народу, року. Тоді в Україні за ґрати потрапило понад 30 римо-католицьких священнослужителів, 12 з яких аж на 10 років було відправлено до ВТТ. Ця тенденція збереглася у 1930 р., коли в українських парафіях РКЦ також поменшало більше ніж на 30 священнослужителів. Разом з ними в багатьох містах і селах України було заарештовано сотні так званих «костьольних активістів», а насправді звичайних вірян, які, незважаючи на атеїзацію суспільства, що масовано здійснювалася силами державного апарату, проявили духовну опірність, посмівши не приховувати свою релігійність і традиційно відвідувати костьол, з пошаною ставитися до своїх духовних пастирів і, всупереч офіційному проголошенню тих мракобісами і експлуататорами, а значить, ворогами радянського ладу, надавати їм посильну допомогу.

Почастішання випадків об'єднання справ арештованих ксьондзів та їх парафіян, а також суворість вироків у цих справах, безсумнівно, стали симптомами тотальної боротьби влади з РКЦ. Характерно, що з початку

30-х років режим, нещадно переслідуючи римо-католиків, все рідше звертався до тих артикулів Карного кодексу, які передбачали покарання за порушення вимог декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Зазвичай обвинуваченим інкримінувалися найважчі, так звані «контрреволюційні злочини», що підпадали під 54-й артикул Карного кодексу УСРР — діяльність, скерована на повалення, підлив або ж послаблення влади, антирадянська пропаганда і агітація, шпигунство і т. д.⁵⁹ В такий спосіб влада не тільки намагалася приховати свій намір знищити РКЦ, але й шляхом застосування найважчих покарань прискорити реалізацію задуманого. Однією з перших і показовою стосовно цього стала так звана «Справа про польську контрреволюційну і шпигунську організацію на Правобережній Україні», по якій в 1929–1930 рр. було заарештовано десятки ксьондзів і кілька сотень вірян. 21–27 червня 1930 р. надзвичайна сесія Верховного суду УСРР за зачиненими дверима розглянула матеріали слідства у цій справі стосовно 31 обвинуваченого — 20 вірян та 11 їхніх душпастирів. Цей судовий процес завершився винесенням суворого вироку майже усім обвинуваченим, в тому числі 6-х священиків було засуджено до найвищої міри покарання із заміною на 10-річний термін позбавлення волі у ВТТ (док. № 97). Інших громадян, що потрапили під слідство у цій «справі ксьондзів», впродовж квітня-червня 1930 р. поодинокі або групами було засуджено до тривалих термінів ув'язнення і заслання.

Очевидне тісне прив'язування суворих репресивних заходів щодо римо-католицького духовенства до кампаній з боротьби із класовими ворогами, що їх провадив більшовицький режим з метою «удосконалення» радянського суспільства. Так, деяке призупинення масових репресій щодо римо-католицького, так само, як і іншого, духовенства наступило у 1931 р., що збіглося в часі з завершенням головного етапу колективізації: селян силоміць було загнано до колгоспів, а їх духовні наставники, які, на думку влади, могли скерувати паству на шлях опору процесам «соціалістичного перетворення» села, всупереч своєму бажанню опинилися у тих місцях СРСР, де землеробство через природні причини було ризикованим заняттям. Відтепер римо-католицьких священиків значно частіше можна було б зустріти серед суворой природи Північного краю, Соловецьких островів, Зауралля, аніж на українському Поділлі, Причорномор'ї, Волині, чи Київщині. Принаймні, 1933 р. у Житомирській єпархії РКЦ нараховувалося лише 17 ксьондзів, а в Кам'янецькій — 13, наступного року їх стало ще менше — відповідно 16 і 9⁶⁰.

⁵⁹ Див.: Кодекси УСРР: Кримінальний кодекс. — К., 1935. — С. 19–22.

⁶⁰ *Dzwonkowski R., SAC.* Вказ. пр. — С. 214; *Archiwum Akt Nowych w Warszawie.* — Ambasada RP w Moskwie. — Sygn. 95. — S. 91.

Відбуваючи покарання у таборах та на засланні, ніхто із ксьондзів не мав певності, що коли-небудь повернеться на батьківщину, і не тільки тому, що багато з них втрачали здоров'я і життя через нелюдські умови утримання в'язнів. Як виявилось, більшовицька Феміда і там не складала своїх повноважень, а час від часу переглядала винесені раніше вердикти і зазвичай додавала, до вже призначених, нові терміни покарання. Далеко не всі ксьондзи, що їх було випущено із в'язниць і таборів, насправді відчували смак свободи, бо їм було заборонено повертатися в Україну і вони довгі роки залишалися на засланні у чужинському краї.

1933 р., після утвердження в Німеччині нацистської влади, в СРСР розпочалися масові репресії римо-католицьких священників німецького походження. Особливого розмаху цим переслідуванням було надано у 1935–1936 рр. За вже випробуваною «технологією» до карної відповідальності разом із духовними особами притягувалися десятки їх парафіян, цього разу переважно мешканців німецьких колоній півдня України і Криму. 15 жовтня 1935 р. було заарештовано настоятеля Сімферопольського костюлу О. Фрізона — єдиного єпископа РКЦ, що на той час ще знаходився на території СРСР (док. № 132–134). У березні 1937 р. над ним та кількома десятками його одновірців відбувся закритий суд, згідно з ухвалою якого єпископа було страчено 20 червня 1937 р. (док. № 143, 152).

Актуальне у ті роки звинувачення у «фашизмі», окрім священників-німців, як виявилось, не оминули також їхніх колег інших національностей — поляків, литовців, українців. Зокрема, у липні-серпні 1935 р. було заарештовано, а 14 травня 1936 р. засуджено 9 ксьондзів Житомирської та Кам'янецької єпархій у так званій «Справі контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства на Правобережній Україні» (док. № 130, 131, 135–137, 140–142).

Наступного, 1937 р. було покладено край пастирській діяльності останніх римо-католицьких священнослужителів, які перебували на волі — Л. Гашинського (Харків), М. Єндрушака (Житомир) та С. Квасневського (Київ). Радянське правосуддя вже добре освоїло стахановські методи і розправа над цими ксьондзами була проведена надзвичайно прискореними темпами. Невдовзі після арешту, без тривалого слідства і суду 24–25 вересня 1937 р. їх було розстріляно. Впродовж осені 1937 та 1938 р. така сама сумна доля спіткала більшість їхніх колег, що перебували у таборах, в'язницях і на засланні⁶¹.

До збірника включено 153 документи, датовані 1919–1937 рр. Джерельну основу цього видання становлять архівно-слідчі справи на священнослужителів та віруючих РКЦ, що в 1920–1930-х роках провадили-

⁶¹ Див.: Остання адреса: До 60-річчя соловецької трагедії: У 3-х т. — К., 1997. — Т. 1. — С. 191–194; К., 1999. — Т. 3. — С. 49–51.

ся радянськими спецслужбами — ВУЧК-ДПУ-НКВС — і нині перебувають на зберіганні в архівосховищах Галузевого державного архіву СБ України, ЦДАГО України та обласних державних архівів. Вміст цих справ типовий — матеріали арешту, ведення слідства та призначення покарання. Для публікації відібрано найхарактерніші види документів, що продукувалися репресивним апаратом в перебігу реалізації політики радянської влади стосовно РКЦ. Це — відповідні розпорядження і вказівки керівництва карально-репресивних органів СРСР та УСРР і рапорти нижчих інстанцій про їх виконання; постанови про пред'явлення обвинувачення, початок, продовження термінів і припинення слідства, застосування запобіжних заходів; автобіографії, анкети, заяви, пояснювальні записки, підписки арештованих; протоколи допитів, обшуків, очних ставок, обвинувальні висновки слідства; вирок судів, ухвали колегій, особливих нарад, судових трійок про призначення покарань; акти про виконання вироків тощо. Опрацьовано і включено до збірника матеріали з архівно-слідчих справ, що зберігаються в архіві Центрального управління та кількох регіональних органів СБ України (Житомир, Луганськ, Миколаїв, Одеса, Сімферополь, Харків, Хмельницький).

Заради системного і різностороннього висвітлення політики радянської держави щодо РКЦ у збірнику публікуються також документи, що стосуються діяльності інших складників державного механізму — від ЦК КП(б)У, ВУЦВК, РНК УСРР, наркоматів до сільради чи фабрично-заводського комітету. Вони почерпнуті з фондів двох найбільших архівів, де зберігаються матеріали діловодства керівних органів та установ колишньої УРСР — ЦДАГО і ЦДАВО України. Зміст цих документів розкриває місце та роль різних ланок владного апарату у побудованій більшовиками системі державно-релігійних взаємин.

До кола джерел, охоплених при підготовці збірника, увійшли також публікації з видань, що в різні часи з'явилися друком в Україні та за кордоном, безпосередньо стосуються обраної нами теми і є малодоступними для широкого загалу дослідників та читачів: газети «Більшовик», «Вісти ВУЦВК», «Червоний кордон», «Діло», «Gazeta Kościelna»; журнали «Oriens» та «Вопросы истории».

Матеріали збірника стосуються багатьох регіонів, місцевостей і населених пунктів України, насамперед, тих, де римо-католицизм належав до поширених серед населення віросповідань. Це — Одеська, Волинська, Подільська, Київська губернії, а пізніше, із зміною системи адміністративно-територіального поділу — Артемівська, Харківська, Київська, Могилів-Подільська, Шепетівська, Одеська, Проскурівська, Дніпропетровська округи; Донецька, Житомирська, Одеська області; міста Вінниця, Кам'янець-Подільський, Житомир, Харків, Київ, Єнакієво (Рикове), Бердичів, Умань, Полтава, Херсон, Тараща, Первомайськ, Сквиря, Ізяслав, Шепетівка, Ставище, Лозова, Фастів, Ямпіль, Маріу-

поль та ін.

При комплектуванні збірника дотримано хронологічного принципу систематизації матеріалів. Документи публікуються мовою оригіналу за сучасним правописом зі збереженням особливостей стилю, лексики і термінології, притаманної тогочасному офіційному діловодству радянського державного апарату, а також конкретним особам, кому належить їх авторство. Кожен документ оснащено заголовком і відповідними пошуковими даними (легендою), де вказано назву архіву, номер фонду, опису, справи та аркушів. У випадку, коли документ почерпнуто із періодичної преси чи інших видань, вказуються їхні назви, номери та дати публікації.

До збірника включено також складені на підставі відомостей з архівно-слідчих справ біографії більшості римо-католицьких священиків, про яких йдеться у пропонованих увазі читача документах.

Користуватися збірником допоможуть іменний та географічний покажчики, термінологічний словник, список скорочень, примітки.

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

№ 1

Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України
«Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви»
22 січня 1919 р.

1. Церковь отделяется от государства.
2. В пределах Республики запрещается издавать какие-либо местные законы или постановления, которые бы стесняли или ограничивали свободу совести или устанавливали какие бы то ни было преимущества или привилегии на основании вероисповедной принадлежности граждан.
3. Каждый гражданин может исповедывать любую религию или не исповедывать никакой. Всякие праволишения, связанные с исповеданием какой бы то ни было веры или неисповеданием никакой веры, отменяются.
Примечание. Из всех официальных актов всякое указание на религиозную принадлежность или непринадлежность граждан устраняется.
4. Действия государственных и иных публично-правовых общественных установлений не сопровождаются никакими религиозными обрядами или церемониями.
5. Свободное исполнение религиозных обрядов обеспечивается постольку, поскольку они не нарушают общественного порядка и не сопровождаются посягательствами на право граждан Советской Республики. Местные власти имеют право принимать все необходимые меры для обеспечения в этих случаях общественного порядка и безопасности.
6. Никто не может, ссылаясь на свои религиозные воззрения, уклоняться от исполнения своих гражданских обязанностей. Изъятия из этого положения, под условием замены одной гражданской обязанности другою, в каждом отдельном случае допускаются по решению Народного Суда.
7. Религиозная клятва или присяга отменяется. В необходимых случаях дается лишь торжественное обещание.
8. Акты гражданского состояния ведутся исключительно гражданской властью — отделами записей браков и рождений.
9. Школа отделяется от церкви.
10. Преподавание религиозных вероучений во всех государственных и общественных, а также частных учебных заведениях, где преподаются

общеобразовательные предметы, не допускается. Граждане могут обучать и обучаться религии частным образом.

11. Все церковные и религиозные общества подчиняются общим положениям о частных обществах и союзах и не пользуются никакими преимуществами и субсидиями ни от государства, ни от его местных автономных и самоуправляющихся установлений.

12. Принудительные взыскания сборов и обложений в пользу церковных и религиозных обществ, равно как меры принуждения или наказания со стороны этих обществ над их членами, не допускаются.

13. Никакие церковные и религиозные общества не имеют права владеть собственностью.

14. Все имущества существующих на Украине церковных и религиозных обществ объявляются народным достоянием.

15. Здания и предметы, предназначенные исключительно для богослужебных целей, отдаются, по особым постановлениям местной власти или центральной государственной власти, в безвозмездное пользование соответственных религиозных обществ.

Заместитель Председателя Временного Рабоче-Крестьянского
Правительства Украины *[Арте́м]*
Управляющий Делами *[И. Кудрин]*
Секретарь Правительства *[М. Грановский]*

Распубликовано в «Известиях Временного Рабоче-Крестьянского
Правительства Украины и ХСРД» от 22 января 1919 г., № 26.

*Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-Крестьянского
Правительства Украины. — 2-е изд. — № 3. 1–30 июня 1919 г. — Ст. 37.*

№ 2

Замітка в газеті «Більшовик»
про дипломатичну місію УНР у Ватикані
26 червня 1920 р.

І ПАПА РИМСЬКИЙ НЕ ПОМІГ

«Більшовик» не раз застерігав легковірних не надіятися на Петлюру, і тепер навряд чи знайдеться хоч один робітник або селянин, котрий би сподівався від сього запроданця якогось покращання долі трудящого. [...]*

* Тут і далі в оригіналі часткові втрати тексту через пошкодження.

У «демократа» Петлюри був такий собі посол-граф (також певно «демократ») Тишкевич. Представляв він «українську народню республіку» не десь там в банкірськiм Парижі, чи крамарськiм Лондоні, а в Римі, перед святим папським престолом, перед намісником бога на землі, як звать себе папи римські. Сей граф, у котрого, до речі, є великі мастки на Україні, розказав співробітникові одної польської газети таке: «Я на протязі двох місяців був послом при Ватикані (величезний палац з 4000 кімнат, в котрiм живе папа). Його найясніша світлість Бенедикт XV, з котрим я часто розмовляв, надзвичайно до нас благовольт. Папська канцелярія в Римі дала інструкції католицьким колам в латинських країнах щодо українського питання».

[...] Папа наказував своїм слугам визнати петл[юрівськ]у Україну та й він нічого не поміг — нічого не вийшло з благословення «замісника бога»!
Робітниче-селянська Україна міцніша за всіх пап та його слуг!

*Більшовик. — 1920. — 26 червня. — № 102 (229).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 3

Замітка в газеті «Більшовик» про участь польського
римо-католицького духовенства в організації банку
26 червня 1920 р.

КСЬОНДЗИ — БАНКИРИ

Немає більших у світі лицемірів, як католицькі ксьондзи. На словах вони і за любов до ворога, і за «батьківщину», і за віру. На ділі вони — за панів та банкірів. Банки — се найміцніша фортеця капіталізму. Банки є тою організацією, через котру капіталісти визискують робітників і селян. Організувати банк — се означає організувати визиск трудящих.

І ксьондзи не соромляться ставати банкірами. У варшавських панських газетах на першій сторінці великими буквами надруковано оголошення «Банку народнього для розвитку польського промислу та торгу» про початок роботи. Подано там і прізвища організаторів. Серед них здибуємо голову польського сейму Войцеха Тромпчинського, архієпископа Теодоровича, ксьондза-прелата Годлевського.

Видно торгувати «словом божим» стало не вигідно, краще взятися за торг пшеницею, цукром та шкірою, вивезеними з України лицарями білого орла. Ой, не вигорить, панове слуги намісника божого на землі! Урветься!

*Більшовик. — 1920. — 26 червня. — № 102 (229).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 4

Протокол обшуку Вінницького косяолю
співробітником Особливого відділу 12-ої армії РСЧА
28 червня 1920 р.

ПРОТОКОЛ №

*Согласно ордера заведывающего отделением № 1 особого отдела
12-ой армии за № 118 от 28 июня дня 1920 г. у гражд. Костельном
дворе по улице Николаевской, дом № ____ квар. ____ был произведен
обыск, при чем гражданин **

*При обыске присутствовали: Маркевич Анна и Витвицкая Юсефа
При обыске было обнаружено следующее: 2 шинели и разные бумаги
Жалоб гражданина о пропаже вещей при обыске нет
Подпись гражданина, у которого произведен обыск ***

Производил обыск сотрудник

Лукин

Присутствовали

*Витвицка
Markiewicz*

28 июня 1920 г.

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 1088. — Арк. 57.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 5

Замітка в газеті «Більшовик»
про агітаційну діяльність римо-католицького духовенства
2 липня 1920 р.

П РА Ц Я К С Ь О Н Д З І В

Польська людність прифронтової смуги цілком перейнята огидним національним шовінізмом завдяки безупинній агітації ксьондзів. Часто виявлялося, що в пограбуванні і скаліченні трупів наших товаришів беруть участь також і місцеві мешканці-поляки, підбурені ксьондзами, які «іменем бога» умовляють нищити еретиків-більшовиків.

*Більшовик. — 1920. — 2 липня. — № 107 (234).
Оригінал. Газетний примірник.*

* Далі графа не заповнена.

** Підпис відсутній.

№ 6

Газетна стаття голови Револуційної військової ради,
наркома з військових і морських справ
і наркома шляхів сполучення РСФРР Л. Троцького
про взаємини УНР і Ватикану
21 жовтня 1920 р.

ПАСКУДСТВА ПЕТЛЮРИ

Окремий * відділ південно-західного фронту зібрав надзвичайно цінний матер'ял, котрий характеризує, як міжнародні плутні Петлюри, так і працю деяких високих і найвищих установ.

Доволі сказати, що Петлюра ухитрився одержати речі військового спорядження одночасно з двох, здавалось би, протилежних джерел — через Римський престол і французьких франкмасонів. Зв'язок Петлюри з масонами відомо. Сам він увійшов до великої української ложі масонів, щоб використати заступництво французьких масонів, близьких до державної влади. 3 25 грудня 1918 р. Петлюра веде постійну переписку з представниками генеральної ложі масонів Франції безпосередньо і через тов. міністра закордонних справ Гадіна. У розпорядженні окремого відділу є листи Петлюри до Венару, а також відповіді Номсьє Петлюрі. Нема що говорити, що таке листування «любих братів» (як звать масони один другого) торкається переважно патронів і набоїв для боротьби проти більшовиків.

Але ще цікавіший амуніціальний зв'язок генерала Петлюри з Римським престолом, до котрого він посилає спеціальні місії. Звідкіля одначе у найсвятішого римського попа патрони і кулети? Це пояснюється тим, що під час імперіалістичної війни Ватикан (римський престол) платив борги італійського уряду Сполученим Штатам, котрі постачали Італію військовими припасами. Простіше сказати, римський папа давав гроші під великі відсотки, даючи італійському урядові гроші в позику на військові потреби. Коли скінчилась війна, італійський уряд мав значну кількість військового приладдя, а не мав грошей, щоб заплатити Ватіканові, і передав військове приладдя йому за борги. Таким чином, у папи була значна кількість бойових припасів. А так як найсвятіший отець війни сам не веде, то йому не залишилось нічого іншого, як перетворитись у ЦУС (Центральне Управління Постачання) для інших держав.

Петлюра через свого посла графа Тишкевича увійшов у торговельні зносини з римським престолом і за бойове приладдя, крім готівкою грошей, запропонував всебічну допомогу найсвятішому престолові у мож-

* Так в оригіналі.

Симон Петлюра

ливости пропаганди католицізму на Україні. Крім того, Петлюра обіцяв заплатити католицькій церкві і за майно, зруйноване гогожанською війною, і згодився встановити на Україні престол Римського кардинала.

Успіхові цих всіх плянів пошкодили ті непередбачені обставини, що сам Петлюра позбувся Українського престолу. У всякому разі всі, хто брав участь у цьому торгіві — Україна — римсько-католицька віра — патрони — виглядають дуже цікаво. Вільнодумні протицерковні франкмасони, на словах смертельні вороги папи, є такі ж спільники Петлюри в боротьбі проти більшовиків, як і найсвятіший римський отець. Голова римсько-католицької церкви, заміститель Христа на землі, виступає як новий спекулянт широкого розмаху.

Врешті, великий державний діяч Сорочинської ярмарки, генерал Петлюра, одночасово є членом франкмасонської ложі, увіходить в зносини з Римським папою через свого архи-католицького Тишкевича і не розриває старого зв'язку з німецькою протестантсько-гогенцолернською контрреволюцією. Сама найзліша сатира стоїть безсила перед цими трагі-комічними фактами демократично-національно-масонсько-протестантсько-католицького ростління.

Л. Троцький

*Більшовик. — 1920. — 21 жовтня. — № 199 (326).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 7

Лист письменника В. Короленка до голови РНК УСРР
Х. Раковського з проханням звільнити з-під арешту
настоятеля Полтавського костюлу
7 березня 1921 р.

Дорогой Христиан Георгиевич,

на сей раз пишу Вам по просьбе прихожан здешней римско-католической церкви. Их священник арестован уже неск[олько] месяцев назад и содержится в конц[ентрационном] лагере под Полтавой. Они уже несколько раз подавали просьбы о его освобождении, но до сих пор безуспешно.

Между тем с этим вопросом связаны значит[ельные] духовные интересы. А католический священник здесь один не только на Полтавскую губ[ернию], но и на соседние, напр[имер] на Кременчугскую. Так как некому исполнять духовные требы, то из такого положения истекают для многих большие духовные мучения. Многие склонны смотреть на это как на предрассудок, к которому отношение может быть только ироническое. Но кажется, что это большая ошибка. Если для неверующего человека тут есть только «предрассудок», то для всех, знающих, что такое веротерпимость и сколько времени потребовалось на то, чтобы воспитать ее в обществе, тут есть нечто, что должно быть святым для всякого, кто воспитал в себе истинное восприятие свободы.

Представители католического полтавского очень обширного прихода выяснят Вам все значение для них этого вопроса. И я надеюсь, что если не вопросы католической веры и ее оценки, то вопрос о веротерпимости найдет должный отклик у советской власти.

7 марта 1921 г.

Вопросы истории. — 1990. — № 10. — С. 39.

№ 8

Витяг з «Мирного договору між Росією і Україною,
з одного боку, і Польщею — з іншого»
18 березня 1921 р.

Статья VII

1. Польша предоставляет лицам русской, украинской и белорусской национальности, находящимся в Польше, на основе равноправия национальностей, все права, обеспечивающие свободное развитие культуры, языка и выполнения религиозных обрядов. Взаимно Россия и Украина обеспечивают лицам польской национальности, находящимся в России, Украине и Белоруссии, все те же права.

Лица русской, украинской и белорусской национальности в Польше имеют право, в пределах внутреннего законодательства, культивировать свой родной язык, организовывать и поддерживать свои школы, развивать свою культуру и образовывать с этой целью общества и союзы. Этими же правами, в пределах внутреннего законодательства, будут пользоваться лица польской национальности, находящиеся в России, Украине и Белоруссии.

2. Обе договаривающиеся стороны взаимно обязуются ни прямо, ни косвенно не вмешиваться в дела, касающиеся устройства и жизни церкви и религиозных обществ, находящихся на территории другой стороны.

3. Церкви и религиозные общества, к которым принадлежат лица польской национальности в России, Украине и Белоруссии, имеют право, в пределах внутреннего законодательства, самостоятельно устраивать свою внутреннюю церковную жизнь.

Вышеозначенные церкви и религиозные общества имеют право, в пределах внутреннего законодательства, пользоваться и приобретать движимое и недвижимое имущество, необходимое для выполнения религиозных обрядов, а также содержания духовенства и церковных учреждений.

На тех же основаниях они имеют право пользования храмами и учреждениями, необходимыми для выполнения религиозных обрядов.

Этими же правами пользуются лица русской, украинской и белорусской национальности в Польше.

Документы и материалы по истории советско-польских отношений. — Т. 3. — М., 1965. — С. 527–528.

№ 9

Обвинувальный висновок

Одеського губревтрибунала в справі патера Е. Мокельки та інших учасників антибільшовицького повстання в німецькій колонії Єлисаветівка Нечаянської волості 25 квітня 1921 р.

В сентябре 1920 г. на имя помощника уполномоченного по борьбе с контрреволюцией по Одесскому уезду поступило заявление о том, что во время восстания в 1919 г. против Советской власти немцев-колонистов района Нечаянской волости наиболее активное участие в организации восстания принимала семья Мокельки и Кун из колонии Елисаветовки. Так, в средних числах августа 1919 г., в то время, когда красные войска были двинуты в д. Адамовку на подавление восстания, в д. Елисаветовку приехал гр. Кейлер Иван и сообщил, что на Адамовку наступают коммунисты, что необходимо организовать оборону. По колокольному звону было созвано собрание местных жителей, среди которых были Иван и Михаил Кун, Антон Вализер, Никодим Мокельки, а также впоследствии скрывшийся Иван Мокельки. После совещания собравшиеся вооружились и, разместившись на подводах, поехали в сторону Адамовки и Попельни, откуда вернулись через некоторое время, заявив, что им удалось убить несколько красноармейцев, а других арестовать.

После обеда те же лица, снова созвав по колокольному звону вооруженных людей, направились к ст. Колоссовке и, по приезде оттуда, сообщили, что заняли Колоссовку и захватили много винтовок, пулемет и пр.

При производстве расследования по этому делу указанное заявление нашло себе подтверждение, при чем было также установлено: 1) что дом гр. Мокельки служил сборным пунктом для повстанцев и местом распределения оружия; 2) что один из братьев Мокельки — Эммануил, по профессии ксендз, во время восстания ездил в д. Комиссаровку, где агитировал за оказание помощи повстанцам-колонистам.

На основании изложенного гр. Кун Иван, 19 лет, Кун Михаил, 22 лет, Вализер Антон, 27 лет, Мокельки Никодим, 27 лет, Мокельки Эммануил, 25 лет и Кейлер Иван, 20 лет, обвиняются в том, что во время восстания в 1919 г. немцев-колонистов против Советской власти в районе Нечаянской вол., Одесск[ого] уезда принимали в нем активное участие, будучи организаторами такового и ведя агитацию за помощь повстанцам, т.е. в контрреволюционных деяниях, в виду чего и согласно ст. 8 п. 1 Врем[енного] полож[ения] о ревтриб[унале] означенные гр[аждане] подлежат суду Одесского губревтрибунала.

Составлено 25 апреля 1921 г. в г. Одессе.

Гособвинитель

[Долин]

Список лиц, подлежащих вызову в судебное заседание:

Обвиняемые:

- 1) Кун Михаил — дом № 1 общ[ественных] прин[удительных] работ;
- 2) Кун Иван — там же;
- 3) Мокельки Никодим — там же;
- 4) Мокельки Эммануил — там же;
- 5) Вализер Антон — д. Елисаветовка, Нечаянск[ой] вол.;
- 6) Кейлер Иван — д. Малахово Суворовское, Одесск[ого] уезда.

Свидетели:

- 1) Датий Николай — д. Комиссаровка, Раснопольской вол.;
- 2) Горовой Николай — там же;
- 3) Орел Андрей — там же;
- 4) Попов Иван — д. Николаевка, Нечаянск[ой] вол.;
- 5) Грейнер Валентин — с. Ландау;
- 6) Рейхерт Кирьяк — там же;
- 7) Бартоломеева Елена — д. Николаевка, Нечаянск[ой] вол.;
- 8) Олейниченко Дмитрий — там же;
- 9) Ковшук Василий — там же;
- 10) Ткачук Гавриил — там же;
- 11) Лихидько Павел — там же;
- 12) Бургайлов Михаил — там же;
- 13) Григораш Фаддей — там же;
- 14) Олиниченко Андрей — там же;

- 15) Олейниченко Андрей Антонов[ич] — там же;
 16) Журавлев Павел — там же;
 17) Феттер Иоган — д. Малахово, Анатолевск[ой] вол.;
 18) Кравченко Казимир — там же.

Гособвинитель

[Долин]

С подлинным верно: секретарь военотдела

Симашкевич

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1056. — Арк. 54–54 зв.
 Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 10

Пояснювальна записка настоятеля Погребищенського костюлу Бердичівського повіту Київської губернії ксьондза Й. Міодушевського про обставини переходу польсько-радянського кордону 14 липня 1921 р.

Тов. начальнику Особого отделения № 6 в Шепетовке.

Согласно Вашему поручению сим излагаю содержание моего дела в обвинении меня в нелегальном переходе через границу.

Я, ксендз Иосиф Миодушевский, окончив Луцко-Житомирскую семинарию в 1904 г., служил постепенно на приходах в Подольской губ.: Ободовском, Ново-Константиновском и Дзыговском, а с 1917 г. состою настоятелем Погребищенского костела Киевской губ., Бердичевского уезда. В 1920 г., пользуясь ок[к]упацией этой местности поляками, я, оставив заместителем старика-ксендза Метельского, уехал к моим родным. Скорое и внезапное наступление советских войск заставило поляков отступить из Киевской губ. и тогда я лишился возможности вернуться домой. Исходатайствовал разрешение моего епископа, я жил все это время у моих родителей в Ленкоуцах Хотинского уезда. В мае месяце т.г., будучи вызван епископом в Луцк и получив от него св[ятые] елеи для треб приходских и вино для богослужения, я в течение месяца ожидал прибытия в Польшу русского консула для исходатайствования через него документов на легальный проезд через границу. Не дождавшись и не имея возможности дольше оставаться в Польше, вследствие того, что при ужасной дороговизне у меня оказалось мало денег, при том не хотя надоедать своей персоной знакомым и, кроме того, оборвавшись до ниточки, остался почти без белья, в силу этих обстоятельств я решил отправиться домой без всяких документов государственных.

2 июля с.г. я переехал границу в Молодьково и направился прямо к советскому посту в с. Немиринцах, прося указать мне учреждение, где бы можно было получить документ для беспрепятственного прохода на место жительства. Узнав, что этим ведают Особые отделы, я в сопровождении красноармейцев направился в Теофиполь к особому пункту № 2. По дороге в Святце я был арестован неизвестным лицом, и, как арестованный, на следующий день доставлен на пункт в Теофиполь, где по сделании предварительного обыска и по ненахождении у меня ничего предразсудительного, меня не только не отпустили, а наоборот, продержали под арестом пять дней, лишая возможности быть выданным на поруки, и лишь тогда переслали в Шепетовку в Особое отделение № 6, где я выпущен был на следующий день из под ареста, благодаря поручению моего приятеля местного директора завода Артура Охоцкого.

Кс. Й. Міодушевський

Здесь живу уже неделю. При мне было денег: 5.250 марок польских и 500 руб. романовских — последние мне возвращены, а марки при деле задержаны вместе с мелочными личными вещами. В настоящее время нахожусь в крайне печальном и угнетающем положении, потому что порванное мое белье лишает меня возможности прилично переодеться, а во-вторых, морально меня удручает то, что я как свободный гражданин свободной России, будучи всегда лояльным по отношению к Советским властям, что могут по[д]твердить все, которые меня знают, переносу не заслуженные аресты.

Находя себя невиновным в нелегальном переходе через границу, ибо я действовал явно и добровольно явился на пост, прошу начальника Особого отделения закончить мое дело, не направляя меня куда-либо в другие политические учреждения, и выдать мне документ для беспрепятственного проезда по грунтовым и железным дорогам по месту жительства в м. Погребище.

Кроме того, насколько это возможно, вместо моих марок прошу выдать определенное количество советских денег, дабы можно было доехать домой, тем более, что придется ехать на лошадях от ст. Казатина около 50 верст.

Настоятель Погребищского костела
 Июля 14-го дня 1921 г.

ксендз Иосиф Миодушевский

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 10. — Арк. 170–171.
 Оригінал. Ручкопис. Автограф.*

№ 11

Посвідчення, видане Шепетівським
Особливим відділом ксьондзу Й. Миодушевському
15 липня 1921 р.

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Дано сие ксендзу Миодушевскому Иосифу в том, что он действительно был задержан Особотделением № 6 охраны польской границы. Ныне освобожден и направляется по месту службы в местечко Погребище Бердиче[в]ского узда, Киевской губернии.

Ксендзу Миодушевскому разрешается проезд поездом до ст. Казатин от ст. Шепетовка и далее по месту службы м. Погребище лошаадьми.

Что подписями и приложением печати удостоверяется*.

Нач. общей части

Нач. регистрации:

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 10. — Арк. 173.
Відпуск. Машинопис.*

№ 12

Заява парафіян кафедрального костьолу
м. Кам'янця-Подільського до РНК УСРР
зі скаргою на дії місцевої влади
Січень 1922 р.

У Совнарком

В дополнение поданной нами просьбы считаем нужным доложить, что предисполком, не считаясь с решением суда, административно, мерами милиции приказал ксендза Недзельского выселить и представить дом упродкому, что было и сделано; и милиция выселила ксендза. Действие предисполкома считаем крайне несправедливым, ибо нарушается также постановление ВУЦИК, в силу которого всякие решения суда могут быть отменены в порядке определенного указа в декретах и распоряжениях Советской власти. Кроме того, мы, прихожане, находим действие предисполкома несправедливым, ибо оно подрывает авторитет суда. Ксендз же очутился почти

* На звороті документа напис: *Получил. 15.VII. Миодушевский.*

что на улице. Костел имеет еще 2 дома, которые заняты под учреждения, самому [ксендзу] и служащим костельным негде поместиться.

Кроме того, просим обратить внимание, что дом, который занял упродком, теперь находится на расстоянии 2 шагов от костела, теперь доступ будет до костела крайне неудобен для прихожан. Упродком имеет множество транспорта, фургоны кругом костела множество имеется, толпы людей — все это загрождает помещение костела, как равно препятствует выполнению религиозных треб, ибо уже процессии трудно будет совершить. Ввиду того просим понять нас, нашу боль и своими справедливыми распоряжениями удовлетворить нас.

Представители кафедрального прихода в Каменце:

***И. Добровольский
Никита Лабун
Антон Гипс
Ипполит ****

Каменец-Под[ольский], 1922 г., январь

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1217. — Арк. 23 зв.
Оригінал. Рукопис.*

№ 13

Клопотання парафіян кафедрального костьолу
м. Кам'янця-Подільського перед РНК УСРР
про повернення садиби священнослужителів
[Раніше 23 січня 1922 р.] **

От представителей прихожан
кафедральн[ого] рим[ско]-кат[олического]
костела в Каменце

Прошение.

В виду того, что предисполком распорядился выселить мерами милиции нашего ксендза Недзельского из занимаемого им помещения, отстоявшего на 2 шага всего от святыни нашей, покорнейше просим обратить на это внимание, что дом костельный был раньше конфискован б[ы]вшим царским правительством. В 1920 г. мы потратили много денег на ремонт, теперь же ксендза Недзельского оттуда выселяют. Помещения подходящего нет на квартиру ксендза.

* Прізвище нерозбірливо.

** Датується за резолюцією на документі.

Наша религия и давние традиции католические требуют, чтобы настоятель находился вблизи костела, чтобы имел частое наблюдение за костельным имуществом и исполнением религиозных треб, ввиду того покорнейше просим удовлетворить нашу просьбу, оставляя дом за приходом и выселение ксендза отменить.

Если этот дом займет упродком, доступ до кафедры будет весьма труден, дом отстоит от святыни на 2 шага всего. Упродком имеет много фургонов, до этого будет разбросано много соломы, сметья, толпы людей, множество транспорта, все это загроздит нам помещение костела и выполнение в кафедральном дворе просеции и чистоты, порядка. Покорнейше просим обратить на это внимание, как равно просим удовлетворить нашу покорную просьбу.

Представители: *Дмуховский*
(за неграмотного Дмуховского расписался М. Комарницкий)

И. Кульчицкий
И. Добровольский
М. Комарницкий *.

ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1217. — Арк. 21.
Оригінал. Рукопис.

№ 14

Клопотання римо-католиків м. Кам'янця-Подільського
перед РНК УСРР про скасування рішення
щодо реквізиції садиби священнослужителів
[Раніше 1 квітня 1922 р.] **

В Совет Народных Комиссаров Украинской Республики
нижеподписавшихся прихожан Каменец-Подольского
кафедрального костела

Прошение

Постановлением жилищного подотдела Каменецкого комхоза от 27 сентября 1921 г. за № 10872 ксендзу упомянутого костела Антонию Не-

* Ще один підпис польською мовою — нерозбірливо. *На документі резолюція:* «Просьбу отказать. Ксендзу заявить, что если ксендз будет ходатайствовать по этому делу или подбуривать прихожан, то будет немедленно арестован. 23.1.» Підпис під резолюцією нерозбірливий, вірогідно — А. Буценко. Завірено круглою печаткою Кам'янець-Подільського повітового виконкому.

** Датується за часом надходження документа.

дзельському был дан пятидневный срок для освобождения занимаемого им помещения в нижнем этаже дома около кафедрального костела для помещения в нем 3-й трудовой школы. Это постановление ксендзом Недзельским 28-го того же сентября было обжаловано в народный суд 1-го участка Каменецкого уезда, прося отменить его на основании 7-го п. договора, заключенного Польшей с Советской Республикой, а до разрешения дела по существу приостановить выселение его с помещения. Народный суд 28 сентября приостановил исполнение распоряжения жилищного подотдела.

9 декабря 1921 г. жилищный подотдел за № 11735 вновь предложил ксендзу Недзельскому и всем остальным жильцам этого дома очистить занимаемые ими помещения и ксендз Недзельский вторично обжаловал это постановление в тот же суд, который 12 декабря определил: постановление свое от 27 сентября о приостановлении выселения из помещения ксендза Недзельского оставить в силе.

22 декабря в народный суд явился уполномоченный упродкома Мациевский, действующий на основании удостоверения за № 6255 и представил выписку из 7-го п. договора, заключенного с Польшей, и словесно заявил ходатайство о даче дальнейшего движения дела, так как помещение необходимо для упродкома. Просьба его судом была удовлетворена, и дело слушалось 28 декабря. Во время разбора дела мы, группа лиц — прихожан костела, вступили в дело как заинтересованные лица, ибо помещение, с которого домогаются выселением ксендза и других жильцов, принадлежит кафедральному костелу, и просили об отмене постановления жилищного подотдела. Ходатайство наше о допущении нас к принятию участия в дело было народным судом удовлетворено, а также удовлетворена просьба наша об отмене постановления жилотдела.

Не зная, будет ли обжаловано определение суда представителями упродкома в совет народных судей, мы, тем не менее, считаем нужным обратить внимание, что вопрос о реквизиции помещения, о котором идет речь, дошел до рабоче-крестьянской инспекции и заведывающий таковой сделал следующую надпись — резолюцию: «При разрешении этого дела необходимо иметь в виду договор, заключенный Советской Республикой с Польшей». Согласно же 7-му пункту договора польским церквам и учреждениям разрешено приобретать в собственность как движимое, так и недвижимое имущества для надобностей как самих церквей, учреждений, так и для содержания духовенства.

Дом же этот составляет неотъемлемую собственность католического прихода, он был конфискован бывшим царским правительством, а во время вспыхнувшей революции обратно перешел во владение костела и в прошлом году католический епископ потратил слишком много средств на ремонт этого дома. Следовательно, домогания упродкома о выселении ксендза Недзельского и других из занимаемых ими помещений является

в высшей степени несправедливым, если принять еще во внимание, что костельный дом совсем незначительный и может служить исключительно для жилья, а в распоряжении упродкома имеется трехэтажное здание бывшего окружного суда, состоящее из 30 и более обширных комнат, 3-х зал вместимостью в каждом до 150–200 человек с обширным двором и службами.

Выселение же ксендза из занимаемого помещения, отстоящего от кафедрального костела на расстоянии всего 2 шагов, повлечет за собою слишком тяжелые последствия как для костела, так и для прихожан, ибо в этом помещении сохраняется часть польской библиотеки и домашняя обстановка, а другого помещения для ксендза в г. Каменце не имеется, и кроме того, если бы даже допустить какую-либо возможность найти подходящее помещение, то мы, прихожане, не можем согласиться с выселением ксендза, так как это противоречит установившимся польским традициям, требующим, чтобы при костеле жило духовенство, имеющее непосредственное наблюдение за костелом и выполнением религиозных треб.

По изложенным соображениям просим Совет Народных Комиссаров предписать, кому следует, не посягать на занятие помещения при кафедральном костеле, в котором ныне проживает католическое духовенство, и выданные Каменецким жилотделом ордера на реквизицию этого помещения аннулировать.

*Мечислав Гордынский
Антоний Важинский
Антоний Черский
М. Кондыловский
Ксаверий Кучковский
Бр. Комарницкая
А. Федоровский
Анеля Дзюбинская
Г. Татаровский
В. Вроблеска
Бронислав Скаривезкий
И. Комарницка
С. Чайковский
Николай Чеховский
Иван Комарницкий
Домбровский *.*

*А. Гончаров
Доминик Бавровский
Станислав Свидерский
Иосиф Вдовичинский
А. Новицка
А. Чулаевская
И. Комарницкий
И. Кульчицкий
Иван Бавровский
Мария Венгрииш
Миколай Иванов
Добужанска
Анна Лабун
Анна Милевская
Гелена Волянская*

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1217. — Арк. 22–23.
Оригінал. Машинопис.*

* Ще 19 підписів — нерозбірливо.

№ 15

Повідомлення РНК УСРР про передачу клопотань римо-католиків м. Кам'янця-Подільського на розгляд Наркомату юстиції УСРР 4 квітня 1922 р.

Согласно резолюции управляющего делами СНК препровождается Вам при сем прошение прихожан Каменец-Подольского кафедрального костела, ходатайствующих о невыселении ксендза Недзельского, на Ваше распоряжение. Приложение: упомянутое.

Зав. обще-административным отделом

А. Зорин

Зав. общим п[од]отделом*.

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1217. — Арк. 3.
Оригінал. Машинопис.*

№ 16

Висновки Наркомату юстиції УСРР по заявах римо-католиків м. Кам'янця-Подільського 13 квітня 1922 р.

В ответ на прошение представителей прихожан кафедрального римско-католического костела в Каменце на имя Совнаркома, препровожденного в Наркомюст на распоряжение 4 апреля 1922 г. за № 4741, о невыселении ксендза Недзельского, ликвидационный отдел НКЮ дает следующие разъяснения:

1. Все имущества существующих на Украине церковных религиозных обществ объявлены достоянием УССР с 22 января 1919 г., т.е. со дня опубликования декрета об отделении церкви от государства и школы от церкви на основании 14-й ст. названного декрета.

2. Этот принцип есть логический вывод из более общего принципа, изложенного в 13-й ст. декрета об отделении церкви от государства, а именно, что никакие церковные религиозные общества не имеют права владеть собственностью.

3. Ст. 7 мирного договора между Россией и Украиной с одной стороны [и] Польшей — с другой, подписанного в г. Риге 18 марта 1921 г., предо-

* Підпис нерозбірливий.

ставляет лицам польской национальности на территории Украины пользоваться храмами и богослужебным имуществом лишь в пределах внутреннего, т.е. украинского законодательства.

Взаимно украинцам на территории Польши приходится подчиниться внутреннему, т.е. польскому законодательству по всем вопросам, касающимся религии.

Советская власть не вмешивается в законодательство Польши и не протестует даже против превращения православных храмов в католические костелы, как это было, например, с православным собором в г. Варшаве на Саксонской площади. Поляки не только отобрали православный собор, но придали собору другой архитектурный вид, разрушив все пристройки собора.

4. Советская власть в г. Каменце имела право отобрать у духовенства занимаемые последним частные помещения и употребить их для удовлетворения той или иной общественной потребности, напр[имер], под упродком.

5. Никакого нарушения декрета об отделении церкви от государства или мирного договора Украины с Польшей в данном случае не было.

6. Резолюция заведующего рабоче-крестьянской инспекции со ссылкой на мирный договор с Польшей по изложенным соображениям отпадает, как не отвечающая обстоятельствам дела.

7. Ссылка народного суда 1-го уч[астка] Каменецкого уезд[а] в решении от 28 декабря 1921 г. на мирный договор с Польшей свидетельствует лишь о незнакомстве нарсуда с разъяснениями ликвидационного отдела НКЮ, опубликованными в 4-ом выпуске «Сборника постановлений, циркуляров [об] отделении церкви от государства и разъяснений ликвидационного отдела НКЮ», стр. 19. Поэтому решение нарсуда от 28 декабря 1921 г., как основанное на ошибочных предположениях, неправильно по существу.

8. Ксендз Недзельский не имеет права претендовать на помещение в доме близ кафедрального собора, тем более, что костельный дом еще при царском правительстве был конфискован и считался государственным имуществом.

9. На основании изложенного прошение представителей прихожан кафедрального римско-католического костела в г. Виннице * оставлено без последствий.

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 1. — Спр. 1217. — Арк. 20.
Відпук. Машинопис.*

* У документі помилка, слід: *Каменце*.

№ 17

Протокол допиту слідчим Подільського губревтрибуналу настоятеля і парафіян Вінницького костюлу у справі про приховування культового майна 12 травня 1922 р.

ПРОТОКОЛ

1922 г., мая 12-го дня, г. Винница. Оснарслед Подгубревтриба Солтыс расспрашивал нижепоименованных в качестве свидетелей, и они показали:

Левинский Иоанн Ипполитович, 51 г[ода], настоятель римско-католического костела в г. Виннице, живу при костеле, беспар[тийный], не судился:

Я состою настоятелем Винницкого р[имско]-к[атолического] костела с 1 декабря 1913 г. На моей обязанности как настоятеля костела до 1921 г. лежала ответственность за хозяйственную жизнь костела, а с 1921 г., с момента передачи костельного имущества ликвидкомиссией верующим, ответственность эта лежит на костельном комитете, членом которого я также состою.

В 1913 г., вступая в должность настоятеля костела, я принял от своего предшественника все костельное имущество по описи.

Описи костельного имущества хранились в канцелярии костела в шкафу вместе с метрическими книгами и прочими документами. Канцелярия костела находится в нижнем этаже костельного здания. Этот этаж во все время гражданской войны занимался переходящими частями войск разных властей, занимавших местность. И солдаты к книгам и документам относились небрежно, разрывали и уничтожали архив, и почти все документы и дела, бывшие без переплета, уничтожены.

В 1920 г. в мае месяце я уехал в отпуск в Польшу, оставив своего заместителя ксендза Карла Галензовского. После моего отъезда в Польшу произошло отступление польских войск из Подолии, и поэтому я не мог своевременно прибыть к месту своей службы, т. к. нужно было пересечь театр военных действий. Вернулся в Винницу 8 декабря 1920 г. после заключения Польшей с Украиной пре-лиминарного мира.

Кс. Ян Левинський

Вернувшись в костел, я нашел его бесхозным. Оставленный мною заместитель Галензовский бежал вместе с поляками и ключи от костела находились у представителей верующих (Сваричевского).

Прибыв на место, первой моей задачей было привести приход в порядок, т. к. за отсутствием ксендза дела прихода были в расстройстве, а о хозяйстве костела некогда было думать, но в начале 1921 г., когда нужно было заключать договор с ликвидкомом, то я стал искать старые описи, но таковые не нашлись. Они были, вероятно, уничтожены проходящими войсковыми частями. Равным образом были уничтожены метрические книги за четыре последних года, исходящие и входящие книги и многие другие. Описи, метрические книги, входящие и исходящие были в тетрадах, не переплетенные.

Не найдя старых описей, я вместе с членами комитета Выговским и Ядловским приступили к составлению новой описи костельного имущества. По этой описи комитетом верующих было принято костельное имущество от ликвидкома и эта же опись была мною предложена и комиссии по изъятию церковных ценностей.

Все имущество, значащееся по этой описи в момент прибытия комиссии по изъятию, оказалось налицо, и серебряные предметы были изъяты по акту. Золото тоже.

Более ничего показать не имею.

Прочитано: настоятель костела

кс. Я. Левинский

Оснарслед

Солтыс

Шаркевич Николай Антонович, 45 л[ет], живу в г. Виннице в костельном доме, состою органистом костела, грамотный, женат, беспарт[ийный], не судился:

Я состою органистом костела с декабря 1920 г. и на моей обязанности лежит игра на органе, обучение певчих. В хозяйственную жизнь костела я не вмешиваюсь. Прежде, когда велись метрические книги, то я вел канцелярию, а теперь и это отпало. Я никогда не встречал старых описей костельного имущества. Помню, что при заключении договора с ликвидкомом комитетом верующих я с ксендзом искали старые описи, но таковых не нашли, а потому на все имущество была составлена тогда новая опись на наличное имущество. Мы еще два раза искали старые описи, но таковых не нашли.

Более ничего показать не имею. Прочитано

Шаркевич

Оснарслед

Солтыс

Зелинский Станислав Антонович, 69 л[ет], живу в г. Виннице, Киевская ул., д. № 49, заведывающий п[од]о[тделом] финансов Винницкой заготконторы, грамотный, женат, беспарт[ийный], не судился:

Я состою председателем костельного комитета с января 1921 г., когда мне ликвидационной комиссией было передано верующим костельное имущество по описи, составленной членами комитета вместе с ксендзом. В эту опись было включено все имущество, оказавшееся в наличности к моменту составления описи. Старых описей костельного имущества я не видал.

Все имущество, включенное в эту опись, в момент прихода комиссии по изъятию церковных ценностей оказалось налицо.

Более ничего показать не имею. Прочитано

Станислав Зелинский

Оснарслед

Солтыс

Выховский Эдмунд Игнатьевич, 38 л[ет], живу в г. Виннице, рядом с польским кладбищем, на Литинском шоссе, судебный исполнитель при Подгубсовнарсуде, грамотный, беспарт[ийный], не судился, женат:

Сейчас я состою секретарем костельного комитета. В начале 1921 г., когда ликвидационная комиссия сдавала имущество костела верующим, то я был в числе прихожан, подписавших договор, и составлял опись костельного имущества по наличию по поручению комитета, вместе с чл[еном] ком[ите]та Ядловским и настоятелем Левинским. Помню, что при составлении описи ксендз предложил для облегчения работ отыскать старые описи, но таковых не оказалось, поэтому мы составили опись наличного имущества, включив в нее все, что было. При посещении костела комиссией по изъятию церковных ценностей все костельное имущество, значащееся по описи, оказалось налицо.

Больше ничего показать не имею. Прочитано

Э. Выховский

Оснарслед

Солтыс

Ядловский Лука Николаевич, 65 л[ет], живу в г. Виннице, возле польского кладбища по Литинской дороге, каменотес, женат, грамотный, беспарт[ийный], не судился:

Я состою членом костельного комитета и в начале 1921 г. я участвовал в комиссии, которая составляла опись костельного имущества. Помню,

*Костьол капуцинів
Пресвятої Діви Марії
Ангельської у м. Вінниці
(сучасне фото)*

что, когда мы хотели приступить к описи, то ксендз сказал нам, что для облегчения работы он найдет старую опись, но несмотря на поиски, старых описей нигде не оказалось.

Ввиду сего нами была составлена опись по наличию, в которую внесено все костельное имущество, оказавшееся налицо. Все имущество костела, означенное в этой описи, при посещении комиссии по изъятию оказалось налицо.

Более ничего показать не имею.

Прочитано

Ядловский

Оснарслед

Солтыс

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 1. —
Спр. 1090. — Арк. 4–7 зв.
Оригінал. Рукопис.*

№ 18

Телеграма секретаря ВЦВК А. Єнукідзе
до Верховного ревтрибуналу УСРР
про призупинення виконання вироку
щодо ксьондза Я. Свідерського
21 жовтня 1922 р.

Харьков, [на] 2 адреса: ревтрибунал,
копия — Харьков[скому] УкрЦИК,
копия — Москва, отдел Запада Наркоминдел,
Харьков — В[ерховный] р[еволюционный]
т[рибунал], старшему вне всякой очереди

Сообщается текст телефонограммы, полученной ВЦИК из отдела Запада Наркоминдела: «По сведениям, полученным польской делегацией по делам репатриации, в Харькове приговорен, якобы к расстрелу, ксендз Свидерский. Польская делегация включила его в список персонального обмена. Наркоминдел просит приостановить исполнение приговора над ксендзом Свидерским. Член коллегии Наркоминдел Ганецкий».

Президиум ВЦИК просит приостановить исполнение смертного приговора над Свидерским, телеграфируйте [о] положении дела. № 2920.

Секретарь ВЦИК

Енукідзе.

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 753. — Арк. 169–169 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 19

Довідка Новоград-Волинського повітового виконкому
про реєстрацію ксьондза Б. Дуніна-Вонсовича
29 грудня 1922 р.

Справка

Настоятель Михайловского р[имско]-католического прихода Эмильчинской вол. ксендз Дунина-Вонсович Бронислав действительно зарегистрировался в отделе управления Н[овоград]-Волинского уисполкома 29 декабря 1922 года.

Секретарь *

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 73429-ФП. — Арк. 62.
Оригінал. Рукопис.*

№ 20

Повідомлення львівського часопису «Gazeta Kościelna»
про події у Кам'янецькій дієцезії
1 січня 1923 р.

KRONIKA KOŚCIELNA

Z diec. Kamienickiej. Jak czytamy w «Wiad.diec.kamienieckich» (Rok 3. Nr. 1–12 z r. 1922), Najprz. X. Biskup Piotr Mańkowski, nie mogąc osobiście powrócić do diecezji, a nie chcąc by jego osoba stała na przeszkodzie normalnemu jej zarządowi, wyraził w liście z dnia 24 grudnia 1921 r. Papieżowi Benedyktowi XV gotowość zrezygnowania ze stanowiska, gdyby to przez Stolicę Apostolską uznane było za rzecz pożyteczną. To samo powtórzył w liście

* Підпис нерозбірливий. Довідка завірена також печаткою.

Кс. Броніслав
Дунін-Вонсович, 1926 р.

holdowniczym do Ojca św. Piusa XI. Listem z dnia 16 lutego Kardynał Sekretarz Stanu z polecenia Ojca św. zawiadomił Nuncjusza w Warszawie, że Papież wyraził życzenie, by X. Biskup teraz ze stanowiska swego nie ustępował (pozostaje on dotąd w Buczaczu).

Dalej znajdujemy tam następujące smutne wiadomości z diecezji: w roku bieżącym wydane zostało przez władzę sowiecką rozporządzenie, dotyczące rekwizycji kosztowności kościelnych «na rzecz głodnych». W związku z tym wynikły procesy sądowe przeciw księżom i osobom świeckim. Między innymi skazany był X. J. Lewiński na 4 miesiące ciężkich robót z zamianą na grzywny w kwocie trzystu milionów rubli sowieckich. W pierwszej instancji skazani na rozstrzelanie księża: W. Dworzecki, A. Niedzielski i R. Szyszko; wyrok ten zamieniony im został na 5 lat ciężkich robót. Ponadto nadeszły

wiadomości o uwięzieniu dla różnych powodów księży: E. Kapłonowskiego, J. Łukacza, J. Świderskiego, A. Wierzbickiego.

КОСТЬОЛЬНА ХРОНІКА

З Кам'янецької дієцезії. Як читаємо у «Відомостях Кам'янецької дієцезії», (Рік 3. Нр. 1–12 за р. 1922), Найпр[евелебніший] Кс. Єпископ Пйотр Маньковський, не маючи змоги особисто повернутися до дієцезії і не бажаючи, щоб його особа стала перешкодою для нормального управління нею, виразив у листі від 24 грудня 1921 р. папі Бенедиктові XV готовність до зречення від посади, якби Апостольська Столиця визнала це за потрібне. Він повторив це саме у вітальному листі до св. Отця Пія XI. У листі від 16 лютого Кардинал Державний Секретар за вказівкою св. Отця повідомив Нунція у Варшаві, що Папа виразив побажання, аби Кс. Єпископ не залишав зараз своєї посади (він дотепер залишається у Бучачі).

Далі ми знаходимо там подальші сумні новини з дієцезії: у поточному році радянською владою було видане розпорядження стосовно реквізиції церковних коштовностей «на користь голодних». У зв'язку з цим виникли судові процеси проти ксьондзів та світських осіб. Поміж інших, було засуджено кс. Я. Левінського до 4 місяців важких робіт із заміною на штраф розміром 300 млн. радянських рублів. Судом першої інстанції засуджено до розстрілу ксьондзів: В. Двожецького, А. Недзельського і Р. Шишка;

цей вирок їм було замінено на 5 років важких робіт. Окрім того, надійшли відомості про ув'язнення з різних причин ксьондзів: Е. Капłonовського, Я. Лукаша, Я. Свідерського, А. Вежбицького.

*Gazeta Kościelna. — 1923. — 1 січня. — № 1.
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 21

Запит Генерального консульства Німеччини у м. Харкові до Наркомату освіти УСРР про правову допустимість релігійного навчання дітей німецького походження 18 вересня 1923 р.

Германское Генеральное Консульство имеет честь просить Комиссариат Народного Просвещения дать в следующем деле свое авторитетное разъяснение:

Из среды немецких колонистов, как германского происхождения, украинских подданных, так и подданных Германии, живущих на территории УССР, неоднократно поступали запросы о правовой допустимости частного, т.е. домашнего преподавания, в особенности закона Божьего. Ввиду громадного значения, которое придается этим вопросам в среде немецкого населения, Генеральное Консульство считает весьма желательным получить ответ на эти запросы в духе, согласующем с государственными взглядами соответствующих учреждений УССР, и просит о заключении, которое устранило бы еще существующие неясности в этом вопросе. Речь идет главным образом о следующих вопросах:

1) Разрешено ли детям немецкого происхождения преподавание закона Божьего в доме родителей, будь это:

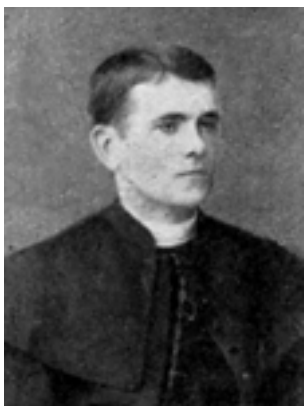
- а) родителями,
- б) третьим лицом, которое относится к членам семьи, или
- в) наконец, лицами, не относящимися к членам семьи.

2) а) Разрешено ли вести с детьми общее домашнее обучение?

б) Требуется ли для этого преподающим особое госуд[арственное] разрешение?

Кс. Ян Лукаш

Кс. Е. Каплоновський

Кс. Р. Шишко

Кс. В. Двожецький

Кс. О. Вежбицький

Эти вопросы становятся особенно острыми (практическими), когда на селе, на месте жительства нет официальной школы или, если она имеется, то не может удовлетворить особым потребностям по-немецки говорящих детей, ст[ало] б[ыть], прежде всего, немецким преподаванием.

в) Могут ли родители в случае, если в их распоряжении не окажется особенно квалифицированных учителей, сами заниматься со своими детьми, или они должны остаться без школьного обучения?

3) Существует ли разница между германскими подданными и украинскими? С международной правовой точки зрения следовало бы при этом вспомнить, что Рапальский договор дает германским подданным права

самых привилегированных наций, предоставляет им, ст[ало] б[ыть], право пользоваться всеми правами, которые другим национальностям закреплены договорами, как напр. Рижским договором, или особым соглашением с римской курией для совершения католического богослужения.

Нижеподписавшийся был бы благодарен Комиссариату Народного Просвещения за авторитетный ответ на эти вопросы*.

[Подпись]

Перевод верен: секретарь Нембюро при НКП

П. Петренко

*ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 3. — Спр. 45. — Арк. 68.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 22

Роз'яснення Наркоматом освіти УСРР радянських правових норм стосовно релігійного навчання і виховання дітей 29 жовтня 1923 р.

Уполномоченному Наркоминдела при СНК УСРР

Наркомпросом получено от Германского Генерального Консульства прилагаемое при сем отношение.

По содержанию сего отношения Наркомпрос разъясняет:

1) Вопрос о преподавании вероучений разрешается §§ 28 и 29 Кодекса Законов о Народном Просвещении УСРР (Собр[ание] Узак[онений], 1922 г., № 49), согласно коим «воспитание и образование в УСРР должно быть свободно от какого бы то ни было религиозного влияния» (§ 28) и «преподавание вероучений в учебно-воспитательных учреждениях учащихся и в храмах, молитвенных и частных домах — лицам, не достигшим 18-летнего возраста, воспрещается» (§ 29).

2) По вопросу о разрешении вести с детьми общее домашнее обучение, под коим, очевидно, надо понимать групповые занятия, по существу подходящие под понятие частных школ, Наркомпрос считает необходимым указать, что такие групповые занятия не допускаются.

Что же касается занятий по общим предметам с отдельными детьми в доме их родителей, то таковые действующим законодательством не воспрещены.

* На документі резолюція: «Соцвосу с нацменом и Юристоконсультской частью составить ответ на имя НКИД, которому и переслать ответ вместе с запросом Консульства. *В. Затонский*».

Кс. А. Федукович

3) По п. 3 отношения Герм[анского] Ген[ерального] Консульства, Наркомпрос разъясняет, что в области просвещения действующее законодательство распространяется в одинаковой мере, как [на] граждан УССР, так и на подданных всех других государств, независимо от того, принадлежат ли они к числу подданных тех государств, с коими УССР заключила договоры.

Нарком просвещения УССР [Затонский]

Секретарь Коллегии НКПроса [Лецинский]

Верно: *

ЦДАВО України. — Ф. 166. —
Оп. 3. — Спр. 45. — Арк. 67.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 23

Постанова КРВ Волинського губвідділу ДПУ УСРР
про наявність складу злочину в діях настоятеля Житомирського
кафедрального костюлу ксьондза А. Федуковича
4 листопада 1923 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о привлечении в качестве обвиняемого)

1923 года ноября 4-го дня Я, п[омощник] уп[олномоченного] КРО В[олынского] г[убернского] о[тдела] ГПУ Шемелевский, рассмотрев следственный материал по делу № ____, нашел, что ксендз Федукович Андрей имеет постоянную связь с закордоном как с польскими полит[ическими] властями, так и польскими духовными, получает закордонную белогвардейскую литературу и письма нелегальным путем.

Из вышеизложенного устанавливается, что гр. Федукович Андрей достаточно изобличен в совершенных им преступных деяниях, а потому на основании 131-й ст. Угол[овно-]Проц[ессуального] Кодекса,

* Підпис нерозбірливий.

п о с т а н о в и л:

названного Федуковича Андрея привлечь в качестве обвиняемого по статьям Уголовного Кодекса: 66.

В[олынский] г[убернский] о[тдел] ГПУ
Пом. уполномочен[ного]

Шемелевский

Уполномоченный *

Согласен: нач.

Настоящее постановление мне объявлено. Кс. А. Федукович

Справка: копия сообщена по месту службы при отношении от ____ за № ____.

Примечание: при привлечении должностного лица в том же постановлении устанавливается, согласно 148 ст. Угол[овно-]Проц[ессуального] Код[екса] подлежит ли обвиняемый на время расследования отстранению о[т] должности.

ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 126–126 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 24

Постанова КРВ Волинського губвідділу ДПУ УСРР
про наявність складу злочину в діях ксьондза Я. Котвицького
4 листопада 1923 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о привлечении в качестве обвиняемого)

1923 г., ноября 4-го дня. Я, п[омощник] уп[олномоченного] КРО В[олынского] г[убернского] о[тдела] ГПУ Шемелевский, рассмотрев следственный материал по делу № ____, нашел, что ксендз Котвицкий Ян Семенович, 25 лет, имеет связь с закордоном, при Соввласти ездил в Польшу и обратно нелегальным путем. Одновременно Котвицкий знал о связи с Польшей Федуковича, о том, что последний получал нелег[ально] белогвар[дейскую] поль[скую] литерат[уру], о чем Соввластям не донес.

Из вышеизложенного устанавливается, что гр. Котвицкий Ян достаточно изобличен в предъявленном ему обвинении, а потому на основании 131-й ст. Угол[овно-]Проц[ессуального] Кодекса,

* Цей та наступний підписи відсутні.

п о с т а н о в и л:

назван[ного] [Котвицкого Яна] привлеч в качестве обвиняемого по статьям 98 и 66 Уголовного Кодекса

В[олынский] г[убернский] о[тдел] ГПУ
Пом[ощник] уполномочен[ного]

Шемелевский

Уполномоченный *

Согласен: нач.

Настоящее постановление мне объявлено. **Кс. Я. Котвицкий**

Справка: копия сообщена по месту службы при отношении от ___ за № ___.

Примечание: при привлечении должностного лица в том же постановлении устанавливается, согласно 148 ст. Уг[оловно-]Проц[ессуального] Код[екса], подлежит ли обвиняемый на время расследования отстранению от должности.

ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 22–22 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 25

Протокол допиту ксьондза А. Федукевича
4 листопада 1923 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

г. Житомир 192[3] г.

Допроса произведеного Волынским Губернским Отделом
Государственного Политического Управления

ПО ДЕЛУ №

Я, нижеподписавшийся, ксендз Федукевич, допрошен в качестве ** показываю:

1. Фамилия Федукевич
2. Имя и отчество Андрей Андреевич

* Цей та наступний підписи відсутні.

** Не зазначено: свідка чи обвинуваченого.

3. Возраст 48 лет
4. Место рождения Виленской губ., с. Денисово, Дисненского уезда
5. Местожительство г. Житомир, Катедральная ул., при костеле
6. Род занятия ксендз
7. Имущественное положение
 - а) до войны 1914 г. ничего не имел
 - б) до Февральской революции 1917 г. тоже ничего не имел
 - в) до Октябрьской революции тоже самое
 - г) в настоящее время тоже не владеет
8. Семейное положение холост
9. Партийность и с какого времени в партии безпартийный
10. Политические убеждения аполитичный
11. Образование: высшее, окончил Петроград[скую] дух[овную] акад[емию]
12. Специальность ксендз
13. Чем занимался и где раньше служил
 - а) до войны 1914 г. в г. Житомир
 - б) до Февральской революции 1917 г. тоже
 - в) до Октябрьской революции 1917 г. тоже
 - г) с Октябрьской революции до ареста тоже
14. Отношение к воинской повинности не служил
15. Сведения о прежней судимости не судился

Показание по существу дела:

В[опрос:] Скажите, откуда и посредством кого получаете закордонную польскую прессу?

О[твет:] Из Киева привезла мне гр[ажд]анка Липская, адреса ее точно не знаю.

В.: Каким способом получаете кор[р]спонденцию из-за кордона?

О.: Только официально почтой.

В.: Каким путем Вы получали циркуляры от Луцкого епископа Дубовского?

О.: Через почту.

Протокол допроса мне прочитан, со слов моих верно записан, в чем собственноручно подписываюсь.

Кс. А. Федукевич

Допросил п[омощник] уп[олномоченного]

Шемелевский

4.XI.[19]23 г.

ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 124–124 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 26

Протокол допиту ксьондза Я. Котвицького
4 листопада 1923 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

г. Житомир 192[3] г.

Допроса произведенного Волынским Губернским Отделом
Государственного Политического Управления

ПО ДЕЛУ №

Я нижеподписавшийся, Котвицкий допрошен в качестве обвиняемого, показываю:

1. *Фамилия* Котвицкий
2. *Имя и отчество* Ян Целестинович
3. *Возраст* 25
4. *Место рождения* д. Шниедская Буда Трояновского рай[она] Жит[омирского] округа
5. *Место жительства* Катедральная ул. при костеле вместе с Федуковичем
6. *Род занятия* помощник настоятеля
7. *Имущественное положение*
 - а) до войны 1914 г. ничего не имел
 - б) до Февральской революции 1917 г. тоже
 - в) до Октябрьской революции тоже самое
 - г) в настоящее время тоже ничем
8. *Семейное положение* холост
9. *Партийность и с какого времени в партии* безпартийный
10. *Политические убеждения* аполитичный
11. *Образование: общее* окончил духов[ную] семинар[ию] в г. Житомир
12. *Специальность* ксендз
13. *Чем занимался и где раньше служил*
 - а) до войны 1914 г. учился в гор[одском] училище г. Житомир
 - б) до Февральской революции 1917 г. в семинар[ии] духов[ной] в г. Житомире
 - в) до Октябрьской революции 1917 г. тоже там
 - г) с Октябрьской революции до ареста тоже в г. Житомире ксендзом
14. *Отношение к воинской повинности* не служил
15. *Сведения о прежней судимости* не судился

Показание по существу дела:

В 1919 г. я окончил дух[овную] семинарию в г. Житомире. С отступлением поляков в 1920 г. я уехал вместе с ними в Польшу, был в Луцке у

епископа Дубовского, кроме того, я был в г. Варшаве — тогда я ездил по моим личным делам. В июне месяце я вернулся обратно в г. Житомир при Соввласти. В 1921 г. я отправился тоже в Польшу и был в г. Корце — купил себе сутану и вернулся обратно в г. Житомир. У меня в Польше, кроме лиц духовного звания, знакомых никаких нет.

Протокол дознания мне прочитан, со слов моих верно записано, в чем собственноручно подписываюсь.

Добавляю, что в 1920 г. я ездил в Польшу и обратно при польвласти, которая тогда была на Волыни.

Кс. Я. Котвицкий

Допр[осил] п[омощник] уп[олномоченного КРО
Волынского губернского отдела ГПУ]

Шемелевский

Добавляю, что с Польшей, т.е. с лицами, проживающими за кордоном, я кор[р]еспонденции никакой не веду.

Кс. Я. Котвицкий

Допр[осил]

Шемелевский

4.XI.[19]23 г.

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 20–20 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 27

Анкета заарештованой Волинським губвідділом ДПУ УСРР
парафіянки Житомирського кафедрального костельу

А. Клименко

4 листопада 1923 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

г. Житомир 4 ноября 1923 г.

Допроса произведенного Волынским Губернским Отделом
Государственного Политического Управления

ПО ДЕЛУ №

Я, нижеподписавшаяся, гр. Клименко, допрошена в качестве обвиняемой, показываю:

1. *Фамилия* Клименко
2. *Имя и отчество* Антонина Акимовна
3. *Возраст* 20 лет
4. *Место рождения* г. Житомир

5. *Местожительство* г. Житомир, Коммерческий пер., д. 4.
6. *Род занятия* безработная. Была учительницей
7. *Имущественное положение*
 - а) *до войны 1914 г.* жила при родителях на их иждивении
 - б) *до Февральской революции 1917 г.* тоже
 - в) *до Октябрьской революции* тоже
 - г) *в настоящее время* тоже
8. *Семейное положение* девица
9. *Партийность и с какого времени в партии* беспартийная
10. *Политические убеждения* демократка с пролетарскими взглядами
11. *Образование:* среднее. Окончила гимназию
12. *Специальность* учительница укр[аинского] языка
13. *Чем занимался и где раньше служил*
 - а) *до войны 1914 г.* училась
 - б) *до Февральской революции 1917 г.* тоже
 - в) *до Октябрьской революции 1917 г.* тоже
 - г) *с Октябрьской революции до ареста* до 1920 г. училась. С 1920 г. и до сент[ября] 1923 г. учительствовала в 21-й трудшколе в Житомире
14. *Отношение к воинской повинности*
15. *Сведения о прежней судимости* не судилась

*Показание по существу дела: **

*ДА СБ України, Житомир. — Спр.5059-П. — Арк. 113—113 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 28

Протокол допиту А. Клименко
26 листопада 1923 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

г. Житомир 26.XI. 1923 г.

*Допроса произведеного Волынским Губернским Отделом
Государственного Политического Управления*

ПО ДЕЛУ №

*Я, нижеподписавшийся, допрошен в качестве _____ **, показываю
1. Фамилия Клименко*

* Далі бланк протоколу допиту не заповнений.

** Не зазначено: свідка чи обвинуваченого.

2. *Имя и отчество* Антонина Акимовна
3. *Возраст* 21 г.
4. *Место рождения* Житомир
5. *Местожительство* Кашперовская [ул.], Коммерч[еский] пер. 4.
6. *Род занятия* безработная. До сентября 1918 г. была учительницей украинского языка 21-й школы. Уволена в виду расформирования школы
7. *Имущественное положение*
 - а) *до войны 1914*
 - б) *до Февральской революции 1917 г*
 - в) *до Октябрьской революции*
 - г) *в настоящее время*
8. *Семейное положение* девица
9. *Партийность и с какого времени в партии* беспартийная
10. *Политические убеждения*
11. *Образование:* окончила Мариинск[ую] женскую гимназию
12. *Специальность* —
13. *Чем занимался и где раньше служил*
 - а) *до войны 1914 г.*
 - б) *до Февральской революции 1917 г.*
 - в) *до Октябрьской революции 1917 г*
 - г) *с Октябрьской революции до ареста* } училась
14. *Отношение к воинской повинности*
15. *Сведения о прежней судимости* не судилась

Показание по существу дела:

В[опрос:] Чем Вы сейчас занимаетесь?

О[твет:] Сейчас я безработная, раньше была учительницей.

В.: Чем занимается Ваш отец?

О.: Он лесничий Червоного лесничества Житомирского округа.

В.: У Вас братья и сестры есть?

О.: Один брат Леонид учится в Ченстохове, уехал он года 2–3 назад учиться.

В.: Брат переписывается с Вашей семьей?

О.: Да.

В.: Почему письма Вашего брата очутились у ксендза Федуковича?

О.: Моя мать дала их ему прочесть.

В.: Для какой цели?

О.: Он интересовался нашей семьей, вообще с ним как с духовным пастырем многие делятся.

В.: А Вы костел посещаете?

О.: Да. Раз в месяц (в последнее воскресенье месяца) в костеле после вечерней молитвы происходят «публичные просьбы к Иисусу Христу» со стороны верующих, я также бываю на этих молитвах.

- В.:** Они происходят после обычной молитвы?
О.: Да, после обычной вечерней молитвы.
В.: Какая же разница между вечерней молитвой и этими «молитвами-просьбами»?
О.: Эта молитва может иногда меняться.
В.: В каком смысле?
О.: В смысле разнообразия молитв, но касается она всегда пользы и принятия таинств.
В.: Кто бывает на этой молитве-«просьбе»?
О.: Бывают очень многие, костел всегда переполнен.
В.: Скажите, кто считается старшим над ксендзом Федуковичем?
О.: Епископ, который находится в Луцке.
В.: Вы по-польски пишете?
О.: Нет. Умею только читать и разговаривать.
В.: Вы Гаевскую знаете?
О.: Знаю Янину Гаевскую, встречаю ее в костеле, у меня она была раза 2, я у нее один раз.
В.: Что делает ее отец?
О.: Служит в каком-то советском учреждении.
В.: Вы сестер Липинских знаете?
О.: Нет. Знаю, что одна из сестер Липинских — Корженевская заведывала польской педагогической школой.
В.: Иордана Цишковского знаете?
О.: Впервые слышу такую фамилию.
В.: Кого Вы знаете из сидящих с вами арестованных?
О.: Кончаковскую, Михайловскую, знаю Хамец, у которой лечила зубы, знала в лицо Сидровскую (видела ее в костеле).

Показания мои записаны верно, в чем и подписуюсь

А. Клименко

Допрашивал [помощник уполномоченного КРО]

Наг

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 121–122 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 29

Постанова Волинського губвідділу ДПУ УСРР
про зміну заходів запобігання щодо ксьондза А. Федуковича
24 грудня 1923 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ об изменении меры пресечения

1923 г., декабря 24-го дня. Я, п[омощник] уполномоченного по [борьбе с] шп[ионской] и к[онтр]р[еволюционной] деятельностью] КРО Волгуботдела ГПУ, Наг, рассмотрев следственное производство в отношении обв[иняемого] гр[ажданина] Федуковича Андрея Андреевича и, приняв во внимание, что в деле отсутствуют улики по существу предъявленного ему обвинения,

п о л а г а л б ы:

на основании ст. 206 УПК, меру пресечения в отношении гр. Федуковича изменить, освободив его из-под стражи.

Заключительное постановление по всему делу будет написано 27 [декабря].

Пом. уполномоченного

Наг

Уполномоченный

Ушаков

Согласны: нач. КРО

Кравченко

Утверждаю: помнач. Волгуботдела ГПУ

Минаев

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 133.
Оригінал. Машинопис.*

№ 30

Постанова Волинського губвідділу ДПУ УСРР
про припинення слідства у справі ксьондза А. Федуковича
26 грудня 1923 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1923 г., декабря 26-го дн[я], я, пом[ощник] уполномоченного КРО Волгуботдела ГПУ Наг, рассмотрев следдело за № 1439 гр[аждан]:

- 1) Федукевича Андрея Андреевича, 48 лет, происходящего из с. Денисово Виленской губ., ксендз Житомирского кафедрального собора, безпартийный, образование высшее, под судом и следствием не состоял;
- 2) Прибыльского Алексея Павловича, 33 лет, происходящего из г. Умани, Киевской губ., проживающего в г. Житомире, завскладом госбанка, безпартийный, грамотный, под судом и следствием не состоял;
- 3) Барилевича Владимира Иосифовича, 44 лет, прож[ивающего] в г. Житомире, по профессии сапожник, [бывший] студент Киевского университета, безпартийный, под судом и следствием не состоял;
- 4) Котвицкого Яна Целестиновича, 25 лет, происх[одящего] из д. Шицкая-Буда, Житомирского округа, безпартийный, высшего образования, ксендз Житомирского костела, под судом и следствием не состоял;
- 5) Тхоржевской Софии Григорьевны, 28 лет, происх[одящей] из с. Фастовец Киевской губ., безпартийная, высшего образования, по профессии учительница 14-й польшколы, под судом и следствием не состояла;
- 6) Михайловской Юлии Дмитриевны, 43 лет, прож[ивающей] в г. Житомире, безпартийная, высшего образования, по профессии учительница 14-й польшколы, под судом и следствием не состояла;
- 7) Зиневич Виталии Станиславовны, 41 года, прож[ивающей] в г. Житомире, безпартийная, домашнего образования, безработная, под судом и следствием не состояла;
- 8) Кончаковской Софии Марьяновны, 27 лет, происх[одящей] из г. Екатеринодара Кубанской области, прож[ивающей] в г. Житомире, безпартийная, высшего образования, зав. 14-й польшколой, под судом и следствием не состояла;
- 9) Клименко Евгении Антоновны, 46 лет, прож[ивающей] в г. Житомире, безпартийная, домашнего образования, домохозяйка, под судом и следствием не состояла;
- 10) Клименко Антонины Акимовны, 21 года, прож[ивающей] в г. Житомире, безпартийная, среднего образования, по профессии учительница, сейчас безработная, под судом и следствием не состояла;
- 11) Недоброво Василия Владимировича, 50 лет, прож[ивающего] в г. Житомире, безпартийный, быв. дворянин, высшего образования — инженер, сотрудник госконтроля, под судом и следствием не состоял;
- 12) Недоброво Нины Викторовны, 28 лет, прож[ивающей] в г. Житомире, безпартийной, среднего образования, под судом и следствием не состояла,
по обвинению их в шпионаже, то есть в преступлении, предусмотренном 66-й ст. УК,

у с т а н о в и л :

в Волгуботделе ГПУ были получены сведения, что в г. Житомире существует нелегальная польская организация, имеющая цель объединения

польской молодежи для борьбы с Соввластью, в числе членов этой организации, по сведениям, находились выше поименованные лица. На основании этих данных таковые были арестованы.

Во время предварительного следствия никто из арестованных виновным в предъявленном обвинении себя не признал, заявляя, что никогда антисоветской и шпионской работой не занимались. Конкретных обвинительных данных против выше поименованных лиц в деле не имеется.

Ввиду того, что обвинение в шпионаже против гр. гр. Недоброво В., Недоброво Н., Клименко Е., Клименко А., Кончаковской, Зиневич, Михайловской, Тхоржевской, Котвицкого, Барилевича, Прибыльского, и Федукевича следствием не доказано *,

п о с т а н о в и л :

уголовное преследование против гр. гр.: 1) Федукевича Андрея Андреевича, 2) Прибыльского Алексея Павловича, 3) Барилевича Владимира Иосифовича, 4) Котвицкого Яна Целестиновича, 5) Тхоржевской Софии Григорьевны, 6) Михайловской Юлии Дмитриевны, 7) Зиневич Виталии Станиславовны, 8) Кончаковской Софии Марьяновны, 9) Клименко Евгении Антоновны, 10) Клименко Антонины Акимовны, 11) Недоброво Василия Владимировича и 12) Недоброво Нины Викторовны, — на основании ст. 206, ч. 2 УПК — **п р е к р а т и т ь**, и из под стражи их освободить.

Дело направить Волгубпрокурору для санкционирования.

Справка: арестованный Федукевич, ввиду польских праздников, как ксендз Житомирского костела, освобожден 25 декабря с.г.

Вещдоков по делу не имеется. Арестованные находятся под стражей в допре, за исключением: Кончаковской, Клименко Е. и А., Котвицкого, которые находятся в тюрподе В[олынского] г[убернского] о[тдела] ГПУ.

П[ом]. уполномоченного
Уполномоченный
Согласны: нач. КРО
Утверждаю: врид. нач. Волгуботдела ГПУ

*Наг
Ушаков
Кравченко
Минаев*

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 5059-П. — Арк. 134–134 зв.
Оригінал. Машинопис.*

* Далі закреслено: *и дальнейшее содержание их под стражей не вызывается необходимостью.*

№ 31

Заява настоятеля римо-католицької парафії с. Озаринці
Подільської губернії ксьондза М. Каровця
до НКВС УСРР з проханням повернути відібрану садибу
25 квітня 1924 р.

Єго Ексселенції Народному Комісарови
внутрішніх справ в Харкові

З Народного комісаріату внутрішніх справ в Харкові наспів приказ до Озаринецького райвиконкому, щоби мені звернено дім католицького приходства, який я по законам радянської Республіки виарендував на 2 роки — то є[сть] до року 1925 до дня 1 червня, а який то дім по переведенню мною ремонту безправно забрав мені райвиконком, викинувши мене силою на вулицю. Однак у наших нисших властей панує повна анархія і вони не признають приказів висшої центральної власті і не думають її підчинятися, а тим самим і не думають очистити мені дім, з тої лишень причини, що я є духовним католицьким. Ся анархія ведеться тут вже довше, бо ще в серпню 1923 наспіла тут телеграма прокурора Республіки — «Прекратити выселение ксендза как незаконное», на що в райвиконкомі заявили: «Мы с этим не считаемся».

Як підданий європейської австрійської Республіки — не можу я зрозуміти, як може нисша власть, підчинена нар[одним] комісаріатам, супротивлятися приказам своєї начальної власті.

Не прошу Вашу Ексселенцію о якусь ласку, але сьмію о одно просити: о вимірене справедливости і в імя цієї справедливости надіюся Вашого розпорядження, щоби мені негайно був звернений дім, який стоїть при самім костелі, а з ним і тих мізерних ... * сяжнів города — одинокого жерела мого удержання, а весна вже зачалася і город мусить бути завчасно справлений, щоби можно було з него що зібрати.

З повним поважанням до Вашої Ексселенції **Макар Каровець**

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 2198. — Арк. 28–28 зв.
Оригінал. Рукопис.*

* Текст пошкоджений, згодом — 77.

№ 32

Протокол засідання президії Антирелігійної комісії
при ЦК КП(б)У
28 червня 1924 р.

Присутствовали: т.т. Карлсон, Иванов, Карин,
Виктория и Гольберг.

1. *Слушали:* Інформація о положенні церкви (тов. Карин).

Положение обновленчества слабое. В среде тихоновцев большое смятение вызвали сведения о соединении пат[риарха] Тихона с Красницким и предложение Вселенского патриарха Григория VII п[атриарху] Тихону отойти от управления церковью, передал власть Синоду.

Ожидавшийся на Всеукраинском автокефальном съезде раскол автокефалистов фактически произошел, но победила правая группа м[итрополита] Липковского.

Постановили: 1) Принять к сведению. Более подробный доклад с цифровыми данными представить на пленум Комиссии.

2) Соединение п[атриарха] Тихона с Красницким и предложение Вселенской патриархии удалиться Тихону от управления церковью использовать для усиления обновленчества.

2. *Слушали:* Інформація о положенні католической церкви.

Положение католической церкви характеризуется: 1) экономической зависимостью ксендзов от Польского правительства; 2) использованием всего католического духовенства Польским правительством и 3) костел пытается стать центром политической и общественной жизни.

В настоящее время заметен сдвиг в польских кругах по отношению признания Советской власти. Католическое духовенство пытается освободиться от опеки польского правительства. Имеется несколько случаев, когда польское духовенство старается освободиться от возлагаемых на него польским правительством обязанностей. Мы имеем случаи, которые дают нам возможность судить о процессах, происходящих в католической церкви.

После демонстрации перед Польским посольством по всей Украине поднялось по этому поводу много разговоров. В Полтаве, например, интеллигенция говорила, что это «большевитская затея». Другая группа, рабочие железнодорожники (католики-украинцы) относились к этой демонстрации вполне одобрительно.

На Волыни было созвано собрание католиков, где ксендз Белик выдвинул предложение о непосредственном подчинении католической церкви Папе, вместо подчинения польской епархии.

Ксендз Федукевич написал послание Папе, где также предлагает поднять кампанию за подчинение католической церкви на Украине Папе вместо польской епархии. Там же он пишет, как польский Генеральный штаб посылал к нему своих разведчиков, чтобы собрать нужные штабу сведения. Это было в 1921 г. Теперь стоит вопрос, что делать с этим материалом. Я считаю, что поскольку мы ведем линию на раскол католической церкви, необходимо весь этот материал огласить здесь (в Харькове), в Киеве, на Волыни, а Федукевича выпустить.

Постановили: 1) выяснить через НКЮ, имеют ли право сотрудники Польского консульства участвовать в религиозных общинах при костелах; 2) считать необходимым поставить вопрос о католической церкви на пленуме Комиссии.

Вопрос о расколе католической церкви и оглашение дела Федукевича перенести на пленум Комиссии.

3. *Слушали:* О сожжении в Шепетовке (неизвестно, кем) храмов.

Постановили: 1) предложить Волынскому губисполкому создать авторитетную комиссию с целью выяснения виновных в сожжении церкви для привлечения их к ответственности; 2) по линии ГПУ в виду сожжения храма в период острой борьбы церковных групп, считать необходимым при обнаружении сожжения храма тихоновцами использовать этот факт для компрометации последних и усиления обновленчества.

4. *Слушали:* О неиспользованных церквях.

Постановили: Предложить губ. антирелигиозн[ым] комиссиям в срочном порядке учесть неиспользованные церкви и в ближайшее время принять меры к их использованию.

5. *Слушали:* О закрытых церквях.

Постановили: Все закрытые ранее церкви не подлежат открытию.

Предложить НКВД в срочном порядке выработать инструкцию о порядке закрытия церквей в дальнейшем, в связи с постановлениями XIII съезда.

6. *Слушали:* О постановке крестов на Подолии.

Постановили: Вопрос перенести на пленум Комиссии. Через ГПУ и НКВД собрать подробные сведения.

7. *Слушали:* Об инциденте в связи с закрытием церкви в Дмитровке Донецкой губернии.

Постановили: Принять к сведению, поскольку вопрос разрешен Политбюро ЦК.

8. *Слушали:* Дело Сердобольского и Зверева.

Постановили: Считать нецелесообразным возвращение в Мелитополь. Снести с Москвой на предмет перевода их в Москву.

9. *Слушали:* О командировке м[итрополита] Пимена по Украине.

Постановили: Проект поездки утвердить, наметив районы, в которых обновленчество слабо.

10. *Слушали:* О пересмотре жалоб по передаче обновленцам Александро-Невской, Архангело-Михайловской, Пантелеймоновск[ой], Кирилло-Мефодиевской церквей.

Постановили: Считать произведенную передачу упомянутых церквей правильной. На работу Харьк[овского] губликвидкома обратить внимание серьезное, поручив НКВД следить за правильной передачей храмов в дальнейшем.

11. *Слушали:* О регистрации Синода.

Постановили: Вопрос перенести на пленум Комиссии.

12. *Слушали:* Об утверждении протокола Комиссии по инославским церквям.

Постановили: Утвердить.

Председатель

Секретарь *

ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 1842. — Арк. 14–14 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 33

Заява римо-католицької громади с. Мурафа Могилів-Подільської округи до голови ВУЦВК Г. Петровського про непосильні умови орендування прикостольної садиби 7 липня 1924 р.

ЧЕТВЕРТОЕ ПРОШЕНИЕ

5 мая с.г. наш делегат гр. Тимофей Шаргало по дороге в Харьков встретился с Вами в Киеве и в вагоне подал Вам от нас прошение, в котором мы просили передать нам на 5-6 лет в аренду причтовый дом с хозяйственными постройками без особой годичной платы, с обязательством с нашей стороны, что мы все приведем в полнейший порядок. Причтовый дом сильно — крайне — спустошен, зимовать в нем, как он есть сейчас, невозможно, причтовые постройки в развалинах. У нас до 1922 г. как дом, так и постройки были в порядке, к разрушению их приложили руки завывающие приютом, по ним — члены комсомола и комячейки, в конце к сильному жалкому состоянию привели завывающие райбудынком Мельник и Паламарь.

* Підписи відсутні.

Нашему делегату вы обещали, что в течение одной недели мы будем удовлетворены, получим в аренду причтовое поместье на условиях, нами просимых, и что Вы поручите т. Ремейко, Винницкому пред[седателю] губисполкома, наблюдать, чтобы Ваше постановление было исполнено. За это время наши делегаты были четыре раза в Винницком губисполкоме (13 мая, 9, 20, 30 июня), два раза в Могилевском окрисполкоме (27 мая и 2 июня) и аренды добиться не можем.

Винницкий губисполком три раза давал распоряжение окрисполкому согласно Вашему постановлению; когда мы явились в окрисполком, нам отвечали: Мурафский райисполком заключит с вами договор. Когда мы являлись в Мурафский райисполком, нам отвечали: ожидайте комиссий из окрисполкома; каждый раз назначали сроки и ни одного разу не сдержали слова.

27 июня приехал из Могилева член окрисполкома т. Бачко и уполномоченным общины заявил, что можем взять причтовое поместье в аренду на 5–6 лет с условием: первый год бесплатно с обязательством с нашей стороны произвести в течение одного года полный ремонт причтового дома и всех хозяйственных построек, а следующие годы по 1500 зол[отых] руб. аренды в год. Мы объяснили, что ремонт причтового поместья, не считая нашего личного труда, нам обойдется в 4000 пуд. хлеба, причем ремонт настолько большой, что в один год произвести физически невозможно, потому мы заявили, что такие условия не по нашим силам. Тов. Бачко нам сказал: значит, вы отказываетесь от аренды, я дам распоряжение с торгов продать причтовые постройки на снос. На другой день мы выслали делегата в Винницкий губисполком с просьбой задержать продажу с торгов причтовых построек до времени, пока Вас не поставили в известность и от Вас не получим резолюций. Заместитель т. Ремейко запрещения не написал, райисполком 30 июня одну каменную постройку разобрал.

1 июля Мурафский райисполком поставил нам новые условия аренды — по 500 зол[отых] руб. в год, с обязательством при заключении договора внести за два года вперед арендную плату в сумме 1000 зол[отых] руб. и разных канцелярских расходов 120 зол[отых] руб. Мы заявили, что и такие условия не по нашим силам; 1120 зол[отых] руб. по нашим рыночным ценам равняется 1120 пуд. пшеницы; сейчас старый запас хлеба исчерпан, новый еще не снят с поля, денег запасных мы не имеем, потому что они у нас недавно появились и мы сейчас не имеем за что их приобрести.

Мы ясно видим, что Могилевский окрисполком усиленно старается не допустить нас до аренды и Ваше постановление оставить без последствий. 27 июня член окрисполкома т. Бачко, на глазах наших уполномоченных потрясая бумагами, с насмешкой говорил: видите, тут есть ваши прошения, которые вы посылали в Москву, в Харьков и что они вам помогли — Москва или Харьков? Будет так, как мы постановили. Нам было

чуждо слушать такую насмешку, мы сидели, опустив головы.

Просим Вас, умоляем от имени 11500 душ населения, заступитесь за нас, станьте нам в защиту! Мы добиваемся аренды причтового дома не для барыша, а ради избежания от насмешек над нашими религиозными чувствами. Причтовый дом под одной крышей с костелом, в нем с утра до ночи поют, кричат, свистят, нам мешают молиться. Когда совершается на погосте костела крестный ход, толпятся члены комсомола и комячейки на погосте, собираются в окнах верхнего этажа причтового дома и делают насмешки над нашими религиозными обрядами. Мы поневоле добиваемся аренды причтового поместья, мы готовы в течение 6 лет аренды отстроить вновь эти развалины, на ремонт мы жертвуем 4000 пуд. хлеба и от нас требуют таких громадных денег.

Просим Вас вступить за нас, пусть над нами не издеваются, не мучит нас Могилевский окрисполком! Мы чстью клянемся, что не хотим ни на одну копейку причинять Республике убытка, сам окрисполком видит, что тут не за что брать денег, прямо, чтобы нас не допустить до аренды, ставит такие тяжелые условия, чтобы показать, что власть не сверху, а снизу. Мы готовы на самые крайние уступки. Если бы почему-либо и за развалины, которые мы обязуемся восстановить в течение 6 лет за цену 4000 пуд. хлеба, нужно было бы платить, просим Вас, поставьте сами размер годовой аренды, — будет она мала или велика, мы согласимся на нее без ропота, без слова протеста, мы верим Вам, Ваше слово будет для нас свято. Просим резолюцию дать на руки нашему делегату гр. Тимофею Шаргалю, бо иначе окрисполком правды нам не скажет и Вашу резолюцию перед нами закроет, как бывало до сих пор.

Уполномоченные по выборам *

7 июля 1924 г.

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 9. — Спр. 9562/27. — Арк. 23–24 зв.
Оригінал. Рукопис.*

Кс. В. Стрончинський

* 5 підписів, нерозбірливо.

№ 34

Протокол засідання пленуму
Всеукраїнської Антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У
19 липня 1924 р.

Присутствовали: тт. Шишко, Черлунчакевич, Карлсон, Виктория, Горожанин, Лазоверт, Карин и Гольберт.

Слушали: Выборы президиума и секретаря.

Постановили: Ввиду малочисленности присутствовавших членов Комиссии вопрос оставить открытым.

Слушали: О распространении среди духовенства и верующих постановлений Вселенской патриархии по вопросу о церковных делах в СССР.

Постановили: Ввиду того, что популяризация указанных постановлений усилит обновленчество и подорвет авторитет тихоновцев, распространение признать необходимым. Часть напечатанных листовок распространить через е[пархиальные] у[правления] непосредственно через почту в каждый приход священникам, без подписи внизу, от кого исходят листовки, на остальной части необходимо поставить подпись Синода, или инициативной группы священнослужителей.

Слушали: Вопросы НКВД.

1. Заявление автокефалистов о разрешении им Харьковского краевого съезда.

2. О Донбассе.

Несмотря на то, что центром было указано об осторожности, с какой должны относиться на местах к закрытию того или иного дома религиозного культа, дабы не вспыхивало инцидентов, подобных с. Дмитровка, до сих пор замечались попытки закрытия церквей и синагог без санкции центра, без всякой осторожности в подходе, что может вызвать повторения указанного случая в Дмитровке.

Постановили: 1. Разрешение съезда оттягивать. По линии ГПУ использовать время оттяжки для выявления возможностей вербовки и посылки сторонников левого течения автокефалистов на съезд.

2. а) Поручить т. Виктории осветить работу на местах и разработать циркуляр ант[ирелигиозной] комиссии о постановке работы; б) Считать необходимым давать губ. ант[ирелигиозным] комиссиям ежемесячную сводку об изменениях на религиозном фронте; в) Поручить т. Карлсону вызвать пред. антирелиг[иозной] комиссии т. Рашина для инструктирования и выяснения ряда вопросов НКВД; г) Поручить НКВД разработать циркуляр, разъясняющий функции работы НКВД (по губ. адм. отд.), как аппарата, выполняющего все принципиальные постановления антирелиг[иозной] комиссии.

Слушали: О неразрешении Киевским губкомом Веденскому читать лекции.

Постановили: а) Сообщить Киевскому губкому, что запрещение лекции Веденского было недопустимо с точки зрения партийной линии по отношению к обновленчеству; б) По партийной линии дать соответствующую директиву губкомам о нашей линии поведения в отношении обновленцев и содействия им.

Слушали: а) Утвержд[ение] инструкции НКВД о порядке закрытия церквей; б) О посылке ВПЦР автокефалистов представителя в ВУЦИК, для ходатайства о передаче им Киево-Печерской лавры.

Постановили: а) Утвердить с проработкой п.п. «в» и «г». Проработанная инструкция прилагается к протоколу; б) Передачу лавры автокефалистам считать нецелесообразным.

Слушали: О регистрации Всеукраинского Синода обновленцев.

Постановили: Снять вопрос с обсуждения. Выяснить с Прокуратурой формальную возможность регистрации Синода обновленцев при отказе всем остальным церковным группировкам в регистрации их Управлений.

Слушали: О постановке крестов на Подолии и о ходатайствах постройки новых церквей.

Постановили: а) По линии ГПУ срочно предложить Под[ольско-му] губотделу прислать ответ на запрос о выявлении причин, побуждающих к постановке крестов; б) Предложить антирелиг[иозной] комис[сии] и ГПУ детально выявить указанные причины и изучить таковые; в) Разъяснить местам по линии НКВД, что постройка новых домов рел[игиозного] культа может быть допустима только с разрешения ВУЦИКа.

Слушали: О католической церкви.

Положение католической церкви на Украине характеризуется экономической зависимостью польского духовенства и польского правительства и особой ролью костела как религиозного националистического центра, вокруг которого группируется польская общественность.

Польское духовенство, находящееся на территории Украины, экономически зависит от епископа, находящегося по ту сторону границы (в Луцке). Из Польши польское духовенство получает деньги, указания и директивы для работы против Соввласти. Последние [19]23–[19]24 гг. замечен сдвиг в настроении польской общественности в сторону лояльного отношения к Соввласти. Особенно это настроение проявилось по всей Украине после демонстрации перед польским Посольством. В целом ряде городов были проведены собрания польского населения, в большинстве своем относившиеся к демонстрации одобрительно. На Вольни на собрании католиков ксендз выдвинул предложение об отделении католической церкви от Польши. Изменение в настроении польских масс имело влияние на польское

духовенство. Мы имеем факты, которые говорят о том, что часть польского духовенства не желает проводить религиозно-шпионскую работу по поручению польского правительства. В рядах польского духовенства имеется тенденция к отделению от Польши и подчинению римскому папе.

Особенно наглядно это проявилось после ареста ксендзов за шпионскую работу. Мы имеем сейчас документ, адресованный к папе ксендзом Федукевичем, в котором подробно излагается от имени группы духовенства «трагическое» положение католической церкви на Украине, вынужденной благодаря генеральному штабу Польши вести националистическо-шпионскую работу по заданиям штаба. В своем послании ксендз обращается к папе с просьбой повлиять на польское правительство и принудить его отказаться от политической работы посредством костела, находящегося на Украине. Оглашение письма к папе вызовет раскол среди духовенства и верующих по линии выявления роли и положения католического костела и вызовет осуждение польского правительства. Может произойти сдвиг в мнении духовенства и польских масс, не посвященных в тайную работу польского штаба. Перед польским духовенством встанет вопрос о создании автокефалии католической церкви на Украине.

Постановили: а) Санкционировать оглашение дела. Имеющийся документ к[сендза] Ф[едукевича] напечатать только после подготовки и проработки всего дела; б) Поручить Инославной комиссии детализировать имеющееся дело. Окончательное утверждение поставить вторично на комиссию.

IX. *Слушали:* Об усилении на Украине религиозных крестных ходов, выливающихся в демонстрации.

Постановили: Считать совершенно недопустимым устройство демонстрации под видом религиозных крестных ходов, для чего необходимо дать общую директиву местам по линии ГПУ о необходимости взятия подписки с священнослужителей о порядке устройства крестных ходов, считая недопустимым приглашение священнослужителей из других приходо-ходов. Крестные ходы могут совершаться в общем порядке, установленном НКВД.

Не подчиняющихся священнослужителей привлекать к строгой ответственности.

Председатель:

Секретарь*:

Верно: уполн[омоченный] Ш гр.

Карин

*ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 1842. — Арк. 20–22.
Завірена копія. Машинопис.*

* Підписи відсутні.

№ 35

З протоколу засідання бюро фракції КП(б)У
Могилів-Подільського окрвиконкому
про передачу прикостельних споруд в оренду
римо-католицькій громаді с. Мурафа
26 липня 1924 р.

Присутствовали: тт. Малашкевич, Труфанов, Сачков, Кулишов, Блейхман, Кауфман, Клявс, Мишура, Агапов, Чебан.

Слушали: 2. Текущие дела. 1) О Мурафском костеле (т. Малашкевич).

Постановили: Постановление комиссии о продаже постройки отменить. Предложить ликвидному и РИКу постройки костельные сдать в аренду общине, руководствуясь инструкциями по отделению церкви от государства. Довести до сведения ГИК, что вопрос улажен. Принимая во внимание, что некоторыми элементами костельной общины подрывается авторитет РИК и дискредитируется партийная и комсомольские ячейки, предложить ГПУ срочно расследовать это и принять соответствующие меры.

Подписали: председатель

[*Малашкевич*]

Секретарь

[*Блейхман*]

Верно: секретарь камеры окрпрокуратуры

Цветков

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 9. — Спр. 9562/27. — Арк. 35.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 36

Вказівки Подільського губвиконкому райвиконкомом
про виявлення римо-католицьких гуртків та облік їх членів
4 серпня 1924 р.

Тасмно

Усім окрадмінвідділ[ам]
(по ліквідному)

По маючимся відомостям, в районах відбуваються зібрання римо-католицьких гуртків, як-то: «Рожанца» та инш[их], а між тим, не було ще ні

одного випадка, щоби якій-небудь райвиконком звернув на це увагу і запитав керівника вищезгаданого гуртка, чи вони мають затвердженого статута на цей гурток, яким надається право вільно відбувати своє зібрання, і, коли не мають, то на якій підставі проводять зібрання.

Отже, тому пропонується райвиконкомам вжити заходів для виявлення існуючих гуртків, на котрих належить скласти списки і надіслати до окрліквідкому по слідуючій формі: 1) прізвище, ім'я та по-батькові, 2) зріст кожного члена, 3) соціальний стан і 4) майновий стан, при чому, належить райвиконкомам своєчасно повідомляти окрліквідком о всяких виникаючих нових римо-католицьких гуртках, а також своєчасно надсилати списки по вищезгаданій формі на осіб, які бажають записатись в гурток.

Окрліквідкоми, в свою чергу, повинні одержані відомости подавати до відома губліквідкому.

Тво начгубадмінвідділу [Миколайв]

Секретар губліквідкому [Сідельник]

Згідно: *

На документі резолюція начальника адмінвідділу НКВС УСРР Невського від 19.VII.1924 р.: «Тов. Любинському. Посмотреть, не является ли этот циркуляр противоречивым нашим указаниям».

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 2198. — Арк. 10.
Завірена копія. Машинопис.*

№ 37

Лист адмінвідділу НКВС УСРР до Подільського губадмінвідділу про подання інформації щодо римо-католицьких гуртків 26 серпня 1924 р.

Секретно

Подольському губернському административному отделу (по ликвидкому) на № 29/с от 4.VIII с.г.

По существу Вашего циркуляра всем окрадинотделам Вашей губернии о мерах к выявлению деятельности римско-католических религиоз-

* Підпис нерозбірливий.

ных групп, административный отдел НКВД предлагает Вам сообщить, о каких религиозных группах идет речь в Вашем циркуляре, и, если он имеет в виду какие-либо новые группировки внутри римско-католической церкви, о которых в НКВД Вы еще не сообщили, прислать подробную по этому поводу информацию.

Нач. админотдела и зав. отделом по отделению церкви от государства [Невский]

Эксперт [Любинский]

Верно: Любинский

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 2198. — Арк. 9.
Завірена копія. Машинопис.*

№ 38

Висновок Прокуратури УСРР по скарзі членів Таращанської римо-католицької громади Білоцерківської округи на закриття костельоу 8 листопада 1924 р.

Заявители жалуются на опечатание окрликвидкомом в г. Тараще римско-католического костела, при чем сами объясняют, что костел опечатан, как не взятый в аренду зарегистрированной общиной. Заявители укаывают на затруднения для них в производстве регистрации их общины по материальным соображениям и просят ВУЦИК освободить их от соответствующих сборов при регистрации или об отсрочке таковых. При этом заявители просят немедленно передать костел в их ведение.

Принимая во внимание: 1) что не сданные в аренду молитвенные здания находятся под охраной окрликвидкомов; 2) что поэтому опечатание Таращанского костела является вполне правильным; 3) что передача костела незарегистрированной общине не допустима по факту и фактически не осуществима, вследствие невозможности составления какого-либо юридического акта об этом; 4) что удовлетворение просьбы одной общины об освобождении ее от сборов или о рассрочке таковых является противоречащим принципу равенства перед Советской властью всех религиозных вероучений, Прокуратура Республики

полагает:

заявление членов Таращанской римско-католической религиозной общины оставить без последствий.

Пом[ощник] Прокурора Республики [Фалькевич]

8 ноября 1924 г.

Згідно: *.

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 8. — Спр. 104. — Арк. 170.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 39

Заява правління римо-католицької громади
м. Первомайська Одеської губернії до НКВС УСРР
з проханням повернути конфісковане культове майно
12 лютого 1925 р.

Во 2-й ч[асти] Первомайска имеется единственное на весь Первомайск и его окрестности римско-католическое религиозное общество, зарегистрированное в губМЕКОСО в Одессе 29 октября 1924 г. по р[еестру] за № 701/569, причем помещение, занятое до сего времени нашим молитвенным домом, было отведено местным комхозом другим учреждениям, а само культовое имущество, бывшее в нашем молитвенном доме, отсюда без ведома и участия прихожан было передано в распоряжение окрисполкома.

Естественно, что наша единственная религиозная община вправе была рассчитывать на возвращение ей религиозного имущества, предназначенного для выполнения ей религиозных треб, однако все ходатайства наших прихожан, направленные в админотдел в Первомайске и отдел управления Одесского губисполкома, по сей день не дали положительных результатов и наша община, не имея своего культового имущества, изъятого из нашего единственного молитвенного дома, лишена возможности выполнять свои религиозные требы.

В виду изложенного, принимая во внимание, что члены нашей общины, твердо веря в охрану Советской властью провозглашенной ею религиозной свободы, полагают, что нет никакого основания задерживать культовое имущество, имеющее ничтожную материальную ценность, но представляющее необходимую принадлежность нашего религиозного

* Підпис нерозбірливий.

общества, которое без означенного изъятого культового имущества лишено возможности выполнять свои требы, — сим просим Народный комиссариат внутренних дел сделать зависящее распоряжение на имя Первомайского окрисполкома о возврате нашей религиозной общине всего того культового имущества, которое было изъято из нашего молитвенного дома.

О результатах сего просим известить нас по указанному адресу: 2-я ч[асть] Первомайска, д[ом] Метельского.

Председатель правления
римско-католической
религиозной общины

С. Рожинский

Секретарь

М. Мотылева

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 2. — Спр. 239. — Арк. 102.
Оригінал. Машинопис.*

№ 40

Повідомлення Одеського губвиконкому до НКВС УСРР
про використання культового майна римо-католицької громади
м. Первомайська для нерелігійних потреб
27 лютого 1925 р.

Прилагая выписку [из] протокола № 2 заседания Первомайского окрликвидкома и выписку [из] протокола № 3 Одесского губликвидкома по отделению церкви от государства от 19 мая 1924 г., Одесский губадминотдел по делу о возвращении р[имско]-к[атолической] общине г. Первомайска культового имущества сообщает, что, как видно из выписки [из] протокола № 2, до 1924 г. в г. Первомайске не существовало р[имско]-к[атолической] общины, на основании чего имущество ликвидировано и передано для использования окрполитпросвета (облачение — для перешивки на театральные костюмы, а остальное имущество — для реализации в окркоммуотдел). С того времени прошло около полугода и в настоящее время Первомайскому окрисполкому невозможно возвратить культового имущества по вышеуказанной причине.

Нач[альник] губадминотдела

Маркус

Нач[альник] отделен[ия] по делам рел[игиозных] общин

Сокольский

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 2. — Спр. 239. — Арк. 97–97 зв.
Оригінал. Машинопис.*

№ 41

Газетне повідомлення
про самоспалення ксьондза А. Федуковича
12 березня 1925 р.

СМЕРТЬ КСЬОНДЗА ФЕДУКОВИЧА
ФЕДУКОВИЧ ЗГОРІВ, ОБЛИТИЙ БЕНЗИНОЮ

В Житомері, в помешканню костюлу згорів, облитий бензиною, ксьондз Андрій Федукович, відомий своїм листом до римського папи, в якому він закликав запропонувати польським священикам, що живуть на Радянській Україні, припинити агітацію проти радвлади.

В цій справі прокуратура почала негайно слідство. Попереднім слідством виявлено, що ксьондз Федукович покінчив самогубством. Тіло його знайдено біля костюлу. Причина самогубства — переслідування з боку католицького духовенства, що оточувало Федуковича, в зв'язку з листом до папи римського. Федукович останніми часами одержував погрозиві листи.

Слідство продовжується.

*Червоний кордон. — 1925. — 12 березня. — № 90.
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 42

Газетне повідомлення про заклик прелата Й. Крушинського
до лояльності стосовно радянської влади
15 березня 1925 р.

ЩЕ ОДИН ЛИСТ
ПАСТИРСЬКИЙ ЛИСТ ОДЕСЬКОГО ПРЕЛАТА
КСЬОНДЗА КРУШИНСЬКОГО

Прелат Крушинський в Одесі оголосив пастирського листа, адресованого до всіх католицьких священиків на Україні. Крушинський закликає їх припинити агітацію проти радянської влади й зірвати всякі зносини з буржуазною Польщею.

Консульства та інші закордонні організації (польські), — пише далі Крушинський, накидають католицькому духовенству різні обов'язки, що не мають нічого спільного з релігією, — агітацію, шпигунство й т.и.

Духовенство повинно рішуче відмовлятися від подібної роботи, бо це викликає заслужену кару з боку радянської влади.

Крушинський вимагає наприкінці, щоби ксьондзи повідомляли його, звідки, на що й скільки одержували грошей. Залежно від цих відповідей і, керуючись законами УСРР, він буде давати дозвіл на використання цих грошей. Крушинський говорить тут про гроші, що їх одержують ксьондзи від консулів й агентів буржуазної Польщі, та дає зрозуміти, що не дозволить використовувати ці гроші.

*Червоний кордон. — 1925. — 15 березня. — № 91.
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 43

Відкритий лист ксьондза К. Нановського
до Апостольського нунція у Варшаві
22 березня 1925 р.

ДО ЙОГО ЕМІНЕНЦІЇ АПОСТОЛЬСЬКОГО НУНЦІА В ВАРШАВІ

В конституції Союзу Радянських Республік немає ні одного артикулу, який би не давав католицьким священикам права виконувати функції, що входять [в] його обов'язки як священика. Завдяки саме цій конституції католицьке населення, пастирями якого ми з'являємось, перший раз разом з усіма національними меншостями одержало на території бувшої російської імперії всі політичні права і перший раз почуло себе вільним й економічно розкріпаченим.

Такий стан річей, здавалось би, повинен бути полегшенням для нашої роботи як священиків і запевнити нам, ксьондзам, гарні взаємовідносини з Радянською владою. Однак ці взаємовідносини почасти по вині польської влади, остаються ненормальними. Радянська влада не без підстави не довіряє нам ксьондзам, сумніваючись в нашій політичній лояльності. Важливих підстав для недовірливості, на жаль, є досить як в недавньому минулому, так і в сумній сучасності.

Причиною, яка в великій мірі псує взаємовідносини з Радянською владою, є ненормальний стан Кам'янецької єпархії, яка

Кс. К. Нановський

підлягає єпископові, що живе в Польщі, й якою керує адміністратор, призначений тим самим єпископом. Єпархія мусить підтримувати стосунки з єпископом, але, на жаль, нелегальним шляхом. Відомо, скільки прикрих наслідків зазнає адміністратор нашої єпархії з приводу переходу кордону в 1921 р., відомо, що цілий ряд осіб, які допомагають цим нелегальним зносинам, падає жертвою в разі невдалого переходу.

Але найбільшим нещастям, яке спадає на нас на Радянській Україні, є шпигунство. З відомою метою польська офензива скеровує своїх агентів до ксьондзів на Україні. Такий факт мені відомий. Сама зустріч зі шпіоном дає сумні наслідки, а що ж говорити про судьбу ксьондза, стосунки якого з офензивою установлені? Тутешня громадська думка цими справами надзвичайно зворушена. Преса остерігає, що католицька церква на Радянській Україні є «гніздом зради й шпіонажу». Напруження надто велике, щоб не зробити відповідних заходів. Рішучий захід тільки один: дати осироченій єпархії єпископа. Той момент, коли єпархією почне керувати єпископ, буде початком нормальних стосунків з Радянською владою, усуне душну атмосферу недовір'я й може вплине на покращання судьби скомпромітованих ксьондзів.

Кс. Нановський

*Червоний кордон. — 1925. — 22 березня. — № 93.
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 44

Заява настоятеля Сквирського костельу Білоцерківської округи ксьондза Ф. Буяльського до НКВС УСРР зі скаргою на утиски з боку комітету взаємодопомоги
3 квітня 1925 р.

Польському представителю Национальных меньшинств при Комиссариате Внутренних Дел в Харькове

Обрашаюсь к товарищу польскому представителю с просьбой и вместе с тем с жалобой. Две недели тому назад председатель местного районного комитета взаимопомощи (КВП) с двумя членами описал в моей квартире, заарендованной от комхоза 1 августа 1922 г., домашнюю обстановку, а именно: 1) 2 шкафа (один библиотечный, другой зеркальный); 2) подвижную книжную этажерку; 3) 3 старых кресла; 4) зеркало-трюмо; 5) ширму; 6) кушетку; 7) 4 стулья и 8) пишущую машинку.

На мой вопрос, чем руководствуются, — ответа не получил. Уходя, председатель КВП сказал, что, согласно декрета, «вещи, приобретенные

во время революции, составляют достояние государства и должны быть изъяты от нетрудового элемента».

Правда, указанные вещи я купил в 1922 г. у людей, выехавших в Польшу по разрешению Советской власти, а значит легально. Эти люди были совслужащими и, наверное, имели право распоряжаться своими вещами.

Поскольку мне известно § 59 Кодекса СССР [который] гласит, что вещи от 24 августа [1922 г.] составляют собственность граждан и их нельзя реквизиовать, хотя бы они были национализированы. Если они не забраны до 24 августа 1922 г., то уже составляют собственность владельца.

Сегодня я узнал, что дело о моих вещах находится в нарсуде. Что делать? Прошу совета.

Хотя я, как ксендз р[имско]-католического] вероисповедания, «нетрудовой элемент», — однако, как гражданин СССР, имею право защищаться. Поэтому и обращаюсь за защитой к польскому представителю Нац[иональных] меньш[инств].

[Кс. Фр. Буяльский]

г. Сквир, Киевской губернии,
настоятель местного костела ксендз Францишек Буяльский.

3.IV.1925 г.

P.S. Машинку (фирмы «Оржел») я купил еще в 1913 или 1914 г.
г. Сквир, Киевск[ой] губ., Костельная № 2.

*ЦДАВО України. — Ф. 413. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 92–92 зв.
Копія. Машинопис.*

№ 45

Заява архітектора М. Лансере до Наркомату освіти СРСР про необхідність збереження католицьких монастирів у м. Ізяславлі Волинської губернії
3 травня 1925 р.

Узнав о том, что в г. Изяславле, Волынской губ. предполагается ремонт и перестройка древних зданий бывших монастырей бенедиктинцев, доминиканцев и «фара», являющихся интересными образцами архитек-

Кс. Ф. Буяльський

туры XIII–XVII вв. с остатками романского стиля и готики, главным же образом барокко, обращаюсь к Вам с просьбой, не можете ли Вы официально сообщить председателю строительной комиссии 2-й Черкасской дивизии в г. Старокопачинское, Волынской губ., военный городок, — о необходимости при работах по приспособлению монастырей под казармы сохранить в неприкосновенности древние архитектурные формы, детали и орнаментику, ансамбль зданий и разбивку садов, указав на художественную ценность их.

Вместе с тем и, во всяком случае, необходимо сделать фотографические снимки, зарисовки, может быть, подробные обмеры зданий, подвергающихся переделкам или ремонту. Последнее (т.е. обмеры и рисунки) мог бы исполнить служащий там архитектор художник Георгий Никитич Балан. Главное же, надо указать на необходимость самого бережного отношения к памятникам искусства и старины. Как будто в этом древнем русском городке нет никакой охраны архитектурной старины. Кроме упомянутых трех монастырей в Изяславле имеются интересные с архитектурной стороны дворцы польских князей и остатки великокняжеского дворца (башня Рогнеды).

[*Н. Лансере*],

быв. член-консультант Археологической комиссии, быв. Общества защиты памятников искусства и старины, бывшего Общества друзей старого Петербурга и пр[очих], ныне — член Общества охраны и защиты памятников искусства и старины старого Петербурга и его окрестностей, хранитель отдела историко-художественного отдела Русского музея.

3 мая 1925 г.

Ленинград, Русский музей. Инженерная 4, кв. 17.

Верно: секретарь*.

*ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 4. — Спр. 953. — Арк. 244.
Засвідчена копія. Машинопис.*

* Підпис нерозбірливий.

№ 46

Довідка Макарівського райвиконкому Київської округи
про надання дозволу на проведення зборів
римо-католицької громади с. Макарова
30 травня 1925 р.

ДОЗВІЛ

Дан цей Макарівській римо-католицькій релігійній общині в тим, що їй дозволено збори віруючих на 31 травня 1925 р. для присутності на зборах уповноваженого від РВК т. Снігірь.

На повістці денній повинно стояти тільки два питання: 1) вибори нового голови і 2) вибори 50-ти членів общини на перезаключення договорів. По закінченні зборів протокол його надіслати безпосередньо до відділу культів ОВК, а копію до РВК.

Відповідальним за збори з'являється член РВК тов. Снігірь.

Голова РВК

Дудченко

Секретар

*Тужик**

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 73429-ФП. — Арк. 63.
Оригінал. Машинопис.*

№ 47

Телеграма начальника Шепетівського арештантського будинку
до НКВС УСРР про влаштування в'язниці
в Изяславському бернардинському монастирі
26 жовтня 1925 р.

[В] связи [с] перегруженностью Шепетовский исполком постановил перевести арестный дом [в] монастырь бернардинцев [в] Изяславле. Разрешите выезд [в] Харьков [для] личного доклада [по] неотложным вопросам.

Начальник ардома

Дьяченко

*ЦДАВО України. — Ф. 8. — Оп. 9. — Спр. 10171. — Арк. 28.
Оригінал. Телеграфна стрічка.*

* Довідку завірено також печаткою і оплачено гербовою маркою вартістю 1 рубль.

№ 48

Автобіографія настоятеля Вінницького костюлу
ксьондза І. Левінського
1926 р.

Автобиография ксендза Иоанна Ипполитовича Левинского

Я родился в Каменце Подольском 1877* года, 28 мая. Происхожу из мещанской семьи. Отец мой был ювелирным мастером. Он умер в 1877 году, а мать в 1888 г. в Каменце. Учился в Каменецкой классической гимназии, а в 1888 г. поступил в Житомирскую р[имско]-католическую духовную семинарию, которую окончил 1893 г. и назначен был в г. Луцк Вольнс[кой] губ. законоучителем, 1902 г. переведен на такую же должность в г. Винницу. 1 декабря 1913 г. я назначен настоятелем Винницкого прихода и Винницким деканом. В этой должности я состою до сих пор. В 1920 г., во время пребывания поляков на Подолии, я получил отпуск от епископа Маньковского на один месяц для отдыха и уехал в г. Познань к родственникам, где пробыл до половины октября того же года, и после заключения Рижского перемирия я отправился через Краков, где виделся с епископом Маньковским, в г. Летишев и м. Старую Сеняву, где ждал ухода польских войск, и прихода советских войск, чтобы, получив разрешение от коменданта, приехать в Винницу, что и случилось.

Кс. І. Левинский.

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 77. — Арк. 47.
Оригінал. Рукопис. Автограф.*

№ 49

Доповідна записка ДПУ УСРР для ЦК КП(б)У про роботу
серед римо-католицького духовенства і польського населення
[1926 р.] **

ДОКЛАД
О РАБОТЕ СРЕДИ РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКОГО ДУХОВЕНСТВА
И ПОЛЬКОЛОНИЙ

В процессе работы по борьбе с польским шпионажем органами ГПУ было установлено, что католическое население Украины использова-

* Помилка у документі, слід: 1871.

** Датється за змістом.

ется Польшей во всех ее агрессивных действиях против СССР, что оно внедряет в себя польско-шовинистический дух и является базой, откуда Польша может черпать реальную антисоветскую силу.

Это обстоятельство тогда же нас заставило обратить внимание на весьма многочисленные польские колонии Украины и особенно Правобережья, где польское население представляет собой компактную массу, заселяя отдельные административные единицы.

Различные причины, а в том числе и отсутствие средств послужили к тому, что вся наша работа вначале свелась к общему освещению польского населения и изучению ситуации среди польских колоний. Это проводилось непланово и даже носило случайный характер.

Лишь в 1923 г., в процессе углубления этой работы определилось, что польские колонии в своем составе имеют приблизительно нижеследующие группировки:

- 1) реакционно-шовинистическую, во главе с ксендзами и реакционной частью интеллигенции,
- 2) мелко-буржуазную, состоящую большей частью из интеллигенции и мещанства, которая плетется в хвосте реакционно-шовинистической группировки, и
- 3) группировку крестьян и рабочих, еще полностью зараженных религиозными и фанатичными предрассудками, с идеологией польского патриотизма.

Практика работы с самого начала показала, что весь этот элемент в своей массе находится под громадным влиянием ксендзов и костела, большей частью связан с ними очень тесно узами религии и церкви, а наиболее реакционная часть и единой антисоветской и польско-шовинистической идеологией и таким же стремлением.

Само по себе католическое духовенство оказалось полностью весьма реакционным и враждебным к Соввласти, всецело ориентируясь на Польшу, воспитывая в таком же духе и всю эту массу.

Установлено было, что католическое духовенство Украины по своей иерархической подчиненности нелегально связано во всех отношениях с высшим духовенством за кордоном, и, в частности, с Луцко-Житомирским епископом Дубовским, который проживал в г. Луцке. Оттуда же р[имско]-к[атолическое] духовенство систематически получало директивы и указания нелегальным путем и таким же путем пополняло свои ряды ксендзами из-за кордона.

Используя все эти обстоятельства, а равно и большое наличие антисоветской идеологии среди духовенства и некоторой части польского населения, Польша втянула большую часть этого элемента в работу по шпионажу на нашей территории. Опыт работы показал активное участие ксендзов и реакционных поляков в шпионаже в пользу Польши, которое

выражалось не только в различной помощи и содействии польским шпионам, но и в проявлении инициативы в этом направлении ими самими. Пришлось констатировать, что большая доля в разрушительной шпионской работе на нашей территории падает на ксендзов и группирующегося вокруг них элемента.

Учтя наличие нарастающего классового пробуждения среди некоторой части польского населения и создавшуюся нервную ситуацию внутри самой Польши, мы решили приступить, после некоторого изучения создавшейся ситуации, к активным действиям, наметив себе следующую цель: идеологическое раздробление католической массы, путем выявления инстинктивного недовольства среди масс польских колоний, организацию этой массы под нашим закулисным руководством, дабы отвлечь и оторвать ее от костела и его влияния.

Для достижения намеченной цели, в первую очередь, было приступлено к организации в костелах таких группировок из мирян-католиков, которые занялись бы наблюдением, и, в зависимости от него, критикой нравственной и политической жизни общин, ея духовных главарей и наиболее активных деятелей костела. В эту задачу вошло также частичное дискредитирование во всех отношениях существующих правопорядков и явлений в костелах, базируясь на тех или иных выявленных дефектах и отрицательных моментах в жизни и деятельности костела. Эти мероприятия дали впоследствии возможность внести некоторое недовольство среди известной части верующих, восстановить их в некоторых местах против руководителей костела и заменять невыгодных для нас объектов в костеле «своими» людьми. В такие группировки были вкраплены «наши» люди для руководства по проведению этих мероприятий.

В дальнейшем, дабы взбудоражить массы польских колоний, была проведена соответствующая агитация против руководства Польшей местными костелами и существующих порядков. Для этой цели мы через те же группировки внедряли в католической массе такое настроение, что духовенство Польши, руководя местной католической церковью, не в состоянии понять своеобразности русской церкви и советской действительности и что политика польского духовенства переплетается с интересами Польши и вследствие этого она будет постоянно навязывать местному католическому населению свою антисоветскую линию. Из этого был сделан вывод о необходимости польской массе бороться против вредного попечения польского духовенства из-за кордона, а вместе с ним и польского правительства, а также за установление аполитичной католической церкви, которая не ориентировалась бы ни на какое государство. С самого начала этого движения мы приняли меры к тому, чтобы придать ему стихийный характер. Для этого все добытые материалы суммировались, и, базируясь на них, поведена была агитационная кампания против католи-

ческого духовенства. На основании добытых компрометирующих данных проведены были целый ряд судебных процессов, выпущены были соответствующие воззвания и обращения через обработанных на сей предмет ксендзов, которые опубликовывались широко в печати. Этими мероприятиями удалось взбудоражить польскую общественность, которая поняла вредную антисоветскую деятельность своего духовенства.

Началом к этому послужило письмо и обращение обработанного нами житомирского ксендза Федукевича к Папе Римскому, в котором он ясно определил роль и деятельность католического духовенства в антисоветской деятельности, которую навязывает им Польша. К этому обращению через печать присоединилась масса верующих из среды польского населения, несколько ксендзов и много различных, как костельных, так и внекостельных групп. Все созданные судебные процессы, характеризовавшие антисоветскую деятельность ксендзов, а равно обращение, и воззвания, и письма послужили толчком к тому, чтобы через созданные группировки обсудить сложившееся положение в костеле. И в результате эти обсуждения выливались в различного рода формы требований против антисоветской деятельности духовенства.

Все это вызвало большую сенсацию среди самого духовенства, которое весьма отрицательно отнеслось, как к обращению ксендза Федукевича, так и к последствиям его. Вследствие этого оно всемерно старалось скомпрометировать Федукевича в глазах польского населения. Но это было нами своевременно учтено и для того, чтобы закрепить и расширить впечатление всем проделанным, приступлено было к обработке в таком же духе и других видных представителей украинской церкви, а особенно в тех местах, где все эти мероприятия и последствия нашли более благожелательный отклик. И в результате обработки генеральный викарий и заместитель епископа Тираспольской епархии, прелат Крушинский обратился с предписанием по всей своей епархии, в котором он предостерегал ксендзов не подвергаться иностранному влиянию, прекратить попытки к антисоветской агитации и критику мероприятий Соввласти. Это предписание было им самим опубликовано в прессе и произвело очень сильный эффект, как среди верующих, так и среди духовенства.

Также был обработан греко-католический ксендз Толстой, который обратился через печать с открытым письмом к Папе Римскому, в котором он жаловался на ополячивание ксендзов-униатов и на контрреволюционную деятельность польских ксендзов. Это письмо также произвело благожелательное действие среди поляков, и особенно украинцев и галичан, которые вполне солидаризировались с ксендзом Толстым.

В таком же духе был обработан популярный ксендз Нановский, также выпустивший обращение к полякам, которое было опубликовано в печати. Это обращение было составлено в таком же духе, как и предыдущее.

Все это создало соответствующую встряску в костелах и в их жизни, которая приняла особенно благоприятные для нас формы с постановкой целого ряда судебных процессов против многих ксендзов, где последние уличались в своей антисоветской деятельности.

Благодаря этому начал замечаться большой сдвиг в сторону солидарности с Соввластью некоторой части польских масс, отрыв ее от костела. Особенно это стало заметно среди незаможников-поляков, которые стали более резко и враждебно относиться к кулачеству, интеллигенции и костелу. Появились классовые раслоики, чего раньше среди поляков не замечалось. Среди самого же духовенства также началось частичное расслоение, которое выразилось в том, что некоторые ксендзы начали проявлять тенденцию и высказываться за создание отдельного от Польши викариата, который был бы независим от епископа, находящегося в Польше.

Но развить и углубить в таком же духе взятую линию не представилось возможным, т.к. в марте минувшего года вышеуказанный ксендз Федукевич внезапно покончил самоубийством. Незадолго до своей смерти он исповедывался перед навещавшим его ксендзом, которому очевидно и соznался в сексотстве, т.к. жаловался на угрозы совести. В связи с этим реакционная часть духовенства старалась использовать его смерть в свою пользу и свести на нет его обращение. Принятыми в свое время оперативными мерами удалось распусть слух о том, что Федукевич получал угрожающие письма от ксендзов и прихожан, за сделанные им разоблачения и что на почве угроз, упреков и преследований ксендзов, а также реакционного элемента он покончил самоубийством. Эти слухи легко привились в католической массе. Выпущенные в свое время для подкрепления этих слухов открытые письма ксендзов Толстого и Крушинского, в которых эти ксендзы обрушились на тех ксендзов и реакционный элемент, которые погубили Федукевича, вполне закрепили нужное нам впечатление. Недоверчиво только отнеслись к этому реакционная часть польской массы и духовенство. Характерно, что Польское Консульство в Харькове очень заинтересовалось причинами самоубийства Федукевича и стремилось добыть какие-либо компрометирующие данные, изобличающие в этом Соввласть.

Другая причина, послужившая некоторым затормозившим в работе, — это отречение Луцко-Житомирского епископа Дубовского от своего влияния на католическую церковь Украины и назначение в связи с этим на Житомирскую епархию, которая охватывает все Правобережье Украины, киевского прелата ксендза Скальского. По всем имеющимся данным, это назначение уже состоялось, хотя официальных документов на это Скальский не имеет.

В связи со всеми предыдущими мероприятиями и результатом по ним, в силу указанных выше причин, а также в виду сложившейся несколько иной ситуации в жизни польской колонии, пришлось темп взятой линии приостановить. Появилась необходимость приблизительно выровнять

степень активности мероприятий на местах и закрепить все более или менее значительные достижения, которые могли бы служить базой для дальнейшей работы.

В процессе более глубокой и планомерной работы установлено было, что католическое духовенство, хотя и приостановило свою прыть в антисоветских выступлениях, но вместе с тем проявлять себя не переставало, а, наоборот, свою деятельность расширяло, изменив только методы.

Установлено, что католическое духовенство всемерно старается держать под своим влиянием польскую массу, обрабатывать и влиять на польскую молодежь через организованные им же различные религиозные кружки, дабы отрывать от советской общественности и комсомола. Свою деятельность ксендзы начали распространять также и на советские школы, через неблагонадежную часть польучительства. Дабы ослабить посещение польско-советских школ, ксендзы создали целую сеть подпольных школ, где изучался закон Божий. Дабы ослабить впечатление и результаты произведенной встряски и частичного раскола в костеле, ксендзы всемерно старались и стараются поднять религиозность и свой авторитет среди польского населения путем массовых проповедей и устройством различных пышных празднеств в густо населенных поляками пунктах.

Создалась необходимость расширить и углубить масштаб нашей работы по освещению и изучению в повседневной нашей работе всей многогранной и разнообразной деятельности католического духовенства на основании прежних достижений. Это проводилось и проводится в настоящее время в жизнь. В результате мы имеем 21 завербованных ксендзов, среди которых имеются видные представители католического духовенства. Из них большая часть втянута нами в работу в нужном нам духе.

Костельные советы, играющие значительную роль в жизни костела, во многих местах насыщены «нашими людьми» и подвергнуты всецело нашему влиянию. Проводя в дальнейшем такую же линию в работе, мы надеемся добиться того, что большая часть костела будет всецело под нашим влиянием, и мы сможем в нужное время провести выгодную [...]»*.

В настоящее время мы имеем на лицо также большие достижения в Полтавском костеле, где во главе костела находится ксендз, всецело проводящий нашу линию, готовый в нашей работе на все. Его поддерживает община, во главе с костельным комитетом, которая почти вся находится под нашим влиянием. И, несмотря на то, что этот ксендз не признается высшим духовенством, община и костельный комитет его отстаивают и решили ни в коем случае не подчиняться высшему духовенству в этом отношении. Этот костел при успешном завершении начатого нами, сможет в свое время стать некоторым образцом «живой церкви» среди като-

* Декілька слів втрачено через пошкодження документа.

лической церкви. Надеемся, что в недалеком будущем влияние этого костела и прихода будет переброшено и на соседние приходы, что укрепит его мощь и авторитет.

В дальнейшей работе наши перспективы сводятся к тому, чтобы захватить под наше влияние как можно больше костелов и приходов, подвергнуть их нашей обработке и закрепить за собой, дабы совершенно не только идеологически, но и фактически оторвать от влияния польского правительства, от наличия национально-шовинистических идей и стремлений и создать независимый епископат, вполне лояльный к советской власти. Наряду с этим, нашей задачей в повседневной работе является отрыв польской массы, а особенно крестьянства и рабочих, от костела и его влияния.

Наша национальная политика привлекла к себе большое внимание со стороны католического духовенства, которое живо интересуется жизнью и деятельностью существующих польских административных единиц. Здесь заметно проявляется активность духовенства, которое старается ополчать польское население, воспитывать его в национально-шовинистическом духе и не упускать его из-под своего влияния. Для этой цели ксендзы используют все возможности к агитации и распространению провокационных слухов, базируясь на всех недочетах, ошибках и ненормальностях в жизни этих административных единиц, которые, кстати сказать, в своих аппаратах имеют сравнительно большое количество неблагонадежного элемента, сумевшего в свое время туда влезть. Этот элемент зачастую связан с костелом и духовенством. Благодаря вредной деятельности этого элемента, созданные национальные сельсоветы не везде пользуются должным влиянием и авторитетом среди польского населения.

Нашей задачей является полный обхват национальных административных единиц, на предмет их широкого и глубокого освещения, выявления всех ненормальностей в их жизни и деятельности, изучение взаимоотношений духовенства и его влияния на эти административные единицы.

Имея в виду наличие связи между католическим духовенством Украины и границей, которая осуществляется не только отдельными ксендзами, в силу тех или иных причин, но и проводится прелатом Скальским и ксендзом Свицерским, находящимся во главе двух епархий на Правобережье. Эти лица отчитываются о своей работе перед высшим духовенством за кордоном и получают оттуда подробнейшие директивы и указания.

Назначение Скальского викарием крайне нежелательно, ибо последний представляет собой тип ярого реакционера и польского шовиниста, тесно связанного с польским консульством и польским правительством. Под его вредным влиянием находится все католическое духовенство Правобережья, которое всю свою антисоветскую деятельность проводит под его вдохновением.

Нами берется линия к тому, чтобы Скальский уехал совершенно из пределов СССР за кордон, к чему у него имеются стремления. В связи с

этим предполагаем также внедрить в сознание духовенства необходимость присылки такого епископа, который не ориентировался бы ни на какую национальность.

Заметно, что католическая церковь крайне нуждается в пополнении своих рядов. Об этом особенно заботится Скальский, который просит Рим о присылке ксендзов, хотя бы и не польской национальности. Приезд их безусловно нежелателен и вреден.

Отрекшийся от своей епархии бывший епископ Дубовский, по имеющимся данным, также намерен возвратиться на территорию СССР. Это нам также крайне нежелательно и в этом отношении мы приняли меры через ОГПУ.

В целях пополнения своих кадров духовенство стремится к созданию специальных богословских курсов, базируясь на п. 7 Рижского договора. Об этом уже возбудил соответствующее ходатайство перед НКВД ксендз Скальский.

Помимо всех перечисленных перспектив, мы заняты вопросом изучения движения среди униатского духовенства через обработанного в свое время униатского священника Толстого. Среди этого духовенства имеется большая тенденция к созданию отдельного епископата, который был бы независим, подчинялся бы только Ватикану в Риме, и полному отмежеванию его от польского влияния, т.к. польские ксендзы всемерно стараются полонизировать униатские церкви. Некоторые шаги в этом направлении уже предприняты. Для завершения этой работы предстоит поездка Толстого для обработки некоторых униатских ксендзов, на предмет созыва съезда для разрешения этого вопроса. Толстой также считает необходимым после этого поехать в Рим к Ватикану, где и добиться разрешения этого вопроса.

За последнее время в Одесском округе заметно начало усиливаться немецкое влияние над костелами, благодаря проявляемой интенсивности епископа Церра. Надо полагать, что тут имеет место закулисное руководство германского Консульства. Распространению этого влияния способствует полный отлив польской массы от польских костелов после проведенных встрясок и в частности после предания суду ксендзов Ашеберга и компании. Чувствуется, что руководство католической церковью Тираспольской епархии, которое охватывает почти все Левобережье, начинает уходить от прелата Крушинского, который является «нашим», и переходит в руки Церра и Найгума, а вместе с этим и уходит из-под нашего влияния. Этот вопрос детально изучается нами.

Наличие большого количества различных религиозных кружков, руководимых костелом, и несомненный вред, приносимый ими во всех отношениях на молодежь, диктует нам насущную необходимость в ближайшее же время выявить, учесть и разложить все существующие кружки или, по меньшей мере, превратить их в конечном итоге исключительно в

Кс. В. Ільгін

нечто вроде религиозных общин в узком смысле, стараясь при этом сократить их количество до минимума. Это необходимо вести в контакте с НКВД, который должен выработать соответствующий циркуляр по административной линии о регистрации этих кружков.

Наряду с перспективами, которые мы выше наметили в нашей дальнейшей работе, мы в повседневной работе сталкиваемся и будем сталкиваться с фактом большой активности ксендзов. На многих из них мы в настоящее время имеем, а также надеемся иметь компрометирующие материалы, на основании которых можно было бы применить те или иные репрессии к отдельным индивидуумам. Это также является одним из намеченных нами мероприятий в работе.

К сожалению, мы в данном случае не знаем, какой линии следует нам придерживаться в связи с дипломатическим сближением с Польшей.

Как в этом отношении, так и в отношении всех намеченных нами в дальнейшем мероприятий и перспектив крайне желательно было бы получить политическую линию.

Зампред ГПУ УССР

[Карлсон] *

Нач[альник] КРО ГПУ УССР

Добродицкий

Уполном[оченный] КРО

Евгеньев

ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 2. — Арк. 124–133.
Оригінал. Машинопис.

№ 50

Підписка настоятеля Харківського костьолу ксьондза В. Ільгіна
про невіїзд за межі м. Харкова
7 січня 1926 р.

Я, нижеподписавшийся, даю настоящую подписку СОУ ГПУ УССР в том, что обязуюсь не оставлять места своего жительства, т.е. не выезжать из пределов г. Харькова без ведома и санкции ГПУ УССР.

* Підпис Карлсона відсутній.

За нарушение подписки несу ответственность согласно ст. 223 УК.

Викентий Адамов[ич] Ильгин

7 января 1926 г.

г. Харьков.

Державний архів Харківської області. — Ф. Р-6452. — Оп. 1. —
Спр. 5249. — Арк. 13. Оригінал. Рукопис.

№ 51

Протокол допиту настоятеля Київського костьолу
св. Олександра ксьондза Т. Скальського
25 травня 1926 р.

ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ПРОТОКОЛ ДОПРОСА СКАЛЬСКОГО
от 25.V.1926 г.

Вопрос: С какой целью Вы знакомили Федукевича со Свирским, пригласив его специально приехать в Киев, откуда Вы получили пересланные ему деньги в Житомир и для какой цели?

Ответ: До моей поездки в Житомир ко мне явился курьер от уполномоченного по оптации Свирского, справился, еду ли я в Житомир. Получив утвердительный ответ, этот служащий миссии оставил мне 14 долларов с тем, чтобы я передал ксендзу Федукевичу. На мой вопрос, для чего эти деньги, он ответил, что Федукевич будет знать, это обыкновенная помощь.

По приезде в Житомир, я эти деньги передал Федукевичу, который к их получению отнесся индифферентно, — не объясняя мне, для чего деньги предназначены. Будучи в Житомире, я пригласил ксендза Федукевича в Киев, сделал я это из чисто дружеских побуждений. В ответ на это он сказал: «Хорошо, проедусь и повидаюсь с Вашими дипломатами». Это он думал [относительно] Свирского и Рошковского. Первый ведал польрепатриацией, а второй — оптацией.

По приезде из Житомира в Киев, что было спустя две недели, Федукевич, будучи

Кс. Т. Скальський

у меня в качестве гостя, изъявил желание повидаться со Свирским. Я ему дал адрес, и он отправился в миссию.

Припоминаю, что Федукович имел через миссию передать в Польшу какие-то деньги, это было по поручению одной прихожанки г. Житомира. Как помню, в тот же день или на следующий, пришел ко мне лакей Свирского, ранее служивший у меня, спрашивая, когда может придти ко мне Свирский для свидания с Федуковичем. Я ответил, что может придти к обеду. В тот же день действительно обедал у меня Свирский и, кроме него, были: ксендз Наскренцкий, Щепанюк и мои домашние. Обед был устроен в честь приезда Федуковича, а Свирский пришел согласно приглашению.

Вопрос: Что Вам известно по поводу организованного Федуковичем «Коло» по поручению Свирского и его организационной работы в пользу Польши?

Ответ: В этом отношении мне ничего не известно. Припоминаю, что во время обеда, о котором я говорил, Свирский справлялся по поводу какого-то ограбленного костела, на что Федукович ответил откровенно, а я подтвердил, что такого случая не было. В это же время были разговоры по поводу состояния костелов, польского общества и взаимоотношений с властью, чем интересовался Свирский. Об упомянутом Вами «Коло», организованном Федуковичем по указаниям Свирского, я ничего не слышал. Припоминаю, что по дороге из Житомира в Киев, что было в октябре месяце 1923 г., ко мне в поезде обратился один неизвестный гражданин в военной форме и попросил меня в сторону. Отойдя со мной, он поцеловал меня в руку и спросил: «Вы ксендз Скальский из Киева?» Я ответил утвердительно. Тогда неизвестный сказал мне: «Передайте Федуковичу, чтобы он не общался с организацией «Белый Орел», каковая существует в Житомире, т. к. ему за это попадет». На мой ответ, что такой организации быть не может и что ксендз Федукович, если она и существует, причастен быть к ней не может, неизвестный настаивал, чтобы я во что бы то ни стало сообщил Федуковичу его предупреждение. Этот же неизвестный сказал мне, что личность, которая разоблачает перед властью Федуковича, есть та самая гражданка, которая упала недавно в обморок в помещении костела.

Я счел необходимым послать Федуковичу записку, изложив предупреждение неизвестного. Записку я передал через прихожанку Житомирского костела Липскую Марию, ныне она уже в Польше. Через две недели эта же Липская принесла устный ответ от Федуковича, говоря: «Ксендз Федукович прочел мне Вашу записку и сказал со смехом — кто-то ксендза-прелата подводил в дороге, скажите и убедите его, что ничего подобного нет и что об организации «Белый Орел» я первый раз в жизни слышу». После этого я совершенно успокоился.

Приметы неизвестного: длинная шинель, бритый, высокого роста, в шпорах, говорил ломаным польским языком, брюнет, лет двадцати пяти на вид. Встреча была под вечер, и я черты лица не заметил. Об этом я делился с ксендзом Наскренцким. После ареста Федуковича, каковой произошел спустя три недели с момента этого предупреждения, я об этом доброжелателе поделился со Свирским и другими.

Зафиксировано с моих слов правильно, прочитано мной, в чем и расписываюсь.

[*Ксендз Скальский*]

Верно: уполномоченный КРО

[*Долинский*]

*ДА СБ України. — Ф. 68. — Спр. 27. — Арк. 9.
Копія. Машинопис.*

№ 52

Протокол osobистого обшуку ксьондза Т. Скальського 9 червня 1926 р.

ПРОТОКОЛ ЛИЧНОГО ОБЫСКА

1926 г., июня 9-го дня, я, уполномочен[ный] КРО Долинский на основании избранной по ходу дела меры пресечения — ареста гр. Скальского Теофила Готфридовича — обнаружил следующее:

- 1) один кожаный карманный портфель;
- 2) двадцать восемь рублей совзнаками;
- 3) один перочинный ножик, с рисунком «Кремля»;
- 4) одни четки — ружанец — деревянные.

Жалобы на неправильности не заявлены.

Производил обыск: *Долинский*

Обыскиваемый: *Кс. Т. Скальский*

*Кс. Т. Скальський,
1926 р.*

*ДА СБ України. — Ф. 68. — Спр. 27. — Арк. 16.
Оригінал. Рукопис.*

№ 53

Повідомлення Херсонського окрадмінвідділу до НКВС УСРР про таємне узгодження з ДПУ роботи по відокремленню церкви від держави 12 червня 1926 р.

Зовсім таємно

На обіжник під ч. 16 окрадмінвідділ доносить, що консперативність роботи при погодженні справ по відокремленню церкви від держави з ДПУ він притримується. Зв'язок філії культів з ДПУ нікому з представників релігійних об'єднань не відомий. Таємне листування хорониться згідно розпорядження НКВС.

Зазначений обіжник Ваш окрадмінвідділ прийняв до відому та керування, а копію його ж надіслав до окрДПУ для того ж.

Зав. окрадмінвідділом

Химич

Зав. від[ділу] культів

Шумович

ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 2. — Спр. 1086. — Арк. 50. Оригінал. Машинопис.

№ 54

Постанова ДПУ УСРР про припинення слідства у справі ксьондза В. Ільгіна і порушення клопотання про висилку його за межі України Листопад 1926 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о прекращении уголовного преследования)

Город Харьков, 1926 г., ноября... * дня, я, пом[ощник] уполномоченного 1-го отделения КРО ГПУ УССР Новаковский, рассмотрев следственное производство дела за № 7593 по обвинению Ильгина Викентия Адамовича в преступлениях, предусмотренных 114, 72, 123 п.1 и 70 ст. ст. УК УССР,

* Число не назначено.

у с т а н о в и л :

что гр. Ильгин В.А. является настоятелем Харьковского рим[ско]- католического костела в течение долгого времени. Еще в 1922 г. органами ГПУ были получены сведения, что Ильгин использует свои религиозные проповеди в костеле для антисоветских выступлений и, собирая у себя на квартире активных членов религиозной общины, ведет с ними антисоветские беседы.

В процессе наблюдения за Ильгиным, ГПУ УССР одновременно получало сведения о том, что Ильгин своих антисоветских выступлений не прекращает, о том, что он связан с Харьковским польским консульством и наконец, дает взятки сотрудникам гороткомхоза, дабы скорее получить в аренду принадлежащий костелу дом.

На основании этих сведений Ильгин был арестован, и против него возбуждено было уголовное преследование.

В процессе следствия по пунктам предъявленного ему обвинения виновность Ильгина доказать не удалось.

Принимая во внимание изложенное и руководствуясь 206 ст. УПК,

п о с т а н о в и л :

возбужденное уголовное преследование против обвиняемого, Ильгина Викентия Адамовича, 41 года, уроженца г. Двинска, ныне проживающего в г. Харькове по Чернышевской № 9, рим[ско]-католического ксендза, поляка, подданного УССР, под судом и следствием не состоявшего, в дальнейшем прекратить.

Одновременно с этим возбудить ходатайство перед Особым совещанием при Коллегии ГПУ УССР об административной высылке из пределов Украины гр. Ильгина, как социально-опасного элемента. Меру пресечения же не изменять.

Копию настоящего постановления направить Прокурору при НКЮ.

Вещ[ественных] док[азательств] по делу не имеется.

Арестованный содержится в Допре № 1.

Пом[ощник] уполномоченного КРО

Новаковский

Согласны:

Нач[альник] КРО ГПУ УССР

Добродицкий

Нач[альник] 1-го отделения КРО

Евгеньев

Утверждаю:

Нач[альник] СОУ ГПУ УССР

Карлсон

ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 1. — Спр. 5249. — Арк. 21. Оригінал. Машинопис.

№ 55

З протоколу № 79 особливої наради при колегії ДПУ УСРР
про призначення покарання ксьондзу В. Ільгіну
30 листопада 1926 р.

С л у ш а л и: 1. Ходатайство КРО ГПУ УССР об админвысылке гр. Ильгина Викентия Адамовича, 40 лет, поляка, ксендза, как антисоветский элемент. (Докл[адывает] т. Новаковский)

П о с т а н о в и л и: Принимая во внимание, что гр-н Ильгин использовывал свое положение священнослужителя с целью агитации против Соввласти, и что есть основание подозревать его в эконо[ическом] шпионаже, признать соц[иально] опасным элементом и возбудить ходатайство перед Особым совещанием при Коллегии ОГПУ о заключении его в концлагерь, сроком на **т р и** года.

Председатель Особого совещания

Карлсон

Секретарь

Гроссман

*ДА СБ України, Харків. — Спр. 039025. — Арк. 3.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

№ 56

Вказівки КРВ ДПУ УСРР про режим етапування
ксьондза В. Ільгіна до місця відбування покарання
29 грудня 1926 р.

Секретарю О[собого] с[овещания] ГПУ УССР

СЛУЖЕБНАЯ ЗАПИСКА

Сообщая в допр о высылке Ильгина, необходимо обязательно указать совсекретно о том, чтобы Ильгина изолировали совершенно, дабы он не мог ни в коем случае писать писем без нашего ведома, и чтобы во время этапа ему это совсем запретить, за исключением краткого письма о благополучии. Свиданий никому с ним не давать. Копию выписки отношения направит мне.

Упол[номоченный] КРО

Новаковский

*ДА СБ України, Харків. — Спр. 039025. — Арк. 5–5 зв.
Оригінал. Рукопис.*

№ 57

Заява прокурівського ксьондза Є. Перковича
про зречення від духовного сану і релігії
5 січня 1927 р.

*Проскурівський ксьондз Перкович зрікся сану.
Лист до редакції «Червоного Кордону».*

Шановний громадянине — редакторе, прошу вмістити в вашій газеті нижче поданого мого листа.

У справі релігії вже йдуть суперечки. Одні стверджують категорично, що віра в бога, чорта, небо, пекло — все абсурд. Інші ж, навпаки, готові чуть не життя своє оддати, щоб довести істину кожного положення релігії, кожного її обряду.

Мені особисто здавалось, що суперечки ці мають величезне значіння й торкаються долі багатьох майбутніх поколінь людства. Якщо релігійні переконання — абсурд, то навіщо релігійні ми в ім'я будь-якого небесного блага, якого не буде, мусимо з покорою, як безсловесні тварини нести ярмо, нічого не роблячи проти цього і дивитися, як егоїстично, несправедливо керує нами гурток зіпсованих багатством людей, що керують нашою долею.

Священнослужителі всіляких «толків» стверджують, що щасливі є всі принижені й ті, кого ображають на землі, бо щастю їх не буде кінця й міри після смерти, і що в цьому не може бути й найменшого сумніву, що не вірити цьому й мати сумніви можна тільки через те, що ми не досить обізнані з релігією.

1902 р., бажаючи служити народові, я став священником римсько-католицької віри.

Після двадцятичотирирічної праці духовної й розумової, я прийшов до повного, твердого переконання, що, крім моралі, що є однаковою для всіх релігій, бо вона є ніщо інше, як вимоги здорового розуму, вся інша, так би мовити, «догматична» наука релігії про небо, пекло тощо — все це застарілі, фантастичні й безглузді мрії.

Щоб ствердити все це, подаю кілька положень (малу частину того, що в цій справі можна сказати) й уклінно прошу читачів, зважаючи на те, що всім людям властиво помилятися, а часом і дурити, не погоджуватися з моїми висновками одразу, проте й не відкидати їх зразу, а зробити це тільки через деякий чималий час.

1. Безглуздо визнавати за представників бога людей, що тільки посиляються на те, що тисячу років тому був якийсь чудотворець. Хто хоче користатися з привілеїв божого представника на землі, нехай особисто

переконає, що він є представник його, певними, наочними чудесами, зробивши їх у нашій присутності.

2. Безглуздо вірити у справжнє існування Христа, знаючи, що немає ніяких документів, яким варто б вірити, що доводили б його існування. Ісус, євангелія — це тільки причта, мрійна, казкова особа, що її видумано на науку людям.

3. Безглуздо вірити, що в євангелії записано все те, що справді говорила колись людина, а саме Христос, бо сказане там завжди само собі суперечить. Походження перших християнських писаних творів досить пояснюється впливом сусідньої Олександрійської бібліотеки на розвиток єврейського народу. Джерелом християнства була ця колись знаменита величезна бібліотека, а не божі відкриття. Щоб затаїти цю істину від людей, Олександрійську бібліотеку 389 р. спалили з наказу місцевого єпископа. Всі ідеї євангелії можна знайти в сучасних або й давніших єврейських чи поганських книжках. Навіть молитва «Отче наш», що її приписують Христові, є в старовинних єврейських книжках.

4. Безглуздом же є й те, що релігія учить, ніби того, хто не вірить, засудять, бо не той винен, хто не вірить, а той, хто не зумів переконати. Для всіх ясно, що моральніше й гідніше уникати несправедливості й творити добро з поваги до нього, ніж боячись мук пекла, або боячись утратити небо.

5. Безглуздо шанувати причастя, як самого бога, бо ніколи не можемо напевне знати, освятив його священник чи не освятив. Ніяк, ніколи й ніхто не може перевірити, чи справді освячено причастя, чи справді одпущено гріхи на сповіді. Священник, якщо хоче, має можливість жорстоко посміятися з нас, і ми не можемо в цьому розібратися.

6. Безглуздо вірити, що всякі вироби пекарів: облатки, опрісники, бублики, пиріжки — можуть унаслідок сказаних над ними голосно чи пошепки слів — зробитися божеством.

7. Безглузда й наука про вічний осуд. Ученням цим релігія намагається залякати людство на зразок бандита, що, загрожуючи бомбою, грабує свої жертви.

8. Безглуздо вважати, що без релігії люди стануть гіршими. Не релігія направляє до добра і оберігає від зла, а освіта, розсудливість і здорові умови життя.

9. Релігія є ніби якась пастка. Принадою є небо після смерті, а на землі любов і інші красиві слова. А на ділі виходить, що релігія зменшує людську любов, видумала бога і, звісно, вся любов йому, а для близьких — майже нічого не залишається, та ще коли цей близький іншої віри. Релігійні війни, переслідування, інквізиції — ось що несе з собою релігія, там де вона зміцніла.

10. Не одним тільки хлібом живе людина. Після праці людина потребує розваги. Церкви й дають її в своїх одправах, та все лихо в тому, що

платить за це доводиться занадто дорого: релігія відбирає в людини здоровий розум і робить з неї покірну жертву експлуататорів. З того часу, як книжка стала веселою розвагою і учителем, релігія держиться тільки через непорозуміння.

11. Бога вважають за творця всього світу. Проте вже більше 100 років як наука довела безмежність всесвіту в просторі, а значить, і в часі. Всесвіт вічний, вічні й зміни в нім: в одних його місцях утворюються світи, сонця, планети, виникає життя, а в інших руйнується світ і життя — і так завжди без кінця. Всесвіт ніхто не створив, він завжди був і завжди буде. Звідціля висновок — що ніякого творця немає й бути не може. Вірити після цього — це те саме, що думати, ніби зорі на небі запалюють янголи. Релігія любить порівнювати всесвіт з годинником, а як є годинник, то треба вважати, що є й майстер годинників. Дитячі міркування. Нехай хто-небудь доведе, що всесвіту коли-небудь не було, як не було й годинника, — тоді тільки можна буде говорити й про майстера годинників — творця всесвіту.

12. Релігія ще часто посилається на зцілення, що траплялися в присутності «святих людей», образів, джерел, і називає ці зцілення чудесами, оскільки вони не є легенди, вигадки, оскільки причина їх лежить у чинності сил природи, поки що не зовсім досліджених, як-то: навійання, самонавійання, нервові збурення тощо. Наука знає факти, коли під впливом сильного переляку дитина переставала рости або, навпаки, починала рости збільшеним темпом. Тільки чинністю природи й сил організму треба пояснювати випадки ясновидіння, що доводять нібито «святість» деяких «святих». У кожному великому місті можна знайти осіб, що мають дар ясновидіння, а проте не мають претензій зватися святими.

13. Релігія — це пелюшки для народу, що ще не вийшов розвитком свого розуму з дитинства. Коли ж дитина виросте, пелюшки треба викинути, бо інакше людина стане калікою. Шкода релігії не в тому, що бідна людина витрачає на неї гроші, що їх могла б використати на освіту, а головна її шкода в тому, що вона самою суттю своєю затримує розумовий розвиток громадянства на дитинстві. Повіривши в казковий, чудесний світ, людина втрачає бажання вивчати справжній світ (природу): всякі штуки чортів, пригоди янголів і святих — ось що її цікавить. Покладаючись в цьому на провидіння, перестаєш захоплюватися дійсністю. Правда, бувають і винятки, як ось Коперник, та, на жаль, дуже рідко. Під час дитинства народів релігія була для них добродіянням, тепер вона перетворилася в справжню «прокляту спадщину віків».

14. Якщо, всупереч очевидностей розуму, існує творець світу — бог, то безглуздо, проте, було б вірити, що маленький злочин привласнення забороненого плоду, — можна було виправити великим злочином — розп'яттям бого-людини. Безглуздом вірити було б, що бог потребує фіміяму,

щоб він торгував своїм милосердям: даси грошей на одправу — змилююся, не даси — не змилююся. Кращим доказом того, що бога зовсім немає, те саме й є, що всі священнослужителі в ім'я його й про нього розказують всяку нісенітницю, торгують його милосердям безборонно й так довго.

15. Безглуздо вірити, що світом править бог, бо все, що робиться в ньому, робиться в міру потреби, і не тільки кожна крапля дощу падає туди, куди їй впасти треба, але й кожна людина робить так, як їй треба робити. Приміром, один вірить в відьму, бо обмеженість, неписьменність примушує його вірити в це; проте, коли та ж сама людина під впливом освіти, вдумливості стане розсудливою, тоді вже вірити в відьму вона не зможе.

Отже, внаслідок всього сказаного й подібних до цього міркувань я переконався, що вся релігія взагалі це є шкідливий пережиток, «проклята спадщина минулих віків», — і голосно заявляю, що я урочисто рву всякий зв'язок з римською релігією й з цього часу намагатимуся жити не за заподіями будь-яких релігій, а так, як велить мені мій розум.

[Євген Перкович].

3 січня 1927 р., м. Проскурів.

Червоний кордон. — 1927. — 5 січня. — № 5 (274). — Оригінал. Газетний примірник.

№ 58

Витяг з протоколу Особливої наради при колегії ОДПУ
при РНК СРСР про призначення покарання
ксьондзу В. Ільгіну
7 січня 1927 р.

С л у ш а л и: 189. Дело № 42260 по обвин[ению] гр. Ильгина Викентия Адамовича по 58–10, 58–17, 58–18 ст. ст. УК [РСФСР].

П о с т а н о в и л и: Ильгина Викентия Адамовича — заключить в концлагерь сроком на т р и года.

Дело сдать в архив.

Секретарь Коллегии ОГПУ *

*ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 1. — Спр. 5249. — Арк. 40.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

* Підпис нерозбірливий.

№ 59

Протокол допиту ксьондза Ф. Буяльського
5 травня 1927 р.

Гор. Белая Церковь, ГПУ

1927 года, 5 мая

**Мое истинное «Credo»
по делу, связанному с моим арестом и обвинением**

Начну от моей биографии. Родился я в дер. Яновке, Вольнской губ., Староконстантиновского уезда, Базалийской волости, 1891 г., 4 октября. Родители мои — Константин Михайлович и Анеля из Корпатовских, Буяльские были обыкновенными землепашцами, в последнее время мелкими землевладельцами. Дедушка мой по отцу происходил из дворян, но так как был замешан в польском мятеже 1861–[186]3 годах, за наказание был зачислен в крестьяны. Но, сколько помню из рассказов покойного отца, отец его и дед были бедной шляхтой, так называемой «чиншовой». Собственности не имели. Мать моя тоже из такой же «чиншовой» шляхты, но отец ее был дворянином. (Родственники мои по отцу живут в настоящее время в с. Лазучине, Базалийского р-на, Стахурские, обыкновенно бедные крестьяне. Такими они были и раньше).

Но, как известно, у поляков вообще, и у поляков, живущих на Украине (в так наз[ываемых] «кресах под забором русским») было одно желание: приобрести кусок земли в собственность и приписаться к «шляхетству», т.е. дворянству. Я помню, что отец мой долгое время хлопотал о приписке его к дворянам, но ему не удалось, так как какие-то бумаги, документы были уничтожены в Петрограде. Но отец все же старался как-нибудь переменить крестьянское звание и, кажется, за хабар его причислили к мещанам г. Староконстантинова. Это, кажется, было перед моим вступлением в семинарию, т.е. в 1909–[19]10 году. Я помню, что у отца была какая-то старинная польская рукопись, в которой были перечислены фамилии Буяльских, имеющих право печататься гербом шляхетским «Костеша», который я и употреблял от 1922 или [19]23 г., найдя тот герб у Булсуновского в Сквире, считая это частной мелочью. Печать с фамилией и именем моим польскую я заказал вуделу в Деражни в 1915 г., а полукруглую с монограмом из трех букв «К. Ф. В.» в Житомире в 1916 г. для частного употребления. Так что предки мои были шляхтой, но дед, и отец, и мы, т.е. дети отца, были крестьянского сословия. Кажется, среди взятых у меня бумаг находится моя метрика, выданная еще «по указу Его Императорского Величества». Мне кажется, это довольно вещественное доказательство о моем сословии.

У родителей моих было нас шестеро детей, а им[енно]: Аполинарий, убитый бандитами в 1918 г. в своей деревне, Антон и Игнатий, теперь в Польше. Антон, кажется, в г. Владимир-Вольнский занимается мелкой торговлей, а Игнатий, женившись там в Польше в 1924 г., где-то недалеко местечка Лановец занимается хлебопашеством на полученной женой его земле. Один и другой, как видно из их писем, бедствуют. Даже обращались ко мне за советом, не могли бы они возвратиться в Россию. Дальше, сестра, старшая от меня на лет 8–9, Винцентина, мать находившихся у меня четырех детей, которая в 1908 г. или 1907 [г.] вышла замуж за Зенона Поповского. Она умерла от «испанки» в 1918 г., а шуриной мой, Зенон Поповский, муж сестры, был паралитиком что-то 2 или 3 года и в 1920 г. осенью тоже умер, оставив четырех детей. Когда братья с уходящими поляками уезжали, хотели детей забрать, но покойный шуриной не разрешил. Это я знаю от тех же детей. Жизнь этих детей — это трагедия.

И еще одна сестра, меньше меня, Мария, тоже с братьями уехала в Польшу и там вышла замуж, но за кого и где, не знаю. Где-то, кажется, возле Сарн. Муж ея служит в лесничестве.

О судьбе родных я от 1918 г. по 1921 [г.] ничего не знал. Писал я письма во все стороны, но, ввиду расстройства коммуникации в эти года, ответов не получал. Теперь в 1921 г. или [19]22 [г.] я припомнил, что у отца был постоянный фахтор некий Пахтер Шимшоп в Волочичках. Я написал наугад к нему и получил известие очень короткое о смерти брата, о том, что остальные находятся близко Подволочиск за границей.

Все три моих брата и сестры были без образования. Получили только самое низкое домашнее. Умели читать и писать по-польски и русски, знали 4 действия, немного истории польской и русской. Но были хорошими хозяевами, так сказать, практическими агрономами. Хозяйство в последнее время у них велось очень хорошо. Была, кажется, восьмиполка, рыбное хозяйство и пчеловодство, которое давало хорошие доходы. Возле земли все работали.

Теперь, как отец приобрел землю? У отца было 100 или 107 десятин. Как я уже упомянул, отец мой происходил из бедной семьи. Дед мой, отец отца, держал, кажется, в «чинше» корчму. Когда отец мой женился, у него было, т.е. он получил пару лошадей, воз и 200 руб. Мать же получила приданое тоже 200 руб. и корову, большой сундук, который у нас, детей, был «большой святостью». С этим капиталом начали мои родители хозяйство. Это было в семидесятых годах XIX столетия. Об этом знаю я из рассказов родителей покойных. Мать умерла от туберкулеза легких в 1909 г., а отец от тифа брюшного в 1912 г.

Спустя некоторое время дед мой по матери пригласил моего отца к покупке имения в д. Яновке. К той покупке дед пригласил еще трех или четырех своих зятев (у моего деда было 8 дочерей, которых он выдавал за пер-

вого поавшегося жениха, лишь бы жених был шляхтичем, т.е. дворянином, и курил «люльку». За отца не хотел отдать мою мать, так как был крестьянин, не курил и не пил водки, но его уговорила бабушка). Ввиду того, что отец располагал малым капиталом, то на его долю пришлось всего что-то 10 или 15 десятин. Имение это принадлежало какому-то банкроту. Совершили запродажную и приступили к обработке земли и постройке домов. Спустя некоторое время, когда нужно было совершить настоящую купчую крепость, оказалось, что дворянам нельзя покупать земли, а так как, кроме отца и одного чужого, некоего Слупского, все остальные были дворяне, то как-то произошло, так сложились обстоятельства, что отец принял на себя всю землю в количестве с лишним 100 десятин, получил в Полтавском крестьянском банке ссуду и остался хозяином. Но так как отец денег не имел, а банк больше не выдавал, потом влез в частные долги, то принужден был, почти за одни проценты, половину этого имения отдать одному из своих шуринов Фалипскому, отдать что-то на 15 или 20 лет.

Итак, отец мой случайно сделался землевладельцем. Принужден был с матерью тяжело работать. Не раз отец нам говорил, что он 20 лет работал на уплату процентов; не знал, когда ночь, когда день, у него постоянно был день. Пахали и сеяли, собирали сами. Ага, правда, отец принял к себе брата своего и уговаривал, чтобы он покупал пополам это имение, но брат его отказался и согласился только занять отцу деньги, а за процент отделить ему какую-то часть земли. Но спустя 10 или больше лет отец выплатил долг, и брат ушел (мать рассказывала, что, бывало, она жала по 2–3 копы в день, имея при себе грудного ребенка).

Словом, судя из рассказов, родители отличались в то время от крестьян только тем, что лучше работали, трудились и думали о будущем лучше. Когда старшие братья мои дорастали, стало родителям лучше. Они помогали в хозяйстве. И я прекрасно помню, как обязанностью найстаршего брата было уход за лошадьми, а другого — за рогатым скотом. Я лично тоже с малых лет так само работал. Пас скот, лошадей, поганял за плугом; вообще исполнял работы самые простые. Хозяйство, конечно, велось самым примитивным способом. Даже плуги были пополам с железом. О сеялках, жатвенных машинах и вообще о усовершенстве хозяйства понятия не имели. Когда приближались «жнива», уборка хлеба, приходили крестьяне, снимали жать и косить за снопы. После окончания приносили венки с пением. В то время мать расставляла столы на дворе, приносила хлеб, огурцы, мед, сало, водку, и все садились, пили, ели и, взаимно желая дожидаться других «жнив», расходились. Молотили тоже за копу. Я еще помню, бывало, человек 20–30 зимою на току молотили, а с ними отец и 2 старших братья. В таких условиях отец мало-по-мало выплачивал долги. Когда братья дорастали, начали вводить в хозяйство машины, практиковать, учиться и, конечно, в последние годы перед войной хозяйство стояло на

высоте. Считалось одно из лучших в окрестностях. Было довольно, как на 100 десятин, новых сельскохоз[яйственных] машин, искусственные одобрения и т.п. Я помню, как крестьяне смеялись, когда у них отец покупал навоз и платил по 20 или 50 коп. за фуру, потом, видя, как разбрасывали искусственный навоз по полям, говорили: «Буяльщучки показались — муку разбрасывают». Но спустя года два крестьяне приходили и нанимали сеялки. Уже были у нас батраки, много лошадей.

С крестьянами жили хорошо. Я помню, когда приехал на похороны отца, целая деревня пришла. Старые крестьяне говорили: «Дай ему, покойному, царство небесное, много раз он нам в беде помогал». Вообще, отец мой и мать, не хвалясь, были людьми необыкновенными. Теперь я это понимаю. Хотя были простые, необразованные, но пользовались уважением. Отец до крайности был честный. Я помню, что евреи, давая отцу не раз по 500–1000 руб., не требовали векселей. Отца часто приглашали на судью, ездил 2–3 раза в год в г. Староконстантинов как заседатель или как там в окружном суде. Возвращаясь, всегда нам, малым, привозил подарки: ножики, портмонежки, тетради с водяными знаками для правописания, книги. Помню, что раз привез каких[-то] 2 книги с картинками, которые я несколько раз прочитывал. Это было о Боксерском восстании в 1901 г. Значит, я уже умел читать по-русски.

Отец был одарен умом, природной интеллигенцией, и мать тоже не уступала отцу. И благодаря тем способностям, трудолюбивости, честности и, конечно, хорошим годам, а в конце, может, даже счастью, отец сделался зажиточным, хорошим хозяином. Как тогда называли официально, «мелким землевладельцем». Банковские долги еще были, но небольшие. Платил отец что-то всего 200 руб. в год. Уже в последние годы перед войной было око[ло] двух или трех тысяч капиталу. Хозяйство большого дохода, я помню, не давало. Были очень большие расходы, но доход давало пчеловодство, которым брат Антон пристрастно занимался. Было с лишним 100 пней пасеки образца Левицкого и Дадала. Продавали по 300 пуд. меду.

До последнего времени все братья сами вели хозяйство. Когда вспыхнула война, братьев забрали на войну, хотя ни один в солдатах не служил. Самый старший был краснобилетчик, других двое — синие билеты. Они служили в тылах армии, конечно, занимая низшие посты, так как были без образования.

Вот как дошел отец мой до небольшого богатства. Матерьяльно было уже хорошо, но смерть родителей не дала им возможности воспользоваться.

Дальше. Как нас воспитывали? — Воспитание наше было ограничено. Родители не могли нам дать больше того, что сами имели. Обращали внимание на то, чтобы детям оставить средства к жизни, т.е. обеспечить землю, хозяйством, чтобы дети были хорошими поляками-католиками.

Родители были глубоко верующими, до фанатизма (собственно говоря, слепо верующими). Ежедневно утром и вечером мы все с родителями молились Богу на коленях. Отец обыкновенно читал молитвы, а мы за ним повторяли. Каждое воскресенье ездили в костел по очереди. Возвратившись домой, должны были рассказать, о чем ксендз в костеле говорил проповед[ь]. Такой, кажется, был обычай у польской шляхты. Бог, вера — это на первом месте. Божиться нам нельзя было, так как это считалось грехом. Все посты мы строго постили, несмотря на то, что среди нас были дети. О развлечениях и речи не было. Жили в деревне как на острове. Приезжали в гости к нам родственники со своими детьми, вот тогда мы развлекались, устраивая игры. Обыкновенно играли в войну, которая кончалась повсегда членоповреждениями. А так, если никого не было, то после возвращения из костела принимались к чтению набожных книг или слушали отца, который рассказывал нам о войне русских с поляками и т.п. Насколько я помню, родители воспитывали в нас чувство высшости как поляков. Очень часто, упрекая нас в чем, говорили: «Что ты хам, москаль, что так делаешь или поступаешь?» Бить нас не били. Помню, отец выписывал какую-то еженедельную газету. Кажется, «Хроника родзинна» или иную. Эту газету читали нам громко, и мы плакали вместе с мамой. Воспитывали в нас, особенно мать, чувство скромности, вежливости, послушания и всегда кого-то нам ставили в пример. Для меня составляло непонятное счастье ездить в костел. Я, наверно, был очень маленьким, потому что мне казалось, что ксендз не перед алтарем поет, а где-то на крыше, т.е. потолке костела.

Возвратясь домой, я тоже устраивал служение, прятался и пел. Когда пение мое надоедало и меня спрашивали, что я делаю, я обыкновенно отвечал, что правлю службу Божью. И меня называл «ксендз-галган» * старший брат, если был на меня обижен. Я, конечно, жалелся маме, и мать наказывала брата, убеждая его, что грех так говорить. Из нас всех детей набожностью отличалась больше всех старшая сестра. А так как наши голоса были одинаковы, то я с ней всегда пели набожные песни, молились в саду. Я ее очень, очень любил. После смерти матери, я ее уважал и почитал как мать, тем более, что она была очень похожа в моих глазах и по внешности, и по характеру на мать.

Образование нам дали родители домашнее, самое низкое. Учили детей дома. Школ польских не было. Обыкновенно на зиму приглашали учителя. Таким учителем у нас был некий Осташевский. Ему было, наверно, лет 80, а может быть, и больше. Он назывался «пан инспектор». Любил он водку и, что за зиму заработает, за лето пропивал. Знания его были, кажется, ограничены. Но он почитался у нашей шляхты знамени-

* «Галган» (диал.) — нероба, гулять. — Прим. укладача.

тостью. Я помню, что он хвастался и доказывал, что он ученик какой-то славной польской иезуитской школы. Он был патриот. Когда он молился, то вынимал из-под рубашки икону, ставал на колени пер[ед] ней, потом целовал и нам давал целовать. Теперь я знаю, что это был «медалик» (медальон), на одной стороне было изображение Матерь Божьей, а с другой — «орел белый». И он нам говорил, что скорее умер бы, если бы отдал на «поневерку» подлым москалям.

Но я отошел от сути дела, начал писать воспоминания. Значит, он был нашим учителем. Учил читать, писать по-польски и по-русски, Закону Божьему и катехизису, и истории польской, и с арифметики 4 действия. Так как наука продолжалась 2–3 года, а менее способные ходили и 4 и 5 лет. Имел право наказывать. Меня не наказывал. Может быть потому, что я был маленький, или потому, что я хорошо учился. Он меня учил 2 зимы, а одну зиму учил меня молодой учитель, который только что окончил двухклассное училище.

Насколько помню, меня приготавливали в гимназию. Мне было лет 10–11. Я был живого темперамента. Любил лошадей и езду на лошади. Несколько раз чуть меня не убила лошадь. После этого мне запретили ездить. Тогда я начал другое упражнение: лазить по деревьям. Не было дерева, на которое я бы не взобрался. Это окончилось тем, что я упал и сломал бедренную кость ноги. Пришлось лечиться около года. Наука была брошена. На второй год неурожай или град вогнал отца в новые долги. Отдавать меня в гимназию не могли. Решили отдать хотя [бы] в двухклассное училище. И такое образование считалось у всех в то время, т.е. 25 лет тому назад, большим, тем более у бедной шляхты. И вообще родители решили дать мне образование, ввиду того, что считали меня не способным к физическому труду по поводу сломанной ноги.

Приготовили меня к первой исповеди и причастию. Я не знал, как благодарить родителей за то, что они меня завезли в костел исповедываться. Я прекрасно теперь еще помню и помню буду тот факт в жизни моей. Помню, что я был слабо подготовлен (так ксендз говорил матери), но он все же меня исповедывал и причастил ввиду того, что меня отправляли в школу. Много мне говорил ксендз, каким я должен быть, что от этой исповеди зависит вся моя будущая жизнь, чтобы я всегда молился, не ходил в церковь[ь], ничего плохого не думал и не говорил и т.п. После исповеди я еще молился и просил Бога о здравии и благополучии для родителей, родных и себя. Дома мать дала мне книжечку и иконку, а отец — крестик и тоже много мне говорили, каким я должен быть.

Вскоре настал день моего отъезда в школу. Помню, как я плакал, как мне тяжело было расставаться. Чувствуя минуту отъезда, я побежал в конюшню, попрощался с лошадьми, целуя их в ноздри, уши и глаза, с собаками, потом на дворе со служащими батраками, а в конце, заплаканный,

пошел к маме. Мама тоже плакала, обнимала меня, целовала и уговаривала не плакать, что она скоро придет навеситить меня. Попрошавшись со всеми, я сел с отцом на бричку и уехал. Долго, долго сквозь слезы смотрел я на дом... Больше всего мне жаль было мамы. Она была больна (туберкулез легких), и казалось, что мама скоро умрет, что ее я больше не увижу. Мне было тогда 12 лет.

Определил меня отец во вторую группу Вышгородского двухклассного училища. Как я учился — не знаю. В третьей группе получил первую награду, в первом классе — похвальный лист. В 1908 г. я получил свидетельство об окончании училища. Я гордился. Мне казалось, что я уже взрослый и одновременно жаль мне было старших братьев, которые не получили такого образования.

В это время двоюродный мой брат был взят каким[-то] своим родственником как сирота на воспитание в Житомир и там готовился к поступлению в духовную семинарию. Я вел с ним переписку, и он уговаривал меня, чтобы я продолжал свое образование. Родителям материально было лучше, чтобы я продолжал образование, но, как это сделать, ни они, ни я не знали. В конце концов решено было меня отправить в Житомир. В августе или сентябре 1908 г. завез меня отец в Житомир на ту квартиру, где был мой брат. Там явился какой-то студент, который [и], переэкзаменовав меня, сказал, что он берется подготовить меня за год в шестой класс. Накупили учебников, и принялся учиться. Учился я усердно, но все же с иностранными языками мне было трудно. Студент не решался вести меня на экзамен и разрешил мне в 1909 г. поехать на месяц на каникулы. Вместо одного месяца, я пробыл почти что четыре месяца, не заглядывая в книгу. Много позабыл. Осенью 1909 г., возвратясь в Житомир, студент мой взялся за голову. Что ж было делать. Решено готовиться экстерном. Лета не разрешали поступить в шестой класс. Я опять начал зубрить все предметы за пять классов и часть за шестой. На той квартире, кроме учеников, ходивших в гимназию, было несколько аспирантов, готовящихся в духовную семинарию. Я, конечно, продолжал быть набожным, часто исповедывался, много молился и в душе думал о семинарии. Будучи дома на каникулах, я проговаривался, что поступлю в семинарию, но покойная мать, улыбаясь, с радости говорила: «Где тебе до семинарии, таких как ты не примут. На это нужно много денег, а ты знаешь, что ты не один у нас. От учись лучше на доктора, то, может быть, меня вылечишь, а то умру, и не увидишь, когда, впрочем, как себе хочешь, лишь бы ты был порядочным человеком, чтобы не пропали даром деньги. Посчитай, сколько на тебя мы уже потратили, а что твои братья умеют и что знают и видели». Мне это было страшно больно. Действительно, братья мои ничего не получили. Расходовали на себя лично несколько руб[лей] в год при тяжелой физической работе, а на меня столько израсходовано уже денег.

Значит, я принялся за науку серьезно. Но мысль поступить в духовную семинарию меня преследовала (брат мой уже был принят в семинарию на стипендию, так как был сирота, бедный совершенно; за него платил, кажется, какой-то прелат). Для того, чтобы поступить в семинарию, требовалось свидетельство за четыре — пять классов или свидетельство аптекарского ученика. Но в это время начали говорить, что уже принимать будут только с аттестатом зрелости.

Я готовился в январе 1910 г. держать экстерном за пять классов при одной из житомирских гимназий. Вдруг получаю письмо от отца, что мать моя умерла. Известие это так на меня подействовало, что я получил нервное расстройство, а, может быть, даже тихое помешательство. Конечно, бросил науку. Целыми днями и ночами я плакал, молился. Потом помало приходил в себя и решил поступить в семинарию, чтобы молиться Богу за душу матери.

Я обратился к ректору семинарии с вопросом: правда ли, что для поступления в семинарию требуется аттестат зрелости. Он ответил, что это проэкт, что к тому стремятся, что такие кандидаты пользуются преимуществом, но будут еще принимать и со свидетельствами аптекарского ученика, что они не обращают внимания на свидетельство, а на знание. Тогда я перед ним открыл свое желание, он разспросив меня, кто я таков, откуда и т.п., сказал: «Лучше было бы вам иметь свидетельство за 5 классов хотя, но, если вы хорошо подготовитесь и выдержите экзамен, то я вас прийму и с аптекарским свидетельством».

На получение аптекарского свид[ательства] требовалось знать латинский язык за 5 классов, 1 иностранный язык, алгебру и еще какие-то предметы, а остальных предметов экстерны, имеющие свидетельство об окончании министерских двухклассных училищ, освобождались. Я решил держать экзамен на звание аптекарского ученика, а так как при житомирских гимназиях резали экстернов, то я по совету какого-то товарища уехал в г. Нежин и там экзамен сдал, получив свидетельство.

Возвратясь домой, я опять заболел. Думали, что я умру, но прошло. К нам в деревню приехал мой брат, как уже воспитанник семинарии, и я начал с ним готовиться в семинарию. В августе я уехал. Вакансов в семинарии было что-то 18, а нас, аспирантов, явилось около 50. Было много уже взрослых, по лет 25–30. Как я сдал экзамен, не знаю, но меня зачислили в первые кандидаты. Через неделю или две меня вызвал ректор и зачислил в воспитанники. Очутившись в стенах семинарии, я был самым счастливым человеком. Первым долгом я считал поблагодарить Богу и пошел в часовню, и там долго, долго с братом молились, и я как бы почувствовал, что я попал на свою дорогу, что Бог меня призывает. Я тогда торжественно обещал Богу, что буду старат[ь]ся всеми силами быть хорошим ксендзом и всецело отдался воле Божьей.

Пока я ознакомился с режимом семинарийским, прошло пару недель. Учит[ь]ся было тяжело. Профес[с]ора преимущественно преподавали на латинском и польском языках. Отношение профессоров к воспитанникам было самое хорошее, дружеское.

Инспектором в то время был ксендз Скальский. Мы в нем видели человека справедливого, но требовательного. Недовольны [были] ним некоторые, в том числе и я, за то, что он требовал от воспитанников младших курсов зубрить каноническое право, теологию пастырскую и свод законов русской империи (XI или XII том). Воспитывали нас, конечно, в одном направлении, хотели приготовить из нас хороших пастырей для католической церкви. Огромное обращали внимание на науки, но еще больше на наше духовное воспитание. Кроме чисто церковных наук и философии, мы изучали языки иностранные, всеобщую историю, литературу польскую и русскую. На русские предметы мы мало обращали внимания, кроме истории, и то в последнее время благодаря тому, что назначен был новый преподаватель, директор второй гимназии, знаменитый историк. Литературу русскую мы изучали в силу необходимости, так как этот предмет был наброшен силой русского правительства. (Конечно, это было нелогично. Почему не изучать литературы?). Такое было течение, что это «московщина».

Среди воспитанников было много развитых парней с высшим образованием, и они влияли на отсталых. Перед своими профессорами мы отвечали стоя, перед русскими — сидя. Национальное чувство стояло высоко. Каждый из воспитанников считал себя польским патриотом. Особенно ярко это бросалось в глаза в 1914–[19]15 г. во время войны. Было 2 партии: одна за Антанту и Россию, другая, так называемая «швабская», стояла по стороне центральных государств.

Я лично принадлежал к «антантской стороне». Я доказывал, что если Россия откажется от своих обещаний в пользу поляков, то Англия и Франция не допустит. Насколько помню, все мы были польскими патриотами и не любили и русского правительства, в особенности, когда был произведен в семинарии повальный обыск, когда вошло несколько десятков городских, приставов и т.п. из-за глупости какой-то, потом когда прислали из губернского правления какого-то цензора, который не знал, на каком языке написана книга, которую он намерен конфисковать, так как на ней нет «цензуры», а это был латинский молитвенник.

Вставали мы ежедневно в 6 часов, 1/2 часа одеваться; 1/2 часа молитвы утренние, в седьмом часу в костел ходили слушать мессу, приблизительно 1/2 часа длилась, в 8 часов завтрак, в 9 начинались занятия — до часу. В час — обед, потом короткая молитва в часовне и отдых, так называемая «дневная рекреация», отдых до трех часов. От трех до шести еще 2–3 часа занятий — обыкновенно свецкие науки: языки, история русская,

литература, пение и т.п. В 6 часов ужин, опять короткая, 3–5 минут, молитва. Вечерняя рекреация — до половины восьмого, вечерние молитвы, чтение аскетических книг и от восьми до десяти часов вечера — полнейшее молчание. Это время на приготовление уроков. В 10 час. свет тушили, и спать. Разговаривать запрещалось. Была мертвая тишина 2 часа.

Перед великим постом устраивались «большие реколекции». На это посвящалось 5 дней. Тогда приглашался специально проповедник, и он ежедневно произносил 2–3 проповеди на темы о обязанности ксендза, его ответственности перед Богом и людьми. Это время предназначено для познания самого себя. Представляли будущность ксендза и всегда говорили, что лучше пусть каждый оставит семинарию, чем лезть не в свое дело. Много говорилось о призвании. И я помню, будучи на втором курсе, наслушавшись, я решил выступить из семинарии, но исповедник советовал еще остат[ь]ся и лучше себя узнать. После таких реколекций некоторые воспитанники уходили. Часто и наша власть предлагала уйти. Были случаи, что из 5-го курса устранили.

И так я помало переходил из курса на курс. Ничем в семинарии не отличался (разве только ленью, как мне говорили. Я мало вкладывал в науку старания, и мне несколько раз говорили, даже, кажется, и ксендз Скальский, что я мог бы лучше учит[ь]ся, но ленью), и в 1915 г. окончил и был посвящен епископом Жарновецким. Дали, кажется, 1 месяц отдыха. Забыл сказать, что новопосвященные принуждены были принять присягу на верность государю. Конечно, по-русски. Это было первое столкновение с представителями государственной власти. Мы требовали принять присягу на польском языке, а нам приказывали на славянско-русском. Было немного возни, в конце мы согласились.

Так. По истечении срока, не помню, я уехал в Деражню Подол[ьской] губ. как викарный. Там больной грудной жабой, настоятель ксендз Михаловский, известный как демократ, враг Росс[ийс]кого правительства и большой «хлопоман». Под его руководством я начал первые свои шаги как ксендз. Приходилось очень много работать (это довольно большой приход — около 6000 прихожан) и я работал день и ночь. В это время в Деражне были продовольств[енные] военные склады и запасные батальоны и бараки для тифозно-больных. Я, конечно, не отказывался исповедывать больных солдат-католиков, а их почему-то было очень много. За это какой-то генерал хотел представить меня к награде орденом, но я, узнав заблаговременно о том, просил освободить меня от такой незаслуженной чести. Я исходил с другого соображения. Во-первых, у нас, ксендзов, считалось позором носить русские ордена, во-вторых, меня предупредили, что я буду принужден в тот день, когда мне преподнесут орден, устроить бал, пригласив военщину, а на такой бал пришлось бы потратить сотни. Но вот что знаменательно. Спустя пару месяцев я посетил в казарме солдат-поляков (их был целый

батальон) по поводу праздников Рождественских по новому стилю. У католиков-поляков есть обычай делит[ь]ся «оплатком» накануне праздника, в так наз[ываемый] сочельник. Я, конечно, тот вечер посвятил бедным солдатам в казарме. Мы по обычаю поделились «оплатком», ибо у них больше ничего не было кушать, я произнес реч[ь], и сам заплакал, и все солдаты плакали, не исключая нескольких русских. Среди них очень много было семейных. Посидев у них, побеседов[ав], я попрощался с каждым, поцеловался и отправился домой. Это была для меня очень трогательная и торжественная картинка и сейчас я как будто вижу все это. Спустя несколько дней ко мне явился пристав и сказал, что на меня есть донос о том, будто я призвал солдат-поляков к неповиновению власти, к выступлению против русских и т. д. Объяснив приставу, как это было, я думал, что вот попался, но пристав приостановил.

Так как вчера, 7 мая, вечером мне лично т[о]в. Харченко сказал, что такая биография для него не особенно интересна, что он интересуется моей деятельностью в Сквире, поэтому начну вкратце.

В Деражне я пробыл от осени 1915 г. по август 1916 г., затем был переведен на должность викарного в м. Воньковцы Подольск[ой] губ. Ушицкого уезда, где я был до июля. И в Воньковцах я принялся за такую же работу. В это время началось среди поляков движение по открытию польских школ. Я, конечно, как молодой ксендз, поддерживал и принимал участие, собственно говоря, начал старат[ь]ся, хлопотать о разрешении на открытие польской школы в Воньковцах. Но теперь осуществил это в 1917 г. после революции. Подчеркивая, что идея школы польской была моим «бзиком», «идефикс». Я, кроме своих обязанностей в костеле, весь был занят школой. Не легко было выхлопотать, выпросить помещение под школу, найти средства, учителей и т.п. Я помню, что лично ходил по домам поляков и собирал по 30, 50 коп. на школу, доски на скамейки и т.п., а также списывал детей от 8 до 15 лет, которые должны были ходить в школу, и угрожал родителям, что если они не будут посылать детей, то их не буду исповедывать.

Сначала почти на свои средства открыл школу. Детей было с лишним 200. Открыл 4 группы, нашел 2 учительницы. Потом под осень открыл вечерние курсы для старших неграмотных и тоже угрожал, говоря, что неграмотных не буду исповедывать. Записалось что-то 50 человек взрослых и старых. Школу поставил на должной высоте. Закон Божий преподавал сам в двух старших группах, в I и II — учительница. Потом открыл школу в нескольких селах.

В начале революции в 1917 г. я принимал участие. Выступал с речами, но в политике не разбирался. Я был доволен, что нет царя, настала свобода совести, слова, что теперь нечего боят[ь]ся попов и их доносов, что можно иметь свои школы, принимать православных в католицизм и т.п. Потом начались погромы помещицких имений. Я выступал против, гово-

ря, что, если это народное, то все же уничтожать не следует, а лучше пождать на тех, которые действительно кровь проливали и, когда они возвращаются, поделиться. Тем я нажил врагов. О бор[ь]бе, какая происходила в Петрограде и вообще в центрах, я, да и все мы в глухой провинции, не знал и не понимал. Говорили о большевиках, но, что они собою представляли, я не знал. Потом, когда напечатали в газетах о страшных погромах где-то в Галиции и что это большевики делали, я понял, что это неладно и нужно с такими явлениями борот[ь]ся, предупредить прихожан. В это время приготавливались к выборам в Учредительное собрание — «конституанту». Народ разбили по национальностям: русские, украинцы, поляки, евреи. Польский список, кажется, был восьмым. Я говорил прихожанам, что каждый католик-поляк должен дать свой голос за восьмой номер. Так проходили месяцы. Появлялась петлюровщина. Положение было неопределенное. Никто ничего не знал. Начались грабежи, потом вдруг появились немцы, а вслед и гетман. Это было в 1918 г.

Летом епископ Дубовский объезжал епархию, был в Баре. Я обратился к нему, куда он меня назначит, так как в Воньковцы он назначил другого настоятеля и викарного. Он и назначил меня в Киев в старый костел. Я сначала согласился, но, узнав от ксендзов, что в Киеве плохо викарным материально и что нет квартир хороших, потом, что большая работа меня ожидает, я вечером пошел к епископу и просил, чтобы он меня назначил в другое место. Он ответил, что поздно, он уже известил консисторию и ксендза Скальского; причем сказал, что, если там мне будет плохо, то чтобы к нему обратит[ь]ся. Приказал мне сейчас ехать. Я и поехал.

Сначала действительно мне не понравилось в Киеве: плохая комната, и я не знал, что делать — остава[т]ься или просить епископа о перемещение, но какой-то ксендз посоветовал остат[ь]ся, что все равно это недолго и так епископ заберет, так как он любил бросать ксендзами. Насколько помню, епископ и ксендза Скальского недолюбливал и хотел его убрать из Киева. Я так и остался. Никого в Киеве я не знал и нигде не ходил, тем более, что тогда было много ксендзов в Киеве и составляли свое общество. Работы было много. В это время одних поляков в Киеве, говорили, было около ста тысяч. Крестил, венчал, ездил к больным, хоронил, — вот мои обязанности. Ксендз Скальский нам ежемесячно выплачивал часть доходов, давал нам обеды, платил за коммунальные услуги.

Начались перемены властей. В материальном положении ухудшалось. Пришел после гетмана Петлюра, потом большевики, которых я первый раз увидел, потом пошли аресты ксендзов и преследование буржуазии. Было тревожное время, но я [по]чему-то всегда был весел и ничего не боялся. Я так толковал: чего они, т.е. большевики, ко мне пристанут? Я же не буржуй, а обыкновенный викарный. Ксендзов освободили (ксендза Скальского, кс[ендзов] Жуковского, Помирского, Тушинского и еще кого-то).

Вдруг Киев занимает Петлюра с Деникиным. Я иду к Думе увидеть и слышу: [в] ЧК открыто тысячи трупов, и валит народ по Александровской улице. Я пошел за ними. И пробрался на Садовую и увидел несколько трупов и тот сарай, где, как говорили, расстреливали. На меня это произвело страшное впечатление и [я] упал в обморок. Потом, уходя, слышал плач, вой, стон. От этого времени у меня какая-то ненависть к большевикам явилась.

Дальше. Значит, я исполнял обязанности викарного. Потом принял от товарища, ксендза Дыбовского, тоже старшего викарного, руководство над терциярами. Было их много, преимущественно беженки и старые. Каждый месяц устраивалось служение в костеле, и нужно было произносить проповеди или читать что-нибудь из жизни св. Франциска, исповедывать их, причащать. У них была касса, с которой брали деньги для бедных терциярок. Кроме того, после выезда кс. Малишевского я принужден был остат[ь]ся «патроном» союза «служанок-католичек» и союза «сапожников-католиков», но ввиду того, что в состав их входили преимущественно беженцы, с уездом их в Польшу само по себе распалось. С уходом Деникина уехали и ксендзы, а остались только ксендз Скальский, я, ксендз Помирский, 90-летний старик, [кс.] Андрушевич, кс. Наскреньский* при старом костеле и 2 или 3 ксендза при новом костеле. Это было в январе 1920 г.

Потом, значит, пришли поляки. Конечно, я не скрываю, мне было, как поляку, приятно видеть польские войска, тем более, что первый раз в жизни увидел. Перед приходом поляков я скрывался тоже первый раз в жизни. До сих пор при всех переменах власти я не скрывался и не боялся. Я так думал: что ко мне могут имет[ь] та или другая власть. Ведь я не больше как простой ксендз. А перед приходом поляков случилось это так: когда Киев был почти эвакуирован соввластью, ксендзы тоже скрылись, насколько помню, остался только ксендз Помирский, Наскреньский и я (я был дежурным). Я шел в город по какому-то делу. Сравнявшись с парадным входом дома № 6 по Костельной ул[ице], навстречу выступил какой-то гражданин и задержал меня. Я испугался. Думаю, вот попался. Я был уверен, что это из ЧК'а. Но он, видя мой испуг, спросил, куда я иду. Я и сказал, [что] в город по делу. Тогда он начал уговаривать, чтобы я возвратился сейчас же домой и спрятался, а то меня арестуют.

«За что?», — спрашиваю.

«А вот за то, что вы польский ксендз. Разве вы не знаете, что поляки недалеко Киева?».

В это время подошел еще какой-то поляк и то же само[е] повторил. Я возвратился и действительно ушел к знакомым. Когда пришли поляки, я, идя к Думе увидеть их, опять встретил этого самого гражданина в очках, который меня поздравил с приходом поляков.

* Треба: Наскренький.

Спустя недельку я, возвратясь из города, встретил кс. Скальского, который передал мне, что к нему приходил какой-то гимназист и просил спасти его отца, арестованного поляками, проживающий в шестом номере. Я припомнил факт предупреждения каким-то гражд[анином] меня, сказал, что, наверно, это того арестовали. Пошел я в шестой номер узнать. Нашел квартиру и плачущую жену. Я рас[с]просил ее. Она сказала, что выше в этом доме живет польская сем[ь]я, которая их знает, как одножилцев. Я пошел к этой семье. Там открыл мне дверь какой-то военный. Я извинился и начал его рас[с]прашивать про Шуру (фамилия арестованного). А он сделал большие глаза: «Что, вы думаете его выручать? Так ведь это коммунист». И т.д., не щадя эпитетов: «Вы ведь себя скомпрометируете в комендатуре».

Я ответил, что тот человек меня спас. А он на то мне: «Ах, какой вы, ксендз, наивный, вы верите в это». Однако я отправился в комендатуру, там какому-то чиновнику рас[с]казал все и просил освободить Шуру. Он замаялся и ответил, что [это] не так легко. Я спросил: «Что ж, рас[с]треляете Шуру?» Он как будто обиделся и ответил: «Что вы думаете, мы пришли сюда рас[с]треливать, мы большевики, что ли? У нас свобода убеждений, мы не рас[с]треливаем». Я спросил: «Слово чести офицерской, что его не рас[с]треляют, а только держат в тюр[ь]ме, чтобы он не вредил?» Тот офицер ответил: «Да».

С этим я возвратился к жене арестованного и успокоил ее. После ухода поляков Шура на другой день пришел с тем же поляком, своим знакомым, и преподнес мне букет цветов, благодаря за то, что будто я их спас. Вот кто был причиной моего укрывательства. Потом я с ним встречался как друзья хорошие.

Отношение к полякам было обыкновенное, пас[с]ивное, тем более, что сейчас же разнеслись слухи, что они не будут долго. Потом было заметно, что дела на фронте плохи. Спустя месяц ушли. В последний день присылал командуящий польскими войсками офицера с предложением воспользоваться последним поездом, что остават[ь]ся опасно, так как большевики будут мстить. Но предложением мы не воспользовались. Я помню тогда кс. Скальский сказал: «Что будет, то будет, но я прихода оставить не имею права и совести, не такой черт страшный, как его рисуют» — и, обращаясь к офицеру, спросил: «Скажите, пожалуйста, что вас сюда принесло?» Офицер усмехнулся и попросил его исповедывать.

Своей решимостью остат[ь]ся ксендз Скальский мне заимпонировал. Я так подумал: если он, занимая ответственный пост, остается и не боится, то чего ж мне боят[ь]ся оставаться. За что большевики будут расстреливать? Не расстреляли во время красного террора, теперь тем паче, а уезжать под обстрелом это опасно. И так мы остались. Раньше некоторые ксендзы уехали.

После ухода поляков материяльно стало еще хуже и работы меньше, так как с поляками уехало почти все польское население Киева. Я, пробыв еще месяца два, выехал в Фастов, где ксендз ушел. В Фастове был я около двух месяцев. Занимал костельный дом и там открыл польскую школу.

Военнопленных гнали тысячами. Некоторые приходили просить хлеба, покушать. Некоторые оставались. Очень часто ночевали у меня. Потом началось отступление. В конце октября ночью пришли в костельный дом с обыском. Кто, не знаю. Кажется, военные. Забрали 3 или 4 военнопленных-поляков, которые спали у нас в кухне. На другой день какая-то женщина предупредила, что придут еще и меня арестовывать. Я ушел из дому. Действительно, приходили, но меня не было. Забрали только все мои вещи и ушли. В это время опять брали заложников. Я, боясь ареста, уехал в село. Там начали мне доносить, что меня ищут. Известно, у страха глаза велики. Я уехал в Гребенки и там пробыл 4 месяца. Потом успокоилось. Начались с Польшей переговоры. Я написал кс. Скальскому, чтобы он посоветовал, что мне делать. Он ответил, чтобы я направился в те приходы, в которых нет ксендзов. Даже сделал выговор, что я напрасно прятался. Я, получив предписание, направился через Шамраевку по направлению Ружин, Паволоч, Топоры. В Шамраевке я задержался на пару дней, отслужил, исповедывал людей, и меня отослали в Сквире. Это было около 20 марта 1921 г.

В Сквире я застал еще много поляков. Я, значит, принялся исполнять обязанности настоятеля. Встретили меня с большой радостью. Заехал я в тот дом, где теперь живу. Там жило 4 семейства: 1) Косацкая, вдова, с двумя дочерьми, Вандой, лет под 40, и Яниной, лет 30. Ванда Косацкая была директором польской прогимназии в Сквире, открытой 1917 г.; Янина Косацкая давала частные уроки языков и музыки. Сестра Косацкой (старшая, лет 80), тоже вдова — это одно семейство. Теперь они в Варшаве, Крулевская ул. № 3, кв. 17, на иждивении Янины. Ванда вскоре после приезда в Польшу в 1923 г. умерла от чахотки. Муж Косацкой служил когда-то в имении уполномоченным, собственности не имел, но давно умер. Муж Куровской был, кажется, поверенным и тоже давно умер. (Косацкая и Куровская — сестры, происходили из старых дворян-помещиков Хамцев).

2) Екатерина Залевская с мальчиком лет трех и двумя родными сестрами: Марией, лет 35, и Цезариной, лет 15, Веккеровыми. Имение Веккеров было недалеко с. Новоселицы. Екатерина Залевская и Мария Веккер были учительницами в гимназии польской. При них жила Мария Залевская, лет 70, сестра мужа Екатерины Залевской (муж ее известный был в этой местности как демократический польский деятель Северин Залевский. Имение его было недалеко Сквире. Он был в Польше).

3) Фишер с женой, бывший управляющий, жена его преподавала французский язык.

4) Легкий с женой, с двумя детьми и отцом больным, садовник, служил, кажется, в земотделе.

Раньше в этом доме жили Абрамовичи, крупные помещики, но они уехали, кажется, с Деникиным, не знал я их и никогда не видел. Вообще я в этих местностях никогда не бывал и знакомых не имел, но некоторые меня знали по Киеву.

Ввиду того, что на месте было общество, я в течение всего [19]21 г. почти ни у кого не бывал, так как, не имея соответственной квартиры, я не мог у себя принимать гостей. Теперь лиш[ь] во время Рождественских праздников я устроил у себя вечер и пригласил гостей. Были преимущественно совслужащие русские, с которыми меня познакомил врач Терлецкий. С тех пор составили мы партию винтеров: dr. Рено, dr. Крол, dr. Айзенштейн, агроном Радзиковский и я. Остальные играли в преферанс и в девятку. Мы довольно часто собирались по очереди и играли. Польское общество жило очень бедно и в рознь. Были запуганы. С моим появлением оживилось. Мы начали устраивать спектакли польские в польской школе. Я принимал деятельное участие, собственно говоря, и влиял на нежелающих принадлежать. Все доходы отдавались на школу, так как школа никаких средств не имела.

Влиял ли я на школу? Нет. Во-первых, тогда школа польская ничем не отличалась о[т] старой. Она ни в чем не изменилась. Вообще я в Сквире в это время и мы все не отдавали отчета, что живем при Совстрое. Сквиря представляла собою забытый, брошенный городок со свойственными обычаями и традициями. Собирались, не различая совслужащих, даже ком[м]юнистов. Все были общими знакомыми. Помню, когда у меня сняло комнату «Политбюро», я с ними так само играл в карты, пил по рюмке. На таких вечерах было по человек 30. Были там и партийные и военные. И партийные не стеснялись в рас[с]казах анекдот и петь частушки, и пить водку (конечно, самогон). Ко мне охотно приходили, так как у меня была «старка». С ликвидацией уезда все раз[ъ]ехались, и русское, и польское население. И с каждым годом Сквиря затихала, замирала и превратилась в конце в глушь, село. Интеллигенции польской решительно нет.

Теперь, как я относился к людям, прихожанам. Я вынес из семинарии: ксендз должен быть для всех всем. Известно, что ксендзы вообще пользовались уважением, почитанием у поляков. Ксендз[з] был не только пастырем, но и адвокатом, врачом и т.п. К ксендзу все обращались. Ксендз был как бы осью польского народонаселения. От личных качеств характера ксендза зависело расположение к нему прихожан.

Я от природы, не хвалясь, добр, чуткий и, будучи воспитан, я эти черты характера своего усовершенствовал. Я очень отзывчив на страдания других. Этим я, как говорят, брал людей. У одного возьму, другому отдам. Всех одинаково принимал. Не делал разницы между бедным и богатым. Всегда говорил: тот богат, у кого душа богата, а не тот, у кого денег много.

Не будучи большим ма[те]риалистом, нравился бедным. Помогал. Вот таким образом привязывал к себе людей.

Люди видели и знали, что я не раз отдавал последний рубль или пуд хлеба. Это они ценили и, может быть, за это любили. За труды свои я не назначал и не драл, а так, сколько кто мог. Обыкновенно я старался из богатого взять больше, а бедного освободить. Так я поступал от первого года, оставшись ксендзом. Мои взгляды демократические и т.п.

Мое отношение к школе.

Как я уже подчеркнул, школа — это мой «идефикс». Приехав в Сквиру, я застал прогимназию польскую ни в чем не отличающуюся от дореволюционной. Я, конечно, влиять не влиял, ибо не было надобности. Закона Божьего не преподавал. Во время занятий в школу не ходил, разве, может быть, когда зашел по делу к кому-нибудь учителю и то не помню, был ли такой случай. Раз или 2 раза присутствовал на экзамене, но вел себя пас[с]ивно. Приглашали меня, может быть, для того, чтобы это выглядело торжественнее. Я в этом ничего плохого не видел. Но матерьяльно, как мог, помогал. Под моим руководством устраивали спектакли на школу, собирал добровольные пожертвования, давал свои деньги и т.п. Когда школа началась советизироваться, я помало уходил. Собственно говоря, с уездом заведующей школой Ванды Косацкой и ликвидацией уезда, школа польская упала. Поляки разъехались, а остались местные постоянные жители крестьяне. Когда школа перешла всецело на государственный бюджет, вместо семилетки устроили четырехлетку, я со школой порвал связь.

Руководил ли я учителями? (Остались в это время заведующей школой Выговская и учительница Марцинковская). Я говорю откровенно, что нет. Правда, бывало, они спрашивали меня, как быть, дети в школе крестятся и молятся, а власть запретила, и мы должны запрещать, но что из этого получится, ведь дети знают, что мы верующие? Я отвечал: «Конечно, вы должны, как совучительницы, бороться с тем, но как верующие, — нет». И добавлял, [что] все равно вас исключат из школы, поэтому вы должны вопрос поставить ясно, вы должны сказать: мы можем учить грамоте детей, но воспитывать их в современном духе — нет. Что же касается, уговаривал ли я родителей, чтобы они не посылали детей в школу, то отвечаю, что нет. Были, кажется, случаи, когда меня спрашивали, что делать, я отвечал, что в школу так или иначе вы должны посылать детей, но, конечно, дети ваши веру потеряют, так как школа к этому стремится. Так я мог говорить после закрытия школы, когда родители не знали, что делать. Я помню, что, когда Выговская перед поездкой на конференцию спрашивала меня, как она [должна] себя вести, я ей сказал, собственно говоря, советовал: «Вы скажите открыто, что вы верующая и что антирелигиозной пропаганды вести не можете. Вас тогда устроят или оставят. Если оставят, значит, вы

не отвечаете, что не ведете антирелиг[иозной] пропаганды в школе. Так или иначе вас выбросят, если вы будете верующей, ходить в костел, исповедыват[ь]ся и т.п.»

В это время сем[ь]я Выговской, т.е. мать ея, старуха, сестра-инвалид, вдова с двумя детьми, жили у меня, т.е. снимали квартиру у меня, и вместе с ними жила другая сестра, с мужем Олеховским и тремя детьми, без должности. Бедствовали страшно, ибо 30 руб. жалования не хватало на содержание 7 душ. Вот мое отношение к школе.

Отношение к скаутам.

Скаутинг существовал в Сквире от революции, хотя точно не знаю, кто его основал. Насколько припоминаю, кажется, уже был в русской гимназии до революции. Точно не скажу. Приехав в Сквиру, я застал тех, которые принадлежали к скаутингу. Даю честное слово, что я не знал точно, что представляет собою скаутинг, его цель, задание. Помню, будучи в Киеве, в костел приходили группы мальчиков и девочек в костюмах оригинальных, но я не интересовался. Сказали мне, что это гимнастическое общество. Из более развитых мальчиков в Сквире был Рышард Радзиковский. Ему было тогда лет 14–15, из девушек — София Маркунас, скаутка, как говорила, киевская. Они вдвоем собирали товарищей и составили дружины. Это было, кажется, в конце [19]21 г. или [19]22 [г.]. Не помню. Насколько припоминаю, из мальчиков принадлежали:

1) Радзиковский (теперь в Польше, уехал, кажется, с отцом из Белой Церкви в конце [19]23 г. или [19]24 [г.]);

2) Следзевский Казимир (служит после смерти отца теперь, кажется, в Андрушковском сахзаводе, Попелянского * р-на);

3) Хитрык Казимир (теперь, кажется, комсомолец в военной школе в Фастове, — не знаю);

4) Стемплевич Бронислав (не знаю, где он. Знаю, что был очень порядочный мальчик, но, когда его брат пришел из Польши, втянул его в воровство. Точно боюсь сказать. Может быть, это на него наклеветали. Они сироты);

5) Козинский Тадеуш (служит в экономии Топоровского сахзавода) и

6) Котовский Люциян (умер в 1923 г.).

Больше, кажется, не было.

Из девушек, которыми руководила 1) Маркунас София (не знаю, где она теперь. Кажется, комсомолка, вышла замуж в [19]23 или [19]24 г. за бывшего председателя Сквирского РВК т. Тетенича и уехала в Фастов. Ни в костеле, ни в церкви не венчались); 2) Следзевская, не помню имени; 3) Козинская Людвика (теперь живет при родителях в Топорах); 4) Ягод-

* Треба: Попельнянского.

зинская Стефа (в [19]24, кажется, году из Андрушек с матерью уехала к отцу в Польшу); 5) Котовская Мария ([в] 1925 г. уехала с родителями в Польшу); 6) Свежбинская Мария — в [19]23 г. или [19]24, да, в [19]24 г. с родителями уехала в Польшу и там умерла.

Мальчики и девочки были в возрасте 14–15 лет. Кроме старшей, была и младшая дружина из детей. Но, кто там был, я не знаю и не помню. Связи они ни с кем не имели. У Радзиковского была книга скаутов (учебник) и он устраивал собрания, объяснял и руководил. Цель, во-первых, гимнастика. Кроме нея, они больше ничего и не делали, во-вторых, поддерживать дух польский. Я ними не руководил, так как хорошо не знаю, что собою представляет скаутинг, а не хотя в их глазах быть игнорантом, то Радзиковскому давал какие-то советы, тем боле[e], теперь лишь припомнил, что они меня и покойную Косацкую, завшколой, избрали за своих патронов. Правда, был я раза два на их занятиях, дал, кажется, Радзиковскому пару книг о гимнастике Мюллера, возможно, что показывал, как делать гимнастику, но больше ничего. Раз я был приглашен Радзиковским на собрание их с целью повлиять и сделать выговор, кажется, Козинскому и еще кому-то за то, что они курят, п[ь]ют водку, плохо себя ведут в школе. Статут свой они писали каждый для себя. Но, насколько помню, я разрешил Радзиковскому печатать на машинке, и он напечатал, как мне потом кто[-то] сказал, у кого я увидел это.

Ввиду того, [что] я обещал писать все честно и клялся, то признаю возможным, что я мог сам напечатать, но этого не помню. Если у меня нашли при обыске экземпляр такого устава, то, может быть, я напечатал для своих детей, что ли. Никак не припоминаю. Насчет издаваемой скаутами газеты я припоминаю, что они выпустили 1 или 2 номера, написали от руки, собственно говоря, писал статьи Радзиковский не больше, как в двух экземплярах.

Знал ли я, что такие организации запрещены Совправительством? Да, знал, но такой организации, как Сквирской, я не придавал никакого значения. Во-первых, принадлежали дети, принадлежа к скаутам, они работали над своей волей, развивались гимнастикой. Что здесь могло быть плохого? Так я думал. Играются дети, игра хорошая, пусть играют. Никогда и не думал, что мне посчитают это преступлением. Организация эта распалась, насколько помню, в [19]23 г., а может даже в [19]22 г., так как старшие окончили школу, а школу переименовали в четырехлетку, то они разъехались вместе с родителями. Остались маленькие, но и то разлетелось с выездом в Белую Церков[ь] Радзиковского. Правда, когда я привез своих детей, то еще было среди оставшихся малых девушек желание организовать и, кажется, они некоторые исполняли устав скаутов, но то было личное. Вот все о скаутах в Сквире.

Дальше о вещах.

Приехав в Сквиру, я ничего решительно не привез, за исключением нескольких пар белья. Заехал в тот дом, где живу. Там уступили одну комнату с полной обстановкой. Вечером, когда я уходил спать, завели меня в эту комнату и сказали: «Вот ваша комната и все, что в ней, ваше. Это подарок от нас, новых ваших прихожан.» (Была деревянная с матрацом кровать, шкаф большой на одежду деревянный, умывальник мраморный с приборами, диванчик, 3 стулья, стол и еще что-то. Я поблагодарил и сказал, что воспользоваться не могу, так как через недельку, две отправлюсь дальше. Но они слушать об этом не хотели. На другой день спросили меня, принимаю ли я натурой за мессу. Я ответил, что для меня безразлично. Тогда они принесли мне всего по 6 штук из белья и посуды, прося отправить литургию за усопших. И так постоянно, от времени до времени мне давали, то дарили. Вдруг в мае или в июне [19]21 г. начали беженцы проезжать в Польшу. С ними уезжает несколько семейств, в том числе и семейство Залевских и Веккеров, живущих в этом доме, уехали. Прошло 2 или 3 месяца, возвратились. Оказывается, что они опоздали. Было разрешено проезжать границу, но раньше. Возвратились, потеряв лошади и повозку, и поселились в кухне. И так жили до [19]22 г.

В этом году приехала польская миссия. Начали получать письма и «вызовы» из Польши. Получили и мои квартиранты, потом оформили и стали собирать[ь]ся, продавали, что могли, и опять оставили мне Залевские железную кровать и шкаф библиотечный. Между нами были какие-то счета. Я вообще не разбирался, где чьи, собственно говоря, были вещи. Тем более[е], что Косацкие и Залевские и Веккеры были между собой родственниками и жили ком[м]унально. Значит, семейство, т.е. Залевская Екатерина с ребенком и сестрами Веккер уехали в Польшу, оставив то, чего не смогли продать Косацким. Это было летом [19]22 г. Ага, правда, за это время пребывания с ними я узнал, что в этом доме жили Абрамовичи, а у них их какие-то родственники или знакомые, что целый сарай и чердак были заняты их вещами, но большевики в [19]20 г. все забрали, осталась еще «старка», закопана какая-то упряжь[ь] и ружья. Заведывала этим Мария Веккер. Перед их отъездом я сказал, чтобы они достали ружья. Они не хотели, говоря, что наверно сгнили, уже 3 года зарыты. Я настоял, и откопали. Действительно, была одна масса, но 3 ружья испорчены, но не совсем. Я их очистил немного из земли и отдал врачу Терлецкому, председат[елю] охотн[ичьего] союза. Он взял, очистил и два ружья мне возвратил, а одно дал в пользование своему брату. Я записался в союз охотн[иков], получил билет. Считал эти ружья своими, так как, если бы я не настоял на вырытие их, они пропали бы совершенно. С одним ружьем я охотился, пока можно было, а в прошлом году продал за 55 или 45 руб. Другое со сломанным прикладом и с

урезанными стволами дал в пользование своему товарищу Красускому Иосифу (мои теперешние квартиранты). Тоже само[е] со «старкой». Они хотели вылить, но желая оставить (запрещено было продавать водку). Я сказал, что оставляю на свою ответственность. И оставил. Было бутылок 40–50 водки, 20 меду и 20–25 красного вина. Вот откуда я брал водку, на которую так охотно ко мне приходили в гости любители ея.

После первого, неудавшегося выезда Залевских, я занял 2 комнаты наверху, а жившие там Косацкие перешли в квартиру Залевских. Самая старуха Косацкая изъявила желание устроить мне квартиру. Я, кажется, куда-то выезжал. Возвратившись, застал — уже окончено — и спальня, и приемная. Вот так, выглядела моя квартира как теперь. Я очень поблагодарил и спросил, где же вы взяли картины. Косацкая ответила, что это ея и сестры (копии без автора на полотне), а потом спросила: «А вы любите живопись?» «Конечно», — ответил.

«В таком случае я еще вам принесу, но это не мои, а остались после Абрамовича», — и вышла. Спустя несколько минут принесли несколько картин подыравленных. — «А это что?» — спросил я. — «Эти картины были в сарае. Когда большевики брали вещи, там зарыты[е], то картины штыками покололи».

Я попросил оставить и повесить. — «С удовольствием», — ответили, — все равно они пропали бы». Я выбрал 2 картины Косака (одна — портрет Абрамовича, сидящего на лошади, а другая — война польских улан с наполеоновских времен) и одна, не знаю автора, смерть королевы Барбары. Когда же Залевские после неудавшегося проезда за границу возвратились, еще принесли мне несколько картин, но я, их ли то были, или чьи, не знаю. Я думаю, что тоже Абрамовича. Когда же они уезжали второй раз, я спросил: «А как же с вещами?». Они ответили: «Берите и пользуйтесь. То, что наше, можете распорядит[ь]ся по своему усмотрению. Мы все равно этого не берем, а продать некому, впрочем, — добавили, — между нами есть долги, так вот квита. Что же касается вещей Абрамовича, то може[те] пользоваться. Может быть, можна будет их забрать, то они заберут».

Это был [19]22 г., год голода. Всем было материяльно тяжело. И в то время мы жили ком[м]унально. Одни другим помогали. А так [как] я имел доходы и пудов 20 или 30 хлеба, то я помогал им и вообще бедным полякам: то пуд муки пошлю, то деньгами. В конце [19]22 г. в декабре, кажется, уехали и Косацкие. Я еще занял одну комнату — кабинет, потом в январе [19]23 г. привез свои вещи из Киева и так жил до последних дней.

Отношение мое к миссии Польской в Киеве и Консульству в Харькове.

Сначала я никакого отношения не имел. Поляки уезжали за границу. Ездили в миссию в Киев по справке, разрешения и т.п. В 1922 г. летом

возвратилась из Киева Екат[ерина] Залевская и сказала, что в миссии есть для ксендза деньги, чтобы я дал ей доверенность, то она получит. Когда она поехала второй раз, я и дал ей доверенность. Она привезла, кажется, 30 тыс. польских марок (10 тыс. ксендзу, 10 тыс. бедным (ubogim polakom) и 10 тыс. польской школе). Я все деньги отдал Ванде Косацкой, завшколой. Насколько помню, это на нашу валюту составляло очень мало. Можно было купить всего несколько пудов муки.

Кто прислал деньги, даю слово, не знал и, собственно говоря, теперь не знаю. Но раз прислали, почему не взять? Это первый случай получения денег от иностранного представительства.

Второй раз Липпоман, будучи уже со мною знаком, прислал мне на трибу костела или 10 руб., или 10 дол[л]аров, карты для винта и, кажется, 2 книги, присланные мне из Варшавы Веккеровой Марией. Название одной помню — «Ku czemu szła Polska» — «К чему шла Польша». Но, сознаюсь, я только поверхнос[т]но просмотрел и оставил. Они должны быть у меня среди книг. Было ли это тогда, или раньше, или позже, не помню. Факт тот, что я получил. Я отписал Липпоману, поблагодарил. Насколько помню, привезла эту посылку Сикорская, которая тоже старалась выехать.

Здесь будет кстати написать, как я познакомился с Липпоманом. Это было в [19]23 г. летом. Я говорил проповедь, и в костел вошел какой-то незнакомый. Я своих прихожан всех знал. Это был чужой. Вот здесь не помню точно. Или это было сейчас после обедни, или позже, ко мне пришел Липпоман со своим братом (родственником), покойным Булгаченко, познакомился и познакомил меня с Булгаченко, стариком, которого я знал с виду, так как он часто приходил в костел. Посидели у меня, может быть, четверт[ь] часа и ушли. Я пригласил Липпомана к себе на вечер в винта поиграть. Он сказал, что слабо играет, но, если время позволит, то он придет. Вечером были у меня, значит, винтеры dr. Рено, dr. Крол, Радзиковский, кажется, так называемый у нас «битый витрагон» Толоков. Я им сказал, что, может быть, придет еще один партнер — Липпоман, секретарь миссии польской. Оказывается, что мои партнеры хорошо знали Липпомана. Спустя некоторое время пришел и Липпоман, но действительно слабо играл в винта, больше присматривался. После ужина посидел еще, а так как винт затянулся, то я предложил Липпоману в кабинете лечь спать, что Липпоман и сделал. Утром, когда я встал, Липпомана уже не было, он уехал в Киев.

Вел ли я какие разговоры? Конечно, что вел, рас[с]прашивал, как в Польше, что вообще слышно на свете. Такие же вопросы задавали мои гости ему. Но вопросов тайного характера не затрагивали. Теперь лишь я узнал, что он имеет родственников Булгаченков. Ага. Значит, когда был у меня Липпоман, только не помню, было ли то в первый раз, я говорил, что матерьяльно ксендзам тяжело, почему польское правительство не

подумает об нас. Он ответил, насколько помню, что председатель миссии имеет деньги, и спросил, не получил ли я. Я ответил, что получил из миссии 10 тысяч, но что это значит? А расходы все же есть. Нужно регистрировать, страховать, платить за дом и т.п. Он ответил, что постарается прислать мне, и, кажется, вот тех 10, что ли, дол[л]аров он прислал.

Просил меня Липпоман, чтобы присматривать за его родственниками Булгаченко и как-нибудь посоветовать им, чтобы они дом записали на него, так как в этом доме он провел свое детство, поэтому желал бы его оставить за собой, и чтобы повлиять на стариков, чтобы они приняли католицизм. От этого времени я начал посещать Булгаченков. Вскоре старик Булгаченко заболел. Я, кажется, по его просьбе извещал Липпомана. Булгаченко принял католицизм и вскоре умер. На похороны Липпоман не приезжал, но во время болезни Булгаченко был, кажется, раз.

Булгаченковы находились в это время на иждивении своего квартиранта (фамилии не помню, он, кажется, служил в «раймилиции»), а она была учительницей в школе украинской, они украинцы. Так как для них не выгодно было такая сделка, то они просили оставшуюся Марию Булгаченко расторгнуть договор. Кажется, этого хотел Липпоман). После смерти Михаила Булгаченко приехал Липпоман и уплатил расходы по содержанию Булгаченков этими их квартирантами, а на остальные деньги выдал расписки и обещал в скором времени прислать золотом. Сколько, не помню. Или он должен был всего 90 руб. или еще доплатить 90 руб. В это время я был у Булгаченков. Квартиранты, те угощали нас. (Подробно может рас[с]казать сама Мария Булгаченкова, живущая в Сквире, Пашенковский пр[оулок] № 8 или 9, и те квартиранты. Булгаченкова знает их адрес). В это время приходили к Липпоману поляки, желающие выехать, с запросами и советами. Кажется, после этого Липпоман прислал через Сикорскую 45 руб. золотом для этого квартиранта долг, мне 10 или 12 дол[л]аров и, теперь лишь припомнил, для Булгаченковой 20, что ли, дол[л]аров и писал в своем письме, чтобы сразу Булгаченковой этих денег не давать, а только по мере надобности. И больше, насколько помню, больше через меня Липпоман денег не присылал. Кажется, сам лично рас[с]читался.

Да, через миссию я получил, собственно говоря, через кс. Скальского, если не ошибаюсь, золотые дамские часы, присланные Косацкими для уплаты части долга в Сквире их постоянному купцу еврею Срулови (фамилии не помню). Эти часы я и отдал Срулови.

О том, что Липпоман занимался шпионажем, даю честное и благородное слово, что я об этом узнал лишь здесь, в ГПУ. О том, что его поймали с контрабандой, я читал в газетах. Была заметка «Чем занимаются представители польской миссии». Я с ним встречался еще раз после его освобождения. Он приезжал в Сквиру. Разговоров, кроме, значит, относящихся к Булгаченков[ым] и их дел, я, насколько помню, не вел. Конечно, я, наверно,

рас[с]прашивал его, как в Польше, не будет ли войны. Помню, в это время были бунты в Кракове польских солдат. Я рас[с]прашивал, правда ли это и как, из-за чего это произошло, но сведений каких-либо политических я не давал и давать не мог. Что ж я ему мог сказать, когда сам ничего не знал. Я тогда даже не выписывал газет и очень редко читал таковые.

Вот что. Приезд Липомана в Сквире как представителя польской миссии производил впечатление. Я помню, что меня спрашивали, особенно некий Толоков, который, будши без занятия, то и делал, что бегал по знакомым и собирал сплетни, «а что слышно, что вам Липоман ничего интересного не говорил?» и т.п. вопросы. Я, конечно, что знал, отвечал. Допускаю, что я мог, желая хвастнуть, сказать больше, чем знал. Мог я сказать, что вот вскоре будет война, или переворот, или вроде того. Но искренно говорю, я не помню, чтобы так говорил. Говорил, что в Польше лучше людям живется.

Ага. Я, будучи первый раз, кажется, в миссии в Киеве, попросил какую-то старушку польских газет. Она мне дала несколько номеров, в числе которых был «Работник», а в нем статья по поводу смерти Ленина. Я эту статью читал у меня бывшим. Ленина представляли в самых плохих красках.

Имея связь с представительствами польскими, русские думали, что кое-что знаю, кроме того, что пишут в газетах, и поэтому меня не раз спрашивали: «А что слышно, отец Франциск, нет ничего нового?» Я, конечно, отвечал: «Нет, ничего не знаю», и им задавал вопрос: «А что, может быть что есть такого?» Мне отвечали: «Нет, но я думал, что вы кое-что знаете». Возможно, что некоторые из моих знакомых думали, что я располагаю какими-нибудь сведениями, а из этого получилось, что я в контакте с представительствами. Это ж мешанская психология. Такой она была и еще осталась по захолуст[ь]ям.

Отношение мое к ксендзу Скальскому.

Кс. Скальский был моим три года инспектором в духовной семинарии и один год профессором, потом с 1918 по 1920 г. — моим настоятелем. В семинарии я к нему относился как к своему начальнику. Повиновался. Видел в нем человека с сильной волей, твердого, может, даже строгого. Но, насколько помню, он был справедлив. Воспитанники его меньше любили, чем других профес[с]оров. Он был холодный и деспотичен. Его фраза, часто повторяемая — «sic volo, sic inbeo» — «я так хочу, так приказываю». Потом, когда он был назначен настоятелем в Киев, и в последние годы, он до неузнаваемости изменился в своих отношениях к ксендзам, особенно викарным. Скальский в нравственном и религиозном значении стоял в моих глазах очень высоко. Человек интел[л]игентный, хороший проповедник (хотя некоторые ксендзы его критиковали), человек ак[к]уратный.

В семинарии я его боялся. Будучи его викарным, перед ним чувствовался маленьким. Он был вспыльчив, поэтому было несколько случаев, когда я был на него очень сердит за замечание, сделанное при костельной прислуге. Он не любил, чтобы молодые ксендзы ходили в гости, в театры. Я помню, когда были поляки, я с другим ксендзом, бывшим моим профес[с]ором Галицким и каким[-то] польским капел[л]аном ходили в театр и, когда поздно возвратились, он сделал большой выговор.

Уже во время революции режим и среди ксендзов падал. И сам Скальский изменился. Как говорит пословица, «беда людей соединяет». Но, однако, насколько помню, кс. Скальский ко мне относился хорошо. Может быть, было время, что даже любил в эти тяжелые времена. Я был председателем домкома. Во время разного рода обысков, ревизий, я был всегда при нем и за него вставлялся, если было нужно. Этим, может быть, я его и взял. Конечно, как викарный, его распоряжения исполнял, как своего настоятеля, а потом, как заместителя епископа. Когда я уже был в Сквире, я, насколько помню, первый раз поехал в Киев и, конечно, заехал к кс. Скальскому за вещами оставшимися. Мне кс. Скальский писал, потом через людей передавал, что[бы] я забрал вещи, так как квартиру мою занимают совслужащие.

Был я [в Киеве] за все время пребывания в Сквире раза 5–6, может меньше, а может больше. Всегда останавливался у кс. Скальского. Разговаривали мы обыкновенно о костельных делах. Я спрашивал его о новых распоряжениях, законах, о известиях, касающихся смерти и назначения ксендзов. Мог спрашивать, как поступать по отношению тех католиков-прихожан, которые женятся или выходят замуж по-граждански только. Мог, конечно, хвастнут[ь]ся, что у меня в приходе нет ком[м]унистов и комсомольцев и что это благодаря тому, что я влияю на прихожан. Что были случаи, что партийны[е] венчались в костеле, некоторые комсомольцы приходили исповедыват[ь]ся и т.п. Говорил я это больше из-за того, чтобы он меня не переводил в другой приход. Он всегда мне говорил и другим ксендзам, что я ничего в Сквире не делаю, кроме карт и охоты, что жалко, чтобы молодой ксендз сидел на таком малом приходе, тогда как есть приходы по 5–6 тысяч без ксендзов. Помню, что ксендз Скальский несколько раз жаловался на свое положение, что ему надоело управлять епархией. По этому поводу имеет много неприятностей и от ксендзов, и прихожан, и власти. Вспоминал о каких-то деньгах, присланных ему для раздачи бедным ксендзам. Но давал ли мне, не помню. Что-то как будто снится, что давал, но мне наверно, только кажется. Говорил, что из-за этих глупых денег могут быть неприятности. Но кто эти деньги прислал, или польское правительство, или какая-нибудь польская католическая организация, я не спрашивал и не знаю.

Помню, что был разговор о политике. В это время как раз, кажется, выступала оппозиция. Кс. Скальский высказывал свое мнение, что это

очень серьезная партийная борьба, что, если оп[п]озиция победит, то наверно сейчас же начнутся сношения с иностранными государствами. О польской политике говорил отрицательно, что возможен большевизм, а затем домашняя война, что ксендзам в Польше и материяльно и морально плохо живется, что некоторые охотно возвратились бы обратно сюда. Что в Польше наблюдается упадок веры, христианской моральности. Что просперурует «костел народовой», к которому примкнули некоторые ксендзы из нашей епархии, а некоторые секуляризировались. Вот в этом духе велись разговоры.

Но заявляю, что ксендз Скальский мне не давал никаких предписаний, ни устных распоряжений о том, как вести противосоветскую пропаганду. Мог советовать, как поступать с антирелигиозной пропагандой, это возможно, но чтобы вести антигосударственную пропаганду, этого не было. Не требовал также от меня никаких докладов о состоянии моих приходо-вых, а если я говорил, то потому что вообще у нас с давних пор принято перед властью, т.е. епископом, сдавать подробный отчет.

О аресте ксендза Скальского я узнал 24 июня [1926 г.] в Белой Церкви, приехав сюда на храмовой праздник. За что арестован Скальский, никто не знал. Предполагали, что в связи [с] переходом границы каким[-то] ксендзом. Я помню, что Скальский не раз говорил, что его арестуют. Я знаю, что Скальский не разрешал ксендзам уезжать за границу. Когда я, будучи злым на ксендза Скальского в [19]24 г. за то, что он меня назначил в Базалию, а потом за то, что он сказал делегату от сквирских прихожан, ездившему к нему просить его, чтобы меня оставил в Сквире, что я в Сквире ничего не делаю, кроме игры в карты, просил его освободить меня из его епархии, он ответил, что и слышать о том не хочет. От тех ксендзов, которые хотели временно поехать в Польшу, ксендз Скальский чуть ли не требовал присяги о том, что он возвратится обратно.

После этого случая с Базалией я к ксендзу Скальскому не ездил целый год. Да. После возврата из Базалии я написал ксендзу Скальскому грубое письмо. Не помню, может, он, мне отвечая довольно вежливо, как бы извинялся, в этом письме прислал мне 20 руб. Я понял, что он хотел этим удовлетворить мой гнев, и я в следующем письме поблагодарил его за деньги, но при первой возможности обещал вернуть. Тем кончилась наша переписка. Потом я к нему, конечно, писал, но только просил о разного рода «диспенсы».

Припомнил. От ксендза Скальского я получал календари костельные.

Дальше перейду к тому, как я отправил в Польшу три картины. Значит, когда Косацкие уезжали в 1922 г. за границу, между нами были разные счета. Так как я им помогал, то они считали своим долгом меня вознаградить. Те вещи, которые они мне дали в пользование, они мне оставили в собственности. Может быть потому, что в это время никто не покупал. Я сам у

Косацких купил пьянино «Беккера» за 25 руб., но, конечно, когда они совершенно уезжали, я заставил их продать другому, а я на деньги пожду, и они продали какой-то еврейке за 30 руб. Некоторые вещи (их семейные памятки) и корзину с посудой они оставили своей дочери Изе Косацкой (по мужу, кажется, Иванова), которая не хотела ехать в Польшу. Эта посуда у меня теперь лежит, так как не мог отыскать той Изабеллы. Что же касается картин, то, кроме подаренных мне Залевскими и Косацкими, были картины Абрамовича. Так они у меня висели. Ценности их я не знал. Держал их больше для украшения комнаты. Те картины все видели. Когда меня спрашивали, где я взял, то я разное отвечал, говорил, что часть мои, часть чужие. Потом, значит, не помню, когда я получил письмо от какой-то Ципы (фамилии не помню — Орловская или Орковская, или Орликовская) с просьбой доставить в миссию картины Абрамовича. Я, конечно, исполнил просьбу, снял 2 меньшие и завез ей. Она была очень благодарна. Она меня познакомилась с председателем миссии, кажется, Рожковским*. Он меня спрашивал, какие еще у меня есть картины. Я ответил, что еще есть несколько, в том числе портрет Абрамовича на лошади. Тогда он сказал, что нужно будет послать какую-то артистическую комиссию и забрать. Но никто ко мне не приезжал. Хорошо помню, что никаких разговоров больше я не вел. У них был хаос. Люди целыми кучами сидели, ожидая очереди на документы.

Дальше.

Отправка нелегальная детей за границу.

Категорически заявляю, что нелегально я никого, тем более детей, не отправлял. Возможно, советовал кому отправить де[те]й, но не отправлял. Отправил своих четверо детей, но официально. Помог семьи Хорощ материяльно и советами, да (у нея было тоже двое детей — мальчик лет 10 и девочка лет 6). Помогать я, признаюсь, помогал, но на проезд легальный (за визой Совправительства). В 1923 г. уехал за границу как репатриант Генрих Дьяковский. За того я просил Липпомана, чтобы он помог этому молодому человеку выехать, но Дьяковский тоже официально выехал. Я помню, что Липпоман мне обещал, собственно говоря, этому Дьяковскому Генриху помочь и, когда будет уходить эшалон, он известит через меня. Так и было. Спустя некоторое время я получил от Липпомана извещение, чтобы Дьяковский сейчас приезжал.

Был случай еще такой, который мне тоже ставят в вину. Поздней осенью или зимой, не помню когда, т.е. в котором году, ко мне явился мальчик с письмом от Пентко из Белой Церкви. Пентко в письме просит меня, чтобы я вызвал бабушку или тетку этого мальчика и повлиял, чтобы она написала в приют, в котором тот мальчик находился, что она его забирает. Сде-

* Треба: Рожковским.

лат[ь] это для того, что кто-то, какой-то Х. (будто отец этого мальчика) хочет усыновить и забрать [его] за границу. Я, не видя в этом ничего плохого, к моему несчастью, приглашаю старушку, она подписывает неохотно, боясь, что, если тот Х. не воз[ь]мет, то ей придется кормить мальчика, и отправил. Вот мои преступления по переправке нелегально за границу детей.

Да, еще припоминаю. Было это в 1924 г., когда ко мне приехал с-под границы делегат с письмом Скальского о том, чтобы я немедленно ехал в Базалию. В эти годы очень много уехало за границу. Ко мне обращалось несколько лиц, собственно говоря, к тому делегату, с рас[с]просами, нельзя ли им перейти в Польшу. Делегат говорил, что контрабандисты ходят, но теперь очень трудно и опасно. Легко было пару лет тому назад.

Отношение мое к Консульству Польскому в Харькове.

Когда я решил детей отправить за границу, я написал в Киев в губин-отдел с запросом, какие требуются документы для сирот. Они сейчас же ответили и подчеркнули, что советуют раньше заручит[ь]ся в визы польского консула, чтобы не тратить даром денег. Такой же запрос я послал в Харьков в Консульство, но ответа не получил. Достал у кого[-то] из уезжающих анкету, перепечатал на машине и заполнил для своих детей, беженке, которая была у меня кухаркой, семье Выговских, и это имела завезти некая Ядвига Козинская, которая тоже хлопотала о паспорт (на временный выезд к отцу в Польшу). Расходы должны быть пополам. Козинская заболела, ехать не могла, тогда я решил ехать. В это время, узнав, что я еду в Харьков, пришел ко мне Постемский и просил, не мог бы я взять доверенность, подписанную в Сквире, чтобы консул заверил, так как оную доверенность было выдано польскому гражданину, что он обещает за дорогу возратить [деньги]. Я, конечно, согласился.

Собрав все бумаги, я выехал в Харьков. Это было в июне или июле [19]25 г. Приехав в Харьков (ага, я взял с собою вот эту картину третью — портрет Абрамовича на лошади худ[ожника] Коссака — сдать ее с просьбой, чтобы они отослали ее Абрамовичу, который расходы возвратит). Я с вокзала заехал к ксендзу харьковскому, умылся и отправился в консульство. Еще ксендз как-то удивительно посмотрел на меня и сказал, что возле консульства следят. А я ответил: «Ну и что ж. Ничего плохого я не делаю».

Прийдя в консульство, я наткнулся на какого-то господина, подал ему руку и представился. Он мне руки не подал. Оказалось — это был лакей. Он завел меня к секретарю Подгорскому. Тот очень вежливо меня принял, но подозрительно на меня посматривал. Я ему преподнес бумаги и начал пояснять. Он сказал, что все можно будет сделать, но, чтобы получить визы бесплатно, от этого может освободить только консул, так же само заверить доверенность. Попросил прийти завтра. Я испросил разрешения, не могу ли я задать ему несколько вопросов. Он ответил: «Пожа-

луйста», — угощая меня папироской. Это было как-то [вскоре] после переворота Пилсудского. Я спросил, чем это кончится, как это происходило, и т.п. Он мне слишком лаконически ответил, добавив: «Мы еще сами хорошо не знаем», — и деликатно дал понят[ь], что он не хочет об этом говорить, переходя на другую тему, что у него много было знакомых в Сквирском уезде, из которых такие-то умерли или устроились, и начал меня спрашивать, как выглядит Сквир теперь, кто из поляков живет, живет ли dr. Постемский и т.п. Ага. Есть [ли] скаутинг, школа? Я ответил, что был, но теперь нет, раз[ь]ехались. Потом я спросил, нет ли газет польских. Он сказал, что давно была почта и нет, но дал мне прочитать какую-то газету, а сам куда-то вышел. Я заметил, что на полках много всевозможных газет русских и украинских.

Спустя пару минут он возвратился и сказал, что консул приехал и может меня принять. Я отправился в кабинет консула. Тот тоже очень вежлив[о] меня принял и, знакомясь, сказал, что он тоже глубоко верующий человек. Я перед ним положил бумаги и опять начал рас[с]казывать, кто те дети и другие лица, для которых я просил выдать бесплатно визы. Он, просмотрев, написал резолюцию и сказал: «Зайдите завтра, все будет сделано». Я встал и хотел уйти. Он меня угостил папироской, сам закурил трубку и спросил стоя: «Ну, а как же вам там живется, не преследуют вас большевики?» Я ему сказал, что материально тяжело, но кое-как хватает, а что же касается большевиков, то теперь спокойно. Рас[с]казал, как я был задержан и арестован 4 раза подряд, но теперь ничего ко мне не имеют.

— «Ну, а как же там у вас, есть приличное общество?» — спросил он. Я ответил, что есть еще несколько дом[ов] полуинтел[л]игентных польских, но в скверных материальных условиях живут. Тут я припомнил, что можна воспользоват[ь]ся, и сказал: «Нет ли в консульстве каких-нибудь свободных денег для наших бедных поляков?» Он ответил, что теперь нет, но если будут, то он пришлет, и записал. Потом я попросил, собственно говоря, спросил, может ли еврейка получить визу. Он рас[с]просил, кто она такая. Я и сказал, что это жена знакомого врача, родители которой в Варшаве. Он сказал: «Хорошо». Спросил, правда: «А не большевичка ли она?» Я, конечно, сказал, что нет, что ее родители довольно богатые, что она в деньгах не стесняется, дав понять, что, если нужно, она может уплотить, лиш[ь] бы получить визу, что я их знаю, бывал у них и т.п. Он тоже ответил, что пусть пришлет анкету. Я попрощался.

Выходя, я опять попал к секретарю, который зарегистрировал мои бумаги и резолюцию консула. Я спросил его, нет ли у них географической карты современной Польши. Он сказал, чтобы обратит[ь]ся к коменданту, и показал мне дверь. Я пошел с комендантом вниз в кладовую и увидел много книг в корзинах. Я спросил, на что эти книги. А он ответил, [что] вот привезли и лежит этот хлам.

«Можна мне взять?» — спросил я.

— «Пожалуйста, если вам нужно».

Я принялся выбирать. Были все учебники. Я выбрал много букварей, грамматик, несколько экземпляров самоучителей иностранных языков, физику, химию, катехизисов, — словом, штук 50–70, может, и больше. Знаю, что букварей я много взял.

Потом наткнулся на тетради. Их я взял тоже много, штук 300–400. Все это сложил в корзине лакея. Книги эти я часть дал своим детям, часть дал чужим, тетради тоже раздавал детям. Почему я набрал так много? Ко мне постоянно обращаются прихожане за букварями. Вот я решил поэтому взять и давать. Среди книг были издания русского и заграничного [происхождения].

Когда я возвратился из ГПУ, где меня тов. Черноусов или Черторыйский спрашивал, не получал ли я книг из заграницы, то я решил оставшиеся уничтожить.

Дальше — мои проповеди.

Признаюсь, что к проповедям я мало готовился, благодаря тому, что слушатели мои были обыкновенно крестьяне. Говорил я в последние времена редко, так как мало было людей в костеле. Во время проповедей я никогда не выступал против правительства, но были случаи, что критически высказывался о современном «безбожии». Приводил примеры, к чему ведет утеря веры людей малоразвитых. Твердил, что только идея Христа, если бы за ней пошло человечество, дает настоящее счастье. Говорил, чтобы избегали чтения «безбожных книг», так как, не будучи твердым в знании своей веры, легко потерять ее. Выступал против браков «не церковных». Вообще защищал веру, что было моей обязанностью как ксендза.

Против разного рода антирелигиозных организаций я не выступал. Я знал прекрасно, что существует свобода совести, и говорил прихожанам, что теперь свобода, кто хочет, может верить или не верить, но пусть не высмеивает то, что для другого свято. Что умный человек так не поступает. Если он не верит, то это его лично. Пусть убеждением борется. А то часто бывает, что еле успел записаться в комсомол, мало ранее грамотный, уже хочет руководить целой семьей дома. Для него нипочем родители, старшие и т.п., и по этому поводу завязывались споры, а часто доходило до того, что такие новоиспеченные комсомольцы вступали в драку с родителями, угрожая убить. Вот против каких комсомольцев я выступал. В проповедях настаивал, чтобы родители воспитывали своих детей в вере.

Теперь несколько слов о себе.

Я человек маленький. Ничем особенным не отличаюсь: ни интел[л]игентией, ни силой воли; но я добр, по крайней мере хотел быть таким. Остал-

ся ли я ксендзом по призванию Божьему, или случайно, не знаю, но я хотел и хочу быть добрым, т.е. хорошим пастырем Христовым. Но, увы, кроме хороших желаний, во мне есть, сидит другой ещё, телесный человек, который как бы шепчет: «Брось те свои идеи высшей христианской жизни. Неужели ты не такой самый человек, как и все? Неужели ты, оставшись ксендзом, перестал быть человеком? А сердце свое?» И вот такая борьба во мне происходит. Два человека борется: один христианский, другой земной. Который победит, не знаю. Но я хочу быть честным, хорошим. Никогда в жизни я не сделал никакой подлости и я, кажется, не способен на это.

Как человек живого темперамента, я делал много глупостей, за которые наказывал себя, и последствия тех глупостей были моим наказанием. Я в высшей степени сентименталист, романист с пессимистическим уклоном. Я чувствителен на страдания разного рода других, хоты бы моих врагов. Умышленно никогда не сделал зла. Если делал глупости, это потому, что не задумывался над тем, что делаю. Мне составляло огромное удовольствие (наверно, я эгоист) сделать кому-нибудь хорошо, помочь материально или советом, однако всегда я себе говорил: «Ведь я ксендз, я должен, я обязан, что подумают и как истолкуют, если я этого или др[уг]ого не сделаю».

Я, кажется, не придавал и не придаю значения богатству. В течение первых годов, т.е. до революции, я собирал деньги. Я думал, окончится война, и я поеду за границу, увижу, как люди живут и, может быть, удастся продолжить учит[ь]ся. Я знал, что очень малоинтел[л]игентный, что ничего я не знаю и не умею как следует, а так, поверхностно. Революция открыла мне глаза. Я увидел, что миллионеры просили милостыни. С тех пор я материальным средствам, богатствам не придаю значения. Я сам почти бедный. Кроме обстановки, полученной мною, часть в подарках, часть за деньги, я ничего не имею. Жил очень скромно, считался с рублем. Бывало, часто у меня не было на обед, но никогда я не жалелся, я скрывал перед людьми, мне было стыдно. Я горд, как вообще поляки.

По сколько себя знаю, я создан к семейной жизни. Мне теперь кажется, что, если бы я был семейный, я был бы самый счастливый человек. Страшно люблю детей. В обществе детей я сам делаюсь таким. Без общества [детей], мне кажется, я не мог бы жить. За все это меня Бог и наказал, что я забыл о том, что, раз ксендз, [то] должен забыть обо всем. Но что ж я плохого сделал? Я так толкую: неужели я принес вред Богу, что я, предположим, люблю, ищу развлечений и т.п., лиш[ь] бы я исполнял свои обязанности. А обязанности, как ксендз, я всегда старался исполнять аккуратно. В костеле я был самым хорошим ксендзом, за оградой костела — обыкновенным человеком (конечно, не позволял себе выходить за пределы приличия, хорошего воспитания).

**Дальше — как я относился и теперь отношусь
к Совправительству.**

Я не скрываю, что мое отношение от 1919 г. к большевикам не было доброжелательное. Так, кажется, думали и относились все, кто не был, т.е. не принимал активного участия в борьбе. И не удивительно. Я видел, слышал, читал все против большевиков (теперь я вижу, что это была ложь на 99%). Особенно я был против расстрелов заложников. Конечно, я, как и вообще антибольшевицкий элемент, думал, что Соввласть временная.

Потом мало-помалу я начал присматриват[ь]ся, анализировать, сравнивать и приходил к тому заключению, что, хотя Соввласть не такая, как бы я хотел, но все же она лучше других. Почему? Потому, что Соввласть поставила открыто, смело флаг своей политики и смело к нему подходит. Что Соввласть действительно борется с капиталом в интересах эксплуатируемых. Если Соввласть выбросила религию, тоже ничего страшного. Ведь это само в Франции, Америке, и как-то там живут и веруют. С религией не Соввласть борется, а борются «атиистические общества», которые так само могут убеждать людей не верить, как мы имеем право учить, чтобы верили.

Так вот рассуждая, задумы[ва]ясь, я начал примирят[ь]ся с новым строем. Я так думаю: кто может быть недоволен Совстроем? Те, которые потеряли капиталы, имения, заводы (конечно, отчасти и духовенство, в особенности православное). Но много [ли] недовольных? Максимум 10%. Разве из-за благополучия, роскоши 10% должны страдать 90%? Конечно, что нет. Неужели обыкновенный бедняк, крестьянин, батрак, рабочий не такой сам[ый] человек, сын природы, и не имеет права пользоват[ь]ся благами ея? Разве справедливо, что такая Браницкая, Сангушко, Потоцкие и т.п. жили, проживали миллионы, а бедный их батрак не имел сапог, дети от голода гибли, не имел куска земли построить дома?

Хотя по учению церкви католической, собственность признается как закон Божий, но я немного с тем не согласен. Я так себе объяснил. Государство X ведет войну с другим У. На войну гонит людей, говоря, что нужно защищать родную землю. Хорошо. Люди гибнут. Кто возвратит им жизнь? Чью землю они защищают? Если государство имеет право отбирать жизнь человеческую, которой ни за какие блага земские купить не сумеет, то почему же государство не имеет права распределить землю среди своих подданных? Может и должно. Трудно, чтобы 90% людей страдали из-за надчеловеческого блага 10%. Тоже само и заводы. Если на приличное содержание семьи, предположим, рабочего, нужно 1000 руб., то дать буржуа 5 тысяч, ну, 10, и пусть работает. Я революции не признаю. Но, вот так рассуждая, приходишь к выводу, что без революции невозможно заставить буржуазию добровольно отказат[ь]ся.

Возможно, мои рассуждения глупые. Но не забывайте, что я человек с противоположным воспитанием, обучением. Мне до двадцатипятилетнего возраста говорили, что это против законов природы, и Божьих, и церковных. Я подчеркиваю, что это мои личные взгляды. Поэтому я осмеливаюсь заявить, что Совстрой, по-моему, самый подходящий для крестьянина и рабочего. Мне кажется, что раньше или позже человечество докатится к этому. Условия жизни заставят. Я так себе думаю. Вед[ь] идея Христа 2000 лет тому назад была смешна в глазах современной буржуазии, с ней боролись. П[р]олилась кровь миллионов, но в конце концов осталась победительницей. Почему? Потому, что это была идея, которая больше других подходила в то время, и идея угнетенных, обездоленных бедных рабов. А таких были десятки миллионов. Несмотря на то, что идея Христова проводилась в жизнь без применения физической силы, потому что за ней пошли массы.

То же и теперь. Если буржуазия, капитализм поставит свою програм[м]у и поставит програм[м]у Совправительство, конечно, если придет рабочий или крестьянин, [то] выберет ту другую, для него лучшую. Так что, по-моему, пройдет год, два, десять[ь], может, и больше, и новая идея победит. Напрасно, по-моему, жертвы. Идея — это громадные океанские волны, которым легко затопить маленькую лодку. Что же касается религии, что с ней будет, если новая идея загосподствует, то я так думаю: если религия — христианская идея Божья, она не погибнет. Она создана для человека, а не человек для религии. Она должна будет найти новые дороги, новый путь и по нем идти. Цель религии Христовой — это мир внутренних убеждений человека. Я — верующий, и прошу Бога, чтобы веры не потерять. Я верю в загробную жизнь. Но это не мешает мне требовать награды для человека и на этом свете. Вед[ь] мы все дети Божьи, одинаково нас Бог любит, одинаково имеем право пользоваться благами природы. Вот мой взгляд.

Не раз у меня являлись сомнения на счет веры. Я, конечно, разрешал их церковной наукой, догматами и т.п. Но довольно вескими для меня были доводы то те, что ведь много было и есть людей ученых, умных, с интел[л]игенцией, которых моя составляет нуль, и верят те люди, почему же я должен не верить, тем более, что вера, кроме хорошего, мне ничему не учит. Такое сравнение я сделал и по поводу Совстроя. Я тоже думаю: ведь Маркс, Энгельс, Ленин, Троцкий, Зиновьев в России и сотни за границей — люди не глупые. Они создали, благодаря долголетней работе, эту идею, идея хороша. Что она всецело не подходит к моим взглядам как человека верующего, тем более занимающего пост учителя, это не доказательство, что я должен борот[ь]ся. Я должен применит[ь]ся к ней. Когда читаю газеты и узнаю, к[ак] тысячи людей невинных расстреливают, появляется какая-то ненависть. Спрашиваешь: за что, за что? За то, что человек хочет жить по-человечески, за то, что не хочет на своих плечах носить непосильную для него тяжесть, за то, что требует мизерной, копееч-

ной надбавки к жалованию, может быть, на молоко для больного ребенка или умирающей матери?.. Видно, не из роскоши он вышел на улицы и выставил грудь, а из невыносимой беды. Какие глупые буржуи! Ведь имеют пример на России. Не хотели пожерт[во]вать малым, пожертвовали всем, а некоторые жизнью. Век жить не будет, в могилу не заберет.

Являлись у меня такие вопросы: почему Совправительство не хочет идти на уступки? Но меня спросят: почему капитал не хочет?

И правильно. Совстрой я представляю себе новым зданием, без всяких подпор, пристроек, фундаменты которого не хорошо упрочены. Капитализм же — это старая крепкая крепость, с пристройками, капитальными подпорами и т.п. Вынут[ь] часть стен с этого нового здания повело бы к тому, что целое здание могло бы рухнуть[ь], а вынут[ь] стену в старом капиталистическом строении можно легко. Значит, на уступки должен пойти капитализм. Конечно, есть еще много недовольных Совстроем, но это потому что они не анализируют себя. Таким и я был. Если у меня есть еще кое-что антисоветского, то потому что я ксендз. Но я не ошиблюсь, если скажу, что не дольше как через год, два, когда у нас не будет безработных, когда матерьяльно крестьянство поправится, когда у нас будет недостаток рабочих рук, а это в скором времени будет при той интенсивной индустриализации страны, у нас не будет недовольных. Все будут не только лояльными гражданами, но руками и ногами будут власть защищать, как действительно власть пролетарията.

Что тогда с представителями культа будет? Кто его знает. Возможно, что представителям культа придется взят[ь]ся за плуг или молот и наряду с рабочим выковывать кусок хлеба. Боюсь, чтобы не подумали, что я так написал ввиду того, что хочу заслужить на снисхождение. Нет.

Товарищи, Дорогие! Хотя я нервный, сентиментальный, мало интел[л]игентный, но все же я не ребенок и не мальчик. Я знаю, что за сказанное несу ответственность перед Богом, совестью и своим «Я». Я дал слово говорить[ь] правду и сказал. Конечно, нелогически, безграмотно.

Если Вы найдете, что я заслужил на наказание, Вы накажете, но я обаялся нарисовать «свой портрет». Я его, как умею, так рисую. Возможно, что, когда присмотритесь к нему, еще больше меня накажете. Во всяком случае, разрешите мне, Уважаемые Товарищи: Товарищ Литвинов, Т[о]-в[арищ] Черноусов, Т[о]-в[арищ] Харченко и все те Товарищи, с которыми мне приходится, здес[ь] сидя, сталкиват[ь]ся, публично поблагодарить за Ваше сердечное, дружеское, может, даже братское отношение ко мне.

У меня нет никого. Я одинок. На защиту не рассчитываю, по-моему, отсутствие преступления оправдывает обвиняемого. Матерьяльно я бед[е]н нанимать сторублевых защитников. Если Ваша пролетарская совесть меня не оправдает, значит, я понесу наказание. Но, Уважаемые Товарищи Следователи и Судьи! Я молодой, я хочу еще жить, я человек с сердцем и

нервами. Я человек, как уже сказал, верующий и, кажется, честный, поэтому клянусь Господом Богом и прахом родителей, что я написал правду, ничего сознательно не скрыл.

Возможно, что что-нибудь пропустил, я обещаю честно дополнить при следствии. Я прошу, умоляю обратить внимание на то, что я никогда заведомо, т.е. сознательно, против Совстрою не выступал, клянусь, что шпионажем не занимался и сведений не давал. Если, значит, Вы располагаете матерьялами в этом вопросе, то я не знаю. Возможно, я был слепым орудием в подлых руках, которые использовали мое положение, мои легкомысленные слова, фразы, мое, может быть, поведение. Но все же я настолько разбираюсь, что отличаю, что такое шпионаж. По-моему, это значит дать врагу какие-нибудь сведения военного характера или сведения государственной тайны. Таких сведений и подобных им я никому не давал. Что тот подлый человек Липпоман, с которым я случайно познакомился, занимался шпионажем, я откровенно говорю, что не знал. Узнал только здесь. Вообще я думал, что меня вызывают из-за того, что я в проповедях распускал язык. Никогда не думал, что меня подозревают в шпионаже, в антигосударственной деятельности. Нет, это[го] не было и быть не могло. Правда, я не раз говорил, что меня вызывают потому, что думают, что я, как польский ксендз, значит, патриот и доношу своему польскому правительству; но я это говорил, не веря в то, а только так толковал.

Может быть, я, не считаясь со словами, говорил перед кем что-нибудь, и меня не так поняли и вышло вот что-то новое. Я болтун, да, это так и благодаря своему болтунству теперь должен отвечать. Мог я похвастат[ь]ся чем-нибудь, какими-нибудь сведениями, это тоже возможно; но, чтобы заведомо, сознательно, этого не было. Никаких поручений я ни от кого не получал и сведений не давал. Я до сих пор не понимаю своей вины. Может быть, благодаря тому, что у меня противоположная идеология, что я так воспитан, что то, что было преступлением, я его не называл преступлением. Да, это возможно и, как теперь вижу, это так было. Я по законам Совправительства виновен, но совесть моя спокойна. Иначе говоря: виновен я «de jure» (де-юре).

Вел ли я переписку с представительствами иностранных стран? Да, вел. Но, Уважаемые Судьи и Следователи, спросите, знал ли я, что это преступление? Что нельзя? Нет! Я поддерживал переписку не в собственных целях, а прямо, даже в силу необходимости, как представитель, как ксендз, помогая полякам, желающим выехать в Польшу. Если я выдавал справки, то думал, что хорошо делаю. Справки были такого характера: «Настоящим удостоверяю, что Х., У. есть действительно прихожанином Сквирского костела, значит, католик-поляк. Теперь хочет возвратит[ь]ся в Польшу, но, ввиду того, что бедный, просит освободить его от оплаты за визы. С Х. отправляются такие-то члены его семьи. В Польше имеет

таких-то знакомых, родственников и т.п. К Польскому правительству относился лояльно. К партии не принадлежит».

Были случаи, что консульство от некоторых прямо требовало подобных свидетельств, не желая выдать визы. Мог ли я отказат[ь]ся исполнить такую просьбу моему прихожанину? Нет. Какой бы я был ксендз, отказываясь в помощи ближнему, находящемуся в тяжелых материяльных условиях. Все те, которые выехали, были бедные. Они уезжали, думая, что в Польше найдут занятие. Так им обещали их родственники и знакомые, которые из Польши писали, а, так как здесь нечего им было терять, поэтому уезжали. Некоторым я советовал. (Вот такие случаи. Сем[ь]я Выговских. Старуха, дочь — инвалид с двумя детьми. Никаких средств решительно и заработать при самых хороших желаниях не могут. В Польше у Выговской есть брат, сыновья, просят приезжать. Как же не помочь). Все уехавшие, если бы здесь имели средства и способ к жизни, 50%, наверно, остались. Вот моя в этом вина.

Дальше.

Получал ли я деньги от представительств?

Да, получал. Но, клянусь, что не за какие-нибудь доносы, сведения. Может быт[ь] те, которые давали деньги, думали этим способом купить, бес их знает. Но если это было так, я публично порицаю, пренебрегаю. Просил я лично помощи денежной, но опять не для себя, не на какие-нибудь политические цели, а прямо помочь бедным. Я не мог равнодушно смотреть на голодных бледных детей и вообще людей, которым в глаза заглядывала голодная смерть. Я не только у буржуа какого-нибудь, или представителя иностранного государства попросил [бы], но у самого дьявола. Тем более, я считал, что поляки и Польское правительство обязаны помочь. Ведь наши поляки помогали беженцам из Польши во время войны. Так я рассуждал.

Высылал ли я вещи ценные за границу? Так. Выслал три картины (две Коссака) и одну (не помню автора). Но как же я мог не выслать, считая это пустяковиной. Хозяин тех картин Абрамович в это время тоже там сидел без хлеба, бедствовал. Конечно, если бы я был знал, что это преступление, лучше был бы послал деньги свои.

Высылал ли я детей нелегально за границу? Нелегально нет. Кто выехал, имели разрешение Совправительства и визы польские. Я способствовал. Это так. Но все равно они бы выехали. О каких десяти детях [идет речь], я не помню. Возможно, я похвастался. Спасти я их мог не нелегальной переправкой, а тем, что они не запишутся в комсомол. Потом я так рассуждал: кто бы детей не воспитывал, безразлично, лиш[ь] бы ними кто занялся. Будет ребенок комсомольцем или верующим, тоже с человеческой точки зрения не важно, лиш[ь] было бы оно порядочным человеком, не воспитывалось на улице, под забором.

Знал ли я, что ксендз Скальський занимался передачей сведений за границу? Нет, не знал и не мог знать. Это в уме моем не совместимо.

Выглядит все, как будто в самом деле невиновен и арестовали меня и держат напрасно. Нет, Уважаемые Товарищи. Тогда, когда я это делал, я был невиновен перед своей совестью, но по законам Совправительства я виновен и должен быть наказан. Но попрошу слова: Советское законодательство не придерживается слепо точки закона, а руководится пролетарской совестью. Наказывают не для того, чтобы отомстить, как царские суды, а чтобы человека исправить. Заставить его понять[ь], что плохо делал, поступал, и научить впред[ь] так не делать. Если бы я был простым темным человеком, приносящим вред, и мог в будущем приносить, но, если я сознаю и каюсь, неужели я не заслуживаю на снисхождение.

Я сознаю, что, передав картины, я принес материяльный вред. Я теперь жалею. Поэтому обращаюсь к Вам, Товарищи Судьи и Следователи, дайте мне возможность направить то зло. Я все, что имею, передам и свое, и то, что у меня на хранении. Накажите меня, чтобы я выплатил известную сумму денег на беспризорных детей, а я даю слово, и дам обязательство впред[ь] вести себя так, чтобы не заслужит[ь] пер[ед] Пролетарской Соввластью на порицание.

Достаточно то наказание, которое я сейчас несу. Поверьте, само сознание уже есть наказание. Товарищи! Будьте братьями. Я не рецидивист, которому нельзя верить[ь]. Это мое первое преступление. Я хочу исправить мои ошибки. Не разрушайте моего нового строения моих взглядов. Какая польза Соввласти от того, что посадят меня в допр?

О Господи! За что? За то, что я, будучи воспитан в ином мире, в иных условиях, что неправильны были мои взгляды.

Товарищи, помилуйте! Присмотритесь ко мне. Загляньте в глубь моей души, моей психологии. Я честный, но несчастный человек. Не добивайте меня, а подайте руку человеку, который хочет спастись. Не отталкивайте меня, а приблизьте меня к себе, как ближнего. Я Вас прошу и умоляю. Назнач[ь]те мне условное наказание, прикажите мне вознаградить те страсти, каких я был причиной. Я выплачу за год, за два. Я обязуюсь быть постоянно на Ваших глазах. Ничего в будущем без Вашего разрешения не делать. Я могу попросить начальство свое, чтобы меня назначили в Белую [Церковь].

Товарищи! Не потому только я Вас прошу о снисхождении, что боюсь наказания. Конечно, позор, стыд — я это знаю, но и потому прошу — дайте мне возможность исправит[ь]ся, убедит[ь]ся в том, что могу заслужить звание «честного гражданина СССР».

Если Вы меня не спасете, значит, я погиб. Я кончаю. Хочу еще сказать. Если бы мне пришлось страдать как ксендзу, за веру, за убеждения не так тяжело [страдать], но страдать за свои преступления, не имеющи-

ми ничего общего с верой, тяжело, хотя я их совершил и неосознанно. Но мне кажется, что я заслуживаю на снисхождение. Ведь я хочу исправит[ь]ся, изменит[ь]ся, я хочу возвратит[ь] государству, обществу те страты, которых я был причиной, и я обещаю и могу дать расписку, что впред[ь] буду старат[ь]ся быть честным гражданином СССР.

Ксендз Франциск Буяльский

г. Белая Церков[ь], камера ГПУ
5.V — 12.V. [19]27 г.

P.S. Я часто употреблял слов[а] «мне кажется», «на сколько помню» потому, что я не хотел нигде расходит[ь]ся с правдой. Чего я не мог припомнить и наверно не знал, я употреблял эти слова. Возможно, я кое-что пропустил. Прошу верить, что не утаю. Все равно, что будет, то будет, но врать не буду.

Буяльский

12.V. [19]27 г.

P.S. II. В этом моем «Credo», сознаю, возможны пропуск букв и знаков препинания. Если будет запутана мысль, разрешите мне исправить. Я знаю, что стиль фатальный, но простите. У меня мозги уже не работают, память ступела.

Кс. Буяльский

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 52795. — Арк. 26–60 зв.
Оригінал. Рукопис. Автограф.*

№ 60

Повідомлення НКВС УСРР Артемівському окрадмінвідділу
про недоцільність закриття костьолу в м. Єнакієво
14 червня 1927 р.

Тасмно

Адмінвідділ НКВС повідомляє, що НКВС, розглянувши Ваше подання в справі зачинення костьолу в м. Єнакієві й приймаючи на увагу, що в цілому районі є тільки один костьол, а також досить велику кількість членів римсько-католицької громади (392 чол.), не вважає за можливе погодитись з Вашим висновком і санкціонувати закриття зазначеного костьолу.

НКВС пропонує Вам дати можливість рел[ігійній] громаді перевести ремонтування костьолу по частинах, про що дайте відповідну директиву Єнакіївському РАВ.

НКВС звертає Вашу увагу, що до таких питань, як закриття костьолів, треба ставитись особливо уважно й обережно.

Про виконання повідомте.

Член колегії НКВС

[Гаврилін]

Ст[арший] інспектор культів

[Рудіна]

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 2. — Спр. 967. — Арк. 8.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 61

Постанова Бердичівського окрвдділу ДПУ УСРР
про порушення клопотання перед ВУЦВК
про дозвіл на продовження терміну слідства
у справі ксьондза Р. Янковського
11 липня 1927 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1927 г., июля 11-го дня, я, уполномоченный СОО Бердичевского отдела ГПУ Шепетин, рассмотрев следственное дело № 39 по обвинению ксендза Янковского и других по 2-й части 98-й ст. УК,

н а ш е л:

что, как видно из материалов следственного дела, показания обвиняемого и свидетельских показаний, при кармелитанском монастыре г. Бердичева, начиная с 1921 г., существовала переправочная контора, возглавлявшаяся ксендзом Янковским и ксендзом Брониславом Ярославским (ныне скрывшийся в Польшу), переправлявшие нелегально в Польшу целого ряда лиц, семейств и малолетних детей, участниками этого являлись: ксендз Янковский Роман Владиславович, Шихевич Петрунелия Ивановна, Прейзнер Марьян Иосифович, Шпаковский Томаш Кашперович, Андриевский Ян Адамович, Пекарский Камилий Герасимович.

В процессе следствия виновность вышеуказанных лиц подтверждается, но остались еще не расследованными отдельные моменты из их преступной деятельности, в част-

Кс. Р. Янковський

ности, подлежит еще опросу целый ряд лиц в качестве свидетелей по с. Листопадковке, которые должны подтвердить факт организации и отправки делегации ксендзом Янковским нелегально через границу в г. Луцк к польскому бискупу. Подлежит установлению и аресту гр-н Ольшевский, проживающий в Волынской губ. на границе, при помощи которого ксендз Янковский и вышеуказанные лица переправляли через границу эмигрантов. Подлежит допросу и привлечению к ответственности по этому делу целый ряд лиц — родителей, отправлявших при помощи вышеозначенных лиц своих детей нелегально в Польшу, что требует еще дальнейшего следствия сроком на 2 месяца, также и то, что вышеуказанные участники и сообщники, уже привлеченные по этому делу в качестве обвиняемых, не были одновременно арестованными, вследствие чего тормозилось ведение следствия и окончания его к сроку, требуемому процессуальным кодексом.

В силу изложенного и, принимая во внимание, что данное дело требует еще дополнительного следствия и опроса целого ряда лиц,

п о с т а н о в и л:

возбудить ходатайство пред президиумом ВУЦИКа о разрешении нам продлить следствие сроком на 2 месяца, о чем сообщит окрпрокурору для поддержания нашего ходатайства пред президиумом ВУЦИКа.

Уполномоченный СОО **Шепетин**

Согласен:
начальник СОО **Каневский**

Утверждаю:
начальник БОО ГПУ **Шатов**

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 12. — Спр. 124. — Арк. 110.
Оригінал. Машинопис.*

№ 62

Витяг з протоколу № 15/316 закритої частини засідання малої президії ВУЦВК про продовження утримання під вартою ксьондза Р. Янковського та обвинувачених у його справі 26 липня 1927р.

Головував т. Буценко, *секретарював* т. Поляков, *присутні*: член президії ВУЦВК т. Бовтун, кандидат на члена президії ВУЦВК т. Кожухов, члени ВУЦВК т.т. Самойленко та Вовк; представники від урядництва: пом. прокурора республіки т. Янський, від НКЗемсправ т. Винників, т. Каплан; т.в.о. зав. секретаріату президії ВУЦВК т. Колісниченко, т.в.о. зав. оргінстру ВУЦВК

т. Зайчик, завідагель прийомної голови ВУЦВК т. Неуронов, інструктори ВУЦВК т. Стрілець, т. Дьомичев, редактор газети «Вісти» т. Кас'яненко.

Обговорювали: 1. Про продовження терміну тримання під вартою. (Доп. т. Колісниченко).

Постановили: Задовольнити прохання Бердичівського окрпрокурора про продовження терміну тримання під вартою на 2 місяці обвинувачених по справі ксенза Янковського.

Т.в.о. голови ВУЦВК

Буценко

Т.в.о. секретаря ВУЦВК

Поляков

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 12. — Спр. 124. — Арк. 102–103.
Оригінал. Машинопис.*

№ 63

Прохання римо-католицької громади м. Умані до голови ВУЦВК про повернення конфіскованої садиби ксьондза 1 серпня 1927 р.

Т[ов]. Председателю Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета председателя религиозной католической общины в г. Умани Владислава Бурбон-Борковского, жив[ущего] по Суворовской ул. № 14 (Красноармейская № 14)

Прошение

Десятки лет — и до революции и после — вплоть до настоящего момента занимали в г. Умани три дома с флигелем на территории костела многочисленные жильцы. Многие из них члены союза и в одном из этих домов живет при костеле ксендз около 40 лет, кроме того, здесь же находятся нищие и калеки, призрваемые общиной.

Территория всего этого, хотя занимает 2 1/2 десятины, но часть в 3200 с[ажений] занята б. кладбищем, костелом со звонницей и складом церковного инвентаря, а часть в 200 кв. с[ажений] занята складом металлотреста, здесь устроившимся. Дома эти и флигель, занимающие 1 1/6 дес., религиозная католическая община также сама, и затем в моем лице, держала в аренде.

И вот неожиданно стряслась беда: Уманский окрместхоз решил все это отнять у меня [и] общины и сдать в аренду местному сельбуду, а затем свободный остаток земли отдается под застройку, а все дома, в свою очередь, принимает сельбуд для своего использования.

Кс. Ян Пржісецький

Судьба живущих здесь многочисленных жильцов и среди них ксендза ставится, таким образом, под тяжелую угрозу — быть выброшенными на улицу.

В доме, занимаемом ксендзом, — маленьких 5 комнат, из коих в одной живет он, а в остальных — дневной и ночной сторожа, органист, мальчик для служебных надобностей костела и инвентарный склад костельного имущества.

По Рижскому договору религиозная община имеет право содержать в аренде костел, а при нем и жилые и складочные помещения, связанные с потребностями последнего. Нужно полагать, что и служитель культа, проведенный на этом посту 40 лет, и ныне, хотя и одряхлевший, обслуживая костел в окружном масштабе, имеет право на жилое помещение при нем. А между тем, ничто не принимается в соображение: кто-то наметил к изъятию эти дома со всей территорией, даже с польским кладбищем, здесь приютившимся, и по мановению каприза, все должны быть выброшены, несмотря на многочисленность обитателей, не смотря на тесное общение квартиры ксендза с костелом, не смотря на то, что инвентарь последнего громоздкий и сложный, собиравшийся долгими годами, тоже нуждается в охране и помещении, чтобы не быть расхищенным.

Никакие доводы, никакие соображения не привлекают внимания кого следует.

Жильцы, занимающие здесь десятки лет квартиры, составили коллектив и просят сдать им в аренду указанные дома, но все это оказалось тщетным — все передается сельбуду, несмотря на то, что последний занимает и без того обширную территорию с огромным домом.

Все это побуждает общину и меня, как одного из ее представителей, искать защиты у высшего представителя власти.

Мы просим Вас, т. Председатель, предписать окрестхозу оставить в дальнейшей аренде общины или коллектива все постройки с указанной территорией и не выселять из данных помещений всех тех лиц, нищих и калек, которые ныне их занимают, и, в частности, ксендза и служащих 60 душ.

В. Бурбон-Борковский

1 августа 1927 г.

ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 3. — Спр. 2296. — Арк. 60–61.
Оригінал. Рукопис.

№ 64

Газетна публікація
про суд над римо-католицькими священнослужителями
В. Шиманським і М. Єндрущаком
12 жовтня 1927 р.

КСЬОНДЗИ-ПАЧКАРІ

Надзвичайна сесія Кам[']янецького] окрсуду в складі голови т. Брэдлея, при членах суда т.т. Ласко та Зарецькому, при секретареві Константиновичу. Обвинувачення підтримував прокурор Шрифтов.

Цікаву і характерну справу, що викрила справжнє лице «посередників між богом та людьми» розбирала нещодавно надзвичайна сесія окрсуду.

Ксьондз з містечка Сморича Вацлав Шиманський в 1923р. «допоміг» своїм двом прихожанам Скарделі та Мотиці, що звернулись до нього з проханням поради, як перейти радянський кордон до Польщі. Шиманський надсилав їх в м.Збриж до свого знайомого Дозінського, що знав «справи» переправи. Скарделя встиг перейти кордон. Мотику затримало ДПУ (тоді органи надзвичайної комісії). Слідство виявило, що Шиманський, крім знайомства з Дозінським, регулярно давав йому гроші і посилав до Польщі за пачкарським крамом. «Доручення» Шиманського в цій справі виконував також пачкар Ян Соколовський.

Не відстав від свого «колеги» і ксьондз Єндрущак з Збрижа. Він доручав своїм прихожанам Сапко-Баранівській та Подвисоцькій купувати для

Кс. В. Шиманський

Кс. М. Єндрущак

нього пачкарський крам на 150 та 250 крб. Крам він потім збував. Разом з «пастирями» на лаві підсудних опинилися і «овечки» — рядові пачкарі «з іншою освітою».

Надзвичайна сесія присудила Шиманського Вацлава та Єндрущак Маріяна, першого до 6 місяців позбавлення волі і другого до 1 року з суворою ізоляцією. Решту підсудних засуджено на різні строки з висилкою. Суд найшов, що Шиманський і Єндрущак є соціально шкідливим елементом, а тому ухвалив вислати їх за межі України на 5 років.

[В. Біляєв]

Червоний кордон. — 1927. — 12 жовтня. — № 79 (348). — Оригінал. Газетний примірник.

№ 65

Звернення Апостольських адміністраторів Житомирської і Кам'янець-Подільської дієцезій до ВУЦВК з нагоди 10-річчя радянської влади 19 жовтня 1927 р.

В Всеукраїнский Центральный Исполнительный Комитет, г. Харьков
от кс. Казимира Наскренцкого, из Киева, Управляющего Житомирской р[имско]-к[атолической] епархией, и от кс. Яна Свидерского, из Бара (Могилевского округа), Управляющего Каменецкой р[имско]-к[атолической] епархией

Ввиду наступающего десятилетия существования Советской власти считаем своим долгом, как гр[аждан] Совстраны, заверить ВУЦИК от моего имени и от имени всех священников нашей страны в том, что общие чувства, переживаемые в данный великий момент всеми гражданами СССР, мы вполне разделяем.

Одновременно с этим, мы от имени всех католических священников, управляющих нашей епархией, находим нужным заявить, что наше отношение к Соввласти является вполне лояльным, ибо мы всегда готовы искренне выполнять те правовые нормы, которыми руководится весь СССР. Как граждане СССР мы приветствуем все великие начинания, направленные на благо народа, и готовы им содействовать, сохраняя в то же время ненарушимо и свято основы христианского учения и принципы католической церкви. Мы полагаем, что всякие враждебные стремления к нарушению или срыву мирного строительства, а равно и всякие пригроз-

Кс. К. Наскренцький

*Кс. Ян Свідерський,
1917 р.*

ния к могущей возникнуть войне, не могут не заслужить самого решительного осуждения с нашей стороны.

В частности, мы относимся отрицательно ко всякого рода нелегальным способам сношения с заграницей, хотя считаем своим неотъемлемым правом сноситься с главой католической церкви папой Р[имским], но это право в случае надобности мы будем осуществлять не иначе как официальным путем. Согласно представленному нам конституционному праву, мы считаем себя вполне свободными в провозглашении христианской истины, но вместе с тем безусловно порицаем использование амво-на для каких-либо политических целей.

В заключение искренно желаем, дабы возглавляемая своим правительством Советская Украина шла неуклонно к светлому будущему.

19.X.1927 г.

[Подписи]

Это есть декларация, посланная мною и кс. Свидерским в ВУЦИК по случаю 10-тилетия Октябрьской Революции

*Каз. Наскренцкий **

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 11. — Арк. 78.
Засвідчена копія. Машинопис.*

* Виділені курсивом слова — автограф К. Наскренцького.

№ 66

Декларація ксьондзів Поділля
з нагоди 10-річчя Жовтневої революції
5 листопада 1927 р.

ЛИСТ ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ РИМ[О]-КАТОЛИЦЬКОГО
ДУХОВЕНСТВА ПОДІЛЛЯ

Цим прошу тов. Редактора газети «Вісти» не відмовити нам у надрукованні в Вашій газеті відкритого листа «Ініціативної групи духовенства Поділля», датованого 5 листопада ц.р.

Ксендз Квасневський

3 грудня [19]27 р.
м. Проскурів.

Десять років минуло з того моменту, коли багатоміліонний трудящий нарід кол[ишньої] Російської імперії скинув з себе ланцюги вікового поміщицько-буржуазного рабства, став ламати підпори старого режиму і будувати нове життя. Многогранний переворот, всмоктуючи у свій бурхливий вир всі прояви життя, торкнувся також і католицької церкви в СРСР з її слабо загоєними ранами, нанесеними їй царським режимом.

На протязі останніх 60 років до революції католицька церква була постійною ціллю для вправ у все нових і нових утисках її з боку царських урядовців. Обороняючи монопольне становище одного з найвірніших стовпів царського режиму — православної церкви, царська влада знущала з католицької церкви. Постійні репресії відносно представників церкви зводилися до однієї тенденції: оправославити католицьке населення. Боротьба католицької церкви за своє існування була виснажлива й надсильна. Польська національна культура зазнавала не менш осатанілих утисків з боку царського устрою. Польська мова і народне самовизначення були в повному загоні. Причислення себе до польської нації було рівносьильне позбавленню себе повноти громадянських прав.

Прийшла Жовтнева революція і, скинувши весь царський, поміщицький, буржуазний порядок, у корені змінила всі правові відносини. Декретом про відокремлення церкви від держави, з одного боку, і про зрівняння всіх віровчень, з другого, Радвлада, установивши у своїй конституції і в своєму законодавстві найповнішу релігійну свободу, поставила католицький костел в СРСР у цілком рівні з усіма іншими визнаннями умови.

Таким чином радянська влада дала нам повну незалежність і свободу католицької діяльності. Темна ера утисків щезла безслідно разом з кара-

том і промениста зоря волі освітила своїм яскравим світлом життя католицької церкви. Піднеслося душою і польське населення: воно змогло з попелу забуття воскресити свою рідну мову й культуру. Несміливо й неквапливо йшло воно до здійснення своєї завітної мрії — сприйняття рідної культури, неначе не усвідомлюючи, марево це чи дійсність. Острах, породжений попереднім гнітом, до того перемагав природне поривання до рідної «мови», що іноді треба було нагадувати польському населенню про те, що вони поляки і не повинні цуратися рідної мови.

Відкриттям польських шкіл, культурно-освітніх закладів, утворенням нац[іональних] адміністративних одиниць радянська влада збудила національну свідомість, що була заснула.

Маючи незалежне становище католицької церкви й гарантовану їй конституцією СРСР найповнішу свободу релігійного визнання, ми, католицьке духовенство в СРСР, повинні були виявити максимум лояльності відносно радянської влади, ми могли далеко не вороже ставитися до робітничеселянського уряду. Але, на превеликий наш жаль, ми примушені публічно констатувати, що репресії, які мали місце протягом минулого десятиріччя з боку радянської влади відносно частини р[имо]-католицького духовенства в СРСР, були викликані правопорушеннями з боку частини католицького духовенства і її явним та прихованим опором новим починанням радянської влади. З цього погляду діяльність частини р[имо]-католицького духовенства в СРСР відносно радянської влади в минулому десятиріччі була далеко не безгрішною. Досить згадати про такі загальновідомі факти, як участь польського р[имо]-католицького духовенства в антирадянській діяльності в період інтервенції і громадянської війни, опір частини р[имо]-католицького духовенства в СРСР вилученню радянським урядом церковних коштовностей на допомогу голодним у 1922 р.

Нарешті, усе частіші судові процеси католицького духовенства виявляють досить яскраву картину інших, не менш важливих правопорушників у царині антирадянської діяльності р[имо]-католицького духовенства в СРСР. Ці правопорушення дуже прикрі й гідні засудження явища і їх за всяку ціну треба назавжди припинити й ліквідувати.

Так, у деяких випадках ми були винні безпосередніми гріхами, зарвавшись надто в політичному шовінізмі. Так, ми не раз були винні в тім, що піддавалися на зачаровання політичної гри, часто ж свідомо вплутувалися у зв'язки з агентами польської буржуазії і представниками польської бур-

Кс. С. Квасневський

жуазної держави. Антирадянські впливи, що приходять до нас з-за кордону, сприймали ми часто, як імпульси для зрадницьких функцій. Як видно з судових процесів, частина польського духовенства провадила неприпустиму для нього протирадянську діяльність: допомагала шпіонажові, переправляла людей через кордон у Польщу, провадила антирадянську агітацію і т.п.

За наявності засобів легального зв'язку з Польщею й Ватиканом, частина духовенства не раз користувалася нелегальними зв'язками через польських дипломатичних представників. Бували випадки польської шовіністичної діяльності духовенства серед католиків, використання окремими ксьондзами релігії і амвону для подібних цілей, а також і для антирадянської агітації та гострої критики окремих законоположень і заходів радянської влади. Були спроби виховувати дітей у польсько-шовіністичному дусі і відтягувати дітей від одвідування шкіл та культурно-освітніх закладів.

Імперіалістичні тенденції й прагнення капіталістичного Заходу та Польщі, що досягають у відвертий виступ проти СРСР і можуть в остаточному підсумку обернутися у збройний напад капіталістичного світу на мирну першу в світі республіку робітників і селян, республіку, що мирно буде своє нове життя, чомусь надіються на моральну піддержку з боку католицького духовенства і намагаються спертися на його авторитет серед католицьких мас, утворюючи тим самим небажане для нас призовисько: авангарду буржуазії, її передового поста в СРСР.

Ми знаємо про те, що деякі громадські й політичні діячі, що знаходяться в Польщі, у своїй боротьбі з СРСР забувають відокремити політичний бік цієї боротьби від чисто релігійної діяльності.

Поділяючи ідеологічно думки всього католицького Заходу, ми відмежовуємося і категорично відкидаємо методи тієї боротьби, що виявлялася б у політичних вихватках відносно СРСР.

Тим часом, це становище згубне для р[имо]-католицького костюлу в СРСР, бо викликає щодо нас справедливе обурення радянської суспільності і законний опір з боку органів радянської влади, не дає змоги р[имо]-католицькому духовенству в СРСР переводити його основне завдання заглиблення і зміцнення католицького віровчення. Це нестерпуче становище залежності від закордонних антирадянських впливів, особливо польських, треба в корені й негайно змінити. Ми заявляємо протест проти будь-якого впливу і залежності від частини р[имо]-католицького духовенства в Польщі, від польської буржуазно-державної ідеології, від усяких яких би то не було антирадянських закордонних впливів і тенденцій. Ми рішуче протестуємо проти того, щоб польський уряд і польська буржуазія вважала нас, ксьондзів-поляків у СРСР своїми агентами і використовувала б нас для всякої антирадянської роботи і для зміцнення серед польських трудящих мас в СРСР впливу польської буржуазії та імперіалістичної експансії на Схід. Ми заявляємо, що існуючі в СРСР правові й матеріально-

побутові умови цілком і повною мірою дають нам змогу провадити самостійно й незалежно від будь-яких впливів нашу основну і єдину роботу в справі зміцнення й заглиблення католицького віровчення під безпосереднім провідом нашого світового провідного центру — Ватикану.

Вітаючи й поздоровляючи СРСР з десятима роковинами Жовтня, ми, ініціативна група католицького духовенства Кам'янецької єпархії, засуджуємо всі перелічені антирадянські й протидержавні діяння, категорично відмовляємося від усякої політичної й антирадянської діяльності і бажаємо зняти з себе пляму ворогів трудящих, що ганьбять нас.

Заявляємо ось щось:

1. Ми, католицьке духовенство Кам'янецької єпархії, стаємо на чесно-лояльний шлях щодо радвлади і зобов'язуємося надалі повною мірою виконувати законоположення, що існують для католицької церкви і виходять з конституції СРСР, як цілком для нас прийнятливими, і зобов'язуємося не порушувати декретів про відокремлення церкви від держави.

2. Відмовляємося надалі від усякої політики, вважаючи за неприпустимі всякі обмовні й провокаційні вихватки та зловмисні інсинуації проти радянської влади з боку духовенства.

3. Як поляки, ми, католицьке духовенство, маємо знайомих і родичів у Польщі. Маючи право на легальне листування з ними, ми в принципі засуджуємо всяку підпільну кореспонденцію і зв'язки з ким би то не було в Польщі.

4. Як оповісники християнської релігії й моралі і маючи повне право, згідно з конституцією СРСР на вільну релігійну діяльність і проповідування релігії, ми відмовляємося від використання релігії і амвону для антирадянських проповідей, для польсько-патріотичної пропаганди і нездорової критики законів та декретів радянської влади з метою підриву її авторитету.

5. Зважаючи на факт відсутності в СРСР католицьких шкіл, визнаємо принцип єдиної трудової школи для всіх без винятку дітей і не будемо заважати дітям здобувати освіту в радянських школах та освітніх організаціях.

6. Категорично засуджуємо імперіалістичні тенденції Заходу і деяких груп Польщі до єдиної в світі держави робітників і селян і рішучо протестуємо проти тенденції імперіалістів спертися на нас у боротьбі з СРСР.

7. Вважаємо за можливі й потрібні зносини з центром католицької церкви — Ватиканом лише легальним шляхом, через НКЗС, що в межах законів СРСР нам гарантується.

Кс. С. Ганський

8. Вважаємо за потрібне найшвидче складання конкордату з урядом СРСР, на основі взаємної договороності.

9. В усіх питаннях політичного й радянського життя будемо лояльними громадянами щодо СРСР і закликаємо до цього ж польське населення виконувати так само чесно й невимушено свої громадянські обов'язки перед Республікою трудящих — СРСР.

Минуле наше щодо радянської влади не зовсім чисте й непорочне. Але, що минуло — минуло. Минуле незмінне, його змінити не можна: воно відійшло у вічність. Але перед нами велике майбутнє з гордим устремлінням до нього — в сучасному. Хай це сучасне, як поріг до майбутнього, внесе найкращі стосунки польського духовенства до радянської влади. Ставлячи хрест над минулим, ми з вірою дивимося в майбутнє.

При цьому висловлюємо наше гаряче побажання, щоб у будівництві нового кращого життя робітничо-селянська влада пододала всі труднощі на шляху до великих своїх досягнень і ввела народи свого Союзу в царство миру, добробуту й культури.

Ксьондзи: **Свідерський, Квасневський, Нановський, Ганський, Йосюкас, Кобец Адальберт.**

Проскурів,
5 листопада 1927 р.

*Віснi ВУЦВК. — 1928. — 4 сiчня. — № 3 (2139).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 67

Повідомлення ТАРС про підготовку суду
над ксьондзом Т. Скальським
19 січня 1928 р.

ШПИГУНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В СРСР

Участь у роботі розвідчих органів польської республіки.
Організація сил для майбутніх виступів проти радянської влади

Москва, 18 (ТАРС). 23 січня в Військовій колегії Найвищого суду СРСР почнеться слухання справи апостольського адміністратора Житомирської єпархії, настоятеля Олександрівського костюлу в Києві Скальського, обвинуваченого в контрреволюційній і шпигунській діяльності.

Як видно з обвинувального висновку, що його затвердила Військова колегія Найвищого суду СРСР, обставини цієї справи такі: після Жовтневого перевороту польське духовенство на території Радянських Республік скерувало всю свою енергію на піддержку ворожих СРСР імперіалістичних держав і керівничих класів сучасної Польщі. Іще на процесах мінських і лєнінградських ксьондзів з єпископом Цепляком на чолі виявлено повну картину контрреволюційної й шпигунської діяльності польського католицького духовенства на території СРСР. Ще яскравіше виявилася антирадянська роля польського католицького духовенства в тій шпигунській діяльності, що її розвивали на території СРСР розвідчі органи польської республіки. Як видно зі скарги житомирського ксьондза Федуковича, що її своєчасно надіслано до Риму кардиналові — секретареві папи Римського, католицьке духовенство брало найактивнішу участь у шпигунській діяльності розвідчих органів польської республіки.

Як польський уряд використовує католицьке духовенство в антирадянських і шпигунських цілях, не менше виявляє і декларація групи ксьондзів України від 5 листопада 1927 р.

Діяльність ксьондза Скальського

Ця контрреволюційна й шпигунська діяльність польських католицьких ксьондзів на території СРСР особливо яскраво виявляється на справі Теофіла Скальського, що її слухатиметься 23 січня ц.р.

Діяльність Скальського почалась після складення Ризького договору. Коли до Києва прибула польська місія, Скальський встановлює з представниками цієї місії тісний зв'язок і протягом цілого ряду років провадить контрреволюційну роботу, приймаючи й виконуючи з доручення польської місії всілякі завдання контрреволюційного й шпигунського характеру.

За один із приводів, щоб розпочати цю справу, стало також і те, що в ніч проти 11 лютого 1926 р. прикордонний відділ ОДПУ затримав під час переходу кордону УСРР з Польщею ксьондза Петра Ловейка. Цей Ловейко, записаний в ОДПУ, як особа, що її нелегально 1922 р. надіслав 2-й відділ польського генштабу до УСРР із Польщі, був доб[ре] відомий Скальському, що як апостольський адміністратор Житомирської єпархії був за начальника всіх ксьондзів, які нелегально переходили кордон, і давав їм далішні призначення. Монахи й ксьондзи нелегально переходили кордон за допомогою 2-го відділу польського генштабу, що використовував їх з шпигунськими та антирадянськими цілями.

«Збереження і єдність поляків»

Скальський переховував у себе ксьондзів-шпигунів, що їх розшукувало ОДПУ, і допомагав нелегально переходити кордон ксьондзам, що ском-

прометували себе перед радянськими органами. Наладнавши тісний зв'язок з польською місією в Києві, Скальський з директиви польської місії пробував утворити організацію, що мала б «потурбуватись про збереження й єдність поляків» і завербував для контрреволюційної роботи старий кадр польських учителів.

Через цих учителів, що їх фінансувала польська місія, Скальський пробував із реакційної польської інтелігенції організувати сили для майбутніх виступів проти Радянської влади. Організація ділилась на відділи: інструкторсько-резервний, внутрішній і політичної розвідки, мала карну й судову секції і гурток в справі залучення дітей і молоді виконувати релігійні обряди. Для внутрішніх зносин організація мала свій шифр і на чолі її стояв єпископ Житомирський Дубовський, що жив у Польщі в місті Луцькому.

Зв'язок із польським духовенством

Внаслідок цієї діяльності Скальський згрупував навколо себе вороже настроєні проти Радянської влади кола і видавав посвідки такого роду особам, що бажали виїхати до Польщі. Ці посвідки подавалися потім до польських консульств. Скальський не тільки мав зв'язок з керівниками польської місії і з відомими польськими шпигунами, але й вся його діяльність відбувалася під керівництвом польської місії й католицького духовенства, з яким він листувався через польську місію.

У своїх широких свідченнях Скальський признався в антирадянській діяльності. «На чолі римсько-католицької церкви — свідчить Скальський — стоїть єдиний центр — Рим, через призначуваних ним єпископів. Коли встановлено державні кордони, Луцько-Житомирська єпархія опинилась на двох територіях — українській і польській. Єпископи, що виїхали з польською армією, яка одступила, лишилися на території Польщі, звідки керували громадами України. Це, в свою чергу, призводило до порушення кордону й до переведення національно-патріотичного впливу, як наслідок тяжіння наших «діоцезій» до єпископів, що перебувають за кордоном і підтримують польську державність».

«Ось чому, — свідчить далі Скальський, — наперекір навіть канонів енцикліки Льва VIII від 1890 р., де трактується, що «церква має бути абсолютно лояльна до державного ладу і форми влади, і священник обов'язаний державі в розумінні оборони її прав і ладу, маючи на оці обов'язок попереджувати і забезпечувати державну і громадську безпеку — ні я, ні мої колеги цього не виконували. В тому, що польський уряд мав і має хіть на Правобережну Україну, сперечатись не доводиться і цілком природньо, що поляки пробували здійснити тут свій вплив».

В своїх свідченнях Скальський докладно характеризує свою антирадянську діяльність і «моральну піддержку буржуазної Польщі на шкоду

інтересам радянського уряду». Він докладно висвітлює в своїх свідченнях настрої духовенства і зазначає, що боротьбу з радянізацією ведено безупинно й різними методами весь час існування радянської влади.

*Вісті ВУЦВК. — 1928. — 19 січня. — № 16 (2206).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 68

Ухвала зборів парафіян Полтавського костюлу про підтримку декларації ініціативної групи римо-католицького духовенства Поділля 19 лютого 1928 р.

ПРОТИ ШПІОНСЬКОЇ РОБОТИ Голос католицької громади м. Полтави

Загальне зібрання парафіян католицького костюлу в Полтаві, заслухавши декларацію ксьондзів, ухвалило:

1. Цілком приєднатися до цієї декларації і ухвалити поведінку ксьондзів, що підписали декларацію. Місія ксьондзів повинна зводитись до обслуговування віруючих мас, а не до шпигунства на користь закордонної буржуазії.

2. Судові процеси в справах шпигунів показали, що ксьондзи були найнадійнішими для польської буржуазії шпигунами, а декларація групи ксьондзів у цім їх викриває.

3. Зібрання вважає, що всі ксьондзи, що проживають в СРСР, не повинні втручатися в політичні справи, а повинні прилучитися до декларації групи ксьондзів і цим самим відмовитися від дальшої роботи, скерованої на шкоду пролетаріатові.

4. Зібрання парафіян закликає всіх віруючих поляків прилучитися до голосу групи ксьондзів, що підписали декларацію, і також вимагати від своїх ксьондзів відмовитися від політичної діяльності взагалі і від шпійонської зокрема, категорично вимагати від католицького центру в СРСР заборони католицькому духовенству політичної роботи, скерованої проти Радянського Союзу.

*Вісті ВУЦВК. — 1928. — 19 лютого. — № 48 (2233).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 69

Лист настоятеля Базалійського костюлу
Шепетівської округи ксьондза О. Білякевича
до редакції газети «Вісті ВУЦВК»
про підтримку декларації ініціативної групи
римо-католицького духовенства Поділля
20 лютого 1928 р.

ПОЛЬСЬКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХІВНИЦТВО ПОДІЛЛЯ
відмежовується від ганебної діяльності
ксьондза Скальського
і його однодумців
(лист до редакції газети
«Вісті ВУЦВК»)

З глибоким почуттям задоволення прочитав я листа ініціативної групи римо-католицького духівництва Поділля до робітничо-селянського уряду Союзу. Це перша спроба визнати свою вину перед трудящими за багато років свідомих помилок і відвертої нелойальности, що переходить в багатьох випадках на правопорушення.

За років великих зворушень, за років нечуваної в історії боротьби пролетаріату за краще майбутнє, за страшних років нестатків і голоду, римо-католицьке духівництво відмежувалося від інтересів народу та його уряду, або пасивно спостерігало ходу боротьби, або одверто переходило в табор ворогів трудящих, служачи інтересам буржуазії і, будиши її знаряддям, творило чорну справу контрреволюції. Рік у рік відбувалися судові процеси, де, як правопорушники, виступали особи, що прямо чи посередньо належали до духівництва. Довічною ганьбою лягає це на осіб, що забувають, якій справі вони покликані служити, і своїми вчинками дискредитують римо-католицьку церкву та збільшують безодню між духівництвом, народом і його урядом.

Церква не повинна і не може бути зброєю буржуазії та її націоналістичних змагань, і провідником її імперіалістичних замислів. Духівництва й шпіонажу не може вмістити в собі римо-католицька церква. Священик, що служить генеральному штабові, як шпигун, що переправляє через кордон явних контрреволюціонерів, є ворог і народу, і уряду, і церкви.

Відмежовуючись від осіб, що ган[ь]блять римо-католицьку церкву і служать інтересам західного капіталу, зокрема Польщі, його імперіаліс-

тичним змаганням, цілком і повнотою приєднуюся до листа ініціативної групи римо-католицького духівництва Поділля — Свідерського, Квасневського й інших від 5.XI.1927 р.

Ксьондз Олександр Білякевич,
настоятель Базалійського костюлу,
м. Базалія, Шепетівської округи
1928 р., лютого 20-го дня.

*Вісті ВУЦВК. — 1928. — 23 лютого. — № 46 (2236).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 70

Лист настоятеля Ставищенського костюлу
Білоцерківської округи ксьондза А. Гутовського
до редакції газети «Вісті ВУЦВК» з осудом антирадянської
діяльності римо-католицького духовенства
26 лютого 1928 р.

ЛИСТ КСЬОНДЗА ГУТОВСЬКОГО

Шановний товаришу редактор. Не відмовте вмістити у вашій газеті таку мою кореспонденцію:

Стежачи за пресою, мені не раз доводилося зупиняти свою увагу на повідомленнях про притягнення до відповідальності службовців культу католицької церкви. Поскільки це торкалося моїх колег, я жваво цікавився такими справами й щоразу мені доводилося переконуватися в тому, що злочини насправді зроблено й винні дістали по заслугі. Проте, серед католиків частенько ширилися чутки, що католицьке духівництво ні в чому не повинно й його тероризує радянська влада. На підставі повідомлень преси, що їм безперечно треба вірити, про злочини поодиноких ксьондзів, я дохожу до висновку, що ці чутки навмисне ширено з провокаційною метою, щоб підірвати престиж радянської влади в масах віруючих, і головним чином, католиків.

Як на приклад, можу вказати на справу ксьондза Скальського, що його маси вірую-

Кс. А. Гутовський

чих оточували ореолом невинності перед Радянською владою й мало не мучеником за костьол та католицьку релігію. Насправді ж, як встановлено було на суді, ксьондз Скальський, як і деякі інші, що їх притягали до відповідальності, ксьондзи вчинили чимало злочинів проти Радянської влади і справедливо засуджені за це радянським судом. Зупиняюся тільки на цій справі через те, що вона одна з останніх і найпам'ятливіших, для тих, що цим питанням цікавляться. Про інші злочини католицького духовництва докладно не говоритиму, бо це досить відомо з преси.

Щоб не опинитися в ролі обвинувача й не говорити про злочинну діяльність тільки інших ксьондзів, вважаю за свій моральний обов'язок не змовчати і за себе, за те, що я не досить енергійно перешкоджав Ставищанському костьольному комітетові в справі заховати костьольні цінності, коли їх забирали на користь голодним.

Через мою інертність частину костьольних цінностей, що їх призначалося для рятунку людей в свій час від голодної смерті, заховано.

Коли костьольний комітет ухвалив був заховати ці речі, то його представники звернулися до мене за порадою, і я, не використавши в достатній мірі свого авторитету ксьондза, не умовив їх не виконувати наміченого плану і став невольним учасником цього злочину, згодившись на пропозицію костьольного комітету заховати цінні речі. Поруч із цим було відповідне обговорення, де говорилося про можливість переміни влади, що і наводилося, як достатній аргумент потреби ці речі заховати. Отже, в справі переховування цінностей відіграла роль не тільки матеріальна сторона, але це питання обговорювалося і з політичного погляду. Цей момент і чимало відомих мені злочинів поодиноких ксьондзів зайвий раз переконує мене в тому, що службовці культу, втручаючись до економічних справ костьолу, частенько непомітно для себе стають на шлях обговорення та вирішення принципових питань політичного характеру в країні, де релігія нічого спільного з державою не повинна мати, бо роля ксьондзів у розв'язанні політичних питань виходить за межі можливого, і ще через те, що це не входить до їхніх обов'язків і прямо забороняється канонами католицької церкви.

Міркуючи так і детально ознайомившись з одвертим листом групи ксьондзів Кам'янецької єпархії, дохожу до непохитного переконання, що висловлена в цьому листі думка не підлягає жодному сумніву, і я цілком і повнотою приєднуюся до платформи цієї групи, вважаючи, що тільки за допомогою одвертої заяви про свої незаконні вчинки можу виправдатися перед Радянською владою. Одверте визнання своїх помилок та спокутої вини перед Радянською владою вважаю за потрібне ще й з тієї причини, що остаточно переконався в недоцільності будь-яких вихваток проти Радянської влади.

Я рішуче заявляю, що католицька церква в радянській республіці має всі можливості вільно існувати й не повинна ні в якій мірі втручатися до політичних справ держави.

Заявляючи про це в пресі, я закликаю чесних службовців костьолу стати на шлях лояльного ставлення до Радянської влади і зректися всяких вчинків, що зв'язані з обговоренням питань, що прямо або непомітно зачіпають інтереси Радянської влади або заподіюють шкоду республіці трудящих.

Настоятель римсько-католицького костьолу ксьондз *А. Гувовський*.

*Вісті ВУЦВК. — 1928. — 26 лютого. — № 49 (2239).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 71

Повідомлення газети «Вісті ВУЦВК»
про ухвалу загальних зборів польського населення
містечка Сніткова Копайгородського району
Могилів-Подільської округи
стосовно діяльності римо-католицького духовенства
20 березня 1928 р.

ПОЛЬСЬКЕ СЕЛЯНСТВО ПОДІЛЛЯ НЕ ДОЗВОЛИТЬ КСЬОНДЗАМ ПРОВАДИТИ КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНУ РОБОТУ

Загальне зібрання польського населення м. Сніткова Копайгородського р-ну Могилів-Подільської округи, заслухавши 22 лютого 1928 р. інформацію про декларацію польських католицьких ксьондзів Поділля та про її значіння для польських селян, констатує:

1) що католицькі ксьондзи в своїй декларації самі визнають, що вони були активними шпигунами й контрреволюційними агітаторами проти радянської влади;

2) що репресії, що їх вживала радянська влада відносно католицьких ксьондзів, були цілком обгрунтовані і справедливі, причому це було переслідування не релігії, а лише контрреволюційної діяльності;

3) самі ксьондзи підтвердили, що Конституція СРСР в повній мірі дала костьолові і ксьондзам свободу релігії, ставлячи католицький костьол цілком в однакові умови з церквами інших релігій;

4) ми заявляємо, що ця декларація не дає нам цілковитої певності, що надалі ксьондзи будуть лояльні відносно радянської влади і не будуть підривати авторитету СРСР, що ми бачимо на прикладах, як справи ксьондзів Скальського в Москві і Соколовського в Могиліві тощо;

5) спираючися на ці докази, ми ганьбимо всіх тих ксьондзів, що не визнають своїх помилок і не перестають провадити політичну роботу;

6) ми категорично вимагаємо від нашого ксьондза Соколовського, щоб він приєднався до даної декларації, визнав свої помилки і надалі провадив виключно релігійну роботу, а не політичну;

7) звертаємось до трудящого населення Польщі — наших братів і сповіщаємо їх, що в Радянській державі ми маємо в повному розумінні цього слова свободу національностей, причому католицький костюл має повну відокремленість.

Однак, попереджаємо, що надалі всяку шпигунську та контрреволюційну роботу наших ксьондзів, скільки вона матиме місце, і що її провадити підмовляє польський уряд магнатів та польської шляхти, — ми будемо не тільки ганьбити, а й припиняти. Ми не будемо допускати надалі, щоб наш костюл провадив політичну роботу.

*Вісті ВУЦВК. — 1928. — 20 березня. — № 68 (2258).
Оригінал. Газетний примірник.*

№ 72

Витяг з протоколу засідання колегії ОДПУ при РНК СРСР
щодо застосування амністії до ксьондза В. Ільгіна
24 березня 1928 р.

Слушали: 417. Дело № 42260 по обвин[ению] гр. Ильгина Викентия Адамовича, осужденного постан[овлением] Ос[обого] сов[ещания] от 7 января 1927 г. к заключению в концлагерь сроком на три года.

Постановили: Амнистии в отношении Ильгина Викентия Адамовича — **не применять**.

Верно: секретарь Коллегии ОГПУ *

*ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 1. — Спр. 5249. — Арк. 47.
Копія. Машинопис на бланку.*

* Підпис відсутній.

№ 73

Повідомлення НКВС УСРР до Президії ВУЦВК
про перебудову костюлу м. □Лозова
Харківської округи під в'язницю
23 липня [1928□р.]*

Таємно
До Секретаріату Президії Всеукраїнського
Центрального Виконавчого Комітету

Дня 12-го липня 1927 р. (прот[окол] засідання малої президії ВУЦВК з 12 липня 1927 р., ч. 13/313, арт. 7, п. 3) мала президія ВУЦВК ухвалила закрити римо-католицький костюл в м. Лозова, Харківської округи та передати його під школу, згідно з клопотанням Лозівського РВК та Харківського окрадмінвідділу та ОВК. З часу закриття костюлу до 10 травня ц.р. будинок костюлу зовсім не використовувався. Цього ж дня поступила до Харківського окрадмінвідділу заява від Лозівського РВК з проханням дозволити перебудувати кол[ишній] костюл під вартівню, на що було дано згоду.

Після цього Харківський ОАВ вислав до Лозової робітника в справах культів, який, прибувши на місце, виявив, що роботи по переустаткуванню костюлу під вартівню вже провадяться (частково вже була збудована стіна камер), на що витрачено біля 1000 крб.

З боку Харківського ОАВ було дано розпорядження негайно припинити переустаткування костюлу під вартівню, на що Лозівський РВК виніс постанову (19 червня 1928 р.) про зруйнування будинку кол[ишнього] костюлу, тому що використання його під культосвітні потреби неможливе. Ці відомості надійшли до Харківського ОАВ 5 липня 1928 р., коли костюл почали вже розбирати. 6 липня 1928 р. НКВС, одержавши ці відомості, дав розпорядження негайно припинити ці роботи. Цю справу розглядала відповідна комісія, яка ухвалила передати її на розгляд президії ВУЦВК з метою притягнути до відповідальності винних за невиконання постанов центральних органів влади.

Тво. заст. Наркомвнуправ УСРР

І. Якимович

Заст. начальника адмінвідділу НКВС **

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 12. — Спр. 195. — Арк. 39.
Оригінал. Машинопис.*

* Датується за змістом цього та суміжних в архівній справі документів.

** Підпис нерозбірливий.

№ 74

Витяг з протоколу № 56/357 закритої частини засідання
малої президії ВУЦВК про використання будівлі
костьолу м. Лозова Харківської округи
24 липня 1928 р.

Присутні: тво голови — т. Власенко, тво секретаря — т. Буздальн, члени президії ВУЦВК — тт. Бовтун і Доронін, представники урядництва та установ: пом. Прокурора Республіки — т. Бомаш, заст. наркома земельних справ — т. Федотов, член президії ВРНГ — т. Шкадінов, голова Вукопромкредитсоюзу — т. Лобанов, заст. голови ВЦКНС — т. Винників, член колегії НКВС — т. Сибіряк, заст. завідателя секретаріату президії ВУЦВК — т. Колісниченко, завідатель оргінстру ВУЦВК — т. Конотоп, завідатель оргінформбюра оргінстру ВУЦВК — т. Зайчик, інструктори ВУЦВК — тт. Зеленська і Дьомичев.

Обговорювали: [...]

2. Подання НКВС щодо використання помешкання, звільненого від костьолу за постановою мал[ої] президії ВУЦВК з 12 липня 1927 р. в м. Лозовій, Харківської округи. (Подання НКВС № 2884 з 23 липня 1928 р. Доп. тов. Сибіряк).

Постановили: Запропонувати Харківському ОВК використати закритий за постановою президії ВУЦВК з 12 липня 1927 р. (протокол № 13/313, п. 7) костьол, так, як це було зазначено в поданні ОВК. Одночасно звернути увагу Харківського ОВК на неприпустимість невиконання постанов президії ВУЦВК і, зокрема, згаданої постанови з 12 липня 1927 р. Разом з цим запропонувати Харківському ОВК повести в цій справі суворе розслідування та притягти винуватців до відповідальності, про що повідомити президію ВУЦВК.

Тво голови ВУЦВК

Власенко

Тво секретаря ВУЦВК

[Буздальн] *

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 12. — Спр. 195. — Арк. 24–25.
Оригінал. Машинопис.*

№ 75

Висновки НКВС УСРР по скарзі римо-католицької громади
м. Умані на відбирання прикостьольних будівель
10 серпня 1928 р.

До прийомної голови ВУЦВКу*

Повертаючи при цьому скаргу уповноваженого римо-католицької релігійної громади м. Умані, НКВС вважає, що її треба залишити без наслідків, виходячи з фактичного стану справи:

1) зазначені в скарзі будинки є звичайні житлові будинки, які в свій час на підставі декрету по відокремленню церкви від держави й школи від церкви були вилучені з відання релігійної громади й передані в відання місцьгоспу;

2) на протязі деякого часу громада дійсно користувалася цими будинками, які вона на загальних підставах орендувала від комгоспу на певний термін;

3) з приводу гострої потреби в помешканні для сельбуду ці будинки, по закінченні терміну оренди, були місцьгоспом передані під сельбуд;

4) кладовища на цій садибі зараз нема, а де раніш було кладовище, зараз земля зорана, й є лише деякі ознаки, що колись тут було кладовище.

Додаток: заява.

Т.в.о. нач. адм. відділу

Барабаш

Ст. інспектор культів

Є. Рудіна

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 3. — Спр. 2296. — Арк. 59.
Оригінал. Машинопис.*

№ 76

Витяг з протоколу № 244/68 засідання
консультаційного бюро приймальні голови ВУЦВК
щодо скарги римо-католицької громади м. Умані
10 вересня 1928 р.

Обговорювали: 16. Скаргу уповноваж[еного] римсько-катол[ицької] релігійної громади в м. Гумані гр. Бурбон-Барковського В., про відібрання будинка, яким релігійна громада користувалася на правах оренди й який

* Підпис відсутній.

* На документі штамп консультаційного бюро приймальні голови ВУЦВК з посиланням на протокол свого засідання № 244/68, п. 16: «В проханні відмовлено».

їй потрібен для задоволення помешканням ксендза та безпритульних старих віруючих.

За розпорядженням секретаря ВУЦВКу тов. Буценка про розгляд цієї справи на консбюрі 5.VIII.[1928 р.] № 13639 було зажадано прийомною висновку по суті справи від НКВС, який висновком з 10.VIII.1928 р. повідомив, що він визнає скаргу релігійної громади за безпідставну, бо певний термін, на який громада орендувала будинок, закінчився, а тепер цей будинок потрібний для освітньої установи (сільбудинкові).

Допов[ідь] юрисконсульта т. Говорова.

Постановили: З висновком НКВС погодитися й скаргу релігійної громади залишити без наслідків.

Затвердив секретар ВУЦВКу тов. [Кожухов]

Відповідає оригіналові: контролер*

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 3. — Спр. 2296. — Арк. 58.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 77

Заява заарештованого настоятеля костьолу
с. Зельци Одеської округи
патера Й. Фурха до слідчого ДПУ
з проханням повернути особисті речі
24 жовтня 1928 р.

Следователю окр. ГПУ тов. Саганову
Фурха Ив. Ив.

Заявление

Вызванный по настоящему делу в окрадинотдел, я, прибыв в г. Одесу 22-го сего октября, остановился в гостинице «Одесса» по ул. 10-[ле]-тия Красной Армии в № 7, где я оставил свои вещи: чамоданщик и плащ. Прошу Вашего распоряжения об изъятии из гостиницы моих вещей и о передачи их мне. Прилагая при сем ключ от № гостиницы, причитающиеся с меня деньги за одни сутки будут мною уплочены по первому требованию.

* Підпис нерозбірливий.

Прошу также Вашего распоряжения о выдаче мне на руки молитвенника, отобранного у меня комендантом ОГПУ перед направлением меня в камеру тюропода.

Свящ. Ив. Ив. Фурх.

24 октября 1928 г.

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 27323-П. — Арк. 9.
Оригінал. Рукопис. Автограф.*

№ 78

Протокол нарады партійного активу Фрідріх-Енгельського району Одеської округи про боротьбу з впливом патера Й. Фурха на населення німецьких колоній
27 жовтня 1928 р.

Протокол
совещания Фридрих-Энгельского райпаркома совместно с членами и кандидатами партии районного центра от 27 октября 1928 г.

Присутствовали: Шмидт, Шрок, Подгосник, Микка, Ульман, Гадриан, Хотяков, Кабакова, Кемлейн, Вейхль, Шумахер Иван, Кифель Г., Ромпс В., Гельфенштейн и Шиффер.

І. Слушали: Информация уполномоченного ГПУ т. Гольдберга о контрреволюционных действиях патера Фурха.

Патер Фурх не выступал открыто в своей контрреволюционной деятельности, а проводил таковую путем индивидуальной обработки отдельных лиц, через которых противодействовал проведению различных кампаний Соввласти, срывая работу местных органов и общественных организаций. Фурх сумел привлечь на свою сторону население, что говорит за то, что местная парторганизация слабо вела политпросветработу среди масс, а особенно среди молодежи. Арест Фурха, несомненно, вызовет недовольство среди населения (что уже отмечено), а также и среди духовенства всего района. Последние будут стараться использовать арест Фурха для активной дискредитации Соввласти среди населения и для всевозможных провокаций. Парторганизация должна усилить свою работу в области разъяснения широким массам причин ареста Фурха и его преступные действия.

Подгосник: Зимой прошлого года патер Фурх сделал нажим на верующих, требуя от них уплаты за службу, в противном случае он должен закрыть церковь. Этим он вымал у верующих деньги. Были случаи, что некоторые переселенцы, получившие от райЗУ кредиты на переселение,

уплатили часть этих денег патеру. Только благодаря принятым со стороны райпаркома мерам деньги эти были возвращены переселенцам. Можно ожидать, что кулачество будет собирать подписи среди населения, чтобы выгородить Фурха. Мы должны за этим следить и вести разъяснительную работу среди населения, особенно среди середняков и бедняков.

Ромбс: Не исключена возможность того, что снова будут собирать по спискам деньги для уплаты Фурху за службу. Мы должны принять меры и не допустить этого, проводя разъяснительную работу на собраниях граждан, разоблачая деятельность Фурха.

Шмидт: Мы всем должны дать ясный свет о деятельности Фурха. Для этого уполномоченный ОГПУ должен нам дать некоторые конкретные факты о деятельности Фурха. Надо собрать сельский актив и только с конкретными фактами выступить в обвинение патера Фурха, только тогда мы будем иметь желательный результат.

Крылов: Мы, местные партийцы-немцы, должны и сможем выявить всю деятельность патера Фурха, поскольку знаем о многих фактах антисоветской деятельности патера. Например, в селе имеется школа конфирмации, где ведется преподавание религии, но возможно, что в этой школе еще кое-что делается.

Микка: Основной нашей задачей должна быть работа среди общественных организаций. Когда выпячивается классовое обострение на селе между кулаками и бедняками, патер всегда старался сгладить эти противоречия, уговаривая бедняков сделать уступки и не действовать резко против кулаков. Надо собрать все материалы, которые смогли бы доказать населению преступные и антисоветские действия патера. Надо поручить ряду товарищей провести разъяснительную работу среди населения. Патер ведет индивидуальную обработку отдельных лиц из числа бедняков, которые постоянно его информируют обо всем, что делается в сельских организациях. Например, в сельженорганизации имеется одна делегатка, несомненно, связанная с патером и состоящая в организации «Розенкранцшвестер». Несмотря на это она пользуется полным доверием женорга. В трикотажной артели уже и теперь возмущаются арестом патера, т.к. некуда будет ходить в церковь.

Шрок: Парторганизация вела слабую работу, не противопоставляя себя контрреволюционной систематической деятельности патера. Например, патер, вызвав одного парня, подавшего заявление о вступлении в КСМ, сумел повлиять на него и заставить отказаться от этой мысли. Заявление было взято обратно, но парторганизация не обратила на этот факт должного внимания. Кроме того, многие местные партийцы знают многое о деятельности антисов[етского] элемента, о распускаемых ими слухах и т.д., но не обращают на это внимания и никому об этом не сообщают. Кроме того, наши партийцы еще не могут определить, кого из беспартий-

ных можно считать советским активистом. Есть у нас в общественных организациях лица, считающиеся хорошими активистами, а в самом деле они являются сторонниками патера и кулаков. Особенно это заметно среди КНС и жен. делегаток. Ряд фактов доказывает, что среди бедняков имеются многие, подрывающие работу наших органов. Например, в ряде сельских комиссий мы имеем систематическое искривление линии по распределению средств для оказания помощи населению. Замечается, что кулаки зачисляются в списки на получение средств, отпускаемых исключительно бедноте. В школах заметно влияние патера на детей, что заметно особенно в старших группах, где дети задают довольно серьезные вопросы, свидетельствующие о их несомненной религиозной подготов[лен]ности. Нужно отметить также, что на последних перевыборах Зельцкого сельсовета в его состав попал кулак, причем на собрании большая часть избирателей единодушно голосовала за эту кандидатуру. Это говорит о подготовленности антисоветских элементов, старающихся проникнуть везде и всюду, либо провести своих ставленников. Партийцы в целом должны обратить больше внимания на всякие антисоветские проявления и должным образом на это реагировать. Необходимо активное участие партийцев в политпросветработе, а особенно следует усилить работу среди молодежи. Необходимо сегодня же собрать актив села, затем завтра собрать общее собрание граждан, где провести разъяснение о причинах ареста патера и строго учесть настроение отдельных слоев села.

Заключительное слово т. Гольдберга: Созыв собрания селян для разъяснения причин ареста Фурха может закончиться плохо, поскольку масса, а в частности молодежь, находилась под влиянием Фурха. Необходимо предварительно обработать хотя бы актив. Этот момент я заостряю и считаю, что его нужно обдумать. Что касается материалов, которые вы у меня просите для проведения данной работы, то я считаю, что выступления отдельных товарищей на сегодняшнем совещании, дают исчерпывающий материал для полной разъяснительной кампании среди широких масс.

Если принять в[о] внимание, что в Зельцах находится партактив районной организации, и если Фурх сумел именно в Зельцах открыто вести антисоветскую агитацию в плоскости срыва проводимых кампаний, отрыва молодежи от общественной жизни и влияния на широкие слои селянства, а также и интеллигенцию, то станет ясно, что парторганизация уделила слишком мало внимания в борьбе с религиозным дурманом. Помимо этого я считаю, что парторганизация не проявила достаточной активности в борьбе с кулацким элементом, что подтверждается рядом фактов, как-то: поджоги, выбивание стекол у бедняков-активистов, а также и другие факты, где кулацкая активность проявляется менее открыто. Несомненно, что парторганизация не сумела закрепить активность бедноты, созданную летом, чтобы, опираясь на нее, дать решительный бой ку-

лачеству и попам. Все это говорит за то, что парторганизация должна развернуть работу и подойти ближе к массе.

Необходимо провести повседневную обработку сельактива, которого на сегодня фактически нет, т.к. мы вынуждены фиксировать факты, когда пред. сельКНС находится в первых рядах молящихся во время богослужения в костеле. Я еще раз повторяю, что необходимо развернуть работу среди широких середнячко-бедняцких масс и подойти ближе к ним.

П о с т а н о в и л и: Констатировать, что патер Фурх вел систематическую контрреволюционную работу, которая подрыва[ла] всю партийную и советскую работу. Райпарком считает необходимым повести широкую агитационно-разъяснительную работу среди населения о действиях Фурха.

Избрать комиссию в составе трех человек: т.т. Шрок, Бемм и Подгосник, которой поручить выработать соответствующую инструкцию и наметить практические мероприятия по усилению систематической работы в парторганизации в области борьбы с контрреволюционными элементами в Фридрих-Энгельском районе.

Зам. секретарь райпаркома

[Шрок]

Верно: *

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 27323-П. — Арк. 71–73.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 79

Лист в'язня Соловецьких таборів ксьондза Ф. Любчинського
настоятелю Вінницького костельу ксьондзу Я. Левинському
22 грудня 1928 р.

Копия с копии.

Адрес отправителя: Соловки на Белом море.
1-е отделение. 4-я рота,
Любчинский Феликс Николаевич.
Кому: г. Винница, Красная Площадь
(бывш. костельный дом)
Левинскому Яну.

Соловки, 22 декабря 1928 г.

Сердечно благодарю за память и праздничные поздравления. К сожалению, со своими уже опоздал, тем более, что навигация уже закрылась.

* Підпис нерозбірливий.

Напрасно Вы, дорогой отец, снова расправили старую рану. О, как бы я рад был, если бы оказалось, что я не прав. Ведь, собственно говоря, официальный приговор ничто в сравнении с «дружеским» приговором Яся. Вы справедливо предлагаете, чтобы скорее верить ему, чем другим. Верно. Только Вы забываете, что он сам в письме ко мне полностью подтвердил то, что утверждают «другие». Он только недоумевающе (наивность или перфилия) спрашивает, что в его показании меня обижают. Он, видите ли, не обвинил меня в шпионаже, ни в террористических актах, ни в конокрадстве. Он только сказал: я очень люблю его слушать, он интересно говорит (комплименты), но должен сказать, что у него часто случаются такие резкости, которые очень легко истолковать, как выступление против Соввласти. Только это пустяк, правда. Когда я, огорошенный, пролепетал какие-то комментарии к этим убийственным словам, мне резонно ответили: «Вы нас русскому языку не учите. Если тот, кто должен и хочет Вас защищать, такую дает Вам аттестацию, то мы уже знаем, как нужно понимать его слова». И что возразить против этой жизненной логики. Оставалось одно из двух: или защищаться с применением негодных средств, или спасовать, признав себя тем виновным. Я выбрал последнее.

Это свидетельское против меня показание Яся, единственно[е] из мне предъявленных — другие, видно, стали мелочны, что не было чем орудовать, единственно[е], но зато сильное и неопровержимое. Если спросите о мотивах, почему Ясь это сделал, отвечу просто — не постигаю. Это же «друг», который предпочитал меня другим, ко мне заезжал, останавливался, гостил... Так как я его слишком уважаю и люблю, трудно мне было просто заключить, что он карьерист и подлец. И предположить, что он сделал это по наивности — он, такой искусный? Тоже трудно. Я поэтому разное думал. Он имел жалобу на меня. На мою просьбу расследовать дело ответил молчанием, но, видно, врожденное благочестие и пастырское рвение — не позволили ему терпеть «соблазн» и нарушение дисциплины. Вы, видно, в курсе дела, раз так безапелляционно заявляете, что «Бог наказывает». Вот он и решил устранить вредный элемент, а что его цели сошлись с целями противоположной стороны, то тем лучше. Но мне и от такого «мигкого» толкования не легче. Я, благодаря этим перипетиям и разным тяжким мыслям, столько настрадался морально и так был пришиблен, что находился на один шаг от апостазии: хотелось за всякую цену

Кс. Ф. Любчинський

бежать от Вас, куда глаза глядят — лишь бы дальше от Вашей дипломатии, Вашей дисциплины и Вашего благочестия.

Учтя все это, Вы теперь поймете, почему я написал Вам, что помощь Вашу считаю для себя морально неприемлемой. Так или иначе исходит она будет от Яся, а согласитесь, как это тяжело сознавать, что именно Ясь сыграет для тебя роль того Бога, который, как Вы пишете, хотя и наказывает, но все-таки и «милует». Тяжело и противно. Имею же я право думать, что, не будь на мне клейма, наложенного Ясем, я был бы на свободе, как и другие мои товарищи, одновременно со мной арестованные, тем более, что, кроме агитации, в которой обвинил меня Ясь, я ни в чем другом не обвинялся. А так жизнь моя, зачем иллюзии, полностью загублена. Но, увы, Вы, отец, не это считаете ужасным и несправедливым. Вы только возмущаетесь протестом раздавленного и угрожаете Божьим наказанием. За грехи — уже Бог наказал, за что-то наказывает, а за дорогого Вам Яся — еще накажет. Не слишком уже много этих все временных наказаний. Простите мне эту горечь, но «сладости» нет — у меня вся вышла.

Целую Ваши руки — Ваш [*Феликс Любчинский*].

Перлюстрировано Винницким окротделом и прислано при отношении за № 38665 от 16 февраля 1929 г.

Кс. Свидерский допрашивался по делу кс. Любчинского Кам[енец]-Под[ольским] окротделом.

За его показания Любчинский и * ... Левинскому.

(подпись)

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 68. — Арк. 19.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 80

Стаття у львівській газеті «Діло» про утримання католицьких священнослужителів на Соловецьких островах 1 січня 1929 р. **

НА СОЛОВЕЦЬКИХ ОСТРОВАХ: КАРНА КОЛОНІЯ НА БІЛОМУ МОРІ

Єпископ д'Ербіні, Т[овариства] І[суса], директор Східного Інституту, оповідає про важке положення і знущання більшовиків над засланими на Соловецькі острови (на Білому морі) таке:

* Так у документі, очевидно, пропущено слово: пишет.

** Дата публікації.

В Європі не можна уявити собі тих мук, на які виставлені засланці на далеких островах. Священики тяжко мучаться в тюремних мурах, голодують і дрожать зі страшного зимна в одежі, яка зовсім не заслугоє на таку назву. Духовні, що у вогких келіях набули ревматизму, мусять сторожити складів дерева. На острові є такі тюрми, де в одній темній та вогкій келії томиться по 70 священиків. У таких келіях є одно вікно, яким провітрюють келію один раз в день і лише 20 минут. Багатьох священиків, які ждуть безнадійно судової розправи, тюремні власти перекидають з одної тюрми до другої.

Один з таких священиків писав до єпископа д'Ербіні: «Вже більше як місяць сплю на твердій долівці, бо ліжка в келії нема. Деякий час був зі мною ще один священик. Тоді ми мусли спати на однім ліжку на переміну: і так один спав на ліжку від 7 год. вечером до півночі, а другий від півночі до ранку. Під час мого транспортування на Сибір одержав я тепле накривало, білля і пару чобіт. Але недовго прийшлося користуватись мені власним одінням, бо вже по трьох днях відобрали все».

Вже в XVII віці московський чернець Дамаскин писав так про Соловецький монастир: «Це країна, що самою своєю назвою пригадує щось страшне. Довгі зимові ночі й коротке літо не дають найменшого відпочинку. В літі хмари комарів і рої ос переслідують людей. Громади мев*, що гніздяться на Соловецьких островах, не дають людям спокою». Нині більшовицьке правительство уладило на цих далеких, зимних островах карну колонію для «злочинців».

На островах проживає тепер 11.000 в'язнів, між якими є багато й звичайних, кримінальних злочинців. Побіч них живе 12 єпископів, багато православних священиків зі своїм митрополитом, 18 католицьких священиків і сотки католицьких вірних. На цих островах проживає на засланні також багато католицьких і православних черниць. Таке важке, нестерпне положення спричинює між засланцями велику смертність. Минулого року померло там 3.214 нещасних засланців.

Діло. — 1929. — 1 січня. — Ч. 1 (11.342).

Оригінал. Газетний примірник.

* Чайок (пол.).

№ 81

Вказівки КРВ ДПУ УСРР Вінницькому окрввідділу ДПУ
про збір компрометуючого матеріалу
стосовно ксьондза Я. Левинського
[Раніше 14 січня 1929 р.]*

І Отд. КРО
Кому Нач[альнику] Окротдела ГПУ
Куди г. Винница

Короткий зміст. О ксендзе Левинском

Ввиду предполагающейся операции среди ксендзов, мы намеряем к аресту ксендза Левинского, на которого необходимо не позже чем в 3-месячный срок разработать все имеющиеся на него материалы. Особое внимание уделить данным о выдаче Левинским справок нелегально уезжавшим в Польшу и его связи с польским консульством. Левинский в курсе связи Свицерского с епископом Маньковским и Харьковским Польконсульством, откуда Свицерский до последнего времени получает рублицилы. Вокруг Левинского группируется антисоветский актив польской интеллигенции гор. Винницы.

Слабая разработка кс. Левинского не дала возможности накопить на него достаточных материалов, почему этот пробел нужно пополнить интенсивной разработкой Левинского в течение предоставленного Вам срока, так как Левинский является самым вредным из числа ксендзов, проживающих в Винницком округе, и его необходимо изъять.

О ходе разработки сообщайте ежемесячными спецсводками.

Нач[альник] КРО ГПУ УССР *Добродицкий*

Нач[альник] 1-го Отд[ела] КРО *Евгеньев*

На документи 2 резолюції: «СОО. К неуклонному исполнению. [Підпис нерозбірливий]. 14/І. 29 г.»; «Тамарову. Включить в план. А. Кайзер. 15/І.».

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 77. — Арк. 153.
Оригінал. Машинопис на бланку.

* Документ не датовано. Приблизна дата встановлюється за резолюцією.

№ 82

Лист ДПУ УСРР до ВУЦВК про необхідність надання
ксьондзу Є. Перковичу виборчих і громадянських прав
14 березня 1929 р.

В Центральної виборчої комісії є справа про встановлення в правах Перковича Євгенія Петровича.

Вже 2 роки, як цей Перкович відмовився від сану католицького ксьондза. За весь цей час дуже добре ставив себе до Радвлади, а також їздив по Україні з доповідями на антирелігійні теми. Але ж до цього часу Перковича у правах виборчих та громадянських не встановлено.

З приводу цього, а також маючи на увазі деякі обставини, ми вважаємо за необхідне, аби Перковича було встановлено у виборчих та громадянських прав[ах] терміново.

Кс. Є. Перкович

Заст[упник] голови ДПУ УСРР
Нач[альник] КРВ ДПУ УСРР
Нач[альник] 1-го від[ділення] КРВ

Карлсон
Добродицкий
Евгеньев

ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 12. — Спр. 239. — Арк. 185.
Оригінал. Машинопис на бланку.

№ 83

Прохання ксьондза А. Кобця начальнику
Проскурівського окрввідділу ДПУ УСРР
щодо умов утримання у в'язниці
10 червня 1929 р.

Товарищу Начальнику ОГПУ
Кс. Адальберта Игнатъевича Кобца

П р о ш е н и е

Высокий досчатый заслон, поставленный перед окном помещения № 3, в котором я нахожусь, не допускает в течение дня ни одного тепла,

Кс. А.-В. Кобець

освежающего солнечного луча. Само собой понятно, что в таком помещении царит почти всегда густой сумрак, не позволяющий без вреда для зрения читать, и постоянно спертый воздух, и сырость такая, что утиральник в течение суток не высыхает, и жуткий холод, пронизывающий тело до костей — все это вместе взятое убийственно отражается на моем здоровье. Ввиду вышеизложенного покорнейше прошу Вас, Товарищ Начальник, благоволите сделать распоряжение снять на некоторое время досчатый заслон и тем открыть доступ в помещение ясным согревающим лучам солнца, которые облегчат трудно переносимое настоящее мое положение.

Я уверен, что Ваши добрые чувства гуманности не откажут моей покорнейшей просьбе*.

10 июня 1929 года**

ДА СБ України, Хмельницький. — Спр. П-27102. — Арк. 214–215.
Оригінал. Рукопис. Автограф.

Польський прапор, виявлений 1929 р.
у костьолі с. Купель біля Проскурова

* На документі резолюція: «Нач[альнику] СОЧ. ГПУ — не дача. [Підпис нерозбірливий]. 10/VI–29».

** Підпис кс. Ад. Кобця відсутній.

№ 84

Протокол зборів колективу державного заводу ім. Рикова
м. Риково Артемівської округи
з приводу закриття у місті церков
28 червня 1929 р.

Присутствовало рабочих 3500 чел.

Президиум: тт. Лебедев, Полуничев, Дудин, Вышемирская, Ковалев.

Повестка дня:

Доклад о закрытии церквей (тов. Полуничев).

Председатель: тов. Лебедев.

Секретарь: тов. Ткаченко.

Слушали: доклад о закрытии церквей (тов. Полуничев).

Прения: 1. **Тов. Кобзев** говорит, что второй раз в своей жизни я столкнулся лицом к лицу с контрреволюцией: первый раз в 1917 г., второй — вчера, 27 июня 1929 г. Под разными масками кроется еще среди нас контрреволюция, но больше всего она кроется под маской религиозников всех мастей.

Считает совершенно не допустимым явлением на двенадцатом году власти рабочих нападение на мирную демонстрацию рабочих. Как никогда, под маской религиозников вчера выявилось лицо контрреволюции. Но нам не страшно это лицо — как в 1917 г. мы организованно и сплоченно смогли расправиться с этими гадами, так и теперь наша рабочая рука не дрогнет в расправе с этой сворой сволочей (*аплодисменты*), начинающей поднимать голову. Мы и эту последнюю голову гидры снесем, как снесли одну из голов этой гидры в 1917 г. (*аплодисменты*). Мы должны потребовать от нашей революционной законности жесточайшего наказания участникам нападения, а самое главное, тем, кто вдохновлял и руководил этим нападением (*аплодисменты*).

2. **Тов. Фруман** говорит, что вчерашний день еще раз подчеркнул, что религиозники всех наций сеют вражду среди нас. Они прекрасно знали, что от кучки настроенной ими для нападения на демонстрацию фанатиков, кликуш и хулиганствующих элементов при неорганизованном действии рабочих, от этой кучки осталось бы мокрое место. Но рабочие-металлисты никогда и ничего не делали неорганизованно.

Вчерашний день нам показал, что мы до сих пор нянчились с этой сворой контрреволюции, прикрывающей себя маской религиозников, но теперь мы должны потребовать от наших руководящих органов, чтобы с этой религиозной дрянью не нянчились (*аплодисменты*). Мы должны сказать свое веское слово и в отношении тех рабочих, находящихся среди

нас и участвовавших вчера в нападении на демонстрацию рабочих делом, словом и сочувствием, что не место им среди нас (*аплодисменты*). Мы требуем закрытия польской церкви, еврейской синагоги и закрытия домов всех сектантов (*аплодисменты*).

Да здравствует культурная революция! (*Ура!*)

3. **Тов. Ковалев** (жел[езно]дор[ожный] цех, пострадавший от нападения). Пострадавшие от нападения, говорит т. Ковалев, и не могущие присутствовать здесь, передают Вам привет с надеждой, что мы, как и на всех предыдущих фронтах, так же и на этом, закрепим свои занятые позиции (*аплодисменты*).

Когда одному рабочему газосилового цеха, пострадавшему от нападения, делали операцию, то после окончания таковой первые его слова были: «А закрыли ли церкви?» Это доказывает, с каким энтузиазмом и как заинтересован весь рабочий класс победой над религиозным дурманом и контрреволюцией, прикрывающейся под этим флагом. Начатое дело мы должны довести до конца и все оставшиеся еще незакрытые религиозные культы закрывать, невзирая ни на что (*аплодисменты*). Участники нападения — религиозники с сегодняшнего дня должны почувствовать нашу пролетарскую руку и понести должное, самое суровое наказание (*аплодисменты*).

4. **Тов. Шляхта** говорит, что некоторые из рабочих упрекают меня, как поляка, что мол, наши церкви закрывают, а вот Вашу — нет. Я, товарищи, заявляю, что рабочий, будь он поляк, еврей и проч[ее], всегда с Вами, и не далеко то время, что мы это бельмо у нас на глазах — польскую и все прочие, еще незакрытые церкви — закроем. Позор тем товарищам, работающим вместе с нами, выступающим против мирной демонстрации, не место им в нашей семье и мы сами должны их передать в руки революционной законности (*аплодисменты*).

Камнями и палками нас не запугаешь, мы выдержали фронт покрепче, и этот фронт — фанатиков и кликуш, а под их маской — контрреволюции, перед нами не устоит (*аплодисменты*). Арестованные в выступлении должны быть просеяны через песочек и самые отъявленные гады должны понести суровейшее наказание (*аплодисменты*).

Да здравствует вождь пролетариата — ВКП и культурная революция! (*Ура!*)

5. **Тов. Власов**: Разрешите, товарищи, благодарить Вас от старых большевиков г. Рыково за то, что Вы вчера проявили [себя] так организованно. Рыковский пролетариат вчерашним днем показал свою организованность и сплоченность.

Весь темный контрреволюционный элемент, ютившийся в нашей среде, вчера выступил против нас. Пролетарский суд укажет им место (*аплодисменты*). В ответ на их выступление мы потребуем закрытия еще не закрытых церквей всех наций, чем мы докажем, что мы твердо и непоко-

лебимо идем вперед к намеченной цели (*аплодисменты*).

6. **Тов. Каплун**: Шестая часть земного шара уже скоро 12 лет управляется рабочим классом, но еще у нас, притаившись и прикрываясь религиозным флагом, есть контрреволюция. Вчерашним днем эта контрреволюция показала свое лицо.

Религиозный дурман есть один из опасных фронтов, и, как на всех предыдущих фронтах мы побеждали, победим и на этом (*аплодисменты*).

Я думаю, что наше собрание вынесет свое решение о закрытии второй синагоги (*аплодисменты*), где мы откроем интернациональный клуб. Всем контрреволюционерам, прикрывающимся под всякими масками и флагами, мы объявим самую решительную и суровую войну (*аплодисменты*).

Да здравствует третий фронт — культурной революции! (*Ура!*)

7. **Тов. Верещагин**: С крестом в руках попы нас благословляли и гнали на войну, и вчера с их благословения и наущения были натравлены на нас — рабочую демонстрацию — кучки фанатиков и хулиганствующих элементов. Но что может устоять против нашей организованности и сплоченности? Ни царь, ни бог, ничто (*аплодисменты*). Негодяев мы из своей среды выживем и укажем им их место. Мы требуем закрытия всех церквей и молитвенных домов (*аплодисменты*) и требуем самого сурового наказания нападавшим на демонстрацию рабочим (*аплодисменты*).

8. **Тов. Пирогов**: Вчера мы шли выполнять решение 18.000 чел., подписавшихся о закрытии церквей, и на нас, мирную демонстрацию, полетели камни, пошли в ход палки какой-то кучкой направленных попами и контрреволюционерами кликуш и фанатиков, чем выявилось гнездо контрреволюции, и мы теперь будем знать, с кем имеем дело, а с контрреволюцией мы нянчиться не станем и не погладим по головке тех рабочих, которые пошли против нас (*аплодисменты*).

9. **Тов. Захаров** заявил, что в камешки играть мы не намерены и мы не Иисусы, чтобы подставлять правую, если нас ударяют в левую щеку. Наша революционная законность охраняет нас от заигрываний в камешки, и всю эту шваль, имеющую дерзость выступить против нас, уберем от нас подальше (*аплодисменты*).

10. **Тов. Рачеткин**: Посредством религиозных организаций к нам просачиваются заграничная контрреволюция и белая эмиграция, но с сегодняшнего дня мы, донбассовцы, этот путь прикроем и не дадим себя дурачить на бже (*аплодисменты*). Вчерашняя победа — закрытие церквей — очагов контрреволюции и дурмана — еще одна победа на культурном фронте.

Да здравствует культурная революция! (*Аплодисменты*).

11. **Тов. Логвиненко**: Рабочие-рыковцы никому не позволят управлять собой, и если часть малосознательных и неграмотных поддались и пошли на удочку поповщины, то наша обязанность — перевоспитать их,

культурно обработать и направить на правильный путь жизни пролетариата.

Всех тех, кто вдохновлял вооружиться против рабочего класса, мы сумеем спрятать подальше от нас (*аплодисменты*), и если мы начали борьбу с религиозным дурманом, то мы эту борьбу доведем до конца. Я предлагаю развить антирелигиозную пропаганду в подшефных нам селах, с тем расчетом, чтобы и там закрыть все церкви (*аплодисменты*).

12. **Тов. Иваненко:** Наши высшие руководящие органы утвердили решение 18.000 чел. о закрытии церквей. Вчерашний день мы это решение провели в жизнь. Не поздоровится тому, кто станет на пути выполнения наших решений (*аплодисменты*), и со всей этой контрреволюционной сволочью, показавшей себя вчера, мы расправимся согласно революционной законности.

Закрытие оставшихся церквей и молитвенных домов мы осуществим с Вами, как только подготовимся к этому (*аплодисменты*).

13. **Тов. Чеканов:** На открытый нами в среду, 26 июня диспут были приглашены все религиозники, но ни одного из них на этом диспуте не было. Этим они показали, что мирно и добровольно выполнить наше решение о закрытии церквей они отказались, результатом чего был вчерашний день...

Со всей сворой сволочей я предлагаю не церемониться и всех попов Рыкова выслать из нашего района до постановления суда (*аплодисменты*).

Тем рабочим, которые из-за трусости не пошли с рабочей демонстрацией, объявить бойкот (*аплодисменты*).

14. **Тов. Поливода:** Мы должны объявить самую решительную борьбу с фанатиками, кликушами и взяться за воспитание маловоспитанных и культурно отстающих женщин. Позор тем рабочим, которые сознательно и активно поддержали церковников, я предлагаю исключить их из членов союза и с позором выгнать из завода (*аплодисменты*).

15. **Тов. Гаврюченко:** По требованию нашему выдать ключи церковных зданий нам их не дали, и руководящая верхушка церковников куда-то исчезла, направив против нас кучку фанатиков, кликуш и хулиганов. От пролетарского возмездия вся эта свора сволочей не уйдет и не спрячется.

Мы должны потребовать высылки из нашего района всей этой дряни, выступившей против нас (*аплодисменты*).

З а к л ю ч и т е л ь н о е с л о в о :

Все Вами предъявленные здесь требования мы вместе с Вами выполним. В первую очередь покончим с попавшей к нам в руки религиозной дрянью и посадим вдохновителей контрреволюционной вылазки во время закрытия церквей на казенный паек подальше от юга, тогда уже возьмемся в порядке очереди за закрытие всего оставшегося и не нужно

го нам старья — как только вся подготовка к этому будет проделана.

В зданиях церквей, построенных на Ваши же деньги, мы откроем: 1) в заводской церкви — клуб рабочей молодежи; во втором здании — ясли для детей работниц; 2) в Енакиевской — кинотеатр, а во дворе — детскую площадку.

Недалеко то время, что мы используем и оставшиеся помещения еще не закрытых нами очагов контрреволюции.

Да здравствует победа коллективного освобождения человеческого разума!

Да здравствует ВКП, ведущая пролетариат на штурм капитала и бога! (*Ура!*)

П о с т а н о в и л и : Резолюция прилагается.

Председатель

Лебедев

Секретарь

Ткаченко

ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 3. — Спр. 1113. — Арк. 236–237 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 85

Записки членів колективу державного заводу ім. Рикова
м. Рикова Артемівської округи
з приводу закриття у місті церков
28 червня 1929 р.

1. Прибавьте к резолюции: конфисковать дом, каковой купил священник Павел в г. Мариуполе за 8.500 руб. (**Верещагин**)

2. Предложите всех старост и совет, который до настоящего время работает в заводе, выгнать грязной метлой, ибо их очень много в заводе. (Проситель т. **Станкевич**)

3. Тов[арищ] председатель, предлагаю внести в резолюцию о том, чтобы объявить бойкот тем трусам, которые не пошли после работы с рабочей демонстрацией, а ведут гнусную кампанию, обвиняя революционных рабочих. (**Бышев**)

4. Прошу в резолюцию внести: 1. Ускорить следствие по контрреволюции. 2. Дать показательный суд в скором времени. 3. Ходатайствовать пред выездной сессией суда применить самые суровые меры пролетарского суда. (Подпись) *

5. Добавить к резолюции: мало того, чтобы исключить из союза и рабо-

* Тут і в подібних випадках далі — так у документі.

ты, но и лишит права голоса. (Рабочий механического цеха **Иванов**)

6. Тов. Лебедев, как с теми рабочими, которые выявлены сегодня на производстве, вчера активно участвовавшие в лагере религиозников? (**С. Кравченко**)

7. Тов. Лебедев, по словам одной женщины, что есть одна женщина, которая участвовала в поповской шайке. (**Вишнер**)

8. Тов[арищ] председатель, объясните, будут ли приняты меры перед теми хулиганами, которые сейчас по цехам кроют рабочих матом. (**Щербин**)

9. Тов[арищ] председатель, ответьте, как можно поступить, если жена инженера со своей прислугой около заводской церкви агитировала, а во время демонстрации пуска[ла] в ход камни? (**Болотина**)

10. Скажите, какое количество арестованных находится в милиции? (Подпись)

11. Надо обратить и закрыть в деревне церкви, чтоб * не было этой сволочи в деревне, белогвардейцев.

12. Тов. Лебедев, будьте добры, ответьте: сколько есть в милиции арестованных тех, какие защищали церковь и кто они есть? (Рабоч[ий] доменного цеха, подпись неразборч[ива])

13. Скажите: 1. Как состояние 3 чел., которые тяжело ранены? 2. Где попы? 3. Какое наказание будет этим, которые били рабочих? (**Новикова**)

14. Тов. Лебедев, скажите, скоро будет суд или нет? Просим немедленно ускорить суд над набожными хулиганами. (**Костин**)

15. Тов. Лебедев, скажите, пожалуйста, сколько жертв было всего вчера во время демонстрации? (Подпись)

16. Общее собрание металлистов требует от завкома, чтобы: 1. В Енакиевском районе закрыть все без исключения молитвенные дома всех наций и все религиозные ячейки, дабы очиститься совсем. 2. Проверить членов союза металлистов. (**Кравченко**)

17. Вношу предложение, чтобы ускорить дело о закрытии церкви, костела и молитвенного дома. Если можно, то начать на этих днях. (**Ковалев**)

18. Тов[арищ] председатель, желательнее узнать количество пострадавших, как легкого, так и тяжелого повреждения [в результате] событий вчерашнего дня? (Подпись)

19. Тов. Полуничев, вырученные деньги за металл от церквей необходимо оставить в Рыково для культурных нужд, а если не будет в резолюции, то их заберет округ. (Подпись)

20. Будут ли освобождены жены рабочих? (**Цилковский**)

* У тексті помилково: тов.

21. Скажите, пожалуйста, сколько арестовано церковников и сколько из них рабочих? (**Уксусов**)

22. Скажите, будут ли выловлены остальные хулиганы, которые скрылись вчера? (Подпись)

23. Будут ли преданы суду лица, не причастные к заводу, т.е. не имеющие связи с заводом, и что будет сделано с женами рабочих?

24. Товарищи президиум, предлагаю я Вам выделить комиссию по отбору церковных вещей у т. Луканина, каковой был церковным старостой. У него храниться должно все. (Подпись)

25. Убрать с производства сына кулака, участвовавшего в шайке контр[революционеров], который бил камнями рабочих и всегда упрекает всячески. Работает в Индустрое, квартира его — 35-я линия, дом 37, у тестя Шпакова, звать его Яков, можно найти. (**Лунев** и еще неразборч[ивая] подпись, железнодорожный цех)

26. С сегодняшнего дня необходимо закрыть последнюю церковь, потому что она будет больше разводить контрреволюцию. (**Новикова**)

27. Тов[арищ] докладчик, скажите, сколько было таких элементов и поджигателей нашей демонстрации? И скажите, какие с ними меры будут приняты? (Подпись)

28. Скажите, как будут судить: открыто или закрыто? (**Новиков**)

29. Тов[арищи], я требую суровой кары контрреволюции, тем, кто камнями бил рабочий класс, и долой из Советского Союза! (**Роговой**)

30. Прошу объявить общему собранию в порядке предложения о привлечении к ответственности бывшее духовенство и церковные советы. (Подпись)

31. Ответьте, какое число арестованных и приблизительно состав их? (**Гайдуков**)

32. Закрыть Башковскую церковь. (Подпись)

33. Почему не закрыли польскую церковь?

34. Тов. Полуничев, вношу революционное предложение: все, как один, после нашего собрания пойти организованными и сплоченными рядами и закрыть оставшиеся религиозные «ветхости»: церкви, моленный дом и другие. (**Дешин**)

35. Тов[арищи], как стоит вопрос о закрытии церкви, находящейся возле райисполкома?

36. Какие будут приняты меры к арестованным кликушам? Будет ли показательный суд? (**Баранов**)

37. Как Вы, тов[арищ] докладчик, понимаете выступление Захарова, который пугает еще пятью частями буржуазных стран? (**Турбин**)

38. Будет ли объявлено рабочим, когда и какого числа будут судить кликуш и хулиганов?

39. Тов. Лебедев, здесь сидит явная контрреволюционерка Сапунова,

которая ховала попа вчера в 9 ч. утра. Сыны ее вчера избили Болотина. Они работают в главной конторе в техническом отделе. Ее нужно выгнать из цеха. (Бойченко)

40. Принять во внимание двух сестер Яковлевых. Первая, Мария Я[ковлева], проживающая — 32-я линия, дом № 9, так как организатор контрреволюционных собраний и поповских собраний, а вторая, Акулина Я[ковлева], сестра Марии. Они были возле заводской церкви и избивали рабочих. Я всю эту картину видел и сегодня они мне подтвердили: били и будем за бога бить дьяволов-коммунистов. Сыпали песок и соль в глаза рабочим и они знают все секреты их организаторов. (Канд[идат] партии Кондрашкин, жел[езно]дор[ожный] цех).

*ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 3. — Спр. 1113. — Арк. 239–240.
Копія. Машинопис.*

№ 86

Постанова Київського окрвдділу ДПУ УСРР
про обрання запобіжних заходів стосовно
Апостольського адміністратора Житомирської дієцезії
ксьондза К. Наскренцького
30 липня 1929 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(об избрании меры пресечения после предъявления обвинения)

Гор. Киев, 1929 года, июля 30-го дня, уполномоченный контрразведыв[ательного] отделения Киевского отдела ГПУ УСРР, допросив в качестве обвиняемого гр. Наскренцького Казимира Эдуардовича

по делу по обвинению его в контрреволюционной деятельности в интересах иностранных государств, т.е. в совершении преступлений, предусмотренных ст.ст. 54-3 УК и, приняв во внимание, что нахождение его на свободе может вредно отразиться на ходе следствия и, что, в силу тяжести имеющихся улик, обвиняемый может пожелать скрыться от органов следствия и суда, а потому, на основании ст. 142 и 144 УПК и, руководствуясь ст.ст. 145 и 156 УПК,

п о с т а н о в и л :

мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда в отношении обвиняемого Наскренцького Казимира Эдуардовича, род. в 1878 году в г. Житомир, проживающего в г. Киеве, Костельная ул., д. № 4, кв. 1,

занимающегося ксендз-администр[атор] епархии, по профессии ксендз, не члена союза, по соц[иальному] положению не трудящегося, по партийности б/п, с в[ысшим]-средним образованием, по национальности поляка, гражданства УССР, избрать содержание под стражей, о чем объявить ему под расписку на сем же.

Копию настоящего постановления сообщить Киевскому окрпрокурору.

Уполномоченный

Половецкий

*Согласен: Нач. контрразведыв[ательного] отделения: **

Утверждаю: Нач. Киевского отдела ГПУ:

Постановление мне объявлено 30 июля 1929 г.

Обвиняемый:

Кс. К. Наскренцкий

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 11. — Арк. 9.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 87

Протокол допиту ксьондза К. Наскренцького
30 липня 1929 р.

Протокол допроса

1929 г. июля м[еся]ца «30» дня. Уполномоченный КРО Киевского Отд. ГПУ УСРР Половецкий допросил ниженазванного гр. Наскренцького в качестве ** _____, который показал:

1. Имя, отчество, фамилия Наскренцький Казимир Эдуардович
2. Возраст, год рожд[ения] 1878 г.
3. Место рождения и приписки г. Житомир
4. Социальное происхождение из семьи врача
5. Сословная принадлежность до революции из мещан, имуществен[ное] положение до револ[юции] и в наст[оящий] момент не имел и не имею
6. Гражданство УССР
7. Образование в[ысшее]-среднее, окончил гимназию и духовную семинарию
8. Семейное положение холост

* Цей і наступний підпис — нерозбірливі.

** Не зазначено.

9. Отношение к воинской повинности — _____
10. Профессия *ксендз*
11. Место службы и занимаемая должность *администр[атор] Житомирск[ой] р[имско]-к[атолической] епархии*
12. Сведения о судимости и нахождении под следствием *не был*
13. Партийная принадлежность *б/п*
14. Состоит ли в профсоюзе *нет*
15. Точный адрес *г. Киев, Костельная 4, кв. 1*
16. Служба в антис[оветских] армиях и учред[ениях], и организациях (добровольно или по мобилизации) *нет*

Будучи предупрежденным о содержании ст. 89 УК УССР, 61 и 161 УПК УССР по существу дела показал:

Пользуясь свободой, данной Конституцией СССР, я всегда проповедовал принципы религиозного учения своим верующим и никаких других вопросов я никогда не касался. К тем, кто не разделял моих взглядов, я питал всегда чувство сожаления. К политике Соввласти, относящейся непосредственно и к поднятию материального благосостояния народа, я отношусь с одобрением. К политике Соввласти в религиозном вопросе я отношусь отрицательно, и в этой политике я вижу желание со стороны Соввласти к уничтожению веры и поэтому закон о свободе вероисповедываний прямо является непонятным наряду с практическими действиями Соввласти в этом вопросе. Аресты священников я рассматриваю как то же стремление Соввласти уничтожить веру и уменьшить кадры священников, поскольку нет других преступлений с их стороны и таковые арестовываются как священники. Когда Соввластью было отказано в возбужденном Скальским ходатайстве об открытии духовной семинарии по мотивам, что имеется достаточное количество священнослужителей и нет подходящего помещения, то и к этой формулировке отказа мы отнеслись иронически, считая, что отказ в открытии семинарии вызван не практическими и принципиальными соображениями. Этот отказ вызвал у нас чувство недовольства по отношению к Соввласти, тем более, что нам было известно, что православным разрешают открывать духовные заведения, а нам — католикам запрещают. То, что католикам в одном и том же вопросе запрещали, а православным разрешали и вообще то, что католики подвергаются больше других гонениям, я объяснял тем, что Соввласть, вероятно, понимает, что именно истинными христианами являются католики.

Кс. Каз. Наскренцкий

Допросил п[ом.] уполн[омоченного] КРО

Половецкий

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 11. — Арк. 8–8 зв.

Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 88

Витяг з протоколу
наради активу Спільки воявничих безвірників
і слухачів курсів антирелігійників Артемівської округи
про підсумки кампанії по закриттю церков
25 серпня 1929 р.

4. *Слушали:* Итоги закрытия церквей в Рыково.

Тов. Зубовский в деле закрытия церквей видит три основных момента: подготовка массы, самозакрытие и закрепление достигнутых результатов.

Постановили: Заслушав доклад об итогах закрытия церквей в г. Рыково, окрсовещание констатирует проведение большой работы местной организацией СВБ, проделанной в части подготовки к закрытию церквей. Наряду со сбором индивидуальных подписей (18.000), была проведена всесторонняя массовая работа среди рабочих и населения. Массовое закрытие церквей при многотысячной демонстрации свидетельствует о широкой антирелигиозной воле масс.

Но совещание отмечает один минус во всей работе — это незатронутость антирелигиозной работой религиозных общин, следствием чего явились нежелательные эксцессы при закрытии церквей. На основании опыта Рыково окрсовещание считает необходимым в дальнейшей работе по подготовке закрытия церквей центр тяжести работы перенести непосредственно в религ[иозные] общины, добиваясь согласия самой общины на закрытие церкви.

Одновременно развернуть все виды массовой культпросветработы среди самого населения, особенно женщин и детей. Окрсовещание считает необходимым подчеркнуть, что вопрос о закрытии церквей должен подниматься лишь при условии уже широко поставленной антирелиг[иозной] работы при крепко сплоченной и работоспособной организации СВБ.

Председатель [Бельский]

Тов[арищ] председателя [Якушевич]

С подлинным верно: Привалихин

ЦДАВО України. — Ф. 2605. — Оп. 2. — Спр. 920. — Арк. 275.

Засвідчена копія. Машинопис.

№ 89

Витяг з протоколу Особливої наради
при колегії ОДПУ при РНК СРСР про продовження
терміну покарання ксьондзу В. Ільгіну
15 грудня 1929 р.

Слушали: 5. Пересмотр дела № 42260 гр. Ильгина Викентия Адамовича, приг[оворенного] пост[ановлением] Ос[обого] сов[ещания] от 7 января 1927 г. к заключению в концлагерь сроком на три года. [Согласно] пост[ановления] Кол[легии] ОГПУ от 24 марта 1928 г. амнистии не применять. ([Докл.] секретарь Коллегии ОГПУ)

Постановили: По отбытии срока наказания Ильгина Викентия Адамовича — выслать через ПП ОГПУ в Северный край сроком на **т р и** года.

*ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 1. — Спр. 5249. — Арк. 37.
Копія. Машинопис на бланку.*

№ 90

Уривок з книги Я. Ковальчука «Ксьондзи в Україні»
1930 р.

ІНШІ ФОРМИ КСЬОНДЗІВСЬКОЇ РОБОТИ

Робота над гуртками і використання їх у ксьондзівській діяльності — це, так би мовити, їхня повсякденщина в межах парахвії. Важливішою ділянкою є загальний напрямок роботи; мета, до якої ксьондзи прагнуть, не обмежується селом чи парахвією, а сягає поза державні кордони. В цій роботі ксьондзи виступають вже не тільки як звичайні попи, що раді всіляко вчинити капость радвладі, а як активні агенти наших зовнішніх ворогів, як шпигуни, що працюють на користь буржуазно-фашистського уряду суїдньої держави.

В загальних рисах ця робота зводиться ось до чого. Коли 1920 р. польське військо мусіло швидко залишити територію України, то разом з ним залишили свої єпархії та парахвії й ті католицькі єпископи та ксьондзи, що почували за собою певні державні злочини до чи під час перебування на Україні польського війська.

Вибираючись за кордон, католицькі єпископи мали ще й інший розраунок. Справа в тім, що побудова церковної організації та канонічні зако-

ни вимагають постійних зносин ксьондзів (взагалі священиків) та пастви з єпископом. Отже, за наявності в радянській державі волі віри, єпископи сподівалися, що радвлда таких зносин забороняти не буде. Таким чином існуватиме певна воля зносин між єпископами, що знаходяться в Польщі, та ксьондзами й парахвіями, що залишилися на Україні, а такі зносини полегшать шпигунську роботу. Ширилась навіть думка, щоб на Україні єпископії зовсім знищити, тобто щоб католицькі парахвії на Україні підлягали католицькій церкві в Польщі взагалі. Прибічники цієї думки мріяли хоч так полегшити «кордонний режим», що існує межі польською та українською республіками.

І дійсно, як виявилось на процесі адміністратора Житомирської єпархії Скальського, католицькі єпископи-емігранти зразу ж почали використовувати таке своє становище. Вони зв'язалися з польською контррозвідкою і за її допомогою почали вживати заходів до організації на Україні опору всім починанням радвлди та до встановлення шпигунської сітки, що діяла б на користь польського генштабу.

Переправивши з Польщі щось біля десятка шпигунів-ксьондзів, єпископи всі заходи в цім напрямі доручали Скальському, що значно поглибив шпигунську та контрреволюційну роботу й втягнув до неї всіх ксьондзів, що залишилися на Правобережній Україні. За виробленим планом загальної діяльності, ксьондзи заходилися біля організації таємної громади, що мала на меті «скупчити всіх поляків на Україні». За цим планом, громада ця повинна була супроти культурно-освітньої роботи радвлди повести свою і з цією метою заінтересувати найреакційнішу частину польського вчительства та інтелігенції взагалі і за їхньою допомогою, мимо радянських шкіл, виховувати молоде покоління в дусі католицької релігії та польської державности. Заходившись біля такого, ксьондзи розпочали особисту діяльність в справі поширення на Україні польського впливу та нацькування мас проти більшовиків. Для своєї агітаційної роботи вони широко й безсоромно використовували костельний амвон, а в проповідях закликали не допускати впливу комуністичних ідей на молоде покоління. Крім проповідей, ксьондзи провадили й приватні розмови з парахвіянами, скеровуючи їх на відрив населення від радянської громадськості. Разом з цим ксьондзи гостинно приймали в себе шпигунів польської контррозвідки, переховували їх та постачали всі потрібні для них відомості, черпаючи їх від членів релігійних організацій.

Однодумне захоплення такою діяльністю тривало серед ксьондзів біля семи років і частинно припинилось лише недавно. За цей час серед них знайшлось лише два протестанти проти використання ксьондзів для шпіонажу, що з тих чи інших причин спромоглись на одвертість. Один з них — Перкович — рішуче порвав з церквою та релігією, скинув з себе сутану і вирішив решту днів своїх присвятити культурній роботі, а другий, з менш

рішучою вдачею, лише не побоявся надіслати до секретаря папи листа, де просив захисту «найсвятішого престолу» від єпископів-шпигунів та польської контррозвідки.

Мова йде про ксьондза Федуківича з Житомира, що на початку брав найдіяльнішу участь в заходах Скальського, а потім не витримав шпигунської та контрреволюційної ролі, яку нав'язала йому польська контррозвідка.

В листі до папського секретаря-кардинала, що його оголосила була папська преса, Федуківич писав: «З Польщі прибувають на територію України спекулянти й агенти розвідки збирати різні відомості політичного і стратегічного значіння. За одержанням цих відомостей вони звертаються до ксьондзів-настоятелів, заявляючи, що їх послано польським генеральним штабом на Радянську Україну для збирання потрібних штабові відомостей. Деякі ксьондзи уникають таких осіб, та, на жаль, є й такі, що приймають їх та дають потрібні відомості. Так само й я піддався спокусі...».

Чи вжив яких заходів «найсвятіший престол» до захисту своїх слуг-ксьондзів — невідомо. Відомо лише, що приблизно за місяць по тім, як Федуківич одіслав свого листа, він сам над собою виконав «автодафе» — спалив себе, облившись бензиною. Дехто каже, ніби його, як релігійну людину і священика, мучило сумління за вчинки проти свого сану й на шкоду пастві та радвлadı, а дехто твердить, ніби це «автодафе» було виконанням вироку єзуїтів, що засудили його на смерть за зраду інтересів церкви та інтересів Польщі. В усякім разі смерть Федуківича так і залишалася загадковою.

Та коли на 171 ксьондза на Україні знайшлося два протестанти проти використання ксьондзів для шпiонажу, то шпигунів і контрреволюціонерів скільки завгодно.

Характерно, що ці останні із спокійним сумлінням тримають в руках хреста та відріза, правлять «божу службу» в костьолі і беруть безпосередньо участь у бандах, носять сутану і форму ад'ютанта петлюрівської частини, здійснюють до бога руки і загрожують вчинити підпал парохвіянинові, коли той не вговорить сина, щоб вийшов з комсомолу. Одним з таких ксьондзів був Соколовський з м. Сніткова на Могилівщині. Він не лише чинив усе це, не тільки в шпигунських та контрреволюційних заходах використовував навіть сповідь, — він дійшов того, що працював у штабі диверсійної банди та формував для неї поповнення.

Засліпившись своєю ганебною діяльністю, ксьондзи зовсім не звертали уваги на все, що діється навколо, вони не помітили навіть, як поступовно із зростом культурного та соціалістичного будівництва, поступовно із зростом свідомості мас, їхня робота щораз більше ставала зрозумілою масам, як маси почали відходити від них та від церкви. А помітивши все це, вони почали переоцінювати свою роботу і, бачачи, що дотеперішніми методами

вони не досягнули мету, почали шукати нових. Наслідком такої кризи було те, що ініціативна група ксьондзів Кам'яниччини та Проскурівщини надіслала радвлadı листа [...].

Характерно зазначити, що листа «ініціативної групи» в колах римо-католицького духовенства було зустрінuto мовчанкою. Не дивлячись на заклик приєднатися до висловлених у ньому визнань та побажань, ксьондзи інших парохвій довго не відгукувалися й лише згодом, коли ціла низка католицьких сіл на своїх зібраннях почала цього від них вимагати, приєднало свої підписи ще біля десятка ксьондзів.

Це свідчить, що більшість їх залишалася й надалі в стані ворогів радвлadı та трудящих католицьких мас. Але як не дхне від листа суто єзуїтською дипломатією, з якою б мірою не підходити до його оцінки, а треба визнати, що сам по собі факт подачі цього листа для оцінки всієї ксьондзівської роботи — многозначний. Він свідчить не лише про те, що ксьондзи зрозуміли ризикований стан зайнятої позиції, але й про те, що вони вишукують нових шляхів, нових форм роботи, а для цього переоцінюють всю свою попередню діяльність.

Де ж шукати коріння початку переоцінки ними цінностей? Де шукати коріння їх покаянному канону та славословію «многогранному перевороту», який, за їхніми словами, сприяє «римо-католицькому духовенству переводити основне своє завдання — заглиблення і зміцнення католицького віронавчання»? Де коріння того, що ксьондзи анатемствують свою шпигунську роботу й визнають радвлadı на одинадцятому році її існування? Адже ксьондзами вони залишаються, так само й продовжують отруювати релігійним туманом свідомість мас?

Звичайно, що причини ці не в них самих, а в тих обставинах, в яких вони опинилися, в їхній пастві, яку вони мислять ще раз ошукати, перешикувавши свою чорну рать. Справді бо, листа подала група ксьондзів найбідніших парафій Проскурівщини та Кам'яниччини, а це свідчить, що серед населення цих парохвій найдужче себе виявила хвиля нових настроїв серед польського населення.

Звідки пішли ці настрої? Безперечно, що з тієї творчої будівничої роботи, яку провела і провадить радвлadı та компартія серед трудящих польських мас. У той час, як ксьондзи наввипередки один перед одним вислужувалися перед польським генштабом, як, спекулюючи на темноті народній, силяться розпалити національний шовінізм та викликати опір починанням радвлadı, — радянська влада перейшла до мирного будівництва й почала переводити глибоку соціально-культурну, а значить і національну роботу в справі радянзації цих забитих ксьондзівським дурманом сіл та районів. Створено польські національні сільради, утворено національний польський район, побудовано польські школи та хаги-читальні, стали до роботи живі люди — комуністи-поляки, що, закасавши рукава, взялися вперто працю-

вати над будівництвом нового справді життя, далекого від національно-шовіністичного безглуздя.

Трудящі польські маси бачили, що комуністи не розбишаки-вороги, як про те їм товмачили з дня в день ксьондзи, не гнобителі польської національної культури, а, навпаки, саме вони та радянська влада дають змогу задовольняти культурно-національні потреби. А, бачивши таке, почали масами втягуватися в усі галузі громадської та культурної роботи.

Так почала рости прірва між по-радянському настроєними польськими трудящими масами й агентами польської розвідки, ворогами трудящих Радянської України — ксьондзами. Ця прірва чимраз більшала, а відповідно падав і ксьондзівський авторитет.

Отже, бачивши таку загрозу, ксьондзи й почали перешикуватися та переоцінювати всі методи своєї роботи, почали вишукувати нових шляхів, щоб повернути свій загублений авторитет та, користуючись ним, продовжувати свою ганебну діяльність надалі.

Справді бо, хіба вони відмовляються говорити від імени польського населення України? Хіба вони відмовляються використовувати амвон для критики починань радвлади, цебто в суті для контрреволюційної агітації? — Навпаки, вони залишаються при своїм твердженні, що католицтво й польська культура — одне й те саме, і вони й далі використовуватимуть амвон, лише уникаючи «нездорової критики радянських законів». Але й поза цим лист висовує низку думок, що ставлять ксьондзам запитання, як-от:

— Ну, а нащот окатоличення та ополячення українського населення чому ви нічого не кажете?

— Що думають єпископи нащот того, щоб обмолитувати на ксьондза якогось там недолюдка з українців? Адже, кажучи про мову польську, ви чомусь-то забуваєте про українську й за українським католицьким населенням не визнаєте права «на рідну мову й культуру».

Звичайно, таке питання є зайве, ми його ставимо до речі, та воно й по собі виникає, раз у своєму листі ксьондзи його дипломатично обходять. А що вони його обходять саме навмисно й дипломатично, того заперечувати не можна.

Ця шкідлива ділянка ксьондзівської роботи підлягає загальній лінії компартії в галузі протирелігійної пропаганди, з нею повинна числитися добровільна культурно-освітня організація — спілка безвірників, та все-таки, оскільки ця ксьондзівська робота протистає праці партії й організації радянської громадськості, ксьондзам слід би на неї відповісти, бо фактично ополячення та окатоличення — основна форма ксьондзівської діяльності.

Все ж таки визнання ксьондзами своєї контрреволюційної діяльності, викриття безпосередніх зв'язків своїх з польським імперіалізмом, ви-

криття намагань пілсудчини й подальшого використання ксьондзів для підготовки нових імперіалістичних авантур має для нас неабияке політичне значіння. Так само мають значіння й причини, що спонукали ксьондзів до такого виступу, вони бо свідчать, що на Україні польське національне питання вирішено правильно, і це знає та почуває кожний трудящий поляк. Вони свідчать, що лише визволенням з поневоленого стану трудящих мас України можна позбутися віковичних зазіхань римсько-католицької церкви на задурманення української людности.

Отже, продовжуючи культурно-національне й соціалістичне будівництво, ведучи його на основі лєнінської науки і поширюючи радянські настрої серед українського та польського католицького населення, ми зможемо назавжди позбутися ксьондзівського дурисвітства та релігійного туману, якого намагається напустити римо-католицька церква в супрязі з Польщею пілсудчиків.

Ковальчук Я. Ксьондзи в Україні. — 2-е вид. — Харків: ДВУ, 1930. — С. 38–43, 50–55.

№ 91

Протокол допиту заарештованого настоятеля
Сатанівського костьолу Проскурівської округи
ксьондза І. Ладиго
4 січня 1930 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

1930 г. января м[еся]ца 4-го дня. П[омощник] уполномоченного КРО, ВПО Отд. ГПУ УССР Суханов, допросив ниженазванного гр. Ладыго в качестве —, который показал:

1. Имя, отчество, фамилия *Ладыго Иоанн Яковлевич*
2. Возраст, год рожд[ения] *60 лет*
3. Место рождения и приписки *дер. Стачкуны Биржанской вол., Поневежского р., Ковенской губ.*
4. Социальное происхождение *духовенство*
5. Сословная принадле[жность] до революции *из крестьян*, имуществен[ное] положение до револ[юции] и в наст[оящий] момент *неимущий*
6. Гражданство *УССР, литовец*
7. Образование *среднее*
8. Семейное положение *холост*

Кс. Ян Ладига, 1930 р.

9. Отношение к воинской повинности *воинскую повинность не отбывал*
10. Профессия *ксендз*
11. Место службы и занимаемая должность *настоятель Сатановского костела*
12. Сведения о судимости и нахождении под следствием *В 1926 г. под судом за бракосочетание в костеле без регистрации в Загсе; под следствием в 1923 г. обвинялся в шпионаже*
13. Партийная принадлежность *б/п*
14. Состоит ли в профсоюзе *нет*
15. Точный адрес *м. Сатанов, Юринецкого р-на, Проскур[овского] округа*
16. Служба в антис[оветских] армиях и учреждениях, и организациях (добровольно или по мобилизации) *нет*

Будучи предупрежденным о содержании ст. 89 УК УССР, 61 и 161 УПК УССР по существу дела показал: С 9-ти лет учился дома, потом в м. Бауске — учился с год, затем в Митаве в частном училище Адольфа, в Митавской гимназии, где окончил пять классов и, подготовившись в духовную семинарию, поступил в 1889 г. в Житомирскую семинарию. Учился пять лет, окончив таковую в 1894 году. По окончании семинарии два года был в Житомире викарием и пять лет викарием в Киеве, из Киева в 1902 году был переведен настоятелем в Сатанов. И все время я находился и нахожусь в Сатанове. Кроме Сатановского прихода обслуживаю еще и Кутковецкий.

За исключением случая в 1926 году, когда я находился под судом за бракосочетание без предварительной регистрации в Загсе, больше подобных случаев у меня не было, я всегда перед венчанием выяснял — имеются ли соответствующие документы и тогда только давал брак.

Записано с моих слов верно, мною прочитано, в чем расписываюсь.

Ксендз Ладига

Допросил:

Суханов

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 31. — Арк. 10–10 зв. Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 92

Акт медичного огляду ув'язненого ксьондза І. Ладига
6 січня 1930 р.

А К Т МЕДИЦИНСКОГО ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАНИЯ

Ст[анция] Волочиск, 1930 г., 6 января. Мы, нижеподписавшиеся, комиссия в составе председателя — старшего врача отряда тов. Генина и членов: мл[адшего] врача т. Бабкова, сего числа освидетельствовали заключенный* [из] м. Сатанов[а] Ладига Иоанн[а], 60 л[ет], на предмет определения годности его по состоянию здоровья [для] проживания в северных местностях Союза.

Диагноз: функциональное расстройство сердечной деятельности, хронический артрит.

На основании вышеизложенного комиссия пришла к заключению, что означен[ный] гр[ажда]н Ладига по состоянию своего здоровья проживать в северных местностях Союза может и следовать туда этапным порядком на лошадях, или поездом, может, о чем и составлен настоящий акт.

Председатель комиссии:

Генин

Члены:

Бабков

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 31. — Арк. 12. Оригінал. Машинопис.

№ 93

Протокол допиту Апостольського адміністратора
Кам'янецької дієцезії прелата Я. Свідерського
23 січня 1930 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

1930 г., января м[еся]ца 23-го дня. Ст[арший] уполномоченный *контрразвед[ывательного]* отд[ела] ГПУ УССР *Леопольд*, допросив ниженазванного гр[ажда]нина _____ в качестве ** _____, который показал:

* Так у документі, правильно — заключенного.

** Не зазначено, свідка чи обвинуваченого.

1. Имя, отчество, фамилия *Свидерский Ян Евстафьевич*
2. Возраст, год рожд[ения] *41 г[од] (1888)*
3. Место рождения и приписки *с. Ольшанки Тульчинск[ого] окр[уга]*
4. Социальное происхождение *духовный*
5. Сословная принадл[ежность] до революции *из крестьян — служащ[ий]*, имуществен[ное] положение до револ[юции] и в наст[оящий] момент *неимущий*
6. Гражданство *УССР*
7. Образование *Среднее. Высшее неоконченное*
8. Семейное положение *Холост*
9. Отношение к воинской повинности *не подлежит*
10. Профессия *ксендз*
11. Место службы и занимаемая должность *Управл[яющий] Кам[енец]-Подольск[ой] р[имско]-к[атолической] епархией*
12. Сведения о судимости и нахождении под следствием *В авг[усте] 1921 г. был судим за нелегальн[ый] переход границы. Осужден к лишению своб[оды] на 1/2 года*
13. Партийная принадлежность *б/п.*
14. Состоит ли в профсоюзе *нет*
15. Точный адрес *г. Бар Могилев-Подольск[ого] окр[уга]*
16. Служба в антис[оветских] армиях и учрежд[ениях], и организациях (добровольно или по мобилизации) *не служил*

Будучи предупрежденным о содержании ст. 89 УК УССР, 61 и 161 УПК УССР, по существу дела показал:

Мой отец служил экономом в различных имениях в Подольской губернии. Отец умер, когда мне было 13–14 лет, а мать еще раньше. Я был взят на воспитание своим дядей Яном Свидерским, проживавшим в г. Балте, где владел магазином с[ельско]-х[озяйственных] машин.

Приблизительно в 1900 году я поступил в Одесскую I-ую гимназию, которую окончил в 1907 году, после чего поступил в Одесский университет на медиц[инский] факультет. В университете я пробыл около полугода и по принятому мною лично решению я оставил университет и поступил в Житомирскую р[имско]-к[атолическую] духовную семинарию. Окончил я семинарию через 3 года и в 1910 году выехал в Ленинград и поступил в р[имско]-к[атолическую] духовную академию.

В 1912 году по болезни я вынужден был оставить академию и вернулся в Житомир, где был рукоположен епископом Жарновецким в ксендзы.

После рукоположения я был назначен викарным в г. Луцк, где пробыл всего 9 м[еся]цев, после чего был переведен в г. Жмеринку настоятелем местного костела. Там же я был назначен епископом и законоучителем в местной школе, но в этой должности я не был утвержден, по тем причи-

нам, что, будучи в Луцке, я был отмечен местной жандармерией как неблагонадежный. Ввиду этого генерал-губернаторство запретило мне учительствовать во всем Юго-Западном крае.

В Жмеринке я пробыл до 1915 года и оттуда был переведен в Проскуров уже на должность законоучителя в местном коммерческом училище и в реальном. В этой должности я был утвержден по другому ведомству, кроме того, благодаря военному времени, за этим перестали так строго следить.

В Проскурове я пробыл до 1920 года. Учительствовал я до 1919 года кроме коммерческого и реального училища, также и в местной польской гимназии, а затем с 1919 года по 1920 г. я совмещал и должность настоятеля местного костела. Бывший до меня настоятелем кс. Носалевский выехал из Проскурова в Польшу, ввиду постоянных политических переворотов. Точнее, причина его ухода в Польшу заключается в следующем. В 1919 году во время занятия города частями Красной армии, какой-то командир бригады, кажется, Шмидт, арестовал кс. Носалевского и предъявил ему обвинение, что он, Носалевский, произносил на кладбище контрреволюционную проповедь. Впоследствии, когда в штаб бригады были вызваны несколько прихожан, а многие из них явились сами свидетельствовать невиновность кс. Носалевского, он был освобожден. Кроме этого, он арестовывался и до этого Советской властью в Проскурове как заложник и поэтому он предпочел уйти в Польшу, где он находится и поныне. Он впоследствии возвратился из Польши и жил в Каменце, но об этом я скажу подробнее ниже.

В мае месяце 1920 года, когда здесь были поляки, я по распоряжению епископа Маньковского переехал в г. Каменец-Подольск, где должен был быть назначен законоучителем в местной гимназии. Т[ак] к[ак] занятия в гимназии должны были начаться с осени 1920 г. (с мая до осени были каникулы), а время тогда было тревожное, то епископ Маньковский отправил меня в Польшу, с частью своих вещей, а он сам остался в Каменце.

Было решено, что к началу занятий в гимназии я вернусь из Польши, т.к. тогда у нас уже зарождались серьезные сомнения в прочности положения польской армии и не было уверенности, удержатся ли польские войска на Украине.

В действительности мой отъезд тогда в Польшу и явился бегством в предвидении отступления Польской армии.

*Кс. Ян Свідерський
(кінець 20-х років)*

В Польше я поселился во Львове, куда вскоре прибыл еп. Маньковский с кс. Носалевским, удравшие из Каменца. Вместе с ними во Львов прибыли удравшие из Украины следующие ксендзы:

- 1) кс. Соколовский — из Каменца;
- 2) кс. Дворжецкий, ныне в Каменце;
- 3) кс. Шиманский Валерий, ныне покойный;
- 4) кс. Федорович, ныне осужден и содержится в Винницкой тюрьме;
- 5) кс. Недзельский, ныне покойный;
- 6) кс. Шишко — м. Городок;
- 7) кс. Матушевич — м. Дунаевцы;
- 8) кс. Вержбицкий — с. Мукаров Камен[ецкого] окр[уга];
- 9) кс. Ендрушак — м. Збриж Камен[ецкого] окр[уга];
- 10) кс. Богушевский, ныне покойный.

Кроме того, с польскими войсками отступили в Польшу и жили в разных городах Польши тогда следующие ксендзы:

- 1) кс. Квасневский — г. Проскуров;
- 2) кс. Каспржиковский — м. Снитков Могил[ев]-Под[ольского] окр[уга];
- 3) кс. Левинский — г. Винница;
- 4) кс. Ладыго — м. Сатанов;
- 5) кс. Рудницкий — сейчас в Польше;
- 6) кс. Нановский и др[угие], фамилии, которых я сейчас не помню, но буду вспоминать и дополнительно скажу.

Я лично прожил тогда во Львове около месяца в монастыре францисканцев и выехал в Краков. Остальные ксендзы, прибывшие из Украины, также разъехались по разным городам.

Во Львове и Кракове я служил в костелах. В Кракове я прожил около двух месяцев, т.е. приблизительно до конца августа [19]20 года. В Кракове я жил также в монастыре и исполнял временно обязанности секретаря епископа Маньковского. Вскоре мне представилась возможность по протекции еп. Маньковского выехать во Францию в качестве капеллана в один из французских промышленных районов, где было много польских рабочих. Для получения визы и проездного билета, я выехал из Кракова в Варшаву. В Варшаве я узнал, что Каменец вновь занят петлюровцами, и поэтому я отставил поездку во Францию и запросил еп. Маньковского его мнения о моем возвращении в Каменец.

Он согласился и предложил мне возвратиться в Краков, откуда мы оба, я и Маньковский, вернулись в Каменец. Это было примерно в октябре или ноябре месяце 1920 года.

По прибытии в Каменец-Под[ольский] еп. Маньковский назначил меня настоятелем в м. Зиньковцы, куда я и выехал.

Сам же еп. Маньковский вскоре выехал обратно в Польшу, т.е. петлюровцы отступали, а я оставался в Зиньковцах.

Вместе с Маньковским выехал в Польшу и кс. Носалевский, который из Кракова приехал в Каменец-Под[ольский] за несколько дней до приезда моего и Маньковского. Маньковский, уезжая из Каменца в Польшу, назначил своими генеральными vikarіями меня, ксендза Шишко и ксендза Шиманского Валерия.

Из Зиньковец, через несколько м[еся]цев, я по приглашению прихожан переехал в м. Воньковцы, ныне Затонск, Каменец-Подольского округа. Находясь там, я временно обслуживал и приход в м[естеч]ке Фельштине до приезда туда ксендза Кобца Адельберта.

В Воньковцах я был до 1927 года и в феврале м[еся]це того же [19]27 года я переехал в г. Бар, где до ареста состоял настоятелем местного костела.

С начала 1921 года я получил полномочия от еп. Маньковского управлять Подольской р[имско]-к[атолической] епархией, каковой и управлял до нынешнего времени.

Из Воньковец в 1921 г. зимой, приблизительно в декабре м[еся]це, я перешел нелегально границу в сторону Польши, для того, чтобы переговорить по ряду вопросов с епископом Маньковским. Прежде всего, я имел намерение просить о снятии меня с должности управляющего Подольской епархией, т.к. я был самым молодым среди ксендзов и как мне казалось, не пользовался достаточным авторитетом среди них. Кроме того, я хотел привезти необходимые нам костельные календари т.н. «рубрецилий» и вообще поговорить с Маньковским по ряду вопросов, относящихся к нашей костельной жизни.

Границу в сторону Польши я перешел через село Чернокозинцы, что в районе Каменца, при посредстве какого-то каменецкого контрабандиста, фамилии коего я не знал. Его рекомендовал мне ксендз Недзельский (ныне покойный), в квартире которого я и договаривался о переправе с этим контрабандистом.

По переходе границы я был задержан польскими пограничниками и направлен в гор. Скалу. В Скале по предъявлению мною моих документов я был освобожден и уехал в г. Бучач, где в то время жил еп. Маньковский.

По приезде к Маньковскому, я ему сделал подробный доклад о нашей костельной деятельности, о положении ксендзов и вообще информировал его о чисто религиозных вопросах.

Просьбу мою, снять (освободить) меня с должности управляющего епархией, епископ Маньковский не удовлетворил.

Пробыв дней 5 у Маньковского, я получил от него штук 30–40 календарей костельных на 1922 г. и тем же путем направился обратно в Каменец. В Чернокозинцах меня, согласно условию, уже ждал мой переправщик.

На границе при возвращении у меня был небольшой инцидент. Польский пограничный офицер задержал меня и отпустил меня лишь после того, когда я убедил его, что я перешел границу нелегально и что мне

нужно торопиться вернуться обратно, и когда он увидел находившиеся при мне календари, офицер отпустил меня и я перешел через границу и моим переправщиком, ожидавшим меня в Чернокозинцах, был доставлен в Каменец.

В Каменце я заехал к ксендзу Недзельскому, побыл у него не больше часа и, оставив ему часть привезенных мною календарей для раздачи ксендзам Каменецкого округа, уехал домой в село Воньковцы. Я торопился домой, т.к. это было накануне Рождества, а мне необходимо было во время праздников быть дома.

Оставшиеся у меня календари я впоследствии сам раздал разным ксендзам.

О моем путешествии в Польшу тогда никто из ксендзов, кроме Недзельского, не знал. Возможно, что впоследствии я об этом и рассказывал кое-кому.

Второй мой нелегальный переход в Польшу относится к осени 1922 года (приблизительно в августе м[еся]це).

На этот раз причиной моего перехода в Польшу явилось следующее обстоятельство. По декрету Соввласти об отделении церкви от государства, требовалось организовать при костелах религиозные общины. По каноническим правилам р[имско]-к[атолической] религии подобные общины считались недопустимыми. Поэтому я решил поехать в Польшу и посоветоваться об этом вопросе с епископом Маньковским. Кроме того, я имел намерение обратиться в Варшаве к врачам по поводу моей желудочной болезни, которой я тогда страдал.

В этот раз я перешел границу в селе Тарноруде при помощи моего прихожанина, фамилии коего я не знаю, и не знал. Я с ним встретился во время храмового праздника в м[естеч]ке Фельштин и обратился к нему с просьбой, чтобы он мне помог перейти в Польшу. Этот человек согласился и мы условились, что в определенный день он приедет за мной в м[естеч]ко Фельштин. В назначенный день он приехал за мной и я вместе с ним поехал в с. Тарноруду, где он меня переправил через границу. С этим же переправщиком я условился, что в определенный день он должен ждать меня на границе для перехода обратно.

Кто именно рекомендовал мне этого переправщика, я сейчас не помню, вероятно, кто-нибудь из близких ко мне прихожан, к которым я обратился за этим, т.е. за тем, чтобы порекомендовать мне человека, который бы мог меня переправить через границу. Во всяком случае, я утверждаю, что ксендз Ладыго никакого отношения к моему переходу не имел и ни в какой мере мне не содействовал.

По переходе в польскую Тарноруду я обратился к местному ксендзу Кордецкому, который достал мне у польского коменданта разрешение на проезд в г. Бучач, где продолжал жить епископ Маньковский.

По прибытии моем к Маньковскому, он созвал небольшое совещание, на котором присутствовали: прелат Носалевский, ксендз Балицкий, бежавший из Украины, и местный ксендз, фамилии коего не помню.

На этом совещании я сделал информацию о требовании Соввласти организовать общины и просил еп. Маньковского сделать нам соответствующие указания по этому вопросу. На этом совещании мы долго обсуждали создавшееся положение, но ни к какому определенному решению мы не пришли тогда.

Впоследствии этот вопрос решился сам по себе, тем, что мы здесь, на Украине, вынуждены были организовывать общины.

У Маньковского я прожил около недели времени, подробно информировал его о наших костельных делах на Украине, о том, где какой ксендз находится, и затем выехал в Варшаву, с тем, чтобы обратиться к врачам по поводу моей болезни.

В Варшаве я пробыл несколько дней и жил там у жены моего двоюродного брата (покойного) Оржеховской Марии, проживающей по Львовской ул. 6, кв. 12. Посетив врачей, я выехал из Варшавы во Львов, специально для того, чтобы совершить «реколекции».

Во Львове я прожил несколько дней в монастыре у братьев «Воскресения Господня» и затем выехал обратно в Бучач к еп. Маньковскому за получением окончательного ответа относительно организаций общин.

Не получив от него интересующих меня указаний, я через 2 дня выехал по направлению к границе в село Тустеньки, где проживал мой товарищ кс. Домбровский, бежавший при уходе поляков из Украины. Я поехал к нему с тем, чтобы проведать его и вместе с тем попытаться уговорить его вернуться на Украину.

Он обещал заняться хлопотами в Сов[етском] посольстве о выдаче ему визы на проезд в СССР, но очевидно он ее не получил, т.к. он сюда не приехал.

Будучи в с. Тустеньки у кс. Домбровского, я узнал от него, что в Каменце-Под[ольском] арестованы ксендзы (сведения об этом Домбровский, по-моему, получил от контрабандистов). Ввиду этого я решил изменить свой маршрут и вернуться на Украину не через Тарноруду, а через Гусятин, имея целью попасть в Каменец-Под[ольский].

При содействии кс. Домбровского, имевшего какого-то знакомого контрабандиста (живущего на польской стороне), я был переправлен на сов[етскую] сторону в районе с. Шидловцы.

В этом селе я переночевал у какого-то католика, к которому меня привел переправивший меня контрабандист.

На следующий день утром, когда я выехал из села, меня догнали пограничники и задержали, и направили меня в Гусятин в пограничный пост. В Гусятине я просидел под стражей около недели и был отправлен в Ка-

мене-Подольск в ГПУ. Здесь мне было предъявлено обвинение в шпионаже и по истечении 2-х месяцев, отправили меня в Винницу в ГПУ.

В Виннице я недель 6 сидел под стражей в ГПУ, после чего мое дело было направлено в народный суд, каковым я был освобожден из-под стражи под подписку о невыезде из Винницы. Вскоре по амнистии мое дело было вовсе прекращено, и я не был судим вовсе. По аннулировании подписки я в октябре 1922 года выехал в Воньковцы.

На ваш вопрос, проводил ли я какую-либо антисоветскую деятельность со времени моего освобождения из Винницкого допра, заявляю, что антисоветской деятельности я не проводил, но совершил некоторые поступки, которые органами советской власти рассматриваются как антисоветские. Поступки эти таковы:

1. Осенью 1923 г. я поехал в Москву, где в то время была папская миссия во главе с америк[анским] профессором Вольш. Функции этой миссии сводились исключительно к оказанию помощи голодающим СССР. Миссия открыла в Москве и Поволжье много столовых и в общем работала совместно с американской организацией «АРА».

Я поехал в Москву с тем, чтобы посетить эту миссию, специально по вопросу об общинах, который так и остался для меня не разрешенным.

По приезде в Москву, я обратился к главе папской миссии проф. Вольшу с этим вопросом. Он мне дал 1 экз[емпляр] журнала «Революция и церковь», изданный в Москве, в котором была статья или циркуляр о том, что организация общин не обязательна.

По возвращении из Москвы, я разослал копию этого циркуляра всем ксендзам, но потом выяснилось, что это положение относится только к РСФСР, а на Украину не распространяется.

У проф[ессора] Вольша я был всего один раз, вместе с викарным ксендзом московского костела, фамилии его сейчас не помню, но и знаю, что он литовец.

2. Когда я был второй раз у еп. Маньковского, то мы с ним обсуждали, каким способом и путем можно было бы нам регулярно пересылать костельные календари. Маньковский предложил использовать для этой цели польское консульство в Киеве, через которое он будет нам пересылать эти календари.

Такой способ пересылки календарей через польское консульство в Киеве мы начали практиковать с 1923 или 1924 года.

Обыкновенно мы получали календари из консульства таким порядком. Кто-нибудь из мирян Подольской епархии, которому приходилось бывать в консульстве, получал календари для передачи мне, а я, в свою очередь, раздавал их ксендзам своей епархии.

Назвать кого-либо из лиц, получавших из консульства календари, я сейчас не могу, т.к. не помню.

Я лично непосредственно из консульства календарей никогда не получал и вообще в консульстве ни разу не был.

Получались ли другими ксендзами из консульства календари, мне не известно.

Последние календари были получены через консульство за 1926 год. После этого мы стали получать уже по почте по 1 экземпляру и сами перепечатывали их на имеющихся у меня дома пишущей машинке с латинским шрифтом.

3. В 1926 году еп. Маньковский отказался от Подольской епархии. Об этом он сообщил мне письмом по почте, но не дал мне никаких инструкций. Такое же сообщение я получил также по почте от еп. Шеленжика из Луцка.

Вследствие отказа Маньковского, я остался самостоятельно управлять Подольск[ой] епархией.

Находившийся при французском посольстве в Москве делегат папы Римского архиепископ Дербиньи сообщил в Киев Скальскому, что другой администратор Каменецкой епархии не будет назначен, и подтвердил мое дальнейшее требование в этой должности.

Я лично с Дербиньи не виделся.

4. Не помню точно, через кого именно и когда, но один или два раза я или ксендз Левинский из Винницы получили через польское консульство оказией 3 бутылки освященного епископом елея. Насколько мне помнится, это было в 1923 или 1924 году.

Впоследствии елей нам освящал проживающий в Одесском округе епископ Цер, а в последний год московский епископ Нева.

Показания мною прочитаны лично, в чем и подписываюсь

Ян Свидерский

P.S. В протокол впишу следующие исправления:

1) На листе II к словам «я совмещал должность настоятеля местного костела с 1919 года по 1920» следует добавить «причем в ноябре или декабре 1920 года я сдал Проскуровский приход кс. Мацейскому».

2) На обороте листа III, к концу его, где сказано, что я обслуживал Фельштинский приход до приезда кс. Кобца Адальб[ерта], следует добавить «причем непосредственно перед приездом кс. Адальб[ерта] Кобца временно также обслуживал Фельштинский приход кс. Чирский».

3) На листе V (в конце листа) к словам «моего прихожанина» следует добавить «из Тарноруды».

Ян Свидерский

Допросил:

Леопольд

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 7. — Арк. 20–27 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 94

Протокол допиту ксьондза Я. Свідерського
28 січня 1930 р.

Дополнительные показания
обвин[яемого] Свидерского Яна Евстафьевича от 28/1–30 г.

На Ваш вопрос, что мне известно о подготовке группы ксендзов выехать в Польшу, показываю:

В ноябре или декабре 1929 г. в один из моих приездов в Проскуров, ко мне обратился кс. Квасневский с заявлением о том, что он и несколько других ксендзов — Шишко, Миодушевский и др[угие] — собираются выехать за границу — в Польшу. Причиной поездки, по словам Квасневского, являлась невозможность для ксендзов вести свою деятельность в условиях советской действительности, вернее — нынешнего нажима на ксендзов. Поэтому, он, Квасневский, и др[угие] ксендзы намерены подать заявление о выдаче им паспортов на выезд в Польшу. Я протестовал против их попытки и заявил им, что условия нажима на нас не должны и не могут явиться поводом для бегства из Украины, а если все же кое-кто из них будет упорствовать в своем желании уехать, то пусть подает заявление от себя лично, а не от группы.

Кроме Квасневского и Миодушевского, я ни с кем из ксендзов разговора об отъезде не имел.

Мотив, который я выдвигал против их отъезда, был тот, что мы сейчас не должны оставлять приходов, т.к. нас здесь никто не заменит, ибо некем заменить. Мы должны здесь быть не только тогда, когда нам хорошо, но и тогда, когда нам плохо. Я же лично и себе сказал, что не поддамся и никуда не уеду.

Мною лично прочитано и с моих слов записано правильно.

Ян Свидерский

28 января 1930 г.

Допросил:

Леопольд

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 7. — Арк. 45–45 зв.
Оригінал. Рукопис.*

№ 95

Публікація «Черга за церквою» у газеті «Радянський шлях»
про закриття храмів у с. Спичинці Плисківського району
2 лютого 1930 р.

У с. Спичинцях був костюл, що його збудовав ще граф Тишкевич для католиків, яких у нашому селі є тільки 46 чоловіка. 10 січня на загальних зборах католиків, разом з комнезамом, ухвалили передати цей костюл під кінотеатр для села.

Восени забрали були для єврейського клубу синагогу, а тепер — костюл. Отже, черга тепер за церквою. Пора ліквідувати осередки дурману, перетворивши їх у вогнища культури.

[Чмирук]

*ЦДАВО України. — Ф. 2605. — Оп. 3. — Спр. 255. — Арк. 174.
Оригінал. Газетний примірник*.*

№ 96

Касаційна заява М. Петкевича, засудженого у справі
римо-католицьких священників Дніпропетровської округи
4 травня 1930 р.

По делу ксендзов Вольфа и Розенбаха я осужден на 8 лет заключения, 3 года высылки и 2 года поражения в правах только за то, что, будучи несовершеннолетним, имел несчаст[ь]е попасть под религиозный дурман моих стариков родителей — религиозных фанатиков. Через моих родителей, темных людей, ксендзы Вольф и Розенбах напичкали меня всякой религиозной дрянью, почти зикалечили нравствен[н]о и толкнули на путь преступления. Я розкаялся и, бол[ь]ше того, на суде разоблачил преступную деятельность ксендзов, их предател[ь]ской работы под маской религии против Советской власти. Я в первые же дни ареста сознался, прозрел и помог во многом ГПУ раскрыть преступления ксендзов. Суд видел во мне искрен[н]е раскаившегося, видел, что я молод, и все же отнес[с]я ко мне слишком сурово, как-будто не было смягчающих мою вину [обстоятельств].

Мне всего 21 год, я еще не жил, я понял свою вину, розкаялся чисто-сердечно, во всем сознался, и мне стыдно нести наказание наравне с ксен-

* Це — вирізка з газети, що знаходиться серед архівних документів.

дзами (и даже больше того, [так] как ксендз Розенбах получил 5 лет), идейными и неизправимыми врагами нашей Советской власти, толкнувших меня на преступление, к тому же мое преступление, оно не имело вредных последствий, в то время, как ксендзы-вдохновители принесли свою деятельность и всегда принесут вред Советской власти. Моментов несколько я знаю. Соввласть не наказывает преступников, а изолирует от общества до времени, когда они исправятся. Сидя в ГПУ с июля 4-го дня 1929 г. по апрель, 30-е число 1930 г., я достаточно исправился и доказал это, как в ГПУ на следствии, так и на суде. А посему прошу смягчения.

Просител[ь] *Михаил Клавдиевич Петкевич*

4 мая 1930 г.

*ЦДАВО України. — Ф. 24. — Оп. 14. — Спр. 472. — Арк. 20–20 зв.
Оригінал. Рукопис.*

№ 97

Вирок Верховного Суда УССР у «Справі ксьондзів»
27 червня 1930 р.

П Р И Г О В О Р

Именем Украинской Советской Социалистической Республики 1930 г., июня 27-го дня Чрезвычайная сессия Верховного Суда УССР в составе: председательствующего тов. Быстрых, членов Суда — тт. Сороцкого и Горчинского, при секретаре тов. Абрамове и наблюдающем прокуроре Наркомюста тов. Трупчинском, рассмотрев в закрытом заседании с 21 июня по 27 июня с.г. дело о польской контрреволюционной и шпионской организации на Правобережной Украине по обвинению:

1. **Свидерского Яна Евстафьевича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;
2. **Левинского Яна Ипполитовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;
3. **Миодушевского Иосифа Яновича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;
4. **Наскренского * Казимира Эдуардовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–6, 54–4, 54–5 и 54–10 УК УССР;
5. **Сагатовской Марии Октавиановны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

* Так у документі, правильно — Наскренцкого.

6. **Марецкой Ромуальды Францевны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4 и 54–10 УК УССР;
7. **Мацевич Анны Витольдовны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 19–54–6 и 54–10 УК УССР;
8. **Буйновской Галины Карловны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 19–54–4 и 54–10 УК УССР;
9. **Македонской Людмилы Павловны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–6, 19–54–4 и 54–10 УК УССР;
10. **Забусского Феликса Францевича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;
11. **Рудской Антонины Феликсовны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 19–54–4 и 54–10 УК УССР;
12. **Кобылянского Станислава Владиславовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 19–54–4, 54–6 и 54–10 УК УССР;
13. **Святзинской Марии Антоновны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 19–54–4, 54–6 и 54–10 УК УССР;
14. **Миллера Станислава Константиновича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 19–54–4 и 54–10 УК УССР;
15. **Скальского Антона Иосифовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;
16. **Ционтковского Феликса Адамовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–6 и 54–10 УК УССР;
17. **Здитовецкого Адольфа Исидоровича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–6 и 54–10 УК УССР;
18. **Бушинского Леона Иосифовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–6 и 54–10 УК УССР;
19. **Кукурузы Сигизмунда Игнатовича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–10 и 16–54–8 УК УССР;
20. **Скавронской Елены Адольфовны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 19–54–4, 54–6 и 54–10 УК УССР;
21. **Брудзинской Софии Леоновны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;
22. **Бентковской Паулины Леоновны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4, 19–54–6 и 54–10 УК УССР;
23. **Михайловской Юлии Дмитриевны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4, 19–54–6 и 54–10 УК УССР;
24. **Ладьго Иоана Яковлевича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;
25. **Квасневского Сигизмунда Карловича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;
26. **Барановского Якова Александровича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 19–54–3 и 54–6 УК УССР;

27. **Шишко Ричарда Иустиновича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–6 и 54–10 УК УССР;

28. **Чирского Франца Фомича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

29. **Андрушевича Франца Антоновича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

30. **Шиманского Ивана Рафаиловича** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4 и 54–6 УК УССР;

31. **Новицкой Екатерины Викентьевны** в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР.

Ознакомившись со всеми обстоятельствами дела, материалами предварительного следствия, допросив обвиняемых по делу, заслушав заключение прокурора и последнее слово подсудимых, Чрезвычайная сессия Верховного Суда установила:

1) в конце 1929 г. органами ГПУ УССР раскрыта и ликвидирована контрреволюционная и шпионская организация, во главе которой стояло преимущественно польское католическое духовенство. Конечной целью этой организации, которая была все время руководима из закордона, было: свержение Советской власти на Украине и присоединение украинской территории или части ее к Польше.

Организация эта берет свое начало со времени образования на Украине (в Киеве) с первых дней Октябрьской революции «Польского Комитета на Руси», задача которого заключалась в объединении всех поляков на Украине и включении Украины в состав польского фашистского государства.

Одновременно с этим Комитетом была создана на Украине подпольная боевая шпионская организация «Польска Организация Войскова» (сокращенно «ПОВ»), которая имела целью вооруженно овладеть территорией Украины. Руководили «ПОВ» нынешние директор восточного отдела Министерства иностранных дел Польши Голувко и премьер-министр Славек. Уже в этих организациях польское католическое духовенство принимало активное участие.

После освобождения Советской Украины от польских оккупационных войск и петлюровских банд польские помещики и буржуазия и часть польского католического духовенства бежали за кордон. «Польский Комитет на Руси», «ПОВ» и им подобные организации разваливаются и взамен их в Польше с центром в Варшаве создается «Звионзка крессовы» — союз эмигрантов. В эту организацию входят бывшие помещики, эмигрировавшие из Украины, и высшее католическое духовенство. Во главе организации стоят бывший председатель «Польского Комитета на Руси» помещик Липковский, и активное участие принимает бывший епископ Подольской католической епархии, он же помещик, Маньковский.

Эта организация, будучи связана с польским правительством и со 2-м отделом Польского Генерального штаба, является по существу закордонным центром для проведения контрреволюционной и шпионской деятельности на Украине. На Украине же руководящей организацией, при помощи которой они осуществляли свои задачи, была католическая церковь во главе с руководителями епархий: Житомирской — ксендзом Скальским Теофилом, которого позже заменил ксендз Наскреньский; и Подольской — ксендзом Свицерским. Последние, проводя лично контрреволюционную и шпионскую деятельность, вербуют также для этой цели других лиц из польско-католического духовенства их епархий, а именно: Левинского, Миодушевского, Шишко, Квасневского, Чирского, Ладыго, Андрушевича, Забуского, Скальского Антона и др. Эти же лица, в свою очередь, вербуют других членов организации, часть которых и является обвиняемыми по этому делу. Таким образом, создается определенная политическая организация, которая, пользуясь невмешательством Советской власти в церковные дела и прикрываясь религиозной деятельностью, проводит все время, с начала установления Советской власти на Украине до ликвидации организации, активную работу в пользу фашистской Польши.

Таким образом, католическая церковь использовывалась как опорный и руководящий пункт для контрреволюционной и шпионской деятельности на Украине;

2) для законспирирования своей работы руководители организации использовали церковные праздники — отпусы, на которых съезжались и устраивались совещания, связанные с их контрреволюционной деятельностью, отчитывались в своей работе и обсуждали методы дальнейшей работы.

Одновременно с использованием для контрреволюционной цели амвона, исповеди, коляды и т.д., под прикрытием религии были организованы разные контрреволюционные подпольные институты и кружки, как-то: монастырь и духовная семинария в Киеве, монастырь в Житомире, библиотека в Житомире, школы органистов в Проскурове и в Сатанове, учительская семинария в Сатанове, боевая шпионская организация молодежи в Гнивине, контрреволюционная и шпионская организации в Сатанове, кружки серцанок «руж» и т.д.

Цель организации — присоединение Украины к Польше.

Основные же задачи, которые применяла организация, как это собственноручно изложено большинством подсудимых на предварительном следствии и устно подтверждено на судебном заседании, были следующие:

- а) шпионство в пользу Польши;
- б) агитация против Советской власти;
- в) подрыв мероприятий Советской власти;
- г) подготовка кадров для польской армии;

д) воспитание в патриотическом духе и любви к фашистской Польше польской молодежи;

е) борьба с комсомолом, польской школой и культурно-просветительскими организациями в целом;

ж) попытки произвести тайный плебисцит на Украине и унию.

Деятельность подсудимых, как в этом сознались сами обвиняемые, заключалась в том, что они собирали сведения о политическом состоянии Украины, о Красной Армии и расположении войск, о состоянии промышленности и другие экономическо-политического характера сведения. Для этого использовались члены костельных комитетов, институт братчиков, члены религиозных кружков и проч. элемент, враждебно настроенный по отношению к Советской власти. Для этой же цели руководители организации пытались протолкнуть в советский аппарат и Красную Армию своих людей.

Для получения директив и денег из Польши и отправки туда сведений шпионского характера были сначала организованы нелегальные переходы через границу, причем переправы организовывали сами служители культа. Так, например, подсудимый Свидерский переходил нелегально в Польшу 3 раза: первый раз его переправил ксендз Будрис, второй раз — ксендз Недзельский и в последний раз — ксендз Ладыго.

Через эти переправы поддерживалась связь с закордонным центром и пересылались материалы различным лицам, причем использовались также контрабандисты и агенты польской разведки. Через эти же переправы, а иногда и легальным путем, прибывали агенты из закордонного центра. Легальный путь использовался впоследствии организацией также для посылки своих людей в Польшу.

Сам Свидерский, будучи закордоном, делал доклад и получил инструкции от Маньковского и Липковского и по поручению Маньковского встретился в Варшаве с духовником Пилсудского Токаржевским, которому также сообщил сведения шпионского характера. Токаржевский пытался свести Свидерского с офицером Генерального штаба, с самим Пилсудским. В эту свою поездку Свидерский, помимо инструкций о дальнейшей контрреволюционной работе на Украине, получил также от Липковского крупную сумму денег.

С основанием на Украине польских дипломатических представительств организация перешла на связь с закордоном и через эти представительства, а именно: Польские репатриационную и оптационную миссии в Киеве, Польское генеральное консульство в Харькове и затем с 1926 г. — через консульство [в] Киев[е].

Через эти представительства пересылались закордон шпионские материалы, получались из Польши инструкции о проведении контрреволюционной и шпионской работы на Украине, а также деньги. Помимо

того, консульства использовали отдельных членов организации, по своей личной инициативе, для проведения шпионской работы на Украине.

Через границу и затем через консульства организация на Украине получила из Польши контрреволюционную литературу, контрабанду и т.д. В некоторых случаях руководители организации прибегали за советами в консульства и направлением в своей контрреволюционной и шпионской деятельности.

При помощи членов организации переправлялись нелегально закордон польская буржуазия, польская молодежь и т.д. Одним только ксендзом Скальским были переправлены через Румынию в Польшу при помощи агента 2-го отдела Польгенштаба бывшего помещика и руководителя банды на Украине Мелабенского свыше 30 человек, среди которых князь Святополк-Мирский, графиня Роникер и графини Старжевские.

Вся вышеуказанная контрреволюционная деятельность осуществлялась обвиняемыми по этому делу и в отношении каждого из них Чрезвычайная сессия Верховного Суда установила:

1) **Свидерский Ян Евстафьевич**, 1888 г. рождения, ксендз-администратор Каменец-Подольской епархии, судился за нелегальный переход границы, — что он, осуществляя задачи организации и являясь руководителем ее на территории бывш. Подольской губернии, лично, через разных лиц и дипломатические представительства Польши в СССР, передавал за кордон сведения об экономическом и политическом состоянии Украины. Прикрываясь религиозной деятельностью, вел среди польского населения на Украине контрреволюционную массовую работу и агитацию, направленную к подрыву Советской власти. Принимая активное участие в переправах в Польшу разных лиц, получал из закордона деньги и указания относительно контрреволюционной и шпионской работы, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

2) **Левинский Ян Ипполитович**, 1871 г. рождения, ксендз, судился в 1922 г. за сокрытие церковных ценностей, — что он с 1920 г. по 1930 г. вел контрреволюционную работу и антисоветскую агитацию среди польского населения на Украине, передавал в Польшу сведения об экономическом и политическом состоянии Украины, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

3) **Миодушевский Иосиф Янович**, 1872 г. рождения, ксендз, не судился, — что он с 1921 г. по 1930 г. проводил агитацию против Советской власти и, будучи лично связан с Польскими консульствами на Украине, принимал активное участие в передаче в Польшу сведений об экономическом и политическом состоянии Украины, давал лично сведения также консульству, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

4) **Наскренский Казимир Эдуардович**, 1878 г. рождения, ксендз-

Кс. Ян Левінський, 1930 р.

Р. Ф. Марецька, 1930 р.

Г. В. Мацієвич, 1930 р.

Г. К. Буйновська, 1930 р.

администратор Житомирской епархии, не судился, — что он, осуществляя задачи организации и являясь руководителем ее на территории бывших Волынской и Киевской губерний, через польское консульство в Киеве был связан с Варшавой, откуда получал деньги и указания относительно проведения контрреволюционной и шпионской работы, передавал в Польшу сведения о политическом состоянии Украины, вел антисоветскую агитацию, руководил нелегальными католической семинарией и монастырем в Киеве, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

5) **Сагатовская Мария Октавиановна**, 1864 г. рождения, дочь арендатора имения, без определенных занятий, в 1929 г. осуждена к заключению в Соловецкий концлагерь сроком на пять лет, — что она, будучи лично связана с Польскими консульствами на Украине, принимала активное участие в передаче закордон шпионских сведений, получала из Польши деньги и оказывала содействие агентам польской разведки, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5 и 54–6 УК УССР;

6) **Марецкая Ромуальда Францевна**, 1876 г. рождения, дочь бывш. управляющего имением, без определенных занятий, судилась в 1922 г. по обвинению в контрреволюционной деятельности, — что она являлась руководительницей нелегального католического монастыря в Киеве, вела контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти среди польского населения, получала нелегально из Польши через польское консульство в Киеве деньги и указания относительно проведения антисоветской работы, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4 и 54–10 УК УССР;

7) **Мацевич Анна Витольдовна**, 1879 г. рождения, из дворян, без определенных занятий, не судилась, — что она вела контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти, будучи связана с Польским консульством в Киеве, принимала участие в передаче в Польшу шпионских материалов, получала деньги из закордона, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 19–54–6 и 54–10 УК УССР;

8) **Буйновская Галина Карловна**, 31 года, содержательница столовой, не судилась, — что она знала о существовании нелегального католического монастыря в Киеве и о его назначении для контрреволюционных целей, являлась подставным лицом, юридически возглавлявшим монастырь, частную столовую, — что предусмотрено ст. 54–12 УК УССР;

9) **Македонская Людмила Павловна**, 1892 г. рождения, из дворян, машинистка-стенографистка, не судилась, принимала активное участие в контрреволюционной шпионской деятельности и в сношении обвиняемого Наскренского с Варшавским центром и Польским консульством в Киеве, откуда получала письма и деньги, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–6 и 19–54–4 УК УССР;

10) **Забусский Феликс Францевич**, 1893 г. рождения, ксендз, не су-

Л. П. Македонська, 1930 р.

А. Ф. Рудська, 1930 р.

*Кс. Фелікс Забуський
(знімок дореволюційних
часів)*

*Кс. Фелікс Забуський,
1930 р.*

дился, — что он вел контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти среди польского населения в Шепетовском округе, занимался покупкой и продажей контрабанды, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;

11) **Рудская Антонина Феликсовна**, 1889 г. рождения, из дворян, учительница, не судилась, — что она, находясь под идеологическим влиянием обвиняемого Забусского, проводила агитацию против Советской власти, — что предусмотрено ст. 54–10 УК УССР;

12) **Кобьялянский Станислав Владиславович**, 1908 г. рождения, из дворян, кустарь-кузнец, не судился, — что, будучи вовлечен в контрреволюционную группу молодежи в г. Славути Шепетовского округа, в 1927 г. переходил нелегально в Польшу, вел активную антисоветскую агитацию среди польской молодежи, сообщал в Польшу различные сведения, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–4, 54–6 и 54–10 УК УССР;

13) **Святзинская Мария Антоновна**, 1911 г. рождения, без определенных занятий, не судилась, — что она состояла в контрреволюционной группе молодежи и принимала прибывших к ней из Польши агентов польской разведки, — что предусмотрено ст.ст. 54–11 и 19–54 УК УССР;

14) **Миллер Станислав Константинович**, 1907 г. рождения, кустарь, не судился, — что он принимал участие в контрреволюционной группе молодежи в м. Славути и вел антисоветскую агитацию, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;

15) **Скальский Антон Иосифович**, 1878 г. рождения, ксендз, находился дважды под следствием по обвинению в контрреволюционной деятельности, — что он вел контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти среди польского населения на Украине, с 1919 по 1924 г. и в 1926 г. был связан с представителем 2-го отдела Польгенштаба в Румынии Мелабенским и оказывал содействие прибывавшим на Украину агентам польской и французской разведки. В этот же период (1919–1924 гг.) десятками переправлял через границу [в] Румынию агентов разведки, крупную буржуазию и других, передавал в Польшу шпионские сведения, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

16) **Ционтковский Феликс Адамович**, 1907 г. рождения, служащий, не судился, и

17) **Здиговецкий Адольф Исидорович**, 1908 г. рождения, служащий, не судился, — что они состояли в шпионской и контрреволюционной группировке, созданной ксендзом Федоровичем под видом религиозного кружка в м. Гнивани Винницкого округа, проводили антисоветскую агитацию и принимали участие в собирании для передачи в Польшу в 1926–1927 гг. шпионских сведений, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–6 и 54–10 УК УССР;

18) **Бушинский Леон Иосифович**, 1906 г. рождения, не судился, — что

С. В. Кобилянський, 1930 р.

С. К. Міллер, 1930 р.

*Кс. Антоній Скальський,
1930 р.*

*Ф. А. Ціонтковський,
1930 р.*

он, будучи активним учасником той же групування Федоровича, проводил антисоветскую агитацию и снабдил в 1927 г. уходящего в Польшу руководителя группы Яворского сведениями о Красной Армии, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–6 и 54–10 УК УССР;

19) **Кукуруза Сигизмунд Игнатович**, 1913 г. рождения, сын кулака, без определенных занятий, — что он в декабре 1929 г. покушался совместно с другими участниками группы на ограбление кассира Верхне-Олдачевского сах[арного] завода, — что предусмотрено ст. 16–56–17 УК УССР;

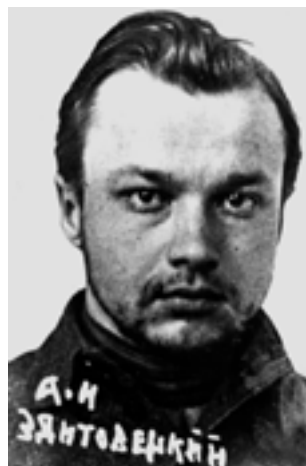
20) **Скавронская Елена Адольфовна**, 1879 г. рождения, без определенных занятий, не судилась, — что, будучи в курсе нелегальной связи обвиняемых Левинского, Свидерского, Наскренского с Польским консульством в Киеве и, являясь курьером для связи между консульством и указанными обвиняемыми, передавала в консульство шпионские материалы и получала для организации указания относительно проведения контрреволюционной и шпионской работы, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 19–54–4 и 54–6 УК УССР;

21) **Брудзинская София Леоновна**, 1899 г. рождения, учительница, не судилась, — что, будучи под идеологическим влиянием обвиняемого Лядыго, проводила контрреволюционную работу и агитацию против Советской Власти, руководила нелегальной учительской семинарией, где готовила кадры для проведения антисоветской деятельности, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;

22) **Бентковская Паулина Леоновна**, 1887 г. рождения, без определенных занятий, судилась за дачу взятки, и

23) **Михайловская Юлия Дмитриевна**, 1880 г. рождения, без определенных занятий, была дважды под следствием по обвинению в контрреволюционной деятельности, — что они проводили активную контрреволюционную деятельность, получали деньги из Польши, руководили нелегальной библиотекой в Житомире и проводили нелегальное воспитание польской молодежи, прививая ей контрреволюционные взгляды и проводя агитацию против Советской власти, переправляли молодежь в Польшу, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–10 УК УССР;

24) **Лядыго Иоан Яковлевич**, 1869 г. рождения, ксендз, судился за нарушение закона о регистрации в ЗАГСе, был под следствием по обвинению в шпионаже, — что он вел активную контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти среди польского населения в Прокуровском округе, через контрабандистов поддерживал нелегальную связь с Польшей, получал нелегально из Польши контрреволюционную литературу, принимал активное участие в переправе в Польшу польской молодежи и других лиц, получал из Польши контрабанду и переправлял туда деньги разным лицам, руководил нелегальной школой органистов и нелегальной учительской семинарией в контрреволюционных целях, —

А. І. Здiтовецький, 1930 р.

Л. Й. Бушинський, 1930 р.

С. І. Кукуруза, 1930 р.

О. А. Скавронська, 1930 р.

что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–6 и 54–10 УК УССР;

25) **Квасневский Сигизмунд Карлович**, 1877 г. рождения, ксендз, был под следствием по обвинению в шпионаже, — что он проводил антисоветскую работу и агитацию против Советской власти, был причастен к передаче молодежи в Польшу и принимал активное участие в нелегальной передаче им денег, — что предусмотрено ст.ст. 54–4 и 54–10 УК УССР;

26) **Барановский Яков Александрович**, 1873 г. рождения, без определенных занятий, не судился, — что он, зная о нелегальной связи обвиняемых Левинского и Свицерского с Польским консульством в Киеве, принимал участие в передаче в консульство шпионских материалов, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 19–54–3 и 54–6 УК УССР;

27) **Шишко Ричард Иустинович**, 1881 г. рождения, ксендз, судился за сокрытие церковных ценностей, вел активную контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти, через контрабандистов и других лиц был нелегально связан с Польшей, передавал закордон сведения об экономическом и политическом состоянии Украины и военные сведения, после ксендза Федоровича руководил активной контрреволюционной и шпионской группой молодежи в м. Гниvani, Винницкого округа, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

28) **Чирский Франц Фомич**, 1882 г. рождения, ксендз, проводил активную контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти среди польского населения на Украине, был нелегально связан с Польшей, откуда получал контрабанду, принимал участие в переправах закордон разных лиц, — что предусмотрено ст.ст. 54–3, 54–4, 54–5 и 54–10 УК УССР;

29) **Андрушевич Франц Антонович**, 1880 г. рождения, из дворян, ксендз, не судился, — что он вел активную контрреволюционную деятельность и агитацию против Советской власти, собирал и передавал закордон шпионские сведения, помогал отправке молодежи в Польшу, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР;

30) **Шиманский Иван Рафаилович**, 1873 г. рождения, служащий, находился под следствием за незаконное хранение оружия и хозяйственные преступления, — что он передавал в Польшу через Польское консульство шпионские материалы. Уезжая закордон в 1925 г., выполнил поручение обвиняемых Свицерского и Левинского и связался в Польше с членами «Кресового союза». От последних привез директивы на Украину, принимал активное участие в переправе в Польшу разных лиц, — что предусмотрено ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4 и 54–6 УК УССР;

31) **Новицкая Екатерина Викентьевна**, 1899 г. рождения, без определенных занятий, судилась за переход границы, шпионаж и контрабанду, — что она, находясь под идеологическим влиянием ксендза Шиманского, вела контрреволюционную работу и агитацию против Советской власти среди

С. Л. Брудзінська, 1930 р.

Ю. Д. Михайловська, 1930 р.

Кс. Сигізмунд Квасневський, 1930 р.

польского населения, — что предусмотрено ст. 54–10 УК УССР.

Принимая во внимание все вышеизложенное и учитывая, что преступления, совершенные вышепоименованными подсудимыми, были направлены на реставрацию власти буржуазии, прав помещиков и капиталистов и, учитывая социальную опасность подсудимых, Чрезвычайная сессия Верховного Суда, на основании ст.ст. 302, с 308 до 316 УПК и ст.ст. 42, 43 и 44 УК УССР

ПРИГОВОРИЛА:

Свидерского Яна Евстафьевича, Левинского Яна Ипполитовича, Скальского Антона Иосифовича, Наскренского Казимира Эдуардовича, Миодушевского Иосифа Яновича, Андрушевича Франца Антоновича — на основании ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР, — **к высшей мере социальной защиты — расстрелу**, — но принимая во внимание, что указанные обвиняемые сознались в своей преступной деятельности и осудили эту деятельность, а также учитывая их преклонный возраст, **высшую меру социальной защиты — расстрел — заменить лишением свободы сроком на десять лет каждого с поражением в правах, на основании 29 ст. УК УССР п. п. а, б и в, на пять лет каждого;**

Шишко Ричарда Иустиновича — на основании ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 и 54–10 УК УССР, — **к восьми годам лишения свободы и поражением в правах, на основании ст. 29 УК УССР п. п. а, б и в, на пять лет;**

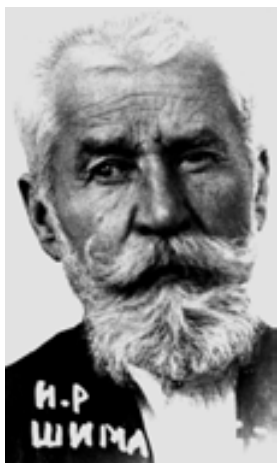
Чирского Франца Фомича — на основании ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5 и 54–10 УК УССР, — **к лишению свободы сроком на семь лет и поражению в правах, на основании ст. 29 УК УССР п. п. а, б и в, на пять лет;**

Забуского Феликса Францевича — на основании ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4 и 54–10 УК УССР,

Бентковскую Паулину Леоновну и Михайловскую Юлию Дмитриевну — на основании ст.ст. 54–11, 54–4 и 54–8 УК УССР,

Сагатовскую Марию Октавиановну — на основании ст.ст. 54–11, 54–3, 54–4, 54–5 и 54–10 УК УССР,

Кс. Ричард Шишко,
1930 р.

І. Р. Шиманський, 1930 р.

Квасневского Сигизмунда Карловича — на основании ст.ст. 54-4 и 54-10 УК УССР, — *к лишению свободы сроком на пять лет каждого с поражением в правах, на основании ст. 29 УК УССР п. п. а, б и в, на три года каждого;*

Кобылянского Станислава Владиславовича — на основании ст.ст. 54-11, 54-4, 54-6 и 54-10 УК УССР — *к лишению свободы сроком на пять лет с поражением в правах, на основании ст. 29 УК УССР п. п. а, б и в, на пять лет;*

Шиманского Ивана Рафаиловича — на основании ст.ст. 54-11, 54-3, 54-4 и 54-6 УК УССР — *к лишению свободы сроком на шесть лет с поражением в правах, на основании ст. 29 УК УССР п. п. а, б и в, на пять лет;*

Скавронскую Елену Адольфовну — на основании ст.ст. 54-3, 19-54-4 и 54-6 УК УССР,

Барановского Якова Александровича — на основании ст.ст. 54-11, 19-54-3 и 54-6 УК УССР,

Македонскую Людмилу Павловну — на основании ст.ст. 54-11, 54-6, 19-54-4 УК УССР,

Здитовецкого Адольфа Исидоровича и

Ционтковского Феликса Адамовича — на основании ст.ст. 54-11, 54-6 и 54-10 УК УССР,

Бушинского Леона Иосифовича — на основании ст.ст. 54-11, 54-6 и 54-10 УК УССР,

Кукурузу Сигизмунда Игнатовича — на основании ст.ст. 12, 16, 56-17 УК УССР,

Миллера Станислава Константиновича — на основании ст.ст. 54-11, 54-4 и 54-10 УК УССР,

Святзинскую Марию Антоновну — на основании ст.ст. 54-11, 19-54 УК УССР,

Мацевич Анну Витольдовну — на основании ст.ст. 54-11, 54-3, 54-4, 19-54-6 и 54-10 УК УССР,

Рудскую Антонину Феликсовну — на основании ст. 54-10 УК УССР,

Марецкую Ромуальду Францевну — на основании ст.ст. 54-11, 54-3, 54-4 и 54-10 УК УССР,

Буйновскую Галину Карловну — на основании ст. 54-12 УК УССР,

Брудзинскую Софью Леоновну — на основании ст.ст. 54-4, 54-11 и 54-10 УК УССР,

Новицкую Екатерину Викентьевну — на основании ст. 54-10 УК

УССР — *к лишению свободы сроком на три года каждого с поражением в правах, на основании ст. 29 УК УССР п. п. а, б и в, на три года каждого.*

Считая однако, что степень социальной опасности подсудимых **Ционтковского, Миллера, Святзинской, Рудской, Бентковской, Михайловской, Буйновской, Брудзинской** и **Квасневского** не требует обязательной изоляции, на основании ст. 48 УК УССР приговор в отношении этих лиц считать *условным*, назначив им *испытательный срок на три года;*

подсудимую **Сагатовскую** — по ст. 54-10 УК УССР, подсудимую **Буйновскую** — по ст.ст. 19-54-4 и 54-10 УК УССР, подсудимую **Македонскую** — по ст. 54-10 УК УССР, подсудимую **Рудскую** — по ст. 19-54-4 УК УССР, подсудимую **Святзинскую** — по ст.ст. 19-54-4 и 54-10 УК УССР, подсудимого **Кукурузу** — по ст. 54-10 УК УССР, подсудимых **Бентковскую** и **Михайловскую** — по ст. 19-54-6 УК УССР, подсудимую **Скавронскую** — по ст. 54-10 УК УССР, подсудимого **Ладыго** — по ст. 54-6 УК УССР, подсудимого **Чирского** — по ст. 54-6 УК УССР и подсудимую **Новицкую** — по ст.ст. 54-11 и 54-4 УК УССР считать *по суду оправданными.*

Всем обвиняемым на основании ст. 34 УК УССР **запретить проживание на Правобережной Украине сроком на пять лет.**

Осужденные, на основании ст. 46 УК УССР, освобождаются от конфискации имущества.

На основании части 2 и 3 ст. 27 УК УССР всем осужденным вышеперечисленным засчитывается срок, отбытый в предварительном заключении.

Вещественные доказательства: документы контрреволюционного содержания, не подлежащие распространению, согласно п. 2 ст. 69 УПК, сдать в архив.

Судебные издержки, на основании ст. 307 УПК, отнести за счет государства.

Приговор этот, согласно ст.ст. 315 и 382 УПК, вступает в силу с момента его оглашения и направляется к исполнению немедленно.

На основании ст. 313 УПК, мера пресечения, избранная ранее в отношении осужденных условно **Ционтковского, Миллера, Святзинской, Рудской, Бентковской, Михайловской, Буйновской, Брудзинской** и **Квасневского** *аннулируется* и таковых *немедленно освободить.*

Приговор окончательный и, на основании ст. 380 УПК, обжалованию не подлежит.

Председатель

[*Быстрых*]

Члены суда:

[*Сороцкий*]

[*Горчинский*]

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 68067-ФП. — Т. 1. — Арк. 1-19.

Копія. Машинопис.

№ 98

Висновки комісії Волинського науково-дослідного музею
про стан бернардинського монастиря
та інших архітектурних пам'яток м. Ізяслава
[6 листопада 1930 р.] *

Комісія в складі завідувача художнім відділом Волинського державно-науково-дослідного музею т. Антонова та завідувача історичним відділом того ж музею т. Ілюченка 19-го цього жовтня на підставі розпорядження Наркомосу від ... за ч ...** оглядала колишній Бернардинський монастир у м. Заславлі з метою виявити, що з даного монастиря може бути взято до Бердичівського музею.

Приймаючи до уваги, що такі подорожі зв'язані з матеріальними витратами, а також і іншими труднощами, комісія поставила собі завдання більш широке, а саме: оглянути всі пам'ятки старовини й мистецтва й виявити, чи має Заславль у сучасному його стані значення екскурсійного пункту, й які пам'ятки архітектурної старовини треба взяти на облік і під охорону.

Під час огляду виявилось: колишній Бернардинський монастир, як архітектурна пам'ятка 17 ст., з його прибудовами й стіною, що оточує монастир, і його сад з могилами, має першорядне значення, як пам'ятка художньої архітектури, так і культурно-історична, що висвітлює феодальну добу життя на Волині. В цьому відношенні його можна рахувати унікальним. Зараз будинок, як головний, так і прибудови знаходяться в гарній сохранный і не вимагають багато коштів для дальнішого їх збереження. Брати із цього історично-мистецького комплексу, щоб то не було й до якого б то не було музею, ні в якому разі неприпустимо, бо це значить виривати сторінки із цінної гарно збереженої книги.

Із розмов з населенням виявилось, що дещо із монастиря й Заславщини взагалі взято до Шепетівського та Київського музеїв. Так, наприклад, портрети фундаторів монастиря Яна Заславського з дружиною взято покійним професором Щербаківським до Києва. Ці портрети висіли в костелі на стіні, а під ними в шклянному посуді законсервовано й замуровано в стіну серця цих фундаторів. Такий ансамбль, що має велике політосвітне значення (вказує на тісний зв'язок пануючих верств із релігією в добу феодалізму) зі взяттям портретів втрачає науково-історичну цінність, тоді як ці ж портрети в Києві, відірвані від природнього їх оточення, теж втрачають найбільшу частину своєї наукової вартості.

* Датуються за змістом цього і суміжних документів.

** Дата і число розпорядження у документі не вказані.

До Шепетівського музею взято частину старого (початок 19 ст.) церковного архіву та деякі церковні речі. Такий спосіб будування одного музею за рахунок руйнації цінних історичних комплексів не можна рахувати правильним.

Зараз келії колишнього Бернардинського монастиря, що оточують костел, пристосовані до бупра, який в сучасний мент теж зліквідований і зараз там утримується чоловік 20 пересильних в'язнів. На це помешкання мається дві заявки: місцевого Коопташу та майстерень кустарів-шкірників. В разі, коли б це помешкання було передано одній із названих установ, то це повело б до дальнішої руйнації цього найціннішого на Україні культурно-історичного пам'ятника.

На думку комісії, монастир з усіма його прибудовами й садом, під яким, як кажуть місцеві мешканці, є підземні ходи, треба зробити культурно-історичним заповідником, закласти в ньому початок історично-краєзнавчого музею Заславщини, для чого келії монастиря в їх сучасному стані є цілком придатні навіть без усякого ремонту. Такий музей повинен стати науково-дослідним краєзнавчим центром, а також органом охорони всіх пам'яток культури й мистецтва, що знаходяться у великій кількості на терені бувшого Заславського повіту.

В самому Заславлі такими ціннішими пам'ятниками архітектури з'являються: стара синагога (а також інші синагоги), костел св. Яна, костел місіонерів св. Юзефа з усіма прибудовами, де зараз розташована військова частина, палац Сангушка й дуже гарні рештки колишнього магістрата, що його зруйновано кілька років тому на цеглу, не дивлячись на застереження місцевою завшколою, що це є цінний пам'ятник культури старого Заслава, стара сторожова башта та деякі приватні старі будинки. Взагалі про архітектуру Заславля відомий архітектор і описувач мистецтва Г.Лукомський у своїй книзі «Вольнская старина» (Київ, 1913 р.) пише: «В Заславле есть такие жемчужины зодчества, которые требуют тщательного оберегания».

Що енергійні засоби охорони пам'яток треба вжити негайно, про це каже те, що на рогах стін навколо кол[ишнього] Бернардинського монастиря зруйновано всі вежі (теж розібрано на цеглу), яких ще в 1926 р. було три й про охорону яких представником Волинського музею написано в тому ж 1926 р. відношення до місцевої адміністрації.

На підставі зазначеного комісія робить такі висновки:

- 1) колишній Бернардинський монастир із усіма прибудовами, костелом і садом зробити заповідником;
- 2) захистити його від руйнації, що неодмінно мусила б статись в разі заняття його Кооптахом або майстернями шкірників;
- 3) припинити дальніше вилучення із Заславля й Заславщини культурно-історичних та мистецьких речей;

4) заснувати в помешканнях кол[ишнього] Бернардинського монастиря красзнавчий музей;

5) повернути до цього музею ті речі, що їх забрано із Заславля й Заславщини;

6) доручити цьому музею охорону пам'яток культури й старовини Заславщини.

Члени комісії:

завідувач худ[ожнім] відділом

Волинського н[ауково]-д[ослідного] музею

[*Антонов*]

завідувач історичним відділом

Волинського н[ауково]-д[ослідного] музею

[*Люченко*]

*ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 9. — Спр. 1483. — Арк. 55.
Копія. Машинопис.*

№ 99

Касаційна заява мешканця м. Фастова Б. Бочковського,
засудженого у справі ксьондза Ф. Андрушевича
18 липня 1931 р.

Тов. Прокурору республіки Хар[ь]кова
от осужденного кол[л]егией ГПУ УССР
к высылке на 5 лет
Бронислава Степановича Бочковского

Заявление.

Прошу покорно Вас обратит[ь] Ваше внимание, что я невин[н]о осужден, преступлений никаких не совершил. Не чувствуя за собой вины, я был арестован 6 февраля 1931 г. Киевским ДТО ЮЗ на заводе в Фастове «Красный Октябрь». Обвинений мне не было пред[ъ]явлено до 13 марта. Не зная, за что меня посадили в одиночку, я начал писать начальнику ДТО ЮЗ заявления, за что меня арестовали, я не чу[в]ствую за собой вины. После моих заявлений я был взят на допрос. Было пред[ъ]явлено мне обвинение контрреволюцион[н]ый шпионаж, что я давал свединья ксензу и что меня завербувал ксензь Андрушкевич *. Сидя в одиночке, большой язвой желудка, пища, та, которой я питался, для меня вредила. Сидя в одиночке, в вагоне рядом со мной доктор с Бирзулы Красновец, который был

* Помилка, йдеться про ксьондза Ф. Андрушевича.

ран[ь]ше меня взят на допрос и по приезде с допроса говорил нам, арестованным, что, хотя вы и не виноваты, так вы должны подписать то, что вам следователь скажет, а если вы не подпишете, так вас будут держать до тех пор, пока вы не напишете. И на допросе сидя сутки и начал сидеть другие, бес[с]он[н]ица, боль желудка — все это привело в обморочное состояние головы. Я себя вымышлен[н]о оговорил.

Пред[ъ]явлено мне следователем тов. Бединским, что меня завербувал ксензь в 1924 г. на рождество, и что я давал свединья ксензу о раскулачивании крестьянства, что крестьянство недовольно на советскую власть. Прошу вас обратить ваше внимание, что это есть не верно, бо крестьянство в 1924 г. не раскулачивалось, а получало землю помещиков и лесную, и мне десятину наделили. Кроме того, на рождество я дома не был, а работал в мельнице машинистом, когда он ездил с колядой, кроме того, что он ездил с органистом и был подводчик, и была чужая девочка, так что я не мог давать свединья. [...]

На допросе я предложил и показал эскиз сверленого станка, которого я изобрел в одиночке под арестом, а мне было заявлено, чтоб я написал раскаяние и заявление на обороте, так как на тебя есть показания ксенза и Пилькевича, а если не раскаяся, так мы тебя рас[с]треляем. И все это поде[й]ствовало на мою психику, и я написал раскаяние. [...]

Я просил очную ставку, мне не дали. Те доносы и показания, по которым меня арестовали и судили, они есть неверны и вымышлены. Я за собой вины не чу[в]ствую. [...]

Я все время работал, днем и ночью, не имел выходных дней, мне больно и жалко, что я невин[н]о осужден.

Проситель **Бронислав Степанов Бочковский**

18/7 — 1931 года,
гор. Фастов, Клубная, № 7.

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 62582-ФП. — Т. 1. —
Арк. 187–189 зв. Оригінал. Рукопис.*

№ 100

Постанова Особливого відділу УВО і ДПУ УСРР
про припинення слідства у справі ксьондза Ф. Андрушевича
21 жовтня 1931 р.

Гор. Харьков, 1931 года, октября 21-го дня, пом[ощник] уполномоченного 1[-го] отд[еления] ОО УВО и ГПУ УССР Кауфман, рассмотрев след-

дело по обвинению Андрушевича Франца Антоновича в совершении преступлений, предусмотренных ст. 54-3, 4, 6 и 9 УК УССР,

нашел:

учитывая, что Андрушевич *осужден уже за указанные преступл[ения] по др[угому] делу**,

постановил:

в порядке ст. 4 УПК следдело за № 2 в отношении Андрушевича Франца Антоновича, 1880 г., украинца села Яблоньки Подольской губ[ернии], происходящего из дворян, священнослужителя, прекратить и сдать в архив УСО ГПУ.

Пом[ощник] уполномоченного 1-го отд[еления] ОО УВО **Кауфман**

Согласен: пом[ощник] нач[альника] 1-го отделения ОО УВО **Самойлов**

Утверждаю: зам[еститель] нач[альника] ОО УВО и ГПУ УССР **Карелин**

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 62582-ФП. — Т. 1. — Арк. 145.
Оригінал. Машинопис, рукопис.*

№ 101

Лист Ямпільського райвиконкому до ВУЦВК
про влаштування складу зброї і будівельних матеріалів
у приміщенні костьолу м. Ямпіль
21 січня 1932 р.

Ямпільський РВК, надсилаючи при цьому постанову президії РВК про розірвання умови релігійної громади з РВК, пояснює: всього в районі поляків — 884, з них під обслуговування Ямпільського костьолу, як це видно з прикладеної карти, відходить лише 5 сіл, в яких польського населення за переписом статбюро всього 274 чол[овіки].

Другий костьол в районі, розташований в с. Дзигівці на віддаленні 12 км, цілком зможе обслужити це польське населення.

Костьол в Ямполі закритий вже 5 м[іся]ців, а обслуговуючий персонал (ксьондз) відсутній коло двох років. Положення з ремонтом костьолу пояснює цілком прикладена при цьому пояснювальна записка інспекторів культів при РВК.

* Виділені курсивом слова вписано чорнилом до машинописного тексту документа.

Зараз в районі проводиться надзвичайно велике будівництво по лінії охорони кордонів, побудова зміцнюючих будівель та розташування на терені Ямпільського р[айо]ну військових частин в великій кількості ставить перед нами питання про відведення для охорони зброї та деякої частини (найбільш важливої) будівельних матеріалів. Положення Ямпільського р[айо]ну, як району сільського, не дає ніякої змоги задовольнити потреби цих військових частин.

Помешкання костьолу цілком придатне для такої мети. Всі формальності ще не закінчені, але, на нашу думку, тримати надалі костьол, як релігійне помешкання, та ще до того і не використане в той час, коли стає питання про відбирання шкіл та лікарень, для району цілком неможливе.

Чекати з оформленням матеріалів ми не можемо через те, що склепних помешкань в районі зовсім немає. Надсилаючи всі матеріали, просимо прискорити вирішення питання.

Голова Ямпільського РВК

Нефедова

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 7. — Спр. 171. — Арк. 33.
Оригінал. Машинопис.*

№ 102

Акт обстеження комісією Маріупольської міськради
приміщення костьолу
17 жовтня 1932 р.

1932 г., 17 октября мы, нижеподписавшиеся чл[ены] горсовета Горбик Г.С., техник коммуналдела Баев Н.В. на основании распоряжения зав. ком[мунального] отдела т. Морозова произвели обследование римско-католического костела, находящегося в аренде римско-католической общины, в присутствии пастора костела Вагнера А.К. на предмет выявления хозяйственного состояния здания костела и необходимости нужного ремонта.

При осмотре оказалось, что здание костела еще крепкое, но находится в запущенном бесхозяйственном состоянии. Не наблюдается внимательного хозяйственного отношения к зданию со стороны арендаторов, которые бы содержали здание в надлежащем порядке. Для приведения здания в надлежащее состояние необходимо произвести нижеследующие ремонтные работы:

1. Окрасить железн[ую] крышу промазкой фальцев и гребней.
2. Произвести сплошную перетирку штукатурки наружных стен со сменой 20% негодной штукатурки.

3. Застеклить до 50% всех оконных переплетов, т.к. в них или совершенно нет стекол, или они разбиты, или забиты фанерой.

4. Произвести перетирку штукатурки стен, сводов и куполов внутри здания.

5. Произвести побелку снаружи и внутри здания.

6. Окрасить деревянный пол со шпаклевкой, а также окрасить и оконные переплеты, о чем и составлен настоящий акт.

Член горсовета

Торбик

Техник отдела коммунального хозяйства

Баев

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 49. — Арк. 14.
Оригінал. Машинопис.*

№ 103

Протокол зборів мешканців м. Рыково
з приводу закриття
римо-католицького костялу
30 листопада 1932 р.

Присутствовало: 164 чел.

Председатель т. Кизильштейн.

Секретарь т. Голембиевский.

Повестка дня:

О закрытии римско-католического костела.

С л у ш а л и: Доклад т. Олейникова об антирелигиозной работе и о закрытии костела в г. Рыково.

В прениях выступали 18 чел.

П о с т а н о в и л и: Взять решительный курс по укреплению антирелигиозной работы, добиться максимального охвата ячейками СВБ, добиться углубленной и систематической антирелигиозной пропаганды. Требовать перед правительственными органами закрытия костела в г. Рыково, как очага контрреволюционной агитации. (*Решение принято единогласно*).

Председатель

Кизильштейн

Секретарь

Голембиевский

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 48. — Арк. 30.
Оригінал. Машинопис.*

№ 104

Доповідна записка Рыковської міськради
Спілки воєвничих безвірників Донецької області
про роботу серед католиків
27 грудня 1932 р.

С начала проведения антирождественской кампании со стороны рабочих и служащих нацменьшинств Рыковского металлургического завода «Чермет», рудников и прочих организаций были выражены массовые требования о закрытии имеющегося в г. Рыково (почти бездействующего) римско-католического костела, на что союзом безбожников было обращено особое внимание и была проведена среди нацменьшинств-католиков следующая массовая разъяснительная работа: создано общегородское собрание немцев и поляков, на котором присутствовало 164 чел., и вынесено единогласное решение о закрытии костела, такие же собрания и беседы проведены среди немцев на рудниках «Юнком», «К. Маркс», немецких хуторах Лесное и Терновая Балка.

По заводу «Чермет», УКСу и другим организациям всего проведено 6 собраний и 9 бесед. В местах, где имеются немцы, поляки и прочие национальности католического вероисповедания, и на всех собраниях вынесены единогласные решения о закрытии костела (протоколы при этом прилагаются).

Кроме того, была проведена массовая работа по сбору подписей среди католиков, требующих закрытия костела, при чем было собрано подписей: по РГЗ «Чермет» — 111; по УКСу — 48; по рудн[икам] и проч[им] орг[анизациям] — 420; по хут[ору] Терн[овая] Балка — 41; собрание пятидесятки — 30. Всего: 650 подписей.

Кроме того, вынесены единогласные решения общих собраний католиков, на которых присутствовало 400 чел.

Из имеющихся представленных бывш[им] костельным советом списков всего по району числилось 548 чел. верующих католиков. Но при проверке этих списков выявилось, что 90 чел. совершенно не дали своих подписей в том, что они являются верующими, и эти 90 чел. были введены в списки без их ведома, умышленно, с целью увеличения состава верующих.

Кроме того, при частичной, более тщательной проверке установлено, что в списках верующих католиков были введены некоторые лица без их ведома и сделаны за них поддельные подписи, о чем имеются прилагаемые заявления. Таким образом, установлено, что среди имеющихся подписей на закрытие костела охвачено верующих около 90%.

Принимая во внимание требования подавляющего большинства рабочих, служащих и прочего населения-католиков Рыковского р[айона] на о закрытии костела, а также учитывая то, что костел в продолжении около двух лет почти бездействует и требует большого ремонта, от которого пятидесятка категорически отказалась, а также отказалась вообще от содержания костела.

Горсовет безбожников со своей стороны считает необходимым и вполне законно обоснованным закрытие костела в кратчайший срок.

Председатель горсовета с[оюза]
в[оинствующих] безбожников

Олейников

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 48. — Арк. 13.
Оригінал. Машинопис.*

№ 105

Витяг з протоколу № 176 засідання судової трійки ПП ОДПУ
Північного краю про позбавлення ксьондза В. Ільгіна
права на проживання у м. Харкові та інших місцевостях СРСР
1 січня 1933 р.

С л у ш а л и: 4. Пер[есмотр] д[ела]-ф[ормуляра] № 8254 на Ильгина Викентия Адамовича (О[собое] с[овещание] [при] К[оллегии] ОГПУ от 7 января 1927 г.: по ст. 58–10, 58–17, 58–18 УК з[а]к[лючение] [в] лаг[ере] ср[оком] на три года, по отб[ытию] ср[ока] наказ[ания] пост[ановлением] О[собого] с[овещания] [при] К[оллегии] ОГПУ от 15 декабря 1929 г. высл[ан] в Севкрай на три года, конец срока 25 октября 1932 г.).

П о с т а н о в и л и: По отбытии срока ссылки Ильгина Викентия Адамовича лишит права проживания в 12 п[унктах] Уральской обл[ас-ти], погранрайонах и той местности, откуда выслан сроком на **т р и** года.

Верно: нач[альник] УСО ПП ОГПУ Севкрая *

*ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 1. — Спр. 5249. — Арк. 49.
Завірена копія. Машинопис на бланку.*

* Підпис нерозбірливий.

№ 106

Доповідна записка Риковської міськради
Донецькому облвиконкому про закриття костьолу
17 січня 1933 р.

Помещение имевшегося в г. Рыково римско-католического костела за последние 2 года посещалось с молитвенной целью лишь незначительной частью немецкого и польского населения (50–100 чел.), причем только в летний период, так как в нем отсутствует приспособление для отоплений и пришло в негодность большинство оборудования, перечисленного в прилагаемом акте технического осмотра.

На предложение горсовета произвести надлежащий ремонт помещения пятидесятка костела и вся община категорически отказались и вынесли свои официальные решения о передаче помещения горсовету, при чем за последнее время из состава пятидесятки выбыло 30 чел. и взамен выбывших никто не вступил.

Точного количественного состава верующих по костелу не имелось, но по предположенным сведениям костельного совета числилось количество верующих, проживающих в разных местах района (рудники, поселки и город) — 458 чел., при чем это количество исходило не только из верующих, а из польского и немецкого населения вообще, при чем во время проведения собраний подавляющим большинством этого населения вынесены решения о закрытии костела и передаче этого помещения под культурные нужды (протоколы собраний при этом прилагаются).

По статистическим данным горсовета за 1930–[19]31 гг. по г. Рыково и его окрестностям числилось всего взрослого населения католического вероисповедания 977 чел., и учитывая прирост населения 10% за один год — 98 чел., таким образом, количество взрослого населения римско-католического вероисповедания на 1 января [19]33 г. составляет 1075 чел. Охвачено собраниями и вынесли решение о закрытии костела 1050 чел., что составляет 98% по отношению всего взрослого населения католического вероисповедания.

Принимая во внимание просьбу собрания пятидесятки костела, а также требования 1050 чел. рабочих и служащих католического вероисповедания и 27.000 чел. прочих национальностей, кои требуют закрытия костела и церкви, Рыковский горсовет вынес свое решение о закрытии костела и передаче помещения для культурных надобностей. Выписка из решения президиума при этом прилагается.

Зам[еститель] пред[седателя] горсовета
Секретарь горсовета

*Разуменко
Мартынов*

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 48. — Арк. 6.
Оригінал. Машинопис.*

№ 107

Повідомлення Донецькому облвиконкому і Риківській міськраді про згоду ВУЦВК на закриття костельу у м. Риківу 21 січня 1933 р.

Секретаріат Президії ВУЦВК не суперечить проти вилучення з користування рельгромади римсько-католичного костельу в м. Риковому на підставі ст. 373 Адмін[істративного] кодексу УСРР.

Т.в.о. завід. Секретаріату Президії ВУЦВКу [Кривохатський]
Інспектор в справах культів [Катунін]

ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 48. — Арк. 1.
Копія. Машинопис.

№ 108

Протокол № 2 загальних зборів Маріупольської римокатолицької громади про ремонт костельу 26 березня 1933 р.

К 12 часам дня [собрание] не состоялось ввиду неявки кворума членов, настоящее собрание считается законным. На собрании присутствовало 28 членов зарегистрированных и незарегистрированных 12 человек, в присутствии представителя власти т. Шейнцвега, председателя Соколя Казим[ира] и секретаря Вег О.И.

Повестка дня:

1. Положение костела.
2. Текущие дела.

Слушали: Доклад председателя т. Соколя о состоянии костела.

Жимайтис: Если горсовет нам поможет в смысле материала по твердым ценам, тогда ремонт делать будем.

Щербук: Мое мнение: помещение сдать горсовету добровольно ввиду того, что у нас средств нету для ремонта.

Дервянкина: То[го] же мнения.

Клименко: Как будет положение... *, если сдать помещение горсовету? Не должна наша община распадаться.

Постановление: Заслушали доклад председателя церковного совета т. Соколя К. о состоянии костела, мы верующие, присутствовав-

* Одне слово нерозбірливо.

шие на данном собрании римско-католической церкви, вследствие невозможности содержания костела, ввиду отсутствия средств — отказываемся и просим горсовета принять помещение костела, считая с этого дня договор расторгнутым добровольно.

1) Одновременно просить горсовета разрешить помещение использовать под интернациональный клуб; 2) при клубе открыть школу польско-немецкую; 3) передача нам, прихожанам, культового имущества, временно просить горсовет о разрешении подыскать нам помещение для молитвенных обрядов; 4) просить горсовет ввиду приближения праздника св. Пасхи оставить за нами костела до окончания праз[д]ника, то есть до 20 апреля 1933 г.

Председатель **К. Соколь**
Секретарь собрания **Вег**
Член совета **Эберле***

ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 49. — Арк. 8–9.
Оригінал. Рукопис.

№ 109

Протокол загальних зборів працівників Маріупольської швейної фабрики про закриття костельу 31 березня 1933 р.

Присутствовало: 1265 чел.

Президиум: Глушенко, Хвостова, Келеш, Федюшина, Крыловецкая, Голик.

Слушали: Информацию т. Резака о расширении сети культурных учреждений для поднятия политуровня рабочих масс.

Постановили: Поставленная перед нами задача январским пленумом ЦК и ЦКК о поднятии культурного уровня трудящихся, вооружив их марксо-ленинской теорией, требует расширения сети культурных учреждений за счет закрытия не нужных рабочему классу очагов дурмана, контрреволюционных гнезд как церкви, синагоги, костелов и др. контрреволюционных гнезд. Поэтому мы, рабочие, ИТР и служащие Мариупольской швейфабрики требуем от горсовета повышения своего культурного уровня, для чего закрыть никому не нужное помещение костела (римско-католи-

* Далі — 40 підписів членів громади і додатковий аркуш з 20 підписами тих членів громади, що не були на зборах.

чекс[ого]) по ул. Апатова, которую использовывала кучка эксплуататоров для одурманивания трудящихся масс, для построения дворца культуры.

Долой религиозный дурман, веками угнетавший трудящийся люд!
Да здравствует культурная революция!

Президиум

*Федюшина
Хвостова
Келеш **

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 49. — Арк. 10.
Оригінал. Машинопис.*

№ 110

**Повідомлення Маріупольського міськфінвідділу міськраді
про фінансову заборгованість римо-католицької громади
31 березня 1933 р.**

В зв'язку з тим, що за римсько-католицькою громадою рахується недоплата по місцевих податках, податок з будівлі та ренти в сумі 600 крб., а тому прохаю про розірвання договору й відібрання відведеного в користування громади молитвенного будинку й культового майна.

Зав. міськфінвідділу

Корнієнко

Інспектор мас[ових] платежів

Фейнас

*ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 49. — Арк. 12.
Оригінал. Машинопис.*

№ 111

**Протокол допиту настоятеля Київського костельу
св. Олександра ксьондза Б. Блехмана
2 вересня 1933 р.**

**СОБСТВЕННОРУЧНОЕ ПОКАЗАНИЕ АРЕСТОВАННОГО КСЕНДЗА
БОЛЕСЛАВА КОНСТАНТИНОВИЧА БЛЕХМАНА, ПОДАННОЕ
2 СЕНТЯБРЯ 1933 г.**

Родился я в 1876 г. Родители мои чиновничьего состояния были люди небогатые, но дали мне однако среднее образование. По окончании гим-

* Ще два підписи нерозбірливі.

н[азии] в Сувалках в 1899 г. я поступил в Житом[ирскую] дух[овную] семинарию, которую кончил в 1903 г. Занимал несколько должностей в разных местах епархии и, наконец, в 1910 г. был назначен законоучителем Киев[ских] учебн[ых] зав[едений], на какой должности застала меня революция 1917 г. К Советской власти я с самого начала ее появления на Украине относился к ней весьма недружелюбно и, вдохновляемый моим прямым начальником прелатом Скальским, согласно при этом инструкции епископа Дубовского о ведении и внедрении польскому населению польский националь[ный] патриотизм, проявлял свое недружелюбие следующим образом. Принадлежа к обществу просветительному «Macierz» в Киеве, я еще в качестве закон[оучителя] учебн[ых] зав[едений] в Киеве старался воспитать молодежь, мне вверенную, в узком националистическом духе, приготовить из неа кадры будущих борцов за великую Польшу, а в период 1917–1920 [гг.], будучи духовником польского населения окрестностей Киева, т.е. Ирпеня и прочих местностей под городом, старался дискредитировать Совет[скую] власть, распространяя сплетни об ее мнимом преследовании религии и национальности польской, имея в этом помощников: Викентия Кубальского и Антона Полега. Будучи дальше в периоде 1920–1927 гг. уже настоятелем Вышевичского костела, я старался дальше дискредитировать Совет[скую] власть среди польского населения, а также, проводя узкую националистическую политику, старался так повлиять на польскую молодежь, чтобы впоследствии из ее рядов вышли кадры будущего польского войска, могущего оказать поддержку полякам на случай их вторичного вторжения на Украину. Помощниками мне в этом деле были органист Маевский, ризничный Адольф Свенцицкий, Александр Горай — лесник Крымского лесничества — и другие, которых имен уже не помню. Подобную работу проводили и мои ближайшие соседи-сотоварищи, ксендз Романовский в Малине и ксендз Кривенчик в Коростышеве. При-

Кс. Б. Блехман

Кс. Й. Воронич

ехавши наконец в Киев на постоян[ное] жительство [в] 1927 г., я не прекратил своей контрреволюционной работы, которая, кроме того, носит характер шпионский. Я информировал за границу при помощи писем к ксендзу Болеславу Петкевичу о мнимом гонении на религию, о голоде, царящем на Украине, и пр. Я три раза посылал епископу французскому Неве, живущему в Москве и собирающему сведения о состоянии церкви католической в СССР для информации Ватикана, известия о числе ксендзов, находящихся на свободе, костелов, о бедственном положении последних, о гонении на священников и прочее. Делал это при помощи гр. Шрамкова М.Н., некой дамы из Христиновки, носящей фамилию Станевич (или что-то в этом роде) и армянина Мкртича Егояна, москвича или киевлянина, под предлогом получения при их содействии елєя для костелов нашей епархии, который благословляется только епископом. В Киеве я до конца проводил среди польского населения националистич[ескую] контрреволюционную работу, внедряя прихожанам своим сию мысль, что это земля, принадлежащая некогда Польше, должна и теперь ей принадлежать, и о необходимости восстановления Великой Польши. Специальных помощников в этом деле я не имел, но находил и в среде даже молодежи охотников подобных политических воззрений, — вроде Карла Чеканиса и Эдуарда Гжегожевского.

С польским консульством я личных сношений не * имел и поддерживал связь с ним при помощи гражд[анки] Марии Сковронской, которая приносила мне из консульства подарки, состоящие из всевозм[ожных] явств, деньги для помощи мне и беднейшим ксендзам (имело это место в течение последних четырех лет, так, вероятно, раза 4–5) от общества «Кресы» в Польше. В обществе этом участвует, как мне говорил когда-то кс. Наскрєнский, бывшая помещица Сагатовская, Грохольская из-под Винницы и другие, которых имена мне не известны. Сковронская приносила мне также часто деньги на исполнение треб — на мессы и панихиды, а получила раза 3 информационные письма о положении церкви католич[еской] в СССР, подобные содержанием тем письмам, которые я посылал и французскому епископу Неве. Признавая, что все вышеизложенные факты есть не только не лояльные в отношении Советской власти, а явно контрреволюционные и шпионские, тем более, что от сией Власти я до сих пор не терпел никакого прєследования. Я приношу свое раскаяние и прошу прощения, обещаю в будущем порвать со всем прошлым, а к Советской власти и ея распоряжениям относиться лояльно и честно. Более подробные, искренние показания о моей контрреволюционной деятельности, а также о всех известных мне соучастниках оной и моей связи по контрреволюционной деятельности как с польским кон-

* В оригіналі частка «не» закрєслєна.

сульством, так и с другими лицами и за границей я дам дополнительно.

2 сентября 1933 г.

Кс. Б. К. Блєхман

Протокол принял:

Бренєр

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 61386. — Т. 1. — Арк. 5–7.
Оригінал. Рукопис. Автограф.*

№ 112

Анкєта заарєштованого настоятеля Миколаївського костьолу
ксєндза Х. Зиска *
26 верєснєя 1933 р.

*За дачу ложных сведений обвиняемый
несет уголовную ответственность.*

АНКЄТА ОБВИНЯЄМОГО

1. Фамилия *Зыско*
2. Имя и отчество *Христиан Леонтєвич*
3. Год рожд. *1897*
4. Место рожд. *с. Шнаєр, Николаєвского округа*
5. Адрес *г. Николаєв Глазнаповская 32*
6. Профєссия *священнослуж[итель]*
7. Профсоюзная принадлежность *ксєндз*
8. Место службь и должность или род занятий *польский костєл г. Николаєва*
9. Социальное положение —
10. Социальное и политическое прошлое *из рабочей семьи*
11. Гражданство и национальность *УССР, поляк*
12. Образование *неоконч[енное] высш[ее]*
13. Партийность *б/п № билєта*
14. Категория воинского учета —
15. Имущественное положение *неимуций*
16. Состояние здоровья *здоров*
17. Сведения о прежних судимостях и нахождении под следствием *нет*
18. Члены семьи (степень родства, место службь и должность или род занятий и адрес) — перечисляются: отец, мать, сестры, братья, сыновья и дочери *мать Мария, 66 л.*

Подпись обвиняемого

Кс. Зыско

* Анкєта заповнєна в Одєському обласному вїддїлі ДПУ.

Кс. Христиан Зиско

1. Особые внешние приметы обвиняемого * _____
 2. Ст. ст. обвинения _____
 3. Особые замечания _____
- Подпись лица снявшего анкету ** _____

Примечания: 1. Анкета заполняется четко и разборчиво (на украинском или русском языке) лицом, ведущим следствие или дознание, со слов обвиняемого; анкетные сведения проверяются по документальным данным.

2. Социальное положение обвиняемых классифицируется в порядке директивы ГПУ УССР от 15-VII-1930 г., за № 96153.

*ДА СБ України, Миколаїв. — Спр. 10639-С. — Арк. 2-2 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 113

Анкета заарештованого настоятеля Єнакіївського костельу
патера Ф. Пфлуга
15 жовтня 1933 р.

АНКЕТА ОБВИНЯЕМОГО ***

1. Фамилия *Пфлуг*
2. Имя и отчество *Фердинанд Иосифович*
3. Год рожд. *1894 г.*
4. Место рожд. *с. Потемкино Высокопольского р[айо]на Д[непро]-петров[ской] обл[асти]*
5. Адрес *г. Рыково, Межевая ул., д. № 175*
6. Профессия *священ[н]ослуж[итель]*
7. Профсоюзная принадлежность —
8. Место службы и должность или род занятий *г. Рыково, священник Римско-католической церкви*
9. Социальное положение *священ[н]ослужитель*
10. Социальное и политическое прошлое *из семьи крестьянина колониста-кулака*
11. Гражданство и национальность *СССР, немец*
12. Образование *высшее*

* Тут і далі не заповнено.

** Підпис відсутній.

*** Анкета заповнена у Риковському відділенні Донецького обласного відділу ДПУ УСРР.

13. Партийность *б/п* № бил[ета] —
 14. Категория воинского учета *не состою*
 15. Имущественное положение *не имущий*
 16. Состояние здоровья *здоров*
 17. Сведения о прежних судимостях и нахождении под следствием *в 1924 г. судим за нарушение правил кодекса закона о труде — присужден к 150 руб. штрафа. В 1927 г. был под следствием [в] Одесск[ом] ГПУ*
 18. Члены семьи (степень родства, место службы и должность или род занятий и адрес) — перечисляются: отец, мать, сестры, братья, сыновья и дочери *мать Марьяна — 70 лет, с. Потемкино, на иждивении брата Франца; брат Франц — 37 лет, рабочий Мясопрестра около Каховки; брат Рафаил — 26 лет, тоже там; брат Антон — 43 г., в ссылке в Сибири; брат Иосиф — 35 лет, в ссылке в Сибири; сестра Тереза — 34 г., в Люксембургском р-не замужем; сестра Мария — 29 лет, в с. Потемкино*

Подпись обвиняемого

Пфлуг

1. Особые внешние приметы обвиняемого _____
2. Ст[атьи] обвинения 54–6 и 54–11 УК УССР
3. Особые замечания _____

Подпись лица, снявшего анкету *

*ДА СБ України, Луганськ. — Спр. 19286. — Т. 5. — Арк. 5.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 114

Постанова Донецького облвідділу ДПУ УСРР
 про пред'явлення патеру Ф. Пфлугу обвинувачення
 у розвідувальній діяльності на користь Німеччини
 9 листопада 1933 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ (о предъявлении обвинения)

Город Сталино, 9 ноября, нач[альник] 2-го отделения Особого отдела Донецкого областного отдела ГПУ УССР — Бугославский, рассмотрев следственный материал по обвинению гр[аждани]на Пфлуга Фердинанда Иосифовича в преступлениях, предусмотренных ст. 54-6 УК УССР,

* Підпис нерозбірливий.

нашел:

что произведенными следственными действиями установлено: Пфлуг Фердинанд Иосифович занимался разведывательной деятельностью в пользу Германии.

На основании ст. 126 УПК и руководствуясь ст. 127 УПК УССР привлечь гр[аждани]на Пфлуга Ф.И. в качестве обвиняемого, предъявив ему обвинение по ст. 54-6 УК УССР, о чем копией настоящего постановления сообщить областному прокурору.

Нач[альник] 2-го отделения ОО

Бугославский

«Согласен»: нач[альник] Особого отдела

Ушаков

«Утверждаю»: вр. нач[альника] Доноблотдела ГПУ УССР

Заславский

Обвинение по ст. 54-6 УК УССР мне предъявлено, содержание ст. УК разъяснено:

Пфлуг

*ДА СБ України, Луганськ. — Спр. 19286. — Т. 4. — Арк. 51.
Оригінал. Машинопис.*

№ 115

Протокол очной ставки
 між заарештованими патерами А. Вагнером
 і Ф. Пфлугом
 19 листопада 1933 р.

ПРОТОКОЛ ОЧНОЙ СТАВКИ,

произведенной 19-го ноября 1933 г. в Особом отделе ДО ОГПУ между обвиняемыми Вагнером Адамом Касперовичем и Пфлугом Фердинандом Иосифовичем.

Очную ставку проводят нач[альник] 2 отд[еления] ОО ДО ОГПУ Бугославский (допр[ашивает] Пфлуга), уполном[оченный] ОО УВО ГПУ УССР Левин (допр[ашивает] Вагнера).

Вопрос обвиняемым Вагнеру и Пфлугу: Знаете ли Вы друг друга и каковы Ваши взаимоотношения?

Отвечает обв. Пфлуг: Присутствующего здесь патера Вагнера я знаю примерно с 1914 г. по совместной учебе в духовной семинарии. Оба мы католические патеры, по национальности немцы. Общность[ю] идеоло-

гии, воспитания и политических убеждений, а также совместное* участие[м] в работе немецкой контрреволюционной организации обусловлены наши дружественные взаимоотношения**.

Отвечает обв. Вагнер: Обв. Пфлуга я знаю с 1914 г., лично знаком с ним с 1918 г. и тесно связан с 1931 г. В остальном я целиком подтверждаю показания обв. Пфлуга.

Вопрос обв. Пфлугу: Когда, в какую именно контрреволюционную организацию вербовал Вас Вагнер и какие дал конкретные задания?

Ответ: Летом 1931 г. ко мне в г. Рыково приехал Мариупольский патер Вагнер и завербовал меня в члены немецкой шпионско-повстанческой организации. При вербовке Вагнер поручил мне сбор шпионских сведений о рыковских заводах, ближайших шахтах и немколониях; вести национал-фашистскую пропаганду среди немцев-колонистов и вербовать надежных людей для создания диверсионно-повстанческой ячейки. Я спросил Вагнера, верит ли он в безопасность существования и работы указанной к[онтр]р[еволюционной] организации. Вагнер ответил, что, несмотря на свою многочисленность, организация хорошо законспирирована, т.к. состоит, из целиком проверенных людей и руководят ею опытные германские разведчики. Кроме того, организация использует испытанные методы конспирирования еще во времена существования т.н. легальных немецких националистических союзов в СССР.

Вопрос обв. Вагнеру: Подтверждаете ли Вы показания обв. Пфлуга?

Ответ: Да, подтверждаю, целиком и полностью.

Вопрос обв. Пфлугу: Говорил ли Вам Вагнер о связи с Германией и каким путем эта связь осуществлялась?

Ответ: Да, говорил. При вербовке Вагнер говорил мне, что ему удалось возобновить связь с находящимся в Германии Ламбоем через немца — доктора химии, являющегося в г. Мариуполе представителем иностранной фирмы, экспортирующей товары из СССР. Частично связь с границей осуществлялась через капитанов иностранных пароходов, приходящих в Мариупольский порт.

Вопрос обв. Вагнеру: Подтверждаете ли Вы показания обв. Пфлуга?

Ответ: Да, подтверждаю, целиком и полностью.

Вопрос обв. Пфлугу: Виделись ли Вы с патером Вагнером после вербовки и какие вели с ним разговоры?

Ответ: Виделся неоднократно. Последний раз мы с Вагнером виделись в начале сентября 1933 г., когда он приезжал ко мне в Рыково. Я передал ему тогда ряд сведений шпионского характера о состоянии немколоний, настроениях немцев-колонистов и рабочих промышленности. Одновремен-

* Треба: *совместным*.

** В оригіналі тут і далі під текстом кожної відповіді — підписи патерів.

но я сообщил Вагнеру о проведенных мною вербовках в члены нашей контрреволюционной организации. В свою очередь Вагнер сообщил мне, что продолжает успешно вести разведывательную и организационную работу в пользу Германии, совместно с доктором химии, о котором он упоминал ранее.

Вопрос обв. Вагнеру: Подтверждаете ли Вы показания обв. Пфлуга?

Ответ: Да, подтверждаю, целиком и полностью.

Вопрос обв. Пфлугу: Что Вам известно о взаимоотношениях Вагнера и Ламбога в прошлые годы?

Ответ: Под видом представителя коммерческой фирмы «Петер Вестэн» в СССР находился агент германской разведки Ламбой Иван Францевич. Я был завербован Ламбоем в немецкую шпионско-повстанческую организацию, которой он руководил. В 1925 г. Ламбой передал мне, для самостоятельного руководства, часть завербованной им агентуры, для дальнейшего использования ее. Передавая мне часть своих функций, Ламбой поставил меня в известность об участии в данной организации патера Вагнера Адама Касперовича, проводящего работу на Мариупольщине.

Вопрос обв. Вагнеру: Когда именно Ламбой завербовал Вас в немецкую шпионско-повстанческую организацию и говорил ли он Вам на протяжении всего периода Вашей связи с ним о своей подпольной работе на Одессине и в частности о Пфлуге?

Ответ: Ламбой завербовал меня для шпионско-повстанческой работы в 1923 г. в кол. Ново-Красновка на Мариупольщине, где я в то время был патером римско-католической общины. Однажды, в 1925 г., в какое именно время, я точно не помню, Ламбой сказал мне, что на Одессине он проводит разведывательно-повстанческую деятельность, аналогичную той, какую он проводит на Мариупольщине. При этом Ламбой сказал мне, что к организации на Одессине имеют отношение: патер Пфлуг и некий Барт, являющийся его уполномоченным по делам фирмы «Петер Вестэн и К». В той же беседе Ламбой назвал мне епископа Крушинского, но в какой связи с этим делом — я не помню.

Вопрос обв. Вагнеру: Кого именно Вы подразумевали под доктором химии, о котором Вы рассказывали Пфлугу как о лице, под руководством которого Вы, последние годы, проводили шпионско-повстанческую работу?

Ответ: Последние годы моей шпионской и повстанческой работой непосредственно руководил уполномоченный международной фирмы «Контроль К» в г. Мариуполе, доктор химии Вайнцеттль Иосиф Матвеевич. Рассказывая Пфлугу о докторе химии, я называл ему Вайнцеттля. Пфлуг по-видимому забыл эту фамилию.

Обв. Вагнер просит внести в протокол очной ставки его заявление о том, что он решил твердо и бесповоротно стать на путь капитуляции, из-

ложить обстоятельно все известные ему факты как из личной деятельности, так и из деятельности других лиц, в той или иной мере участвовавших в ныне ликвидируемой органами ГПУ немецкой шпионско-повстанческой и диверсионной организации, которая стремилась к установлению на Украине фашистской диктатуры под протекторатом Германии. При этом обв. Вагнер заявляет, что и до очной ставки сознавался в своей подпольной контрреволюционной деятельности в пользу Германии, но не был вполне откровенен по мотивам этического порядка — ввиду трудности называть всех своих соучастников.

Протокол очной ставки составлен с наших слов правильно, никаких больше заявлений с обеих сторон — нет.

Пфлуз Ад. Вагнер

Очную ставку провели:

Дм. Левин

Бугославский

*ДА СБ України, Луганськ. — Спр. 19286. — Т. 4. — Арк. 118–121.
Оригінал. Рукопис.*

№ 116

Постанова Особливого відділу ДПУ УСРР
про пред'явлення ксьондзу Х. Зиску обвинувачення
у шпигунстві на користь Німеччини
2 грудня 1933 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Город Харьков, декабря 2-го дня, 1933 г. Я, оперуполномоченный 2-го отделения ОО УВО и ГПУ УССР, Ривлин, рассмотрев следственный материал по обвинению гр[аждани]на Зыско Христиана Леонтьевича, 1901 * г. рождения, немца, подданства УССР, ксендза р[имско]-католической церкви, лишённого избирательных прав, в преступлениях, предусмотренных ст. 54–6 УК УССР,

н а ш е л :

что произведенными следственными действиями установлено, что гр[аждани]н Зыско Христиан Леонтьевич проводил шпионскую деятельность в пользу Германии.

* Помилка, правильно — 1897 р.

На основании ст. 126 УПК и руководствуясь ст. 127 УПК УССР — привлечь гр[аждани]на Зыско Христиана Леонтьевича, 1901 г. рождения, немца, подданства УССР, ксендза р[имско]-католической церкви, лишённого избирательных прав, в качестве обвиняемого, предъявив ему обвинение по ст. 54–6 УК УССР, о чем копией настоящего постановления сообщить Харьковскому прокурору.

Опер. уполномоченный ОО

Ривлин

«Согласен» и

«Утверждаю»: врид. нач[альника] ОО УВО и ГПУ УССР

Карелин

Постановление мне объявлено: * _____

« » декабря 1933 г.

*ДА СБ України, Миколаїв. — Спр. 10639-С. — Арк. 218.
Оригінал. Машинопис.*

№ 117

Повідомлення Роздільнянського райвідділу ДПУ
Одеському облвідділу ДПУ УСРР про збір компрометуючого
матеріалу стосовно настоятеля костельу с. Єремеївка
патера Н. Іллі
19 грудня 1933 р.

Сов[ершенно] секретно
Серия «К»

Нач[альнику] ОО облотдела ГПУ, г. Одесса

При сем прилагаю переписку, изъятую при обыске у ксендза Илли Никодима, а также список немцев, которые получают марки из Германии. Одновременно сообщаю, что после ареста мне удалось раскатать осведома «032», который до сего времени считался пассивным [и] ничего не давал. В данное время он рассказал, что Илли с 1931 г., т.е. с момента его приезда в с. Еремеевку, все свои действия направлял против мероприятий Сов. власти, организовывая вокруг себя немцев, в текущем году он организовал саботаж, т.е. вредительский ремонт и обмолот хлеба, заявляя, что все равно хлеба не будет и к[олхо]зники ничего не получают, а вот в Герма-

* Підпис Х. Зиска відсутній.

нии Гитлер скоро расправится с коммунистами, а потом перейдет на Украину, для этого нужно поставить работу так, чтобы к[олхо]з совершенно развалился, в результате ремонт молотилок произведен вредительски, большая часть зерна попала в солому.

В данное время в колхозе абсолютно не засыпан посевматериал для весеннего сева и засыпать такового за отсутствием хлеба в колхозе нельзя. Кроме того, Илли заявлял: «Что в колхозе только нужно украсть, иначе иметь не будеш[ь]». Таким образом, в момент обмолота и уборки зафиксировано ряд краж, в данное время у нас имеются материалы о наличии ям с хлебом, которые в ближайшее время нами будут раскрыты.

Следует также отметить, что при инициативе Илли за исключением активистов все немцы получают марки из Германии, за счет которых достают продукты через Торгсин и поэтому продолжается невыход на работу.

Уполномоченный ГПУ по
Розделянскому р[айо]ну

Петровский

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 3429-П. — Арк. 7.
Оригінал. Машинопис.*

№ 118

Протокол очної ставки
між заарештованими патерами Х. Зиском та П. Шубертом
22 грудня 1933 р.

В[опрос к] Зыско: Признаете ли Вы себя виновным в шпионской и контрреволюционной работе в пользу Германии?

Ответ: Да, признаю*.

В[опрос к] Шуберту: Признаете ли Вы себя виновным в шпионской и контрреволюционной работе в пользу Германии?

Ответ: Нет.

В[опрос к] Зыско: Когда и кем Вы были вовлечены в к[онтр]-р[еволюционную] организацию и какие получали указания?

Ответ: Вовлечен я был в к[онтр]-р[еволюционную] организацию патером Одесского римско-католического костела Шубертом в конце 1929 или в начале 1930 г., во время моей поездки в Одессу.

После данного мною согласия я получил от Шуберта указания проводить вербовочную работу в Николаеве и окружающих немецких колони-

* Під кожною відповіддю — підпис того, хто відповідав.

ях. В мае м[еся]це 1932 г. мне Шубертом даны были указания создать диверсионные ячейки на заводах «Андре Марти» и «б1», а также на ж[елез-ных] д[орогах].

О проводимой мною работе я информировал Шуберта во время моих поездок в Одессу.

В[опрос к] Шуберту: Подтверждаете ли Вы показания гр. Зыско?

Ответ: Нет, категорически отрицаю.

Показания с наших слов записаны правильно, нам прочитаны, в чем расписываемся. **Зыско** **П. Шуберт**

Очную ставку производил:
оперуполном[оченный] ОО УВО и ГПУ УССР

Прыгов

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 23048-П. — Арк. 19–21.
Оригінал. Рукопис.*

№ 119

Обвинувальний висновок Особливого відділу ДПУ УСРР
у справі ксьондза Х. Зиска
23 лютого 1934 р.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1934 г., февраля 23-го дня. Я, оперуполномоченный ОО УВО и ГПУ УССР Прыгов, рассмотрев материалы по обвинению гр[ажда]на Зыско Христиана Леонтьевича, по ст.ст. 54–6, 54–7 и 54–2–11 УК УССР, —

н а ш е л :

материалами предварительного следствия установлено, что патер Николаевского римско-католического костела Зыско Христиан Леонтьевич в начале 1930 г. был завербован для шпионско-националистической работы патером Одесского римско-католического костела Шубертом Павлом Францевичем.

В задание, данное Шубертом Зыско, входило сбор шпионских сведений по заводам г. Николаева, имеющим оборонное значение, и проведение националистической работы среди немцев г. Николаева и окружающих немецких колоний.

Для осуществления полученных им от Шуберта заданий Зыско Христианом Леонтьевичем были привлечены к шпионско-националистической работе следующие лица:

1) технорук Николаевской конторы «Союзметимпорта» — Шафф Франц Францевич;

- 2) кровельщик — Тильненко Иван Матвеевич;
- 3) мастер судостроительного завода «61» — Болдескул Лука Игнатьевич;
- 4) бухгалтер электросети г. Николаева — Шафф Никодим Яковлевич;
- 5) инструктор завода «61» — Фрейлих Иосиф;
- 6) рабочий завода им. Марти — Окс Петр Антонович;
- 7) житель г. Николаева, кустарь — Козловский Петр Карлович;
- 8) житель г. Николаева — Шарт Никодим Петрович;
- 9) ж[елезно]д[орожный] служащий — Супель Владислав;
- 10) бухгалтер — Мартин Иван Александрович;
- 11) бывш[ий] житель г. Николаева — Циммерман Александр;
- 12) бывш[ий] кассир костела — Ружицкий Ф.;
- 13) бывш[ий] служащий Николаевской пожарной команды — Даунгаур Иван;
- 14) кулак — Шарт Петр;
- 15) сын крупного кулака — Антон Рафаил;
- 16) член церковного совета — Шафф Рафаил;
- 17) патер Киевского римско-католического костела — Блехман;
- 18) рабочий завода им. А. Марти — Ковалек Георгий Васильевич;
- 19) патер Высокопольского римско-католического костела — Вализер;
- 20) патер Зульцского римско-католического костела — Лоран Рафаил;
- 21) служащий Николаевской электростанции — Шафф.

Через указанных лиц Зыско Христиан Леонтьевич собирал шпионские материалы, которые передавал патеру Шуберту для дальнейшей доставки их руководителю германской разведки в г. Одессе.

Помимо использования привлеченных им к работе людей по сбору шпионских материалов, Зыско через них проводил националистическую работу среди немцев г. Николаева и окружающих немецких колоний и дальнейшую вербовку.

Весной 1932 г., будучи в г. Одессе у патера Шуберта, коего он информировал о своей деятельности и передал собранные им шпионские материалы, получил от последнего указания о необходимости создания диверсионных ячеек на судостроительных заводах оборонного значения им. А. Марти и «61», в частях Красной армии Николаевского гарнизона, соприкасающихся с охраной складов огнеприпасов и на железной дороге.

Шубертом было указано Зыско, что эта работа проводится по указаниям руководителя германской разведки в г. Одессе и создаваемые диверсионные группы должны быть готовы к проведению диверсионных актов на случай войны.

Выполняя указания Шуберта, Зыско поручил Тильненко Ивану создать диверсионные группы в частях Красной армии, Шаффу Францу — на

железной дороге, Оксу — на заводе им. А. Марти и Болдескулу Луке — на заводе им. «61», что ими и было проделано.

В марте м[еся]це 1933 г. с Зыско связался приехавший в г. Николаев представитель германской разведки д[окто]р химии Вайнцетель Иосиф, которого Зыско подробно проинформировал о проводимой им шпионско-диверсионной и националистической работе, после чего получил от Вайнцетеля Иосифа указания немедленно приступить к совершению некоторых диверсионных актов в оборонных цехах заводов им. А. Марти и «61».

Полученное от Вайнцетеля Иосифа задание Зыско передал для непосредственного выполнения Шаффу Францу и другим. В частности — Болдескулу Луке им было поручено вывести из строя док-камеру для подводных лодок завода «61».

Привлеченный к следствию Зыско Христиан Леонтьевич полностью подтвердил имеющиеся в деле материалы о его преступных деяниях.

Кроме того, шпионско-диверсионная и националистическая деятельность Зыско Христиана Леонтьевича находит подтверждение в показаниях обвиняемых по настоящему делу Вайнцетеля, Шуберта, Шаффа и др.

Принимая во внимание, что преступная деятельность Зыско Христиана Леонтьевича предварительным следствием в достаточной степени установлена, а посему

п о л а г а л б ы :

дело по обвинению Зыско Христиана Леонтьевича, 1897 г. рождения, урож[енца] колонии Шпаер, бывш[его] Николаевского округа, служителя религиозного культа, настоятеля Николаевского римско-католического костела, имеющего незаконченное высшее образование, беспартийного, холостого, не судившегося, по ст.ст. 54–6, 54–7 и 54–2–11 УК УССР направить для слушания на Судтройку ГПУ УССР, возбудив ходатайство о применении к нему высшей меры социальной защиты — **р а с с т р е л а**.

Примечание: арестованный Зыско Христиан Леонтьевич содержится под стражей в спецкорпусе ГПУ УССР. Вещдоков по делу не имеется.

Опер. уполномоченный ОО УВО

Прыгов

«Согласен»: нач[альник] 2-го отделения ОО УВО

Ратынский

«Утверждаю»: зам[еститель] нач[альника] Особого отдела УВО и ГПУ УССР *

ДА СБ України, Миколаїв. — Спр. 10639-С. — Арк. 222–226. Оригінал. Машинопис.

* Підпис нерозбірливий.

№ 120

Витяг з протоколу № 20/580 засідання судової трійки при колегії ДПУ УСРР про призначення міри покарання ксьондзу Х. Зиску 23 лютого 1934 р.

Кс. Християн Зиско

Слушали: 10. Дело №—1065/55492 ОО УВО и ГПУ УССР по обвин[ению] гр[ажданина] Зыско Христиана Леонтиевича, 1897 г. рожд[ения], ур[оженца] кол[онии] Шпаер, б[ывшего] Николаевско-го округа, служит[еля] культа, поляка по ст. 54—6, 54—7, 54—2—11 УК УССР.

Постановили: Зыско Христиана Леонтиевича заключить в исправтрудлагерь сроком на **десять** лет, считая срок с 25 сентября 1933 г.

Секретарь судебной тройки *

ДА СБ України, Миколаїв. — Спр. 10639-С. — Арк. 227. Оригінал. Машинопис.

№ 121

Витяг з протоколу № 42/1139 Особливої наради при колегії ДПУ УСРР про призначення покарання патеру Н. Іллі 26 лютого 1934 р.

Слушали: 16. Дело № 10908/55906 Одесского облотдела ГПУ по обв[инению] гр[ажданина] Илли Никодима Филипповича, 1882 г. р[ождения], ур[оженца] с. Карлсруе, Мелитопольского р[айо]на, немца, б/п, служителя культа, — по ст. 54—10 УК УССР.

Постановили: Илли Никодима Филипповича выслать через ПП ОГПУ в Севкрай сроком на **т р и** года, считая срок с 16.XII.1933 г.

К месту ссылки направить одиночным порядком, из-под стражи освободить.

Дело сдать в архив.

Верно: секретарь Особ[ого] совещания **

ДА СБ України, Одеса. — Спр. 3429-П. — Арк. 15. Засвідчена копія. Машинопис на бланку.

* Підпис нерозбірливий. Документ завірено також круглою гербовою печаткою ДПУ УСРР.

№ 122

Анкета заарештованого настоятеля костюлу німецької колонії Шпеер Одеської області М. Келлера 23 червня 1934 р.

Анкета обвиняемого

1. Фамилия *Келлер*
2. Имя и отчество *Михаил Яковлевич*
3. Год рожд[ения] *1897*
4. Место рожд[ения] *с. Иоганасталь, Шпеер*
5. Адрес *Карл-Либхнетского р[айо]на*
6. Профессия *культслуж[итель]*
7. Профсоюзн[ая] принадл[ежность] —
8. Место службы и должность или род занятий *служитель культа в селе Шпеер*
9. Социальное положение *служ[итель]*
10. Социальное и политическое прошлое *из рабочих*
11. Гражданство и национальность *УССР немец*
12. Образование *средн[ее]*
13. Партийн[ость] *б/п № билета —*
14. Категория воинского учета —
15. Имущественное положение —
16. Состояние здоровья *болен по заявлению*
17. Сведения о прежних судимостях и нахождении под следствием *со слов не судился*
18. Члены семьи (степень родства, место службы и должность или род занятий и адрес) — перечисляются: отец, мать, сестры, братья, сыновья и дочери *не женат*

Подпись обвиняемого

М. Келер

ДА СБ України, Миколаїв. — Спр. 12926-С. — Т. 1. — Арк. 21—21 зв. Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 123

Прохання патера Н. Іллі про помилування
7 липня 1934 р.

ВЦИК — Москва.
Тов. Калинину, помилованню
адм. сс[ыльного] Н.Ф. Іллі,
ст. Вожега С[еверной] ж[елезної] д[ороги]
Северн[ого] края,
ул. Кооперативная № 8

Заявление

Нижеподписавшийся гр[ажданин] Н.Ф. Іллі, 54 л[ет], Одесск[ой] обл[асти], сын бывшего лишенца при царизме, по справкам врачей и местного врача Вожегодской врачебной амбулатории, Вожегодск[ого] района, Сев[ерного] края от 8 апреля с.г. за № 2116 парализован по правой половине тела, к физическому труду не способен, и в данное время не в состоянии ни физически, ни умственно работать и прокормить себя. Кроме это[го] тяжелого положения, у меня остались в рту только четыре зуба. Выслан на три года — считая с 16 декабря 1933 г., и состою на особом учете в Вожегодск[ом] РО АА ОГПУ. Вследствие указанного прошу — как бывший красноармеец 1920 г., служивший в letech 39 — **помилование**.

Приложение: копии справки врача.

7.VII.[19]34 г.

Заявитель **Н.Ф. Іллі**

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 3429-П. — Арк. 19.
Оригінал. Рукопис.*

№ 124

Анкета заарештованого настоятеля костюлу
німецької колонії Ландау Одеської області А. Гофмана
8 грудня 1934 р.

Анкета обвиняемого

1. Фамилия *Гофман*
2. Имя и отчество *Антон Иванович*
3. Год рожд[ения] *1897*

4. Место рожд[ения] *с. Лейтерзгаузен*
5. Адрес *с. Ланда[у] Кар[л-]Литенский* р[айо]н*
6. Профессия *культслуж[итель]*
7. Профсоюзн[ая] принадл[ежность] *нет*
8. Место службы и должность или род занятий *с. Ландау религио[з]но
кул[ь]т служитель*
9. Социальное положение *середняк*
10. Социальное и политическое прошлое *из кр[естья]н-с[е]ред[няков]*
11. Гражданство и национальность *УССР немец*
12. Образование *среднее*
13. Партийн[ость] *б/п № билета —*
14. Категория воинского учета *нет*
15. Имущественное положение *нет*
16. Состояние здоровья *со слов здоров*
17. Сведения о прежних судимостях и нахождении под следствием *со
слов под судом не был*
18. Члены семьи (степень родства, место службы и должность или род за-
нятий и адрес) — перечисляются: отец, мать, сестры, братья, сыновья
и дочери *мать Екатерина Матвеевна*

Подпись обвиняемого

Гофман Антон

*ДА СБ України, Миколаїв. — Спр. 12926-С. — Т. 1. — Арк. 41–41 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 125

Доповідна записка наркома внутрішніх справ
і голови ДПУ УСРР В. Балицького до ЦК КП(б)У
щодо організації суду над римо-католицькими священиками
в Одеській області
10 квітня 1935 р. **

ЦК КП(б)У
т.т. Косиору, Постышеву

В ближайшие дни в Одесской области в Карло-Либкнехтовском районе
будет заслушано в показательном порядке дело группы немцев-ксендзов,
проводивших в немецких районах и колониях активнейшую фашистскую
работу.

* Так у документі, правильно — *Либкнехтский*.

** Датується за часом надходження листа до Особливого сектора ЦК КП(б)У.

Имея непосредственную связь с закордонными фашистскими центрами и получая от последних под видом «материальной поддержки» денежные субсидии на контрреволюционную работу, эта группа под руководством прелата Крушинского вела работу по организации массовых обращений немнаселения в фашистские центры с просьбой о высылке «помощи», направляя за кордон провокационные письма.

Группа пропагандировала среди немнаселения идеи фашизма, вербовала агентуру в немколониях и т.д.

Учитывая, что возглавлявший группу прелат Крушинский имеет 67 лет и Лоран — настоятель нем[ецкой] католической церкви в с. Зельцы* — имеет 63 года, считаю целесообразным осудить их к 10 годам концлагеря, но, принимая во внимание их престарелый возраст, заменить высылкой в Казахстан на тот же срок.

В отношении остальных трех обвиняемых — Таубергера, Келлера и Гофмана — настоятелей нем[ецких] католических церквей в Карло-Либнехтовском районе — осудить их к 10 годам концлагеря каждого.

Народный комиссар внутренних дел УСССР

Балицкий

*ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6777. — Арк. 49.
Оригінал. Машинопис.*

№ 126

Довідка Марієнтальської сільради Спартаківського району
Одеської області про патера А. □ Окса
18 травня 1935 р.

СПРАВКА

Настоящая выдана Мариентальским с[ель]советом Спартаковского р[айо]на в том, что патер Окс Алойзен Йосифович по соц[иальному] происхождению из семьи мощного середняка, в настоящее время проживает в селе Мариенталь без определенных занятий и нигде не работает. В 1930 году был арестован органами ГПУ за к[онтр]-р[еволюцион]ную деятельность, по суду был выслан на три года в ссылку.

Кроме того, несмотря на то, что патеру Окс по суду было запрещено в дальнейшем нести службу в религиозном культе и проводить всякие религиозные церемонии, однако Окс, живя в селе Мариенталь, заменял па-

* Слід: Зульц.

тера Нольд, с которым он был в тесной связи и совершал различного рода религиозные церемонии для местного населения. Окс также связан с зарубежными фашистскими организациями, от которых получает систематически помощь.

Нахождение патера Окс в селе Мариенталь, как охватывающего своим влиянием большинство населения и также родствен[н]о связан с рядом колхозников, этим самым мешает — тормозит проведение мероприятий Соввласти, что и удостоверяется.

Пред[седатель] Мариентальского с[ель]совета *

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 4326-П. — Арк. 5.
Оригінал. Рукопис.*

№ 127

Підписка патера А. □ Окса про невіїзд із с. □ Марієнталь
Спартаківського району Одеської області
19 травня 1935 □ р.

Подписка о не выезде

1935 года, мая 19-го дня. Я, нижеподписавшийся, Окс Алоизий Йосифович, привлеченный в качестве обвиняемого по ст. 54—4 УК УСССР, даю настоящую подписку нач[альнику] Спартаковского р[айонного] о[тдела] УГБ НКВД в том, что я обязуюсь без ведома и разрешения органов следствия и суда никуда не выезжать с постоянного места жительства до полного разбора моего дела в судебном заседании. В случае перемены адреса постоянного места жительства обязуюсь об этом в срочном порядке сообщить по принадлежности. Также на все вызовы органов следствия и суда обязуюсь являться своевременно к месту, куда мне будет указано.

За нарушение данной подписки содержание ст. 147 УПК мне объявлено.

Место постоянного жительства до суда буду иметь село Мариенталь Спартаковского р[айо]на.

Подпись обвиняемого:

Алоизий И. Окс

Подписку отобрал:

Вольфович

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 4326-П. — Арк. 3.
Оригінал. Рукопис.*

* Підпис нерозбірливий. Документ завірений круглою гербовою печаткою сільради.

№ 128

Протокол допиту заарештованого патера А. □ Окса
19 травня 1935 □ р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА ОБВИНЯЕМОГО

1935 г., мая месяца 19-го дня, я, нач[альник] *Спартакoвского рай(гор)-отделения УГБ НКВД УССР Вольфович* допросил в качестве обвиняемого гр. *Окс Алоизия*, который дал о себе такие сведения:

1. Фамилия, имя и отчество *Окс Алоизий Иосифович*
2. Возраст *1871 г.*
3. Место рождения *с. Мариенталь*
4. Социальное положение *из середняков*
5. Имущественное положение —
6. Гражданство *УССР*
7. Образование *окончил Саратовскую семинарию*
8. Национальность *немец*
9. Семейное положение *холост*
10. Категория воинского учета —
11. Профессия *священник*
12. Место службы и должность или род занятий *без определенных занятий*
13. Сведения о судимости и нахождении под следствием *судился по ст. 54–10 УК УССР*
14. Партийная принадлежность *б/н*
15. Состоит ли в профсоюзе *нет*
16. Точный адрес *с. Мариенталь*
17. Социальное и политическое прошлое —

Будучи допрошенным по существу дела, обвиняемый показал следующее:

Вопрос: За что вы судились и когда?

Ответ: В 1930 г. 3 мая я был арестован ГПУ в гор. Саратове, до моего ареста были арестованы еще 7 патеров, в том числе и руководитель северной части Тираспольской епархии Баумтрог по обвинению всех нас в проведении контрреволюционной агитации, направленной против существующего строя. Все патера решением ГПУ гор. Саратова были сосланы как в Соловки, так и в концлагеря Сибири, я же был выслан в Северный край в распоряжение Котласского оперсектора ГПУ сроком на 3 года, откуда был направлен в гор. Сольвычегодск и по отбытию наказания 16 ноября 1933 г. я выехал обратно к месту своего прежнего жительства в с. Мариенфельд Саратовского края, где явился в райотделение ГПУ, согласно предписания Котласского оперсектора.

Вопрос: Сколько времени вы прожили в Саратовском крае?

Ответ: В Саратовском крае я прожил с 1901 по 1930 год, [до] мая месяца, т.е. до моего ареста и высылки.

Вопрос: Чем вызван ваш переезд в с. Мариенталь Спартакoвского р[айо]на?

Ответ: После моего возвращения из высылки в с. Мариенфельд Саратовского края, спустя несколько дней меня вызвал секретарь партколлектива и указал мне на то, что с моим приездом прекратились, т.е. уменьшились посещения колхозниками политзанятий, в связи с чем я решил переехать по месту своего рождения в с. Мариенталь Спартакoвского р-на, и в конце декабря 1933 г. я прибыл в с. Мариенталь Спартакoвского р-на, где и проживаю по сегодняшний день.

Вопрос: Чем вы занимаетесь?

Ответ: Определенной службы не имею, но помогаю патеру Нольду изредка в проведении церковных церемони[й] [и] обрядов, также проводил венчание (один раз) и погребение двух детей.

Вопрос: Во время вынесенного вам решения об высылке вас на 3 года на север предусматривалось ли решением соответствующих органов о запрещении вам заниматься церковной деятельностью после отбытия наказания?

Ответ: Мне об этом не известно, ибо решение суда мне не зачитывалось.

Вопрос: Почему вам как патеру не предоставлен приход?

Ответ: Я в октябре 1934 г. посетил в с. Шпеер прелата Крушинского и просил его о моем назначении, где прелат Крушинский назначил меня настоятелем Рыковского прихода (Донбасс), но ввиду распада церковной общины я был вынужден вновь возвратиться в с. Мариенталь, о чем и донес прелату Крушинскому, после чего я получил распоряжение от него в письменной форме о назначении меня настоятелем римско-католической церкви в с. Мангейм Зельцкого р[айо]на, куда я и выехал, но ввиду того, что меня в районе не приписали, я опять-таки вынужден был возвратиться в с. Мариенталь, о чем я опять-таки поставил в известность прелату Крушинскому, после чего я никакого назначения не получал.

[Вопрос:] Получали ли вы помощь из Германии?

Ответ: Я получил помощь из Международного Красного Креста, делегации в СССР, начиная с 1932 г.; во время моего нахождения в ссылке в г. Сольвычегодск в количестве 5–6 раз, каждый раз в сумме 11 рублей золотом, также после отбытия наказания проживая в с. Мариенталь, на протяжении 1934 и 1935 гг. 5 раз, каждый раз в указанной выше сумме, опять-таки из Международного Красного Креста — Делегация в СССР.

Вопрос: Писали ли вы благодарственные письма?

Ответ: Каждый раз после получения помощи я писал благодарственные письма на имя Международного Красного Креста.

Вопрос: Откуда Международному Красному Кресту был известен ваш адрес?

Ответ: Во время моего нахождения в ссылке мне неизвестно, кто просил о высылке мне помощи и кто направил мой адрес в Международный Красный Крест в Москве. После отбытия мною моего наказания и прибытия в с. Мариенталь Спартаковского р-на я написал письмо в Международный Красный Крест с приложением адреса, сослался на мою нуждаемость и просил о помощи.

Вопрос: Оказали ли вы содействие кому-либо в получении помощи?

Ответ: В получении помощи из Германии я никому содействия не оказывал.

Протокол с моих слов правильно записан и мне прочитан.

Алоузий И. Окс

Опросил:

Вольфович

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 4326-П. — Арк. 37–39 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 129

Висновок УДБ НКВС УССР

про недоцільність звільнення із заслання патера Н. Ілли
13 серпня 1935 р.

Заключение

Илли Никодим Филиппович, рожд. 1881 г.,
урожд[енец] с. Карлсруе Мелитопольского
р[айо]на Одесской обл., немец, служитель
культы — ксендз католического костела.

В период 1932–1933 гг. занимался ярко выраженной антисоветской агитацией, восхваляя фашистский режим. Вел обширную антисоветскую переписку с заграницей, подписываясь разными псевдонимами. Посылал за границу списки с адресами нуждающихся немцев на предмет оказания им помощи. Виновным себя признал.

Постановлением Особсовещания от 26.П.1934 г. по ст. 54–10 УК УССР осужден к высылке на **т р и** года с 16.П.1933 г.

Досрочное освобождение его нежелательно.

Носков

Утверждаю: зам[еститель] нач[альника] УСО УГБ НКВД УССР *Мунвез*
10 августа 1935 г.
г. Киев

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 3429-П. — Арк. 22.
Оригінал. Машинопис.*

№ 130

Протокол допиту ксьондза Й. Козинського
22 серпня 1935 р.

Кс. Й. Козинський

В[опрос]: Следствию известно, что в 1931 г. Вы бежали из с. Топоры и продолжительное время скрывались. Подтверждает ли Вы это?

О[твет]: Подтверждаю. Причины моего бегства следующие: гр[аждани]н с. Ружин Мочук или Морчук Олекса, почтальон Ружинской почты, встретив меня, сказал, что православного священника арестуют. Я из этого понял, что и меня арестуют, и что Мочук — Морчук не хочет мне об этом сказать. Поэтому я решил бежать из села. Бежав из села, я в Топоры больше не думал возвращат[ь]ся, а решил найти приход где-нибудь в отдаленной местности или же уехать за границу.

В.: Где Вы скрывались, сколько времени?

О.: Скрывался я у следующих лиц: в Каменец-Подольске у кс. Бредицкого, там же я виделся с управляющим Каменецкой епархии Вербицким, в Житомире у Яхневича, в Киеве у Блехмана, в с. Озерно Погребищенского р-на у сестры Эмилии Козинской и в Сквире у Малавских. Скрывался я недели три.

Протокол написан с моих слов правильно, мною прочитан, в чем и расписываюсь.

И. Козинский

Допросил нач[альник] I отд[еления] ОО

Буторов

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457-ФП. — Т. 18. — Арк. 7.
Оригінал. Рукопис.*

№ 131

Автобіографія ксьондза Р. Янковського
[Після 26 серпня 1935 р.] *

Я родился в 1889 г. в конце августа в с. Бебехи Винницкой обл[асти] Ярмолинецкого р[айо]на. Родители мои крестьяне. Отец был кузнецом и некоторое время служил машинистом при паровых молотилках у разных помещиков. В семье нас было четыре брата и одна сестра. Когда мы подросли, отец мой, желая нас учить, переехал в г. Проскуров, где открыл свою кузню. Детство мое прошло в бедствии, так как отцу трудно было заработать на наше содержание и учение, а собственности никакой у него не было. По окончании двухклас[сного] городского училища я экстерничал за четыре класса гимназии, затем поступил в аптеку в г. Проскурове, проработав там три года, я держал экзамен на помощника провизора при Киевс[ком] универс[итете]. В 1910 г. я поступил в Житомирскую духов[ную] семинарию и в 1915 г. ее окончил.

Отец мой умер в 1912 г. Служил я в 1915–1916 гг. в г. Брацлаве Под[ольской] обл[асти] **, затем до половины 1920 г. был в г. Умани Киевс[кой] обл[асти] законоучителем в местных школах, в июле или августе мес[яце] 1920 г. я, по распоряжению своего администратора, переехал в г. Бердичев, так как там, после отступления поляков, не было ни одного ксендза. Через несколько месяцев, однако, был назначен в Бердичев другой священник, и я получил распоряжение переехать в м. Троянов, где тоже не было ксендза, так как мой предшественник кс. Савицкий уехал с поляками. Приехал я в м. Троянов на Крещение, т.е. 6 января 1921 г., и пробыл там до ноября 1926 г. После я получил распоряжение переехать в г. Бердичев, т.к. там ксендз умер. 10 апреля 1927 г. я был арестован.

Относительно моих братьев, так двое из них, старший и младший, окончили только двухклас[сное] училище. Старший стал служить по канцеляриям (пивоварен[ный] зав[од], деревообделочный), в 1917 или 1918 г. поселился в г. Луцке, где работал бухгалтером в какой-то фабрике. В настоящее время, где он и что делает, мне не известно, так как с 1923 или 1924 г. никаких известий от него не имею. Младший брат был счетоводом и в 1923 или 1924 г. умер в г. Владимир-Вольнск. Сестра моя до 1920 г. жила у меня, в 1920 г. вышла замуж и с того времени живет отдельно. Самый младший брат учился в г. Умани, но, когда я переехал в г. Бердичев, он бросил учение (вышел из 3 класса) и жил у меня, ничего не делая. В 1921

* Документ не датований, приблизна дата встановлюється за змістом документа.

** Слід: губернии.

или 1922 г. он, не желая учиться, с семейством эмигрантов уехал в Польшу. Через год мать получила письмо от него, что он устроился переписчиком в какой-то канцелярии в Петровской губ[ернии]. Через некоторое время он опять писал что-то о себе матери, а потом уже никаких известий от него не было.

После моего ареста в 1927 г. мене предъявлено обвинение в содействии переходу границы, статья, по сколько помню, 56–25. Виновным я был действительно в том, что дал брату 25 руб. на дорогу и тем способствовал его нелегальному уезду в Польшу — и в этом я сознался. Но мене инкриминировали больше: в 1921 или 1922 г. ехало в Польшу и останавливалось у меня знакомое семейство эмигрантов, с которыми и брат мой уехал. Это явилось вторым случаем содействия, хотя они ехали на своих лошадях и никакого содействия я им не оказывал. На несколько мес[яцев] перед судом я случайно познакомился в допре с двумя крестьянами, другого прихода, которые отправили своих сыновей в Польшу. Оказалось, что они со мной по одному делу и что я как будто бы их уговаривал отправить своих детей в Польшу. Однако ни они, ни я этого не подтвердили, так как жили далеко от меня и совсем со мной не были знакомы. Несмотря на это, меня судили за идейное, систематическое содействие в переходе границы — ст. 56–25 — и дали 6 лет наказания. Наказание я отбыл: 2 года в допре и 4½ г[ода] на Соловках. После этого мне предложено ехать в г. Алма-Ату в Казахстане, там я пробыл ½ года и, получив освобождение с правом проживать по всему СССР, прехал в г. Житомир в распоряжение своего администратора. Получив назначение в м. Ушомир, Коростенс[кого] р[айо]на и визу в облотд[еле] культов, переехал в м. Ушомир. Однако местная милиция отказала мене в выдаче паспорта, объявив, что мене в погранполосе жить не разрешается. Тогда я переехал в м. Котельню, Андрушевского р[айо]на Киевс[кой] обл[асти]. Почти год прожил я спокойно. Но вот в начале августа с. г. у нас был закрыт костел и мене предложили в районе уехать с Андрушевс[кого] р[айо]на. Не имея однако возможности сразу устроиться где-нибудь поблизости, я пока оставался в Котельне и 26 августа с.г. был арестован *.

ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457. — Т. 20. — Арк. 2–3. Оригінал. Рукопис.

* Підпис відсутній.

№ 132

Протокол допиту заарештованого настоятеля
Сімферопольського костюлу єпископа О. Фрізона
16 жовтня 1935 р.

1935 г., октября мес. 16-го дня. Мы — нач. ОО УГБ Малышев и оперуполном[оченный] Морозов — допросили* допросив в качестве ...

1. Фамилия Фризон
2. Имя и отчество Александр Иванович
3. Дата рождения 1875
4. Место рождения с. Баден Одесской обл.
5. Местожительство г. Симферополь
6. Нац[иональность] и гражд[анство] (подданство) немец, гр-н СССР
7. Паспорт (когда и каким органом выдан, номер, категор[ия] и место приписки) —
8. Род занятий Симферополь — епископ — Апостольский администратор Южной части Тираспольской епархии
9. Социальное положение из кулаков, родители имели кулацкое хозяйство — умерли
10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение):
а) до революции священник римско-католической церкви, имущества не имел;
б) после революции то же самое
11. Состав семьи холост, из родственников имею: племянницу — Магдалина Фризон, проживает при мне; вторая племянница — Екатерина Броксмаер, домохозяйка, проживает с мужем в Керчи; племянник — Фризон Иван Георгиевич, бухгалтер, прожив[ает] в г. Херсоне; в Америке — племянник Дешле Георгий Иосифович, фермер; племянник в Марокко — Фризон Игнатий Георгиевич, чем занимается, не знаю. Кроме перечисленных, близких родств[енников] не имею.
12. Образование (общее, специальное) общее среднее — семинария; специальное — высшее богословское, факультет университета в Риме
13. Партийность (в прошлом и настоящем) б/п
14. Каким репрессиям подвергался: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что):
а) до революции не подвергался;
б) после революции в 1923 г. судили за расхищение церковного имущества и по приговору отбыл 6 месяцев заключения. В 1925 г. судили за избивание, по кассации судимость снята

* Прізвища слідчих зазначені не в оригіналі протоколу, а в його машинописній копії.

15. Какие имеет награды (ордена, грамоты, оружие и др.) при советской власти нет
16. Категория воинского учета запаса и где состоит на учете не состоит
17. Служба в Красной армии (Красной гвардии, в партизанск[их] отрядах), когда и в качестве кого нет
18. Служба у белых и др. к-р. армиях (когда, в качестве кого) нет
19. Участие в бандах, к-р. организациях и восстаниях нет
20. Сведения об общественно-политической деятельности

Допрос начат в 13 часов.

Показания обвиняемого (свидетеля):

Вопрос: Известен ли Вам патор Каппес?

Ответ: Да, Каппес[а] я знаю хорошо: он являлся моим учеником в мою бытность директором Саратовской римско-католической семинарии. Позже знаю его как патора, имевшего приход на Поволж[ь]е и я в этот период имел с ним встречи. Мне также известно, что Каппес осужден, в настоящее время находится в ссылке.

Вопрос: Что Вам известно о поездках Каппеса за границу?

Ответ: В 1927 г. Каппес был у меня в Симферополе. Приезжал по приглашению по случаю 25-летнего юбилея моей деятельности в качестве священ[н]ика и тогда же говорил мне о том, что в 1923–[19]24 гг. выезжал в Берлин по вопросам оказания продовольственной помощи немцам-католикам Поволжья. В этот же раз он заезжал в Рим, где посетил Ватикан и имел встречу с Папой.

Вопрос: Помимо посещения Ватикана и свидания с Папой, с кем Каппес встречался в Германии и Риме?

Ответ: Как он говорил, в Берлине встречался с епископом — Кесслер[ом], эмигрировавшего из СССР в Германию в 1918 г. Что же касается встреч в Риме, то мне лишь известна его встреча с Папой.

Вопрос: Расскажите подробно содержание и все частности Вашей беседы с Каппес[ом] по поводу его поездок в Берлин и Рим?

Ответ: Насколько помню, разговор о поездке Каппес[а] в Германию и Рим возник в связи с вопросом моего избрания и рукоположения в епископы. Касаясь этого вопроса, Каппес поделился, что выезжал в Берлин по делам помощи католикам и в ту же поездку посетил Рим, где при встрече с Папой рекомендовал мою кандидатуру в епископы Южной части Тираспольской епархии. Каппес говорил, что на аудиенции у Папы с ним они говорили по четырем вопросам: о положении Католической церкви в СССР, о помощи (материальной) католикам в СССР, организационным вопросам церкви и в связи с этим о назначении епископа.

При встрече же в Берлине с Кесслером речь у них шла только по поводу организации продовольственной и в связи с этим производственной

помощи колонистам-католикам, причем Кесслер тогда же поделился, что с его стороны предприняты меры по поводу организации помощи, в частности Кесслер сослался на пример посылки колонистам немцам-католикам в СССР трактора.

Вопрос: Из Ваших показаний явствует, что поездка Каппес в Рим была связана с целью информации о положении дел Католической церкви и католиков в СССР. В какой плоскости Каппес информировал Папу по этим вопросам?

Ответ: Об этом он со мной не делился.

Вопрос: Поездка в Германию и Рим, характер вопросов, которые подвергались обсуждению Каппес[ом] совместно с Кесслером и в Ватикане с Папой, в меньшей мере связаны с личными интересами Каппес[а]. Укажите, на основании каких полномочий Каппес вел переговоры с Папой и Кесслером. Кем он был делегирован в Германию и Рим?

Ответ: Не знаю.

Вопрос: Получали ли Вы от Каппес[а] деньги?

Ответ: Нет.

Допрос прерван в 15 часов 16.Х.

Фризон.

* * *

Допрос возобновлен в 21 ч. 30 м. 16.Х.

Вопрос: В каком году и где вы были рукоположены в епископы?

Ответ: В 1926 г. в г. Москве, куда был вызван из Крыма.

Вопрос: Вы говорите, что с Каппес[ом] имели лишь одну встречу в 1927 г., когда он приезжал в Симферополь на Ваш юбилей. Верно ли это?

Ответ: Нет. Выше в своих показаниях по поводу встреч с Каппес[ом] и времени, когда мне стало известно о его поездках в Германию и Рим, я говорил неправду. На самом деле, первая встреча с Каппесом состоялась в 1925 г. после его возвращения из заграницы в г. Симферополе. Каппес тогда ко мне приехал, кажется, из Саратова с целью ознакомить меня о результатах заграничной поездки, одновременно получить информацию о положении дел в моем приходе по Крыму и за одно проверить сведения о состоянии моего здоровья в связи с тем, что за границей были разговоры, что я болен и не способен занять пост епископа. Вторая встреча в 1926 г. состоялась в Москве и, наконец, в третий раз в 1927 г. у меня на юбилее.

Вопрос: Почему Вы это вначале скрыли?

Ответ: Не имел мужества сказать правду, причем в данном случае мною [владела] мысль * скрыть мои взаимоотношения с Каппес[ом] как

* Це слово вписане замість перекресленого «боязнь».

лицом, имевшего связь с заграницей и избегнут[ь] возможно большего наказания в случае суда.

Вопрос: Рас[с]кажите подробности и частности встречи с Каппес в 1925 г.

Ответ: Я уже говорил, с какой целью ко мне тогда приезжал Каппес. Делясь о поездке в Рим и встрече с Папой, Каппес сообщил, что Папу он информировал о положении дел Церкви и состоянии религии в целом по Тираспольской епархии, в состав которой входили: Кавказ, Крым, бывшие Саратовская, Самарская, Астраханская, Херсонская губернии и Бес[с]арабия, а также и о политико-экономическом положении этих районов, обрисовав в этом случае тяжелое положение Церкви и экономическом упадке жизни[н]ого уровня населения упомянутых районов. Вместе с тем в беседе с Папой были подвергнуты обсуждению организационные вопросы Католической церкви на тер[р]итории епархии и вопрос возможной организации богословских курсов или открытия духовной семинарии для подготовки кадров.

В этот же раз Каппес сообщил, что, будучи в Германии, он встречался с епископом Ке[с]слером и говорил с ним по поводу помощи немцам Поволжья. После сообщений о заграничной поездке с Каппес[ом] мы обменялись информацией о положении церковных и религиозных дел, а также политико-экономическом состоянии Крыма и Северной части епархии. При чем я в своей информации о церкви и религии в Крыму нарисовал положение дел чрезвычайно мрачными красками и сообщил все, что мне было известно о политико-экономическом положении.

Из той информации, которую изложил мне Каппес о Северной части епархии, дело с церковью и религией было аналогичным крымскому, однако в экономическом отношении дело обстояло значительно хуже, чем в Крыму, и что население имеет большую нужду, чем это в районах моего прихода. Помимо этого, был у нас разговор о возможности осуществления мысли Папы об организации богословских курсов или открытии семинарии, что обоюдно нами одобрялось, но к окончательным выводам по поводу открытия курсов или семинарии мы все же не пришли.

Должен добавить, что в этот раз Каппес вручил мне 50 долларов, которые я от него принял. Завершающим эту встречу была договоренность о том, что Каппес сообщит в Рим о моем благополучном состоянии здоровья и уверение в том, что моя кандидатура остается твердой на пост епископа.

Вопрос: При каких обстоятельствах состоялась Ваша встреча с Каппесом в 1926 г.? Какими целями она была обусловлена?

Ответ: Эта встреча состоялась в Москве, куда я был вызван для рукоположения меня в епископы приехавшим Папским делегатом епископом Д'Эрбени *. По дороге в Москву из Харькова, желая уведомить Каппеса о

* Йдеться про епископа д'Ербінї.

своим выезде в Москву, я послал условную телеграмму, указав, что еду по делам санатория, что означало постановку и разрешение вопроса об открытии духовной семинарии. Будучи заинтересован этим вопросом, Каппес выехал в Москву, и мы с ним встретились в костеле, где говорили исключительно по вопросу открытия семинарии в плоскости постановки его разрешения через Д'Эрбини в Комиссариате иностранных дел Советского Союза. После рукоположения и заверений Д'Эрбини разрешить вопрос о семинарии, я выехал в Крым. Думаю, что в этот же день из Москвы выехал и Каппес.

Вопрос: Вы ран[ь]ше говорили, что от Каппеса не получали денег. Почему Вы следствию даете не искренние показания? Следствие требует от Вас правдивого изложения причин подобного поведения с Вашей стороны.

Ответ: О причинах такого поведения с моей стороны я уже говорил. Следствию я даю обещание в последующем говорить только правду.

Допрос окончен в 2 ч. 10 м. 17.X.

Показания мне зачитаны, с моих слов записаны верно. Зачеркнутому в 17-й строке и в 20-й сверху верить.

А. И. Фризон

Допросили:

Нач[альник] ОО УГБ

Мальшев

Оперуполн[омоченный] 1-го отд[еления] ОО

Морозов

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 75157-ФП. — Т. 2. — Арк. 531–536 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 133

Протокол допиту єпископа О. Фрізона 20 жовтня 1935 р.

Допрос начат в 21 ч. 10 м.

Вопрос: Кроме поездки за границу в 1923–[19]24 гг., выезжал ли Каппес за границу после вашей с ним встречи в 1925 г.?

Ответ: Насколько я знаю, нет. Однако при встрече в 1925 г. в Симферополе Каппес говорил, что намерен поехать в Германию для разрешения вопроса об эмиграции немцев-католиков Поволжья в Германию. Это желание он так-таки не осуществил.

Вопрос: Где этот вопрос Каппес намерен был ставить на разрешение?

Ответ: Точно он мне не говорил, но я думаю, что разрешение этого вопроса он мог получить или в Германском посольстве в Москве, а при выезде в Германию — в Министерстве иностранных дел.

Вопрос: Помимо 50 долларов, полученных от Каппеса в 1925 г., получали ли Вы от него и других источников другие суммы?

Ответ: От Каппеса нет. В разное время от епископа Неве, живущего при Французском посольстве в Москве, я получил первый раз 1000 руб., второй раз — 2000 руб. и в 3-й раз — 500 руб. совзнаками. От Папского делегата епископа Д'Эрбини в разное время получил 550 руб. совзнаками и через Госбанк — 100 долларов.

Вопрос: Когда и каким путем получались Вами упомянутые суммы от Неве и Д'Эрбини?

Ответ: Дать ответ на этот вопрос отказываюсь.

Вопрос: Почему?

Ответ: Объяснить сейчас не могу.

Вопрос: Неве и Д'Эрбини Вам эти суммы переводили или вы их получали через лиц?

Ответ: Эти суммы передавались через разных лиц, назвать которых отказываюсь.

Вопрос: От каких источников получал Неве суммы, которые затем пересылали Вам?

Ответ: Думаю, что через Французское посольство от Папы.

Вопрос: В каком порядке и для каких целей выдавались Вам упомянутые суммы?

Ответ: Передавались эти суммы в порядке воспомоществования и оплаты сана епископа, а также выдачи пособия отдельным пасторам.

Вопрос: Где сейчас находится Нэве? Какое положение он занимает?

Ответ: Последние сведения о Нэве я получил в августе этого года. Из которых видно, что он находится в Москве и выполняет миссию католического священ[н]ика, проживая постоянно при Французском посольстве.

Вопрос: Если деньги от Нэве и Д'Эрбини вы получали в порядке воспомоществования и оплаты сана, почему в таком случае вы отказываетесь указать лиц, через которых вручались Вам эти суммы?

Ответ: Я не желаю их выдавать.

Вопрос: Все ли суммы денег, полученных Вами от Нэве и Д'Эрбини, вы ука[за]ли?

Ответ: Помимо уже указанных, при рукоположении в Москве от Д'Эрбини я получил 250 долларов.

Показания мне прочитаны, с моих слов записаны верно *А. И. Фризон*

Допросили:

Нач[альник] ОО УГБ

Мальшев

Оперуполн[омоченный] 1-го отд[еления] ОО

Морозов

*ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 75157-ФП. — Т. 2. — Арк. 539–540 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 134

Протокол допиту єпископа О. Фрізона
22–23 жовтня 1935 р.

Допрос начат в 21 час.

Вопрос: Назовите лиц, через которых вы получали деньги от Д'Ербини и Нэве?

Ответ: Я уже говорил, что от Д'Ербини деньги иностранной валютой получил два раза лично: 250 долларов в 1926 г. в Москве при моем рукоположении в епископы и 100 долларов, кажется, в 1928–[19]29 гг. были переведены мне через Госбанк. От Нэве же деньги передавались мне через двух лиц — мою племянницу Фризон Магдалину, которая в каждом отдельном случае выезжала в Москву по моему предложению, и бывшего армянского священника в Симферополе Колотузова*.

Вопрос: Где сейчас Колотузов?

Ответ: Умер, кажется, в 1930 г. в г. Тифлисе, куда он выехал из Симферополя.

Вопрос: Каким путем, когда и какие суммы были Вам переданы Нэве через Вашу племянницу и Колотузова?

Ответ: В 1929 г. при поездке в Москву Колотузова Нэве через него передал мне 1000 руб. Через племянницу 2000 руб. были переданы в 1932 г. и 500 руб. в сентябре прошлого года. Вручение денег, предназначенных мне, происходило во Французской церкви, куда, согласно условности, она являлась.

Вопрос: При каких обстоятельствах и где были вручены вам 250 долларов Д'Ербини?

Ответ: До рукоположения на квартире профессора Отт, где встреча с Д'Ербини была заранее обусловлена.

Вопрос: Когда и как была обусловлена Ваша встреча с Д'Ербини на квартире Отт?

Ответ: Прибыв из заграницы, Д'Ербини посетил Одессу, где имел встречу с католическим священником Флюх**. Тогда же он вручил адрес квартиры Отт с просьбой переслать его мне и сообщить, чтобы по приезду в Москву я явился на квартиру Отт. Это поручение Д'Ербини Флюх выполнил. По приезду в Москву сначала я зашел к настоятелю польского костела — Лупиновичу, а от него, имея адрес, пошел на квартиру Отт, где и произошла встреча с Д'Ербини.

* Так у документі, правильно — Калатозова.

** Так у документі, правильно — Пфлуг.

Вопрос: Что Вам известно о взаимоотношениях Отт с Д'Ербини? Раньше Вы знали Отт?

Ответ: Взаимоотношения Д'Ербини с Отт мне не известны. До слуха встречи с Д'Ербини я совершенно Отт не знал. После этого слышал, что он работал в средних учебных заведениях (каких, не знаю) педагогом; жена его француженка. Сам же Отт — немец, по моим впечатлениям, давно проживающий в России, ибо при попытке с ним говорить на немецком языке последним он владел плохо.

Вопрос: При вручении Вам Д'Ербини денег Отт присутствовал?

Ответ: Нет, он был в другой комнате.

Вопрос: С какого времени и по заданию кого Вы установили связь с Нэве?

Ответ: Нэве знаю еще по Саратовской семинарии. Позже знал, что он имел приход в Макеевке (Донбасс) и незадолго до переезда в Москву был рукоположен в епископы. Связь с ним была установлена по заданию Д'Ербини, который в 1928 или в 1929 г. (сейчас точно вспомнить не могу) сообщил мне условным письмом, что предназначенные для меня суммы денег должен буду получать через Нэве.

Вопрос: Назначение денежных сумм, которые вы получали от Нэве?

Ответ: Они поступали в мое распоряжение, причем, помимо оплаты сана, часть из них я выдавал небольшими суммами отдельным паторам в порядке воспомоществования. Из полученных от Нэве сумм я давал крымским паторам — Нольду и Юнкинду и пересылал прелату Крушинскому.

Вопрос: От кого непосредственно суммы, которые вам передавались, получал Нэве?

Ответ: Точно не знаю, но, думаю, что он получал во Французском посольстве.

Вопрос: Почему Вы так думаете?

Ответ: Нэве живет при Французском посольстве и постоянно с ним связан, причем перечисленные суммы денег от него я стал получать с момента его переезда в Москву и обслуживания им в качестве его прихожан сотрудников Французского посольства.

Вопрос: При поездках в Москву, что Вы передавали через племянницу [для] Нэве?

Ответ: 2 письма.

Вопрос: Что вы в этих письмах сообщали?

Ответ: В них я описывал положение и состояние религии, сообщал об арестах паторов и информировал о политико-экономическом положении Крыма как города, так и деревни.

Вопрос: Для кого непосредственно предназначалась эта информация?

Ответ: Непосредственно для Нэве, но я не сомневаюсь, что все это он передавал посольству.

Вопрос: В каких взаимоотношениях с Нэве находился Каппес?

Ответ: Это мне не известно.

Вопрос: Вы говорили, что при встрече в 1925 г. Каппес Вам вручил 50 американских долларов. Откуда он получал эти суммы?

Ответ: Я был уверен, что эти деньги он получил в Германском посольстве и поэтому не спрашивал об источнике.

Вопрос: Почему в этом вы были уверены?

Ответ: Я знал, что Каппес поддерживал связь с Германским посольством в Москве.

Вопрос: Откуда это Вам было известно?

Ответ: Об этом мне лично сам Каппес говорил в 1925 г. при встрече в Симферополе и в 1926 г., когда мы были с ним в Москве.

Вопрос: В чем выражалась связь Каппеса с Германским посольством?

Ответ: Посещая посольство, он давал там информацию об экономическом положении и настроениях колонистов — немцев-католиков и в связи с этим ставил вопрос об эмиграции последних в Германию. Кроме того, он пользовался услугами посольства для пересылки отдельных сообщений Папе. Так, в 1925 г. при встрече в Симферополе и после получения от меня информации о Крыме и переговоров по поводу назначения меня в епископы — Каппес заявил, что выезжает в Германское посольство для разрешения вопроса об эмиграции и сообщить о моем благополучии и готовности занять пост епископа. В 1926 г. при встрече в Москве Каппес говорил мне, что он был в посольстве и информировал там о положении немцев-католиков, об их материальном положении и настроениях в связи с постановкой вопроса об эмиграции, а также просил переслать сообщение Папе о моем благополучии.

Вопрос: Будучи вместе с Вами в Москве, Каппес имел аудиенцию у Д'Эрбини?

Ответ: Да, он имел желание говорить с Д'Эрбини и вместе со мной приходил на квартиру Отг. Однако ввиду занятости Д'Эрбини там его не принял и просил его прийти к нему в гостиницу.

Допрос окончен в 0 ч. 15 м. 23.X.[19]35 г.

Записано с моих слов верно, показания мне прочитаны **А. Фризон.**

Допросили:

Нач[альник] ОО УГБ

Мальшев

Оперуполн[омоченный] 1-го отд[еления] ОО

Морозов

ДА СБ України. — Ф. 6. — Спр. 75157-ФП. — Т. 2. — Арк. 544–547.

Оригінал. Рукопис на бланку.

№ 135

Протокол допиту
настоятеля Київського костюлу св. Олександра
ксьондза А. Шенфельда *
2 листопада 1935 р.

Вопрос: Гр[аждани]н Шенфельд, изложите Ваши политические взгляды и убеждения.

Ответ: По своим взглядам, по моему воспитанию и по работе, которую я веду в течении сорока лет, я являюсь не советским человеком. В силу несогласия с политикой Соввласти в области религии, я являюсь противником советской системы.

Февральскую революцию я встретил сочувственно. В период гражданской войны, наступившей после октябрьской революции, я пришел к убеждению в непрочности существования Советской власти и ожидал ее падения.

В первые годы нэпа я, как и другие представители католического духовенства, с которыми мне приходилось сталкиваться, надеялся на постепенное перерождение Советской власти и поэтому примирился с ее существованием, рассчитывая на облегчение работы духовенства и на улучшение жизненных условий.

Вопрос: Когда эти взгляды начали уступать место новому обострению враждебного отношения к Соввласти?

Ответ: Новый перелом в моих настроениях относится к [19]30-м годам. Политика коллективизации, ликвидация кулачества как класса встречена была мной отрицательно: зная с детства богатых немецких крестьян, я считаю, что они сами являются тружениками, не грабителями, и считал, что, ликвидируя их хозяйство, по отношению к ним поступают несправедливо.

В последние годы резко обострилось мое враждебное отношение к Советской власти, что было вызвано недовольством политикой Советской власти в области религии.

Вопрос: Расскажите о Вашей контрреволюционной работе.

Ответ: Я считаю, что никаких преднамеренных к[онтр]р[еволюционн]ых действий я не совершал.

Вопрос: Признаете ли Вы себя виновным в том, что получили у польского консула фашистскую литературу: книгу Гитлера «Моя борьба» и Розенберга «Миф XX века», и, ознакомившись с их содержанием, вели

* Допит провів заступник Прокурора УСРР у спеціальних справах Л. Г. Мальцев.

беседы с ксендзами — Бравером, Козинским и зам. председателем общины Вашего костела Вагенгеймом, излагая взгляды и программу действий германского фашизма?

Ответ: Я действительно просил польского генерального консула Седлецкого достать мне «актуальную» литературу (под словом «актуальная» я понимал заграничную политическую литературу, освещавшую современное положение). Одновременно с этим я просил снабжать меня заграничными газетами.

Консул обещал доставить книги, но советовал отказаться от получения газет, так как это связано с частыми посещениями консульства, что являлось, по его мнению, неудобным.

В следующий раз, когда консул пришел ко мне на квартиру, он мне лично принес в портфеле книгу Гитлера «Моя борьба», после прочтения мной этой книги я сдал ему ее и получил взамен книгу Розенберга «Миф XX века». Ознакомившись с содержанием этих книг, я неоднократно беседовал о них со знакомыми, излагая им содержание этих книг. Помню, в частности, свои беседы по этому поводу с ксендзами: Бравером, Козинским, а также с Вагенгеймом.

С Вагенгеймом у нас шла беседа о англо-немецком морском соглашении. Я сказал, что планы Гитлера, очевидно, начинают осуществляться, и тут же указал, что основная цель Гитлера заключается в стремлении распространения территории Германии на Восток. Вагенгейм начал говорить о предстоящей войне, и сказал, что в 1936 г. будет солнечное затмение, и это означает войну.

С Бравером и Козинским мы также беседовали о планах, изложенных в книге Гитлера (по поводу распространения германского фашизма на «восток»).

Вопрос: Имели ли место случаи произнесения Вами проповедей антисоветского характера?

Ответ: Я утверждаю, что мои проповеди не носили антисоветского характера и не содержали в себе к[онтр]р[еволюционных] выступлений.

Вопрос: Не было ли случаев, когда Вагенгейм предупреждал Вас об осторожности, указывая на резкие антисоветские выходки, содержащиеся в Ваших проповедях?

Ответ: Да, действительно, в связи с одной моей проповедью (кажется, о воспитании детей), Вагенгейм предупреждал меня, рекомендуя быть осторожным. Я на это предупреждение не обратил внимания, так как я являюсь духовным руководителем и сам знаю, что делаю.

Вопрос: Призывали ли Вы в своих проповедях или беседах с отдельными прихожанами к отрыву молодежи от комсомола, к недопуску в пионеротряды и т.д.?

Ответ: Ни в проповедях, ни в частных беседах с прихожанами о борьбе с комсомолом и отрыве молодежи от комсомола и пионердвижения я не говорил.

Вопрос: Существовали ли при костеле кружки «братства терциаров» и «кулко ружанцовых» и какова Ваша связь с ними и руководство ими?

Ответ: Я не хотел заниматься вопросом о том, существуют ли терциары при нашем костеле, в связи с тем, что в Киеве за несколько лет до этого был вызван большой шум деятельностью терциаров при костеле и стоял даже вопрос о закрытии костела. Кроме того, меня предупредили, что мой предшественник Блехман имел крупные неприятности в связи с терциарами.

Вопрос: Производил ли кто-либо из прихожан, по Вашему поручению, подготовку детей к конфирмации (первое причастие)?

Ответ: Я направлял прихожан для этой цели к Галлер, ведавшей продажей свечей в костеле.

Вопрос: Были ли случаи направления детей к Побировской и Эмили?

Ответ: Я направлял детей к Галлер, а она поручала Побировской готовить детей к конфирмации. Побировская являлась частой, почти ежедневной посетительницей костела. Была ли она терциаркой — не знаю.

Вопрос: Осветите подробно Вашу связь с польским консулом.

Ответ: С польским консулом я познакомился в первый раз в прошлом году на кладбище на могиле польских легионеров. Он прислал своего посыльного и просил, когда я буду на кладбище, пойти на могилу легионеров. Я ответил, что мне будет очень трудно, потому что это очень высоко. Тогда он прислал мне машину, я сел со своим прислужником и поехал туда. Консул вышел мне навстречу и мы с ним познакомились.

Я приступил к освящению могил. После этого акта он меня спросил, нет ли у меня в чем-нибудь нужды? Я сказал, что костел требует ремонта — крыша повреждена. Консул спросил, сколько будет стоить ремонт. Я сказал, что около 18.000 руб. Консул сказал: «Посмотрим, поговорим об этом позже».

В конце зимы 1934–[19]35 гг. консул посетил меня на квартире. Я опять заговорил о ремонте. Он сказал, что это можно сделать. Я сказал, что если он нам жертвует деньги на ремонт, то это неудобно и может вызвать неприятности, так как это нужно провести по книгам, и, вообще, официальные отношения с консулом могут вызвать неприятные последствия. Он ответил, что может взять все на себя — он пришлет человека, который всю эту работу сделает и консульство будет рассчитываться непосредственно с ним. Нужно только поставить человека, который наблюдал бы за этим ремонтом. Консул взял также на себя обязательство переговорить с властями, для получения разрешения на ремонт. Ремонт обошелся приблизительно в

45.000 руб. денег. Деньги, согласно договоренности, уплачены непосредственно консулом и ни по каким книгам в костеле проведены не были.

Кроме уплаты за ремонт костела, мною были получены непосредственно от консула одновременно 3.700 руб. Эти деньги консул выдавал для уплаты государственных налогов, за исключением 300 руб., полученных мною лично в качестве вознаграждения за молитвы на могилах легионеров. Непосредственно от консула я получил 2.400 руб., остальные же деньги мне были вручены через посыльного. Все эти деньги не были проведены по книгам костела. Налог, для уплаты которого и получены были эти суммы, уплачен был из других средств, находившихся в распоряжении общины. Из полученных мною денег 1.100 руб. были сданы общине нового костела, в лице председательницы правления общины Плужанской. Остальные же суммы остались у меня, и я считаю, что давать отчет в их израсходовании я никому не обязан.

Однажды у меня с консулом (при встрече у меня дома) завязалась беседа по поводу тяжелого положения духовенства. Я информировал консула о трудностях, которые испытывает духовенство, и указал на тяжелое положение ксендза Блехмана, при чем просил принять меры для облегчения его участи. Он ответил, что это дело римского папы, который должен заниматься делами духовенства. Тогда я указал на нарушения Рижского договора. Чтобы успокоить меня, консул сказал, что пока консульство в Киеве, костел будет существовать, добавив: «Вообще дипломатия интересуется религией постольку, поскольку религия нужна политике».

Вопрос: Почему у Вас существовали две параллельные отчетности, и чем вызвано существование второй нелегальной книги «Запасной капитал»?

Ответ: Книга велась с целью скрытия части доходов и поступлений финансовых от органов.

Вопрос: Брались ли из сумм, занесенных в нелегальную книгу, какие-либо средства для оказания помощи репрессированным органами Советской власти лицам?

Ответ: Несколько раз мною и Якубовским брались из этого фонда деньги для оказания помощи ксендзам Маркушевскому и Блехману.

(Допрос прерывается).

Протокол с моих слов зафиксирован правильно

Шенфельд

ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457-ФП. — Т. 9. — Арк. 132–137. Оригінал. Машинопис.

№ 136

Протокол допиту ксьондза С. Яхневича
16 грудня 1935 р.

Кс. С. Яхневич

В[опрос]: Признаете ли Вы себя виновным в предъявленном Вам обвинении?

О[твет]: Виновным себя не признаю.

Протокол записан с моих слов правильно, прочитан, в чем и подписываюсь

Ст. Яхневич

Допросил нач[альник] I отд[еления] ОО *

ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457-ФП. — Т. 5. — Арк. 169. Оригінал. Рукопис.

№ 137

Протокол допиту
ксьондза С. Клемчинського
20 грудня 1935 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого
Клемчинского
Сигизмунда Сигизмундовича
после предъявления обвинения.

20 декабря 1935 г.

Кс. С. Клемчинський

Вопрос: Признаете себя виновным в предъявленном Вам обвинении?

* Підпис нерозбірливий.

Ответ: Виновным себя совершенно ни в чем не признаю.

Записано с моих слов верно, мне прочитано: *Клемчинский*

Допросил: оперуполномоченный
ОО УГБ КОУ НКВД *

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457-ФП. — Т. 25. — Арк. 82.
Оригінал. Рукопис.*

№ 138

Протокол судебного заседания спецколлегии Одесского облсуда
у справі римо-католицького духовенства Одещини
21 лютого 1936 р.

1936 р., 21 лютого суд в складі: голови Гудзя, народних засідателів Балтуса, Лихта, з секретарем Ярмолинец, з участю прокурора Йонкиса та оборонця Алексеевой-Поповой, Тульчинского у закрытому судовому засіданні слухав справу по обвинению **Нейгума Иосифа, Рейхерта, Бака Иогана, Эйзенкрайна, Нольда Иогана** по ст.ст. 54–4, 54–11 УК УССР, **Клепфера Владимира** по ст. 54–4, 54–11 и 165 I ч. УК УССР, **Майер Павлины, Воеводской, Перницкой** по ст. 54–4 и 54–11 УК УССР.

Обвиняемых доставили с Од[есской] тюрьмы.

Явились свидетели, которые предупреждены по 89 ст. УК и удалены.

Обв[иняемый] Нейгум Иосиф Иванович: [Я] 1874 г. рожд., род[ил-ся] в с. Занфельд Криворожского р[айо]на Днепропетровской обл[асти]. Сын народного учителя, сельским хозяйством не занимался, был все время католическим священником, был ректором духовной семинарии. С 1920 г. был настоятелем в деревне Крилатово, последнее место работы в Одессе настоятелем Н[ового] костела, в партиях не состоял.

В 1918 г. был создан Союз немцев-колонистов, католиков, я был членом редколлегии газеты (национально-религиозное общество). В 1931 г. судтройкой был выслан на 5 лет по ст. 54–6 и по 80 ст. УК. Был досрочно освобожден, пробыл 2 года и 9 месяцев. Духовный сан — священник. Декан Одесский. Последнее время обслужи[ва]л 10-12 приходов. Окончил философские курсы при духовной семинарии.

Я отказываюсь от защиты, я себя признаю виновным и не хочу затрачивать силы защитника. Я хочу себя сам защищать.

Обв[иняемый] Нейгум: У меня болезнь артериосклероз, болен печенью, расширением вен.

* Підпис нерозбірливий.

Спецколлегия постановила: допустить защитника к защите обв[иняемого] Нейгума.

Обв[иняемый] Рейхер[т] Цирияк Иосифович: [Я] 1870 г. рожд., [родился] в Раштадте на Николаевщине, был все время патером. Отец занимался хлебопашеством (сколько земли было, не знает). Патером с 1893 г. Окончил духовную семинарию. Последнее время был настоятелем при Старом костеле. В партиях не состоял, не судился, немец, подданства УССР. Лишен права голоса.

Обв[иняемая] Меер Паулина-Альбина Оттовна: [Я] 1878 г. рожд. Род[илась] в имение Плинксе, по 1904 г. жила в Риге, [работала] воспитательницей. В Одессе воспитательница с 1904 г. Кандидат церковного совета. Отец работал кузнецом у помещика. Домашнее образование. Не судилась, в партиях не состояла. Когда мне было 11 лет, отец умер, меня взял к себе на воспитание граф Платтер. Была костеляншей в костеле. Последнее время воспитывала детей германского консула 7 лет, воспитывала дочь и двух сыновей консула Рот[а]. У консула я получала стол и жалованье 150 руб. Иногда занималась хозяйством. Немка, подданства УССР.

Обв[иняемый] Бак Иоган Бернгардович: [Я] 1884 г. рожд., родился в колонии Дудниково Днепропетровской обл. Отец занимался хлебопашеством. Отец имел 21 десятину земли. Сам не занимался сельским хозяйством. Патер-настоятель с. Богунское Яновского р[айо]на, лишен избирательных прав. В партиях не состоял. Немец, подданства УССР, был под следствием в 1924 г. по 111 ст., не судился, был освобожден. У отца было 4 лошади, 2 коров[ы], была жатка, фургоны, были свиньи (4–5). Немец — подданства УССР.

Обв[иняемый] Клепфер Владимир Владимирович: [Я] 1875 г. Род[ился] в г. Вигора в Финляндии. Последние годы жил в Херсоне, [служил] католическим священником. В Одессе был священником при Старом костеле. Отец был жандармским полковником, потомственный дворянин. Участвовал в коммунистической партии боротьбистов в 1920 г. Когда было слияние партии боротьбистов и коммунистов, был принят членом коммунистической партии и после этого, как мне сказали, чтоб я выбирал между партией и религией, я ушел с партии. Русский, подданства УССР. Принял католическую веру в 1919 г., до 1919 г. был русским священником. В 1930 г. был под следствием НКВД по ст. 54–11 УК, сидел 3 месяца и 1,5 месяца был на излечении [в] психиатрической больнице г. Херсона. Кончил Курскую семинарию и Петербургскую духовную академию. Когда я вступал в коммунистическую партию, знали, что я священник, и пробыл в партии несколько дней. Отец служил в Финляндии помощником начальника жандармского управления в г. Выборге. При Деникине я сидел в тюрьме за статьи, в которых я защищал Петлюру в г. Умани.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн Петр Петрович: [Я] немец, подданство УССР, 1885 г. рожд. Род[ился] в с. Гейдельберг Мелитопольского уезда. Отец был учителем, народным, сельским хозяйством не занимался, с крестьян. Сам священник с 1908 г. Окончил Саратовскую духовную семинарию. Настоятель римско-католической церкви с. Блюменфельд Тилигуло-Березанского р[айо]на.

Обв[иняемый] Нольд Иоган Михайлович: [Я] 1899 г. рожд. Немец, подданства УССР, род[ился] в Блюменфельде Тилигуло-Березанского р[айо]на. Отец занимался хлебопашеством, бедняк. Сам учился в семинарии по 1919 г. С 1924 г. [служил] настоятелем церкви с. Понятовки.

Обв[иняемая] Перницкая Мария Александровна: [Я] 1882 г. рожд., р[одилась] в с. Ямбург Екатеринославской губ. Отец был учителем, сельским хозяйством не занимался. Муж служил сторожем Старой католической церкви в Одессе. Работала домашней работницей у профессора Штремма по 1932 г. С 1932 г. была на иждивении дочерей, не судилась.

Обв[иняемая] Воеводская Михайлина Ипполитовна: [Я] полька, отец был сапожник. В Одессе живу с 1907 г. Последние 3 года служила в костеле сторожихой. Судилась за то, что учила детей религии, к 5 месяцам принуд[ительной] работы, малограмотная. В костеле получала 50 руб. в месяц.

Объявляется состав спецколлегии.

Отводов не заявлено.

Прокурор считает возможным слушать дело без неявившихся свидетелей.

Защита не возражает.

Спецколлегия постановила: вопрос о неявившихся свидетелях оставить открытым.

Обв[иняемый] Нейгум обвинительный акт получил, признает себя виновным.

Обв[иняемый] Рейхерт обвинительный акт получил, признает себя частично виновным.

Обв[иняемая] Меер обвинительный акт получила, частично признает себя виновной.

Обв[иняемый] Бак обвинительный акт получил, частично признает себя виновным.

Обв[иняемый] Клепфер обвинительный акт получил, частично признает себя виновным.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн обвинительный акт получил, частично признает себя виновным.

Обв[иняемый] Нольд обвинительный акт получил, частично признает себя виновным.

Обв[иняемая] Перницкая обвинительный акт получила, признает себя виновной.

Обв[иняемая] Воеводская обвинительный акт получила, не признает себя виновной.

Доложено дело.

Обв[иняемый] Нейгум: Я признаю [себя] виновным в своей к[онтр]-р[еволюционной], работе, которую я проводил сознательно, ко мне приходили комсомольцы и пионеры исповедываться, то я им сказал, что пока они не откажутся от своих убеждений и не выйдут с организации пионер[ской] и комсомола, то я их не смогу исповедывать. Таковую директиву мне дал прелат Крушинский и я эту директиву словесно передавал всем патерам, всем обвиняемым.

Когда я читал проповеди, то я обращался к родителям и говорил, что будет, если все старики умрут, а молодежи не видно. Я действовал на родных и они действовали на детей, дети выходили из пионер[ской] и комсомольской организации. Приходили ко мне венчаться, я говорил, что я не буду венчать, пока они не выйдут с комсомола, если они были комсомольцами, и эти комсомольцы выходили со своей организации.

После моего возвращения [из заключения] ко мне приходил Чемена, который приехал из-за границы, меня расспрашивал, он интересовался отрицательной стороной нашей патерской и настоятельской жизни.

Я действительно узнал 4.XI.[19]35 г. от Бака, что спрятана церковная утварь, и я в периоде следствия об этом сказал следователю.

В отношении Ламбо я с ним встречался, но он меня не вербовал и в интимных отношениях я с ним не состоял. Я сам подданный УССР. Ламбо я встречал от [19]22 г. по 1926 г.

Гопфауфа я очень хорошо знаю.

Когда я вернулся с лагеря, я себя очень плохо чувствовал и был болен, то я написал в Красный Крест в Москву, что я не могу работать, чтоб мне помогли. Я получил помощь из Берлина от организации «Братья в нужде». Из Англии я получал по 2 фунта стерлингов каждый месяц, но я ни с кем не переписывался, кроме чем с Красным Крестом в Москве.

Рейхер[т] и Шуберт-Рейхер[т] мне сам сказал в 1933 г., что он сообщил адреса всех священнослужителей для получения помощи, куда, я не помню. Рейхер[т] пришел ко мне и мне рассказал, что к нему явилась особа, которая просила, чтоб он дал сведения, сколько патеров арестовано, и что эта особа была прислана от итальянского консульства.

Ко мне приходили патера Ройзенкрайн *, Бак, Нольд. Они мне рассказывали о бедности и нужде народа, что народ остался без средств к жизни. Рейхерт мне сказал, что если мы передадим сведения, как народ нуж-

* Так у документі, правильно — Эйзенкрайн.

дается, в германское и итальянское консульство, то эти иностранные представители об этом доложат своим странам, об этом будет в печати, и все будут знать, как в Советском Союзе живет народ.

Прелат Крушинский у меня был в январе 1935 г., он мне говорил, что если я буду арестован и меня будут судить, чтоб я взял на себя все его функции. Я отказался, потому что я не смог исправиться со всей работой.

В 1925 г. в Одессе был [священник] Тауберг*, который занимался вопросами, чтоб посылать детей обучаться. Тауберг ходатайствовал перед консулом в 1925 г. и ряд молодых людей (Перницкий, сестры Шилле и другие) были посланы за границу заниматься, и эти молодые люди должны были себе избрать по их желаниям специальность.

Мне сказали, что при входе на хор в Успенской церкви зарыты ценности.

Прелат Крушинский непосредственно давал директивы не в письменном виде, а в устном виде. Я обязан все директивы выполнить и эти распоряжения я передавал патерам.

Когда ко мне приходили венчаться, то я спрашивал, или кто из них состоит в какой-либо организации, и когда мне отвечали, что являются комсомольцами, то я сказал, что пока не выйдут с комсомола, я их не буду венчать.

С обв[иняемой] Маер и вообще с женщинами я никаких связей не имел. Помощь из-за границы я только исключительно получал для себя.

Мы не получали распоряжения от высшего духовенства в письменном виде последнее время для того, чтоб скрывать концы, чтоб Соввласть не узнала, если эта директива антисоветского свойства.

В 1934-1935 гг. ко мне приходили патера и мне рассказывали о жизни крестьян в селе, об общей нужде их.

Мы знали, что обв[иняемый] Клепфер занимается мужеложеством.

Патер Райхер[т] мне сказал, что Воеводская занимается религиозным воспитанием детей.

Ко мне пришел комсомолец Шнайдер и меня попросил, чтоб я его венчал. Я ему сказал, что я не буду его венчать, он мне обещал, что выйдет с комсомола, и я его венчал. Бывали случаи и с пионерами.

В 1925 г. консул Динстман установил 5 стипендий и 5 человек были через консула отправлены за границу для учения. Консул получил задание от своего правительства, и были направлены Яуфман, Перницкий, Плуг и две сестры Шилле.

Приехал д'Эрбиньи и рукоположил некоторым патерам, и директивы в отношении унии он дал патеру Крушинскому и Пфлугу. Д'Эрбиньи я не видал. Это был его приезд в одном году с отъездом пяти человек за грани-

* Так у документі, правильно — Таубергер.

цей. Крушинский имел директивы организовать при французском костеле певчих, чтоб русские пели. Насчет унии, я директив от Пфлуга не получал. По части унии у меня был Чеме[на], в смысле его обработки. Он посетил мой дом 2 раза, насчет унии мы не разговаривали. Патер Рейхер[т] принимал тех, которые просили принять в католичество из мирян, и он принимал. Я тоже принимал в католичество мирян. С Чемена я прямых разговоров с ним не имел, чтоб он перешел в униатство, но я его направлял к униатству. Патер Рейхер[т] произносил русские проповеди для того, чтоб завлечь в униатство.

Эйзенкрайн мне рассказывал, что у него есть знакомый русский священник. Патер Рейхер[т] писал для получения гитлеровской помощи. Писал для ряда лиц, для Розы Рислинг и еще другим. Сколько человек было в его списке, я не знаю. Рейхерт и Шуберт передал[и] список консульству, я получал [помощь] из Лондона и из Красного Креста в Москве, получали все священники. Я помощь из «Фаст Берлянд» не получал.

Патер Рейхер[т], Бак, Эйзенкрайн симпатизировали фашистскому строю. Я сам лично к фашистскому строю не относился ни положительно, ни отрицательно. Вышеперечисленным патерам нравилась стойкость германского правительства, нравилась культура. Мне не нравился и не нравится фашистский строй. Рейхер[т]у помогал консул в смысле помощи с продуктами, одеждой. О денежной помощи я не знаю. Мне Рейхер[т] сказал, что он итальянскому консулу передал информацию об осужденных священниках.

Я давал директивы Клепферу, как относиться к пионерам и комсомольцам его прихода.

Ламбою я никогда не рассказывал о положении села.

Непосредственно с консулами я был связан с консулом Васелем и Динстманом, был у них с визитом дома, был с епископом Цером, говорили о нужде народа, кто из народа сочувствует правительству Германии. В 1925 г. от консула Васеля я получил 500 долларов. Насчет гитлеровской помощи он мне говорил, чтоб помощь из Германии не принимали.

В 1930 г. я имел желание перейти границу и самовольно без разрешения Крушинского хотел перейти границу.

Своим прихожан[ам] директивы я не давал о получении помощи. О вопросах о коллективизации я никаких указаний не давал.

Обв[иняемый] Рейхер[т]: Признаю себя виновным в том, что я состоял в организациях «Ружанцы» и «Терциарки».

Однажды ко мне явился представитель от итальянского консула и меня спросил, правда ли, что имеются 4 ксендза арестованных. Я сперва этому представителю ничего не информировал. Я встретил Меер и ей сказал, чтоб она узнала у итальянского консула, действительно ли консул прислал ко мне его представителя.

Через некоторое время Меер мне сказала, что она была у консула, и что консул спрашивал, правда ли, [что] среди патеров есть нуждающиеся. Она ответила, что имеются. То консул для меня передал 100 руб.

Что касается обучения детей, я не хотел заниматься, я передал функции Воеводской, чтоб она приготовила для исповеди детей, и она мне для исповеди представила 10 детей.

Я не знал, что у нас в церкви находится аппарат.

Деньги от консула я получил один раз 100 руб., один раз 50 руб. и я отдал деньги арестованным священникам, для себя лично я получил два пакета с рубашками. Сбора в церкви для патеров я не делал.

Как-то я пришел к патеру Шуб[ерт]у, он составлял список адресов и меня спрашивал адреса некоторых лиц. Я сам дал список двадцати человек для получения помощи. Этот список я послал почтой в Красный Крест. Я получал помощь с Берлина 2 раза, после получения марок я писал ответные письма.

У меня было два кружка «Ружанца» и «Терциарки». Я их благословил.

Разговор с Нейгумом об отрыве молодежи от ком[сомольской] и пионер[ской] организаций был.

Связь с двумя иностранными представителями я установил через Меер. У немецкого консула я был один раз и получил подарки — рубашки.

У нас внутри церкви не было тарелочного сбора. Через Меер я получил от немецкого консульства 100 и 50 руб. для осужденных патеров. Я получал помощь из двух обществ, от Гопфауфа и Ламбо[я], от общества «Фаст Брильянд» и от общества «Брудер ин нот». Я написал список для получения помощи для 6-7 человек, а не для 20 человек, я написал для Пфлигер Елизаветы, для Розы Рислинг, для Аделины Гаке. Среди населения сбора я не организовывал для помощи осужденных патеров. Я отрицаю мое обвинение, что я для 20 человек просил помощь, а только я писал 7 человек.

У меня не было [ни] одного случая, чтоб во время исповеди я говорил, чтоб выступали из пионер[ских] и комсомольских организаций, такая директива была, чтоб мы проводили такую работу, чтоб дети выходили из пионер[ских] и комсомольских организаций.

В отношении спрятанных ценностей я ничего не знаю.

Я дал адреса тех лиц для получения помощи, которых я знал, но они помощи не получили, им не выслали. Когда арестовали патеров, ко мне приходили родственники и просили помощи для арестованных, то я им давал деньги, которые передал консул. Когда у меня не было средств для дачи помощи, я просил Меер, чтобы она дала из своих сумм.

У нас в церкви занимались дети от 7 лет до 13-14 и взрослые люди. Воеводская подготавливала детей для молитвы, но я сам лично не видел, чтоб она занималась с детьми. Когда я делал проповедь, то я никогда не касался воспитания детей.

Из Берлина я получил 2 перевода, а всего из Лондона я получил 10 переводов, каждый раз 6 руб. золотом и всего приблизительно 60 руб. золотом. От германского консула я получил 150 руб. для арестованных и для себя я получил 2 раза продукты, Меер мне передала.

Стелинковскому я читал общие религиозные вопросы. Стелинковский ко [мне] пришел и сказал, что он иностранный подданный, что он хочет уехать и ему надо получить документ, чтоб я его венчал. Я ему сказал, что он должен получать у нас уроки, и я ему читал лекции. Он мне показал фашистский знак и сказал, что он национал-социалист и что он мне на исповеди все скажет. Его жена русская и она хотела принять униатство, об этом я сказал Нейгуму.

Обв[иняемый] Нейгум: Патер Рейхерт мне сказал, что молодой человек пришел со своей невестой венчаться и этот молодой человек ему показал фашистский знак и просил, чтоб он не сказал невесте, что он фашист. И после этого случая он больше не появлялся.

Обв[иняемый] Рейхерт: Я писал: прошу таким-то лицам, если возможно, посылать помощь, они находятся в плохих условиях, что они безработные, больные. Эльзас ко мне обратилась, чтоб я ей написал письмо для получения помощи, но я ей отказал, а всем остальным, которым я выписал помощь, я в последствии им сообщил, что я им написал.

Меер мне сказала, что консул итальянский уезжает в Рим, то я ее попросил, чтоб консул мне достал 2 церковные книги, и передал через Меер записку, но она не передала эту записку.

Я 700 руб. от немецкого консула в разное время не получал. Я обо всем передавал Нейгуму и ему рассказал, что Воеводской я передал работу, чтоб она проводила среди детей.

Обв[иняемый] Нейгум: В кружках «Ружанцов» входит молодежь.

Обв[иняемая] Меер: Я признаю себя виновной в том, что я передавала жене консула, что священники арестованы и нуждаются, и что я прошу для них помощи. Она мне сказала, чтоб я обратилась к консулу. Он меня расспросил, кто такие эти священники, я ему сказала. Он мне один раз дал для них 150 руб., потом еще суммы. И он мне дал 700 руб. и я за эти деньги покупала продукты, вещи и передавала этим священникам, которые были в заключении. Ко мне пришел патер Рейхерт и мне рассказал, что у него был представитель итальянского консула и который его расспрашивал, сколько священников арестовано, и он меня попросил, чтоб я пошла в консульство и узнала, в чем дело. Я зашла к итальянскому консулу. Консул меня спросил, знаю ли я, кто арестован с священников. Я ему перечислила фамилии, он себе заметил, принес 100 руб. и сказал: «Передадите патеру». И я передала патеру Рейхерту 100 руб.

Как-то меня встретил Шилле Амбросий, который меня попросил, чтоб я через консула передала письмо для посылки его дочерям, которые на-

ходятся за границей. Я по согласию консула у него взяла письмо. Когда Шилле вернулся с концлагеря, письмо прибыло [к] консулу, где они просят (его дочери) узнать, где находятся родные. Я сказала консулу, где Шилле Амбросий находится, и консул сам ответил, где находится Шилле. В 1935 г. ко мне пришла Лидия Шилле, которая просила, чтоб я сказала жене консула, что Шилле трудно жить, чтоб консул им помог. И мне жена консула передала 80 руб. и я эти деньги передала Лидии Шилле.

От германского консула я получила 700 руб. и эти деньги были направлены для подачи помощи духовенству. Патер Шуберт на праздник получал продуктовые посылки. Я ему отнесла на пасху посылку, и после праздников он мне дал письмо для передачи жене консула, и я передала.

Перницкая мне передала два письма, чтоб я отправила через консула, я передала.

Лидию Шилле я познакомилась с консулом.

Я в церкви собирала сбор и этот сбор пошел в пользу церкви. Я в нашем правлении просила, чтоб мне разрешили собрать немного денег для патера Шилле. Мне не разрешили. Я взяла женщину, поставила ее во дворе костела с тарелкой и ей сказала, чтоб она собирала для Шуберта, она и собирала.

Эти журналы, что у меня изъяли, я детям не показывала. Я у консула взяла обложку. Я даже не прочла, что там писалась Троцкого «Моя жизнь». Я книги не видела, я только для работы взяла обложку.

30 долларов мне дала жена консула, когда консул уезжал.

Я себя во всем признаю виновной.

Жена консула пришла в костел. Там я с ней познакомилась. Она меня попросила, чтоб я учила ее детей, и с 1928 г. я заходила в дом консула.

С 1935 г. я начала передавать деньги нуждающим[ся] патерам. До 1935 г. я вообще через консула помогала бедным.

С итальянским консулом я познакомилась в костеле. Я в костеле была кандидатом в правление. В 1928 г. я обучала закону божия. Патер Пфлуг мне говорил, чтоб я обучала детей закону божия. Я их готовила для причастия.

Первое время я никому не говорила, что я занимаюсь у консула, а потом Перницкая узнала, что я работаю у консула, и как-то Перницкая мне сказала, что она хочет зайти к консулу по делу. Я узнала, когда консул принимает, и после этого Перницкую привела к консулу. Пришло к консулу письмо от сына Перницкой, который писал, что он очень беспокоится, что его мать не пишет. Я тогда про это сказала Перницкой, и она дважды посылала письма через консула.

Как-то мне консул Рот дал бумажку с двумя фамилиями, чтоб я доставила метрическую выписку им, но фамилии я их не помнила. Мне как-то консул дал письма и 30 руб., чтоб я отнесла старушке Муллер, я нашла эту старушку и ей вручила. Я Шуберту отнесла 6 книг, которых я взяла у жены

консула. Газет ему я не передавала. Когда приходили письма Александра Перницкого, мать его мне прочла, он написал, что он благодарит патера Шуберта, что он помнит его отца. Он писал, что молодежь должна бороться, что за религию нужно бороться до кровопролития. Перницкая Мария писала сыну, чтоб он не спрашивал о коммунистах и большевиках. Письмо Перницкого я дала читать жене консула и патеру Шуберту.

Патер Шуберт был именинником и на именинах ему делали подарок, мы написали визитную карточку с детьми, которые уже исповедались, и на визитной карточке мы написали «Патеру Шуберту от немецкой молодежи».

Я помогала патеру Вольфу, патеру Лорану, Крушинскому, Таубергу, давала им по 20–30 руб. покупала им вещи. Могильницкая стояла во дворе костела и собирала в помощь патеру Шуберту. Петерс собирал сбор для патера Шуберта. Письмо Шуберта я принесла в правление и сказала, что патер Шуберт благодарит за помощь.

Воеводская всегда занималась с детьми. В 1935 г. я видала, как Воеводская занималась с детьми. При входе в костеле я слыхала, как одна мать спрашивала Воеводскую, когда можно привести ее девочку для учения. Патер Рейхерт мне тоже предлагал заниматься с детьми, я отказалась.

Обв[иняемый] патер Рейхерт: Я такого случая не помню.

Обв[иняемая] Меер: Я как-то пришла в церковь. Там сидело несколько девочек, одна указывала на другую и говорила: «Пани Михалина, она пионерка». Воеводская говорила: «Если она пионерка, я ее не буду обучать».

Хозяйка итальянского консула Гаубич бывала у жены немецкого консула, и я там с ней познакомилась. Итальянский консул приехал с Новороссийска и просил, чтоб достали воспитательницу и для детей итальянского консула. Я рекомендовала Франко и она уехала в Новороссийск на работу к консулу. С ней я не переписываюсь.

Одна женщина, я не помню ее фамилию, просила передать через консула письмо для ее мужа, который жил за границей, и она письма не хотела по почте посылать. Я слыхала, что итальянский консул уезжает на лето. Я Рейхерту сказала, [что] консул уезжает в Италию, патер Рейхерт сказал, что ему нужна книга для богослужения. Я Рейхерту сказала, чтоб он написал на записке эти книги, и если я буду у консула, я передам ему, чтоб он достал книги. Через некоторое время я узнала, что консул не едет, и я про это известила Рейхерта.

Либман немецкий подданный. Земздорф иностранный подданный, Мевес тоже иностранный подданный. Жена консула мне к ним какие-то пакетики передавала. Что там было в пакетиках, я не знаю.

Обв[иняемый] Бак: Я себя признаю виновным в том, что я преподавал закон божий детям: Розен, Куппле, Штро, Витергальд, Штро Георгию. Блем их подготовлял к исповедыванию. Я старался посредством про-

поведи действовать на родителей, чтоб они своих детей воспитывали в религиозном духе.

Говорил о хлебосдаче с Феликсом Гецом, Шилле, говорил, что советская власть забирает хлеб.

Я знал еще в 1934 г., что в костеле Успения замурованы ценности. Точного места мне не указали, где вещи лежат.

В 1934 г. я бывал в Одессе у Нейгума, у Рейхерта.

Я себя не признаю виновным по отношению к Ламбою. Я с ним встретился, поздоровался, но он меня никуда не вербовал. Я встретил его у Боровского.

Я по заданию Крушинского отрывал молодежь от советского воспитания. Я вел к[онтр]-р[еволюционные] разговоры.

Я знал, что Ламбой находился за границей, потом я его видел в 1926 г. в Одессе. Мне Боровский сказал, что Ламбой является представителем германского генерального штаба.

Католические дети уже сами знают, что если они приходят к причастию, то они не могут быть уже пионерами. Я получил директиву от Крушинского, чтоб мы детей воспитывали в религиозном духе, чтоб их оторвать от пионерорганизации.

В проповедях я не говорил относительно хлебозаготовок. Я говорил с отдельными людьми, с Феликсом Гецом, Шилле, они отрицательно относились к нашим разговорам.

Я входил в к[онтр]-р[еволюционную] группу, которая проводила задачу оторвать детей от советского воспитания.

С Нейгумом я говорил об аресте Крушинского, Тауберга, Гофмана, Лорана, за что они арестованы, мы не знали. Мы с Нейгумом говорили, что мы тоже будем ликвидированы.

Я помощь получал из Берлина, из Лондона, из Москвы от Красного Креста, благодарственных писем я не писал.

Я по своему убеждению стал контрреволюционером. Я, как католический священник, против советской власти, и поэтому я вел антисоветскую агитацию с людьми.

Нейгуму я делал информацию, что делается в моем приходе. Сколько прихожан посещает церковь, сколько молодежи посещает церковь. Я информировал Нейгума, какую я работу провел по отрыву детей от советского воспитания. При этом разговоре был Нольд. Прелат Крушинский давал задание следить за молодежью, чтоб они не записывались в пионерорганизацию, преподавать закон божий.

Боровский у себя на квартире мне заявил, что Ламбой и Гопфауф являются представителями германского генерального штаба. Я Ламбою и Гопфауфу информации не передавал. От них я помощи не получал, в 1926 г. я с Гопфауфом имел переписку.

Боровский мне сказал, что ценности спрятанные большие, на 100 тыс. руб. Когда молодежь села была свободная, то большинство молодежи ходила в церковь. С каждым годом посещение молодежи церкви уменьшалось. Но когда я начал проводить работу, то посещение церкви молодежью увеличилось.

Обв[иняемый] Клипфер: Признаю себя виновным в том, что в 1934 г. я два раза обратился к итальянскому консулу, чтоб он мне взаимнообразно дал мне денег и с 1932 г. по 1935 г. обратился несколько раз к германскому консулу, чтоб он мне займы дал денег.

И признаю себя виновным в том, что в силу своей ненормальной половой деятельности совершил в 1927 г. поступок, который я не должен был делать, и сейчас не могу этот поступок вспомнить с содроганием.

Я на предварительном следствии неверно показывал в том, что декан Нейгум мне говорил, чтоб не припускать к исповедованию родителей тех детей, которые состояли в пионерских и комсомольских организациях.

Первый раз я обращался к итальянскому консулу через директора итальянского пароходства, второй раз я сам был у консула. У германского консула я брал денег 13 раз приблизительно, в общей сумме 300–400 руб. Кроме этого, я ежемесячно получал с ноября месяца 1933 г. по 25 германских марок. Каждый месяц я писал благодарственное письмо.

Итальянский консул меня спрашивал, преследуется ли религия в Советском Союзе, сколько священников у нас есть. Я ему сказал то, что я знал.

Я знал, что производились сборы в пользу осужденного духовенства. У итальянского консула я говорил, что Советская власть не притесняет религию. Я получал помощь из Германии, из Красного Креста, писал им благодарственные письма.

Последнее время, 9.XII.[19]34 г. меня профессор Айхенвальд и Шевельков осмотрели. Эти документы находятся в деле. Я являюсь гомосексуалистом и я на почве своей болезни принял католическую веру, я чувствовал симпатию к одному католику, Гиндзелевскому, и решил перейти в католическую веру.

Я никакой работы не проводил насчет детей, отрыва их от пионерорганизации. В 1929 г. я заведующему школы написал письмо, что он неправильно поступает, если он детей исключает со школы, если они не хотят вступать в пионерорганизацию. Я от Нейгума директивы не получал о работе нашей среди молодежи и я никакой работы не проводил, может быть, я среди своих знакомых высказывался, что мне не нравится, когда дети вступают в пионерорганизацию. Я говорил, что без согласия родных детей не имеют права принуждать детей вступать в пионерорганизацию.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн: Я себя признаю виновным, что я детям преподавал закон божий. Я, главным образом, старался повлиять на родителей, чтоб они не пускали детей в пионерорганизации.

У меня был патер Каппес, но он у меня не скрывался.

Я контрреволюционную агитацию среди населения не проводил. Действительно, я с одним свидетелем говорил, сколько он получает на трудодень, он мне ответил, я сказал, что ему будет немного туговато, что мало ему дают на трудодни. С Келлером я не имел беседы.

Когда патер Каппес меня посетил, он мне говорил, что он приехал с Москвы, у него в Самарской губернии был приход. Он мне говорил, что он бежал из своего прихода, потому что его должны были арестовать. Он мне говорил, что он был за границей.

В своих проповедях я о вопросах хлебозаготовок не говорил. Были беседы, но с отдельными лицами.

Каппес мне говорил, что он задачи свои кончил, которые ему дали за границей. Каппес мне рассказывал, что ему дали задачу попасть в Россию и чтоб устно передать, чтоб патера Фризона рукоположить в епископы, потому что на Украине не было епископа. Каппес у меня был в 1930 г. Он находился с 1925 по 1930 г. в Советском Союзе. Фризон был рукоположен в епископы. Патер Каппес бежал со своего прихода, бежал в Москву. Он посетил германское посольство в Москве, по каким вопросам он бывал в германском посольстве, я не знаю. Я в работе патера Каппеса не принимал участия.

Я с патерами говорил о хозяйственном положении в деревне, я говорил, что крестьяне теперь мало получают, что нужда сейчас, в общем, я обрисовывал картину прогрессирующего упадка сельского хозяйства, сравнивал сельское хозяйство с дореволюционным временем. Говорил с Крушинским, с Шубертом, с Нейгумом, с Штиллером. Я симпатизировал фашистскому строю, потому что фашистский строй дает более свободы религии, вообще, все священники симпатизировали фашистскому строю, кроме патера Нейгума.

Я дружил с русским священником Люминавским. Мы разговаривали и говорили о нашей церкви и о православной церкви. Я говорил, что наша церковь более стойкая, чем православная церковь. Я этого священника не втягивал в унию. Нейгуму я говорил об этом священнике, но в отношении того, чтоб я ему говорил, что я его втягиваю перейти в унию, я этого не говорил.

Приблизительно в 1935 г. я подготовил к исповеди детей человек 20–30.

Я непосредственно имел связи с прелатом Крушинским.

Я из-за границы получал помощь из «Фаст Брильянд», из Лондона и из Красного Креста. Из Берлина я получал по 25 марок, из Лондона я получал по 2 фунта.

Я информировал патера Каппеса о положении в наших селах.

Обв[иняемый] Нейгум: Каппес — русскоподданный, он выезжал легально за границу [с] епископом для того, чтобы собирать сборы в Америке.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн: Я с Гопфауфом связи не имел. Я в Германию не писал, чтоб мне марки посылали. Кто писал, я не знаю.

Обв[иняемый] Нольд: Признаю себя виновным в отрыве молодежи от советского воспитания. Я старался посредством проповеди влиять на родителей и на молодежь, чтоб они посещали церковь, чтоб они были религиозными. Молодежь ходила в церковь и не посещала пионерорганизацию, и в результате моей работы в 1929 г. пионеротряд распался, все пионеры вышли из организации, и в 1930 г. распалась комсомольская ячейка. Я учил детей закону божию, и через мои руки перешли все дети моего села, за исключением детей актива.

Я получал деньги из Германии, из Лондона, из Красного Креста. Я за границей не писал письма и не писал благодарственные письма. И Зельману я не просил из-за границы помощь.

Я в своих проповедях не говорил, чтоб они в праздничные дни не ходили на работу, но я на колхозников религиозно влиял, и если они религиозны, то они не ходили на работу в праздничные дни.

У меня был маленький приход. Последние годы очень мало прихожан посещало церковь. Я как-то приходил к Нейгуму, я у него спрашивал совета, что мне делать, если приходят комсомольцы исповедоваться. То мне Нейгум сказал, чтоб я комсомольцам отказывал. Из комсомольской организации по моему влиянию вышли Баухпетерг Адам, Марклах Антон, Марбах Пий. Я влиял на родителей, чтоб они не пускали своих детей в пионеротряды, чтоб дети ходили в церковь. Младший брат комсомольца Вайхеля был больным, меня вызвали к больному мальчику, я пошел, помолился. Мне комсомолец Вайхель сказал, что он считает неправильным, что я делаю, я ему объяснил, почему и зачем я делаю, но он на своем настоял, и я на своем настоял.

Я из-за границы 13–15 переводов получил, приблизительно 100 руб. золотом. Я сам лично не просил о высылке мне денег.

Я не знаю, что у нас была директива о привлечении в унияство. У меня был сосед священник Некрашевич. Я с ним начал дружить с самого момента его прихода.

Я никому не содействовал в получении фашистской помощи.

Обв[иняемая] Перницкая: Я считаю себя виновной, что я ходила к немецкому консулу и что я нелегально передала консулу письмо для моего сына. Мой муж был [за]страхованный. Когда мой сын уехал за границу, он забрал бумаги страховки. Я писала моему сыну, чтоб он мне прислал эти бумаги. Я спросила Меер, как мне поступить, она мне сказала, чтоб я пошла по этому поводу к консулу. Я пошла к консулу и попросила, чтоб он мне помог найти страховочные бумаги, и чтоб деньги были положены в банк, и чтоб я их получала. Консул мне обещал помощь, потом сам мне писал, что у нас делается, как коммунисты живут.

Я ему ответила, что [б] он о советской власти ничего не писал, потому что я буду иметь неприятности.

Патер Шуберт, знакомый моего мужа, когда он услышал, что мой сын за границей находится, то он меня просил, чтоб я передала привет сыну. Сын после этого передавал привет Шуберту. Через Меер я отправила 2 письма, чтоб она эти письма передала консулу, и он чтоб переслал моему сыну. Я только написала, что Шуберт арестованный, об остальном духовенстве я сыну ничего не писала. Я к консулу 3 раза ходила по вопросу о страховке. Сын мой писал: скорей кровь потерять, чем веру. Меер читала письма. Шуберт читал это письмо. Молодежи письмо я не давала читать.

Сын мой уехал за границу, когда ему было 11 лет. Сейчас ему 22 года. Помощь я получала от сына. От сына я получала письма по почте. Я получила 500 долларов за страховку, они лежат в Берлине в банке, и я этих денег не получала, но от сына я получала 5 раз по 40 марок. Сын мой писал, что он будет священником, и что когда он закончит школу, он приедет в Россию. Александра я сама послала, старшего сына советская власть отправила.

Обв[иняемая] Меер: Старшему сыну Перницкой разрешили выехать за границу, как больному.

Обв[иняемый] Нейгум: Консул через Тауберга завербовал 5 человек, в том числе и сына Перницкой отправили за границу.

Обв[иняемая] Перницкая: Патер[у] Нольду я дала читать письмо, Меер я дала читать письмо и она мне сказала, что жене консула дала читать письма.

Обв[иняемая] Воеводская: Я признаю себя виновной в том, что я состою в кружках религиозных «Ружанец» и «Герциарка». С детьми я занималась, подготавливала их к процессии, к крестному ходу.

Обв[иняемый] Нейгум: У нас в преподавании есть 4 процесса: нужно подготовить детей к исповеди и причастию, потом их подготовить к процессии. Главным образом, детей нужно обучать к исповеди и причастию. Мне Рейхерт сказал, что Воеводская подготавливает детей к исповеди и причастию. Поручили это Воеводской, потому что другой бы не рискнул этим заниматься.

Обв[иняемая] Воеводская: Патер Рейхерт просил меня обучать детей закону божия, но я детей не обучала, я только подготавливала к процессии.

Обв[иняемый] Рейхерт: Я спросил Воеводскую, будет ли она детей обучать закону божия.

Обв[иняемая] Воеводская: Я детей не подготавливала к исповеди, но я их не учила, мне на очной ставке Мицкевич говорила, что я ребенка учила крестики делать, но я никого не учила.

Обв[иняемый] Нейгум: Воеводская могла с детьми молитвы выучить, которые требуются для причастия.

Обв[иняемая] Воеводская: Я в 1927 г. учила детей к причастию и меня за это осудили, а последнее время я детей к причастию не подготавливала. Я детей к причастию патеру не передавала.

Обв[иняемый] Рейхерт: Ко мне привели 10 детей, которые были подготовлены к причастию, но дети были подготовлены своими родителями. Обв[иняемая] Воеводская приставила их ко мне к причастию. Среди этих детей были поляки, немцы, армяне и каждая нация на своем языке учит молитвы. Воеводская могла только подготовить польских детей.

Обв[иняемая] Воеводская: К причастию к патеру Рейхерту я подвела 7-8 детей, они пришли без родителей в костел.

Обв[иняемая] Меер: Эти детские журналы, что у меня нашли, они запрещенные в Советском Союзе, так как я с детьми занималась, я думала использовать эти старые журналы.

Свидетель Гец Петр Антонович: [Я] 1899 г. рожд., работаю в колхозе Ворошилова, с. Богунское. Среди обвиняемых нет родственников. Знаю патера Бака. Личных счетов с ним не имею. Я был в церкви весной в 1934 г. Патер Бак делал проповедь, говорил, чтоб люди верили, чтоб люди богу молились. Патер Бак у себя на квартире детей-школьников обучал закону божью, Бендельгольц Марию и других детей. Один раз я с одним сторожем сторожили виноградник, к нам пришел патер Бак и говорил, что раньше, до колхоза, людям лучше жилось, чем сейчас. Против советской власти он мне ничего не говорил. Родные детей мне рассказывали, что обв[иняемый] Бак учил детей закону божью.

Свидетель Баумгертнер Георгий Георгиевич: [Мне] 39 [лет], работаю в с. Блюменфельд учителем в школе. Среди обв[иняемых] нет родственников. Из школьников в восьми-двенадцатилетнем возрасте священником привлекались к учению закона божия. Приходили пионеры и говорили, что они исповедывались и хотят выйти из пионерорганизации. Знаю я таких детей: Гизен Эмилия, Треухман, Кифель, Лейбман Анна и Мария, Кислинг. Патером был Эйзенкрайн. Мы это проверяли и установили, что на родных и на детей влияет священник Эйзенкрайн. Раньше замечалось массовое обучение детей закону божью. В 1935 г. меньшее количество детей обучалось.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн: Свидетель верно показывает. Я посредством влияния на родных обучал детей религии.

Свидетель Гергардт Иосиф Петрович: [Мне] 35 лет, работаю в колхозе колхозником, судился по 99 ст. УК в 1933 г. Я знаю патера Эйзенкрайна. В 1931 г. я работал в кузне, во дворе жил обв. Эйзенкрайн, он к нам заходил в кузню, спрашивал, как мы живем, сколько мы зарабатываем. Как-то Эйзенкрайн меня позвал и начал меня спрашивать, сколько наши колхозники получают на трудодень. Я ему сказал, он мне сказал, что колхозники мало получают, что денег нет у колхозников. Через неко-

торое время он меня опять позвал, и говорили о ремонте. Он мне говорил, что ксендзов арестовывают, что он хотел бы, чтоб его не арестовали до весны. У нас в октябре месяце было собрание, а у нас в церкви каждый [день] были молебны, то пришлось ждать, чтоб население вышло с молебна и тогда лишь началось собрание.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн: Я показания свидетелей подтверждаю.

Свид[етель] Крейс Яков Фридрихович: [Мне] 35 лет, раб[отаю] в колхозе колхозником. Знаю обв[иняемого] ксендза Нольда. Наши колхозники получали гитлеровскую помощь. Один колхозник Узельман мне заявил, что он получал марки гитлеровские и что письмо написал для него в Германию патер Нольд. Была возня с пионерами. Наши пионеры ходили в церковь, то нам пришлось покупать детям красные галстуки, чтоб они не ходили в церковь. Патер Нольд в церкви ругал родных, чего дети не ходят в церковь. Нашли письмо у Нольда, где писалось, что в деревне голод, что люди голодают.

Обв[иняемый] Нольд: Я Узельману не писал письмо о помощи.

Свид[етель] Крейс: Мне сам Узельман говорил, что Нольд ему написал письмо за границу. Нужно было идти на работу, то начинается молебен. У нас было землетрясение, на другой день собрал Нольд прихожан и сказал, [что] нас бог наказывает за грехи. Когда надо было на заем подписаться, Нольд говорил (мне так рассказывал Вальхерд и Мост), что люди не имеют чего кушать, а тут заставляют подписываться на заем, сам не хотел записываться на заем.

Обв[иняемый] Нольд: У нас было Рождество, у нас было богослужение по этому поводу, в то время и у нас произошло землетрясение, но во время службы [я] не говорил о землетрясении.

Свид[етель] Нуц Георгий Георгиевич: [Мне] 29 лет, председатель сельсовета, не судился. Знаю обв[иняемого] Нольда. Весной, когда я был председателем колхоза, то ходила женщина и собирала деньги для церкви, потом ходила Шумахер Магдалина и говорила, что в церкви была молитва, и патер Нольд говорил, что за то, что люди не молятся и не верят в бога, то дожди не идут и урожай плохой.

Обв[иняемый] Нольд: Свидетель неверно показывает.

Спецколлегия постановила остальных свидетелей не допрашивать.

Обв[иняемая] Меер: Я больна хронической головной болью. У меня грыжа.

Обв[иняемая] Перницкая: Больна ревматизмом, сердце большое.

Клепфер: Меня освидетельствовал профессор Айхенвальд, который дал мне свидетельство о моей психической ненормальности. Я ненормальный человек.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн: У меня в 1927 г. был односторонний паралич. Сейчас у меня трясется рука.

Обв[иняемый] Клепфер: Я подтверждаю показания свидетеля Товстоновского, но не вполне. Был один раз с ним факт, что я жил. Я отрицаю, что была система. Был одиночный случай в 1927 г. На очной ставке Товстоновский подтвердил свое показание, и это имело место.

Обв[иняемая] Воеводская: Я марки из-за границы не получала.

Обв[иняемый] Нейгум: Арт[ериальным] склерозом болен, миокардитом болен. С отеком ног и расширением вен, болен печенью и припадками. Имеется геморрой и ревматизм. 6 июля 1933 г. по комиссии врачей был досрочно освобожден с концлагеря.

Защитник Алексеева-Попова: Прошу приобщить справку о болезни обв[иняемого] Рейхерта.

Прокурор не возражает.

Спецколлегия постановила: приобщить справку о болезни обв[иняемого] Рейхерта.

Судебное следствие закончено.

Предоставляется слово т. Ионкису, который просит применить к обв[иняемому] Нейгуму 10 лет лишения свободы; Рейхерту — 8 лет; Меер — 8 лет; Бак — 8 лет; Клепферу — по ст. 54–11 УК УССР, 165 ст. отпадает, потому что закон от 11 января [19]34 г. не имеет обратной силы, применить лишение свободы на 7 лет; обв[иняемому] Эйзенкрейну — 8 лет; Нольду — 8 лет; Перницкой и Воеводской применить лишение свободы в общих местах заключения на 3 года.

Предоставляется слово защитнику т. Алексеевой-Поповой, которая просит смягчить приговор обв[иняемым] Нейгуму, Рейхерту, Нольду и Эйзенкрейну, обв[иняемую] Воеводскую просит оправдать.

Предоставляется слово защитнику т. Тульчинскому, который просит смягчить приговор обвиняемым Меер, Баку, Клепферу, Перницкую просит оправдать.

Предоставляется последнее слово **обв[иняемому] Нейгуму:** Я сознаюсь и признаюсь откровенно в своих преступлениях. Я сам осуждаю свои действия. Я прошу снисхождения ввиду моего старческого возраста.

Обв[иняемый] Рейхерт: Я до моего ареста не думал, что я провожу к[онтр]-р[еволюционные] действия. Прошу смягчить мне наказание.

Обв[иняемый] Бак: Признаюсь виновным. Прошу снисхождения.

Обв[иняемый] Эйзенкрайн: Прошу смягчить мне приговор. Когда в 1919 г. у нас в немецкой колонии было восстание, то там, в той колонии, где я был, в колонии Блюменфельд, у меня не было восстания. Я упросил, чтоб не восстали мои прихожане. Я прошу суд смягчить приговор.

Обв[иняемый] Нольд: Прошу снисхождения.

Обв[иняемый] Клепфер: Я прошу суд учесть, что я больной человек, я уверяю вас, что я не был врагом советской власти. Но я не в силах этого доказать. Я глубоко раскаиваюсь, что я ходил в консульство. Прошу отнестись ко мне снисходительно. Я постараюсь принести пользу. Я прошу, чтоб меня не послали в концлагеря, прошу применить условное наказание.

Обв[иняемая] Меер: Я прошу меня помиловать.

Обв[иняемая] Воеводская: Я не контрреволюционерка, я с 1917 г. член союза.

Обв[иняемая] Перницкая: Прошу ради моего ребенка меня освободить.

Суд удалился на совещание, после чего вынес приговор, объяснив обвиняемым срок обжалования приговора в спецколлегиях Верх[овного] Суда УССР.

Председатель

Гудзь

Секретарь

Ярмолинец

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 24719-П. — Т. 3. — Арк. 586–605.
Оригінал. Рукопис.*

№ 139

Вирок спецколегії Одеського облсуду у справі настоятеля костьолу с. Эльзас Зельцьського району патера Л. Вольфа 29 лютого 1936 р.

ВИРОК уголовный *

Ім'ям Української Соціалістичної Радянської Республіки 1936 р. февраля 29-го дня спецколегія Одеського обл. Суда в складі: голови Бантуса, членов: Лехта, Матвейчук, з секретарем Ярмолинец, з участю прокурора Йонкиса та Оборонця Дубинського,

розглянувши на закритому засіданні справу по обвинению Вольфа Лаврентия Лаврентьевича, 1871 г. рожд., уроженца с. К[ляйн]либенталь, Спартаковского р[айо]на, немца, гражданства УССР, со средним образованием, настоятеля римско-католического прихода в с. Эльзас, Зельцьского р[айо]на, Одесской обл[асти], лишеного избирательных прав, несудимого, — в преступлении, предусмотренном ст. 54–10 ч. 1 УК УССР.

Материалами предварительного и судебного следствия установлено, что Вольф на протяжении 1932–1935 гг. систематически в проповедях, на ис-

* Текст бланку виконано українською мовою, решта тексту вписана від руки російською.

поведи и при выполнении других религиозных обрядов проводил антисоветскую агитацию среди колхозников немецкого с. Эльзас в целях отрыва молодежи и детей от коммунистического воспитания и выхода из комсомольских и пионерских организаций. Означенную агитацию Вольф проводил как среди родителей для воздействия их на детей, так и среди молодежи, в результате чего молодежь и дети не вступали в КСМ и пионерские организации (см. л.д. 8–29, 32–33 и протокол судебного следствия).

Обвиняемый Вольф признал себя виновным только в произнесении проповеди антисоветского содержания, однако свидетельскими показаниями Шнайдер Анастасии, Биглер Екатерины, Иоста, Гегеле целиком изображен в совершенных им преступлениях.

Исходя из вышеизложенного, спецколегия считает вполне доказанной вину Вольфа в том, что он систематически на протяжении 1932–1935 гг. проводил антисоветскую агитацию, направленную против коммунистического воспитания детей и молодежи и вступления их в комсомольские и пионерские организации, — что предусмотрено ст. 54–10 ч. 1 УК УССР.

Принимая во внимание старческий возраст обвиняемого Вольфа и руководствуясь ст. 42–44 УК УССР, Спецколегия

п р и г о в о р и л а :

Вольфа Лаврентия Лаврентьевича, 1871 г. рожд. по ст. 54–10 ч. 1 УК УССР подвергнуть лишению свободы в далеких исправительно-трудовых лагерях СССР сроком на **ш е с т ь** (6) лет.

На основании пп. «а», «б», «в» ст. 29 УК УССР ограничить Вольфа в правах сроком на **п я т ь** (5) лет.

Зачислить осужденному Вольфу предварительное заключение с 15 ноября 1935 г.

Меру пресечения в отношении осужденного Вольфа оставить прежнюю — содержание под стражей в Одесской тюрьме до вступления приговора в силу.

Судебные издержки отнести за счет осужденного.

Взыскать с Вольфа в пользу Одесской коллегии защитников за юридическую помощь в виде защиты сто (100) рублей.

Приговор может быть обжалован в Спецколлегию Верх[овного] Суда УССР в пятидневный срок со дня вручения копии приговора.

Председательствующий

Бантус

Члены:

Лехт

Матвейчук

*ДА СБ України, Одеса. — Спр. 6721-П. — Арк. 54–55 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 140

Обвинувальний висновок
у «Справі контрреволюційної фашистської організації
римо-католицького і уніатського духовенства
на Правобережжі України»
2 квітня 1936 р.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по обвинению гр[ажд]а:н: 1) Яхневича Станислава Ивановича; 2) Щепанюка Николая Васильевича; 3) Сосенко Петра Ксенофонтовича; 4) Шенфельда Алоизия Матвеевича; 5) Велика Павла Игнатьевича; 6) Клемчинского Сигизмунда Сигизмундовича; 7) Мархлевич Бенигды Игнатьевны; 8) Бравера Станислава Леонардовича; 9) Козинского Иосифа Игнатьевича; 10) Ногачевского Вацлава Антоновича; 11) Рыбака Вацлава Казимировича; 12) Янковского Романа Владиславовича; 13) Левковского Леопольда Станиславовича; 14) Вагенгейма Владислава Антоновича; 15) Якубовского Михаила Мартыновича; 16) Галлер Екатерины Иосифовны; 17) Побировской Екатерины Станиславовны; 18) Короны Елизаветы Лаврентьевны; 19) Свинцицкого Вячеслава Адольфовича, — по ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

Особым отделом УГБ Киевского облуправления НКВД вскрыта контрреволюционная фашистская группа представителей римско-католического и уніатского духовенства, проводившая контрреволюционную работу среди польского и украинского католического населения на Правобережье Украины.

Контрреволюционную работу обвиняемых вдохновляли и финансировали заграничные контрреволюционные центры и отдельные представители некоторых западноевропейских государств в УССР.

Обвиняемые по настоящему делу ставили своей целью подготовку на территории УССР плацдарма для интервенции со стороны враждебных СССР государств и создание условий, благоприятствующих интервенции.

Деятельность обвиняемых заключалась в том, что они:

1. Группируя вокруг себя классово враждебные и антисоветские элементы, организовывали к[онтр]-р[еволюционные] фашистские кадры, распространяли при их помощи, а также непосредственно среди трудящихся Киевщины провокационные слухи о неизбежном падении Советской власти в результате войны с некоторыми капиталистическими государствами.

2. Проводили к[онтр]-р[еволюционную] агитацию, направленную к срыву колхозного строительства, развалу и дискредитации колхозной системы.

3. Вели к[онтр]-р[еволюционную] работу среди польской молодежи и детей школьного возраста, а также националистическую пропаганду среди украинского населения, под видом вовлечения его в «унию».

4. Содействовали нелегальному переходу госграницы агентами иностранных разведок и контрреволюционному элементу и предоставляли им убежище.

5. Организовывали сбор денежных средств в нелегальный фонд и систематически оказывали за счет этого фонда материальную помощь лицам, репрессированным органами Советской власти за контрреволюционную деятельность.

Контрреволюционная деятельность основной группы обвиняемых: Шенфельда, Бравера, Велика, Клемчинского, Янковского, Щепанюка и Мархлевич возглавлялась прелатом Житомирской римско-католической епархии — Яхневичем. До 1929 г. Яхневич был тесно связан с бывшими прелатами Наскреним* и Скальским, руководителями к[онтр]-р[еволюционной] организации, существовавшей среди римско-католического духовенства в УССР до 1930 г. и ликвидированной затем органами ГПУ. Яхневич был в 1925 г. назначен прелатом Скальским в качестве своего заместителя на случай ареста. После ликвидации указанной к[онтр]-р[еволюционной] организации Яхневич стал прелатом Житомирской епархии. Начиная с 1930–1931 гг. в его руках были сосредоточены основные нити контрреволюционной деятельности перечисленных выше обвиняемых, которые систематически информировали Яхневича о проводимой ими контрреволюционной работе и получали указания о дальнейших действиях. Так: Яхневич давал Велику прямые указания о контрреволюционной работе по подрыву колхозного строительства (л.д. 105, 138, 162, 288, 416, 430, т. 6).

В 1933 г. инструктировал ксендза Воронича (впоследствии осужденного за контрреволюционную деятельность) по вопросам проведения к[онтр]-р[еволюционной] фашистской агитации и организации связи с контрреволюционными кругами за границей (л.д. 169–170, т. 2).

Был информирован о связях Шенфельда с представителями одного из капиталистических государств о получении Шенфельдом фашистской литературы и обсуждении им, совместно с другими участниками организации, планов германского фашизма, о переговорах Шенфельда с тем же представителем относительно вмешательства во внутренние дела СССР, о попытке Бравера, Шенфельда и других обвиняемых организовать клеветнический протест против политики Советской власти в области религии, — санкционировал перечисленные выше действия (л.д. 80–82, т. 3).

Дал ксендзам Велику и Шенфельду через Вагенгейма задание об организации специальных денежных фондов для оказания помощи репресси-

* Так у документі, правильно — Наскреним.

рованным за контрреволюционную деятельность лицам. Непосредственно распределял эти средства среди осужденных участников контрреволюционной деятельности (посылая деньги кс[ендам] Блехману, Маркушевскому, Слатвинскому* и др.) (л.д. 109–110, т. 2, 28, 76, т. 5, 68–73, 79, 102–103, 138, 160, т. 6).

Был связан с эmissаром митрополита Шептицкого — униатским священником Щепанюком, проводившим, под видом униатской религиозной деятельности, широкую контрреволюционную националистическую работу, и содействовал ему в этой работе. Руководство контрреволюционной деятельностью части обвиняемых по настоящему делу осуществлялось из заграницы известным контрреволюционным деятелем, униатским митрополитом Шептицким. Шептицкий одновременно направлял на территорию УССР своих агентов со специальными заданиями по проведению к[онтр]-р[еволюционной] националистической деятельности. В 1918 г. Шептицкий направил в Киев своего агента — священника-униата Щепанюка Николая.

В 1925 г. из заграницы, под видом реэмигранта, под фамилией Досенко Антон, в УССР прибыл обвиняемый Сосенко Петр. Весной 1926 г. Сосенко был письменно рекомендован Щепанюку митрополитом Шептицким и стал ближайшим помощником Щепанюка в к[онтр]-р[еволюционной] националистической деятельности.

Впоследствии, руководство контрреволюционной деятельностью Щепанюка и Сосенко осуществлялась Шептицким при посредстве прибывающих к ним агентов одной из иностранных разведок. В 1929 г. от Шептицкого к Сосенко прибыл агент иностранной разведки и член «Украинской военной организации» — Сенюта Зиновий (осужденный по делу УВО) (л.д. 113–121, 130, 160, 166, 243, 79, 9–15 — т. 10; 75 — т. 11). В том же году к Сосенко был прислан упомянутым Сенютой член «Украинской военной организации» и «ОУН» — Стефанишин (л.д. 113–121, 131, 133, 161, 243 — т. 9; 6 — т. 10).

Помимо этого, в период 1926–1929 гг., под предлогом деловых связей с УАН, в Киев приезжал из Польши профессор Кардуба и члены к[онтр]-р[еволюционной] организации «УВО» — профессора Студзинский и Свиницкий — с поручениями от Шептицкого к Щепанюку, с которым они связывались через Сосенко (л.д. 113–121, 133, 167–174, 243 — т. 9; 290–302 — т. 10; 65–67, 75–77, 87, 88, 154 — т. 11).

Приехав в УССР, Щепанюк установил связь с руководителями католического духовенства в лице быв[ших] управляющих римско-католической епархии — Скальского и Наскренского (высланных впоследствии за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность за пределы СССР), при помощи

* Так у текстi, правильно — Слатвинскому.

и поддержке которых реализовал директиву Шептицкого о проведении под видом «унии» к[онтр]-р[еволюционной] националистической работы. С ними же поддерживал связь и обвиняемый Сосенко.

В 1929 г. Щепанюк был арестован за к[онтр]-р[еволюционную] агитацию и постановлением Особого совещания при ГПУ УССР был заключен в исправительно-трудовой лагерь. Следствием в то время не была однако полностью вскрыта связь Щепанюка с Шептицким и вся его конкретная контрреволюционная деятельность. В 1933 г. Щепанюк был досрочно освобожден из ИТЛ и, возвратившись в Киев, — установил связь с обвиняемым Яхневичем.

Яхневич назначил Щепанюка настоятелем костела с. Крымок, Радомысльского района, где Щепанюк и продолжал свою контрреволюционную националистическую работу (л.д. 102–107 — т. 10; 227 — т. 2; 278, 282 — т. 12).

Обвиняемые Яхневич, Щепанюк, Шенфельд, Сосенко и Мархлевич установили связь с представителями одного из западноевропейских государств. Эта связь конкретно заключалась в том, что:

1. Настоятель Киевского костела и руководитель киевской контрреволюционной группы Шенфельд:

а) получал от одного из упомянутых представителей программную фашистскую литературу «Моя борьба» — Гитлера, «Миф XX века» — Розенберга — и использовал ее для к[онтр]-р[еволюционной] пропагандистской работы (л.д. 23, 83, 129 — т. 4);

б) получал от того же представителя денежные суммы (л.д. 83–132 — т. 4);

в) при помощи того же лица, направил нелегально за границу письмо члена к[онтр]-р[еволюционной] группы Вагенгейма прелату Скальскому (высланному за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность за пределы УССР) (л.д. 85, 132 — т. 4; 67 — т. 5);

г) Шенфельд ставил перед этими представителями вопрос о вмешательстве западноевропейских государств во внутренние дела СССР ввиду якобы имеющегося нарушения одного из пунктов Рижского договора.

Связь Шенфельда с указанным представителем осуществлялась с ведома и одобрения прелата Яхневича (л.д. 82 — т. 3; 84, 133 — т. 4).

2. Сосенко, начиная с 1930 г., систематически посещал представительство одного из западноевропейских государств и знакомился с зарубежной литературой, используя это в своей дальнейшей к[онтр]-р[еволюционной] работе (л.д. 100 — т. 9).

3. Щепанюк и Сосенко в 1932–1934 гг. систематически получали из того же источника денежные суммы, присылаемые митрополитом Шептицким (л.д. 242 — т. 9).

4. Обвиняемая Мархлевич многократно посещала представителей того же западноевропейского государства в Киеве и Минске, получая денежные суммы для оказания помощи репрессированным за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам (л.д. 11–14 — т. 3).

Пользуясь поддержкой зарубежных контрреволюционных деятелей, действуя под их руководством, получая от них и от отдельных представителей западноевропейских капиталистических государств денежные субсидии и контрреволюционную литературу, обвиняемые развернули широкую к[онтр]-р[еволюционную] деятельность, особенно активизировавшуюся в 1934–1935 гг.

Обв[иняемый] Шенфельд, получив от представителя одного из западноевропейских государств программную фашистскую литературу «Моя борьба» — Гитлера, «Миф XX столетия» — Розенберга, обсуждал совместно с обвиняемыми Бравером, Козинским, Вагенгеймом, Ногачевским агрессивные планы Гитлера об отторжении Украины от СССР, подчеркивая соответствие этих планов с интересами и задачами римско-католического духовенства (л.д. 35, 36, 57, 67, 68, 83, 84, 118, 119, 129, 130, 152, 290 — т. 4; 80, 81 — т. 3; 73, 152 — т. 5).

Обвиняемые Щепанюк и Сосенко использовали в целях к[онтр]-р[еволюционной] националистической работы к[онтр]-р[еволюционную] литературу, привезенную Щепанюком из заграницы (л.д. 18, 27–29, 111, 112, 147, 155, 217 — т. 10).

Обв[иняемые] Щепанюк, Сосенко, Шенфельд, Вагенгейм и Мархлевич снабжали заграничные к[онтр]-р[еволюционные] круги и иностранных представителей враждебной СССР информацией (л.д. 24, 25 — т. 3; 152 — т. 4; 67 — т. 5; 4 — т. 10; 118 — т. 9; 74–77 — т. 11).

К[онтр]-р[еволюционная] националистическая деятельность отдельными обвиняемыми: прелатом Яхневичем, ксендзами Шенфельдом, Бравером, Великом, Клемчинским, униатским священником Щепанюком, Сосенко и др. проводилась как непосредственно, так и через созданные ими для этих целей контрреволюционные группы из числа кулацких и антисоветски настроенных элементов. Такие группы были созданы в с. Крымск Радомысльского р[айо]на и Н[овоград]-Волыньском районе (л.д. 3, 162 — т. 5; 445–448 — т. 6).

В целях создания опорной базы для к[онтр]-р[еволюционной] националистической работы, обв. Щепанюк, еще до своей высылки в 1929 г. организовал и возглавил униатский приход в Киеве и создал нелегальное общество Льва, куда вошли православные и католические священники, оказывавшие активное содействие Щепанюку в его к[онтр]-р[еволюционной] деятельности. Опираясь на эту базу, обв[иняемый] Щепанюк вел работу по сколачиванию к[онтр]-р[еволюционных] кадров (л.д. 167–190 — т. 2).

В связи с закрытием, по инициативе общины, униатской церкви, обв[иняемая] Корона, по предложению обв[иняемого] Сосенко, обращалась в иностранное представительство с требованием непосредственного вмешательства не допустить закрытия церкви, являвшейся базой к[онтр]-р[еволюционной] националистической агитации (л.д. 19 — т. 12).

Обвиняемый Сосенко распространял к[онтр]-р[еволюционные] провокационные слухи и к[онтр]-р[еволюционную] фашистскую литературу, призывал к активной борьбе с Советской властью и доказывал неизбежность государственного переворота в СССР (л.д. 147–155, 216 — т. 10).

Такая же фашистская пропаганда проводилась обв[иняемыми] Великом, Левковским и Свинцицким, причем последние два действовали по указаниям обв[иняемого] Щепанюка. Обвиняемые Велик, Свинцицкий и Левковский активно проводили среди польского населения приграничной полосы к[онтр]-р[еволюционную] националистическую агитацию, доказывая неизбежность интервенции и отторжения УССР от СССР. Велик пропагандировал фашистские расовые теории о «чистоте наций», стремясь, таким образом, вызвать национальную рознь и вражду среди населения.

Аналогичную к[онтр]-р[еволюционную] работу проводили под руководством Велика ранее осужденные участники к[онтр]-р[еволюционные] группы, созданной Великом, — в составе Пашковского, Лящука, Котвицкого и др. (л.д. 11–113, 117, 161, 288, 292, 431, 445–448 — т. 6; 157–167, 193, 215, 230–232, 253, 264–265, 268, 269, 273–274 — т. 12).

Теми же методами пользовался при проведении своей к[онтр]-р[еволюционной] работы обв[иняемый] Янковский. В целях к[онтр]-р[еволюционной] националистической пропаганды обв[иняемые] Яхневич и Клемчинский использовали во время крестных ходов и других религиозных церемоний польские национальные и боевые знамена, с изображением государственного герба, нелегально хранившиеся в костелах (л.д. 241, 242 — т. 2; 51–52, 65 — т. 8).

Особенно значительное место в к[онтр]-р[еволюционной] деятельности обвиняемых отводилось подготовке к[онтр]-р[еволюционных] кадров среди польской и украинской молодежи, путем отрыва ее от советской школы и коммунистического воспитания и внедрения в ее среду национально-шовинистических взглядов и убеждений.

Обвиняемые Яхневич, Щепанюк, Шенфельд, Козинский, Янковский, Велик, Клемчинский, Галлер, Побировская, Свинцицкий, Левковский и Корона проводили воспитание молодежи в к[онтр]-р[еволюционном] националистическом духе через нелегальные религиозные кружки «ружанец» и «терциар» и вели к[онтр]-р[еволюционную] работу среди родителей, в целях воздействия через них на молодежь (л.д. 128–213 — т. 8; 274, 299, 904, 305, 308, 310, 311, 320, 331, 334 — т. 7; 107, 161, 290, 291, 402, 403, 445–448 — т. 6; 264, 280 — т. 2; 48, 109, 119, 122, 128, 125, 131, 140,

154, 211, 213, 216 — т. 7; 103 — т. 4; 11, 28, 61, 73, 196, 252, 253 — т. 5; 182–185, 200–202, 205, 207, 231, 236, 237 — т. 4; 256–262 — т. 2; 243–248 — т. 10; 67–71 — т. 12; 16–17, 152, 154 — т. 11).

Обвиняемые по настоящему делу ксендзы использовали для националистической к[онтр]-р[еволюционной] агитации амвон костела, причем наибольшей активностью в этом направлении отличались обвиняемые Шенфельд и Щепанюк.

Обвиняемый Сосенко истязал свид[етельницу] Щепанюк Анну за вступление в пионерскую организацию, запрещая ей посещать советскую школу (л.д. 81, 83, 251, 253, 131, 164, 173, 174, 265, 282 — т. 10).

Используя религиозные предрассудки отсталых элементов польского населения на Правобережье Украины, обвиняемые Щепанюк, Янковский, Велик, Рыбак, Клемчинский, Левковский и Свинцицкий, под руководством и по указаниям Яхневича, вели контрреволюционную работу, направленную к противодействию росту коллективизации, развалу существующих колхозов и срыву проводившихся на селе хозяйственно-политических кампаний.

Для этих же целей обвиняемые использовали амвон костела, нелегально существующие религиозные кружки и в то же время вели усиленную индивидуальную обработку единоличников и отсталой части колхозников (л.д. 281, 282, 285, 269, 270, 265, 357, 370, 212, 214 — т. 12; 198–200 — т. 11; 105, 162, 416–417, 410, 430 — т. 6; 161, 162, 175, 211, 212 — т. 6).

Обвиняемые Щепанюк, Сосенко, Велик, Яхневич, Клемчинский, Бравер и Рыбак оказывали прямое содействие переходу границы для проникновения в УССР и возвращению за границу агентам иностранных разведок и к[онтр]-р[еволюционным] элементам (л.д. 28, 101, 128, 297 — т. 2; 134 — т. 3; 10, 12 — т. 7; 93, 128, 130, 404 — т. 6; 52, 53, 54 — т. 8).

Обвиняемые Шенфельд и Велик по указанию обвиняемого Яхневича создали путем сокрытия денежных доходов костела нелегальный денежный фонд для помощи осужденным за контрреволюционную деятельность лицам, причем обв[иняемый] Велик собранные денежные средства передавал обв[иняемому] Яхневичу, который лично распределял этот фонд. Обв[иняемый] Мархлевич, для тех же целей, получала деньги в одном из представительств западноевропейских государств и лично от обвиняемого Яхневича (л.д. 109–110 — т. 2; 123, 124, 133, 286 — т. 4; 4, 29, 39–40, 73, 74, 105, 155, 185, 235 — т. 5; 71, 171, 288, 399 — т. 6; и 30 — т. 7).

Обв[иняемый] Шенфельд в беседе с представителем иностранного государства изобразил факт репрессирования советской властью ведущих контрреволюционную работу ксендзов, как преследование религии, ссылаясь на якобы допущенные, таким образом, со стороны Советского правительства нарушение Рижского договора. Шенфельд требовал вмешательства в дейст-

вия Советского правительства. О содержании и результатах беседы Шенфельд подробно информировал обвиняемых Бравера и Козинского.

Вслед за этим Шенфельд, Бравер и Козинский обсуждали план организации коллективного клеветнического протеста против якобы имевшего место преследования соввластью религии. Целью этого протеста было стремление вызвать вмешательство иностранных государств, на этом основании, во внутренние дела СССР (л.д. 68, 84, 85, 111, 133, 166, 167, 175, 176 — т. 4).

Обв[иняемый] Козинский приступил к практическому осуществлению намеченного плана, пытаясь собирать подписи прихожан, проинформировал об этом обв[иняемого] Янковского, который, в свою очередь, предлагал свид[етельнице] Савченко приступить к осуществлению этого плана (л.д. 20, 24, 88, 243, 244, 264 — т. 7).

Обвиняемый Якубовский, будучи связан с Шенфельдом, оказывал обв[иняемому] Шенфельду содействие в его к[онтр]-р[еволюционной] фашистской деятельности, выполняя его отдельные поручения и проводя активную к[онтр]-р[еволюционную] агитацию (л.д. 190–192, 219 — т. 5).

1. Привлеченные к ответственности в качестве обвиняемых Бравер, Велик, Рыбак, Вагенгейм, Якубовский, Ногачевский, Галлер, Мархлевич и Побировская признали себя виновными в проведении к[онтр]-р[еволюционной] деятельности, отрицая организованный характер этой деятельности.

Обв[иняемые] Шенфельд, Козинский, Левковский и Корона признали себя виновными частично:

1) Шенфельд в том, что он получал от одного из представителей иностранных государств программную фашистскую литературу и денежные средства, ставил перед иностранным представительством вопрос о вмешательстве во внутренние дела СССР, одобрил создание нелегального денежного фонда для помощи лицам, осужденным за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность.

2) Козинский — в недоносительстве органам власти о наличии к[онтр]-р[еволюционной] литературы у обв[иняемого] Шенфельда и его, Шенфельда, связях с одним из представительств иностранных государств, в хранении литературы к[онтр]-р[еволюционного] содержания.

3) Левковский — в хранении и пользовании книгой к[онтр]-р[еволюционного] содержания и к[онтр]-р[еволюционной] агитации среди молодежи.

4) Корона — в посещении одного из представительств иностранных государств по вопросу о вмешательстве в дело закрытия (по инициативе прихожан) униатского прихода в Киеве.

Обвиняемые Яхневич, Клемчинский, Янковский, Сосенко, Щепанюк и Свинцицкий виновными себя не признали, но изблачиваются:

1) Яхневич — показаниями обв[иняемых] Велик, Рыбака, Бравера, Козинского, свид[етелей] Воронича, Махницкого, Билякевича, Тропкевича, Охмана, Гренда, Явирской.

2) Клемчинский — показаниями свид[етелей] Гуминского, Барановской, Коцкой, Сливинской, Грилько, Ястремского, Сливинского, Воевода.

3) Янковский — показаниями обв[иняемого] Козинского, свид[етелей] Савченко, Мошковской, Копишевской, Нановского.

4) Сосенко — показаниями свид[етелей] Козуба, Сосенко Марии, Щепанюк Анны, Юркевича, Сочавского, Матнаша, Ладько, Образцовой.

5) Щепанюк — не отрицая проведения изложенной выше деятельности, получения из заграницы непосредственно и через одно из иностранных представительств денежных средств, — не считает эти действия преступлением.

Изобличается показаниями обв[иняемого] Сосенко, св[идетелей] Толстого, Крысько, Белявского, Сычевского, Щепанюк Анны, Пирнач, Матковского.

6) Свинцицкий — показаниями свидетелей Козуба, Белявского, Пирнач, Пальченского, Смородской Альбины, Смородской Станиславы.

На основании изложенного — обвиняются:

1. **Яхневич Станислав Иванович**, 1888 г. р., урож[енец] Кременца, поляк, гр[ажданст]ва УССР, холост, образование духовное, высшее, беспартийный, не член союза, лишенный избирательных прав, был под следствием в 1919 г. по обвинению в к[онтр]-р[еволюционной] деятельности, управляющий Житомирской римско-католической епархией, прожив[ающий] в г. Житомире по пер. Островского № 3, — в том, что он:

1. Будучи управляющим Житомирской р[имско]-к[атолической] епархии с 1929 г. по 1935 г., объединив вокруг себя обв[иняемых] Велика, Шенфельда, Щепанюка, Бравера, Козинского, Воронича (осужден), Клемчинского, Янковского и Мархлевич, являлся руководителем их к[онтр]-р[еволюционной] националистической деятельности, давая им установки о методах проведения к[онтр]-р[еволюционной] работы.

2. Был непосредственно связан с представителями зарубежных к[онтр]-р[еволюционных] центров.

3. Проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу в г. Житомире среди учащейся молодежи, стремясь к отрыву ее от комсомольской, пионерской и др. советских общественных организаций. Использовывал амвон костела и церковную исповедь для к[онтр]-р[еволюционной] агитации.

В этих же целях использовывал польское национальное знамя, хранившееся в Покостовском костеле, применяя его при крестных ходах.

Оказывал содействие в нелегальном переходе границы Махницкому, предоставил убежище в своей квартире Козинскому, находившемуся тог-

да на нелегальном положении, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

2. **Щепанюк Николай Васильевич**, 1883 г. р., урож[енец] с. Цыборья*, Тарнопольского уезда, украинец, гр[ажданст]ва УССР, вдов, образование высшее, беспартийный, был административно сослан за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность в исправтрудолагеря, в 1933 г. досрочно освобожден, ксендз — настоятель Крымокского костела, Радомысльско-го р[айо]на в с. Крымок, — в том, что он:

прибыл в 1918 г. на сов[етскую] Украину по поручению зарубежного к[онтр]-р[еволюционного] деятеля митрополита Шептицкого с заданием проводить к[онтр]-р[еволюционную] полонизаторскую работу под видом «унии»;

осуществляя директивы Шептицкого, при поддержке Скальского и Наскренского, осужденных позднее за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность, до момента ареста проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу;

распространял привезенную и полученную из заграницы к[онтр]-р[еволюционную] литературу;

систематически получал за к[онтр]-р[еволюционную] работу крупные денежные суммы от Шептицкого, в частности через членов организации УВО — Свинцицкого, Студзинского, Кардуба и др., а также через представителя одного из западноевропейских государств;

систематически информировал через тех же лиц Шептицкого о ходе к[онтр]-р[еволюционной] националистической деятельности, проводимой им под прикрытием униатского движения;

связавшись с Яхневичем, получив от последнего назначение настоятелем Крымокского костела (в Радомыльском р[айо]не), вовлек в к[онтр]-р[еволюционную] деятельность в 1934–35 гг. обв[иняемых] Левковского и Свинцицкого, при помощи которых проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу среди молодежи, стремясь к отрыву ее от коммунистического воспитания, вел антиколхозную агитацию, использовывал амвон костела для произнесения проповедей к[онтр]-р[еволюционного] характера, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

3. **Сосенко Петр Ксенофонович**, 1900 г. р., урож[енец] с. Дулибы, Бобровского уезда (Польша), украинец, гр[ажданст]ва УССР, сын священника, образование высшее, служил в галицкой армии, находился под следствием в 1933 г. по ст. 54–10 УК УССР, прожив[ающий] в г. Киеве, Кудрявская № 9, — в том, что он:

прибыв в 1925 г. нелегально под видом реэмигранта и под фамилией Досенко из заграницы на территорию сов[етской] Украины, установил в

* Помилка, слід: Цебрів.

1926 г. связь с обв[иняемым] Щепанюком, которому он был предварительно письменно рекомендован Шептицким;

начиная с 1926 г. совместно с обв[иняемым] Щепанюком, а в период нахождения последнего в исправтрудлагерях — самостоятельно, проводил активную к[онтр]-р[еволюционную] работу;

на протяжении 1934–1935 гг. пропагандировал к[онтр]-р[еволюционные] фашистские идеи;

периодически с 1929 г. посещал представительство одного из западноевропейских государств, знакомился с к[онтр]-р[еволюционной] фашистской литературой, используя ее в своей к[онтр]-р[еволюционной] агитационной работе. Распространял к[онтр]-р[еволюционную] фашистскую литературу;

поддерживая связь с Шептицким, получал от него крупные суммы денег для к[онтр]-р[еволюционной] работы;

в 1929 г. дал информацию о положении униатско-полонизаторского движения на Украине агенту одной из иностранных разведок, члену «УВО» — Сенюте, прибывшему с заданиями от Шептицкого;

в том же году предоставил убежище нелегально посетившему его члену к[онтр]-р[еволюционной] организации «УВО» Стефанишину, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54-4 УК УССР.

4. **Шенфельд Аллоизий Матвеевич**, 1879 г. р., урож[енец] с. Гнилушка, б[ывшей] Саратовской губ., немец, гр[ажданств]ва УССР, холост, образование среднее, беспартийный, был под судом за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность в 1924 г. и под следствием в 1932 г., лишенный избирательных прав, ксендз — настоятель Киевского костела, прож[ивающий] в г. Киеве, ул. Челюскинцев № 12, — в том, что он:

будучи назначенным прелатом Яхневичем настоятелем Киевского костела в 1934 г., создал к[онтр]-р[еволюционную] националистическую группу в составе Вагенгейма, Ногачевского, Якубовского, Галлер, Побировской и при их помощи, а также сам непосредственно, проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу, особенно среди учащейся молодежи, стремясь к отрыву ее от комсомольских, пионерских и других общественных организаций;

в этих же целях он использовал амвон костела, произнося проповеди к[онтр]-р[еволюционного] содержания. Организовал нелегальный кружок «терциар» при Киевском костеле, наряду с этим проводил к[онтр]-р[еволюционную] работу через обв[иняемых] Галлер и Побировскую, под видом обучения детей катехизису;

связавшись с представителем одного из западноевропейских государств, Шенфельд получал от него программную фашистскую литературу («Моя борьба» — Гитлера, «Миф XX столетия» — Розенберга), которую использовал для к[онтр]-р[еволюционной] агитационной работы. Агрессивные

планы Гитлера в отношении СССР обсуждал с обв[иняемыми] Бравером, Козинским, Вагенгеймом, солидаризуясь с этими планами;

в 1934–1935 гг. получал от того же представителя денежные средства;

давал указанному представителю клеветническую информацию о якобы существующем на Украине преследовании религии органами Соввласти;

являлся инициатором плана организации клеветнического протеста против мероприятий Соввласти;

осенью 1934 г. организовал при содействии обв[иняемых] Вагенгейма, Ногачевского и Галлер, путем сокрытия действительных доходов костела, нелегальный денежный фонд в сумме 6.570 руб. для помощи репрессированным Соввластью за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

5. **Велик Павел Игнатьевич**, 1872 г. р., урож[енец] Полюбичи (Польша), поляк, гр[ажданств]ва УССР, образование среднее, под судом и следствием не был, ксендз — настоятель Н[овоград]-Волынского костела, прож[ивающий] в г. Н[овоград]-Волынске, — в том, что он:

являясь, на протяжении всего времени существования Соввласти, активным врагом пролетарской диктатуры, создал с помощью обв[иняемого] Рыбака в приграничных районах (Н[овоград]-Волынский, Барановский) к[онтр]-р[еволюционные] фашистские группы, при помощи которых проводил к[онтр]-р[еволюционную] работу;

через одну из таких групп, в составе ранее осужденных Пашковского, Лещука, Битриха, Марухненко и Котвицкого, а также совместно с обв[иняемым] Рыбаком проводил к[онтр]-р[еволюционную] фашистскую работу, путем распространения провокационных слухов о неизбежном отторжении Сов[етской] Украины от СССР в результате войны интервенции;

теми же путями вел к[онтр]-р[еволюционную] работу, направленную к срыву мероприятий Соввласти на селе, подрыву колхозной дисциплины и разложению колхозов изнутри;

о своей к[онтр]-р[еволюционной] деятельности отчитывался перед Яхневичем и получал от него практические указания, в частности, по развалу колхозов и по организации денежного фонда для оказания помощи репрессированным Соввластью за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам;

организовал в этих целях денежный фонд путем сокрытия части доходов костела, передавая деньги обвиняемому Яхневичу;

Кс. П. Велик

хранил в Н[овоград]-Волынском костеле национальные знамена; оказывал содействие нелегальному переходу за границу и обратно Велику Ф.И. путем предоставления ему убежища в своей квартире.

6. **Клемчинский Сигизмунд Сигизмундович**, 1891 г. р., урож[енец] Каменец-Подольска, сын служащего, поляк, гр[ажданст]ва УССР, со средним образованием, лишен избирательных прав, ксендз-настоятель Коростышевского костела, прожив[ающий] в м. Коростышеве, — в том, что он:

прибыв в 1921 г. нелегальным путем из заграницы на территорию УССР, на протяжении последних лет, а особенно в 1935 г. проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу среди молодежи, стремясь к отрыву ее от коммунистического воспитания и создания за ее счет к[онтр]-р[еволюционных] националистических кадров, используя для этого амвон костела;

в тот же период проводил к[онтр]-р[еволюционную] работу, направленную к противодействию росту коллективизации и подрыву колхозов изнутри и дискредитации колхозной системы в глазах трудящихся;

в целях к[онтр]-р[еволюционной] националистической агитации с 1928 г. использовал хранившиеся в Коростышевском костеле 2 иностранных национальных знамени, которые применял во время крестных ходов;

оказывал содействие бежавшему из-под стражи и пытавшемуся нелегально перейти из СССР за границу Ковальскому Деонисию, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

7. **Мархлевич Бенигда Игнатъевна**, 1877 г. р., урож[енка] Житомира, Киевской обл[асти], полька, гр[ажданст]ва УССР, с домашним образованием, б/п, не замужем, прожив[ающая] в Житомире по Набережной ул. № 92, — в том, что она:

будучи связана с обв[иняемым] Яхневичем, по его указаниям организовала и осуществляла денежную помощь осужденным за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам, получала для этой цели деньги от Яхневича и от представителя одного из западноевропейских государств;

являлась связывающим звеном между Яхневичем и Клемчинским в их к[онтр]-р[еволюционной] деятельности, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11 и 54–4 УК УССР.

8. **Бравер Станислав Леонардович**, 1886 г. р., урож[енец] м. Белополья, Винницкой обл[асти], служитель религиозного культа, поляк, гр[ажданст]ва УССР, холост, обра-

Кс. С. Бравер

зование среднее, лишен избирательных прав, ксендз, под судом и следствием не состоял, прожив[ающий] в Казатине, — в том, что он:

проводил в 1925 г. контрреволюционную, националистическую пропаганду среди молодежи по указаниям б[ывшего] прелата Скальского;

в 1934 г. обсуждал с обв[иняемыми] Шенфельдом, Яхневичем фашистскую литературу, план Гитлера об отторжении Украины от СССР;

информировал Яхневича о связях Шенфельда с представителем одного из иностранных государств;

обсуждал вместе с Шенфельдом план организации клеветнического протеста против мероприятий Соввласти и докладывал об этом Яхневичу;

оказывал содействие нелегальным переходам за границу и обратно Рыбицкому, Невенгловскому, Ловейко, Сницкому, предоставляя им убежища и указывая маршрут перехода госграницы, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

9. **Козинский Иосиф Климентьевич**, 1880 г. р., урож[енец] с. Озерное, Погребищенского р[айо]на, поляк, гр[ажданст]ва УССР, холост, образование среднее, ксендз, настоятель Топоровского костела, прожив[ающий] [в] м. Топоры, Ружинского р[айо]на, — в том, что он:

на протяжении 1933–1935 гг. проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу, особенно среди учащейся молодежи, произнося с амвона костела проповеди к[онтр]-р[еволюционного] содержания; совместно с обв[иняемым] Шенфельдом обсуждал фашистские планы об отторжении Сов[етской] Украины от СССР;

наметил с обв[иняемым] Шенфельдом план организации коллективного клеветнического протеста против мероприятий Соввласти в области религии. Пытался осуществить этот план в обслуживаемом им приходе и информировал о нем обвиняемого Янковского;

хранил у себя на квартире к[онтр]-р[еволюционную] националистическую литературу, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

10. **Ногачевский Иосиф Антонович**, 1887 г. р., урож[енец] с. Думанов, Орининского р[айо]на, Винницкой обл[асти], поляк, гр[ажданст]ва УССР, женат, б/п, малограмотный, казначей костельной общины, под судом и следствием не был, прожив[ающий] в Киеве по ул. Кирова № 41, кв. 14а, — в том, что он:

являлся участником к[онтр]-р[еволюционной] фашистской группы, созданной обв[иняемым] Шенфельдом. Участвовал в обсуждении в июне мес[яце] 1935 г. фашистского плана отторжения Украины от Совсоюза. Проводил к[онтр]-р[еволюционную] агитацию;

являлся участником сокрытия от финансовых и контрольных органов доходов костела и создания за этот счет нелегального денежного фонда для помощи осужденным за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам;

вел нелегальную кассовую книгу этого фонда, хранил деньги, производил выдачи и скрыл после ареста обв[иняемого] Шенфельда кассовую книгу и остаток денежной суммы в размере 2.545 руб.;

был посредником передачи денег обв[иняемому] Шенфельду от представителя одного из западноевропейских государств, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

11. **Рыбак Вацлав Казимирович**, 1894 г. р., урож[енец] г. Люблина, Польша, поляк, гр[ажданств]ва УССР, женат, с низшим образованием, беспартийный. Лишенный избирательных прав, органист Н[овоград]-Волынского костела, под судом и следствием не был, прожив[ающий] в Н[овоград]-Волынке, — в том, что он:

совместно с обв[иняемым] Великом проводил к[онтр]-р[еволюционную] антиколхозную и националистическую деятельность, особенно среди молодежи, и распускал к[онтр]-р[еволюционные] провокационные слухи;

способствовал обв[иняемому] Велику в проведении к[онтр]-р[еволюционной] фашистской деятельности и организации денежной помощи осужденным и высланным за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам;

предоставлял убежище в своей квартире бежавшему из ссылки Вашинскому, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

12. **Янковский Роман Владиславович**, 1889 г. р., урож[енец] с. Бебехи, Ярмолинского р[айо]на, Винницкой обл[асти], поляк, гр[ажданств]ва УССР, холост, беспартийный, лишен избирательных прав, ксендз-настоятель Котелянского костела, Киевской обл[асти], в 1928 г. судим к шести годам лишения свободы за содействие нелегальной переправе из-за границы, прожив[ающий] в м. Котельня, Андрушевского р[айо]на, — в том, что он:

с осени 1934 г. и до ареста проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу, особенно среди молодежи, пропагандируя отрыв ее от комсомольских, пионерских и других советских общественных организаций;

проводил антиколхозную работу, направленную к противодействию росту коллективизации и развалу колхозов;

являлся участником организации коллективного клеветнического протеста против мероприятий Соввласти в области религии, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11 и 54–4 УК УССР.

13. **Левковский Леопольд Станиславович**, 1869 г. р., урож[енец] с. Крымок, Радомысльского р[айо]на, Киевской обл[асти], поляк, гр[ажданств]ва УССР, с низшим образованием, органист костела в с. Крымок, беспартийный, женат, под судом и следствием не был, прожив[ающий] в с. Крымок, Радомысльского р[айо]на, Киевской обл[асти], — в том, что он:

являясь участником к[онтр]-р[еволюционной] группы, созданной обв[иняемым] Щепанюком, под его руководством проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу среди молодежи, действуя путем срыва собраний молодежи, агитации за непосещение ею культурных учреждений — школ, клубов, кино и т.д.;

проводил наряду с этим к[онтр]-р[еволюционную] антиколхозную работу, направленную к подрыву трудовой дисциплины в колхозе;

на протяжении 1934–1935 гг. проводил к[онтр]-р[еволюционную] агитацию, доказывая неизбежность войны и падения Соввласти;

хранил в костеле и использовывал в к[онтр]-р[еволюционных] целях литературу к[онтр]-р[еволюционного] националистического содержания, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11 и 54–4 УК УССР.

14. **Вагенгейм Владислав Антонович**, 1875 г. р., урож[енец] с. Сельц, Слуцкого уезда* (Польша), немец, гр[ажданств]ва УССР, грамотный, женат, зам[еститель] председателя костельной общины, под судом и следствием не был, прожив[ающий] в Киеве, по ул. Челюскинцев № 4, кв. 17, — в том, что он:

являясь участником к[онтр]-р[еволюционной] фашистской группы, созданной обвиняемым Шенфельдом, совместно с ним участвовал в обсуждении фашистского плана Гитлера об отторжении Сов[етской] Украины от СССР;

проводил к[онтр]-р[еволюционную] агитацию;

по поручению Шенфельда написал и направил нелегальным путем за границу через представителя одного из западноевропейских государств письмо на имя высланного из пределов СССР за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность прелата Скальского;

являлся участником сокрытия доходов костела и создания за этот счет нелегального денежного фонда для помощи осужденным за контрреволюционную деятельность лицам, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

15. **Якубовский Михаил Мартынович**, 1870 г. р., урож[енец] с. Малинки, Погребищенского р[айо]на, Киевской обл[асти], поляк, гр[ажданств]ва УССР, с домашним образованием, беспартийный, швейцар костела, в 1924 г. был под судом и следствием по подозрению в хищении денег, прожив[ающий] по ул. Челюскинцев № 2 в Киеве, — в том, что он:

являясь участником к[онтр]-р[еволюционной] фашистской группы, созданной обв[иняемым] Шенфельдом, оказывал обв[иняемому] Шенфельду содействие в проведении к[онтр]-р[еволюционной] работы, выполняя его отдельные к[онтр]-р[еволюционные] поручения;

* Помилка, слід: с. Селец Луцкого уезда.

проводил к[онтр]-р[еволюционную] агитацию против мероприятий Соввласти;

выполнял с начала 1935 г. поручения по связи между Шенфельдом и представителем одного из западноевропейских государств;

хранил у себя на квартире к[онтр]-р[еволюционную] националистическую литературу, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

16. **Галлер Екатерина Иосифовна**, 1876 г. р., урож[енка] м. Прен (Литва), литовка, гр[аждан]ка УССР, не замужем, малограмотная, беспартийная, под судом и следствием не была, прожив[ающая] в Киеве, Левашевская № 41, кв. 7, — в том, что она:

являясь участницей к[онтр]-р[еволюционной] фашистской группы, созданной обв[иняемым] Шенфельдом, под руководством последнего, принимала активное участие вместе с обв[иняемой] Побировской в к[онтр]-р[еволюционном] националистическом воспитании учащейся молодежи, путем групповой к[онтр]-р[еволюционной] националистической обработки молодежи;

участвовала в создании нелегального денежного фонда, для оказания помощи осужденным за к[онтр]-р[еволюционную] деятельность лицам;

хранила в костеле принадлежавшую ей к[онтр]-р[еволюционную] литературу, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

17. **Побировская Екатерина Станиславовна**, 1870 г. р., урож[енка] с. Прицкое, Ржищевского р[айо]на, Киевской обл[асти], полька, гр[аждан]ка УССР, малограмотная, беспартийная, не замужем, под судом и следствием не была, прожив[ающая] в Киеве, Стрелецкая ул. № 20, кв. 10, — в том, что она:

являясь участником к[онтр]-р[еволюционной] фашистской группы, созданной обв[иняемым] Шенфельдом, и состоя в нелегальном кружке «терциаров», при содействии обв[иняемой] Галлер, организовала с целью создания к[онтр]-р[еволюционных] националистических кадров группы среди учащейся молодежи и проводила под видом изучения катехизиса к[онтр]-р[еволюционное] националистическое воспитание ее, стремясь к отрыву молодежи от комсомольской и пионерской организаций, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

18. **Корона Елизавета Лаврентьевна**, 1900 г. р., урож[енка] с. Сандомирце* (Польша), полька, гр[аждан]ка УССР, с низшим образованием, беспартийная, замужем, прожив[ающая] Киев, Гоголевская ул. № 45, кв. 3, — в том, что она:

* Помилка, слід: с. Самборець.

по указаниям Щепанюка и Сосенко принимала участие в проведении к[онтр]-р[еволюционной] националистической деятельности, ведя работу по отрыву молодежи от коммунистического воспитания, обрабатывая в к[онтр]-р[еволюционном] духе свидетельницу Образцову;

по предложению Сосенко, весной 1935 г. посетила представителя одного из западноевропейских государств, где ставила вопрос о его вмешательстве по поводу закрытия униатской церкви, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11, 54–4 УК УССР.

19. **Свиницкий Вацлав Адольфович**, 1894 г. р., урож[енец] с. Крымок, Радомысльского р[айо]на, Киевской обл[асти], гр[аждан]ст[ва] УССР, поляк, малограмотный, беспартийный, женат, председатель костельной общины, прожив[ающий] в с. Крымок, Радомысльского р[айо]на, — в том, что он:

являясь участником к[онтр]-р[еволюционной] группы, созданной обв[иняемым] Щепанюком, под его руководством, проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую работу среди молодежи, стремясь к отрыву ее от советского воспитания;

проводил среди населения с. Крымок к[онтр]-р[еволюционную] агитацию, доказывая неизбежность падения Соввласти, распространял к[онтр]-р[еволюционные] провокационные слухи, используя религиозные предрассудки масс, — т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54–11 и 54–4 УК УССР.

На основании изложенного и в соответствии со ст. 29 УПК обвиняемые **Яхневич С.И., Щепанюк Н., Сосенко П.К., Шенфельд А.М., Велик П.И., Клемчинский С.С., Мархлевич Б.И., Бравер С.Л., Козинский И., Ногачевский И., Рыбак В.К., Янковский Р.В., Левковский Л.С., Вагенгейм, Якубовский М.М., Галлер Е.И., Побировская Е.С., Корона Е.Л., Свиницкий В.А.** — подлежат преданию суду **Специальной Коллегии Верховсуда УССР.**

Справка: обвиняемые, за исключением Побировской, содержатся под стражей в тюрьме КОУ НКВД и с сего числа перечисляются содержанием за Прокуратурой УССР.

Побировская освобождена под подписку о невыезде из г. Киева.

Нач[альник] ОО УГБ КОУ НКВД
Капитан госбезопасности

Флейшман

Нач[альник] 2 отд[еления] ОО УГБ КОУ НКВД
Старший лейтенант госбезопасности

Буторов

Составлено 2 апреля 1936 г.
г. Киев

№ 141

Постанова Генерального прокурора УСРР А. Кисельова
про затвердження обвинувального висновку і направлення
справи ксьондзів С. Яхневича, М. Щепанюка та інших
на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР
19 квітня 1936 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1936 г., 19 апреля. Я, Генеральный Прокурор УССР Киселев А.Л., рассмотрев дело Киевского областного управления НКВД УССР по обвинению: Яхневича Станислава Ивановича, Щепанюка Николая Васильевича, Сосенко Петра Ксенофонтовича, Шенфельда Аллоизия Матвеевича, Велика Павла Игнатъевича, Клемчинского Сигизмунда Сигизмундовича, Мархлевич Бенигды Игнатъевны, Бравера Станислава Леонардовича, Козинского Иосифа Игнатъевича, Ногачевского Вацлава Антоновича, Рыбака Вацлава Казимировича, Янковского Романа Владиславовича, Левковского Леопольда Станиславовича, Вагенгейма Владислава Антоновича, Якубовского Михаила Мартыновича, Галлер Екатерины Иосифовны, Побировской Екатерины Станиславовны, Короны Елизаветы Лаврентъевны, Свинцицкого Вячеслава Адольфовича по ст.ст. 54-11, 54-4 УК УССР, —

нашел:

1. Обвинительное заключение Киевского областного управления НКВД по настоящему делу соответствует материалам дела.
2. Настоящее дело, согласно предложения Прокурора Союза ССР, подлежит направлению на рассмотрение Особого Совещания при НКВД СССР.

На основании изложенного, руководствуясь п. 3 ст. 223 УПК и постановлением ЦИК и Совнаркома СССР от 10.VII.1934 г., —

постановил:

1. Обвинительное заключение по настоящему делу утвердить.
2. Дело направить через Прокуратуру СССР на рассмотрение Особого Совещания НКВД СССР.

Генеральный Прокурор УССР

А. Киселев

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457-ФП. — Т. 2. — Арк. 33.
Оригінал. Машинопис.*

№ 142

Повідомлення Генерального прокурора УСРР А. Кисельова
Прокурору СРСР А. Вишинському про направлення до Москви
справи групи католицького духовенства України
19 квітня 1936 р.

С нарочным
Прокурору Союза ССР
тов. Вышинскому А.Я.

Согласно Вашего предложения, направляю Вам дело по обвинению контрреволюционной группы представителей римско-католического и униатского духовенства по обвинению Яхневича С.И., Шенфельда А.М., Щепанюка Н.В. и др. в числе 19 чел. по ст.ст. 54-11, 54-4 УК УССР.

Приложение: дело в 12 томах, вещественные доказательства в 14 пакетах, оригинал обвинительного заключения с десятью копиями и десять паспортов.

А. Киселев

*ЦДАГО України. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 66457-ФП. — Т. 2. — Арк. 34.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

№ 143

Вирок спецколегії Головного суду Кримської АРСР
у справі єпископа О. Фрізона
17 березня 1937 р.

ПРИГОВОР

Именем Российской Социалистической Федеративной Советской Республики Специальная коллегия Главного суда Крыма в г. Симферополе 11-17 марта 1937 г. в составе: председателя тов. Зайцева, членов тов. Яковлева, тов. Легалова, при секретаре тов. Федосеевой с участием прокурора т. * — и защиты —, рассмотрев в закр[ытом] суд[ебном] заседании уголовн[ое] дело по обвинению:

1. **Фризона Александра Ивановича**, 1875 г. рожд., уроженца с. Баден, Одесской обл., по социальному происхождению из крестьян-кула-

* Суд відбувався без участі прокурора та захисника.

ков, по положению служитель религиозного культа, по национальности немца, гражданство СССР, холостого, с высшим образованием, беспартийного, не судимого.

2. **Гудайтис Матвея Матвеевича**, 1873 г. рожд., уроженца дер. Нендрине (Литва), по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению служитель религиозного культа, со средним образованием, по национальности литовец, гражданство СССР, холостого, не судимого, —
обоих в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58–4–10–11 УК РСФСР.

3. **Фризон Магдалину Георгиевну**, 1897 г. рожд., уроженка дер. Баден, Одесской обл[асти], УССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению домашняя хозяйка, по национальности немка, гражданство СССР, со средним образованием, беспартийная, девица, не судима.

4. **Годзелиха Антона Иосифовича**, 1865 г. рожд., уроженца дер. Марьяполь*, УССР, по положению служащего, по национальности немца, гражданство СССР, беспартийного, грамотного, не судимого.

5. **Годзелиха Александра Антоновича**, 1904 г. рожд., уроженца с. Марьяполь**, УССР, по социальному происхождению из семьи служащего, по положению рабочего, по национальности немца, гражданство СССР, грамотного, беспартийного, женатого, на иждивении один ребенок 1,5 лет, не судимого.

6. **Мельниковой Софьи Ксаверовны**, 1882 г. рожд., уроженка м. Желихово (Польша), по социальному происхождению из семьи рабочего, по положению рабочая, по национальности полька, гражданство СССР, вдова, детей не имеет, беспартийная, грамотная, не судима.

7. **Басюк[а] Константина Иосифовича**, 1878 г. рожд., уроженца г. Вильно (Польша), по социальному происхождению из семьи служащего, по положению служащего, по национальности поляк, гражданство СССР, женатого, детей на иждивении не имеет, грамотного, беспартийного, не судимого.

8. **Вендел[я] Иосифа Иосифовича**, 1893 г. рожд., уроженца дер. Александровка, Крымской АССР, по социальному происхождению из семьи служащего, по положению рабочего, по национальности немца, гражданство СССР, беспартийного, женатого, грамотного, служил в старой армии с 1914 г. по 1917 г., не судимого.

9. **Степочкина Федора Сергеевича**, 1875 г. рожд., уроженца дер. Мурашек быв[шей] Орловской губ[ернии], по социальному происхождению из крестьян-бедняков, по положению служащего, по национальности русского, беспартийного, малограмотного, женатого, на иждивении детей не имеет, не судимого.

* Помилка у документі, слід: г. Мариуполь.

** г. Мариуполь.

10. **Рухгабера Рафаила Готлибовича**, 1891 г. рожд., уроженца дер. Ак-Коджа, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению из кулаков, по национальности немца, гражданства СССР, грамотного, беспартийного, женатого, на иждивении детей не имеет, не судимого.

11. **Энес[а] Антона Яковлевича**, 1877 г. рожд., уроженца дер. Карамин, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению из кулаков, по национальности немца, гражданство СССР, грамотного, беспартийного, женатого, иждивенцев не имеет, не судимого.

12. **Нейбауэр Филомены Антоновны**, 1888 г. рожд., уроженка дер. Цареквичи, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению домашняя хозяйка, по национальности немка, гражданство СССР, незамужняя, беспартийная, грамотная, ранее не судимая.

13. **Миниха Иосифа Фридриховича**, 1880 г. рожд., уроженца дер. Розенталь, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-бедняков, по положению колхозника, по национальности немца, гражданство СССР, малограмотного, беспартийного, женатого, на иждивении двое детей от 15 до 17 лет, в 1929 г. судимого по ст. 105 УК, осужден к 6 месяцам исправтрудроботам, наказание отбыл.

14. **Фаут Филиппины Георгиевны**, 1880 г. рожд., уроженка дер. Карамин, Крымской АССР, по социальному происхождению и положению из крестьян-кулаков, по национальности немка, гражданство СССР, беспартийная, грамотная, в 1930 г. хозяйство раскулачено, не судима.

15. **Фейста Матвея Николаевича**, 1885 г. рожд., уроженца дер. Ашага-Джамин, Сакского р[айо]на, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению колхозника, по национальности немца, гражданство СССР, грамотного, беспартийного, женатого, на иждивении трое детей от 10 до 16 лет, не судимого.

16. **Фейста Эдмунда Григорьевича**, 1907 г. рожд., уроженца дер. Ашага-Джамин, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению колхозник, по национальности немца, гражданство СССР, женатого, на иждивении двое детей от 2 до 6 лет, грамотного, беспартийного, в армии не служил, не судимого.

17. **Буб[а] Филиппа Филипповича**, 1903 г. рожд., уроженца дер. Мешень, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению колхозника, по национальности немца, гражданство СССР, женатого, на иждивении четверо детей от 1,5 до 11 лет, грамотно, беспартийного, в армии не служил, не судимого.

18. **Гегельман[а] Ивана Карловича**, 1891 г. рожд., уроженца дер. Ала-тай, Крымской АССР, по социальному происхождению из семьи кустика, по положению служащего, по национальности немца, гражданство СССР,

женатого, на иждивении четверо детей от 8 до 15 лет и мать 73 лет, грамотного, беспартийного, в армиях не служил, не судимого.

19. **Гекк[а] Петра Петровича**, 1896 г. рожд., уроженца дер. Алаатай, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению колхозник, по национальности немца, гражданство СССР, женатого, на иждивении 5 человек детей от 6 до 15 лет, беспартийного, малограмотного, служил в старой армии рядовым, не судимого.

20. **Бадер[а] Фридриха Филипповича**, 1909 г. рожд., уроженца дер. Мешень, Крымской АССР, по социальному происхождению из крестьян-кулаков, по положению колхозник, по национальности немца, гражданство СССР, женатого, на иждивении сын 3-х лет и мать 78 лет, грамотного, беспартийного, служил в Красной армии с 1932 г. по 1934 г., не судимого.

21. **Фитерер[а] Александра Антоновича**, 1897 г. рожд., уроженца дер. Ак-Коджа, Крымской АССР, по социальному происхождению из семьи кустаря, по положению служащего, по национальности немца, гражданство СССР, беспартийного, женатого, на иждивении трое детей от 10 до 16 лет, грамотного, служил в старой и белой армии, последнее время работает начальником почтового отделения ст. Княжевичи, не судимого.

22. **Гаук[а] Иосифа Ивановича**, 1873 г. рожд., уроженца дер. Карамин, Крымской АССР, по социальному происхождению и положению из кулаков, по национальности немца, гражданство СССР, женатого, на иждивении трое детей от 10 до 13 лет и сын 19 лет — инвалид, беспартийного, грамотного, при занятии Крыма белой армией служил волостным старшиной, судимого в 1929 г. за невыполнение твердого задания, осужден к штрафу на 500 руб., —

всех в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58–10–11 УК РСФСР, а в отношении Годзелих[а] Александра Антоновича по ст. 58–10–11 через [ст.] 17 УК РСФСР.

Материалами предварительного и судебного следствия

у с т а н о в л е н о :

что подсудимые **Фризон Александр** и **Гудайтис**, будучи враждебно настроенными против политического строя в СССР, на протяжении ряда лет занимались контрреволюционной деятельностью. С целью усиления этой работы подсудимый Фризон при выполнении в деревнях Крымской АССР религиозных обрядов вовлекал в контрреволюционную организацию лиц из бывших кулаков, которые по его установкам на местах проводили контрреволюционную работу, направленную против мероприятий Советской власти. Для проведения контрреволюционной работы подсудимым Фризоном были втянуты: 1) **Гудайтис**, 2) **Фризон Магдалина**, 3) **Рукгабер**, 4) **Энес**, 5) **Нейбауэр**, 6) **Басюк**, 7) **Фаут Филиппина**, 8) **Фейст Мат-**

вей, 9) **Буб Филипп**, 10) **Гекк**, 11) **Гегельман**, 12) **Бадер**, 13) **Фитерер**, 14) **Вендель**, 15) **Годзелих Антон** и 16) **Гаук И.**

Начиная с 1925 г. по октябрь 1935 г., подсудимый Фризон одновременно встречался с указанными выше лицами и проводил «совещания», на которых ставил перед ними задачи срыва колхозного строя, оказания помощи иностранному государству на случай войны против СССР и являлся инициатором писания писем клеветнического содержания о положении в СССР в буржуазные государства, за что оттуда большинство из подсудимых получали «помощь». Проводимая контрреволюционная работа со стороны подсудимых, каждым в отдельности выразилась, как это установлено на судебном следствии, в следующем:

1. Подсудимый **Фризон Александр**: 1) в 1925–1926 гг. с контрреволюционной целью имел дважды встречу с Каппесом, которого информировал о политико-экономическом положении в СССР, поддерживал с ним связь вплоть до 1934 г.; 2) в 1926 г. Фризон имел встречу в Москве с прибывшим из заграницы Дербини, по заданию которого Фризон с 1928 г. устанавливает письменную связь с Неве, проживавшим в Москве, периодически высылал через Неве для Дербини информацию о положении в СССР; 3) в 1933–1934 гг. Фризон посылал в Москву подсудимую Фризон Магдалину с письмами, в которых была информация о политико-экономическом положении Крымской АССР, тогда же Фризон Магдалина получила от Неве 2.500 руб. и литературу контрреволюционного содержания, которая Фризоном была распространена среди вышеуказанных подсудимых и населения; 4) Фризон за проводимую контрреволюционную работу от проживающих в Москве лиц иностранного подданства — Каппеса, Неве и Дербини — получил одновременно 1.000 руб. инвалютой и свыше 10.000 руб. совзнаками. Из полученных сумм Фризон за проводимую контрреволюционную работу выдал подсудимому Гудайтису 1.200 руб., Крушинскому — 2.000 руб., и другим. С целью конспирации связи с Неве и другими, по договоренности с последним, деньги и письма высылались в адреса знакомых Фризона; 5) в 1930–1932 гг. подсудимый Фризон при выездах в деревни Крымской АССР проводил контрреволюционную работу с вышеуказанными подсудимыми, распространял среди них адреса контрреволюционных организаций и, как подтвердил на суде Годзелих Антон, с этими же лицами Фризон встречался и имел беседы в Симферополе у него в квартире.

На предварительном и судебном следствии подсудимый Фризон виновным себя признал (см. т. 2, л.д. 526–757).

2. Подсудимый **Гудайтис Матвей** виновен в том, что: 1) в 1934 г. при содействии некой Румянцевой с контрреволюционной целью установил письменную связь с Неве, в которой информировал его о политико-экономическом состоянии Крымской АССР; 2) в том же году при содействии иностранно-подданного Равве Жозефа через ту же Румянцеву за проведе-

ние контрреволюционной деятельности получил от Неве 3 фунта инвалитой и 250 руб. совзнаками; 3) в 1935 г. передал полученное от Неве письмо подсудимому Фризону Александру; 4) за контрреволюционную деятельность от Фризона Александра через подсудимую Фризон Магдалину в 1925 г. и 1930 г. получил 1.200 руб. совзнаками; 5) распространял среди населения г. Севастополя контрреволюционную литературу.

Подсудимый Гудайтис виновным себя на предварительном следствии признал, на суде не признал, однако предъявленное обвинение не отрицал и пояснил суду, что в этом он не находит ничего контрреволюционного (см. т. 3, л.д. 833–892).

3. Подсудимая **Фризон Магдалина** виновна в том, что: 1) в 1933–1934 гг. в контрреволюционных целях выполняла поручение подсудимого Фризона Александра по доставке от него информации для Неве, от которого привозила для Фризона деньги и контрреволюционную литературу; 2) в тех же целях в 1930 г. выполняла поручение Фризона Александра по передаче денег подсудимому Гудайтису, от которого привезла письмо, полученное от Неве для Фризона; 3) входила в контрреволюционную группу и являлась участницей проводимых Фризоном Александром контрреволюционных совещаний, проводимых на квартире Годзелиха Антона.

Подсудимая Фризон Магдалина на предварительном и судебном следствии виновной себя признала (см. т. 3, л.д. 797–828).

4. Подсудимый **Рукгабер Рафаил** виновен в том, что: 1) начиная с 1928 г. по 1935 г. при встречах с подсудимым Фризоном Александром информировал его о настроениях колхозников; 2) входил в контрреволюционную группу и являлся участником проводимых Фризоном контрреволюционных совещаний; 3) по установке Фризона проводил контрреволюционную агитацию против колхозного строя, а также распространял среди населения оставленную Фризоном контрреволюционную литературу.

Подсудимый Рукгабер виновным себя как на предварительном, так и на судебном следствии признал (см. т. 5, л.д. 1305–1327). Его обвинения подтверждены показаниями свидетелей: 1) Веймером Климентием (т. 5, л.д. 1415–1416); 2) Кун[ом] Флорианом (т. 5, л.д. 1472–1473); 3) Беккер[ом] Николаем (т. 5, л.д. 1476–1477); 4) Зейлер Розой (т. 5, л.д. 1486); 5) Мантел[ем] Фридрихом (т. 5, л.д. 1453); и др.

5. Подсудимый **Энес Антон** виновен в том, что: 1) входил в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, которого информировал о положении колхозников и с 1926 по 1935 г. являлся участником проводимых контрреволюционных совещаний, проводимых Фризоном; 2) распространял по поручению Фризона контрреволюционную литературу; 3) проводил контрреволюционную агитацию против колхозного строя.

Подсудимый Энес на предварительном следствии виновным себя признал, а на суде не признал. Предъявленное обвинение подтверждено на суде

показаниями свидетелей: Мантель (т. 5, л.д. 1453); Бекер Николай (т. 5, л.д. 1476–1477); Кун Флориан (т. 5, л.д. 1472–1473); Бадрихом Василием (т. 5, л.д. 1460).

6. Подсудимая **Нейбауэр Филомена** виновна в том, что: 1) входила в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, и являлась одной из активных в проведении контрреволюционной работы по заданиям Фризона; 2) при содействии Фризона в 1934 г. писала клеветнического содержания письма за границу, откуда получала «помощь»; 3) в 1931–1934 гг. проводила контрреволюционную агитацию у себя на квартире среди учащейся молодежи, направленную к срыву мероприятий школы по воспитанию детей; 4) распространяла среди населения контрреволюционную литературу.

Подсудимая Нейбауэр на предварительном следствии виновной себя признала, на суде также свою вину не отрицала. Предъявленное ей обвинение подтверждено показаниями свидетелей: Самарцевой Марией (т. 4, л.д. 1134–1136); Нейбауэр Иосиф (т. 4, л.д. 1141–1143); Маркель Зинаида (т. 4, л.д. 1149).

Подсудимые: 7. **Бадер Фридрих**, 8. **Буб Филипп** и 9. **Гекк Петр** виновны в том, что: 1) входили в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, по заданию которого проводили в дер. Мешень контрреволюционную работу; 2) все трое в 1935–1936 гг. в присутствии свидетелей Пугач Якова, Волкова, Маера, Фраш Якова, Крым Петра, Шлегель Готфрида, Видемаера Ивана, Шрам Герберта и Калиновского Виктора проводили контрреволюционную агитацию клеветнического и пораженческого характера в отношении СССР; 3) кроме этого, подсудимый Буб Филипп в 1934 г. писал клеветнического содержания письма за границу, за что получил «помощь».

Подсудимые Бадер Фридрих и Буб Филипп на предварительном и судебном следствии виновными себя признали. Гекк Петр виновным себя не признал. Предъявленное обвинение Буб[у] Филиппу, Бадеру Фридриху и Гекк[у] Петру подтверждено показаниями свидетелей: Пугач, Волковым, Фраш, Крымом, Маером, Шлегель, Видемаером, Шрам и Калиновским (см. т. 3, л.д. 1013, 1020, 996–997, 1000, 992, 1027, 1038, 1024, 1051–1054).

Подсудимые 10. **Годзелих Антон** и

11. **Басюк Константин** виновны в том, что: 1) входили в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, и являлись участниками проводимых совещаний на квартире Годзелиха и проводили по заданию Фризона контрреволюционную работу по распространению литературы; 2) кроме этого, Годзелих Антон при содействии Фризона писал клеветнического содержания письма за границу, откуда получал «помощь». Подсудимые Годзелих Антон и Басюк как на предварительном, так и на судебном следствии виновными себя признали (см. т. 7, л.д. 1874–1905 и 1945–1974).

12. Подсудимая **Фаут Филиппина** виновна в том, что 1) входила в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, и по его заданиям в 1932–1933 гг. распространяла контрреволюционную литературу; 2) в 1934 г. писала клеветнического содержания письма за границу, откуда получала «помощь»; 3) проводила контрреволюционную агитацию против колхозного строя, а также и пораженческого характера по отношению СССР. Подсудимая Фаут Филиппина на предварительном следствии виновной себя признала, а на суде отрицала. Предъявленное ей обвинение на суде подтверждено показаниями свидетелей: Домбровским, Кун Анастасией, Бадером Рейнгольдом, Шмид Филиппиной, Рейнбольд Эмилем и др. (см. т. 6, л.д. 1673, 1702, 1699, 1705–1706, 1710, 1689).

13. Подсудимый **Гегельман Иван** виновен в том, что 1) входил в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном; 2) в 1932 г. нелегально приобрел радиоприемник у патера Варта и в 1933 г. явился организатором коллективного слушания речей одного из руководителей буржуазного государства. На предварительном и судебном следствии себя виновным признал. Кроме этого, обвинение подтверждено свидетелями: Ланг Иваном, Гернер Семеном (см. т. 6, л.д. 1841, 1856).

14. Подсудимый **Фейст Матвей** виновен в том, что 1) входил в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, и по его заданиям в деревне Ашага-Джамин проводил контрреволюционную работу; 2) проводил контрреволюционную агитацию пораженческого характера по отношению СССР. На предварительном и судебном следствии виновным себя не признал. Предъявленное обвинение на суде подтверждено показаниями свидетелей: Вейзер Теодором и Клименко Афанасием (см. т. 6, л.д. 1743–1744, 1753).

15. Подсудимый **Гаук Иосиф** виновен в том, что 1) входил в контрреволюционную группу Фризона; 2) в 1934 г. проводил контрреволюционную агитацию клеветнического и пораженческого характера по отношению СССР; 3) в 1933 г. от одного буржуазного государства получал «помощь». Виновным на предварительном и судебном следствии [себя] признал. Кроме того, на суде подтверждено показаниями свидетелей: Бадером Филиппом, Бергером Стефаном и Крец Эдуардом (см. т. 5, л.д. 1540, 1577 и 1578).

16. Подсудимый **Вендель Иосиф** виновен в том, что 1) входил в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном; 2) в 1929 г. по поручению Фризона от своего имени в г. Одессу направлял вещи с контрреволюционной литературой; 3) при содействии Фризона получил от буржуазного государства «помощь». Виновным себя на предварительном и судебном следствии признал (см. т. 7, л.д. 1986–1998).

17. Подсудимый **Фитерер Александр** виновен в том, что 1) входил в контрреволюционную группу, возглавляемую Фризоном, которого ин-

формировал о настроениях колхозников; 2) в 1934 г. в присутствии свидетелей Мантай и Дидрих проводил контрреволюционную агитацию против колхозного строя. Виновным себя не признал. Предъявленное обвинение на суде подтвердили свидетели: Мантай и Дидрих (см. т. 5, л.д. 1458, 1461).

Суд считает установленным, что в результате проводимой контрреволюционной работы со стороны перечисленных подсудимых в деревнях, где они проживали до момента их заключения под стражу, совершенно не было роста общественных и комсомольских организаций. Сам подсудимый Фризон на суде заявил, что он гордится созданным положением в этих деревнях.

Преступления подсудимых Фризона и Гудайтиса, как организаторов контрреволюционных групп, осуществлявших враждебную деятельность против СССР, надлежит квалифицировать по ст. 58–4 и 11 УК, а остальных перечисленных выше по ст. 58–10–11 УК.

18. Подсудимые: **Мельникова Софья,**

19. **Годзелих Александр** и

20. **Фейст Эдмунд** виновны в том, что со стороны подсудимого Фризона на протяжении ряда лет проводилась контрреволюционная работа, однако никто из них о его контрреволюционной деятельности не сообщил органам власти. На судебном следствии в отношении их никто из допрошенных свидетелей не подтвердил суду о том, что они входили в контрреволюционную группу, а также и о проведении ими антисоветской агитации. Действия их как недоносительство надлежит квалифицировать по ст. 58–12 УК.

21. Подсудимый **Миних Иосиф**, как установлено на суде, совершенно никого не знает проходящих по делу лиц, а установлено лишь то, что он в 1930 г. присутствовал при проведении контрреволюционной агитации со стороны осужденного Нольда, однако об этом властям не заявил, что предусмотрено ст. 58–12 УК.

В отношении подсудимых: Мельниковой, Годзелиха Александра, Фейста Эдмунда и Миниха Иосифа обвинение по ст. 58–12 УК суд считает доказанным их же признаниями.

22. Подсудимый **Степочкин Федор**, выполняя поручение знакомого Равве Жозефа, не знал, что последний являлся участником контрреволюционной организации, и лишь выполнил в 1934 г. его просьбу о передаче письма не установленному по делу лицу в Москве, получив от него посылку для Равве, не зная в ней содержимого. Это поручение выполнялось им не специально, а в связи с выполняемой им работой на железной дороге в качестве проводника вагонов. Поэтому в его действиях признаков преступления, предусмотренного ст. 58–10–11 УК, суд не усматривает.

На основании изложенного и руководствуясь ст.ст. 319, 320 УПК, суд

п р и г о в о р и л :

1. **Степочкина Федора Сергеевича** по ст. 58–10–11 УК за недоказанностью предъявленного обвинения считать по суду оправданным.
2. **Годзелиха Александра Антоновича,**
3. **Минниха Иосифа Фридриховича** по ст. 58–12 УК подвергнуть к лишению свободы сроком на **один год и шесть мес[яцев]** каждого без лишения в избирательных правах. Зачесть предварительное заключение **Годзелиху Александру** в размере **двух месяцев и 6 дней**. Меру пресечения обоим оставить прежнюю.
4. **Мельникову Софью Ксаверовну,**
5. **Фейст Эдмунда Григорьевича** по ст. 58–12 УК подвергнуть к лишению свободы сроком на **три года** каждого. Зачесть предварительное заключение **Мельниковой** с 3 января 1936 г. и **Фейст Эдмунду** в размере **двух месяцев и 5 дней**. Меру пресечения обоим оставить прежнюю.
6. **Годзелиха Антона Иосифовича** и
7. **Вендель Иосифа Иосифовича** по ст.ст. 58–10–11 УК подвергнуть к лишению свободы сроком на **шесть лет** каждого с лишением избирательных прав сроком на **три года** каждого. Зачесть предварительное заключение **Венделю** с 8 апреля 1936 г. и **Годзелиху** в размере **двух месяцев и 6 дней**. Меру пресечения **Венделю** оставить прежнюю, а в отношении **Годзелиха Антона** изменить на содержание под стражей.
8. **Басюка Константина Иосифовича,**
9. **Фаут Филиппину Георгиевну,**
10. **Фейст[а] Матвея Николаевича,**
11. **Буб[а] Филиппа Филипповича,**
12. **Гегельмана Ивана Карловича,**
13. **Бадер[а] Фридриха Филипповича,**
14. **Гаук[а] Иосифа Ивановича,**
15. **Фитерера Александра Антоновича** и
16. **Гекк[а] Петра Петровича** по ст.ст. 58–10–11 УК подвергнуть к лишению свободы сроком на **семь лет** каждого с лишением избирательных прав сроком на **три года** каждого. Зачесть предварительное заключение **Басюк[у]** с 13 февраля 1936 г., **Фаут Филиппине** с 6 апреля 1936 г., **Фейст[у] Матвею** с 13 апреля 1936 г., **Гегельману** с 27 марта 1936 г., **Буб[у]** с 15 апреля 1936 г., **Бадер[у]** и **Гекк[у]** с 14 апреля 1936 г., **Гаук[у]** с 29 марта 1936 г. и **Фитереру** с 2 апреля 1936 г. Меру пресечения всем им оставить прежнюю.
17. **Фризон Магдалину Георгиевну,**
18. **Рукгабера Рафаила Готлибовича,**
19. **Энес[а] Антона Яковлевича** и

20. **Нейбауэр Филомену Антоновну** по ст.ст. 58–10–11 УК подвергнуть к лишению свободы сроком на **восемь лет** каждого с лишением избирательных прав сроком на **пять лет** каждого. Зачесть предварительное заключение **Рукгаберу** и **Энесу** с 2 апреля 1936 г., **Нейбауэр** с 29 марта 1936 г. и **Фризон Магдалине** с 26 октября 1935 г. Меру пресечения всем оставить прежнюю.

21. **Гудайтиса Матвея Матвеевича** по ст.ст. 58–4–11 УК подвергнуть к тюремному заключению сроком на **десять лет** с лишением избирательных прав сроком **пять лет**. Зачесть предварительное заключение с 26 декабря 1935 г. Меру пресечения оставить прежнюю. Конфисковать в доход государства ценности, принадлежащие **Гудайтису**, указанные в квитанции № 36 (т. 2, л.д. 68).

22. **Фризона Александра Ивановича** по ст. 58–4–11 УК подвергнуть к **высшей мере наказания — р а с т р е л я т ь** с конфискацией всего принадлежащего ему лично имущества в доход государства.

Приговор может быть обжалован в Специальную Коллегию Верховного Суда РСФСР в кассационном порядке в течении 72-х часов с момента вручения его в копии осужденным.

Председательствующий

А. Зайцев

Члены:

Легалов

Яковлев

ДА СБ України. Ф. 6. — Спр. 75157-ФП. — Т. 8. — Арк. 352–361 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 144

**Постанова Житомирського окрвдділу НКВС УРСР
про обрання запобіжного заходу щодо ксьондза М. Єндрущака
6 серпня 1937 р.**

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Гор. Житомир, 6. VIII. 1937 г. Я, оперуполномоченный 3-го отд[еления] окротдела НКВД УССР Булгаков, рассмотрев материалы по обвинению гр[ажданина] Ендрущака Мариона Иосифовича, 53 лет, поляка, гражданства СССР в преступлениях, предусмотренных ст. 54–10 УК УССР, выразившихся в том, что он, Ендрущак, проводит контрреволюционную работу, нашел, что таковой может уклонит[ь]ся от следствия и суда.

На основании изложенного и руководствуясь ст.ст. 143, 145 и 156 УПК УССР,

п о с т а н о в и л :

1. Избрать мерой пресечения способов уклонения от суда и следствия по отношению к обвиняемому Ендрущак Мариону Иосифовичу — содержание под стражей в Житомирской тюрьме.

2. Настоящее постановление представить Житомирскому окружному прокурору.

Опер. уполномоч[енный] 3-го отд[еления] **Булгаков**

«Утверждаю»

Зам[еститель] нач[альника] окротдела НКВД **Александров**

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 23969-П. — Арк. 2.
Оригінал. Машинопис.*

№ 145

Анкета заарештованого ксьондза М. Єндрущака
[Після 7 серпня 1937 р.]*

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

1. Фамилия *Ендрущак*
2. Имя и отчество *Марьян Иосифович*
3. Дата рождения: число « » месяц _____ год *1891 г.*
4. Место рождения *с. Бальвержишки, быв[шего] Марьянпольского уезда (Литва)* **
5. Место жительства (адрес) *г. Житомир, Левковская № 6*
6. Профессия и специальность *служитель религиозного культа*
7. Место службы и должность или род занятий (указать без сокращений, название предприятия или учреждения и характер производства) *без определенных занятий*
8. Паспорт (когда каким органом выдан, номер и категория, где прописан) *не имеет*
9. Социальное происхождение (род занятий родителей и их имущественное положение) *из крестьян*
10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение арестованного) *служитель культа — ксендз*
 - а) до революции *тоже*
 - б) после революции *тоже*

* Датується за змістом документа.

11. Образование (общее и специальное) *среднее*
12. Партийность (в прошлом и настоящем) *беспартийный*
13. Национальность и гражданство (подданство) *литовец, гражд[данин] СССР*
14. Категория воинского учета-запаса и где состоит на учете *не состоит*
15. Служба в белых и др[угих] к[онтр]-р[еволюционных] армиях, участие в бандах и восстаниях против Соввласти (когда и в качестве кого) *не участвовал*
16. Каким репрессиям подвергался при Соввласти: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что) *дважды арестовывался Каменец-Подольским отделом НКВД и в 1931 г. был осужден [к] 5 годам заключения. В 1935 г. был снова арестован орг[анами] и содержался под стражей 5 м[еся]цев*
17. Состав семьи (близкие родственники, их имена, фамилии, адреса и род занятий) *холост*

Подпись арестованного

М. Ендрущак

1. Особые внешние приметы
2. Кем и когда арестован *7 августа 1937 г. Жит[омирским] окротд[елом] НКВД*
3. Где содержится под стражей *в тюрьме г. Житомира*
4. Особые замечания

Подпись сотрудника, заполнившего анкету

Луковский

« » 193 г.

Примечание: Анкета заполняется четко и разборчиво со слов арестованного и проверяется по документам.

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 23969-П. — Арк. 6–6 зв.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 146

Протокол допиту ксьондза М. Єндрущака
9 серпня 1937 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

1937 г. августа мес. 9-го дня. Я, Оперуполномоченный 3-го отдела УГБ КОУ НКВД — Жутов допросил в качестве обвиняемого

1. Фамилия *Ендрущак*
2. Имя и отчество *Марьян Иосифович*

3. Дата рождения *1891 г.*
4. Место рождения *село Бальвержишки быв[шего] Марьямпольского уезда — Литва*
5. Местожительство *г. Житомир, Левковская ул. № 6*
6. Нац[иональность] и гражд[анство] (подданство) *литовец, СССР*
7. Паспорт (когда и каким органом выдан, номер, категор[ия] и место приписки) _____
8. Род занятий (место службы и должность) *без определенных занятий — быв[ший] ксендз*
9. Социальное происхождение (род занятий родителей и их имущественное положение) *из крестьян*
10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение)
 - а) до революции *служитель религиозного культа — ксендз*
 - б) после революции *служитель религиозного культа — ксендз*
11. Состав семьи (близкие родственники, их имена, фамилии, адреса и род занятий) *холост, брат Антон Ендрущак — проживает за границей. Сестры: Юзефа проживает в Америке, Анна — проживает за границей*
12. Образование (общее, специальное) *среднее*
13. Партийность (в прошлом и настоящем) *беспартийный*
14. Каким репрессиям подвергался: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что)
 - а) до революции *нет*
 - б) после революции *в 1924 г. был арестован Каменец-Подольским ГПУ. В 1931 г. был арестован Каменец-Подольским ГПУ — осужден на 5 лет заключения, досрочно освобожден в 1933 г. из Беломорского Балтийского канала. В 1935 г. был арестован Киевским обл[астным] управ[лением] НКВД — освобожден после пятимесячного содержания под стражей*
15. Какие имеет награды (ордена, грамоты, оружие и др.) при сов. власти _____
16. Категория воинского учета запаса и где состоит на учете *не состоит*
17. Служба в Красной армии (Красн[ой] гвардии, в партизан[ских] отрядах), когда и в качестве кого *не служил*
18. Служба в белых и др[угих] к[онтр]-р[еволюционных] армиях (когда, в качестве кого) *не служил*
19. Участие в бандах, к[онтр]-р[еволюционных] организациях и восстаниях *не служил*
20. Сведения об общественно-политической деятельности *не участвовал*

Показания обвиняемого* (свидетеля) Ендрущак Марьяна Иосифовича

«9» августа 1937 г.

Вопрос: Управлению Государственной безопасности известно о том, что Вы проводили конт[р]революционную работу направленную против Сов. власти. Вы это признаете?

Ответ: Нет, не признаю.

Вопрос: Известно, что Вы, проводя конт[р]революционную националистическую работу среди польского населения, группировались с другими к[онтр]-р[еволюционно] настроенными лицами. Вы намерены рассказать на следствии правду?

Ответ: Нет, это я отрицаю.

Вопрос: Чем Вы занимались после освобождения Вас из-под ареста в 1935 г., назовите источники В[ашего] существования?

Ответ: С 1936 г. я живу без определенных занятий, до этого я был ксендзом. Последняя моя служба был[а] в Малине. Источниками моего существования в данное время являются прежние сбережения.

Показание записано верно, мной прочитано, в чем и подписываюсь.

Ендрущак

Допросил оперуполномоченный 3-го отдела
мл[адший] лейтенант госбезопасности

Жутов

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 23969-П. — Арк. 8–9.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

№ 147

Постанова військового прокурора ХВО
про обрання запобіжного заходу щодо настоятеля
Харківського костюлу ксьондза Л. Гашинського
12 серпня 1937 р.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Город Харьков, 1937 г. 12 августа. Военный прокурор Харьковского военного округа, рассмотрев материалы по делу по обвинению гр-на Гашинского Леонарда Антоновича, 1867 г. рожд. по ст.ст. 54–6 и 54–10 ч. I

* В оригіналі це слово підкреслене.

УК УССР и, принимая во внимание, что нахождение на свободе может отразиться на ход следствия, а потому, руководствуясь ст.ст. 143, 145 и 156 УПК УССР,

п о с т а н о в и л:

мерой пресечения обвиняемому Гашинскому Леонарду Антоновичу избрать содержание под стражей в Харьковской тюрьме.

Копию настоящего постановления направить зам[естителю] нач[альника] 3[-го] отдела УГБ ХОУ НКВД.

Вр. Военный прокурор ХВО

Нельсон

Обвиняемый *

Постановление мне объявлено **

ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 2. — Спр. 2493. — Т. 1. — Арк. 3. Оригінал. Машинопис на бланку.

№ 148

Постанова Житомирського окрпрокурора про обрання запобіжного заходу стосовно ксьондза М. Єндрущака 28 серпня 1937 р.

ПОСТАНОВА

1937 р., серпня 28-го дня. Житомирський окрпрокурор Орлов, розглянувши матеріали справи про обвинувачення гр. Єндрущака Маріана Йосифовича в тому, що такий переводить к[онтр]р[еволюційну] націоналістичну агітацію середь польнаселення, групуючи навколо себе антирадянський елемент, з яким переводить к[онтр]р[еволюційну] роботу, направлену проти міроприємств Радвлади, себто у злочині, передбаченому арт.арт. 54–10 КК і, маючи на увазі, що обвин[увачений] Єндрущак Маріан Йосифович, перебуваючи на волі, може ухилитись від слідства й суду, а також перешкоджати рухові слідства, керуючись 143, 145, 156 арт.арт. КПК,

п о с т а н о в и в:

заходом запобігання стосовно гр. Єндрущака Маріана Йосифовича, вік 53, осідок м. Житомир, Левковський зав. № 6, соцстан службовець куль-

* Підпис відсутній.

** Підпис відсутній.

ту, належність до партії п/п, освіта середня, майновий стан*... .. належність до профспілки походить[за]судженість та перебування під слідством [о]брати утримання під вартою при житомирській тюрмі, зарахувавши за Жит[итомирським] окрв[ид]ділом] УГБ НКВС.

Окрпрокурор

*Орлов ***

ДА СБ України, Житомир. — Спр. 23969-П. — Арк. 3. Оригінал. Машинопис на бланку.

№ 149

Протокол допиту ксьондза Л. Гашинського 30–31 серпня 1937 р.

Протокол допроса
Гашинского Леонарда Антоновича

1867 г., уроженец г. Сохневича *** Борисовского уезда (БССР), белорус, служитель религиозного культа — ксендз, генеральный викарий Харьковской окружной администрации и настоятель Харьковского костела.

В партиях не состоял, под судом не был, был под следствием в 1926 г. в г. Могилеве по подозрению в шпионаже в пользу Польши. Освобожден в виду недостаточности улик.

От 30–31 августа 1937 г.

Вопрос: Следствию известно, что на протяжении ряда лет Вы проводили активную контрреволюционную и шпионскую работу. Дайте исчерпывающие показания о всей Вашей антисоветской деятельности.

Ответ: Должен признать, что действительно, с момента возникновения Советской власти и до дня моего ареста я проводил широкую антисоветскую работу, тесно увязанную с польскими разведывательными органами. Вся моя антисоветская деятельность являлась результатом моих

* Ця та наступні графи не заповнені.

** Завірено також круглою гербовою печаткою прокуратури Житомирської округи Київської області.

*** Так у тексті, треба: Сукловичи.

контрреволюционных убеждений, возникших под влиянием той среды, в которой я находился.

Октябрьскую революцию 1917 г. я воспринял враждебно и с тех пор, возлагая надежды на крах Советской власти, стал проводить активную контрреволюционную работу.

Мое положение ксендза давало мне возможность широко осуществлять антисоветскую деятельность среди верующих — католиков, находившихся под моим влиянием. Прикрывая свою контрреволюционную деятельность ширмой католицизма, я постоянно внедрял в сознание верующих антисоветские идеи и ненависть к Советской власти, наталкивая их на активные контрреволюционные действия.

Проживая в период Октябрьской революции вплоть до 1919 г. в г. Кронштадте, где я был настоятелем римско-католической церкви, я систематически проводил среди прихожан антисоветскую агитацию, призывал к саботажу и срыву мероприятий Советской власти.

В 1919 г. я переехал на жительство в г. Могилев-на-Днепре и был назначен настоятелем местного костела. Там я продолжал свою антисоветскую деятельность, направленную к подрыву Советской власти.

В Могилеве, как и в Кронштадте, я был тесно связан с Ленинградским епископом Цепляком, известным противником Советской власти, приговоренным в 1923 г. к высшей мере наказания и обмененным с Польшей.

Когда в 1919 г. началось наступление польской армии на территорию Советской Белоруссии, свою антисоветскую агитацию я проводил в духе неизбежности поражения Красной Армии и в направлении симпатий к Польше, стремясь этим создать среди прихожан настроения, благоприятствующие оккупации Белоруссии польскими войсками.

После окончания советско-польской войны я свою антисоветскую полонофильскую деятельность продолжал. В Могилеве я связался и поддерживал близкие отношения со многими помещиками-поляками, имущество коих было конфисковано Советской властью.

Многим из них я облегчил выезд в Польшу, выдавая для репатриационной миссии рекоменда[те]льные письма, в которых характеризовал этих людей как польских патриотов и хороших католиков.

Такие письма я дал: Голыньскому Адаму, Поразинскому Иосифу и другим, фамилий которых я сейчас не помню.

В г. Луге, куда я переехал в 1922 г., свою антисоветскую деятельность я продолжал. Особенно же широкие размеры приняла моя контрреволюционная работа в Харькове. Сюда я прибыл в 1927 г., заняв должность настоятеля костела, вместо арестованного органами ГПУ Ильгина.

Одновременно я являлся генеральным викарием Харьковского округа, в который входили приходы: Харьков, Полтава, Кременчуг, Сумы, Нежин, Чернигов, Ромны, Курск, Орел, Воронеж.

В Харькове передо мной открылись возможности проведения широкой антисоветской работы. Этому благоприятствовало то обстоятельство, что вокруг костела концентрировалась довольно значительная группа националистически настроенных поляков, поддерживавшая через Ильгина тесную связь с польским консульством в Харькове.

При костеле существуют религиозные кружки «фужанцев» и «терциаров», которые под прикрытием религии проводили активную антисоветскую деятельность. Эти кружки, хотя формально и прекратили свое существование, но кадры их остались и продолжают свою антисоветскую деятельность. Мне известны следующие лица, входящие в состав этих кружков: Юзефа Черне, Мария Даниэль, Купревич и другие, фамилии которых я не знаю, но они мне известны в лицо.

Вскоре после своего приезда в Харьков я установил связь с польским консульством. Консулом в то время был Скиншинский. На протяжении 1927–1928 гг. я с ним встречался в консульстве, которое я периодически посещал, информируя Скиншинского о состоянии католической общины и политических настроениях прихожан.

В 1929 г. я установил связь с новым польским консулом Стебловским и, начиная с этого времени, я уже включаюсь в активную контрреволюционную шпионскую и националистическую деятельность.

Мне приходилось со Стебловским часто встречаться, как в консульстве, так и в костеле — в закрыстьи. В беседах со Стебловским я выражал резкое недовольство Советской властью, говорил о том, что вместо отделения религии от государства в СССР происходит преследование религии, высказывал симпатии к Польше и надежды на приход поляков на Украину.

Стебловский развивал передо мной мысль о восстановлении Великой Польши в границах 1772 г., об отторжении Украины от СССР путем вооруженного выступления Польши со своими союзниками против СССР.

Он говорил о том, что задача каждого патриота-поляка, проживающего в СССР, заключается в том, чтобы быть готовым в будущей схватке Польши с СССР отстаивать дело польского государства. Затем Стебловский сказал, что я лично могу много сделать для Польши и всего цивилизованного человечества. Не встречая возражений с моей стороны, Стебловский развернул передо мною задачу создания широкой националистической организации среди поляков-католиков.

Он указывал на то, что из числа прихожан костела следует воспитывать польские, националистические кадры, преданные Польше и готовые к активным действиям на территории Союза в случае начала войны Польши против СССР. Эту работу, говорил Стебловский, надо проводить путем повседневной националистической пропаганды среди прихожан и отбора из их числа наиболее преданных Польше людей.

Моя роль была мне вполне ясна, и я дал согласие Стебловскому на проведение этой работы. Тогда же Стебловский поручил мне собирать лично, а также через наиболее доверенных людей из прихожан, сведения шпионского характера, касающиеся настроений населения и его отношения к Советской власти, отрицательных явлений в советской действительности, работы предприятий и советских учреждений.

Я дал согласие и на эту, разведывательную, работу.

Мы условились, что все собираемые мною сведения я буду передавать ему лично при наших встречах в костеле и консульстве, а также буду информировать его о работе, проводимой мною в деле сколачивания националистического актива среди прихожан. С того времени я и начал свою активную контрреволюционную, шпионскую работу, создавая кадры националистической организации.

Эту работу я проводил все время в самом тесном контакте с польским консульством, руководствуясь его указаниями и инструкциями. После Стебловского я был связан с новым консулом Каршо-Седлевским. С ним встречи у меня были особенно частые. Характерно, что Каршо-Седлевский посещал костел исключительно из политических соображений, т.к. будучи кальвинистом, он, по существу, ничего общего с католицизмом не имел.

Инструкции Каршо-Седлевского о моей контрреволюционной работе в основном совпадали с теми указаниями, которые мне были даны ранее Стебловским.

Он также настаивал на том, чтобы я группировал вокруг себя лиц, преданных Польше, воспитывал среди своих прихожан польские патриотические идеи и внедрял враждебные чувства к СССР. Задание проводить шпионскую работу он также сохранил в полной мере.

С отъездом Каршо-Седлевского из Харькова я связался с новым консулом Сосницким, а затем с Блажкевичем, временно исполнявшим обязанности консула и, наконец, с Бржезинским, нынешним консулом. Встречи со всеми ими происходили также в консульстве и в костеле, в помещении закрыты.

Вопрос: Какую практическую работу по заданиям польского консульства Вы провели?

Ответ: Руководствуясь заданиями польского консульства, я провел следующую контрреволюционную работу:

1. Разновременно завербовал в к[онтр]-р[еволюционную] националистическую организацию следующих лиц, из числа прихожан костела:

1) Зачкевича, переплетчика, проживавшего в Харькове по ул. К. Либнехта, ныне арестованного органами НКВД;

2) Лебрехта, немца, электромонтера, проживающего в Харькове по Кузнечной улице;

3) Блажевич Антонину, преподавательницу музыки, ныне проживает где-то на Урале;

4) Базилевич Марию, домохозяйку, муж ее служащий какого-то склада, находятся в настоящее время на Дальнем Востоке;

5) Адамович Казимиру, хористку костела, ныне арестованную органами НКВД;

6) Войтицкую Стефанию, модистка, проживает в Харькове;

7) Биллер Мария (кажется), модистка, проживает в пригороде Харькова;

8) Скварковскую Люцию, преподавательница иностранных языков, арестована органами НКВД и отбывает ссылку в г. Уральске;

9) Бачинского Станислава, пенсионера, проживает в г. Харькове по Пушкинской ул.;

10) Локтика, слесарь, где работает — не знаю, живет где-то в районе Госпрома;

11) Черик Марию, занимается поденными работами, муж ее работает швейцаром в каком-то учреждении.

12) Пулавскую Анну, занимается поденными работами, живет в Харькове на Пушкинской улице;

13) Яцек Марию, модистка, муж ее арестован за связь с польским консульством и отбывает наказание. Проживает она на Провиантском переулке, рядом с польским клубом;

14) Чаевскую Фелицию, домохозяйка, проживает в пригороде Харькова;

15) Даниэль Марию, сиделка в больнице, проживает на пл. Руднева в Харькове;

16) Карчевскую Марию, домработница, где проживает, не знаю;

17) Купревич Марию (кажется), домработница. Где проживает, не знаю.

18) Аступинас Веронику, модистку, проживает на Колодезном пер. в Харькове;

19) Францишку (фамилию забыл), работает санитаркой где-то в больнице Харькова.

Кроме названных мною людей, мною был завербован также ряд других лиц из прихожан костела. Фамилии этих лиц я вспомню и сообщу следствию дополнительно.

Перед людьми, завербованными мною в контрреволюционную организацию, я ставил задачу вести антисоветскую агитацию, распространять польские патриотические идеи, сеять различные антисоветские слухи, собирать сведения шпионского характера и быть готовым к активным действиям в случае войны с Польшей.

Кроме того, перед каждым я ставил задачу вербовать в свою очередь в организацию антисоветски настроенных поляков.

Всем этим лицам я сообщил, что организация действует по заданиям и под руководством польского консульства в Харькове;

2. Широко используя участников созданной мною контрреволюционной националистической организации в националистической организации в шпионских целях, я систематически получал от них информацию о политических настроениях среди населения, а от отдельных членов организации, соприкасавшихся в той или иной мере с крупнейшими Харьковскими заводами, как ХПЗ, ХТЗ, ХЕМЗ — сведения о продукции, выпускаемой этими предприятиями.

Так, например, сведения о выпуске продукции и настроениях рабочих на этих заводах я получал от Яцек Марии, Биллер Марии, Горбачевского и в особенности от Круликовского, имевшего большие связи среди рабочих на Харьковских заводах.

На основе данных, получавшихся мною от участников организации, мною были переданы польским консулам Стебловскому, Каршо-Седлецкому, а затем Сосницкому ряд сведений о производстве предметов вооружения для нужд военного ведомства на заводах ХПЗ и ХТЗ. Сообщил я также Каршо-Седлецкому, на основе данных, полученных мною при посредстве упомянутого Круликовского, о заданиях, имеющихся по ХТЗ на военный период.

Всех перечисленных мною консулов и наконец нынешнего польского консула — Бржезинского я систематически информировал о политических настроениях среди населения, об имевших место отрицательных реакциях на те или иные внутренние и внешнеполитические события.

3. В соответствие со специально получавшимися мною заданиями, я давал польским консулам Стебловскому, Каршо-Седлецкому и Сосницкому наводки на лиц из числа членов организации, коих, на мой взгляд, можно было привлечь к активной разведывательной работе, как людей наиболее преданных и подходящих в смысле их интеллектуального развития.

Такая характеристика мною была дана на Зинкевича, Лебрехта, Базилевич, Билер и Скварковскую, которые, как мне известно, и были впоследствии привлечены польским консульством к разведывательной деятельности.

Что ими было проделано конкретно в этой области, мне не известно, так как они, будучи завербованными польским консульством, поддерживали с ним контакт непосредственно, минуя меня.

Вопрос: Кто еще помимо названных вами лиц известны вам, как агенты польского консульства, ведущие разведывательную работу?

Ответ: Помимо упомянутых мною выше Зинкевича, Лебрехта, Базилевич и Билер, мне известны, как агенты польского консульства в г. Харькове, ведущие активную разведывательную работу, следующие лица:

1) Зенович Медат Иванович — председатель совета местной римско-католической церкви. Связан с польским консульством, как их агент, еще примерно с 1927–1928 гг. Судя по неоднократным, хотя и несколько сдержанным беседам Зеновича со мной, он проводит по заданиям консульства большую работу по организации контрреволюционного повстанческого подполья на селе в районах Харьковской области. Зенович часто выезжает из Харькова по заданиям консульства. В прошлом и позапрошлом году Зенович выезжал по поручению польского консульства в Белоруссию. Когда в прошлом — 1936 году Зенович возвратился из своей поездки в Белоруссию, то он лично мне рассказывал о том, что там, на селе существует контрреволюционная повстанческая организация, которая лишь ожидает подходящего момента и сигнала для поднятия восстания. С какими конкретными заданиями он ездил в Белоруссию, Зенович мне не рассказывал, но судя даже по его отрывочным и довольно сдержанным беседам со мной на эту тему, я пришел к выводу, что он был в Белоруссии для контактирования* той контрреволюционной работы, которую он ведет здесь на Харьковщине.

2) Хелпутович — активная прихожанка местного костела, по профессии швея, проживает где-то в районе Москалевки, о ее шпионской связи с польским консульством мне известно лично с ее слов.

3) Яцек Мария, о которой я показывал выше, как об участнице существующей в Харькове польской контрреволюционной националистической организации. О шпионской связи Яцек с польским консульством мне известно из того факта, что летом 1936 г. она лично через меня передала для вручения консулу Сосницкому письменную информацию, содержащую в себе материалы о неполадках по одному из крупных Харьковских заводов (по какому точно я не припоминаю).

Помимо перечисленных лиц, в свое время были связаны с польским консульством в г. Харькове и вели по их заданиям разведывательную работу — Блажевич Антонина, выехавшая примерно в 1928 г., куда-то на Урал, и Базилевич Мария, переехавшая с семьей в 1930 г. на жительство в одну из местностей на Дальнем Востоке.

Протокол мною прочитан и записан с моих слов верно, в чем и распи-
сываюсь *Л. Гашинский*

Допросил сотруд[ник] III отд[ела]

Кольцов

*ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 2. — Спр. 2493. — Арк. 113–124.
Оригінал. Рукопис.*

* Так у документі, очевидно, слід: координирования.

№ 150

Обвинувальний висновок у справі ксьондза М. Ендрущака
[Раніше 17 вересня 1937 р.] *

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по обвинению Ендрущака Мариана
Иосифовича по ст. 54–10 УК УССР.

В Житомирский окружной отдел НКВД поступили данные о том, что ксендз Ендрущак Мариан Иосифович, возвратившись из ссылки, проводит среди польского населения контрреволюционную агитацию в пользу польской государственности.

На этом основании Ендрущак М.И. был арестован и привлечен к следствию в качестве обвиняемого по ст. 54–10 УК УССР.

На допросе Ендрущак показал, что он трижды арестовывался за контрреволюционную и контрабандную деятельность и что в 1931 г. он был осужден к 5 годам лишения свободы. Затем, после освобождения из лагерей, являлся ксендзом в Малине и с 1936 г. проживает без определенных занятий, продолжительное время (см. л.д. 9,10) находился на нелегальном положении.

В предъявленном обвинении о проведении им контрреволюционной агитации обвиняемый Ендрущак виновным себя не признал.

На основании изложенного

о б в и н я е т с я:

Ендрущак Мариан Иосифович, 1891 г. рожд., уроженец Литвы, по национальности литовец, гражданства СССР, служитель религиозного культа, без определенных занятий, б/п, холост, отбывавший наказание в лагерях за контрреволюционную и контрабандную деятельность, житель г. Житомира — в том, что он проводил контрреволюционную агитацию, направленную против существующего строя, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст. 54–10 УК УССР.

Руководствуясь приказом НКВД СССР № 00485 от 11 августа 1937 г., включить в список для представления в НКВД СССР.

* Датується за змістом суміжних документів.

Справка: вещдоков по делу нет. Арестованный Ендрущак Мариан Иосифович содержится под стражей в тюрьме г. Житомира и с сего числа перечисляется содержанием за НКВД СССР.

Опер. уполномоченный *Луковский*

«Согласен»

Нач[альник] 3 отделения окротдела НКВД
мл[адший] лейтенант госбезопасности

Вадис

«Утверждаю»

Нач[альник] окротдела НКВД
капитан госбезопасности

Шатов

*ДА СБ України, Житомир. — Спр. 23969-П. — Арк. 11.
Оригінал. Машинопис.*

№ 151

Витяг з протоколу № 89 ухвали
наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова
і Прокурора СРСР А. Вишинського
про розстріл ксьондза Л. Гашинського
24 вересня 1937 р.

Выписка
из протокола № 89 решения Наркома внутренних дел СССР
Генерального комиссара госбезопасности тов. Ежова
и Прокурора Союза ССР
тов. Вышинского

от 24 сентября 1937 г.

Слушали: Материалы на обвиняемых, представленные Управлением НКВД по Харьковской обл., в порядке приказа НКВД СССР за №00485 от 11 августа 1937 г.

Постановили: **Гашинского Леонарда Антоновича расстрелять.**

Нарком внут[ренних] дел СССР
Генеральный комиссар госбезопасности

[Ежов]

Прокурор Союза ССР

[Вишинский]

Верно: оперуполн[омоченный] III отд[ела] УГБ
мл[адший] лейтенант госбезопасности

Янкилович

*ДА Харківської обл. — Ф. Р-6452. — Оп. 2. — Спр. 2493. — Арк. 211.
Засвідчена копія. Машинопис.*

№ 152

Повідомлення польського часопису «Oriens»
про страту єпископа О. Фрізона
1 грудня 1937 р.

Lista męczenników katolickich w Rosji bolszewickiej znowu się wzbogaciła. Dowiedziano się, że 17 marca b.r. zapadł wyrok śmierci na ks. biskupa Frisona, administratora apostolskiego Odessy i że wyrok ten został wykonany w czerwcu b. r. Ks. biskup Frison, należący do diecezji saratowskiej, otrzymał sakrę z rąk msgra M. d'Herbigny'ego w czasie jego podróży po Bolszewii dla uporządkowania spraw kościelnych. Apostolski administrator był wiele razy więziony, wreszcie jako narodowości niemieckiej został oskarżony o szpiegostwo na rzecz Niemiec (zwykła metoda ateuszów moskiewskich) i rozstrzelany. O ile wiemy był msgr Frison ostatnim w Rosji biskupem katolickim. A w Europie wciąż piszą o tolerancji religijnej, rzekomo zapewnionej w konstytucji sowieckiej!

Список католицьких мучеників у більшовицькій Росії знову поповнився. Стало відомо, що 17 березня ц. р. винесено смертний вирок єпископові Фрізону, апостольському адміністраторові Одеси, і що цей вирок був виконаний у червні ц.р. Ксьондз єпископ Фрізон, що належить до Саратовської єпархії, отримав сакру з рук монсеньйора М.д'Ербіньї під час його подорожі по Большевії заради впорядкування церковних справ. Апостольський адміністратор багато разів був ув'язнений, зрештою, як німець, був оскаржений у шпигунстві на користь Німеччини (звичний метод московських атеїстів) і розстріляний. Наскільки нам відомо, монсеньйор Фрізон був останнім католицьким єпископом у Росії. А в Європі усе пишуть про релігійну толерантність, що нібито гарантується радянською конституцією!

Oriens. — Kraków. — 1937. — 1 grudnia. — Zeszyt 6. — S. 191.

№ 153

Акт про страту ксьондза В. Шиманського
8 грудня 1937 р.

А К Т

Приговор Тройки УНКВД Л[енинградской] о[бласти] по протоколу № 198 от 25 ноября 1937 г. в отношении осужденного к ВМН **Шиманского Вацлава Казимировича** приведен в исполнение 8 декабря 1937 г., в чем и составлен настоящий акт.

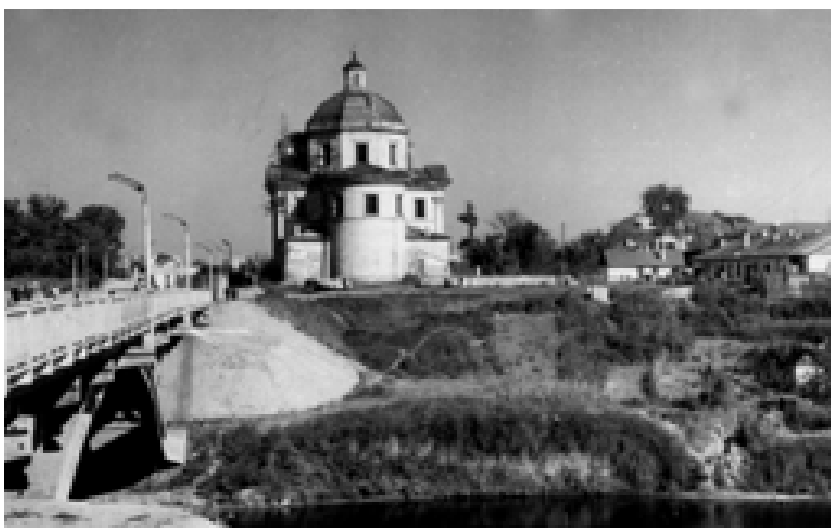
Комендант УНКВД ЛО
ст[арший] лейтенант госбезопасности
8 дек[абря] 1937 г.

Поликарпов

*Управління ФСБ Російської Федерації по Архангельській обл. —
Спр. П-15837. — Арк. 9. Оригінал. Машинопис.*

Костьол Іоанна Предтечі, м. Біла Церква Київської губ. Поч. ХХ ст.

Костьол Іоанна Предтечі, м. Біла Церква Київської обл. 1962 р.

Катедральний костьол св. Софії, м. Житомир Волинської губ. Поч. ХХ ст.

Катедральний костьол св. Софії, м. Житомир. Кінець ХХ ст.

Фарний костьол, м. Бердичів Київської губ. Поч. XX ст.

Костьол св. Олександра, м. Київ. Поч. XX ст.

*Костьол св. Миколая,
м. Київ. Поч. XX ст.*

Костьол св. Олександра, м. Київ. Поч. XX ст.

Костьол св. Йосифа, м. Миколаїв. До 1917 р.

*Костьол св. Йосифа,
м. Миколаїв. Поч. ХХ ст.*

*Костьол тринітаріїв,
м. Кам'янець-Подольський.
1950 р.*

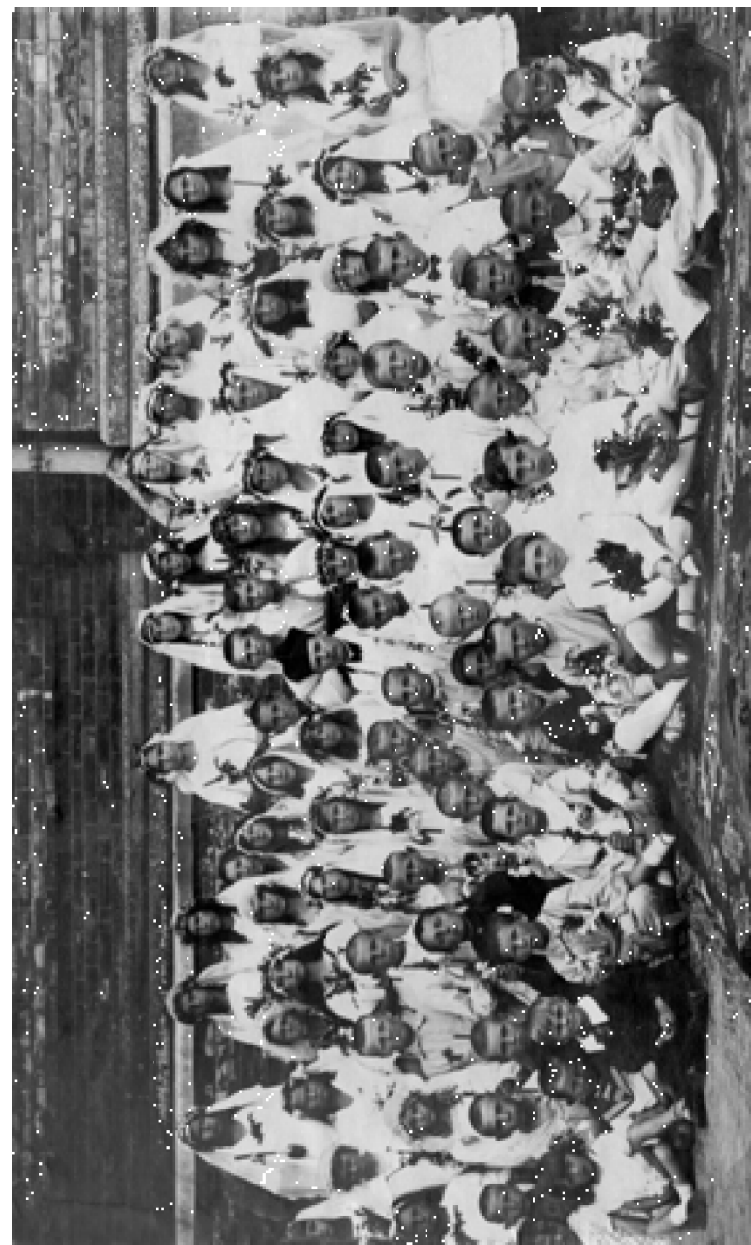
*Катедральний собор
Успіння Богородиці,
м. Одеса. 16 липня 1932 р.*

Костьол св. Миколая, м. Херсон. 1902 р.

*Костьол у м. Суми
Харківської губ. Поч. XX ст.*

*Кс. Християн Зиско з дітьми, які прийняли перше причастя.
Кін. 20-х — поч. 30-х років XX ст.*

БІОГРАФІЇ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ, РЕПРЕСОВАНИХ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ

1. Андрушевич Франц Антонович народився у 1880 р. в с. Яблунівка Летичівського пов. Подільської губ. у родині дрібного шляхтича-службовця в поміщицькому маєтку, поляк, громадянин УСРР. В 1906 р. закінчив Житомирську римо-католицьку духовну семінарію і був висвячений на священика. Служив вікарієм у Чернівцях біля Ямполя на Поділлі, настоятелем у Горбулеві Радомисльського повіту Київської губ. У 1917–1920 рр. був помічником настоятеля Київського костюлу св. Олександра, з кінця 1920 р. — настоятелем костюлу у Фастові на Київщині.

Вперше потрапив разом з кількома іншими ксьондзами до в'язниці ЧК у серпні 1919 р. у Києві, звідки був викуплений віруючими. Увага репресивних органів до діяльності цього священика посилилася після того, як 23 серпня 1925 р. на ім'я начальника Білоцерківського окрвідділу ДПУ УСРР надійшло повідомлення від завідуючого польбюро окрпарткому про те, що фастівський кс. Андрушевич з амвону «намагався укорінити віруючим шовіністичний і антирадянський погляд», з порадою чекістам скерувати «людину, яка володіє польською мовою, до костюлу, задля того, щоб можна було притягнути до відповідальності за такі виступи».

19 липня 1929 р. кс. Андрушевича було заарештовано і звинувачено у здійсненні злочинів, передбачених арт. 54–6 КК УСРР. 28 серпня того ж року замість утримання під вартою в Білоцерківському бупрі, стосовно кс. Андрушевича було вжито інший запобіжний захід — відібрано підписку про невиїзд з постійного місця проживання, з огляду на те, що «перебування його на волі не може позначитися на перебігу слідства».

30 листопада 1929 р. співробітники Білоцерківського окрвідділу ДПУ здійснили трус у помешканні фастівського ксьондза, його знову було заарештовано і переведено до Київського бупру, зважаючи на те, що «Київський окрвідділ ДПУ також має компрометуючі на нього матеріали».

23 березня 1930 р. кс. Андрушевичу було пред'явлено обвинувачення в тому, що він «провадив контрреволюційну діяльність, спрямовану на

шкоду радянській владі і на допомогу Польщі, яка прагне шляхом окупації відторгнути від СРСР частину України, а крім того, займався збором шпигунських відомостей, що їх пересилав ксьондз Наскренцький у Польщу за завданням останньої».

27 червня 1930 р. кс. Андрушевича було засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років.

22 січня 1931 р. Київським шляхово-транспортним відділом ОДПУ Південно-Західної залізниці було порушено нову справу стосовно кс. Андрушевича, яка дістала назву «Патріоти». Допити ксьондза, якого було доставлено до Києва з Ярославського політизолятора, де він відбував покарання, тривали близько 9 місяців, зрештою 21 жовтня 1931 р. ухвалою ОВ УВО і ДПУ УСРР його справу було припинено, зважаючи на те, що «Андрушевич засуджений уже за вказані злочини по іншій справі».

Справу «контрреволюційної польської шпигунсько-диверсійної організації» «Патріоти» Київський шляхово-транспортний відділ ОДПУ завершив передачею до суду матеріалів на кількох десятків мешканців Фастова і навколишніх сіл, переважно залізничників, 23 з яких було призначено різні міри покарання. Прізвища багатьох «фігурантів» по цій справі знаходяться у списках жертв НКВС, розстріляних у 1937–1938 рр. і захоронених у Биківнянському лісі поблизу Києва.

Ф. Андрушевич 15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і II Річчю Посполитою. Помер 11 лютого 1938 р. у м. Ковелі.

2. Ашеберг Павло (Пауль) Петрович народився у 1895 р. у м. Ковно (тепер Каунас, Литва) в родині полонізованих прибалтійських німців. У 1918 р. разом з іншими слухачами духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, втікаючи від більшовиків, прибув із Саратова до Одеси, де й був у 1919 р. висвячений на священика. Служив в Одеському костюлі Успіння Пресвятої Богородиці. У 1925–1927 рр. перебував на засланні, звинувачений у здійсненні релігійного навчання дітей. У 1928 р. працював адміністратором парафії в німецькій колонії Ямбург на Дніпропетровщині.

Заарештований наприкінці 1928 р. і 24 січня 1929 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Термін покарання, яке він відбував на Соловках, було подовжено в результаті арешту 5 липня 1932 р. у груповій справі католицьких священиків, звинувачених табірною адміністрацією у таємному здійсненні релігійних обрядів, антирадянській агітації, налагодженні нелегального зв'язку з волею і переправленні за кордон відомостей шпи-

гунського характеру. 29 квітня 1933 р. кс. Ашеберг, захворівши на тиф, помер у табірному шпиталі СЛОНу.

3. Бак Йоган Бернгардович народився 1 січня 1884 р. у німецькій колонії Георгсбург (Дудниково) на Катеринославщині, німець, громадянин УСРР. На священика висвячений після закінчення духовної семінарії у 1908 р. Працював на парафіях в кол. Карлсруе і Шонфельд Миколаївського деканату, у 1923 р. був призначений настоятелем новоствореної парафії в кол. Ной-Кандель (Богунське) Роздільнянського р-ну на Одещині. У 1925 р. перебував під слідством за звинуваченням в порушенні арт. арт. 121, 125 і 87 КК УСРР.

Заарештований 17 жовтня 1935 р. Звинувачений у провадженні контрреволюційної роботи, спробі відірвати молодь від радянського виховання, приховуванні костельних коштовностей, антирадянських висловлюваннях, як-от: «Радянська влада німецького народу не любить, забирає у народу хліб і прирікає на нестатки і голод». 21 лютого 1936 р. засуджений у груповій справі німецького католицького духовенства Одещини за арт. 54–4, ч. 2 і 54–11 КК УСРР до 8 років ВТТ. Страчений у таборі на початку 1938 р. (точна дата не відома).

4. Білякевич Олександр Казимирович — католицький священик східно-го обряду, народився 26 березня 1872 р. у м. Ковно в міщанській родині, яка займалася хліборобством, литовець, громадянин УСРР. На священика був висвячений у 1896 р. після закінчення духовної семінарії. У 1899 р. за пропагування унії був заарештований царською поліцією і засуджений до заслання в Сибір, звідки звільнився після революції 1917 р. і, переїхавши до м. Царицина, став служити в костьолі.

У 1923 р. був звинувачений у зберіганні мисливської зброї і близько 3-х місяців перебував під вартою. Після того, як у 1924 р. органами ОДПУ у нього через підозру в контрреволюційній діяльності було відібрано усі документи, виїхав в Україну. З дозволу прелата Т. Скальського обслуговував римо-католицькі парафії в Любарі, Базалії, Ізяславі, Красиліві, Тульчині та інших містах і селах Поділля та Волині. З 1934 р. мешкав у Козятині. Мав дружину та трьох неповнолітніх дітей.

Заарештований 21 серпня 1935 р. Був звинувачений у тому, що «за завданнями агентів генерального штабу однієї іноземної держави — ксьондзів Скальського та Наскренцького впродовж кількох років провадив контрреволюційну і націоналістичну роботу на користь чужоземної держави, скеровану на відторгнення частини УСРР до території чужоземної держави». Цю роботу він начебто провадив у таких напрямках: а) збирання і збереження націоналістичних кадрів; б) відрив молоді та дітей від радянського та комуністичного впливу; в) використання костельного активу і проповідей для збудження релігійних мас проти радянської влади; г) дис-

кредитація та зрив колгоспного будівництва; д) поширення провокаційних чуток, спрямованих проти влади; е) організація систематичної допомоги засудженим за контрреволюційну і шпигунську діяльність ксьондзам.

В його справі було заарештовано також колишнього православного священика, який намагався перейти в католицизм, а в червні 1935 р. публічно зрікся від сану, Йосипа Романюка та віруючих римо-католиків — Марцелину Невинську, Стефанію Янковську, Станіслава Домбровського, Анастасія Завадовського, Казимира Філіповського, Станіслава Крутевича.

Виїзною сесією спеціальної судової колегії Вінницького облсуду, що відбулася 12–13 січня 1936 р., на підставі арт. 54–4, 54–11 та 54–10 ч. 2 КК УСРР кс. О. Білякевича було засуджено до позбавлення волі у ВТТ терміном на 7 років з поразкою у правах терміном на 3 роки та з конфіскацією майна, що йому належало, Й. Романюка та М. Невинську — до 5 років, С. Домбровського та С. Крутевича — до 4 років, С. Янковську, К. Філіповського та А. Завадовського — до 3 років позбавлення волі. Ухвалою Верховного суду УСРР від 29 березня 1936 р. вирок залишено в силі, а касаційні скарги засуджених відхилено.

10 серпня 1938 р. О. Білякевич помер у Кемському таборі Белбалтлагу. Ухвалою пленуму Верховного суду УСРР від 12 жовтня 1990 р. кс. Білякевича та всіх осіб, що були засуджені у його справі, реабілітовано «через відсутність у їхніх діях складу злочину».

5. Блехман Болеслав Костянтинович народився у 1876 р. (за іншими даними, у 1880 р.) в с. Кальварія Седлецького пов. Сувалківської губ. в родині дрібного чиновника, поляк, громадянин УСРР. В 1899 р. закінчив гімназію і вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії. Висвячений на священика в 1903 р. Вступив до Санкт-Петербурзької римо-католицької академії, однак невдовзі залишив навчання і з 1905 р. розпочав пастирську діяльність у парафіях Луцько-Житомирської єпархії. У 1910–1917 рр. працював учителем Закону Божого в середніх навчальних закладах і капеланом у військових частинах Києва, 1917–1920 рр. — настоятелем костьолу в Ірпені, 1920–1927 рр. — с. Вишевичі поблизу Малина.

Повернувшись до Києва у 1927 р., працював у костьолах св. Миколая та св. Олександра, з 1929 р. залишаючись у цьому місті внаслідок арештів його колег єдиним римо-католицьким священиком. Заарештований 29 серпня 1933 р. і звинувачений у скоєнні злочинів, що підпадають під чинність арт. 54–6 та 54–11 КК УСРР.

В результаті розгляду справи, по якій також були арештовані кс. Й. Воронич та віруючі Г. Яроцький, М. Галецький, С. Лепесовицька, М. Скворонська, особливою нарадою при колегії ДПУ УСРР 24 лютого 1934 р. Б. Блехману було призначено 3-річний термін ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Карлазі, звідки 29 травня 1936 р. його було звільнено і висла-

но на Північний Кавказ до м. Орджонікідзе. 2 грудня 1936 р. був там заарештований і 2 листопада 1937 р. засуджений до 10 років позбавлення волі у ВТТ. Подальша доля не відома.

6. Бравер Станіслав Леонардович народився 7 травня 1886 р. в с. Білопілля Бердичівського пов. Київської губ. Висвячений на священника в 1909 р. після закінчення Житомирської римо-католицької духовної семінарії. Працював помічником настоятеля в м-ку Чернівці біля Ямполья на Поділлі, учителем Закону Божого в середніх навчальних закладах Ковеля та Рівного. В 1920–1930 рр. служив настоятелем парафії у Берездові поблизу радянсько-польського державного кордону, 1931–1935 рр. — у м. Полонне на Волині.

Заарештований 9 серпня 1935 р. співробітниками ОВ УДБ Київського обласного управління НКВС УСРР за обвинуваченням в участі у «Контрреволюційній фашистській організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України». 14 травня 1936 р. особливою нарадою при НКВС СРСР його було засуджено за арт. 54–4 і 54–11 КК УСРР до 5 років ув'язнення у ВТТ. Після відбуття покарання в Ухто-Іжемському таборі (Республіка Комі, РСФРР), 9 серпня 1940 р. вийшов на волю і повернувся в Україну. Помер у 1941 р. в с. Махнівка біля Бердичева. Реабілітований згідно з висновком Прокуратури УРСР від 8 серпня 1989 р.

7. Буяльський Франц Костянтинівич народився 4 жовтня 1891 р. в с. Янівка Старокостянтинівського пов. Волинської губ. у селянській родині, поляк, громадянин УСРР. У 1908 р. закінчив Вишгородське двокласне училище. У 1910 р. при Ніжинській гімназії склав екстерном іспити на присвоєння звання аптекарського учня і вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії, після закінчення якої у 1915 р. прийняв духовний сан. Працював на парафіях у Деражні, Вінківцях на Поділлі, помічником настоятеля Київського костьолу св. Олександра, у 1921–1927 рр. — настоятелем у м-ку Сквирі на Київщині.

В 1924 р. був затриманий працівниками ДПУ у м-ку Базалія біля Прокурова, де мав замешкати і очолити римо-католицьку парафію, і через відсутність паспорта та дозволу на перебування в прикордонній смузі звинувачений у спробі нелегального перетину державного кордону, однак невдовзі був звільнений і повернувся до Сквирі.

11 квітня 1927 р. заарештований Білоцерківським окрвідділом ДПУ УСРР і звинувачений в контрреволюційній агітації, шпигунстві та скоєнні інших злочинів (арт. арт. 54–4, 54–6, 54–10, 54–11, 56–25, 111, 113 та 204 КК УСРР). 30 січня 1928 р. судове засідання колегії ОДПУ СРСР винесло ухвалу ув'язнити Ф. Буяльського у концтаборі строком на 10 років, із застереженням, аби щодо нього надалі не застосовувалася амністія.

12 квітня 1928 р. ксьондза було доставлено на Соловки. 11 червня 1928 р. колегія ОДПУ при РНК СРСР вирішила конфіскувати усе майно, що належало йому до арешту, згідно з переліком, що складався зі 114 пунктів.

5 липня 1932 р. його заарештовано в Соловецькому таборі на о. Анзер у груповій справі католицьких священників, звинувачених табірною адміністрацією у таємному здійсненні релігійних обрядів, антирадянській агітації, налагодженні нелегального зв'язку з волею і переправленні за кордон відомостей шпигунського характеру. 13 липня того ж року його переведено до Ленінградської тюрми, пізніше — до Ярославського політизолятора.

15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і II Річчю Посполитою. Помер у 1958 р. у Варшаві. Реабілітований 7 червня 1994 р. як особа, на яку поширюється чинність ст. 1 Закону України від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні».

8. Вагнер Адам Касперович народився у 1894 р. в с. Новокрасівка біля Маріуполя, німець, громадянин УСРР. Закінчивши духовну семінарію РКЦ, у 1919 р. в Одесі був висвячений на священника і призначений вікарієм в парафії Ландау Миколаївського деканату. 3 березня 1922 р. працював настоятелем костьолу в с. Новокрасівка Люксембурзького р-ну, із січня 1925 р. — у Маріуполі.

14 вересня 1933 р. був заарештований співробітниками ОВ Донецького облвідділу ДПУ УСРР у справі «фашистської, розвідувально-диверсійної і повстанської організації», що дістала кодову назву «Штурмовики». Разом з патером було ув'язнено ще 18 осіб, переважно німецького походження, а також росіяни, українці, євреї, румуни, грек, італієць, які, за твердженням чекістів, провадили шпигунську і шкідницьку роботу на металургійних заводах «Азовсталь» та ім. Ілліча, у Маріупольському і Миколаївському портах та ін. об'єктах стратегічного значення. Патеру Вагнерові ставилося у вину те, що він підтримував зв'язки із своїм церковним керівництвом — єп. Неве та прелатом Крушинським.

23 лютого 1934 р. особлива трійка при колегії ДПУ УСРР приречла священника до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Сиблагу, де 25 грудня 1937 р. повторно був арештований і засуджений до найвищої міри покарання. Вирок було виконано у Новосибірській тюрмі 13 січня 1938 р.

9. Велик Павло Ігнатович народився 27 березня 1872 р. в с. Полубичі Седлецької губ. у незаможній селянській родині, поляк, громадянин УСРР. Навчався у гімназії, а в 1898–1903 рр. — у духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. Став священником у 1903 р., працював в сільських парафіях Поділля і Волині. З 1912 р. наступні 20 років служив настоятелем

костюлу в с. Котельня біля Андрушівки на Житомирщині. Під час польсько-радянської війни до Польщі не виїжджав.

У жовтні 1931 р. Апостольським адміністратором Житомирської єпархії РКЦ його було призначено настоятелем костюлу у м. Новоград-Волинський. Обслуговував також кілька інших парафій Волині, що внаслідок репресій залишилися без священників. Надавав допомогу своїм ув'язненим і висланим за межі України колегам.

Заарештований 10 лютого 1935 р. і звинувачений у контрреволюційній та польській націоналістичній діяльності, чиненні опору колективізації. 14 травня 1936 р. за арт. 54–4 і 54–11 КК УСРР був засуджений особливою нарадою при НКВС СРСР до 5 років ув'язнення у ВТТ по груповій справі «Контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України». Відбував покарання в Карлагу, звідки вийшов на волю 10 лютого 1940 р.

Після повернення до Житомира 10 липня 1940 р. знову був заарештований і 26 жовтня 1940 того ж року за арт. 54–10 ч. 2 і 54–11 КК УСРР засуджений облсудом до розстрілу із заміною на ув'язнення у ВТТ строком на 10 років. Помер у Катурському відділенні Карлагу 12 березня 1942 р. Реабілітований 8 серпня 1989 р.

10. Вольф Лаврентій (Лоренц) Лаврентійович народився 10 грудня 1871 р. в кол. Кляйн-Лібенталь Одеської губ. у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. Після закінчення римо-католицької духовної семінарії в Саратові в 1897 р. прийняв духовний сан. Служив у костюлах Саратова та німецьких колоніях на півдні України — Костгайм, Мюнхен, Ной-Лібенталь. З 1928 р. обслуговував парафію Ельзас Одеського деканату.

Заарештований співробітниками УДБ Управління НКВС по Одеській обл. 15 листопада 1935 р. за звинуваченням у контрреволюційній агітації (арт. 54–10 КК УСРР) і ув'язнений в Одеській тюрмі. Під час слідства і на суді винним себе не визнав. Відхилив також закиди про ведення агітації проти колективізації: «Я особисто був проти колективізації. Я вважав, що як католицький священник повинен був обстоювати власність, оскільки сьома і десята заповіді прямо про це говорять. Попри це, я в своїх проповідях ніколи проти колективізації не виступав ні прямо, ні побічно. Це пояснюється тим, що я вважав, що моїми проповідями проти колективізації я все одно колективізацію не призупиню, тоді як за це мене можуть арештувати і парафія залишиться без священника».

Заперечив патер Л. Вольф і свою участь в антиколгоспному повстанні мешканців колонії Ельзас, що відбулося в 1930 р., підтвердивши лише, що хоронив своїх парафіянок, що були розстріляні військами НКВС: «На четвертий лише день, чи на третій день, добре не пам'ятаю, до мене прийшли чоловіки убитих і просили похоронити, я запитав, чи є дозвіл і чи

оформлено, і коли дізнався, що все в сільраді оформлено, я увечері похоронив їх».

Спеціальна колегія Одеського облсуду на закритому засіданні 29 лютого 1936 р., розглянувши справу Л. Вольфа, визнала його винним у тому, що він «систематично в проповідях, на сповіді і при виконанні інших релігійних обрядів провадив антирадянську агітацію серед колгоспників німецького села Ельзас з метою відриву молоді і дітей від комуністичного виховання і виходу з комсомольських та піонерських організацій», і згідно з арт. 54–10 КК УСРР призначила покарання у вигляді позбавлення волі вдалих ВТТ СРСР строком на 6 років та обмеження в правах строком на 5 років. Подальша доля не відома. Реабілітовано Л. Вольфа 17 травня 1993 р. відповідно до ст. 1 Закону України від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

11. Вольф Михайло (Міхаель) Йосипович народився у 1890 р. в кол. Ной-Лібенталь біля Одеси, німець, громадянин УСРР. Після закінчення духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в 1913 р. був висвячений на священника і продовжив вивчення теологічних дисциплін за кордоном. Працював у католицьких парафіях німецьких колоній Одещини, професором духовної семінарії в Саратові. В 1923–1929 рр. був настоятелем костюлу і деканом у Дніпропетровську.

Заарештований 8 червня 1929 р. і за арт. 54–6, 54–10 та 54–11 КК УСРР 30–31 серпня 1929 р. надзвичайною сесією Дніпропетровського окрсуду засуджений до 10 років ВТТ. Покарання відбував на Соловках, де 5 липня 1932 р. знову був заарештований у груповій справі католицького духовенства. 9 жовтня 1937 р. за поданням оперативної частини Соловецької тюрми засуджений особливою трійкою УНКВС Ленінградської обл. до розстрілу як особа, що «продовжує контрреволюційну і шпигунську діяльність і займається вербуванням серед засуджених контрреволюційних шпигунських груп». Страчений 3 листопада 1937 р. в урочищі Сандормох під Медвеж'єгорськом.

12. Воронич Йосип Іванович народився 28 серпня 1882 р. в с. Носівці - на Поділлі, поляк, громадянин УСРР. Закінчив гімназію, навчався в Київському університеті св. Володимира. В 1903 р. вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії. По її закінченні, в 1907 р. був висвячений на священника. Два наступні роки навчався в університеті Інсбрука (Австрія). Служив у костюлах Житомира, с. Гнівань Подільської губ., с. Терешки Заславського деканату, с. Ходорків біля Сквири та ін. З 1925 р. поселився в с. Бучки біля Малина. Обслуговував парафії Радомішльського, Овруцького, Новоград-Волинського деканатів.

Перебував під арештом з квітня 1929 до січня 1930 р. Знову був заареш-

тований 15 серпня 1933 р. і звинувачений разом із київським кс. Блехманом у скоєнні злочинів, що підпадають під чинність арт. 54–6 та 54–11 КК УСРР. В результаті розгляду справи особливою нарадою при колегії ДПУ УСРР 24 лютого 1934 р. Й. Вороничу було призначено 3-річний термін ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі та Карлазі, звідки у серпні 1936 р. вийшов на волю і поселився у Севастополі, а потім в Керчі, де 28 червня 1938 р. знову був заарештований. Подальша доля не відома.

13. Ганський Станіслав Григорович народився 14 грудня 1880 р. у м. Бердичеві Київської губ. у родині залізничного телеграфіста, поляк, громадянин УСРР. В юності працював робітником на будівництві залізниці, телеграфістом. Самотужки підготувався до вступу в Житомирську римо-католицьку духовну семінарію, закінчивши яку, у 1907 р. був висвячений на священника. Служив у м-ку Олександрія Рівненського деканату, Смільчині поблизу Коростеня та Михалполі Летичівського повіту.

Після Лютневої революції 1917 р. був обраний першим головою Михалпольського волвиконкому, за що здобув серед римо-католицького духовенства репутацію «більшовика». Захищав селян перед гетьманською адміністрацією. Згодом був заарештований за спротив мобілізації населення до війська Директорії УНР і звільнений на клопотання парафіян. Переховував євреїв від погромів. Під час польсько-радянської війни виступив проти грабів поляками містечкового населення і був одним із небагатьох ксьондзів Кам'янецької єпархії, що не виїхали тоді до Польщі. За таку поведінку заслужив довіру з боку місцевих органів радянської влади і в розпал більшовицько-польського збройного конфлікту в липні 1920 р. одержав дозвіл служити в Проскурівському костьолі. На початку 20-х років працював у Летичеві, Оринині, Жмеринці та інших парафіях Поділля.

З 1924 р. мешкав у м-ку Деражня. У тому ж році його було притягнуто до карної відповідальності за опір при виселенні з прикостольної садиби. З 29 травня 1926 р. утримувався під вартою згідно з ордером на арешт і обшук за підписом начальника Проскурівського окрввідділу ДПУ Я. Камінського, був випущений на волю з підпискою про невиїзд.

На пропозицію взяти нові зобов'язання перед владою відповів 25 червня 1926 р. письмовою заявою під назвою «Декларація» з протестом проти спроб тотального контролю за духовним життям віруючих. Цей документ ДПУ кваліфікувало як такий, що має антирадянський характер і містить критику законів та заходів радянської влади, «створює враження насильства над релігією і духовенством з боку радвлади».

30 травня 1927 р. кс. Ганського знову було заарештовано і звинувачено в тому, що він «використовував релігійні забобони з метою дискредитації радянської влади». Перебуваючи в ув'язненні, він погодився підписати так звану «декларацію римо-католицького духовенства Поділля» про

лояльність щодо радянської влади, пізніше так пояснивши мотиви, що спонукали до цього кроку: «Попри те, що, по-моєму, взагалі нічого цього, про що писалося в декларації, не було в моїй діяльності, я вважав за необхідне таку декларацію підписати задля того, щоб врегулювати відносини між ксьондзами і властями і щоб на нас, ксьондзів, не дивилися як на контрреволюціонерів».

Проскурівський окрввідділ ДПУ мав намір вислати кс. Ганського на Північ, хоча стан його здоров'я (ревматизм і захворювання серця), за висновком медекспертів, не дозволяв йому перебувати «північніше центрального Уралу», а також прямувати пішки по етапу.

25 січня 1930 р. його було заарештовано, вивезено до Харкова і обвинувачено за арт. 54–10 КК УСРР. Ухвалою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 17 травня 1930 р. йому було призначено 8 років ув'язнення в концтаборі. Відбував покарання на Соловках. 8 грудня 1937 р. його було страчено в урочищі Койранкагас під Токсово згідно з рішенням особливої трійки УНКВС Ленінградської обл. від 25 листопада 1937 р. за поданням оперативної частини Соловецької тюрми.

Реабілітований С. Г. Ганський прокуратурою Архангельської обл. 17 липня 1989 р., згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років», та 4 лютого 1997 р. прокуратурою Хмельницької обл. «через відсутність в його діях сукупності доказів складу злочину».

14. Гашинський Леонард Антонович народився у 1867 р. в с. Хотієвичі Борисовського пов. Мінської губ., білорус, громадянин УСРР. Закінчив духовну семінарію у Санкт-Петербурзі. Висвячений на священника у 1893 р. Працював духівником архієп. С. Козловського, настоятелем парафії і вчителем Закону Божого в середніх навчальних закладах Мінська, у 1904–1919 рр. — військовим капеланом у Кронштадті. У 1919–1921 рр. очолював римо-католицьку громаду м. Могильова, де був заарештований ЧК за сприяння репатріації поляків до Польщі.

З 1922 р. служив у костьолі м. Луга біля Петрограда, у 1927 р. був призначений настоятелем у Харкові замість репресованого кс. Ільгіна. Рівночасно виконував обов'язки Апостольського адміністратора південної частини Могильовської єпархії (Лівобережна Україна). Впродовж 30-х років не раз перебував під слідством, був виселений з помешкання, яке перейшло в розпорядження Інституту невідкладної допомоги.

Згідно з наказом НКВС СРСР № 00485 від 11 серпня 1937 р. Л. Гашинського 12 серпня 1937 р. було заарештовано за обвинуваченням в активній участі в контрреволюційній організації, що нібито діяла при Харківському костьолі, та шпигунстві на користь польської розвідки. 12 жовтня

1937 р. рішення наркома внутрішніх справ СРСР генерального комісара державної безпеки М. Єжова та Прокурора СРСР А. Вишинського від 24 вересня 1937 р. про розстріл Л. Гашинського було виконано.

Разом із священиком було страчено 11 парафіян Харківського костюлу: В. Аступінас, М. Локтика, М. Корчевську, Б. Чаєвського, В. Соляржа, М. Даніель, Ф. Проневич, Г. Пулавську, С. Войтицьку, К. Світича, М. Зеновича. Реабілітовано Л. Гашинського та репресованих в його справі громадян ухвалою Військового трибуналу Київського військового округу від 22 серпня 1958 р.

15. Гофман Антон Іванович народився у 1897 р. в с. Лейтерсгаузен біля м-ка Гальштадт Катеринославської губ. у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. Закінчивши у 1921 р. духовну семінарію Тираспольської єпархії РКЦ, що з 1918 р. діяла в Одесі, працював дяком в костюлі с. Александрівка біля Джанкою (Крим). У 1923 р. єп. А. Церром був висвячений на священика і призначений настоятелем костюлу в кол. Ландау Карл-Лібкнехтського р-ну на Миколаївщині.

3 грудня 1934 р. Карл-Лібкнехтським райвідділом НКВС УСРР патеру Гофману було пред'явлено звинувачення за арт. 54–4 КК УСРР і того ж дня його було замкнено у камері райміліції. 7 грудня 1934 р. прокурор Карл-Лібкнехтського р-ну санкціонував арешт, а 11 грудня священика доправили до Одеської тюрми.

На допитах найчастіше йшлося про листування патера із закордонними добродійними організаціями про надання допомоги його парафіянам, які в 1933 р. потерпали від голоду. А. Гофман показав, що у 1932 р. в його парафії померло понад 40, а в 1933 р. — 130 осіб (при тому, що загальна чисельність населення с. Ландау не досягала й 3 тис.). Окрім того, близько 60 родин колоністів виїхало з Ландау «в зв'язку з важким матеріальним становищем в пошуках заробітку».

Священик вказав, що зростання смертності та міграційних настроїв виникло серед його парафіян «на ґрунті продовольчих труднощів», і, ховаючи небіжчиків, власними очима бачив, що вони померли від голоду. Тому у 1933 р. він та багато мешканців кол. Ландау сприйняли грошові перекази з Німеччини та від Міжнародного Червоного Хреста як порятунк від вірної смерті. На початку 1934 р. із радянської преси стало відомо, що «Німеччина запровадження допомоги використала з метою дискредитації СРСР і мобілізації громадської думки проти Радянського Союзу» і, що «діяльність римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну [...] сприяла фашизму в Німеччині, в агітації проти Радянського Союзу».

3 квітня 1935 р. Одеською облпрокуратурою до суду був поданий обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехт-

ського р-ну. Патеру А. Гофману, а також генеральному вікарієві РКЦ на півдні України Й. Крушинському та священикам І. Таубергеру і Р. Лорану було поставлено у вину насамперед те, що ці священики в 1933 р. сприяли мешканцям німецьких колоній в одержанні допомоги з-за кордону.

28 квітня 1935 р. справу німецьких патерів розглянула спецколегія Одеського облсуду, ухвалою якої усім обвинуваченим було призначено покарання. А. Гофмана було засуджено за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. 29 травня 1935 р. Верховний суд УСРР відхилив касаційну скаргу засудженого і його було відправлено до Бамлагу (Хабаровський край). У таборі його знову було заарештовано і 28 листопада 1937 р. засуджено до найвищої міри покарання. Вирок виконано 27 грудня 1937 р. Реабілітовано А. І. Гофмана як жертву політичних репресій згідно з висновком Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 1992 р.

16. Гудайтіс Матвій Матвійович народився у 1873 р. в с. Нендріне Маріампольського пов. Суwalkівської губ. в селянській родині, литовець, громадянин СРСР. У 1897 р. був висвячений на священика. Через поганий стан здоров'я (туберкульоз легенів) переселився до Криму і з 1914 р. працював адміністратором костюлу в м. Ялта. У 1918–1920 рр. був секретарем литовського національного товариства «Кіборшитіле», яке після революції було створене в Криму. У 1922 р. призначений адміністратором парафії РКЦ у м. Севастополі.

Восени 1935 р., окрім М. Гудайтіса, в Криму не залишилося жодного римо-католицького священика, який перебував би на волі і міг виконувати пастирські обов'язки (впродовж 1926–1935 рр. були репресовані всі священики, які працювали в римо-католицьких парафіях півострова — О. Штауб, О. Граф, Й. Нольд, Й. Юнкінд, Я. Шенфельд, Я. Варг та єп. О. Фрізон).

25 грудня 1935 р. ОВ УДБ УНКВС Кримської АСРР дійшов висновку, що ксьондз Севастопольського костюлу М. Гудайтіс «підтримував найтісніший зв'язок з особами, які підозрюються у шпигунстві», на підставі чого ухвалив його арештувати і притягнути до карної відповідальності. 26 грудня 1935 р. М. Гудайтіс опинився за ґратами.

Протокол першого допиту датовано 28 грудня 1935 р., наступного — 9 січня 1936 р. Ще 7 допитів було запроцьогольовано в січні і по одному — в лютому, березні та липні 1936 р. На допитах священик відмовлявся давати свідчення, які компрометували б інших осіб. Діалог слідчого та арештованого нерідко опинявся у глухому куті, як це трапилося й 14 січня 1936 р.: *Оперуповноважений ОВ Н. Морозов*: «Ваші відповіді в такій формі як «не пам'ятаю» є не чим іншим, як свідченням небажання відповідати прямо, чесно і відверто на питання слідства. Чи бажаєте для слідства давати на його питання прямі й правдиві відповіді?». *Кс. М. Гудайтіс*: «Як я можу, так і відповідаю».

3 березня 1936 р. групі чекістів у складі Н. Морозова, А. Бейлінсона та С. Расцького, які понад півтори години безуспішно допитували арештованого ксьондза, довелося скласти акт, де зазначалося, що «При пред'явленні обв[инуваченому] Гудайтісу для прочитання і підписання протоколу допиту [...] — обв[инувачений] Гудайтіс протокол підписати відмовився після постановки йому останнього запитання слідства, на яке він не захотів відповісти, мотивуючи, що не може в ньому розібратися і стомився».

Допит застопорився на питанні, яке стосувалося сторожа французького кладовища у Севастополі Ж. Рава та тодішнього глави РКЦ в СРСР єп. Неве і було сформульоване слідством таким чином: «Постановка питання про субсидії для костьолю і його розголошення через Рава у Франції і через Неве, тобто особу, яка Вам задалегідь відома у здійсненні антидержавних вчинків, — хіба це не доказ, що свідчить про роль Рава як посередника Ваших нелегальних зносин з Неве, який є співробітником чужоземного посольства, і особи, через яку Ви намагалися субсидуватися особисто і підтримувати костюл нелегальними засобами [із закордонних джерел. Отже, що Ви можете на це сказати?]».

Наступні 4 місяці ксьондза вже не допитували. Згодом М. Гудайтіс у скарзі до Верховного суду РСФРР заявив, що попереднє слідство провадилося з великим тиском на нього, його тримали в одиночній камері, дорікали в нещирості, позбавляли прогулянок і передач, навіть можливості читати, «проте найобурливішим є те, що мене там піддали оригінальній тортурі — віддали на поталу вошам на весь час мого перебування там, від чого утворилися на моєму тілі рани». Боротися з паразитами 63-річний священник не міг, бо слідчий Морозов ще на першому допиті відібрав у нього окуляри.

28 липня 1936 р. М. Гудайтісу повідомили про завершення попереднього слідства у його справі, в результаті якого замість пред'явленого під час арешту обвинувачення за арт. 58–6 та 58–10 КК РСФРР йому інкримінувалися злочини, що підпадали під чинність арт. 58–4, 58–10 та 58–11 КК РСФРР. За версією слідства, кс. Гудайтіс входив до складу «контрреволюційної фашистської організації католицького костьолю», що складалася з 34-х осіб, які під керівництвом єп. О. Фрізона провадили «організовану діяльність, спрямовану на підрив Радянської Влади, колгоспного будівництва; провадили фашистську пропаганду, поширювали нелегальну антирадянську літературу, при чому, ця діяльність супроводжувалася використанням релігійних і національних забобонів німців-католиків».

Провина М. Гудайтіса та О. Фрізона збільшувалася через те, що ці священнослужителі нібито «з контрреволюційною метою підтримували стосунки з окремими представниками чужоземних держав, які знаходяться на території СРСР».

УДБ УНКВС Криму надавало «справі Фрізона, Гудайтіса та ін.» величезного політичного значення. Натомість кс. М. Гудайтіс заперечував свою

причетність до політичної діяльності: «Зрештою прошу звернути Вашу увагу на повну легковажність і злісність складачів обвинувального висновку в тому місці, де вони стверджують, що я очолив контрреволюційний осередок у м. Севастополі, що, очевидно, складалася із німців-римо-католиків, колоністів в Крим[ській] АСРР, оскільки в обвинувальному висновку йдеться лише про них. Неіснуючого осередку я не міг очолювати: через те, що осередок не розкрито слідчими органами НКВС, жодного з її учасників не притягнуто до відповідальності і навіть ні одного не названо на ім'я та прізвище. Це — чистісінький вимисел складачів обвинувального висновку, дуже злісний і дуже грубий. [...] Ніякими моїми виступами, ні виступами моїх парафіян не доказано, що я був вороже налаштований проти політичного ладу в СРСР».

Судове засідання спеціальної колегії Головного суду Кримської АСРР, яке 11–17 березня 1937 р. розглядало «справу Фрізона», ухвалило ув'язнити М. М. Гудайтіса у ВТТ строком на 10 років. Касаційну скаргу, яку 25 березня 1937 р. він подав до Верховного суду РСФРР, було відхилено. Подальша доля не відома. За документально не підтвердженими даними, його в червні 1937 р. було розстріляно на Сімферопольському кладовищі разом з єп. Фрізоном. Реабілітовано М. Гудайтіса 26 червня 1991 р. як особу, на яку поширюється чинність арт. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

17. Гутовський Альбін Олександрович народився у 1862 р. На священника висвячений у 1888 р. після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. Працював в сільських парафіях Поділля та Київщини. У 1916 р. призначений настоятелем костьолю в м-ку Ставище та Уманським деканом. У 1920-х роках обслуговував додатково кілька інших парафій Київщини, які залишилися без священників, — у Володарці, Тетіїві, Богуславі.

З 1931 р. очолював римо-католицьку парафію в м-ку Погребище на Вінничині. Зазнавав постійних гонінь з боку влади у вигляді виселення з помешкання, конфіскації церковного та особистого майна, закриття костюлів, заборони богослужень. Неодноразово його викликали на допити і затримували. Помер кс. Гутовський у січні 1935 р. Владою було влаштовано кілька групових судових процесів над віруючими тих парафій, де служив кс. Гутовський, і в 1937 р. більшість із них було розстріляно.

18. Дунін-Вонсович Броніслав Валентинович народився 27 квітня 1898 р. у с. Балецька Гута Житомирського пов. Волинської губ. у селянській родині, поляк, громадянин УСРР. Закінчив початкову школу і 4-класне училище в м-ку Володарка. У 1917 р. вступив до духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ.

У 1919 р., не встигнувши під час наступу Червоної армії евакуюватися разом із викладачами та вихованцями цього навчального закладу із Житомира до м-ка Олика Рівненського пов., кілька місяців перебував у батьківському домі. У грудні 1919 р., тасмно перейшовши на територію, що контролювалася поляками, прибув до Олики і продовжив навчання в семінарії, яку в червні 1920 р. було переведено до м. Гнезно. Висвячений на священника в 1922 р. у м. Луцьку.

Восени 1922 р. за допомогою контрабандистів нелегально перетнув поблизу м-ка Корець польсько-радянський кордон. Із грудня 1922 р. працював помічником настоятеля Ушомирської парафії, обслуговуючи віруючих с. Михайлівка Ємільчинського р-ну Коростенської округи. У серпні 1923 р. за призначенням прелата Т. Скальського розпочав роботу на посаді адміністратора Макарівської парафії Київського деканату РКЦ. Замешкавши в селищі при ст. Клавдієве, рівночасно обслуговував 1 костюл і 5 каплиць, до яких учасили римо-католики сіл Макарів, Бородянка, Кодри, Буда, Соболівка, м-ка Ірпінь, ст. Клавдієве (Тарасове). У 1925 р. відповідав перед судом за провинку, передбачену арт. 123 КК УСРР (здійснення обряду хрещення без попередньої реєстрації новонародженої дитини у відділі ЗАГСу).

Заарештований 29 травня 1926 р. на ст. Клавдієве співробітниками Київського окрвдділу ДПУ УСРР за звинуваченням в антирадянській агітації, здійсненні польського впливу, нелегальному переході з Польщі на радянську територію, поданні органам влади неправдивих анкетних даних, тобто діях, що кваліфікувалися більшовицькою юстицією за арт. арт. 98 і 10–90 КК УСРР.

Клопотання про звільнення священника, подане 3 червня 1926 р. з підписами 140 мешканців сіл Буда і Соболівка Макарівського р-ну, слідством було знехтуване. Уповноважений КРВ окрвдділу ДПУ С. Долинський, який займався справою Б. Дуніна-Вонсовича, доповів своєму керівництву, що подальше перебування ксьондза на території УСРР небезпечно тим, що він може провадити антирадянську діяльність на користь Польщі.

Особлива нарада при колегії ДПУ УСРР 10 серпня 1926 р. вирішила визнати Б. Дуніна-Вонсовича «соціально небезпечним елементом», який «нелегально перейшов держкордон з боку Польщі, при чому мотиви переходу довіри не викликають, тому є підстави підозрювати його в шпигунстві» і порушити перед колегією ОДПУ клопотання про висилку його на 3 роки до Сибіру.

20 вересня 1926 р. особлива нарада при колегії ОДПУ розглянула це клопотання і винесла власний, значно суворіший вердикт — «ув'язнити в концтабір, терміном на 3 роки». Через 3 тижні, 8 жовтня 1926 р. кс. Дуніна-Вонсовича із Київського допру № 2, де його утримували з часу арешту, було відправлено до Соловецького табору, попри те, що медичне обстеження засвідчило наявність у цього ув'язненого серйозних захворювань ле-

генів та нервової системи.

Плачевний стан здоров'я молодого священника змусив навіть медичну комісію при центральній лікарні бупрів Києва, яка зазвичай слухняно надавала згоду на відправлення в'язнів в суворі умови Півночі, в несподівано делікатній манері сформулювати висновок, що Б. Дунін-Вонсович «прямувати може в одну з найближчих північних губерній з найменш суворим кліматом».

Спроба сестри ксьондза Марії порятувати хворого на туберкульоз брата, звернувшись до ДПУ УСРР з проханням про його помилування, завершилася тим, що дівчину теж було ув'язнено і заслано в Комі АСРР.

Після відбуття Б. Дуніним-Вонсовичем терміну покарання його за рішенням особливої наради при колегії ОДПУ від 24 травня 1929 р. було вислано на 3 роки до Іркутської обл. Там у березні 1931 р. його знову було заарештовано. До липня 1933 р. перебував у тюрмах Іркутська та Красноярська, потім — на засланні в Східному Сибіру.

У травні 1935 р. — лютому 1936 р. був позбавлений волі за звинуваченням у шпигунстві на користь польської розвідки. 31 березня 1936 р. — новий арешт у груповій справі так званого «Сибірського Центру ПОВ», що завершилася закритим судовим процесом 19–24 червня 1936 р. і призначенням 10 років ув'язнення у ВТТ.

У серпні 1936 р. внаслідок загострення туберкульозу був звільнений і вперше за останні 10 років прибув в Україну. Однак затримався у Житомирі, де мав пройти курс лікування, лише на 2 тижні, бо на вимогу органів НКВС мусив повернутися до Сибіру. Заарештований там в серпні 1937 р. і за участь в діяльності «Сибірського Центру ПОВ» 4 січня 1938 р. засуджений особливою нарадою при НКВС СРСР до найвищої міри покарання. Страчено кс. Б. Дуніна-Вонсовича 18 січня 1938 р.

Звинувачення з репресованого ксьондза знято прокуратурою Київської обл. у грудні 1996 р. на підставі арт. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репересій на Україні».

19. Ейзенкрайн Петро (Петер) Петрович народився у 1885 р. в кол. Гайдельберг Мелітопольського пов. Таврійської губ., німець, громадянин УСРР. На священника висвячений у 1908 р. після закінчення духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові. У 1908–1911 рр. працював помічником настоятеля костюлу в кол. Костгайм Катеринославського деканату, з 1911 р. і до арешту 18 жовтня 1935 р. — адміністратором парафії Блюменфельд Тилігуло-Березанського р-ну на Одещині.

Був звинувачений у входженні до контрреволюційної групи німецького духовенства Одеської обл., провадженні антирадянської пропаганди і агітації, релігійного навчання молоді і роботи по відриву її від радянського виховання. Винним себе не визнав. 21 лютого 1936 р. на судовому процесі

над групою католицького духовенства та віруючих (Ц. Рейхерт, Й. Нейгум, Й. Бак, Й. Нольд, В. Кльопфер та ін.) засуджений відповідно з арт. 54–2, ч. 2, і 54–11 КК УСРР до 8 років позбавлення волі у ВТТ. Покарання відбував на Соловках. Страчений 8 грудня 1937 р.

20. Єндрушак Мар'ян-Іван-Йосип Йосипович народився 16 червня 1891 р. у с. Бальвержишки (Литва) у незаможній селянській родині, литовець, громадянин УРСР. У 1908 р. закінчив гімназію у м. Маріамполь Суwalkівської губ. і вступив до Сейненської римо-католицької духовної семінарії, де навчався за власні кошти. Після першого курсу перейшов до Житомирської семінарії, де здобув можливість навчатися за державний рахунок. У 1914 р. був висвячений на священника. До революції служив у костьолах Луцька, Звенигородки, Любара, Вінківців. У 1916–1930 рр. був настоятелем у м-ку Збриж на Поділлі.

У 1923 р. ДПУ УСРР збило дані про те, що кс. Єндрушак займається контрабандою. У травні 1924 р. він разом з ксьондзами Ф. Любчинським, Р. Шишком і В. Шиманським перебував під слідством зі звинуваченням у нелегальному навчанні дітей та антирадянській пропаганді. На початку 1925 р. відхилив пропозицію стати інформатором ДПУ, в результаті чого над ним та вищеназваними ксьондзами того ж року було влаштовано показовий суд, що завершився оправданням через недоведеність вини підсудних.

У 1926 р. було розпочато нове слідство у справі кс. Єндрушака, звинуваченого у «контрреволюційній агітації, зокрема, проти землеустрою», а також у пачкарстві. У вересні 1927 р. його було заарештовано, звинувачено за арт. 56–24 КК УСРР і за вироком суду на 5 років вислано за межі України. Покарання відбував у м. Саратові.

З нагоди 10-ї річниці Жовтневої революції був амністований і на початку 1928 р. повернувся на Поділлі. У 1929 р. ОВ ДПУ УСРР було зафіксовано, що «Єндрушак став виявляти антирадянську активність, завойовуючи авторитет серед віруючих як «великомученик». У 1930 р. він виконував пастирський обов'язок водночас у м. Кам'янці-Подільському та в кількох парафіях Волочиського, Городоцького і Юринецького р-нів.

28 листопада 1931 р. кс. Єндрушака знову було заарештовано, вивезено до Харкова і ув'язнено в спецкорпусі ДПУ УСРР. 9 лютого 1932 р. ОВ УВО і ДПУ УСРР пред'явило йому обвинувачення в тому, що він, «мешкаючи в прикордонній смузі, підтримував нелегальний зв'язок із Польщею, куди передавав відомості розвідувального характеру про стан рад[янської] сторони, останнім часом систематично займався контрреволюційною агітацією, спрямованою на зрив усіх заходів Радвлади на селі». За ці провини слідство пропонувало ув'язнити М. Єндрушака в концтаборі терміном на 10 років. Ксьондз відхилив висунуті проти нього обвинувачення.

На початку 1932 р., згідно із рішенням колегії ДПУ УСРР, за арт. 54–6 і 54–10 КК УСРР його на 5 років було ув'язнено на Соловках. За ударну роботу і внаслідок інвалідності достроково звільнений через 1 рік і 7 місяців. Повернувся до Кам'янця-Подільського в липні 1933 р. З лютого 1935 р. служив настоятелем костьола в м. Малин, де через півроку, 22 серпня його знову було заарештовано співробітниками ОВ УДБ Київського облуправління НКВС і звинувачено в тому, що він є учасником «контрреволюційної фашистської організації».

У лютому 1936 р. його справу було закрито з поясненням, що «в процесі слідства не зібрано достатньо даних» для того, щоб цього ксьондза віддати під суд. Костьол у Малині було зачинено, і кс. Єндрушак перебрався до Житомира. 7 серпня 1937 р. його було заарештовано. Обвинувачення в контрреволюційній агітації, яке йому було пред'явлено, визнати відмовився. 24 вересня 1937 р. кс. М. Єндрушака було розстріляно у Житомирській тюрмі відповідно до наказу Київського облуправління НКВС від 17 вересня 1937 р.

Реабілітовано М. Й. Єндрушака 31 липня 1989 р. на підставі ст.1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і на початку 50-х років».

21. Забуський Фелікс Францович народився в 1894 р. в м-ку Клімонти Седлецької губ., поляк, громадянин УСРР. У 1919 р. після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ був висвячений на священника і розпочав пастирську діяльність з посади помічника настоятеля костьола в м-ку Здолбунів Рівненського деканату. У 1920–1923 рр. керував парафією Аннополь Острозького деканату. У 1923 р. призначений настоятелем костьола в м-ку Славута Заславського деканату. Водночас опікувався римо-католиками м-ка Шепетівка.

Заарештований в Славуті 25 січня 1930 р. за звинуваченням у веденні контрреволюційної роботи і агітації проти радянської влади серед польського населення Шепетівської округи, а також купівлі і продажу контрабандних речей. 15 червня 1930 р. Ф. Забуського було переведено до Харкова, а його справу приєднано до групової справи римо-католицького духовенства Правобережної України, звинуваченого в контрреволюційній і шпигунській діяльності на користь Польщі.

На процесі у «Справі ксьондзів», що відбувся 21–27 червня 1930 р., Ф. Забуського на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–10 та 54–11 КК УСРР надзвичайною сесією Верховного суду УСРР було засуджено до 5 років позбавлення волі. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, на Соловках та в Кемському таборі Белбалтлагу. З 1935 р., відповідно до ухвали особливої наради при колегії НКВС СРСР, перебував на засланні

в Архангельській обл., де 23 листопада 1937 р. був заарештований і 4 січня 1938 р. засуджений до найвищої міри покарання. Страчений в Архангельську 16 січня 1938 р.

Обвинувачення із Ф. Забуського знято військовою прокуратурою КВО 2 жовтня 1991 р. на підставі арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

22. Зиско Християн Леонтійович народився у 1897 р. в польсько-німецькій родині в кол. Шпаєр Одеського пов. Херсонської губ. Навчався в духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, яку в 1918 р. було переведено із Саратова до Одеси і діяльність якої невдовзі радянською владою було припинено. Завершив теологічне навчання приватно у прелата Й. Крушинського й увійшов до числа останніх чотирьох вихованців духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, що в 1924 р. здобули духовний сан з рук на той час єдиного в СРСР римо-католицького єпископа А. Церра. Працював помічником настоятеля костюлу в Одесі, з травня 1926 р. — настоятелем костюлу в Миколаєві.

Заарештований 25 вересня 1933 р. під час операції радянських спецслужб під кодовою назвою «Резидентура» по знешкодженню німецької диверсійно-повстанської організації, яка, за версією ДПУ, за вказівками консульства Німеччини в Одесі діяла у м. Миколаєві і Карл-Лібкнехтському німецькому національному р-ні і якою були насаджені диверсійні осередки на суднобудівельних заводах ім. А. Марті та «61» у Миколаєві, артилерійських складах 15-ї стрілецької дивізії і мінних складах Чорноморського флоту.

Кс. Зиска, якому слідство спочатку відвело роль керівника цієї організації, було перевезено до Харкова і ув'язнено в камері № 56 спецкорпусу № 1 ДПУ УСРР. 2 грудня 1933 р. ОВ УВО і ДПУ УСРР виніс ухвали про виявлення в діях Х. Зиска ознак злочину, передбаченого арт. 54–6 КК УСРР (шпигунство на користь іноземної держави, у даному разі — Німеччини) і започаткування в його справі слідства, під час якого він мав залишатися під вартою. 23 лютого 1934 р. ОВ УВО і ДПУ УСРР подав остаточний висновок у цій справі, за яким кс. Зиска було названо учасником організації, що її очолював патер Одеського костюлу П. Шуберт, і яка провадила шпигунсько-диверсійну та націоналістичну роботу серед німців м. Миколаєва та навколишніх німецьких колоній.

Окрім кс. Х. Зиска, в участі у цій організації було запідозрено ще 21 особу, серед них трьох римо-католицьких священників — Б. Блехмана (Київ), Р. Лорана (кол. Зульц біля Миколаєва) та М. Валізера (Високопільський р-н на Херсонщині).

Кваліфікувавши дії Х. Зиска за арт. 54–6, 54–7 та 54–11 КК УСРР, ОВ УВО і ДПУ УСРР пропонував застосувати до нього найвищу міру со-

ціального захисту — розстріл. Судова трійка при колегії ДПУ УСРР в день подання слідством остаточного висновку ухвалила ув'язнити Х. Зиска у ВТТ терміном на 10 років. Згідно з повідомленням управління Сиблагу НКВС СРСР, «влітку 1934 р. ув'язнений Зиско Християн Леонтійович, що перебував у Суславському відділенні Сиблагу, при спробі втечі спільно з двома в'язнями, що були засуджені за шпигунство, був смертельно поранений і згодом помер».

23. Йосюкас Йосип Іванович народився у січні 1892 р. в с. Трабішки Маріампольського пов. Сувалківської губ. в селянській родині, литовець, громадянин УСРР. Закінчив 5 класів гімназії і духовну семінарію. До 1922 р. працював в одній з парафій Одеси, пізніше — в м-ку Острополь Волинської губ. На початку 1923 р. прибув на Поділля і розпочав душпастирську роботу в с. Завалійки біля Проскурова.

У 1924 р. був заарештований і звинувачений у сприянні кс. В. Оринту в нелегальному перетині радянсько-польського кордону. Під час перебування в Проскурівській в'язниці у відповідь на обіцянку видати йому паспорт для виїзду за кордон дав підписку про співробітництво з ДПУ, про що після звільнення повідомив своїм колегам-ксьондзам. У листопаді 1924 р. подав до Проскурівського окрвідділу ДПУ заяву, в якій відмовлявся від взятих на себе зобов'язань. У 1925 р. очолив римо-католицьку парафію в с. Чорний Острів.

4 жовтня 1928 р. в помешканні ксьондза співробітниками Проскурівського окрвідділу ДПУ було влаштовано трус, і Йосюкас знову потрапив за ґрати. Йому було пред'явлено звинувачення у виголошенні проповідей антирадянського змісту і використанні релігійних забобонів для боротьби з радянською владою. Під час утримання кс. Йосюкаса в Проскурівській тюрмі римо-католицька громада с. Чорний Острів забезпечувала його харчуванням та одягом і клопоталася перед окрпрокуратурою про його звільнення.

Однак 3 грудня 1928 р. Й. Йосюкаса під конвоєм було вивезено з Проскурова до Москви і ув'язнено в Бутирській тюрмі, після чого парафіянами було подано до ВУЦВК та ЦВК СРСР заяви на захист свого ксьондза. Особлива нарада при колегії ОДПУ СРСР 22 лютого 1929 р. ухвалила Й. Йосюкаса з-під варти звільнити, без права впродовж 3-х наступних років мешкати в УСРР.

Місцем висилки було обрано м. Ярославль на Волзі, куди він прибув 16 березня 1929 р. і приступив до роботи в римо-католицькій парафії, яка на той час складалася із 150 осіб. Перебуваючи на засланні, він постійно одержував грошову допомогу від Чорноострівської парафії.

На початку 1930-х років кс. Й. Йосюкас був настоятелем костюлу св. ап. Петра і Павла в Москві. Тодішньому главі РКЦ в СРСР єп. П.-Е. Не-

ве стало відомо, що кс. Йосюкас таємно співпрацює з НКВС. Перебуваючи в травні 1934 р. у Римі, єпископ одержав дозвіл на відсторонення цього священика від пастирської діяльності. У 1935 р. кс. Й. Йосюкас виїхав до Литви.

24. Іллі Никодим Пилипович народився 8 лютого 1882 р. в кол. Карлсруе біля Миколаєва, німець, громадянин УСРР. Закінчив римо-католицьку духовну семінарію у Саратові і у 1910 р. прийняв духовний сан. Служив в костельолах німецьких колоній Поволжя та півдня України. В 1920 р. був мобілізований до Червоної армії. У 1921 р. повернувся до пастирської діяльності. Працював на парафіях в кол. Раштадт біля Миколаєва, Гайдельберг на Дніпропетровщині, звідки його було вигнано під час антирелігійної кампанії.

З 1931 р. мешкав у с. Єремеївка Роздільнянського р-ну Одеської округи. У 1932–1933 рр. повідомив закордонні релігійні та добродійні організації про голод у селах України і гоніння проти духовенства. В одному з листів він писав: «Європейська війна не поглинула стільки людей, скільки тут померло від голоду, а ще в майбутньому скільки помре! Те, що тут трулять на весь світ, м'яко кажучи, неправда. Люди навесні поїли вже те, що було призначено для свиней...».

Заарештований співробітниками Роздільнянського райвідділу ДПУ 16 грудня 1933 р. згідно з відповідною ухвалою ОВ Одеського облвідділу ДПУ УСРР за звинуваченням у шпигунській діяльності на користь Німеччини (арт. 54–6 КК УСРР). 25 лютого 1934 р. його вину було перекаваліфіковано за арт. 54–10 КК УСРР — антирадянська агітація. Особлива нарада при колегії ДПУ УСРР 26 лютого 1934 р. ухвалила вислати Н. Іллі до Північного краю терміном на 3 роки, скерувавши на місце заслання в одиночному порядку, без варті.

Відбуваючи покарання на ст. Вожега Північної залізниці, захворів на параліч, однак, згідно із висновками УДБ НКВС УСРР від 13 серпня 1935 р., його прохання про звільнення було відхилене. Подальша доля не відома. Реабілітований Н. Іллі прокуратурою Одеської обл. 21 жовтня 1992 р.

25. Ільгін Вікентій Адамович народився 19 січня 1886 р. в м. Двінськ, литовець, громадянин УСРР. Закінчив духовну семінарію і Санкт-Петербурзьку духовну академію. Висвячений на священика у 1909 р. У 1910–1919 рр. працював у костьолі м-ка Чечерськ біля Гомеля, 1919–1926 — настоятелем парафії і деканом у Харкові. Перебував під слідством у серпні 1925 р. у справі порушення законодавства про реєстрацію актів громадянського стану, а в січні 1926 р. — у справі переховування одержаної в консульстві Німеччини нелегальної літератури.

Внаслідок реорганізації структури РКЦ в СРСР 15 серпня 1926 р. був призначений таємним посланцем папи Римського Пія XI єп. М. д'Ербінї Апостольським адміністратором південної частини Могильовської єпархії (Лівобережна Україна).

Заарештований 25 жовтня 1926 р. співробітниками КРВ ДПУ УСРР і звинувачений у здійсненні релігійних обрядів без попередньої реєстрації в ЗАГСі, зберіганні нелегальної літератури, врученні хабарів працівникам радянських установ, антирадянській агітації. Винним себе не визнав.

Під час слідства був ув'язнений в Харківському бупрі № 1, незважаючи на те, що медична комісія засвідчила наявність у нього важкого захворювання (артрит). Прохання про звільнення кс. Ільгіна на поруки, подане 31 жовтня 1926 р. римо-католицькою громадою Харкова до ДПУ УСРР за підписами близько 500 парафіян, було відхилене співробітником КРВ Н. Новаковським: «Аж до закінчення слідства і з'ясування справжньої його винуватості чи невинуватості, питання про звільнення взагалі не підлягає обговоренню».

Прокуратура УСРР дійшла висновку про припинення справи В. Ільгіна через відсутність даних, що підтверджували б звинувачення, а також підстав для судового розгляду. Попри вищезазначене, Прокуратура УСРР підтримала подання КРВ ДПУ УСРР про доцільність визнання В. Ільгіна «соціально небезпечним елементом», що причетний до шпигунської діяльності.

Особлива нарада при колегії ДПУ УСРР 30 листопада 1926 р. вирішила, що В. Ільгін «використовував своє становище священнослужителя з метою агітації проти Радвлади, і що існують підстави підозрювати його в економічному шпигунстві, визнати його соціально небезпечним елементом і порушити клопотання перед Особливою Народою при колегії ОДПУ про ув'язнення його в концтаборі терміном на три роки». 2 лютого 1927 р. з Харківського допру його було відправлено через Бутирську тюрму в Москві до Соловечького концтабору, куди він прибув 19 березня 1927 р. 3 жовтня 1929 р. перебував на засланні в Архангельській обл.

На початку 1933 р. його було звільнено із заслання і в серпні того ж року дозволено поселитися у м. Калуга. В кінці вересня 1933 р. кс. Ільгін виїхав до Литви згідно з радянсько-литовською угодою про обмін політичними в'язнями. Невдовзі перебрався до Польщі, мешкав у Варшаві, де й помер 24 серпня 1937 р.

26. Каровець Михайло (Макарій) — священик УГКЦ, ієромонах ордену св. Василя Великого, церковний діяч, письменник. Народився 14 листопада 1873 р. у с. Перемислів Сокальського пов. (нині Львівської обл.), українець, підданий Австро-Угорщини. У 1891 р. під іменем Макарій вступив до ордену василіан, у 1898 р. висвячений на ієромонаха. Під час Першої світової війни служив капеланом легіону Українських Січових Стрільців, що діяв

у складі австро-угорської армії.

В 1920-х роках, залишившись на території УСРР, радянського громадянства не прийняв. Маючи право служити як у східному, так і латинському обряді, виконував пастирські обов'язки у парафіях Кам'янецької єпархії РКЦ — м. Жмеринка, с. Озаринці, Браїлів, м. Могилів-Подільський. Зазнавши утисків з боку радянської влади, звернувся до ВУЦВК з клопотанням про дозвіл на виїзд до Австрії. 24 листопада 1929 р. депортований за межі СРСР. Подав до Ватикану письмову доповідь про гоніння проти релігії і церкви в УСРР.

В 1930-х роках, перебуваючи у василіанських монастирях Львова, Краснопуці, Варшави, займався релігійною, науковою, літературною та публіцистичною діяльністю. Помер у м. Братислава (Словаччина) 21 квітня 1944 р.

27. Квасневський Сигізмунд Карлович народився 30 березня 1877 р. в м-ку Тараша Київської губ. у міщанській родині. Закінчив класичну гімназію в м-ку Немирів під Вінницею. Будучи студентом медичного факультету Київського університету св. Володимира, в 1898–1900 рр. брав участь в роботі осередку партії соціалістів-революціонерів. У 1901 р. за політичну діяльність його було виключено з третього курсу університету. Працював домашнім учителем дітей багатих землевласників і цукрозаводчиків Маньковських у маєтку Сагінка Ямпільського пов. на Поділлі.

Після закінчення Житомирської римо-католицької духовної семінарії у 1909 р. висвячений на священника. Служив у костьолох Проскурова, Києва, Брацлава. У червні 1920 р. відбув до Польщі разом із польським військом, що відступало. Поки тривала радянсько-польська війна, здійснив подорож до Відня та Венеції. Повернувшись в Україну восени 1920 р., став настоятелем Проскурівської парафії.

Перебував під арештом і слідством у 1920, 1923, 1924, 1926 рр. за підозрою в сприянні шпигунству на користь Польщі. Після чергового позбавлення волі з 11 квітня по 3 жовтня 1927 р. у в'язниці ДПУ погодився на роль ініціатора підписання так званої «декларації римо-католицького духовенства Поділля» про лояльність щодо радянської влади, приуроченої до 10-річчя Жовтневої революції.

2 березня 1930 р. був заарештований і 27 червня 1930 р. засуджений у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–4 і 54–10 КК УСРР до 5 років позбавлення волі (умовно) з 3-річним випробувальним строком. Через заборону мешкати в Україні виїхав до Ростова-на-Дону, де продовжував душпастирську працю.

21 жовтня 1931 р. рішенням ОВ УВО і ДПУ УСРР його справу було припинено. З дозволу влади тричі на рік приїжджав до Проскурова для

обслуговування місцевих римо-католиків. 31 грудня 1936 р. прибув на постійне проживання до Києва, працював на парафіях св. Олександра та св. Миколая, що залишилися без священників.

Заарештований 3 червня 1937 р. і звинувачений в організації польсько-го націоналістичного підпілля на Правобережній Україні та Києві, шпигунській діяльності на користь «чужоземного консульства» і «нелегального представника Ватикану» — єпископа Нева. Страчений 25 вересня того ж року у Київській внутрішній тюрмі згідно з рішенням особливої наради при НКВС СРСР від 22 вересня 1937 р. Похований у Биківнянському лісі під Києвом.

С. К. Квасневського реабілітовано 31 березня 1989 р. як особу, на яку поширюється чинність ст. 1 Указу Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості щодо жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років».

28. Кесслер Йозеф-Алоїзій — останній єпископ Тираспольської римо-католицької єпархії. Народився 12 серпня 1862 р. в німецькій кол. Луїс Самарської губ. Закінчив земську школу, дитячу і духовну семінарію РКЦ в Саратові та Санкт-Петербурзьку імператорську римо-католицьку духовну академію. Магістр теології. Висвячений на священника в 1889 р. Викладав у духовній семінарії, служив у парафіях Саратова, Сімферополя, Кишинєва, в 1895–1899 рр. — в кол. Зульц біля Миколаєва.

У 1904 р. висвячений на єпископа і очолив Тираспольську римо-католицьку єпархію, яка значно зміцнилася за час його правління. Особисто висвятив 31 новий храм, в тому числі кафедральний костюл св. Климентія в Одесі. У 1907 р. заснував у цьому місті друкарню газети для німців-католиків «Deutsche Rundschau», яка виходила двічі на тиждень.

Після революції 1917 р. звернувся до віруючих єпархії з пастирським листом, в якому погрожував прихильникам більшовизму відлученням від церкви. У серпні 1918 р., рятуючись від ЧК, покинув Саратов і пішки дійшов до Одеси.

На початку 1920 р. через утиски, яких зазнавав з боку радянської влади, змушений переселитися до Бессарабії, що потрапила до складу Румунії. Намагався не втрачати зв'язків зі своєю єпархією, в 1922–1923 рр. на гроші, які зібрав під час поїздки в США (32 тис. \$), надавав продовольчу допомогу німецьким колоніям Поволжя і півдня України, що потерпали від голоду.

В листопаді 1929 р. в умовах посилення антирелігійної політики уряду СРСР офіційно відмовився від управління Тираспольською єпархією через неможливість підтримування з нею зв'язків. У січні 1930 р. отримав від папи Пія XI титул архієпископа. Поселився в м. Цінновітц (Німеччина). Автор книги з історії Тираспольської єпархії, що була видана 1930 р.

у США, та спогадів. Помер 10 грудня 1933 р., похований у баварському м-ку Орнбау (Німеччина).

29. Клемчинський Сигізмунд Сигізмундович народився 20 червня 1891 р. у м. Кам'янець-Подільський в родині дрібного службовця на цукровому заводі, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши гімназію, у 1910–1915 рр. здобував теологічну освіту в духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ.

У 1915 р. висвячений на священника і одержав призначення на посаду помічника настоятеля костюлу с. Сатанів Проскурівського деканату, в 1916–1920 рр. працював в сільських парафіях Волині. Під час наступу Червоної армії в червні 1920 р. евакуювався до Польщі. Повернувшись у жовтні 1920 р. на Волинь, очолив парафію в с. Городниця Корецького деканату, територія якої після укладення Ризького миру потрапила під юрисдикцію УСРР.

У 1921 р. був заарештований співробітниками ДПУ за підозрою у участі в контрреволюційній організації і невдовзі звільнений через відсутність доказів його вини, після чого виїхав на Поділля, де працював в костюлах Липовецько-Бердичівського деканату. В 1924 р. знову перебував під слідством і судом, звинувачений в порушенні арт. 81 КК УСРР. З 1928 р. і до арешту 29 липня 1935 р. працівниками ОВ УДБ Київського облуправління НКВС УСРР був настоятелем костюлу в м-ку Коростишів під Житомиром.

Притягнутий до слідства у груповій «Справі контрреволюційної фашистської організації римо-католицького та уніатського духовенства на Правобережній Україні», кс. Клемчинський своєї вини в інкримінованих йому злочинах не визнав. Особливою нарадою при колегії НКВС СРСР від 14 травня 1936 р. засуджений за арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР до 5 років позбавлення волі у ВТТ. Покарання відбував у таборі Чиб'ю Ухтпечлагу (Комі АСРР), де й помер 24 вересня 1937 р. Реабілітований Прокуратурою УРСР 8 серпня 1989 р.

30. Кобець Адальберт (Войцех) Ігнатович народився у 1873 р. в м. Проскурів Подільської губ. в міщанській родині, поляк, громадянин УСРР. У 1898 р. закінчив духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ і був висвячений на священника. Духовну кар'єру розпочинав з виконання обов'язків вікарія, а з 1902 р. — адміністратора парафії в с. Лучинець Могилів-Подільського пов. Подільської губ., проте в 1907 р. за наполяганням царської адміністрації був позбавлений цієї посади за те, що, «будучи фанатиком, переконував селян переходити з православ'я на католицизм».

У жовтні 1907 р. прибув до м. Бердичів Київської губ., щоб обійняти посаду законовчителя двокласного міського училища. Попри те, що впро-

довж наступних двох років, згідно з висновками Київського губернатора, «в його поведінці, способі життя, моральних якостях і політичній благонадійності нічого осудливого не помічено», царські чиновники поставилися до кс. Ад. Кобця з недовірою і визнали перебування його на посаді викладача навчального закладу небажаним.

З 1910 р. працював адміністратором парафії в м. Могилів-Подільський, однак за відверто недоброчинне ставлення до парафіян, які одружилися з православними, його поведінка Подільським губернатором була визнана образливою і зловредною, за що ксьондза було притягнуто до судової відповідальності.

Після утвердження більшовицької влади стосунки кс. Ад. Кобця з радянською адміністрацією склалися так само несприятливо. В 1921 р. він був затриманий ЧК і півтори доби перебував під арештом за звинуваченням у зберіганні в костюлі прапора з польською національною символікою. З 1922 р. очолював парафію в м-ку Фельштин під Проскуровом.

10 листопада 1927 р. був заарештований головою Климковецької сільради за проведення богослужінь для мешканців декількох сіл Проскурівської окр. без дозволу місцевої влади. Наступного дня за поданням Климковецької сільради міліцією Фельштинського р-ну було прийнято до переведення справу про влаштування кс. Адальбертом Кобцем недозволених релігійних зібрань, а також виголошення проповіді антирадянського змісту, що було кваліфіковано як злочин, передбачений арт. 56–21 КК УСРР.

Взявши до уваги, що «ця справа набирає політичного характеру, і по цій справі необхідне подальше виявлення істини», 16 листопада 1927 р. міліція передала її до окрвідділу ДПУ. Кс. Ад. Кобець вийшов із в'язниці ДПУ лише після того, як погодився поставити свій підпис під «Листом ініціативної групи римо-католицького духовенства Поділля», що 4 січня 1928 р. був опублікований в радянській пресі.

8 квітня 1929 р. його знову було заарештовано разом з групою віруючих у складі 18 осіб і звинувачено в організації релігійних гуртків в с. Олешківці Фельштинського р-ну, використанні їх членів для антирадянської роботи, зриву політичних і господарських кампаній, протидії діяльності комсомольського осередку, радянських та культурних установ.

Перебуваючи в Проскурівському допрі під час слідства, яке тривало до 3 вересня 1929 р., а також до суду, кс. Ад. Кобець заперечував інкриміновані йому обвинувачення, заявляючи, зокрема, що релігійні гуртки не організовував, бо вони здавна існували при Фельштинському костюлі.

На присвяченому його справі засіданні окрсуду, яке відбулося 7–10 січня 1930 р., він показав, що лояльно ставився до радянської влади, не провадив контрреволюційної чи націоналістичної діяльності і нічого не знав про переслідування терціарами сільських активістів та комсомольців. Прохаючи винести справедливий вирок, заявив, що заради утри-

мання своїх стареньких батьків (87 та 82 роки) готовий навіть помінати поле діяльності.

Попри це суд визнав вину ксьондза за арт. 54–2 та 54–10, ч. 2 КК УСРР і признав йому покарання у вигляді позбавлення волі з суворою ізоляцією терміном на 10 років та конфіскацією усього майна. Найвищим судом УСРР 8 лютого 1930 р. касаційну скаргу Ад. Кобця було залишено без наслідків, а вирок у силі.

Покарання відбував в Ярославльському політизоляторі та Соловецькому таборі, де й помер в 1930-х роках. Точна дата смерті залишається не з'ясованою. Вину з Адальберта Кобця знято прокуратурою Хмельницької обл. 19 листопада 1991 р. згідно з арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

31. Кобець Антоній Львович народився у 1881 р. в м. Проскурів Подільської губ. в родині шевця, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши Проскурівське міське училище, близько двох років готувався до вступу в духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, в якій навчався в 1900–1906 рр. Духовний сан прийняв у 1906 р. Служив вікарієм в костьолах м-ка Полонне і м-ка Баранівка Новоград-Волинського пов. Волинської губ. та м-ка Махнівка Бердичівського пов. Київської губ., з 1909 р. — адміністратором парафії в с. Завалійки Проскурівського пов. Подільської губ.

У вересні 1918 р. єп. І. Дуб-Дубовським був переведений на посаду адміністратора парафії в с. Купель Старокостянтинівського пов. Волинської губ. Під час польсько-радянської війни, залишивши Купельську парафію, з 6 липня по 5 жовтня 1920 р. перебував у Польщі. Повернувшись в Україну, продовжив роботу в с. Купель, водночас надаючи пастирські послуги римо-католикам м-ка Базалія.

У 1926 р. перебував під арештом за звинуваченням у порушенні ч. 3 арт. 125 КК УСРР і був засуджений до 6 місяців примусових робіт. Окрім Купельської, з жовтня 1928 р. обслуговував Черноострівську та Миколаївську парафії Проскурівського деканату, настоятелі яких були репресовані радянською владою.

25 червня 1929 р. начальником міліції Війтовецького р-ну Проскурівської окр. було складено протокол про виявлення в костьолі с. Купель знахідки: «прапор атласової малинової матерії подвійного складення, розміром приблизно 90×70 см з зображенням: з одного боку наклеєний католицький бумажний образ Ченстоховської божої матері, з другого боку — нашитий з шовкової матерії білий орел з надписом біля нього «Нех жие Польска» й 1917 рік, в верху й низу дві древки, низом — білий поясок, по краям — кутасики».

27 вересня 1929 р. кс. Ант. Кобець, а також органіст Купельського костюлу А. Вільчинський, голова костюльного комітету А. Михайловський

та член костюльної ради Т. Петровський були заарештовані співробітниками Волочиського прикордонного загону ДПУ. Пізніше в цій справі було заарештовано ще 5 членів Купельської римо-католицької громади.

На допиті кс. Кобець пояснив, що ця короґва-прапор, очевидно, виготовлена в 1917 р. на замовлення попереднього настоятеля Купельського костюлу як символ здобуття Польщею свободи і, оскільки мала також культове призначення, надалі зберігалася серед іншого костюльного майна. 9 листопада того ж року ксьондза було відправлено до Київського бупру.

4 квітня 1930 р. слідство в цій справі, яким займався КРВ Київського окрвдділу ДПУ УСРР, завершилося поданням остаточного висновку, згідно з яким кс. Кобця було звинувачено в шпигунстві на користь Польщі, а також провадженні контрреволюційної діяльності, тобто злочинах, передбачених арт. 54–6, 54–10 та 54–13 КК УСРР. Ксьондз відмовився підтвердити висунуті проти нього обвинувачення. Рішенням судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 9 травня 1930 р. Ант. Кобця було приречено на 10 років ув'язнення у концтаборі.

Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, а з листопада 1933 р. — на Соловках. Документально підтверджено, що 30 серпня 1937 р. кс. Ант. Кобець все ще перебував у таборі на Соловецьких островах. Подальша доля не відома.

Реабілітований 30 жовтня 1989 р. військовою прокуратурою Прикарпатського військового округу як особа, на яку поширюється чинність арт. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30-х–40-х і початку 50-х років».

32. Козинський Йосип Климентійович народився 4 липня 1889 р. в с. - Озерне Бердичівського пов. Київської губ. (нині Погребищенського р-ну Вінницької обл.), у заможній селянській родині, поляк, громадянин УСРР. У 1916 р. закінчив Житомирську римо-католицьку духовну семінарію, був висвячений на священника і вступив до Петроградської римо-католицької духовної академії, яку не зміг закінчити через революційні події і закриття цього навчального закладу більшовиками.

Працював помічником настоятеля у Кременці, учителем Закону Божого в Житомирі. Після радянсько-польської війни був призначений настоятелем костюлу в с. Топори біля Ружина (нині Житомирської обл.). У 1931 р., коли в Ружинському р-ні провадилася антирелігійна кампанія і розгорнулося гоніння проти православних священнослужителів, кс. Козинський таємно залишив Топори і близько місяця переховувався у родичів та інших ксьондзів, маючи намір виїхати до Кам'янецької єпархії або за кордон, однак повернувся до своєї парафії, де й служив надалі.

19 серпня 1935 р. арештований співробітниками ОВ УДБ Київського обласного управління НКВС УСРР за обвинуваченням в участі у «Контрреволюційній фашистській організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України». 14 травня 1936 р. особливою нарадою при НКВС СРСР йому було призначено покарання — 5 років ув'язнення у ВТТ.

Після відбуття покарання в Ухто-Іжемському таборі (Республіка Комі, РРФСР), 19 серпня 1940 р. вийшов на волю. Повернувшись до с. Топори і не одержавши дозволу на душпастирську діяльність, працював у місцевому колгоспі. Під час німецької окупації відновив богослужіння в Бердичівському костьолі св. Варвари. Впродовж 40–60-х років обслуговував рівночасно кілька парафій Житомирської обл. Помер у Бердичеві 20 січня 1967 р. Реабілітований 8 серпня 1989 р. за висновком Прокуратури УРСР.

33. Котвицький Ян Целестинович народився у 1898 р. в с. Шидська Буда Житомирського пов. Волинської губ. у селянській родині, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши Житомирське міське училище, в 1917 р. вступив до духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. Для того, щоб продовжити навчання в духовній семінарії, яка евакуювалася до Олики, а потім — до м. Гнезно, в жовтні 1919 р. покинув зайнятий Червоною армією Житомир і таємно перебрався на територію, що перебувала під контролем поляків.

Після закінчення семінарії в 1922 р. і висвячення на священника одержав призначення на посаду помічника настоятеля Житомирського кафедрального костьолу. У серпні 1922 р. нелегально перетнув польсько-радянський державний кордон і, прибувши до Житомира, приступив до виконання пастирських обов'язків.

4 листопада 1923 р. разом із настоятелем костьолу кс. А. Федуківичем та 10 житомирянами різних віросповідань і професій був заарештований працівниками Волинського губвідділу ДПУ УСРР і звинувачений в налагодженні зв'язків із Польщею, нелегальному перетині кордону та участі в роботі таємної польської організації. 26 грудня 1923 р. через недоведеність обвинувачення з-під варті був звільнений. Із в'язниці 26-річний ксьондз вийшов у стані фізичного та морального виснаження, без зубів.

9 травня 1924 р. вдруге потрапив за ґрати за звинуваченням у шпигунстві і був вивезений до Харкова. 14 вересня 1925 р. Житомирським окрсудом засуджений до висилки на північ РСФРР. 22 вересня 1925 р. особливою нарадою при колегії ОДПУ СРСР цей вирок було переглянуто в бік посилення міри покарання шляхом заміни висилки на 3-річний термін ув'язнення в концтаборі. Після півторарічного утримання на Соловках у травні 1927 р. кс. Котвицького було переведено до Бутирської тюрми в Москві.

В липні 1927 р., вийшовши на волю із заборону на перебування в при-

кордонній смузі та найбільших містах СРСР, замешкав у м. Ніжин на Чернігівщині. 31 січня 1928 р. виїхав до Польщі в рамках обміну політичними в'язнями між СРСР та Польщею. В 1928–1930 рр. служив вікарним священником у м. Рівне, 1931–1943 рр. — настоятелем парафій Кременецького, Луцького, Колківського та Володимирецького деканатів Луцької єпархії РКЦ. 11 липня 1943 р. убитий боївкою УПА в с. Хринів біля м. Володимир-Волинський.

34. Крушинський Йосип (Йозеф) Петрович народився у 1865 р. в селянській родині на хуторі Лев'яново під Маріуполем, німець, громадянин УСРР. З 1882 р. навчався в духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові і після прийняття в 1889 р. сану священника 3 роки успішно працював у католицьких парафіях німецьких колоній Поволжя.

З 1892 р. поєднував пастирську і педагогічну діяльність, ставши професором, а в 1901 р. — ректором Саратовської духовної семінарії РКЦ, де викладав богословські науки, цивільне і канонічне право, французьку мову, латинь, загальну історію. Був збирачем фольклору колоністів та переказів з історії німецьких поселень. Його перу належали публікації про діяльність на Поволжі ордену єзуїтів та заснування в німецьких колоніях римо-католицьких парафій. Здобувши у 1903 р. титул прелата, займав керівні посади в консисторії та курії Тираспольської єпархії РКЦ.

Рятуючись від «червоного» терору, у 1918 р. перевів духовну семінарію із Саратова до Одеси. Після закриття більшовиками в кінці 1919 р. цього навчального закладу поселився під Миколаєвом в кол. Карлсруе, де продовжував приватно навчати семінаристів і викладав Закон Божий в німецькій гімназії. У 1921 р. був усунутий від роботи в гімназії і залишився без заробітку. З 1922 р. працював настоятелем костьолу в кол. Карлсруе і водночас управляв римо-католицькими парафіями півдня України, одержавши з Ватикану повноваження генерального вікарія Тираспольської єпархії.

Влада постійно тримала прелата під наглядом, в тому числі таємних агентів ДПУ, і примушувала його виступати з публічними заявами про лояльність щодо комуністичного режиму. З 1930 р. мешкав у с. Шпассер Карл-Лібкнехтського німецького національного р-ну. У червні 1934 р. під тиском влади розпорядився, щоб підлегле йому римо-католицьке духовенство припинило сприяти своїм парафіянам, що потерпали від голоду, в одержанні допомоги з Німеччини. Прелат порекомендував священникам припинити листування із закордоном і знищити адреси благодійних організацій.

Попри це 29 грудня 1934 р. співробітниками Карл-Лібкнехтського райвідділу НКВС в його помешканні було вчинено трус. Ніяких речей, що компрометували б пагера Крушинського, не було виявлено, однак 4 січня 1935 р. ОВ УДБ Одеського облуправління НКВС УСРР йому було пред'явлено звинувачення за арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР. Того ж дня, відповідно до по-

станови ОВ про обрання запобіжних заходів щодо Й. Крушинського, у 70-літнього патера було взято підписку про невиїзд із с. Шпаєр.

17 січня 1935 р. Шпаєрська сільрада підготувала для ДПУ довідку, в якій Й. Крушинського було названо куркулем, призвідником невиконання селянами хлібозаготівель та інших господарсько-політичних кампаній за 1931–1933 рр. Слідство насамперед з'ясовувало реагування генерального вікарія та підлеглого йому римо-католицького духовенства на голод 1933 р. Особливо непокоїло владу ведення священнослужителями обліку померлих парафіян та зазначення причин їхньої смерті.

3 квітня 1935 р. Одеською облпрокуратурою до суду був поданий обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну. Генеральному вікарієві РКЦ на півдні України Й. Крушинському та священникам І. Таубергеру, А. Гофману і Р. Лорану було поставлено у вину насамперед те, що у 1933 р. вони сприяли мешканцям німецьких колоній в одержанні допомоги з-за кордону.

Паралельно зі справою вищеназваних священників чекісти здійснили в Карл-Лібкнехтському німецькому національному р-ні широкомасштабну операцію під назвою «Католики», в перебігу якої було заарештовано десятки мешканців колоній, більшість з яких невдовзі за вироками судів опинилася у таборах та на заслання в північних районах СРСР.

25–28 квітня 1935 р. спецколегія Одеського облсуду розглянула справу патерів Карл-Лібкнехтського р-ну. Й. Крушинського було засуджено за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. У травні 1935 р. особливою нарадою при колегії НКВС СРСР вирок суду стосовно Крушинського було переглянуто із заміною позбавлення волі на заслання.

Помер Й. Крушинський 31 липня 1940 р. в м. Алма-Ата (Казахстан). Згідно з висновком Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 1992 р., на особу Й. Крушинського поширюється чинність арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

35. Кьолер Михайло (Міхаель) Якович народився 30 жовтня 1897 р. в кол. Йоганнесталь поблизу Одеси у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. З 1906 р. на кошти батьків навчався в початковій школі с. Зельци, пізніше — в прогімназії с. Карлсруе, яку заснував римо-католицький священник Я. Шерр. У 1913 р. вступив до духовної семінарії РКЦ у Саратові.

Разом з викладачами та вихованцями цього навчального закладу у 1918 р., рятуючись від «червоного» терору, перебрався до Одеси і в 1919 р. завершив освоєння повного семінарського курсу. До досягнення канонічного віку (24 роки) працював законовчителем у школі кол. Зельци. 21 травня 1922 р. єп. А. Церром був висвячений на священника і призначений вікарієм в парафії Зельци. Наступні 11 років — з лютого 1923 р. по червень 1934 р. — служив настоятелем в кол. Шпаєр біля Миколаєва.

3 червня 1934 р. його викликали до ОВ Одеського облвідділу ДПУ УСРР, де задали, як це видно з протоколу «бесіди», лише одне питання: «Що ви можете показати по суті листів, які ви надсилаєте до Німеччини, з клопотанням про надання допомоги німецькому населенню, що нібито потерпає від злиднів?» Патер Кьолер визнав, що надсилав за кордон листи з адресами мешканців кол. Шпаєр після того, як, роздавши впродовж кількох місяців 1933 р. всі свої продуктивні запаси, переконався у власній неспроможності допомогти усім нужденним. Переказом у сумі 10 доларів, що одержав з Америки, скористався, щоб закупити в Торгсіні харчів і роздати тим односельчанам, які найбільше потерпали від голоду.

22 червня 1934 р. його заарештували, обшукали і ув'язнили в Одеській тюрмі. Під час допитів він підтвердив, що звернення до закордонних організацій було вимушеним кроком, оскільки в 1933 р. йому щодня доводилося ховати по кілька жертв голоду (того року у кол. Шпаєр, де нараховувалося близько 2,5 тис. мешканців, померло 256 осіб). Водночас він категорично відхилив звинувачення в участі в контрреволюційній організації.

Слідом за М. Кьолером за грати потрапили ще два священники Миколаївського деканату — Й. Таубергер із с. Карлсруе та А. Гофман із с. Ландау. Їм, а також прелатові Й. Крушинському і декану Р. Лорану (с. Зульц), які до суду перебували під домашнім арештом, інкримінувалася антирадянська діяльність, що полягала насамперед у зверненні до закордонних організацій за допомогою для вражених голодом німецьких колоній. Слідство провадилося під керівництвом московського Центру та контролем наркома внутрішніх справ і голови ДПУ УСРР В. Балицького.

5 серпня 1934 р. ОВ УДБ УНКВС по Одеській обл. підготував обвинувальний висновок у справі М. Кьолера, констатувавши, що матеріалами слідства «встановлюється його організуюча контрреволюційна діяльність в Карл-Лібкнехтському р-ні в напрямі створення антирадянського руху серед колоністів по зверненню за допомогою в Німеччину і Німецьке консульство для нібито голодаючого німецького населення — радянськoпідданих». Кваліфікувавши його вину за арт. 54–4 КК УСРР, одеські чекісти вимагали призначити покарання у вигляді 5 років ув'язнення в концтаборі. Прокуратура погодилася з обвинуваченням, однак запропонувала іншу міру покарання — висилку у віддалені місцевості СРСР строком на 3 роки.

28 листопада 1934 р. ОВ ГУДБ НКВС СРСР визнав, що «зінання» М. Кьолера не підтверджені показаннями свідків та іншими матеріалами і ухвалив передати справу на дослідження. 25 січня 1935 р. ОВ УДБ УНКВС по Одеській обл. передав до обласної прокуратури обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну, де М. Кьолер, а також Й. Таубергер, А. Гофман, Й. Крушинський та Р. Лоран звинувачувалися за арт. 54–4 і 54–11 КК УСРР.

З квітня того ж року Одеська облпрокуратура передала до суду власний обвинувальний висновок у цій груповій справі, однак серед звинувачених прізвище М. Кьолера цього разу не фігурувало, бо його справу було виділено окремим провадженням. Невдовзі він опинився на засланні в Середній Азії.

Після звільнення, осівши у Новосибірську, він влаштувався на будівництві контролером з техніки безпеки. В умовах відносної свободи (щотижня доводилося відмічатися в місцевому відділенні міліції), о. М. Кьолер таємно, в домівках віруючих, виконував пастирські обов'язки. Вперше після 1934 р., не криючись, відправив богослужіння лише з досягненням пенсійного віку — у 1957 р., у сел. Тайнча (Красноармійськ), що в північному Казахстані.

Кілька разів відвідавши Киргизію, де мешкало близько 90 тис. німців, у тому числі понад 22 тис. римо-католиків, 14 липня 1967 р. одержав офіційний дозвіл на проживання і пастирську діяльність у м. Фрунзе (нині м. Бішкек, Киргизстан). На початку 1970-х рр. патер Кьолер залишився останнім священнослужителем колишньої Тираспольської дієцезії РКЦ. Відсвяткувавши у 1982 р. 60-літній ювілей свого священства, наступного року він помер.

36. Ладіго Ян (Іоанн) Якович народився в 1869 р. у с. Стачкуни Біржанського пов. Ковенської губ. (Литва), литовець, громадянин УСРР. У 1894 р. закінчив духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ і висвячений на священника. Духовну кар'єру розпочинав з посади помічника настоятеля кафедрального собору в Житомирі та костьолу в Києві.

У 1902 р. очолив парафію м-ка Сатанів (понад 7 тис. віруючих), що знаходилося поблизу кордону з Австро-Угорщиною, згодом поєднував ці обов'язки з посадою Проскурівського декана та законовчителя Сатанівського народного двокласного училища. Царська адміністрація, вважаючи, що кс. Ладіго «відзначається фанатизмом і ворожим ставленням до російської народності та православ'я», пильно наглядала за його пастирською і викладацькою діяльністю.

Під час польсько-радянської війни виїжджав до Польщі, звідки повернувся у свою парафію у жовтні 1920 р. У 1923 р. був заарештований органами ДПУ за підозрою в шпигунстві, проте через недоведеність звинувачення невдовзі був звільнений. У 1926 р. поставав перед радянським судом, звинувачений у порушенні законодавства про реєстрацію актів громадянського стану.

2 січня 1930 р. був заарештований співробітниками Сатанівського прикордонного загону ДПУ і притягнутий до слідства у груповій справі духовенства і віруючих РКЦ. Надзвичайною сесією Верховного суду УСРР, яка 27–30 червня 1930 р розглянула «Справу про польську контрреволюційну і

шпигунську організацію на Правобережній Україні), його було визнано винним у скоєнні злочинів за арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–10 та 54–11 КК УСРР і засуджено до 7 років позбавлення волі з поразкою у правах терміном на 5 років. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі.

26 вересня 1932 р. по обміну політичними в'язнями виїхав до Литви. До кінця 1930-х років виконував пастирські обов'язки в Паневежиській єпархії. Помер у м. Паневежис (Литва). Дата смерті не відома. Реабілітований військовою прокуратурою КВО 3 жовтня 1991 р. на підставі арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» в зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини.

37. Левінський Ян Іполитович народився 28 травня 1871 р. в м. Кам'янець-Подільський в родині ювеліра, поляк, громадянин УСРР. Середню освіту здобув у класичній гімназії. У 1888–1893 рр. навчався у духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, після закінчення якої прийняв духовний сан і був скерований у м. Луцьк Волинської губ. на посаду законовчителя. З 1902 р. понад 10 років викладав Закон Божий в середніх навчальних закладах м. Вінниця Подільської губ., здобувши великого авторитету серед місцевої католицької спільноти, особливо молоді. Мав товариську вдачу і тонке почуття гумору, був заповзятливим шанувальником кар'ярства, оповідачем анекдотів і дотепником, завдяки чому плебанія по вечорах часто перетворювалася на місце зустрічі вінницького бомонду.

В революційному 1905 р. за участь в похороні робітника, що перетворився на демонстрацію проти царату, в жандармерії на ксьондза було заведено слідчу справу. Окрім того, з доносу, надісланого членом чорносоотної організації «Союз Архангела Михаїла», жандармам стало відомо, що кс. Левінський керує діяльністю міської мережі таємних польських шкіл, які належать до товариства «Освята». Охранкою також було зібрано відомості про наявність у місті нелегальних гуртків терціарів, якими він керував. На думку начальника Київського охоронного відділення, Левінський належав до тих ксьондзів, «які прагнуть на ґрунті релігійної боротьби з православ'ям здійснити відновлення Польщі, для чого вони намагаються використати для польського повстання релігійний фанатизм поляків, переважно з народного середовища, об'єднуючи їх у згадані гуртки під девізом «За Польщу незалежну і за віру католицьку».

Подільський губернатор так само негативно оцінював діяльність священника, вважаючи, що він є «керівником польських гуртків учнів середніх навчальних закладів. На зборах цих гуртків ксьондз Левінський знайомить учнів з польською історією, звертаючи особливу увагу слухачів на події польських повстань, пояснює причини невдачі цих повстань і намагається назагал підняти національний польський дух з метою переконати в необхідності нового повстання».

Всупереч протидії світської влади, у жовтні 1913 р. кс. Левінський піднявся на вищий щабель духовної кар'єри, обійнявши посаду настоятеля велелюдної (на той час близько 6,5 тис. віруючих) і престижної Вінницької парафії РКЦ, а згодом з ініціативи єпархіальної курії очоливши Вінницький деканат. Взаємини зі світською владою знову були затьмарені у 1915 р., коли ксьондз постав перед судом за поповнення числа своїх парафіян за рахунок православних віруючих, які ним були переведені у католицизм.

У роки революції дехто з польських аристократів, зокрема власник маєтку П'ятничани граф З. Грохольський, переховував у садибі кс. Левінського свої архіви та колекції старовини. Настоятель костюлу Пресвятої Діви Марії Ангельської гостинно приймав у себе лідерів національно-визвольної боротьби двох сусідніх народів Й. Пілсудського та С. Петлюру під час їхніх спільних відвідин Вінниці. 18 травня 1920 р. кс. Левінський, попросивши у єпископа відпустку, вирушив, аби відвідати свою рідню, до Польщі. Проте внаслідок несприятливого для поляків перебігу війни повернувся він у Вінницю не через місяць, як планував, а вже після укладення польсько-радянської прелімінарної мирної угоди, 8 грудня 1920 р.

У травні 1922 р. був заарештований і нарівні зі священниками православних храмів міста притягнутий до судової відповідальності за звинуваченням у саботажі кампанії по конфіскації церковних коштовностей, що провадилася більшовиками під гаслами боротьби з голодом. Відбувшись зрештою штрафом у розмірі 300 рублів золотом, замість призначених судом 4-х місяців позбавлення волі, настоятель Вінницького костюлу потрапив під постійний і надзвичайно щільний нагляд з боку ДПУ.

Таємні агенти, що вербувалися чекістами з-посеред найближчого оточення Левінського, в тому числі його колег-ксьондзів, фіксували і доповідали ледь не про кожен крок об'єкту спостереження, однак зміст здобутої у такий спосіб інформації не дозволяв його скомпрометувати, як цього прагнула влада. В одному з донесень, датованому 28 січня 1924 р., йшлося, що «керівником громадської польської думки тут [у Вінниці]. — Н. Р.] є ксьондз Левінський. Популярність цієї людини гідна подиву. [...] Людина, безумовно, ретельно освічена і наділена властивостями єзуїта. Живе він по вул. Леніна в костюльному будинку. Надзвичайно пролазлива людина. [...] Має широкі зв'язки з польським духовенством у Києві (Скальський) і в Кам'янці. Місцеві поляки ставляться до нього з фанатизмом». Багатьох вражало те, що «кожну людину із Вінниці він знає, де мешкає, скільки душ сім'ї, як живе, як звати, особливо католиків».

Негласний нагляд за шанованим серед вінничан ксьондзом набрав вигляду тривалої і широкомасштабної операції, керівництво і координація якою здійснювалися центральним апаратом ДПУ УСРР, що постійно давав вказівки своїм підлеглим у Вінницькому окрвдділі. Чекісти неодноразово, передовсім у 1924, 1926 та 1929 р., затримували і допитували кс. Левінсько-

го, в тому числі під час його виїздів до парафій деканату. Адресовані йому листи також підлягали обов'язковій перлюстрації. Радянські спецслужби збирали інформацію як про службову діяльність, так і приватне життя кс. Левінського: розпорядок дня, звички, особливості характеру та поведінки, стосунки з колегами, домочадцями, віруючими, церковним керівництвом, православним духовенством, навіть його ставлення до української мови та україномовних римо-католиків. У 1927 р. цей найавторитетніший на Поділлі прелат відмовився поставити свій підпис під складеною чекістами «декларацією» римо-католицького духовенства, де ксьондзи викривали себе в антирадянській і шпигунській діяльності, оскільки, за його словами, «вважав зайвим приписувати для себе звинувачення в тому, чого я не робив».

18 січня 1930 р. в помешканні кс. Левінського було вчинено трус, а його самого заарештовано і звинувачено в приналежності до контрреволюційної і шпигунської групи ксьондзів, яка діяла у підпіллі. На процесі у «Справі ксьондзів», що відбувся 21–27 червня 1930 р., Я. Левінського було засуджено надзвичайною сесією Верховного суду УСРР на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 та 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на 10 років позбавлення волі. Завдяки наполегливим клопотанням рідні перед урядом Речі Посполитої його вдалося включити до переліку осіб, що підлягали поверненню до Польщі в рамках польсько-радянської угоди про обмін політичними в'язнями, в результаті чого кс. Левінський був звільнений з Ярославльського політизолятора і 18 січня 1931 р. прибув до Польщі.

Після відпочинку і лікування очолив парафію в м-ку Турійськ під Ковелем, що належала до Луцької дієцезії. У 1934 р., склавши ці повноваження, переїхав у м. Сарни на Рівненщині до свого друга кс. Я. Свідерського, який після повернення з СРСР став деканом і настоятелем тамтешньої парафії. У вересні 1939 р., коли більшість римо-католицьких священників були призвані до польського війська або мусили тікати від Червоної армії на Захід, кс. Левінський взяв на себе керівництво Сарненською парафією і деканатом. Півстолітній ювілей свого священства прелатові довелося відзначати в умовах німецької окупації. Після повернення Червоної армії в 1944 р. взявся за відбудову пошкодженого під час бомбардувань костюлу. В червні 1945 р. виїхав до Польщі, куди перебравася більшість його парафіян-етнічних поляків. Замешкавши в м. Лодзь, працював духівником при цвинтарній каплиці. Помер 27 травня 1952 р. в Лодзі, лічені години не доживши до свого 81-го дня народження.

38. Лоран Рафаїл Михайлович народився у 1872 р. на хуторі Рожковате поблизу кол. Карлсруе на Миколаївщині у багатодітній родині німецького колоніста-хлібороба, громадянин УСРР. У 1889–1897 рр. навчався в духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, після закінчення якої був висвяче-

ний на священика. Працював вікарним священиком, настоятелем парафій в німецьких колоніях Поволжя, сповідником Саратовської семінарії. У 1912 р. був призначений настоятелем костюлу в кол. Баден під Одесою.

У 1926 р., переїхавши до кол. Зульц Карл-Лібкнехтського німецького національного р-ну Миколаївської окр., очолив місцеву парафію та Миколаївський деканат РКЦ. Вперше був заарештований співробітниками ДПУ в 1927 р. за звинуваченням у побитті дітей в костюлі, проте судом, який відбувся у 1928 р., був оправданий. У 1933 р., коли від голоду померло понад 200 його парафіян, допомагав мешканцям кол. Зульц одержувати допомогу від благодійних організацій Німеччини, США та Швейцарії.

30 грудня 1934 р. відділом НКВС Карл-Лібкнехтського р-ну Одеської обл. патерів Лорану було пред'явлено звинувачення за арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР і притягнуто до слідства у груповій справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну. Того ж дня в нього було взято підписку про невийїзд із с. Зульц. 4 січня 1935 р. цей запобіжний захід було затверджено відповідною ухвалою ОВ УДБ Одеського облуправління НКВС.

25–28 квітня 1935 р. спецколегією Одеського облсуду, яка розглянула справу патерів Карл-Лібкнехтського р-ну, Р. М. Лорана було засуджено разом з іншими його колегами за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. 29 травня 1935 р. покарання було пом'якшено заміною позбавлення волі у концтаборі на 10-річний термін заслання в Казахстані.

Кс. Лоран разом зі своїм другом прелатом, колишнім професором і ректором духовної семінарії Й. Крушинським, перебуваючи на засланні, багато років поспіль працювали пастухами в с. Талгар під Алма-Атою. Патер Р. Лоран належав до нечисленних представників римо-католицького духовенства німецької національності, які пережили репресії 1930-х років та Другу світову війну. Помер він на засланні у 1948 р., похований в одній могилі з Й. Крушинським. Реабілітований Генеральною прокуратурою України 30 жовтня 1992 р.

39. Любчинський Фелікс Миколайович народився у 1886 р. в м. Старокостянтинів Волинської губ. На священика був висвячений після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ у 1909 р. Працював вікарієм у Київському костюлі св. Олександра, адміністратором парафії в с. Ялтушків Могилівського деканату, настоятелем в с. Куна під Гайсином Подільської губ. У липні 1918 р. очолив у Гайсині комітет по будівництву костюлу.

Впродовж 1920-х років неодноразово перебував під арештом за звинуваченням у контрреволюційній та шпигунській діяльності. За саботаж передачі культових коштовностей у фонд допомоги голодуючим у 1922 р. був засуджений до найвищої міри покарання, пізніше заміненій на два роки позбавлення волі. Під час нападу на плебанію, здійсненого за його відсут-

ності невідомими грабіжниками, втратив батька та ще 6 домочадців. Оскільки ксьондз не приховував, що в цьому злочині підозрює бійців ескадрону червоних козаків, які квартирували у Гайсині, то одержав від чекістів попередження. Більше того, слідство, яке провадило ДПУ, стало дотримуватися версії, що організація жорстокого вбивства своєї рідні належить самому ксьондзу.

Щоб забезпечити свого підлеглого від переслідувань і важких переживань, єпархіальне керівництво в 1923 р. перевело кс. Любчинського на інше місце служби — до Кам'янця-Подільського, на посаду настоятеля кафедрального собору, однак і тут він залишався у полі зору радянських спецслужб. 14 квітня 1927 р. його знову було заарештовано працівниками місцевого окрвідділу ДПУ УСРР. Пред'явлене звинувачення складалося із п'яти пунктів: 1) виголошення в костюлах Кам'янця та Оринина промов контрреволюційного змісту; 2) контрреволюційна агітація серед червоноармійців та парафіян; 3) керівництво підпільними польськими школами; 4) проведення нападів по померлих та розстріляних ЧК; 5) збирання коштів на організацію зустрічі польського війська. Під час трусу в помешканні ксьондза було вилучено конспекти його проповідей, переклад та експертиза яких тривали впродовж двох місяців, які він, як і ще кілька наступних, провів у Кам'янецькому бупрі.

Оскільки постаттю провінційного священика зацікавилися у столиці РСР, його, як особливо небезпечного злочинця, було переправлено до Бутирської тюрми. На знак протесту проти виснажливих допитів та необґрунтованих звинувачень у висновку слідства, що затягнулося на цілий рік, оголосив голодування. Розгляд справи кс. Любчинського завершився ухвалою колегії ОДПУ РСР від 21 серпня 1928 р. про визнання його винним у скоєнні злочинів за арт. 58–4, 58–7, 58–10 та 59–7 КК РСФРР, призначенням покарання у вигляді 10-річного терміну позбавлення волі у ВТТ і негайним скеруванням на Соловки, куди він прибув 23 вересня 1928 р.

Включений до нашого збірника лист Ф. Любчинського до Вінницького декана кс. Я. Левінського (док. № 79) відображає складний емоційний стан, в якому перебував його автор внаслідок здійсненого чекістами наміру посяти розбрат поміж римо-католицькими священнослужителями шляхом використання показів під час допитів задля їх взаємної компрометації. «Ясь», про якого йдеться у цьому листі, це — Апостольський адміністратор Кам'янецької дієцезії кс. Я. Свідерський, примусові свідчення якого в інтерпретації ДПУ викликали у Ф. Любчинського сум'яття і розчарування. Однак у його товаришів-ксьондзів, які також потрапили до Соловецького табору, склалося враження, що тягар пережитого не зруйнував тонкого інтелігентного устрою Ф. Любчинського, який, попри все, у неволі зберігав винятковий душевний спокій і, залишаючись взірцем шляхетної поведінки, відверто критикував несправедливі вчинки співкамер-

ників, за що вони напівжартома, проте доброзичливо, стали йменувати його «прокурором».

Табірна адміністрація, навпаки, давала цьому в'язню вкрай негативну характеристику, вважаючи його «ідейно переконаним і впертим ворогом всього радянського», що заслуговує на повну ізоляцію, бо залишається вірним своїм релігійним переконанням, не виявляє ознак виправлення, погано працює, свідомо і навмисно допускає порушення, не поважає табірних порядків». У 1930 р. о. Фелікс, знесилений неволею і важкою працею і втративши сподівання на виїзд до Польщі, впав у депресію. Важкий психологічний стан у серпні 1931 р. призвів до захворювання головного мозку, від чого 17 листопада 1931 р. кс. Любчинський помер у табірному шпиталі.

40. Міодушевський Йосип (Юзеф) Іванович народився у 1880 р. в с. Княжополь Кам'янецького пов. Подільської губ., поляк, громадянин УСРР. Здобувши теологічну освіту у духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, у 1904 р. став священником. До революції служив в сільських парафіях Поділля і Волині. Був, як вважали його колеги, людиною надзвичайно жвавою, легкою на підйом, з веселою, товариською вдачею, оповідачем анекдотів та бувальщин, приємним співрозмовником. Загроза репресій з боку більшовиків під час польсько-радянської війни змусила ксьондза влітку 1920 р. покинути парафію в м-ку Погребище Київської губ., яку він очолював з 1917 р., і виїхати до Польщі.

Неврегульованість польсько-радянських дипломатичних стосунків після укладення Ризької мирної угоди 1921 р. і пов'язані з цим труднощі з оформленням документів на в'їзд в УСРР стали на перешкоді прагненню кс. Міодушевського повернутися в Україну легітимним шляхом, що в липні 1921 р. спонукало його до відчайдушного вчинку — самовільного перетину державного кордону. З'явившись на радянську прикордонну заставу і, попри труднощі, одержавши дозвіл на повернення в УСРР, ксьондз знову замешкав у Погребищі і відновив пастирське служіння в місцевому костьолі, однак постійний тиск з боку влади, особливо переслідування, яких він зазнав у 1922 р. під час кампанії по вилученню церковних коштовностей, позбавили його оптимізму в поглядах на майбутнє власної праці і загалом католицизму в умовах атеїстичної держави.

Тому в 1923 р. кс. Ю. Міодушевський звернувся до польського консульства в Києві з клопотанням про повернення на історичну батьківщину. Одержавши візу і закордонний паспорт, він у 1924 р. відбув до Польщі з твердим наміром більше не повертатися в СРСР. Оскільки такий крок Міодушевський здійснив без благословення свого керівника — генерального вікарія Житомирської дієцезії Т. Скальського, який вимагав від підлеглих йому ксьондзів, лави яких після 1917 р. фатально порідили, триматися, незважаючи на несприятливі радянські реалії, своїх парафій і належним

чином виконувати пастирські обов'язки, отже, в Польщі перед цим емігрантом, як порушником церковної дисципліни, поставала невтішна перспектива втрати статусу парафіального священника. Готуючись до вступу в Ченстоховський монастир ордену паулінів, о. Юзеф відвідав своїх батьків, які мешкали в м-ку Хотин, що тоді належало Румунії, багатьох своїх колега-ксьондзів, що раніше від нього покинули Україну, побував у Варшаві на аудієнції в єп. І. Дубовського та інших ієрархів РКЦ, і після важких роздумів таки відступив від своїх попередніх намірів, зважившись продовжити пастирську діяльність в УСРР.

Отже, у жовтні 1924 р. він повернувся з Польщі в Україну і став надавати духовні послуги римо-католикам кількох парафій Старокостянтинівського деканату, а в 1927 р. зайняв посаду заступника настоятеля Проскурівського костьолу. Впродовж 1924–1929 рр. неодноразово відвідував консульство Речі Посполитої у Києві, звертаючись за допомогою в підтриманні зв'язків ксьондзів з радянської України з їхніми родичами, колегами та ієрархами за кордоном, а також інформуючи польських дипломатів про становище РКЦ в УСРР, через що в середовищі ксьондзів Поділля зарекомендував себе «яскраво вираженим патріотом» і вважався «постійним політичним кур'єром в Київське консульство».

15 січня 1930 р. був заарештований працівниками Проскурівського окр. відділу ДПУ, звинувачений у скоєнні злочинів, передбачених арт. 54–10 КК УСРР, і 31 січня того ж року під конвоем скерований до Харкова в розпорядження КРВ ДПУ УСРР. 21–27 червня 1930 р. кс. Міодушевського було засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Котласі, Ярославському політизоляторі, а з травня 1933 р. — на Соловках. 25 листопада 1937 р. трійкою УНКВС Ленінградської обл. його було засуджено до найвищої міри покарання, 8 грудня того ж року вирок було виконано. Реабілітовано кс. Ю. Міодушевського військовою прокуратурою КВО 19 вересня 1991 р. «у зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини».

41. Мокельки Емануїл Іванович народився 22 грудня 1896 р. в кол. Мюнхен під Одесою, німець, громадянин УСРР. Навчався у духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові та Одесі, закінчивши яку, у 1921 р. був висвячений єп. А. Церром на священника. Служив у парафіях Раштадт Миколаївського та Костгайм Катеринославського деканатів. З 1928 р. працював настоятелем костьолу кол. Грюнталь під Маріуполем.

Заарештований 27 березня 1929 р. і 20 вересня 1929 р. засуджений за арт. 54–10, ч. 2 КК УСРР до 7 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у

Якутську та Магадані. Вийшовши на волю 24 травня 1934 р., мешкав в с. Дмитрівка на Донеччині та м. Смоленську. Заарештований 20 серпня 1937 р. і 27 вересня того ж року був засуджений до найвищої міри покарання. Страчений у Смоленській тюрмі 5 жовтня 1937 р.

42. Нановський Казимир Ксаверійович народився у 1872 р. в м-ку Дунайвіці Ушицького пов. Подільської губ., поляк. У 1898 р. після закінчення Житомирської римо-католицької духовної семінарії був висвячений на ксьондза і одержав призначення на посаду вікарія костюлу в с. Остропіль Новоград-Волинського пов. Волинської губ. З репутацією особи, що, на думку царських чиновників, не заплямувала себе ні в моральному, ні в політичному відношенні, в липні 1902 р. без особливих перешкод одержав згоду Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора на заміщення посади настоятеля костюлу в м. Рівне. Реноме лояльного до чинної влади священника зберігалось за Нановським ще кілька наступних років. Без ускладнень у 1906 р. йому було довірено викладання Закону Божого у Здолбунівському, а в 1908 р. — ще й у Рівненському двокласному міському залізничному училищі.

Так само успішно складалася духовна кар'єра кс. Нановського: у 1910 р. Луцько-Житомирський єпископ за погодженням зі світськими властями призначив його Рівненським деканом. Однак вже у 1911 р. в результаті таємного стеження жандармерія дійшла висновку, що цей ксьондз прихованими методами пропагує католицизм та полонофільство і вороже ставиться до чинної влади. Щоб позбавитися від надмірної уваги охоронців російського самодержавства, К. Нановському в 1916 р. довелося забути про кар'єру і з повітового міста перебраться до віддаленого подільського с. Сказинці, де його застала революція 1917 р. і громадянська війна.

Під час відступу польських військ і масової втечі римо-католицького духовенства влітку 1920 р. теж мав намір виїхати до Польщі, однак залишився, переховуючись від червоноармійців у селах на Проскурівщині. З настанням миру одночасно обслуговував кілька костюлів Проскурівського деканату, зокрема, в с. Чорний Острів, Завалійки та Миколаїв. Мешкаючи неподалік від радянсько-польського кордону, неодноразово таємними стежками за сприяння місцевих контрабандистів долав його сам і допомагав в перетині іншим ксьондзам, які вирушали до Польщі, щоб залагодити церковні справи, побачитися з ріднею, а то й придбати найнеобхідніші речі.

Притягнувши за це кс. Нановського до відповідальності, у березні 1925 р. чекісти змусили його до публічного каяття перед радянською владою за антирадянську та шпигунську діяльність, яку він нібито здійснював за вказівкою польського єпископату, що, проте, не захистило його від подальших переслідувань. Потрапляючи за ґрати у листопаді 1925 р. та

травні 1927 р., щоразу після кількамісячного ув'язнення опинявся на волі ціною приниження і підписання чергових відкритих листів і декларацій антипольського і антикатолицького спрямування. Під тиском ДПУ ксьондз змушений був з амвону закликати своїх парафіян до покори комуністичному режимові, вступу в колгоспи і сплати непосильних податків.

Не витримавши переслідувань, у 1929 р. він покинув с. Тарноруду під Волочиськом, де останніми роками очолював численну католицьку громаду, і таємно перейшов на польський берег прикордонної ріки Збруч. До своєї кончини, що сталася 6 лютого 1936 р. у м-ку Кременець, кс. Нановський виконував пастирські обов'язки в парафіях Луцької дієцезії — у Рівному, Здолбунові, Шумську та Почаєві.

43. Наскренький Казимир Едуардович народився 11 червня 1878 р. в м. Житомир Волинської губ. у родині лікаря. Закінчивши Житомирську чоловічу гімназію, навчався на медичному факультеті Київського університету св. Володимира. У 1897 р. вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії, яку достроково закінчив у 1900 р. і за особливі успіхи у навчанні був направлений до Санкт-Петербурзької римо-католицької духовної академії, яку залишив у грудні 1901 р. через погіршення стану здоров'я.

Висвячений на священника у 1902 р. Працював душпастирем і законвчителем в Ушомірі біля Овруча, Куневі Заславського деканату, Житомирі та Ободівці на Поділлі. У 1912 р. був призначений вікарієм у Київ. Написав кілька богословських і літургічних книг. В 20-х роках налагодив роботу нелегальної духовної семінарії, в якій було підготовлено кількох майбутніх ксьондзів.

Після того, як ДПУ у червні 1926 р. арештувало настоятеля Київського костюлу св. Олександра і рівночасно Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ кс. Т. Скальського, кс. Наскренький прийняв його обов'язки, які виконував до свого арешту 24 липня 1929 р. Співробітниками КРВ Київського відділу ДПУ УСРР 30 липня 1929 р. йому було пред'явлено обвинувачення в «контрреволюційній діяльності в інтересах чужоземних держав».

27–30 червня 1930 р. кс. Наскренького було засуджено у «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі.

15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і ПРіччю Посполитою. Помер 4 травня 1950 р.

44. Недзельський Антоній народився у 1895 р., поляк. У 1914 р. вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії, закінчивши яку у 1919 р., був висвячений на священника. На початку 1920 р., займаючи посаду вікарія Проскурівського костюлу, став одним з організаторів і учасників урочистостей з нагоди вступу польського війська до цього міста. Невдовзі йому було довірено престижну посаду помічника настоятеля кафедрального костюлу в Кам'янці-Подільському. Залишаючи це місто перед наступом Червоної армії, єп. Маньковський наділив кс. Недзельського багатьма з своїх повноважень, проте вже наступного дня, 7 липня 1920 р. перед загрозою можливої розправи з боку ЧК, молодому ксьондзу теж довелося евакуюватися до Польщі.

Після закінчення бойових дій на польсько-радянському фронті кс. Недзельський наважився повернутися до зайнятого більшовиками Кам'янця, щоб відновити діяльність релігійної громади при кафедральному костюлі. Наполегливість ксьондза при відстоюванні конфіскованих будівель, що належали РКЦ, захисті ним прав віруючих, відновлення з його ініціативи роботи польської школи, де він провадив релігійне навчання, завдяки чому швидко здобув авторитет серед парафіян, привернули до нього пильну і недоброзичливу увагу з боку місцевих комуністичних зверхників.

19 квітня 1922 р. комісія по вилученню церковних коштовностей відхилила пропозицію релігійної громади католицького собору взамін сакральних речей зібрати на користь голодуючих продукти, гроші чи інші цінності. За допомогою червоних кіннотників, які нагайками і застосовуючи вогнепальну зброю, розігнали натовп віруючих, що зібрався на захист святині, у храмі було влаштовано ретельний обшук із зриванням підлоги, поваленням стін і печей, в результаті чого було забрано навіть рушники, килимки і фіранки. Того ж дня чекісти здійснили в Кам'янці масові арешти католиків і в першу чергу за ґрати було кинуте кс. Недзельського.

2 вересня 1922 р. за приховування костюльних коштовностей губревтрибунал виніс йому та ще трьом його колегам — В. Двожецькому, Р. Шишку і В. Шиманському смертний вирок, що невдовзі завдяки втручання польських дипломатів був замінений на 5-річний термін позбавлення волі. Відбуваючи покарання у Вінницькій в'язниці, кс. Недзельський в листопаді 1922 р. захворів на плямистий тиф і, не дочекавшись амністії, помер у 27-річному віці.

45. Окс Алоїзій Йосипович народився у 1871 р. в кол. Марієнталь Херсонської губ. у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. Висвячений на священника після закінчення римо-католицької духовної семінарії у Саратові в 1894 р. Служив в костюлах німецьких колоній Поволжя. 3 травня 1930 р. заарештований у Саратові і притягнутий до відповідальності у груповій справі римо-католицького духовенства північної части-

ни Тираспольської єпархії за звинуваченням у веденні спрямованої проти радянської влади контрреволюційної агітації. 6 червня 1931 р. засуджений до 3-х років ув'язнення у ВТТ із заміною на 3 роки заслання.

Відбувши покарання у м. Сольвичегодськ Північного краю, 16 листопада 1933 р. вирушив до с. Марієнфельд біля Саратова, де мешкав у 1901–1922 рр. Не діставши дозволу на поселення, у грудні 1933 р. прибув на Одещину в с. Марієнталь, де мешкали його родичі. Був призначений прелатом Й. Крушинським настоятелем парафії у м. Риково (нині Єнакієво), однак через припинення існування римо-католицької громади у цьому місті повернувся в Марієнталь. Спроба влаштуватися на парафію с. Мангейм Зельцького р-ну на Одещині теж виявилася невдалою, оскільки там йому не надали прописки. Засоби для прожитку добував, займаючись вирощуванням овочів.

Після арешту і смерті в Одеській тюрмі марієнтальського настоятеля Й. Нольда патер Окс почав провадити для односельчан богослужіння і релігійні обряди. 16 травня 1935 р. Спартаківським райвідділом Одеського обласного управління НКВС УСРР було розпочато попереднє слідство у справі А. Окса. Йому ставилося у вину те, що він, «мешкаючи в с. Марієнталь без певних занять, підтримував тісний зв'язок із зарубіжними фашистськими організаціями», від яких «одержував систематично матеріальну допомогу, крім того, без дозволу райадміністрації також здійснював релігійні церемонії в місцевій церкві».

Слідство, на час якого патер Окс дав підписку про невийзд із с. Марієнталь, тривало до 15 березня 1936 р. Провина священника, за твердженням співробітників НКВС, полягала, окрім вищенаведених звинувачень, в тому, що він «відвідував окремих колгоспників вдома, вів розкладницьку роботу, скеровану на зрив гос[подарських] політ кампаній на селі, в результаті чого зірвав роботу по ремонту збиральних машин по майстернях в день пасхи, поширював чутки по селу про те, що молодь, яка буде займатися в КСМ, буде знеславлена, в результаті чого молодь, що була намічена до рядів КСМ, відмовилася від вступу в КСМ. Намагався розкласти агротехніка колгоспу Зауера, мовлячи йому, що буде голод, що він нічого не одержить, а від Радвлади нічого чекати, критикував і висміював радянську техніку, стосовно непродуктивності робіт з радянськими комбайнерами, щоб зірвати наступну збиральну кампанію».

23 травня 1936 р. спецколегія Одеського облсуду, розглянувши справу А. Окса, відхилила інкриміноване слідством звинувачення за арт. 54–4, з'ясувавши, що він «одержував грошову допомогу не від буржуазних комітетів чужоземних держав, а з Міжнародного Червоного Хреста. Також провокаційних листів на адресу буржуазних комітетів не складав і не направляв». Водночас суд підтвердив доведеність скоєння А. Оксом злочину за арт. 111 КК УСРР (здійснення релігійних обрядів без дозволу влади) та

за арт. 54–10 КК УСРР (ведення контрреволюційної агітації).

Вирок було пом'якшено, «зважаючи на старечий вік обвинуваченого Окса (65 років) та його хворобливий стан», і призначено, як для тодішніх часів, порівняно лагідне покарання — висилку за межі України — до Казахстану, із заборонаю проживання в інших місцевостях Радянського Союзу терміном на 6 років з поразкою прав терміном на 5 років. Відбував покарання в Казахстані, пізніше — у Новосибірській обл., де був у 1937 р. заарештований. Подальша доля не відома. Реабілітовано А. Окса прокуратурою Одеської обл. 22 січня 1993 р.

46. Перкович Євген Петрович народився 6 жовтня 1875 р. у м. Києві в польській дворянській родині, громадянин УСРР. Дитинство його минуло в с. Кашперівка Таращанського пов. Київської губ., де батько працював у конторі цукрового заводу. Навчався у Білоцерківській гімназії. Витримавши у 1896 р. на медичному факультеті Київського університету св. Володимира іспит на звання аптекарського помічника, працював у фармацевтичних установах Катеринослава, Одеси, Єлисаветграда та ін. міст України.

Досягнувши 26 років, подав до курії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ заяву з проханням зарахувати його до числа вихованців духовної семінарії. Царська адміністрація санкціонувала вступ Є. Перковича до цього закладу, оскільки прохач «у моральному і політичному відношенні ні в чому недозволеному не помічений», і восени 1902 р. він розпочав навчання. Після закінчення семінарії, у 1907 р. Є. Перковича було висвячено на ксьондза. До революції працював в костьолах Білої Церкви, Умані, Бердичева та кількох сіл Волині.

Під час радянсько-польської війни залишався на своїй парафії в с. Терешки Старокостянтинівського пов. Волинської губ. Вперше був заарештований ЧК у 1921 р. і відпущений на волю тільки після того, як адресував до Старокостянтинівського райкому КП(б)У заяву про своє зречення від духовного сану. Цей документ, проте, оприлюднений не був, а кс. Перкович у жовтні 1922 р. одержав призначення на посаду вікарія Проскурівського костюла.

3 січня 1927 р. він поставив підпис під відкритим листом про своє зречення від духовного сану і релігії, що через два дні був опублікований в газеті Кам'янець-Подільського і Проскурівського окружкомів КП(б)У «Червоний кордон», а по тому з'явився в польськомовній комуністичній пресі, що видавалася в УСРР. На теренах радянської України це був перший і, як виявилось надалі, єдиний акт відступництва, здійснений представником римо-католицького духовенства.

Впродовж 1927–1929 рр. ксьондз-розстрига під опікою ДПУ УСРР та Польбюро ЦК КП(б)У роз'їжджав по містах і селах з лекціями, спрямованими проти католицизму, та публікував статті і брошури на відповідну

тематику. Слухняно виконуючи роль активного борця з релігією та Ватиканом, він водночас наполегливо оббивав пороги різних владних інстанцій, добиваючись зняття з нього статусу служителя релігійного культу і повернення виборчих прав, що було неодмінною умовою для нормального працевлаштування будь-якого радянського громадянина.

Клопотання до тих пір залишалися марними, поки не знайшли підтримки з боку ДПУ УСРР, за наполяганням якого 17 червня 1929 р. ВУЦВК на закритому засіданні виніс ухвалу про надання Є. Перковичу виборчих прав. Попри це, право на працевлаштування в державній установі колишній ксьондз одержав тільки після завершення 5-річного терміну від оприлюднення акту зречення від духовного сану.

У 1931 р. його було призначено завідуючим аптекою в с. Мирівка Кагарлицького р-ну Київської обл. 30 липня 1933 р. в його помешканні з'явилися співробітники Кагарлицького райвідділу та Київського облвідділу ДПУ УСРР. І хоча в результаті обшуку було виявлено тільки «листи, написані польською мовою, чотири загальні зошити, частково списані польською мовою, і вирізки з газет, що стосуються зречення гр-на Перковича від сану ксьондза», його було заарештовано і 1 серпня 1933 р. звинувачено у приналежності до контрреволюційної організації.

Через 3 місяці перебування у в'язниці Є. Перкович погодився із пред'явленими йому звинуваченнями, 11 листопада 1933 р. звернувшись до колегії ДПУ УСРР із заявою такого змісту: «Вирішивши остаточно і раз назавжди порвати з моїм контрреволюційним минулим, я визнаю себе винним у приналежності до контрреволюційної польської організації ПОВ і обіцяю висвітлити як мою власну підпільну контрреволюційну діяльність, так і діяльність таку ж інших осіб, наскільки вона мені відома чи буде відома, незважаючи на будь-які обставини спорідненості, дружби і т. п., маючи на увазі лише користь Радвладі СРСР і тим заслужити її довіру».

16 січня 1934 р. слідство, яке провадилося Київським облвідділом ДПУ УСРР, подало обвинувальний висновок у справі Є. Перковича, де зазначалося, що він, «відмовившись у 1927 р. від сану, фактично залишився тим самим неов'яком-польським патріотом, оскільки приводом до відмови від сану був його страх бути репресованим Радвладою». Водночас міра покарання, яку слідчі, у невластивій для ДПУ добросердній манері, пропонували застосувати щодо Перковича, зважаючи на його похилий вік, — 5 років висилки за межі УСРР, — своєю м'якістю аж ніяк не відповідала арт. 54–2 та 54–11 КК УСРР, згідно з якими було кваліфіковано його вину і які передбачали винятково суворе покарання.

Проте органи прокуратури в цьому випадку виявилися ще поблажливішими. Назагал підтримавши обвинувачення, прокурор облвідділу ДПУ, перебираючи на себе функції адвоката, зазначив, що «активної контрреволюційної роботи за останній час з боку Перковича слідство не виявило»,

окрім того, «йому вже 59 років, свою провину він усвідомив». Трирічний термін покарання прокуратура вважала для Перковича достатнім, щоправда, остаточно не визначившись, в якому вигляді — ув'язнення в концтаборі чи висилки до Західного Сибіру. Розглядалася навіть можливість умовної покути.

Зрештою, судова трійка при колегії ДПУ УСРР 26 лютого 1934 р. ухвалила вислати Є. Перковича на 3 роки до Казахстану, і невдовзі він відбув до м. Уральська. Після закінчення терміну висилки колишній ксьондз завідував аптекою в селищі Шемурша Чуваської АРСР, де 4 жовтня 1937 р. його знову було заарештовано і звинувачено в приналежності до ПОВ. У квітні 1938 р. він підписав зізнання в тому, що належав до польського контрреволюційного підпілля, яке нібито діяло в Україні. 22 вересня 1938 р. трійкою при НКВС Чуваської АРСР йому було винесено смертний вирок. Того ж дня його було страчено.

Реабілітовано Є. Перковича Прокуратурою УРСР 7 червня 1989 р. на підставі арт. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30-х–40-х і початку 50-х років».

47. Пфлуг Фердинанд Йосипович народився 16 лютого 1894 р. в с. Потьомкіно біля м-ка Високопілля на Херсонщині у родині багатодітного німецького колоніста-хлібороба, громадянин УСРР. У 1908 р. закінчив школу в рідному селі. Теологічну освіту здобув у духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові, після закінчення якої у 1915 р. вступив до Санкт-Петербурзької імператорської римо-католицької духовної академії. У 1917 р. був висвячений на священника. Внаслідок ліквідації більшовиками духовної академії у 1918 р., після 3-го курсу навчання змушений був повернутися до батьків у с. Потьомкіно.

Одержавши восени 1918 р. від церковного керівництва призначення на посаду помічника настоятеля костьолу Успіння Пресвятої Богородиці в м. Одеса (близько 15 тис. парафіян), приступив до виконання покладених на нього обов'язків. Пізніше, працюючи з 1922 р. настоятелем цієї парафії, потрапив під постійний нагляд і тиск з боку ДПУ. В 1924 р. у судовому порядку був оштрафований за порушення радянського законодавства про працю.

У червні 1927 р. заарештований співробітниками Одеського окрвдділу ДПУ УСРР і впродовж 3 місяців перебував у в'язниці за звинуваченням у шпигунстві на користь Німеччини, приводом для чого слугувало спілкування ксьондза з працівниками німецького консульства в Одесі.

Після звільнення з тюрми у вересні того ж року одержав від прелата Й. Крушинського призначення на посаду настоятеля римо-католицької парафії у м. Єнакієво (Риково) Артемівської окр. У грудні 1927 р. був зму-

шений звернутися до Генерального консульства Німеччини у Харкові з проханням допомогти парафіянам відстояти костьол, намічений владою до закриття. Завдяки своєчасному і наполегливому втручання цього дипломатичного представництва Єнакіївський костьол залишився тоді у розпорядженні релігійної громади.

15 жовтня 1933 р. був заарештований працівниками Риковського райвідділу ДПУ УСРР Донецької обл. і звинувачений у провадженні розвідувальної діяльності на користь Німеччини. Ухвалою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 26 лютого 1934 р. його згідно з арт. 54–6 та 54–11 КК УСРР на 10 років було ув'язнено у ВТТ. Покарання відбував на Колімі, де й помер 22 серпня 1943 р.

48. Свідерський Ян Євстафійович народився 27 грудня 1888 р. в с. Вільшанка Ольгопільського пов. Подільської губ., поляк, громадянин УСРР. Одержавши гімназійну освіту, вступив на медичний факультет Новоросійського університету в м. Одеса, проте через півроку перейшов до Луцько-Житомирської римо-католицької духовної семінарії, яку з особливими успіхами достроково закінчив у 1910 р. і був скерований до Санкт-Петербурга для навчання у духовній академії РКЦ. Внаслідок погіршення стану здоров'я у 1912 р. залишив цей навчальний заклад і повернувся в Україну, де був висвячений на ксьондза і призначений вікарієм Луцького кафедрального собору. З 1913 р. працював настоятелем костьолу і законовчителем в м-ку Жмеринка поблизу Вінниці. У 1915 р. був переведений до Проскурова на посаду законовчителя комерційного і реального училищ.

Після революції 1917 р. брав активну участь у розвитку мережі закладів товариства «Маєж Школьна», що діяло під егідою Костьолу і займалося освітою і патріотичним вихованням молодого покоління поляків. Належав до засновників польської гімназії у Проскурові, де обійняв посаду законовчителя. На початку 1920 р. був одним з організаторів і учасників урочистостей з нагоди вступу польського війська до Проскурова. У травні 1920 р. став канцлером курії Кам'янецької дієцезії і під час відступу поляків, займаючись евакуацією майна єп. П. Маньковського, виїхав до Львова. Повернувшись до Кам'янця-Подільського восени 1920 р., обійняв посаду настоятеля костьолу в с. Зіньківці, окрім цього поділяючи разом з ксьондзами Р. Шишком та В. Шиманським обов'язки генерального вікарія дієцезії.

З червня 1921 р. за розпорядженням єпископа, який опинився за межами УСРР, став одноосібно управляти Кам'янецькою дієцезією, водночас очолюючи парафію в с. Вінківці, а з 1927 р. — у м-ку Бар на Вінничині. Керівництво дієцезією, що нараховувала сотні тисяч віруючих, в цей складний момент було покладено на ще зовсім молодого ксьондза (тоді він ще не досяг віку Христа) не лише тому, що належав до кола довірених осіб єп. Маньковського. Важливу роль відіграли особисті якості Свідерсь-

кого, який, через свою молодість хоч і не встиг завоювати достатнього авторитету серед подільського духовенства, проте, на думку єпископату, був здатний зберегти єпархію навіть під тиском атеїстичної більшовицької держави. Його колеги вважали, що генеральний вікарій «людина розумна, вихована, енергійна, яка вміє прихилити до себе людей. Завдяки цій останній рисі свого характеру Свідерський не має заздрісників, навпаки, всі доброзичливі для нього. Він уміє вплинути на людей, привернути їх до себе і до своїх задумів. Заради своєї ідеї він не жалів своєї праці, готовий ризикувати своєю свободою».

Щоб вирішити нагальні питання управління єпархією, що поставали в умовах радянської дійсності, і порадитися з єпископом, який мешкав у м-ку Бучач на Тернопіллі, кс. Свідерський тричі нелегально долав державний кордон — у серпні та грудні 1921 р. і серпні 1922 р. Третя подорож при поверненні завершилася затриманням ксьондза радянськими прикордонниками і кількомісячним його перебуванням у Кам'янецькій та Вінницькій в'язницях із загрозою суду і винесення суворого вироку, однак завдяки втручання польських дипломатів його було звільнено і він одержав можливість повернутися до пастирської діяльності в своїй парафії. Тим часом за клопотанням єп. Маньковського перед Святійшим Престолом кс. Свідерському було присвоєно почесний титул папського шамбеляна.

У 1923 р. генеральному вікарію Кам'янецької дієцезії, перед яким знову постали проблеми, для вирішення яких йому бракувало повноважень, зокрема, стосовно реєстрації релігійних громад, як того вимагало радянське законодавство, довелося вирушати в подорож до Москви, аби порадитися з представником Ватикану — головою папської місії по наданню допомоги голодуючим у Росії о. Е. Волшем.

Надалі вихід із складних ситуацій він намагався знайти, листуючись з єп. Маньковським за посередництвом польських дипломатів, які були акредитовані в УСРР. Проте найпершим і найближчим радником Свідерського був його старший товариш — вінницький настоятель і декан о. Левінський. Разом вони, зокрема, намагалися вирішити проблему кадрів духовенства. Однак намагання прелатів в 1924–1926 рр. налагодити підготовку майбутніх ксьондзів для задоволення потреб єпархії не мали успіху, бо радянська адміністрація не дозволила відкрити семінарію, а підпільне навчання гальмувалося через відсутність приміщень для занять і поселення семінаристів, брак коштів на їх утримання, страх священників, які бралися за викладання, перед можливими репресіями за нелегальну діяльність.

Після реорганізації структури РКЦ в СРСР, здійсненої Папою Пієм XI в 1925–1926 рр., кс. Свідерський здобув більші повноваження, ставши Апостольським адміністратором Кам'янецької дієцезії. Дізнавшись про це призначення від свого колеги з Києва Т. Скальського, о. Ян прибув з

Бара до Кам'янця-Подільського, де одержав з рук кс. Ф. Любчинського єпископську митру, що зберігалася в кафедральному костьолі, богослужбові книги і подарунок від єпархіального духовенства — золотий перстень з аметистом. Срібний з позолотою хрест, також з аметистом, новопризначений єрарх замовив у місцевого ювеліра сам. Незабаром на допитах в ДПУ йому довелося давати детальні пояснення і про своє просування по щаблях костьольної єрархії, і про походження фіолетового вбрання та інших коштовних ознак свого єпископського статусу.

Заради збереження єпархії і підлеглого йому духовенства кс. Свідерському не раз доводилося шукати компромісу з атеїстичною владою. У 1927 р., щоб визволити з в'язниці кількох ксьондзів, він поставив свій підпис під випродукованою чекістами так званою декларацією духовенства Поділля з нагоди 10-річчя радянської влади. Однак ні постійні поступки керівника дієцезії, ні публічні заяви про лояльність не відвернули масових репресій, застосованих більшовицьким режимом щодо римо-католицького духовенства України в 1929–1930 рр.

18 січня 1930 р. в його домі було влаштовано обшук і пред'явлено ордер на арешт. 21–27 червня 1930 р. кс. Свідерського було засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі.

15 вересня 1932 р. разом із групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і II Річчю Посполитою. Пастирське служіння продовжив у Луцькій єпархії РКЦ настоятелем костьолу в Дубно, Кременці, а з 1934 р. — пробощем і деканом у Сарнах, де замешкав разом зі своїм наставником і старшим товаришем кс. Я. Левінським. У вересні 1939 р. о. Свідерський змушений був утікати від Червоної армії за Буг. Під час гітлерівської окупації Польщі мешкав у Варшаві, з 1944 р. працював у Влоцлавській єпархії. Помер 18 жовтня 1959 р. Реабілітований 19 вересня 1991 р. військовою прокуратурою КВО «в зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини».

49. Скальський Антоній Йосипович народився у 1878 р. в с. Савчине поблизу Тульчина, що на Поділлі, поляк, громадянин УСРР. Двоюрідний брат Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ Т. Скальського. Закінчивши Житомирську римо-католицьку духовну семінарію, був висвячений на ксьондза і в грудні 1901 р. одержав від влади дозвіл на виконання обов'язків помічника настоятеля Вінницької парафії. У 1902 р. був призначений на посаду вікарного священника Житомирського кафедр-

рального собору св. Софії, з 1904 р. працював у католицьких парафіях Поділля.

Революційні події 1917 р. застали його на посаді адміністратора костюлу м-ка Кодима під Балтою. У 1929 р. його було призначено настоятелем в с. Браїлів на Вінничині, де численна католицька громада внаслідок арешту його попередника залишилася без духовної опіки. Кс. А. Скальський мав дуже спокійну, флегматичну вдачу. Колеги-ксьондзи вважали його справжнім польським патріотом, який негативно налаштований до радянської влади, однак, будучи людиною малоенергійною і пасивною, він ні словом, ні ділом такого свого ставлення не проявив.

Попри це 25 січня 1930 р. його також було заарештовано і 21–27 червня того ж року засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Котлаському таборі, згодом — у Ярославському політизоляторі. 15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів А. Скальський потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і Північною Польщею. Помер у Польщі 13 листопада 1953 р. Реабілітований військовою прокуратурою КВО 19 вересня 1991 р.

50. Скальський Теофіл-Олександр Готфрідович народився 1 березня 1877 р. в с. Кириївка Ольгопільського пов. Подільської губ. в зuboжilій польській шляхетській родині, глава якої служив рахівником в поміщицькому маєтку. Закінчивши класичну гімназію в Немирові, у 1894 р. став вихованцем Житомирської римо-католицької духовної семінарії, звідки у 1898 р. був скерований в Санкт-Петербург до духовної академії РКЦ. У 1900 р. був висвячений на ксьондза, а через два роки здобув диплом магістра теології.

У серпні 1902 р. кс. Т. Скальський, не зустрівши заперечень з боку Волинського губернатора, який, посилаючись на зібрані жандармами відомості, дійшов висновку, що цей молодий богослов «в моральному і політичному відношенні благонадійний», був призначений на посаду викладача римо-католицької духовної семінарії в Житомирі. Наступний шабель кар'єрної драбини був подоланий у 1909 р., коли призначення Т. Скальського на посаду засідателя Луцько-Житомирської єпархіальної консисторії також відбулося за згоди світської адміністрації.

Підозра щодо нелояльності кс. Т. Скальського до імперського устрою вперше виникла у січні 1913 р., коли від жандармів надійшла добута таємними методами інформація, що він під час різдвяних свят перед членами жіночого добродійного товариства завів мову «про політичне

значення для поляків католицької віри, міцно тримаючись якої, поляки оберігають себе від русифікації і служать цим заповітній ідеї відновлення *ойчизни*».

У травні-червні 1913 р. високі царські чиновники були вже переконані, що «головною метою призначення Скальського настоятелем Київського костюлу є пропагування польських ідей за допомогою газети «Київський дзєннїк» [*«Dziennik Kijowski»*. — *Н. П.*], і стурбовано сигналізували генерал-губернаторові, що цей священник «за своїми політичними поглядами належить до числа націоналістів-поляків крайнього табору, проте, будучи спритною і потайливою людиною, намагається вести справи свої тонко, ось чому офіційних даних, що були б підкріплені певними свідченнями про шкідливий його напрям, у Волинського губернатора немає, окрім згадки в одній із записок начальника Волинського губернського жандармського управління про приналежність його до національно-католицької партії, яка переслідує шовіністичні цілі».

Жалкуючи, що не володіє конкретними фактами, Волинський губернатор у жовтні 1913 р. відкинув будь-які сумніви в тому, що Т. Скальський провадить антиурядову діяльність. Подальше перебування цього священника в Житомирі, до того ж на посаді викладача семінарії, на думку урядовця, «з точки зору державних інтересів виглядає вкрай небажаним». Губернатор, апелюючи до начальника Південно-Західного краю, тобто Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора, повідомляв, що, «будучи інспектором римо-католицької духовної семінарії і викладачем законодавства, названий ксьондз критикує перед вихованцями російські закони, прагнучи вселити слухачам ворожі почуття до російських порядків. Поза сумнівами також, що Скальський є душею всіх таємних польських організацій, які існують у Житомирі і діють настільки конспіративно, що зусилля місцевої влади виявити такі до цього часу не увінчалися успіхом».

Під час Першої світової війни настоятель Київського костюлу св. Олександра провадив серед киян та біженців з Польщі не тільки пастирську, але й просвітницько-патріотичну і добродійну діяльність. Революційні події 1917 р. він зустрів у Києві, тут безвиїзно пережив лихоліття громадянської війни. В 1919 р. ледь не поплатився життям, потрапивши до в'язниці ЧК, але завдяки клопотанням парафіян йому вдалося врятуватися і вийти на волю.

З приходом до Києва у травні 1920 р. поляків, передбачаючи повернення більшовиків, поведився надзвичайно обережно, публічно не виказуючи симпатій до своєї історичної батьківщини та її війська. Попри це був запідозрений в нелояльності до радянської влади і в наступні роки постійно перебував під щільним наглядом чекістів, що ускладнювало виконання покладених на нього єп. Дубовським обов'язків генерального вікарія тієї частини Луцько-Житомирської дієцезії, яка з 1920 р. була зайня-

та Червоною армією.

У травні 1922 р. він був заарештований за приховування коштовностей костюлу від конфіскації в рамках кампанії боротьби з голодом і тільки після сплати штрафу, призначеного судом, зміг вийти на волю. 31 березня 1926 р. з рук папського посланця єп. М. д'Ербіньї кс. Т. Скальський одержав повноваження Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ. З цих пір почалися щоденні виклики до Київського окрвідділу ДПУ і багатогодинні допити слідчими КРВ. Зрештою 9 червня 1926 р. після чергової бесіди з чекістами ксьондза було запроторено за ґрати і йому вже більше ніколи не судилося повернутися до своєї київської домівки та костюлу св. Олександра. 1 жовтня того ж року під конвоєм як особливо небезпечного злочинця йому було спроваджено до столиці СРСР, до цитаделі ЧК на Луб'янці.

28 січня 1928 р. у Москві було влаштовано суд над київським ксьондзом, який мав стати гучним процесом, демонстрацією радянського правосуддя над «шпигуном у рясі», однак через погіршення стосунків СРСР з Польщею, дипломати якої стали на захист авторитетного священика, відбувся в закритому режимі у дуже вузькому колі учасників. Із Т. Скальського було знято обвинувачення у шпигунстві, проте за інкриміновану йому антирадянську діяльність Військова колегія Верховного суду СРСР ухвалила суворий вердикт — 10 років позбавлення волі у ВТТ. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі та Бутирській в'язниці.

Клопотання уряду Речі Посполитої про обмін Т. Скальського на засуджених у Польщі комуністів радянською стороною неодноразово відхилялося і було зрештою задоволене 15 вересня 1932 р. Прибувши на історичну батьківщину, прелат продовжив пастирське служіння в Луцькому кафедральному соборі. У вересні 1939 р. йому довелося втікати від Червоної армії у зону, що була окупована німцями. Війну Т. Скальський пережив у м. Нови Тарг та с. Мшана Дольна, що під Краковом. У цей складний період він написав спогади про своє життя за царату та правління більшовиків. Помер кс. Т. Скальський 12 квітня 1958 р.

51. Таубергер Іван (Йоганн) Лаврентійович народився 29 грудня 1890 р. в с. Клостендорф біля м-ка Берислав Херсонської губ. у багатодітній селянській родині, німець, громадянин УСРР. Теологічну освіту здобув у духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові та в Санкт-Петербурзькій імператорській римо-католицькій духовній академії. На священика висвячений у 1915 р.

Прибувши у травні 1918 р. із Петрограда в рідне село, з вересня того ж року працював особистим секретарем єп. Кесслера і викладачем догматики в духовній семінарії, що перемістилася із Саратова до Одеси. У 1919 р. викладав латинь в гімназії кол. Карлсруе біля Миколаєва, 1920–

1922 рр. працював адміністратором парафії Зельц Одеського деканату. Брав активну участь в роботі АРА та інших організацій по боротьбі з голодом на півдні України. У червні 1922 р. призначений настоятелем костюлу кол. Карлсруе. Перебував під слідством в 1923 р. за те, що в нього гостював працівник консульства Німеччини в Одесі.

Заарештований 28 листопада 1934 р. співробітниками ОВ Одеського облуправління НКВС УСРР. В поданій у зв'язку з цим довідці сільради кол. Карлсруе особа патера характеризується таким чином: «[...] гр. Таубергер Іван Лаврентійович за состановищем куркуль, походить із поміщицької сім'ї, в с. Карлсруе прибув і поселився у 1922 р. і до цього часу був настоятелем римо-католицької церкви. Починаючи з 1929 р., держполіткампанії по с. Карлсруе не виконувалися, хлібоздачі за 1930, 1931, 1932 і 1933 рр. не виконувалися, в 1934 р. хлібоздачу виконано в зв'язку з наданням великої знижки. Невиконання держполіткампаній по с. Карлсруе викликані тим, що патер Таубергер І. Л. відривав колгоспників від роботи своїми частими проведеннями богослужінь, що проводилися з великим затягуванням часу і було пов'язано з масовим виходом колгоспників у поле, внаслідок чого хліб вчасно не був зібраний. Патер Таубергер І. Л. займався допомогою німецькому населенню шляхом писання листів і дачі адрес в Німеччині, за якими одержували як допомогу фашистські марки».

На допитах о. Таубергер повідомив про масштаби смертності від голоду в кол. Карлсруе у 1933 р. 3 квітня 1935 р. Одеською облпрокуратурою до суду був поданий обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну. Патеру І. Таубергеру, а також генеральному вікарієві РКЦ на півдні України Й. Крушинському та священикам А. Гофману і Р. Лорану було поставлено у вину те, що ці священики в 1933 р. сприяли мешканцям німецьких колоній в одержанні допомоги з-за кордону.

28 квітня 1935 р. справу німецьких патерів розглянула спецколегія Одеського облсуду, ухвалою якої усім обвинуваченим було призначено покарання. І. Таубергера було засуджено за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Карлазі. Подальша доля не відома. Реабілітовано І. Л. Таубергера як жертву політичних репресій згідно з висновком Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 1992 р.

52. Федуківич Андрій Андрійович народився 7 листопада 1875 р. у с. Денисово Дисненського пов. Віленської губ., поляк, громадянин УСРР. Богословську освіту здобув в духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ та Санкт-Петербурзькій імператорській римо-католицькій духовній академії. Магістр теології.

Прийнявши в 1902 р. сан священика, багато років працював у Житомирі законовчителем чоловічої та жіночої гімназій. Брав активну участь у

створенні та розбудові громадських об'єднань, що діяли під егідою Костьолу, зокрема, нелегального товариства «Освята», яке займалося національно-патріотичним вихованням польської молоді. Увійшовши до кола найвпливовіших священнослужителів єпархії, у 1914 р. був призначений канцлером єпископської курії. У 1917 р. став каноніком капітули Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, віце-деканом та вікарієм кафедрального собору св. Софії в Житомирі.

У 1917–1920 рр. безвиїзно перебував на своїй парафії. В травні 1920 р. влаштував урочистості з нагоди вступу польського війська до Житомира і прийом на честь маршалка Ю. Пілсудського. Після відступу поляків посаду настоятеля парафії при кафедральному соборі поєднував із виконанням обов'язків генерального вікарія тієї частини Житомирської єпархії РКЦ, що знаходилася на території УСРР. Його діяльність на початку 1920-х років у Польщі було відзначено орденом «Полонія Рестітута» — державною нагородою, якою президент Речі Посполитої удостоював найвидатніших співвітчизників.

Постать цього римо-католицького священнослужителя привернула відповідну увагу і комуністичної влади. 4 листопада 1923 р. настоятель кафедрального собору св. Софії разом зі своїм помічником кс. Я. Котвицьким та ще 10 житомирянами різних національностей, віросповідань і професій — вчителями місцевих польських шкіл, дрібними службовцями, ремісниками, домогосподарками, — був заарештований співробітниками Волинського губвідділу ДПУ УСРР за звинуваченням у підтриманні нелегальних зв'язків із Польщею і приналежності до таємної польської організації.

Майже 2 місяці вони перебували у Житомирському бупрі і були звільнені в день католицького Різдва 24 грудня 1923 р. лише після того, як кс. Федуківич пристав на вимогу таємно співпрацювати з ДПУ. Через невиконання взятих на себе зобов'язань 9 травня 1924 р. він знову потрапив за ґрати і був переданий у розпорядження КРВ ДПУ УСРР.

Перебуваючи в Харківській в'язниці, поставив підпис під відкритим листом до папи Римського, в якому римо-католицьке духовенство України таврувалося за політичну та шпигунську діяльність на користь Польщі. Вийшов на волю після 16 листопада 1924 р., коли цей матеріал, спрямований на дискредитацію і розкол РКЦ в Україні, був опублікований на сторінках радянської преси. Повернувшись до Житомира, уникав роботи в парафії і спілкування з колегами та віруючими. Вранці 4 березня 1925 р., зібравшись на скелю над р. Тетерев, наклав на себе руки шляхом самопалення.

53. Фрізон Олександр Іванович народився 5 травня 1875 р. в кол. Баден під Одесою в родині німецького колоніста-хлібороба. Закінчив духовну сем-

інарію Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові та колегіум Германікум у Римі. Здобувши ступінь доктора філософії, у 1902 р. повернувся в Росію, де був висвячений на священника. Продовжуючи наукову діяльність, у 1904 р. в Римі захистив докторську дисертацію з теології. У 1905 р. працював вікарієм Саратовського кафедрального собору, був особистим духівником єпископа і секретарем єпархіальної курії. Водночас викладав у духовній семінарії, ставши її професором, а з 1910 р. — ректором. Після переведення у 1918 р. цього навчального закладу до Одеси керував ним до закриття більшовиками у січні 1919 р.

Вийшовши до Криму, очолив парафію у Керчі, згодом — у Сімферополі. У 1923 р. за ухилення від здачі коштовностей костьолу до фонду допомоги голодуючим постав перед радянським судом, за вироком якого півроку перебував у місцях позбавлення волі. У 1925 р. його знову було притягнуто до відповідальності нібито за побиття дитини, однак судом це звинувачення було знято.

Після реорганізації структури РКЦ в СРСР папа Римський Пій XI призначив кс. Фрізона Апостольським адміністратором південної частини Тираспольської єпархії (південь України, Крим, Північний Кавказ), надавши йому єпископські повноваження. Прибувши до Москви, 10 травня 1926 р. він був висвячений на єпископа посланцем Папи еп. М. д'Ербінї. Задля зручності управління довіреними йому римо-католицькими громадами, еп. Фрізон мав замешкати в Одесі і вже відправив туди своє майно і бібліотеку, проте влада заборонила йому покидати Кримський півострів.

У 1929 р. співробітники НКВС Криму двічі заарештовували і понад рік протримали його за ґратами, відпустивши на волю тільки після того, як дав підписку про таємне співробітництво з ДПУ. Натупного разу його було заарештовано у 1933 р. за звинуваченням у релігійному навчанні дітей. 15 жовтня 1935 р. співробітники держбезпеки знову заарештували єпископа, звинувативши його в антирадянській діяльності і шпигунстві на користь Німеччини. В груповій «Справі Фрізона» було притягнуто до відповідальності понад 4 десятки кримчан різних національностей — мешканців німецьких колоній, Сімферополя, Севастополя, Керчі. Слідство завершилося обвинувальним висновком, який був підтверджений на судовому процесі, що відбувся 11–17 березня 1937 р. Вердикт спеціальної колегії Верховного суду Кримської АРСР був надзвичайно суворий — еп. Фрізона було засуджено до найвищої міри покарання, іншим обвинуваченим було призначено різні терміни позбавлення волі. 20 червня 1937 р. О. Фрізона було розстріляно. 26 червня 1991 р. згідно з висновком прокуратури Криму на особу О. Фрізона та засуджених в його справі було поширено чинність арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. про реабілітацію жертв політичних репресій.

54. Фурх Іван (Йоганн) Іванович народився у 1890 р. в с. Красна Аккерманського пов. в Бессарабії у родині німецького колоніста-хлібороба, громадянин УСРР. Закінчив римо-католицьку духовну семінарію в Саратові. Висвячений на священика в 1918 р. Працював прокуратором семінарії, настоятелем парафії в кол. Францфельд, з 1923 р. — в кол. Зельц Одеського деканату. В 1923 р. притягувався до судової відповідальності за влаштування хресного ходу.

22 жовтня 1928 р. заарештований в Одесі співробітниками КРВ Одеського окрвдділу ДПУ УСРР і звинувачений у «виголошенні з амвону костюлу контрреволюційних проповідей, спрямованих проти Радвлади». Під час слідства перебував в Одеському ізоляторі ДПУ. Винним себе не визнав. Як зазначено в постанові Одеського окрвдділу ДПУ УСРР, «в силу низки причин доказати шляхом слідства пред'явлене Фурху І. І. обвинувачення за арт. 54–10 КК УСРР не можливо», тому вирішено було не влаштовувати над ним суду, а клопотатися перед особливою нарадою при ОДПУ СРСР про санкціонування висилки патера на Соловецькі острови.

10 червня 1929 р. засідання колегії ОДПУ при РНК СРСР ухвалило ув'язнити І. І. Фурха в концтаборі строком на 5 років. Покарання відбував на Соловках і в таборах Белбалтлагу. Помер 19 лютого 1930 р. Реабілітовано І. І. Фурха 14 березня 1995 р. «у зв'язку з відсутністю сукупності доказів, що підтверджують обґрунтованість притягнення до карної відповідальності».

55. Церр Антоній Йоганн фон Падуа — єпископ, у 1889–1901 рр. — ординарій Тираспольської римо-католицької єпархії. Народився 10 березня 1849 р. в німецькій колонії Францфельд поблизу Одеси. У 1870 р. закінчив римо-католицьку духовну семінарію в м. Саратові. Висвячений на священика у 1872 р. Працював у парафіях на Поволжі, викладав латинь, був інспектором і професором догматики та метафізики в духовній семінарії. Невдовзі йому було присвоєно титул каноніка кафедральної капітули в Саратові, призначено деканом, а потім — генеральним вікарієм Тираспольської єпархії РКЦ.

Ставши у 33-річному віці єпископом, у 1889 р. очолив Тираспольську римо-католицьку єпархію. Сприяв нормалізації стосунків між Санкт-Петербургом і Римською курією. Користувався особливою прихильністю імператора Олександра III, отримавши від нього дворянський титул і кілька найвищих державних нагород, натомість не здобув достатнього авторитету в довіреній йому єпархії.

У серпні 1901 р. єп. Церр за станом здоров'я пішов у відставку, що насправді була спричинена відчуженістю від нього пастви і духовенства. Спочатку виїхав до Криму, де, окрім лікування, вивчав церковні архіви, працюючи над публікаціями з генеалогії та історії. Пізніше поселився на Одещині, в

кол. Зельц, потім Францфельд. Після переведення в 1918 р. семінарії Тираспольської єпархії РКЦ із Саратова до Одеси навчав семінаристів.

Внаслідок виїзду за кордон в 1920 р. керівника єпархії єп. Кесслера перебрав на себе частину його повноважень, зокрема, висвячував на священиків випускників римо-католицьких семінарій, що нелегально діяли в Одесі та Києві. Позбавлений радянською владою пенсії та втративши внаслідок хвороби зір, залишився без будь-яких засобів для існування.

В 1920-х роках його, нарівні з іншими священнослужителями, було позбавлено громадянських прав і помешкання та взято на облік в ДПУ, під наглядом якого перебував до кінця свого життя. У 1923–1926 рр. був єдиним єпископом РКЦ, що перебував на теренах СРСР. Помер 5 грудня 1934 р. в кол. Кандель біля Одеси. Земляків єп. Церра, які надавали йому притулок і допомогу, в 1930-х роках було репресовано.

56. Чирський Франц Хомич народився 6 квітня 1882 р. у м. Волочиськ Старокостянтинівського пов. Волинської губ. в родині працівника цукрового заводу, поляк, громадянин УСРР. Склавши іспити за 5 класів гімназії, у 1900 р. вступив до духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, після закінчення якої у 1905 р. став священиком. Працював вікарієм Волочиського костюлу, настоятелем у м-ку Оринин біля Кам'янця-Подільського. За нелояльність до російської влади був усунутий від керівництва парафією і переведений на нижчу посаду до Житомира, пізніше — до Луцька.

Після падіння монархії Романових його було поновлено на посаді в Оринині. Під час польсько-радянської війни виїжджав до Польщі, звідки повернувся на Поділля у жовтні 1920 р. В кінці 1921 р. був переведений до м-ка Ярмолинці під Проскуровом. Через надмірне грошолюбство великого авторитету серед своїх парафіян не здобув.

Заарештований працівниками ДПУ 16 січня 1930 р. і притягнутий до слідства у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні». 27–30 червня 1930 р. надзвичайною сесією Верховного суду УСРР був засуджений на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 та 54–11 КК УСРР до 7 років позбавлення волі. Покарання відбував у Ярославльському політїзоляторі, з листопада 1930 р. — на Соловках.

Після закінчення терміну ув'язнення з табору був звільнений і відбув на поселення до Мценська, згодом — до Орла. Помер у м. Карачево Брянської обл. Дата смерті не з'ясована. Реабілітований військовою прокуратурою КВО 3 жовтня 1991 р. «у зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини».

57. Шенфельд Алоїзій Матвійович народився 13 квітня 1872 р. (за іншими даними — 1873 р.) у селянській родині, що мешкала в кол. Пфайфер (Гнилушка) Камишинського пов. Саратовської губ., німець, громадянин УСРР. Після закінчення духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ у Саратові в 1895 р. був висвячений на священника. До революції працював в римо-католицьких парафіях на Катеринославщині, Північному Кавказі, в Криму. Окрім пастирської діяльності, будучи музично обдарованим, займався композиторською творчістю.

У 1923 р. обійняв посаду настоятеля костельу св. Климентія в м. Оdesa, де в 1924 р. був заарештований органами ДПУ за підозрою у контрреволюційній діяльності, однак через недоведеність обвинувачення невдовзі вийшов на волю. У 1928 р. очолив парафію у м. Зінов'ївськ. Тут у 1932 р. ДПУ знову відкрило слідчу справу на цього ксьондза, на короткий термін кинувши його за ґрати.

Приводом для наступного арешту і місячного ув'язнення А. Шенфельда в Зінов'ївській тюрмі навесні 1934 р. слугували його відвідини Києва задля обслуговування релігійних потреб віруючих, які були позбавлені духовної опіки внаслідок репресивних заходів влади щодо священнослужителів РКЦ.

Влітку 1934 р., одержавши від Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ С. Яхневича призначення на посаду настоятеля Київського костельу св. Олександра, А. Шенфельд прибув для сталого проживання до міста, яке щойно здобуло статус столиці УСРР. За допомогою дипломатичних представництв західних держав, насамперед Генерального консульства Польщі в Києві, ксьондзу вдалося відремонтувати будівлю костельу, забезпечивши цим його від закриття, а також сплатити непомірні за розмірами податки, якими влада обклала римо-католицькі громади міста.

28 липня 1935 р. кс. А. Шенфельд був заарештований працівниками УДБ Київського облуправління НКВС УСРР і нарівні з 7 іншими священниками та 11 вірянами притягнутий до слідства в груповій справі «Контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України».

14 травня 1936 р. рішенням особливої наради при НКВС СРСР А. Шенфельду у відповідності до арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР було призначено покарання у вигляді 5-річного терміну ув'язнення у ВТТ. 21 травня 1936 р. його було відправлено у розпорядження начальника управління Карагандинського табору НКВС СРСР. 9 вересня 1936 р. кс. А. Шенфельда було доставлено до Ортаузького відділення Карлагу під м. Джекказган у Казахстані, де 6 квітня 1938 р. він помер і був похований на табірному кладовищі. Реабілітований 8 серпня 1989 р.

58. Шиманський Валеріан народився у 1848 р. У 1872 р. закінчив духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ і був висвячений на священника. Впродовж кількох десятиліть поспіль працював у сільських парафіях Поділля. У 1910 р. очолив Ямпільський деканат РКЦ, залишаючись водночас настоятелем костельу в м-ку Чернівці біля Могилова-Подільського.

Після досягнення 70-літнього віку і виходу на пенсію мешкав, як і раніше, у Чернівцях. На початку 1920 р. був призначений адміністратором парафії Вірменського костельу в м. Кам'янець-Подільський. Під час польсько-радянської війни, як і більшість ксьондзів Поділля, рятуючись від «червоного терору», виїжджав до Польщі.

За дорученням єп. П. Маньковського з листопада 1920 р. до червня 1921 р. спільно з ксьондзами Я. Свідерським та Р. Шишком виконував обов'язки генерального вікарія Кам'янецької єпархії. З нагоди 50-річчя перебування у духовному сані в 1922 р. отримав від папи Римського почесне звання прелата.

2 вересня 1922 р. постав перед більшовицьким ревтрибуналом в Кам'янці-Подільському у груповій справі римо-католицького духовенства та віруючих, звинувачених у приховуванні костельних коштовностей від вилучення під час кампанії по наданню допомоги голодуючим. Разом з ксьондзами В. Двожецьким, А. Недзельським та Р. Шишком був засуджений до найвищої міри покарання, невдовзі заміненої на тюремне ув'язнення. З огляду на похилий вік кс. Валеріана Шиманського, вирок щодо нього було скасовано.

Невдовзі після цього він занедужав і помер. Точна дата смерті не встановлена. Достовірно відомо, що в другій половині 1920-х років серед живих кс. Валеріана Шиманського вже не було.

59. Шиманський Вацлав Казимирович народився у 1879 р. в м-ку Томашпіль Ямпільського пов. Подільської губ. в селянській родині, поляк, громадянин УСРР. На священника висвячений у 1902 р. після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. На початку своєї духовної кар'єри працював в римо-католицьких парафіях Волині, з 1905 р. — на Поділлі. З часу навчання в семінарії знаходився в дружніх стосунках зі своїм впливовим колегою кс. П. Маньковським, який у 1918 р. став єпископом і очолив відроджену Кам'янецьку єпархію РКЦ.

Влітку 1920 р. під час відступу польських військ з України і масового виїзду римо-католицького духовенства до Польщі кс. Вацлав Шиманський залишався на Поділлі, проте, переховуючись від більшовиків, кілька місяців не міг займатися пастирською діяльністю і реалізувати одержані від єпископа повноваження по керівництву єпархією. Восени того ж року, перебравшись на західний берег Збруча, прибув до Чорткова, де знаходилася тимчасова резиденція єп. Маньковського, однак невдовзі повернувся в УСРР і очолив парафію в м-ку Смотрич Кам'янецького деканату,

що нараховувала близько 5 тис. віруючих.

У 1926–1927 рр., будучи заарештованим органами ДПУ, під час слідства і відбування 6-місячного покарання за арт. 84 КК УСРР, знаходився у Кам'янецькому бупрі. Після звільнення надавав пастирські послуги рівночасно в трьох парафіях Вінничини — у Тиврові, Красному і Вороновиці. Як визнав на допиті в ДПУ один з його колег, «якщо Шиманський і був контрреволюціонером, то останнім часом, під впливом, можливо, переживань арешту, закинув свою роботу» і його проповіді не мали антирадянського забарвлення.

Попри це, 25 січня 1930 р. його знову було заарештовано в с. Красне, вивезено до Києва і притягнуто до слідства в груповій «Справі ксьондзів». 10 травня 1930 р. судова трійка при Київському окрвідділі ДПУ УСРР, посилаючись на арт. 54–10 КК УСРР, ухвалила позбавити волі Вацлава Шиманського на 8 років у ВТТ. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, звідки у квітні 1933 р. був переведений до Соловецького табору особливого призначення.

За поданням адміністрації цього закладу, яка визнала, що В. Шиманський «відверто висловлює свою ненависть до рад[янського] уряду, всі заходи, що проводяться, тлумачить у контрреволюційному дусі», а також «перебуваючи в тюрмі, підтримував з іншими ув'язненими ксьондзами нелегальний зв'язок», 25 листопада 1937 р. він був засуджений особливою трійкою УНКВС Ленінградської обл. до найвищої міри покарання. Вирок виконано у Ленінградській тюрмі 8 грудня 1937 р.

Реабілітований Вацлав Шиманський 29 вересня 1989 р. прокуратурою Архангельської обл. на підставі арт. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років».

60. Шишко (Шишко-Богущ) Ришард Юстинович народився 17 липня 1881 р. в м. Павлоград Катеринославської губ. у дворянській родині, поляк, громадянин УСРР. Освіту здобув у реальному училищі, духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ та римо-католицькій духовній академії в Санкт-Петербурзі. У 1906 р. був висвячений на священника. Працював помічником настоятеля у Корці та Києві, адміністратором парафій в с. Ободівка та Ярмолинці на Поділлі, домініканського костюлу в м. Кам'янець-Подільському. За підозрою у приналежності до забороненого в Російській імперії ордену єзуїтів перебував під негласним наглядом жандармерії.

Після революції увійшов до керівництва відновленої у 1918–1919 рр. Кам'янець-Подільської єпархії РКЦ, одержавши призначення на посаду канцлера єпископської курії. Під час польсько-радянської війни виїжджав до Польщі, в листопаді 1920 р. повернувся до Кам'янця.

14 листопада 1920 р. нарівні з ксьондзами Валерієм Шиманським та Яном Свідерським отримав від єп. Маньковського, який покидав Кам'янець разом з петлюрівськими військами, що відступали під ударами Червоної армії, повноваження генерального вікарія єпархії. У червні 1921 р. склав з себе ці повноваження, відповідно до вказівки єпископа, на користь одноосібного управління єпархією кс. Я. Свідерським. В 1920-х роках надавав пастирські послуги римо-католикам багатьох парафій Поділля — Кам'янця, Тинної, Жмеринки, Браїлова, Гнівани, Зінькова, Городка.

У липні 1922 р. заарештований і разом з ксьондзами Валерієм Шиманським, Владиславом Двожецьким та Антонієм Недзельським 2 вересня того ж року відданий під суд за звинуваченням у приховуванні костюльних коштовностей під час кампанії по боротьбі з голодом. Засуджений до смертної кари, яку було замінено на 5 років, а згодом — на 14 місяців ув'язнення.

Вийшовши на волю 29 листопада 1923 р., одержав призначення на посаду настоятеля костюлу в с. Зінків. У 1924 р. знову потрапив за ґрати, проте після того, як на вимогу чекістів зобов'язався стати таємним інформатором Проскурівського окрвідділу ДПУ УСРР, був відпущений на волю. Радянські органи держбезпеки вимагали від ксьондза відомостей про настрої католицької спільноти і зміст розмов його колег.

Кс. Шишко повідомив про свою вимушену співпрацю з ДПУ генерального вікарія Кам'янецької дієцезії прелата Я. Свідерського, від якого одержав вказівку, аби інформація, що подаватиметься в ДПУ, не завдавала шкоди Костюлові та духовенству. На думку його колег-ксьондзів, Шишко був «людиною слабохарактерною, за політичними поглядами — поміркованим польським патріотом, сталення до радянської влади — негативне». З грудня 1926 р. до початку 1929 р. працював настоятелем костюлу в с. Браїлів, згодом був переведений в Городоцьку парафію Кам'янецького деканату.

7 січня 1930 р. в м-ку Городок був заарештований і притягнутий до слідства у груповій справі католицького духовенства. Надзвичайною сесією Верховного суду УСРР, яка 27–30 червня 1930 р. розглянула «Справу ксьондзів», засуджений згідно з арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 та 54–11 КК УСРР до 8 років ув'язнення. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, з 18 вересня 1933 р. — у Соловецькому таборі. Страчений 8 грудня 1937 р. згідно з рішенням трійки УНКВС Ленінградської обл. від 25 листопада 1937 р. Реабілітований 2 жовтня 1991 р.

61. Шуберт Павло (Пауль) Францович народився у 1873 р. в кол. Ямбург Катеринославської губ., німець, громадянин УСРР. Закінчив римо-католицьку духовну семінарію в Саратові, у 1897 р. прийняв духовний сан. Працював у парафіях Північного Кавказу, Криму, півдня України. У 1928 р. був призначений настоятелем Одеського костюлу Успіння Пресвятої Богородиці.

Заарештований 3 грудня 1933 р. в Одесі співробітниками ОВ облівідділу ДПУ УСРР в перебігу операцій під назвою «Специ», «Плуги», «Резидентура» і «Бойовики», розгорнутих у вересні–грудні 1933 р. задля ліквідації «німецької контрреволюційної, шпигунської і диверсійної організації» на території України. Окрім П. Шуберта, у цій справі було арештовано ксьондзів Х. Зиска та Й. Шиндлера й понад 90 мешканців Миколаєва, Одеси, Херсона, переважно німців, а також росіян, українців, поляків. Це були люди різних віросповідань і професій — робітники, військові, інженери, педагоги, музиканти, лікарі, колгоспники, пожежники, залізничники, православний священник.

23 лютого 1934 р. судова трійка при колегії ДПУ УСРР ухвалила ув'язнити П. Ф. Шуберта у ВТТ строком на 10 років. Відбував покарання у Свірському таборі, пізніше — на ст. Медвежа Гора Белбалтлагу. На початку 1937 р. одержав звільнення і залишився працювати при таборі. 31 серпня 1937 р. знову був заарештований і 20 вересня того ж року засуджений до найвищої міри покарання. Вирок було виконано 20 листопада 1937 р.

62. Янковський Роман Владиславович народився 28 серпня 1889 р. у с. Бебехи Проскурівського пов. Подільської губ. в родині сільського коваля, поляк, громадянин УРСР. Після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ у 1915 р. був висвячений на священника. У 1915–1926 рр. працював вікарним священником в костьолах Брацлава, Луцька, Умані, адміністратором парафій в Бердичеві та Троянові.

Вперше був заарештований ДПУ 5 червня 1925 р. за звинуваченням у сприянні нелегальним переходам радянсько-польського кордону, однак невдовзі через недоведеність вини був відпущений на волю. У грудні 1926 р., повернувшись до Бердичева, знову очолив місцеву римо-католицьку громаду. 10 квітня 1927 р. був заарештований працівниками ОВ Бердичівського окрвідділу ДПУ УСРР.

У травні 1928 р. переведений до Харківської тюрми, де на закритому судовому процесі, який відбувся 29–30 вересня 1928 р., відповідно до арт. 7 та 56–25 КК УСРР був засуджений до 9 років ув'язнення за «організацію і керівництво групою для нелегального переправлення людей у Польщу». З нагоди 10-річчя Жовтневої революції термін покарання було зменшено до 6 років, які він провів у Харківській в'язниці, а з червня 1929 р. — на Соловецьких островах, де 5 липня 1932 р. був заарештований в груповій справі католицького духовенства.

У жовтні 1933 р. відправлений на поселення в Алма-Ату, а у травні наступного року здобув дозвіл на повернення в Україну. Служив настоятелем костюлу в Ушомирі, з 1935 р. — в с. Котельня Андрушівського р-ну.

26 серпня 1935 р. заарештований співробітниками ОВ УДБ Київсько-

го облуправління НКВС УСРР і притягнутий до слідства у «Справі контрреволюційної фашистської організації римо-католицького та уніатського духовенства на Правобережній Україні», заведеної на групу з 19 осіб, в тому числі 7 ксьондзів, 1 священника УГКЦ та 11 мирян, обвинувачених у порушенні арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР.

Кс. Янковському ставилося у вину, що він розпалює національну ворожнечу між громадянами польського та українського походження, полонізує українців, відволікає селян від праці в колгоспі, забороняє дітям та молоді вступати в піонери та комсомол, провадить контрреволюційну агітацію. Винним себе не визнав, заявивши, що «ніякої контрреволюційної роботи не провадив і ніколи та ні з ким не розмовляв на теми контрреволюційного змісту».

Згідно з рішенням особливої наради при НКВС СРСР від 14 травня 1936 р. Р. Янковського було на 5 років ув'язнено у ВТТ. Покарання відбував у таборі Чиб'ю Ухтпечлагу (Комі АСРР). Під час II Світової війни перебував на засланні в Казахстані. Повернувшись влітку 1945 р. в Україну, приступив до виконання пастирських обов'язків у Житомирському кафедральному соборі св. Софії. Впродовж наступних 40 років задовольняв релігійні потреби римо-католиків Житомирської обл. Помер кс. Р. Янковський в Житомирі 10 серпня 1987 р. Реабілітований Прокуратурою УРСР 8 серпня 1989 р.

63. Яхневич Станіслав Іванович народився 29 квітня 1888 р. у м. Кременець Волинської губ. в родині коваля, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши Кременецьке міське училище, екстерном склав іспити на звання аптекарського учня, що дозволило йому у 1907 р. вступити до Житомирської римо-католицької духовної семінарії. Після успішного закінчення в 1911 р. цього навчального закладу був відраджений до Санкт-Петербурзької імператорської римо-католицької духовної академії. Висвячений на священника у 1914 р. У 1915 р., закінчивши академію зі ступенем магістра теології, одержав призначення на посаду викладача Житомирської семінарії.

У 1917–1920 рр. працював секретарем курії Луцько-Житомирської римо-католицької єпархії, під час польсько-радянської війни був вікарним Житомирського костюлу, потім настоятелем у Чуднові. У 1924–1935 рр. служив настоятелем Житомирського костюлу, від липня 1929 р. поєднуючи з обов'язками Апостольського адміністратора Житомирської єпархії.

Вперше був заарештований ЧК у Житомирі з кількома іншими римо-католицькими священнослужителями у грудні 1919 р., проте через 3 дні разом з усіма своїми колегами вийшов на волю. 29 липня 1935 р. прелата Яхневича було заарештовано і притягнуто до слідства в груповій справі «Контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України».

За твердженням слідства, зазначена організація була створена в 1918 р. і активізувала свою діяльність в 1934–1935 рр. За участь у ній було арештовано 7 римо-католицьких та 1 греко-католицький священник, а також 11 віруючих, вина яких, за висновками ДПУ, полягала «а) в насадженні із класово-ворожого та антирадянського елементу контрреволюційних фашистських груп, б) в контрреволюційній агітації, зокрема, в агітації, що спрямована на розвал колгоспів, в) в контрреволюційній роботі серед польської та української молоді і дітей шкільного віку, шляхом створення нелегальних релігійних гуртків, і націоналістичній пропаганді серед українського населення [...], г) у сприянні нелегальному переходу держкордону агентам чужоземних розвідок, контрреволюційному елементові і наданні їм сховків на території УСРР, д) в організації нелегального грошового фонду і систематичної матеріальної допомоги особам, які були репресовані за контрреволюційну діяльність, е) окремі обвинувачені постачали чужоземні представництва наклепницькою інформацією про СРСР».

Винним прелат Яхневич себе не визнав. 14 травня 1936 р. особливою нарадою при НКВС СРСР йому було призначено покарання — 5 років ув'язнення у ВТТ. 21 травня 1936 р. його було відправлено до Владивостока в розпорядження пересильного пункту Севвостоклагу із вказівкою скерувати на Колиму. 27 листопада 1937 р. С. Яхневича згідно з рішенням трійки управління НКВС СРСР при Дальбуді було страчено в Магаданській в'язниці. Реабілітований Прокуратурою УРСР 8 серпня 1989 р.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адміністратор — 1) священник, який за дорученням папи Римського здійснює тимчасове керівництво єпархією у випадку вакансії посади єпископа чи наявності перешкод, які унеможливають виконання єпископом своїх обов'язків; 2) настоятель католицької парафії, посада якої підлягає заміщенню.

Автодафе — 1) акт віри, публічне визнання віри християнином, що був звинувачений у ересі; 2) останній акт інквізиційного процесу, публічне проголошення і виконання вироку інквізиції.

Автокефалія — принцип самоуправління помісних церков у Вселенській православній церкві; незалежність від іноземної духовної влади національної церкви окремої країни, як особливої одиниці, що пов'язана єдністю віри, апостольською спадкоємністю ієрархії, а також духовним єднанням і спільною діяльністю з іншими церквами; одна із засадничих організаційних форм діяльності Вселенської православної церкви.

Амвон — підвищення у храмі, на якому здійснюється частина богослужіння і виголошуються проповіді.

Амністія — здійснене державними органами повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання особи, яка скоїла злочин.

Анатема — відлучення від церкви, церковне прокляття.

Апостазія — ересь, розкол, відхід від основних засад віровчення.

Апостольська адміністрація — тимчасова адміністративно-організаційна одиниця в Католицькій церкві, яка внаслідок політичних і правових причин впроваджується замість єпископства у регіоні, де традиційна структура Костьолу або зруйнована, або ще не усталена.

Апостольська Столиця — 1) влада Папи як єпископа Риму; 2) керівні органи папської адміністрації, що виражають волю Папи; 3) Ватикан.

Апостольський візитатор — посланець Папи Римського для перевірки, огляду стану церковних структур.

Архієпископ — одне з найвищих духовних звань, найвищий, або головний єпископ, який управляє кількома єпархіями; почесний титул єпископа.

Атеїзм — заперечення віри в Бога, критика релігійної ідеології.

Аудієнція — офіційний прийом в особи, яка займає високу державну посаду.

Бернардинці — назва ченців одного з відгалужень ордену францисканців.

Ватикан — 1) найвище керівництво Римо-католицької церкви, Апостольська Столиця; 2) папська резиденція у Римі; 3) пагорб, на якому знаходиться папський палац.

Відпуст — 1) урочистість у місцевому костюлі з нагоди свята покровителя даного храму, храмове свято; 2) відпущення гріхів.

Вікарій — посадова духовна особа, священник, який замінює або допомагає єпископові чи настоятелю костюлу.

Декан — найвищий після єпископа священник, який очолює деканат або капітул монастиря, соборного храму, кардинальської колегії.

Деканат — територіально-адміністративна церковна одиниця в межах єпархії, що складається зазвичай із десяти парафій.

Декларація — політична заява від імені держави, партії, організації; проголошення основних принципів.

Декрет — найважливіший законодавчий акт вищих органів влади у перші роки існування Радянської держави.

Делегат — представник, уповноважений держави, організації, колективу.

Дискредитація — підривання довіри, зменшення авторитету.

Диспут — публічне обговорення, суперечка на суспільно важливу тему.

Дієцезія — основна одиниця територіального об'єднання християн західного обряду, що управляється єпископом і входить до складу митрополії, у виняткових випадках підпорядковується безпосередньо Папі Римському.

Духовенство — духовний стан, сукупність священнослужителів християнської церкви, що підпорядковані відповідно до ієрархії.

Ексцеленція — почесний титул, що вживається стосовно єпископів та деяких інфулатів.

Емініція — почесний титул кардинала, патріарха або митрополита, превелебність, преосвященство.

Енцикліка — скерований до всього Костюлу лист папи Римського, в якому порушуються найвагоміші в житті Апостольської Столиці і світу проблеми.

Єзуїти — члени католицького чернечого ордену Товариство Ісуса, що був заснований 1534 р. Ігнатієм Лойолою для боротьби з реформацією і захисту папства шляхом місійної, освітнянської, наукової діяльності тощо.

Єлей — оливкова олія, яку вживають в церковних ритуалах.

Єпископ — особа найвищого духовного стану, що належить до третього ступеня церковної ієрархії, керує єпархією, наділена повнотою свя-

щенства, має право висвячувати в духовний сан, задля здійснення свого служіння повинна перебувати в ієрархічних взаєминах з колегією єпископів та її главою — Римським Папою.

Єресь — 1) свідомий гріх проти віри, яка сповідується Католицькою церквою; 2) релігійні рухи, що знаходяться в опозиції до Католицької церкви.

Єрархія — 1) клір, сукупність священнослужителів усіх трьох ступенів священства; 2) в Католицькій церкві — принцип організації духовенства і підпорядкування духовних осіб, що обіймають церковну владу.

Інквізиція — створений в середніх віках судово-слідчий орган Католицької церкви, який переслідував і карав ворогів католицизму і папської влади, проіснував до поч. XIX ст.

Інсинуація — наклеп, злісна вигадка з метою запламування когось.

Інфулат — римо-католицький священник, прелат, який, не будучи єпископом, має право носити митру.

Кальвінізм — одна із течій протестантизму, засновником якої у XVI ст. був теолог Ж. Кальвін, який радикально реформував західне християнство.

Канон — у християнстві — церковні правила, символ віри, вчення Ісуса Христа, постанови вселенських і помісних соборів.

Канонік — римо-католицький соборний священник, член капітули.

Капелан — 1) священник, що перебуває при каплиці; 2) помічник парафіяльного священника; 3) священник в армії.

Капітул — дорадчий орган із священників, колегіальна установа, що перебуває при єпископові або кафедральному соборі.

Кардинал — найвищий після Папи титул в ієрархії Католицької церкви.

Касація — перегляд, скасування судової ухвали; оскарження вироку, який не набрав законної сили.

Катехізація — навчання засадам християнської релігії перед першим причастям дітей чи хрещенням дорослих.

Католик — особа, яка сповідує католицьку віру.

Кафедра — 1) місце перебування єпископа, глави єпархії; 2) кафедральний собор, головний храм єпархії; 3) особливе підвищення для читання проповідей.

Клір — духовенство, сукупність усіх церковно- і священнослужителів.

Колонія — 1) сукупність людей якоїсь країни, земляків, що мешкають разом у чужій країні, місті; 2) деякі установи спеціального призначення, напр., виправна трудова колонія та ін.

Комісаріат — назва центральних і республіканських органів галузевого управління Радянської держави у 1917–1946 рр.

Конкордат — угода між Святим Престолом та урядом якоїсь держави про становище Католицької церкви, її права і привілеї на території даної держави.

Консул — представник іноземної держави, який за згодою іншої держави постійно перебуває в якомусь її пункті чи місті задля захисту інтересів своєї держави та її громадян.

Консульство — представництво однієї держави в якомусь пункті чи місті іншої країни для виконання функцій, які покладені на консула.

Контрабанда, пачкарство — 1) незаконне переміщення через державний кордон товарів, валюти та інших предметів; 2) незаконно переміщені через кордон товари і цінності; 3) у переносному розумінні — усе, що є забороненим і переміщується крадькома.

Конфірмація — таїнство миропомазання або таїнство зміцнення у вірі, яке здійснюється окремо від хрещення після досягнення віруючим свідомого віку.

Конфіскація — примусове безоплатне вилучення майна у власність держави.

Концентраційний табір — у країнах з тоталітарними і авторитарними режимами — місце ув'язнення і знищення політичних противників, військовополонених і мирного населення.

Костьол — 1) Католицька церква як релігійна організація; 2) католицький храм.

Ксьондз — найменування римо-католицького священика польською мовою.

Курія — церковний уряд у Ватикані, орган управління Католицькою церквою, або її окремою єпархією.

Літургія — обідня, головне християнське богослуження, під час якого здійснюється таїнство причастя.

Масони — члени всесвітньої таємної релігійно-етичної організації, яка має специфічну обрядовість і проповідує моральне самоудосконалення з метою мирного об'єднання людства в релігійній братській спільноті.

Меса — літургія Католицької церкви, до змісту якої входить читання молитв і виконання співів у супроводі органу, завершується обрядом причастя.

Митра — в Католицькій церкві — високий, шпильчастий головний убір єпископів, абатів та інфулатів, що одягається під час виконання літургічних дій.

Митрополит — священнослужитель найвищого, третього ступеня християнської церковної ієрархії, глава митрополії.

Митрополія — адміністративна одиниця Церкви, що складається з кількох єпархій.

Місіонер — особа, яка займається поширенням своєї віри серед населення з іншим віросповіданням.

Монастир — релігійна спільнота монахів чи монахинь, яка існує у відповідності до визначених церквою певних правил і норм, а також обитель (територія, храм, помешкання та інші приміщення), що належить цій спільноті.

Монсенйор — титул, що вживається при звертанні до представників вищого католицького духовенства.

Наклеп — поширення про особу завідомо неправдивої інформації, що завдає шкоди її репутації.

Настоятель — священнослужитель, який керує парафією чи монастирем.

Нунцій — постійний дипломатичний представник (посол) Ватикану в державах, з якими Апостольська Столиця підтримує дипломатичні стосунки.

Облатки — випечені з тіста з пшеничного борошна без дріжджів чи закваски тонкі пелюстки, що вживаються для причащення католиків.

Обновленство — розкольницька течія у російському православ'ї, що виникла у пореволюційний час за ініціативи і підтримки радянських органів влади.

Оптація — право на вибір громадянства, що надається населенню території, які переходять від однієї держави до іншої.

Органіст — особа, яка в католицькому храмі виконує роль акомпаніатора хорового співу, а також виступає сольним виконавцем органної музики.

Ординарій — єпископ, що займає кафедру, глава єпархії.

Папа Римський — глава Католицької церкви і верховний правитель держави Ватикан.

Парафія — найнижча (початкова) церковно-адміністративна одиниця у Католицькій, Православній та деяких інших християнських церквах; громада віруючих, що об'єднується навколо храму і складається з кліру та мирян.

Патер — отець, римо-католицький священик, ксьондз.

Прелат — старший священик, висока духовна особа (не єпископ) — почесне звання, що присвоюється Апостольським Престолом.

Плебіцит — всенародне обговорення, голосування.

Преліминарний — попередній.

Проповідь — промова, духовне слово священика перед паствою в храмі чи поза ним з метою настановлення.

Причт — склад церковно- і священнослужителів, які перебувають при якійсь церкві (парафіяльній, соборній, надомній).

- Реквізіція** — примусове відчуження за плату, тимчасове вилучення державними органами майна громадян чи юридичних осіб.
- Реколекції** — цикл релігійних практик, найчастіше перед Великоднем, задля досягнення стану внутрішньої зосередженості і морального відновлення.
- Репатріація** — повернення на батьківщину військовополонених, біженців, переміщених осіб, емігрантів.
- Репресія** — покарання, каральні заходи, що застосовуються державними органами.
- Розарій** — молитва, що складається із роздумів про життя Ісуса Христа і Пресвятої Марії, звернена до Богоматері.
- Рубрицелії** — річний церковний календар відправ.
- Саботаж** — навмисне зривання роботи шляхом відмови від неї, недбалого її виконання; прихована протидія здійсненню чогось.
- Сан** — звання духовної особи, служителя культу.
- Секуляризація** — 1) передача церковної власності світській владі; 2) вивільнення чогось від впливу Церкви і переведення на світський лад (напр., шкільної освіти); 3) заміщення духовної особи, звання, посади світськими.
- Семінарія** — церковний навчальний заклад, що готує фахівців з вищою освітою для практичної церковної діяльності, навчання яких здебільшого завершується висвяченням у духовний сан.
- Синод** — зібрання єпископів та осіб, що пов'язані з життям Церкви, з метою дискусій про життя і науку, у східньому християнстві — консультативний орган при патріархові, найвищий орган, що керує Церквою.
- Сповідь** — покаєння в гріхах перед священиком.
- Сугана** — верхнє довге чорне облачення католицького духовенства, що носить поза богослуженням.
- Суфраган** — єпископ-помічник глави єпархії з правом обрання на посаду ординарія у випадку її вакансії.
- Терціари** — прихильники так званого «третього ордену», світські особи, які приєдналися до якогось чернечого ордену, найчастіше до францисканців чи домініканців, проте не відійшли від попереднього способу життя і професії.
- Толерантність** — терпимість, поблажливе ставлення до чужих вірувань і поглядів.
- Треба** — обряд богослуження, що виконується на прохання віруючих (хрещення, вінчання, панахида, водоосвячення).
- Трибунал** — судова колегія; надзвичайний або спеціалізований (революційний, військовий тощо) суд.

- Унія церковна** — об'єднання Православної і Католицької церков з визнанням верховенства папи Римського і збереженням традиційних форм православної обрядовості.
- Фанатик** — особа, що вирізняється нестямною релігійністю і крайньою нетерпимістю до інших вірувань або надзвичайною відданістю якійсь ідеї чи справі.
- Фара** — 1) традиційна назва головного парафіяльного костюлу міста; 2) другий за значенням костюл після кафедрального собору у місті, що є резиденцією єпископа.
- Францисканці** — католицький чернечий орден, заснований на поч. XIII ст. Франциском Ассізьким з метою збереження євангельських засад і вірного наслідування Ісуса Христа насамперед шляхом дотримання і проповідання аскетизму і крайньої бідності. У XIV ст. прибувши з Польщі на українські землі, займалися розбудовою костюльних структур, поширенням католицизму і культури західного зразка. Нині орден має 3 основні автономні відгалуження, а також товариства і об'єднання світських католиків.
- Целібат** — відмова від шлюбу і створення сім'ї через релігійні переконання, обов'язкова безшлюбність католицького духовенства латинського обряду.
- Шамбелян** — почесний титул, що надається священикам при папському дворі.
- Шовінізм** — ідеологія і політика, що ґрунтуються на ідеях національної винятковості і зверхності.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

агітпроп	— агітаційно-пропагандистський	ЗАГС	— відділ, бюро запису актів громадянського стану
адмінвідділ	— адміністративний відділ	зал.	— залізничний
АРА	— Американська адміністрація допомоги (ARA— American Relief Administration)	заст.	— заступник
АРСР	— Автономна Радянська Соціалістична Респуб- ліка	Карлаг	— Карагандинський виправно-трудоий табір
арт.	— артикул	КВП	— каса взаємної допомоги
б/п	— безпартійний	КК	— Карний кодекс
бупр	— будинок попереднього ув'язнення; будинок примусових робіт	кол.	— колонія
виконком	— виконавчий комітет	ком	— комуністичний
ВКП(б)	— Всесоюзна комуністична партія (більшо- виків)	КНС	— комітет незаможних селян
вол.	— волость	комгосп	— відділ комунального господарства
ВРНГ	— Вища рада народного господарства	комнезам	— комітет незаможних селян
ВТТ	— виправно-трудоий табір	Кооптах	— кооперація птахівників
Вукопромкредитсоюз,		КП(б)У	— Комуністична партія (більшовиків) України
Вукопромкредитспілка	— Всеукраїнська спілка промислово-кредитних і промислово-кооперативних об'єднань	КПК	— Карно-процесуальний кодекс
ВУЦВК	— Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет	к/р, к.-р.	— контрреволюційний
ВЦКНС	— Всеукраїнський центральний комітет неза- можних селян	КРВ	— контррозвідувальний відділ
ВЦВК	— Всесоюзний Центральний Виконавчий Ко- мітет	кс.	— ксьондз
генштаб	— генеральний штаб	КСМ	— Комуністична спілка молоді
гр. , гр-н	— громадянин	ліквідком	— ліквідаційна комісія
губ	— губерньський	ліквідпункт	— пункт ліквідації неписьменності
губ.	— губернія	ЛКСМУ	— Ленінська Комуністична Спілка Молоді України
губком	— губерньський комітет	м.	— місто
ДПУ	— Державне Політичне Управління	м-ко	— містечко
сп.	— єпископ	місьгосп	— відділ місцевого господарства
зав.	— завідувач	нарком	— народний комісар
завком	— заводський комітет	наркомат	— народний комісаріат
		Наркомюст, НКЮ	— Народний комісаріат юстиції
		нарсуд	— народний суд
		нач.	— начальник
		НКВС	— Народний комісаріат внутрішніх справ
		НКЗС	— Народний комісаріат закордонних справ
		НКО	— Народний комісаріат освіти
		о.	— отець
		ОАВ	— окружний адміністративний відділ
		обл	— обласний
		обл.	— область
		ОВК	— окружний виконавчий комітет
		ОДПУ	— Об'єднане Державне Політичне Управління
		окр	— окружний
		оргінстр	— організаційно-інструкторський
		ОУН	— Організація українських націоналістів
		п.	— пункт

парком, партком	— партійний комітет
педтехнікум	— педагогічний технікум
ПОВ	— Польська Організація Військова
поль	— польський
пом.	— помічник
проф.	— професор
р.	— ріка
рад	— радянський
Раднарком, РНК	— Рада Народних Комісарів
рай	— районний
райЗУ	— районне земельне управління
райком	— районний комітет
РВ	— районний відділ
РВК	— районний виконавчий комітет
рев	— революційний
р.-к.	— римо-католицький
РКЦ	— Римо-католицька церква
р-н	— район
РРФСР	— Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСФРР	— Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка (до 1937 р.)
РСЧА	— Робітничо-селянська червона армія
с.	— село
св.	— святий
СВБ	— Спілка воєвничих безвірників
сільбуд	— сільський будинок
сількор	— сільський кореспондент
сільрада	— сільська рада
ст.	— станція
статбюро	— бюро статистики
США	— Сполучені Штати Америки
т., тов.	— товариш
тво, т. в. о.	— тимчасовий виконувач обов'язків
УАН	— Українська академія наук
УАПЦ	— Українська автокефальна православна церква
УВО	— Українська військова організація
УГКЦ	— Українська греко-католицька церква
УНР	— Українська Народна Республіка
УРСР	— Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР	— Українська Соціалістична Радянська Республіка (до 1937 р.)

ХВО	— Харківський військовий округ
ХЕМЗ	— Харківський електромеханічний завод
ХОУ	— Харківське обласне управління
ХПЗ	— Харківський паровозобудівний завод
ХТЗ	— Харківський тракторний завод
ЦК	— Центральний Комітет
* * *	
админотдел	— административный отдел
Бамлаг	— Байкало-Амурский исправительно-трудовой лагерь
Белбалтлаг	— Беломоро-Балтийский исправительно-трудовой лагерь
быв.	— бывший
вещдок	— вещественное доказательство
вол.	— волость
врид	— временно исполняющий дела
ВУЦИК	— Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет
ВЦИК	— Всесоюзный Центральный Исполнительный Комитет
г.	— год; город
ГИК	— губернский исполнительный комитет
гороткомхоз	— городской отдел коммунального хозяйства
гос	— государственный
ГПУ	— Государственное Политическое Управление
гр., граж.	— гражданин
д.; дер.	— деревня
допр	— 1) дом предварительного заключения; 2) дом принудительных работ
жилотдел	— жилищный отдел
исполком	— исполнительный комитет
ИТЛ	— исправительно-трудовой лагерь
комхоз	— отдел коммунального хозяйства
КРО	— контрразведывательный отдел
МЕКОСО	— Межведомственная комиссия по делам обществ и союзов (при административном отделе НКВД УССР)
Наркоминдел, НКИД	— Народный комиссариат иностранных дел
Наркомпрос, НКПрос	— Народный комиссариат просвещения
НКВД	— Народный комиссариат внутренних дел
нэп	— новая экономическая политика

ОГПУ	— Объединенное Государственное Политическое Управление
окрместхоз	— окружной отдел местного хозяйства
ОО	— особый отдел
оснарслед	— особый народный следователь
отд.	— отдел
пер.	— переулок
ПО	— пограничный отряд
политпросвет	— политико-просветительный
ПП	— полномочное представительство
предисполком	— председатель исполнительного комитета
РИК	— районный исполнительный комитет
РКП	— Российская Коммунистическая партия
РО	— районный отдел
с. г.	— сей год
Севвостоклаг	— Северо-Восточный исправительно-трудовой лагерь
сельсовет	— сельский совет
СЛОН	— Соловецкий лагерь особого назначения
СНК, Совнарком	— Совет Народных Комиссаров
СО	— секретный отдел
сов	— советский
СОО	— секретно-осведомительный отдел
СОУ	— Секретно-оперативное управление
СОЧ	— Секретно-оперативная часть
т. г.	— текущий год
т. е.	— то есть
т. к.	— так как
Торгсин	— Всеукраинская контора Всесоюзного объединения по торговле с иностранцами
УГБ	— Управление государственной безопасности
уисполком	— уездный исполнительный комитет
УК	— Уголовный кодекс
ул.	— улица
уопродком, упродком	— уездный отдел продовольственной комиссии
УПК	— Уголовно-процессуальный кодекс
ХСРД	— Харьковский совет рабочих депутатов
ЧК	— Чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Абрамов 228
 Абрамович 147, 153, 154, 162
 Абрамовичі, родина 142, 146
 Агапов 97
 Адамович Казимира 359
 Адольф 216
 Айзенштейн 142
 Айхенвальд 311, 316
 Александров 350
 Алексеева-Попова 300, 317
 Андрієвський Ян Адамович 165
Андрусішин Б. І. 17 *
 Андрушевич Франциск Антонович, кс. 29, 139, 230, 231, 241, 243, 248–250, 374, 375
 Антон Рафаїл 272
 Антонов 246, 248
 Артем (псевдонім, справжнє прізвище — Сергеев Федір Андрійович) 50
 Аступінас Вероніка Мартинівна 359, 384
 Ашеберг Павло (Пауль) Петрович, кс. 115, 375, 376

Бабарський Симон, кс. 34
 Бабков 217
 Бавровський Домінік 64
 Бавровський Іван 64
 Багушевський Б., див. Богушевський Болеслав, кс.
 Бадер Рейнгольд 346
 Бадер Фрідріх Філіпович 342, 345, 348
 Бадріх Василь 345
 Басв Н. В. 251, 252
 Базилевич Марія 359–361
 Байдер Філіп 346
 Бак Йоган Бернгардович, кс. 300–303, 305, 309, 315, 317, 376, 390

* Курсивом виділено прізвища авторів публікацій.

Балан Георгій Микитович 106
 Балицький Всеволод Аполлонович 277, 278, 405
 Баліцький Франциск, кс. 223
 Балтус 300, 318, 319
 Бантус, *див.* Балтус
 Барабаш 187
 Баран Карл, кс. 34
 Баранов 205
 Барановська 328
 Барановський Яків Олександрович 229, 241, 244
 Барбара, польська королівна 147
 Барілович Володимир Йосипович 86, 87
 Барт 267
 Бартоломеева Олена 57
 Басюк Костянтин Йосифович 340, 342, 345, 348
 Баумгертнер Георгій Георгійович 315
 Баумтрог Августин Іванович, кс. 280
 Баухпетерг Адам 313
 Бачинський Станіслав 359
 Бачко 92
 Бединський 249
 Бейлінсон А. 386
 Беккер Микола 344
 Бельський 209
 Белявський 328
 Бемм 192
 Бендельгольц Марія 315
 Бенедикт XV, папа Римський 21, 23, 24, 50, 51, 53, 54, 71, 72
 Бентковська Пауліна Леонівна 229, 239, 243, 245
 Бергер Стефан 346
 Белік, кс. 89
 Бившев 203
 Бистрих 228, 245
 Біглер Катерина 319
 Біллер Марія 359, 360
Білоусов Ю. 18
 Біляев (Беляев) Володимир Павлович 170
 Білякевич Олександр Казимирович, католицький священик візантійсько-го обряду 180, 181, 328, 376, 377
 Бітріх 331
 Блажевич Антоніна 359, 361
 Блажкевич Тадеуш 358

Блейхман 97
 Блем 309
 Блехман Болеслав Костянтинович, кс. 258, 259, 261, 272, 283, 297, 298, 322, 377, 382, 392
 Бовтун 166, 186
 Богушевський Болеслав, кс. 220
 Бойченко 206
 Болдескул Лука Ігнатович 272, 273
 Болотін 206
 Болотіна 204
 Бомаш 186
 Боровський 310, 311
 Бочковський Броніслав Степанович 248, 249
 Бравер Станіслав Леонардович, кс. 296, 320, 321, 324, 326–328, 330, 332, 337, 338, 378
 Брадлей 169
 Браксмаер Катерина Георгіївна 286
 Браницька 158
Браславець О. 18
 Бренер 261
 Бржезінський (Бжезінський) Тадеуш 358, 360
 Бридицький Ян, кс. 283
 Бринчак Матвій Михайлович, кс. 33
 Брудзинська Софія Леонівна 229, 239, 242, 244, 245
 Буб Філіп Філіпович 341, 342, 345, 348
 Бугославський 264, 265, 268
 Будрис Станіслав, кс. 232
 Буздалін Сергій Феоктистович 186
 Буйновська Галина Карлівна 229, 234, 235, 244, 245
 Булгаков 349, 350
 Булгаченки, родина 148, 149
 Булгаченко Марія 149
 Булгаченко Михайло 148, 149
 Булсуновський 127
 Бурбон-Борковський Владислав 167, 168, 187
 Бургайлов Михайло 57
 Буторов 283, 337
 Буценко Панас Іванович 62, 166, 167, 188
 Бушинський Леон Йосипович 229, 239, 240, 244
 Буяльська (Корпатовська) Анеля 127
 Буяльська Марія Костянтинівна 128
 Буяльська (Поповська) Вінцентина Костянтинівна 128

Буяльський Антон Костянтинович 128, 130
 Буяльський Аполінарій Костянтинович 128
 Буяльський Ігнатій Костянтинович 128
 Буяльський Кирило, кс. 34
 Буяльський Костянтин Михайлович 127
 Буяльський Франциск Костянтинович, кс. 30, 104, 105, 127, 164, 378
 Буяльські, родина 127

Вагенгейм Владислав Антонович 296, 320, 321, 323, 324, 327, 330, 331, 335, 337, 338
 Вагнер Адам Касперович, кс. 251, 265–268, 379
 Вадіс А. 363
 Важинський Антоній 64
 Вайнцетель (Вайнцетль) Йосиф Матвійович 267, 273
 Вайсенбургер Клеменс, кс. 34
 Вайхель 313
 Валізер Антон Данилович 56, 57
 Валізер Михайло (Міхаель) Костянтинович, кс. 272, 392
 Вальхерд 316
 Варт Яків (Якоб) Якович, кс. 346, 385
 Васель 305
 Вашинський 334
 Введенський Олександр Іванович 95
 Вдовичинський Йосип 64
 Вег О. І. 256, 257
 Вегедіс А., кс., *див.* Вегедіс Антоній, кс.
 Вегедіс Антоній Іванович, кс. 34
 Вежбицький О., кс., *див.* Вержбицький Олександр Войцехович, кс.
 Вейзер Теодор 346
 Веймер Климентій 344
 Вейхль 189
 Веккери, родина 141, 146
 Веккер Марія 141, 146, 148
 Веккер Цезаріна 141
 Велик Павло Ігнатович, кс. 320, 321, 324–328, 331, 334, 337, 338, 379, 380
 Велик Ф. І. 332
 Венару 53
 Венгриш Марія 64
 Вендель Йосиф Йосифович 340, 342, 346, 348
 Верещагін 201, 203
 Вержбицький Олександр Войцехович, кс. 73, 74, 220, 283
 Виговська 143, 144, 162

Виговський, *див.* Виховський Е. І.
 Виговські, родина 144, 154, 162
 Винників 166, 186
 Витвицька Юзефа 52
 Виховський Едмунд Ігнатович 68, 69
 Вишемирська 199
 Вишинський Андрій Януарович 339, 363, 384
 Відемаєр Іван 345
 Вікторія (псевд.), член Антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У 89, 94
 Вільчинський Анатолій Миколайович 401
 Вітергальд 309
 Вішнер 204
 Власенко 186
 Власов 200
 Вовк 166
 Воевода 328
 Воеводська Михайлина Іполитівна 300, 302–304, 306, 307, 309, 314, 315, 317, 318
 Войтицька Стефанія Валеріанівна 359, 384
 Волков 345
 Володимир (Богоявленський), православний митрополит 24
 Вольф Лаврентій (Лоренц) Лаврентійович, кс. 309, 318, 319, 380, 381
 Вольф Михайло (Міхаель) Йосипович, кс. 227, 381
 Вольфович 279, 280, 282
 Вольш Едмунд, кс. 224, 422
 Волянська Гелена 64
 Воронич Йосип (Юзеф) Іванович, кс. 259, 321, 328, 377, 381, 382
 Вроблеська В. 64

Гаврилін 165
 Гаврюченко 202
 Гадін 53
 Гадріан 189
 Гасвська Яніна 84
 Гайдуков 205
 Гаке Аделіна 306
 Галецький (Галицький) Микола Миколайович 377
 Галицький Броніслав, кс. 151
 Галлер Катерина Йосипівна 297, 320, 325, 327, 330, 331, 336–338
 Ганецький (псевд., справжнє прізвище — Фірстенберг) Яків Станіславович 70
 Ганський Станіслав Григорович, кс. 175, 176, 382, 383

Гаубіч 309
 Гаук Йосиф Іванович 342, 346, 348
 Гашинський Леонард Антонович, кс. 46, 353–355, 361, 363, 383, 384
 Гегеле 319
 Гегельман Іван Карлович 341, 342, 346, 348
 Гекк Петро Петрович 342, 345, 348
 Гельфенштейн 189
 Генін 217
 Гергардт Йосиф Петрович 315
 Гернер Семен 346
 Гец Петро Антонович 315
 Гец Фелікс 310
 Гжегожевський Едуард 260
 Гізен Емілія 315
 Гіндзелевський 311
 Гіпс Антон 61
 Гітлер Адольф 270, 295, 296, 323, 324, 330, 333, 335
 Глоба Микола Васильович 28
 Глушенко 257
 Говоров 188
 Голембієвський 252
 Голик 257
 Голинський Адам 356
 Голувко Тадеуш 230
 Гольберт 89, 94
 Гончаров А. 64
 Гопфауф 303, 306, 310, 313
 Горай Олександр 259
 Горбачевський 360
 Гординський Мечислав 64
 Горовой Микола 57
 Горожанин Валерій Михайлович 94
 Горчинський 228, 245
 Горький О. М. 25
 Гофман Антон Іванович, кс. 276–278, 310, 384, 385, 404–406, 427
 Гофман Йоганн, кс. 34
 Гофман Катерина Матвіївна 277
 Грановський М. 50
 Граф Олексій (Олександр) Йосипович, кс. 385
 Грейнер Валентин, кс. 57
 Гренд 328
 Григораш Фаддей 57

Григорій VII, Вселенський патріарх 89
Григулевич В. Р. 24
 Грилько 328
 Гроссман 122
 Гудайтіс М., кс., *див.* Гудайтіс Матвій Матвійович, кс.
 Гумінський 328
 Галензовський Карл, кс. 67, 68
 Годзеліх Антон Йосифович 340, 342–345, 348
 Годзеліх Олександр Антонович 340, 342, 347, 348
 Годлевський [Марцелій], кс., прелат 51
 Гольдберг 189, 191
 Гонта Іван 22
 Грохольська, графиня 260
 Грохольський Здзіслав, граф 408
 Гудайтіс Матвій Матвійович, кс. 340, 342–344, 347, 349, 385–387
 Гудзь 300, 318
 Гутовський Альбін Олександрович, кс. 181, 183, 387
 Дадал 130
 Дамаскин, чернець 195
 Даніель Марія Антонівна 357, 359, 384
 Датій Микола 57
 Даунгаур Іван 272
 Двожецький (Дворжецький) Владислав Станіславович, кс. 72, 74, 220, 416, 433, 435
 Денікін Антон Іванович 139, 142, 301
 Деревянкіна 256
 Дешин 205
 Дешле Георгій Йосифович 286
 Д'Србені, *див.* Ербіньї Мішель де, єп. РКЦ
 Дзендик Міхал, кс. 34
 Дзюбинська Анеля 64
 Дибовський Мечислав, кс. 139
 Дияковський Генріх 153
 Дідріх 347
 Дінстман 304, 305
 Дмуховський 62
 Добровольський І. 61, 62
 Добродицький Микола Іванович 116, 121, 196, 197
 Добужанська 64
 Дозінський 169

Долин 57, 58
 Долинський (псевд., справжнє прізвище — Глазберг) Семен Мойсейович 119, 388
 Домбровський 64
 Домбровський [справа Фрізона] 346
 Домбровський Станіслав 377
 Домбровський Станіслав, кс. 223
 Доронін 186
 Досенко Антон, *див.* Сосенко Петро Ксенофонович
 Дуб-Дубовський (Дубовський) Ігнатій, єп. РКЦ 20, 22, 23, 29, 31, 32, 79, 81, 109, 112, 115, 138, 178, 259, 400, 413, 426
 Дубинський 318
 Дудін 199
 Дудченко 107
 Дукарт Якоб, кс. 34
 Дунін-Вонсович Броніслав Валентинович, кс. 71, 72, 387–389
 Дунін-Вонсович Марія Валентинівна 389
 Дьомичев 167, 186
 Дьяченко 107

Еберле 257
 Ейзенкрайн Петро (Петер) Петрович, кс. 300, 302, 303, 305, 311, 313, 315–317, 389
 Ельзас 307
 Енгельс Фрідріх 159
 Енес Антон Якович 341, 342, 344, 348, 349
 Ербінь Мішель де, єп. РКЦ 42, 43, 194, 195, 225, 289–294, 304, 343, 364, 395, 426, 429

Євгенєв (псевд., справжнє прізвище — Шептицький) Євген Адольфович 116, 121, 196, 197
 Єгоян Мкртич 260
 Єжов Микола Іванович 363, 384
 Єндрушак Анна Йосипівна 352
 Єндрушак Антон Йосипович 352
 Єндрушак Мар'ян-Іван-Йосип Йосипович, кс. 46, 169, 170, 220, 349–351, 353, 354, 362, 363, 390, 391
 Єндрушак Юзефа Йосипівна 352
 Єнукідзе Авель Сафронович 70, 71

Жарновецький Лонгін, єп. РКЦ 136, 218
 Жилінський Болеслав Йосипович, кс. 44

Жимайтіс 256
 Жмігородський Юзеф, кс. 29
 Жуковський Станіслав, кс. 29, 138
 Журавльов Павло 58
 Жутов 351, 353

Забуський Фелікс Францович, кс. 229, 231, 236, 237, 243, 391, 392
 Завадовський Анастасій 377
 Зайцев А. 339, 349
 Зайчик 167, 186
 Залевська Катерина 141, 146, 148
 Залевська Марія 141
 Залевський Северин 141
 Залевські, родина 146, 147, 153
 Залізник Максим 22
 Зарецький 169
 Заславський 265
 Заславський Ян, князь 246
 Затонський Володимир Петрович 75, 76
 Зауер 417
 Захаров 201, 205
 Зачкевич 358
 Зверєв 90
 Здзітовецький Адольф Ісидорович 229, 237, 240, 244
 Зейлер Роза 344
 Зеленська 186
 Зелінський Станіслав Антонович 69
 Зельман 313
 Земздорф 309
 Зенович Медат (Медарт) Іванович 361, 384
 Зиско Марія 261
 Зиско (Зисько) Християн Леонтійович, кс. 261, 262, 268–274, 373, 392, 393, 436
 Зіневич Віталія Станіславівна 86, 87
 Зінкевич 360
 Зінов'єв Григорій Овсійович 159
 Зінченко А. 17
 Зорін А. 65
 Зубовський 209

Йосюкас Йосип Іванович, кс. 176, 393, 394

Іван Павло II, папа Римський 18
 Іваненко 202
 Іванов, робітник 204
 Іванов, член Антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У 89
 Іванов Миколай 64
 Іллі Никодим Пилипович, кс. 34, 269, 270, 274, 276, 282, 394
 Ільгін Вікентій Адамович, кс. 42, 43, 116, 117, 120–122, 126, 184, 210, 254, 356, 357, 383, 394, 395
 Ілюченко 246, 248
 Іонкіс 300, 317, 318
 Іост 319

Кабакова 189
 Кайзер А. 196
 Каковський Александер, кардинал 21
 Калатозов Діонісій, кс. 292
 Калениченко П. М. 18
 Калиновський Віктор 345
 Калінін Михайло Іванович 276
 Камінський Яків Зельманович 382
 Каневський 166
 Каплан 166
 Каплюновський Еммануїл Францович, кс. 73, 74
 Каплун 201
 Каппес Алоїзій Миколайович, кс. 287–291, 294, 312, 343
 Кардуба, див. Кордуба Мирон Михайлович
 Карелін Володимир Петрович 250, 269
 Карін (псевд., справжнє прізвище — Даниленко) Сергій Тарасович 89, 94, 96
 Карлсон Карл Мартинович (справжнє ім'я та по батькові — Едуард Іванович) 89, 94, 116, 121, 122, 197
 Каровець Михайло (Макарій), священик УГКЦ 88, 395, 396
 Карчевська Марія, див. Корчевська Марія Адамівна
 Каршо-Седлевський (Карш, Седлецький) Ян 296, 358, 360
 Каспржиковський Станіслав Станіславович, кс. 220
 Кас'яненко 167
 Катунін 256
 Кауфман 97, 249, 250
 Квасневський Сигізмунд (Зигмунт) Карлович, кс. 46, 172, 173, 176, 181, 220, 226, 229, 231, 241, 242, 244, 245, 396, 397
 Кейлер Іван Якович 56, 57
 Келеш 257, 258

Келлер 312
 Келлер Михайло, кс., див. Кьолер Михайло (Міхаель) Якович, кс.
 Кемлейн 189
 Керенський Олександр Федорович 19, 20
 Кесслер Йозеф-Алоїзій, еп. РКЦ 287–289, 397, 427, 431
 Кизильштейн 252
 Кисельов Аркадій Леонтійович (справжнє прізвище, ім'я та по батькові — Кеслер Арон Лазарович) 338, 339
 Кіслінг 315
 Кіфель 315
 Кіфель Г. 189
 Клемчинський Сигізмунд Сигізмундович, кс. 299, 300, 320, 321, 324–328, 332, 337, 338, 398
 Клименко 256
 Клименко Антоніна Якимівна 81–84, 86, 87
 Клименко Афанасій 346
 Клименко Євгенія Антонівна 86, 87
 Клименко Леонід Якимович 83
 Кльоппер Володимир Володимирович фон, кс. 300–302, 304, 305, 311, 316–318, 390
 Клявс 97
 Кнюкшта Ян, кс. 34
 Кобець Адальберт (Войцех) Ігнатович, кс. 176, 197, 198, 221, 225, 398–400
 Кобець Антоній Львович, кс. 30, 400, 401
 Кобзєв 199
 Кобилянський Станіслав Владиславович 229, 237, 238, 244
 Ковалек Георгій Васильович 272
 Ковалець Н., див. Рубльова Н. С.
 Ковальов 199, 200, 204
 Ковальський Адольф, кс. 34
 Ковальський Діонісій 332
 Ковальчук Яків Охрімович 210, 215
 Ковщук Василь 57
 Кожухов 166, 188
 Козинська Емілія Климентіївна 283
 Козинська Людвіка 144
 Козинська Ядвіга 154
 Козинський Йосип (Юзеф) Климентійович, кс. 283, 296, 320, 324, 325, 327, 328, 330, 333, 337, 338, 401
 Козинський Тадеуш 144, 145
 Козловський Петро Карлович 272

Козловський Симон, архієп. РКЦ 383
 Козуб 328
 Колісниченко 166, 167, 186
 Кольцов 361
 Комарницька Бр. 64
 Комарницька Й. 64
 Комарницький І. 64
 Комарницький Іван 64
 Комарницький М. 62
 Кондиловський М. 64
 Кондрашкін 206
 Конотоп 186
 Константинович 169
 Кончаковська Софія Мар'янівна 84, 86, 87
 Коперник Миколай 125
 Копишевська 328
 Кордецький, кс. 222
 Кордуба Мирон Михайлович 322, 329
 Корженевська 84
 Корнієнко 258
 Короленко Володимир Галактіонович 54
 Корона Єлизавета Лаврентіївна 320, 325, 327, 336–338
 Корпатовські, родина
 Корчевська Марія Адамівна 359, 384
 Косацька 141, 147
 Косацька Ванда 141, 143, 145, 148
 Косацька (Іванова) Ізабелла 153
 Косацька Яніна 141
 Косацькі, родина 141, 146, 147, 149, 152, 153
 Косіор Станіслав Вікентійович 277
 Коссак Юлій 147, 154, 162
 Костін 204
 Котвицький 325, 331
 Котвицький Ян Целестиневич, кс. 77, 78, 80, 81, 86, 87, 402, 403, 428
 Котовська Марія 145
 Котовський Люціян 144
 Коцька 328
 Кравченко 204
 Кравченко, нач. КРВ Волинського губвідділу ДПУ 87
 Кравченко Казимир 58
 Кравченко С. 204
 Красницький 89

Красновець 248
 Красуський Йосиф 147
 Крейс Яків Фрідріхович 316
 Крец Едуард 346
 Кривенчик Віктор Йосифович, кс. 259
 Кривохатський 256
 Кригельський Фелікс, кс. 34
 Крилов 190
 Криловецька 257
 Крим Петро 345
 Крисько 328
 Крол 142, 148
 Круліковський 360
 Крутевич Станіслав 377
 Крушинський Йосип (Йозеф) Петрович, кс. 102, 103, 111, 112, 115, 267, 278, 281, 293, 303–305, 309, 310, 312, 343, 379, 385, 392, 403–406, 410, 417, 421, 427
 Кубальський Вікентій 259
 Кудрин І. 50
 Кукуруза Сигізмунд Ігнатович 229, 239, 240, 244, 245
 Кулішов 97
 Кульчицький І. 62, 64
 Кун Анастасія 346
 Кун Іван Іванович 56, 57
 Кун Михайло Іванович 56, 57
 Кун, родина 56
 Кун Флоріан 344, 345
 Куппле 309
 Купревич Марія 357, 359
Курас І. Ф. 18
 Куровська 141
 Курський Дмитро Іванович 27
 Кучковський Ксаверій 64
 Кьолер (Келлер) Михайло (Міхаель) Якович, кс. 275, 278, 404–406

 Лабун Анна 64
 Лабун Микита 61
 Ладіго Ян (Іоанн) Якович, кс. 215–217, 220, 222, 229, 231, 232, 239, 245, 406
 Ладько 328
 Лазоверт Самуїл Генріхович 94
 Ламбой Іван Францович 266, 267, 303, 305, 306, 310

Ланг Іван 346
 Лансере М. Є. 105, 106
 Ласко 169
 Лаціс Мартин Іванович (псевд., справжнє прізвище, ім'я та по батькові — Судрабс Ян Фрідріхович) 28, 29
 Лебедєв 199, 203, 204, 206
 Лебрехт 358
 Лев VIII, папа Римський 178
 Левицький 130
 Левін Дм. 265
 Левінський Ян (Іоанн) Іполитович, кс. 41, 67–69, 72, 108, 192, 194, 196, 220, 225, 228, 231, 233, 234, 239, 241, 243, 407–409, 411, 422, 423
 Левковський Леопольд Станіславович 320, 325–327, 329, 334, 337, 338
 Легалов 339, 349
 Легкий 142
 Лейбман Анна 315
 Лейбман Марія 315
 Ленін (псевд., справжнє прізвище — Ульянов) Володимир Ілліч 25, 35, 40, 150, 159
 Леопольд (псевд., справжнє прізвище — Ройтман) Даниїл Самуїлович 217, 225, 226
 Лепесовицька Станіслава Ієронімівна 377
 Лехт, *див.* Ліхт
 Лещинський 76
 Лещук 331
 Липинські, сестри 84
 Липківський Василь, митрополит УАПЦ 17, 89
 Липська 79
 Липська М. 118
 Литвинов 160
 Лихидько Павло 57
 Лібман 309
 Ліпковський Ян 230, 232
 Ліппоман Ян Вацлавович 148–150, 153, 161
 Лісевич І. Т. 18
 Лісецький Болеслав, кс. 34
 Ліхт 300, 318, 319
 Лобанов 186
 Ловейко 333
 Ловейко Петро Сильвестрович, кс. 177
 Логвиненко 201
 Локтик Михайло Семенович 359, 384

Лоран Рафаїл (Рафаель) Михайлович, кс. 272, 278, 309, 310, 385, 392, 404–406, 410, 427
 Луканін 205
 Лукаш Ян Григорович, кс. 73
 Лукин 52
 Луковський 351, 363
 Лукомський Георгій Крескентійович 247
 Луньов 205
 Лупінович Карл-Олександр Карлович, кс. 292
 Любинський Ю. Г. 98, 99
 Любчинський Фелікс Миколайович, кс. 192–194, 390, 410–412, 423
 Люмінавський, православний священник 312
 Лящук 325

Маєвський 259
 Маєр 345
 Маєр Пауліна-Альбіна Оттівна, *див.* Меєр Пауліна-Альбіна Оттівна
 Мазур Казимир, кс. 34
Майборода О. М. 18
 Майєр Пауліна-Альбіна Оттівна, *див.* Меєр Пауліна-Альбіна Оттівна
 Македонська Людмила Павлівна 229, 235, 236, 244, 245
 Малашкевич 97
 Малишев 286, 290, 291, 294
 Малішевський Роман, кс. 139
 Мальцев Л. Г. 295
 Малявські, родина 283
 Мантай 347
 Мантель Фрідріх 344
 Маньковський Петро (Пйотр-Ян), єп. РКЦ 21, 22, 32, 34, 71, 72, 108, 196, 219–225, 230, 232, 416, 421, 422, 433–435
 Маньковські, родина 396
 Марбах Пій 313
 Марецька Ромуальда Францівна 229, 234, 235, 244
 Маркевич Анна 52
 Маркель Зінаїда 345
 Марклах Антон 313
 Маркс Карл 25, 159
 Маркунас Софія 144
 Маркус 101
 Маркушевський Альбін Юліанович, кс. 298, 322
 Мартинов 255
 Мартін Іван Олександрович 272

Марухненко 331
 Мархлевич Бенігда Ігнатівна 320, 321, 323, 324, 326–328, 332, 337, 338
 Марцинковська 143
 Матвейчук 318, 319
 Матковський 328
 Матнаш 328
 Матушевич Антоній Іполитович, кс. 220
 Махницький 328
 Мацейський Ян (Іоанн), кс. 225
 Мацієвич (Матієвич) Анна Вітольдівна 229, 234, 235, 244
 Мацієвський 63
 Мевес 309
 Меєр Пауліна-Альбіна Оттівна 300–302, 304–307, 309, 313–318
 Мелабенський 233, 237
 Мельник 91
 Мельникова Софія Ксаверівна 340, 347, 348
 Метельський 101
 Метельський Леон, кс. 58
 Миколаїв 98
Михайличенко Г. М. 17
 Михайловська Юлія Дмитрівна 84, 86, 87, 229, 239, 242, 243, 245
 Михайловський Андрій Ісидорович 401
 Мікка 189, 190
 Мілевська Анна 64
 Міллер Станіслав Костянтинович 229, 237, 238, 244, 245
 Мінаєв (псевд., справжнє прізвище — Цикановський) Олександр Матвій-
 ович 87
 Мініх Йосиф Фрідріхович 341, 347, 348
 Міодушевський Йосип (Юзеф) Іванович, кс. 58–60, 226, 228, 231, 233,
 243, 412, 413
 Міхаловський Владислав, кс. 136
 Міцкевич 314
 Мішура 97
 Могильницька 309
 Мокельки Емануїл Іванович, кс. 57, 413
 Мокельки Іван 56
 Мокельки Никодим Іванович 56, 57
 Мокельки, родина 56, 57
 Молотов (псевд., справжнє прізвище — Скрябін) В'ячеслав Михайлович 40
 Морозов 251
 Морозов Н. 286, 290, 291, 294, 385, 386
 Мост 316

Мотика 169
 Мотильова М. 101
 Мочук (Морчук?) Олекса 283
 Мошковська 328
 Муллер 308
 Мунвез 282
 Мюллер 145

 Наг 84, 85, 87
 Найгум, *див.* Нейгум Йосиф, кс.
 Наливайко Северин 22
 Нановський 328
 Нановський Казимир Ксаверійович, кс. 103, 104, 111, 176, 220, 414, 415
 Наскренцький Казимир Едуардович, кс. 118, 119, 139, 170, 171, 206–208,
 228, 231, 235, 239, 243, 260, 321, 322, 329, 375, 376, 415
 Неве Пій-Ежен, єп. РКЦ 42, 43, 225, 260, 291–294, 343, 344, 379, 386, 394,
 397
 Невенгловський 333
 Невинська Марцелина 377
 Невський Сергій Павлович 98, 99
 Недзельський Антоній, кс. 41, 60–63, 65, 66, 72, 220–222, 232, 416, 433,
 435
 Недоброво Василь Володимирович 86, 87
 Недоброво Ніна Вікторівна 86, 87
 Нейбауер Йосиф 345
 Нейбауер Філомена Антонівна 341, 342, 345, 349
 Нейгум (Нойгум) Йосиф (Йозеф) Іванович, кс. 115, 300–303, 306, 307,
 310–314, 317, 390
 Некрашевич, православний священник 313
 Нельсон 354
 Неуронов 167
 Нефедова 251
 Недзельський А., кс., *див.* Недзельський Антоній, кс.
 Новаковський Нісон Шльомович 120–122, 395
 Новиков 205
 Новикова 204, 205
 Новицька А. 64
 Новицька Катерина Вікентіївна 230, 241, 245
 Ногачевський Вацлав (Йосип) Антонович 320, 324, 327, 330, 331, 333,
 337, 338
 Нольд 347
 Нольд Йоганн Михайлович, кс. 300, 302, 303, 310, 313, 314, 316, 317, 390

Нольд Йозеф, кс. 281, 293, 385, 417
 Номсьє 53
 Носалевський Казимир, кс. 30, 219–221, 223
 Носков 282
 Нуц Георгій Георгійович 316

Образцова 328, 336
 Окс Алоїзій Йосипович, кс. 278–280, 282, 417, 418
 Окс Петро Антонович 272, 273
 Олейников 252, 254
 Олейниченко Андрій Антонович 58
 Олейниченко Дмитро 57
 Олександр III, російський імператор 431
 Олеховський 144
 Оліниченко Андрій 57
 Ольшевський 166
 Орел Андрій 57
 Оржеховська Марія 223
 Оринт Вінцентій, кс. 393
 Орлов 355
 Орловська (Орковська? Орліковська?) Ципа 153
Осипова И. И. 29, 41
 Осташевський 131
 Отт, проф. 292–294
 Охман 328
 Охоцький Артур 59

Павел, православний священник 203
 Паламар 91
Палладіна Т. 18
 Пальченський 328
 Пахтер Шимпшоп 128
 Пашковський 325, 331
Пащенко В. О. 17
 Пекарський Камілій Герасимович 165
 Пентко 153
 Перкович Євген Петрович, кс. 18, 44, 123, 126, 197, 211, 418–420
Перкун В. 18
 Перницька Марія Олександрівна 300, 302, 303, 308, 309, 313, 314, 316–318
 Перницький Олександр 304, 309, 314
 Петерс 309

Петкевич Болеслав, кс. 260
 Петкевич Михайло Клавдійович 227, 228
 Петлюра Симон Васильович 50, 51, 53, 54, 138, 139, 301, 408
 Петренко П. 75
 Петровський 270
 Петровський Григорій Іванович 91
 Петровський (Піотровський) Тит Михайлович 401
Пилявець Л. Б. 17
 Пимен (Пегов Павло Григорович), православний архієп. 90
 Пирогов 201
 Пій XI, папа Римський 21–23, 42, 72, 89, 90, 96, 111, 287–289, 291, 294, 395, 398, 423, 429, 433
 Пілсудський Юзеф 31–34, 155, 232, 408, 428
 Пількевич 249
 Пірнач 328
 Платтер, граф 301
 Плуг 304
 Плужанська 298
 Побіровська Катерина Станіславівна 297, 320, 325, 327, 330, 336–338
 Подвисоцька 169
 Подгорський Балтазар 154
 Подгосник 189, 192
 Полегай Антон 259
 Полівода 202
 Полікарпов 365
 Половецький 207, 208
 Полуничев 199, 204, 205
 Поляков 166, 167
 Помірський Станіслав, кс. 29, 138, 139
 Попов Іван 57
 Поповський Зенон 128
 Поразинський Йосип 356
 Постемський 154, 155
 Постишев Павло Петрович 277
 Потоцькі, родина 158
 Прейзнер Мар'ян Йосипович 165
Преловська І. М. 17
 Пржисецький Ян (Іоанн), кс. 168
 Прибильський Олексій Павлович 86, 87
 Приваліхін 209
 Пригов Семен Львович 271, 273
 Проневич Франциска Феліціанівна 359, 384

Пугач Яків 345
 Пулавська Анна Антонівна 359, 384
 Пфлігер Єлизавета 306
 Пфлуг Антон Йосипович 264
 Пфлуг Йосип Йосипович 264
 Пфлуг Марія Йосипівна 264
 Пфлуг Мар'яна 264
 Пфлуг Рафаїл Йосипович 264
 Пфлуг Тереза Йосипівна 264
 Пфлуг Фердинанд Йосипович, кс. 263–268, 292, 304, 305, 308, 420
 Пфлуг Франц Йосипович 264

 Равве Жозеф 343, 347, 386
 Радзіковський 142, 148
 Радзіковський Ришард 144, 145
 Раєцький С. 386
 Разуменко 255
 Раковський Християн Георгійович 29, 54
 Ратинський (псевд., справжнє прізвище — Футер) Аркадій Маркович 273
 Ратті Акілле, кс., *див.* Пій XI, папа Римський
 Рачеткін 201
 Рашин 94
 Резак 257
 Рейнбольд Еміль 346
 Рейхерт Цириак (Кириак) Йосифович, кс. 57, 300–305, 307, 309, 310, 314, 315, 317, 390
 Ремейко 92
 Рено 142, 148
 Рибак Вацлав Казимирович 320, 326–328, 331, 334, 337, 338
 Рибицький 333
 Ривлін Лазар Ісаакович 268, 269
 Рислінг Роза 305, 306
 Рогнеда 106
 Роговой 205
 Рожинський С. 101
 Розен 309
 Розенбах Яків (Якоб) Йосипович, кс. 227, 228
 Розенберг Альфред 295, 296, 323, 324, 330
 Романови, царська династія 20, 24, 431
 Романовський Ігнатій, кс. 259
 Романюк Йосип, православний священник 377
 Ромбс 190

Ромпс В. 189
 Ронікер 233
 Ропп Едуард Міхаель Йоганн фон, митрополит РКЦ 22
 Рот 301, 308
 Рошковський Адам 117, 153
Рубльова Н. С. 18
 Рудіна (Гальперіна) Є. І. 165, 187
 Рудницький Юліан, кс. 220
 Рудська Антоніна Феліксівна 229, 236, 237, 244, 245
 Ружицький Ф. 272
 Румянцева 343
 Рухгабер (Рукгабер) Рафаїл Готлібович 340, 342, 344, 348, 349

 Савицький Броніслав, кс. 284
 Савченко 327, 328
 Саганов 188
 Сагатовська 260
 Сагатовська Марія Октавіанівна 228, 235, 243, 245
 Самарцева Марія 345
 Самойленко 166
 Самойлов (псевд., справжнє прізвище — Бесидський) Самуїл Ісаакович 250
 Сангушко, князь 158, 247
 Сапко-Баранівська 169
 Сапунова 206
 Сачков 97
 Сваричевський 68
 Свежбинська Марія 145
 Свенцицький Адольф 259
 Свенцицький Іларіон Семенович 322, 329
 Свідерський Станіслав 64
 Свідерський Ян 218
 Свідерський Ян (Іоанн) Євстафійович, кс. 43, 70, 71, 73, 114, 115, 170, 171, 176, 181, 193, 194, 196, 217–219, 225, 226, 228, 231–233, 239, 241, 243, 409, 411, 421–423, 433, 435
 Свірський Міхал 117, 118
 Свінцицький, *див.* Свенцицький Іларіон Семенович
 Свінцицький Вацлав (В'ячеслав) Адольфович 320, 325–329, 337, 338
 Світич Костянтин Станіславович 384
 Святинська Марія Антонівна 229, 237, 244, 245
 Святополк-Мирський 233
 Седлецький, *див.* Каршо-Седлевський Ян

Селецький 28
 Сенюта Зиновій 322, 330
Сергійчук В. 18
 Сердобольський 90
 Сибіряк 186
 Сичевський 328
 Сідельник 98
 Сідровська 84
 Сікорська 148, 149
 Сімашкевич 58
 Скавронська (Сковронська) Олена Адольфівна 229, 239, 240, 244, 245
 Скальський Антоній Йосипович, кс. 229, 231, 233, 237, 238, 243, 424
 Скальський Теофіл-Олександр Готфрідович, кс. 29, 41, 43, 112, 114, 115, 117–119, 135, 136, 138–141, 149–152, 154, 163, 176–178, 180–183, 208, 211, 212, 225, 231, 259, 321–323, 329, 333, 335, 376, 388, 408, 413, 415, 423–426
 Скарделя 169
 Скарієвський Броніслав 64
 Скварковська Люція Антонівна 359, 360
 Сковронська Марія Адольфівна 260, 377
 Скшинський Констати 357
 Славек Валери 230
 Следзевська 144
 Следзевський Казимир 144
 Сливинська 328
 Сливинський 328
 Слотвінський Адольф Францович, кс. 322
 Слупський 129
 Смородська Альбіна 328
 Смородська Станіслава 328
 Сницький 333
 Снігірь 107
 Соколовський Мар'ян Вікентійович, кс. 183, 184, 212, 220
Соколовський О. К. 18
 Соколовський Ян 169
 Соколь Казимир 256, 257
 Сокольський 101
 Солтис 67–70
 Солярж Вікентій Степанович 384
 Сороцький 228, 245
 Сосенко Марія 328
 Сосенко Петро Ксенофонтівч 320, 322–329, 336–338

Сосніцький Станіслав 358, 360, 361
Сохань П. С. 17
 Сочавський 328
 Срул (ім'я) 149
 Станевич 260
 Станкевич 203
 Старжевські, графині 233
 Стахурські, родина 127
 Стебловський Адам 357, 358, 360
 Стелінковський 307
 Стемплевич Броніслав 144
 Стефанишин 322, 330
 Стрілець 167
 Стрончинський Віктор Костянтинівч, кс. 93
 Студзінський, *див.* Студинський Кирило Йосипович
 Студинський Кирило Йосипович 322, 329
 Стьопочкін Федір Сергійович 340, 347, 348
 Супель Владислав 272
 Суханов 215, 216

 Тамаров 196
 Татаровський Г. 64
 Таубергер Іван (Йоганн) Лаврентійович, кс. 278, 304, 309, 310, 314, 385, 404–406, 426, 427
 Теодорович Юзеф Теофіл, архієп. Католицької церкви вірменського обряду 51
 Терлецький 142, 146
 Тетенич 144
 Тихон (Белавін Василій Іванович), патріарх Московський і всієї Русі 89
 Тишкевич, граф 227
 Тишкевич Михайло Станіславович, граф 51, 53, 54
 Тільненко Іван Матвійович 272
 Ткаченко 199, 203
 Ткачук Гавриїл 57
 Товстоновський 317
 Токаржевський Мар'ян, кс. 32, 232
 Толоков 148, 150
 Толстой Микола Олексійович, католицький священик візантійського обряду 111, 112, 115, 328
 Топольницький Франциск, кс. 30
 Торбик Г. С. 251, 252
 Треухман 315

Тромпчинський Войцех 51
 Тропкевич 328
 Троцький Лев Давидович 53, 54, 159, 308
 Трупчинський 228
 Труфанов 97
 Тужик 107
 Тульчинський 300, 317
 Турбін 205
 Тушинський Петро (Пйотр), кс. 29, 138
 Тютюнник Юрій Никифорович 33
 Тхоржевська Софія Григорівна 86, 87

Узельман 316
 Уксусов 205
 Ульман 189
Ульяновський В. І. 17
 Ушаков (псевд., справжнє прізвище — Ушимирський) Зиновій Маркович 87, 265

Фаліпський 129
 Фалькевич 100
 Фаут Філіпіна Георгіївна 341, 342, 346, 348
 Федорович Чеслав Антонович, кс. 220, 237, 239, 241
 Федоровський А. 64
 Федосєєва 339
 Федотов 186
 Федуків Андрій Андрійович, кс. 42, 43, 76–80, 83–87, 90, 96, 102, 111, 112, 117, 118, 177, 212, 402, 428
 Федюшина 257, 258
 Фейнас 258
 Фейст Едмунд Григорович 341, 347, 348
 Фейст Матвій Миколайович 341, 342, 346, 348
 Феміда, богиня правосуддя 33, 46
 Феттер Йоган 58
 Філіповський Казимир 376
 Фітерер Олександр Антонович 342, 346, 348
 Фішер 141
 Флейшман 337
 Франко 309
 Фраш Яків 345
 Фрейліх Йосиф 272
 Фрізон Іван Георгійович 286

Фрізон Ігнатій Георгійович 286
 Фрізон Магдалина Георгіївна 286, 292, 340, 342–344, 348, 349
 Фрізон Олександр Іванович, еп. РКЦ 42, 43, 46, 286, 288, 290–292, 294, 312, 339, 342–346, 349, 364, 385–387, 429, 430
 Фруман 199
 Фурх Іван (Йоганн) Іванович, кс. 188–192, 430

Хамець 84
 Хамці, родина 141
 Харченко 137, 160
 Хвостова 257, 258
 Хелпутович 361
 Химич 120
 Хитрик Казимир 144
 Хорощ, родина 153
 Хотяков 189

Цветков 97
 Цепляк Ян Гіацинтович, архієп. РКЦ 41, 177, 356
 Церр Антоній Йоганн фон Падуа, еп. РКЦ 115, 225, 305, 384, 392, 405, 414, 430, 431
 Цілковський 205
 Ціммерман Олександр 272
 Ціонтковський Фелікс Адамович 229, 237, 238, 244, 245
 Цішковський Йордан 84

Чаєвська Феліція 359
 Чаєвський Броніслав Петрович 384
 Чайковський С. 64
Чаплицький Б., кс. 41
 Чебан 97
 Чеканіс Карл 260
 Чеканов 202
 Чемена 303, 305
 Черик Марія 359
 Черлюнчакевич Михайло Олександрович 94
 Черне Юзефа 357
 Черноусов 156, 160
 Черський Антоній 64
 Черторийський 156
 Чеховський Микола 64
 Чирський Франциск Хомич, кс. 225, 230, 231, 241, 243, 245, 431

Чичерін Георгій Васильович 24
 Чмирук 227
 Чуласвська А. 64

Шайнер Йозеф, кс. 41
 Шаргало Тимофій 91, 93
 Шаркевич Микола Антонович 68
 Шарт Никодим Петрович 272
 Шарт Петро 272
 Шатов 166, 363
 Шафф 272
 Шафф Никодим Якович 272
 Шафф Рафаїл 272
 Шафф Франц Францович 271–273
 Шевельков 311
 Шейнцвег 256
 Шельонжек Адольф-Пйотр, єп. РКЦ 225
 Шемелевський Михайло Йосипович 76–79, 81
Шемшученко Ю. С. 27
 Шенфельд Алоїзій Матвійович, кс. 295, 298, 320, 321, 323–328, 330, 333–339, 432, 433
 Шенфельд Яків (Якоб) Іванович, кс. 385
 Шепель Яків 33
 Шепетін 165, 166
 Шептицький Андрей, митрополит УГКЦ 322, 323, 329, 330
 Шептицький Теофіл, кс. 34
 Шерр Якоб, кс. 403
 Шилле 310
 Шилле Амбросій 307, 308
 Шилле Лідія 308
 Шилле, патер, *див.* Штіль Михайло (Міхаель) Михайлович, кс.
 Шилле, сестри 304
 Шиманський Валеріан, кс. 220, 221, 416, 421, 433, 435
 Шиманський Вацлав Казимирович, кс. 169, 170, 241, 365, 390, 433, 434
 Шиманський Іван Рафаїлович 230, 241, 244
 Шиндлер Йозеф Іванович, кс. 436
 Шиффер 189
 Шихевич Петрунелія Іванівна 165
 Шихевич Чеслав Миколайович 165
 Шишко, член Антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У 94
 Шишко (Шишко-Богуш) Ришард Юстинович, кс. 72, 74, 220, 221, 226, 230, 231, 241, 243, 390, 416, 421, 433–435

Шкадінов 186
 Шлегель Готфрід 345
 Шляхта 200
 Шмід Філіпіна 346
 Шмідт 189, 190
 Шмідт, комбриг 219
 Шнайдер 304
 Шнайдер Анастасія 319
 Шпаков 205
 Шпаковський Томаш Касперович 165
 Шрам Герберт 345
 Шрамков М. Н. 260
 Шрифтов 169
 Шрок 189, 190, 192
 Штауб Олександр Іванович, кс. 385
 Штіль Михайло (Міхаель) Михайлович, кс. 308, 312
 Штремм, проф. 302
 Штро 309
 Штро Георгій 309
 Шуберт Павло (Пауль) Францович, кс. 270–273, 303, 305, 306, 308, 309, 312, 314, 392, 436
 Шумахер Іван 189
 Шумахер Магдалина 316
 Шумович 120
 Шура 140

Щепанюк Ганна 326, 328
 Щепанюк Микола Васильович, священник УГКЦ 118, 320–330, 335–339
 Щербаківський Данило Михайлович 246
 Щербін 204
 Щербук 256

Юнкінд Йосип (Йозеф) Антонович, кс. 293, 385
 Юркевич 328

Явірська 328
 Яворський 239
 Ягодзинська Стефа 144
 Ядловський Лука Миколайович 68–70
 Якимович Іван Костянтинівич 185
 Яковлев 339, 349
 Яковлева Акулина 206

Яковлева Марія 206
 Якубовський Михайло Мартинович 298, 320, 327, 330, 335, 337, 338
 Якушевич 209
 Янкілович 363
 Янковська Стефанія 377
 Янковський Роман Владиславович, кс. 165–167, 284, 320, 321, 325–328,
 333, 334, 337, 338, 436, 437
 Янський 166
 Ярмолинець 300, 318
 Яросевич Адольф, кс. 30
 Яросінський Броніслав, кс. 165
 Яроцький Георгій Серафимович 377
Яроцький П. 18
 Ястремський 328
 Яуфман 304
 Яхневич Станіслав Іванович, кс. 283, 299, 320, 321, 323–333, 337–339,
 432, 437, 438
 Яцек Марія 359–361

Dzwonkowski R., SAC 20, 45
Krajewski L., ks. 22, 30
Piela M. 23, 31
Skalski T. 23, 27, 29, 30, 40
Stehle H.-J. 24, 41
Stroński H. 18
Tokarzewski M. 33
Wilk St., ks. 22

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Австрія 88, 396
 Австро-Угорщина 395, 406
 Адамівка, с. Нечаянської вол. Одеського пов. Одеської губ. 56
 Азія Середня 406
 Ак-Коджа, с. Кримської АРСР 340, 342
 Алатай, с. Кримської АРСР 341, 342
 Александрівка, с. Кримської АРСР 340, 384
 Алма-Ата, м. (Казахстан) 285, 404, 410, 437
 Америка, див. США
 Англія 135, 303
 Андрушівський р-н Київської обл. 285
 Андрушки, с. 145
 Анзер, о. 379
 Аннополь, м-ко на Волині 391
 Апостольська Столиця, див. Ватикан
 Артемівська окр. 47, 209
 Архангельськ, м. 392
 Архангельська обл. (Російська Федерація) 383, 392, 395, 434
 Астраханська губ. 289
 Ашага-Джамін, с. Сакського р-ну Кримської АРСР 341, 346

Баден, с. на Одещині 286, 339, 340, 410, 429
 Базалія, м-ко Шепетівської окр. 152, 154, 181, 376, 378, 400
 Балевська Гута, с. Житомирського пов. Волинської губ. 387
 Балта, м. 218, 424
 Бальвержишки, с. Маріампольського пов. Сувалківської губ. 350, 352, 390
 Бар, м-ко на Вінничині (Могилівської окр.) 32, 138, 170, 218, 221, 422, 423
 Баранівка, м-ко Новоград-Волинського пов. Волинської губ. 400
 Баранівський р-н Київської, нині — Житомирської обл. 331
 Бауске, м. (Литва) 216
 Бахмут, м., нині — Артемівськ Донецької обл. 38
 Бебехи, с. Проскурівського пов. Подільської губ., згодом — Ярмолинець-
 кого р-ну Вінницької обл. 284, 334, 436
 Бердичів, м. Київської губ., нині — Житомирської обл. 21, 47, 165, 284,
 368, 378, 382, 399, 402, 418, 436

Бердичівський пов. Київської губ. 58
 Берездів, м-ко 378
 Берислав, м-ко Херсонської губ. 426
 Берлін, м. (Німеччина) 287, 303, 306, 307, 310, 312, 314
 Бессарабія 289, 397, 430
 Биківнянський ліс 375, 397
 Біла Церква, м. Київської губ., згодом — Київської обл. 127, 144, 145, 152, 153, 163, 164, 366, 418
 Біле море 192, 194
 Білопілля, м-ко Бердичівського пов. Київської губ., згодом — Вінницької обл. 332, 378
 Білорусія 55, 56, 356, 361
 Білоцерківська окр. 99, 104, 181
 Бірзула, м. 248
 Блюменфельд, с. Тилігуло-Березанського р-ну Одеської обл. 302, 315, 317, 389
 Богунське, с. Янівського р-ну Одеської обл., *див.* Ной-Кандель
 Богуслав, м-ко на Київщині 387
 Бородянка, с. Київської окр. 388
 Браїлів, с. на Вінничині 396, 424, 435
 Братислава, м. (Словаччина) 396
 Брацлав, м. Подільської губ. 284, 396, 436
 Буг, р. 423
 Буда, с. Макарівського р-ну Київської окр. 388
 Бучач, м. Тернопільського воєводства 72, 221–223, 422
 Бучки, с. 381

Варшава, м. (Польща) 18, 21, 23, 24, 32, 45, 66, 72, 81, 103, 141, 148, 155, 220, 222, 223, 230, 232, 235, 379, 395, 396, 413, 423
 Ватикан 21–24, 31, 38, 42, 43, 50, 51, 53, 71, 72, 115, 174, 175, 178, 287, 288, 394, 396, 397, 419, 422
 Венеція, м. (Італія) 396
 Виборг, м. 301
 Високопілля, м-ко Херсонської губ. 420
 Високопільський р-н на Херсонщині 392
 Вишевичі, с. 377
 Вігора, м. (Фінляндія) 301
 Відень, м. (Австрія) 396
 Війтовецький р-н Проскурівської окр. 400
 Вільно, нині — Вільнюс, м. (Литва) 20, 340
 Вільшанка, с. Ольгопільського пов. Подільської губ., згодом — Тульчинської окр. 218, 421

Вінницька округа 196
 Вінниця, м. Подільської губ. 32, 41, 47, 52, 66, 67–70, 108, 192, 196, 220, 224, 225, 260, 407, 408
 Вінничина 33, 43, 422, 434
 Вільківці (Затонськ), м-ко Ушицького пов. Подільської губ., згодом — Кам'янецької окр. 137, 138, 221, 222, 224, 378, 390, 422
 Вірджинія 26
 Вісла, р. 23, 31
 Владивосток, м. (Російська Федерація) 438
 Вожега, зал. ст. (Російська Федерація) 276, 394
 Вожегодський р-н Північного краю (Російська Федерація) 276
 Волга, р. 393
 Волинська губ. 20, 21, 47, 166, 235, 380
 Волинь 23, 32–34, 45, 81, 89, 90, 95, 246, 376, 380, 398, 412, 418, 433
 Володарка, м-ко 388
 Володарка, м-ко на Київщині 387
 Володимир-Волинський, м. 22, 128, 284, 403
 Волочиськ, м-ко і зал. ст. Старокостянтинівського пов. Волинської губ. 128, 217, 415, 431
 Волочиський р-н 390
 Воронеж, м. (Російська Федерація) 356
 Вороновиця, с. на Вінничині 434

Гайдельберг (Гейдельберг), с. Мелітопольського пов. Таврійської губ., згодом — Дніпропетровської окр. 302, 389
 Гайсин, м. Подільської губ. 410, 411
 Галичина 138
 Гальштадт, м-ко Катеринославської губ. 384
 Гнилушка, с. Саратовської губ. 330
 Гнівань, м-ко Подільської губ., згодом — Вінницької окр. 231, 237, 241, 381, 435
 Горбулів, с. Радомисьького пов. Київської губ. 374
 Городниця, с. на Волині 398
 Городок, м-ко Проскурівської окр. 220, 435
 Городоцький р-н 390
 Гребінки, с. Київської губ. 141
 Грюнталь, с. на Маріупольщині 414
 Гусятин, м. Тернопільського воєводства 223

Георгебург, с. Катеринославської губ., згодом — Дніпропетровської обл. 301, 376
 Гієзно, м. (Польща) 34, 388, 402

Дашів, с. Гайсинського пов. Подільської губ. 38
 Двінськ, м. 121, 394
 Денисово, с. Дисненського пов. Віленської губ. 79, 86, 428
 Деражня, м-ко Летичівського пов. Подільської губ., пізніше — Проскурівської окр. 127, 136, 137, 378, 382
 Джанкой, м. (Крим) 384
 Джезказган, м. (Казахстан) 433
 Дзигівка, с. Ямпільського р-ну 250
 Дмитрівка (Дмитріївка), с. Донецької губ. 90, 94, 414
 Дніпро, р. 31, 356
 Дніпропетровськ (Катеринослав), м. 381, 418
 Дніпропетровська окр. 47, 227
 Донбас 20, 38, 281
 Донецька обл. 47, 253, 421
 Дублін, м. 25
 Дубно, м. 423
 Дудниково, с. Дніпропетровської обл., *див.* Георгсбург
 Дуліби, с. Бобровського пов. 329
 Думанів, с. Орининського р-ну Вінницької обл. 333
 Дунаївці, м-ко Ушицького пов. Подільської губ., згодом — Проскурівської окр. 220, 414

Ельзас, с. Зельцького р-ну Одеської обл. 318, 319, 380, 381
 Емільчинська (Ємільчинська) вол. Новоград-Волинського пов. Волинської губ. 71

Європа 21, 195, 364
 Єкатеринодар, м. (Кубанська обл.) 86
 Єлисаветград, м. 418
 Єлисаветівка, кол. Нечаянської вол. Одеського пов. Одеської губ. 56, 57
 Ємільчин, м-ко Волинської губ. 382
 Єнакієво (Риково), м. Артемівської окр., згодом — Донецької обл. 47, 164, 199, 200, 203, 204, 209, 252, 253, 255, 256, 263, 266, 417, 421
 Єнакіївський (Риковський) р-н Артемівської окр., згодом — Донецької обл. 204, 254
 Єремеївка, с. Роздільнянського р-ну Одеської окр., згодом — Одеської обл. 269, 394

Желіхово, м. (Польща) 340
 Житомир, м. Волинської губ., згодом — Київської, Житомирської обл. 18, 20, 22, 29, 32, 46, 47, 77–87, 102, 117, 118, 127, 133, 207, 212, 216, 218, 231, 239, 283, 285, 328, 332, 349–352, 354, 362, 363, 367, 381, 389, 391, 401, 402, 406, 415, 424, 425, 428, 429, 431, 437, 438

Житомирська обл. 47, 402, 437
 Житомирська окр. 83, 355
 Жмеринка, м. і зал. ст. на Вінничині 218, 219, 382, 396, 421, 435

Завалійки, с. Проскурівського пов. Подільської губ. 391, 400, 414
 Залісся (Залісці), с. на Кам'янецьчині 30
 Занфельд, с. Криворізького р-ну Дніпропетровської обл. 300
 Заславський пов., Заславщина 246–248
 Зауралля 45
 Захід 17, 23, 26, 34, 42, 70, 174, 175, 409
 Збриж, м-ко Подільської губ., згодом — Кам'янецької окр. 169, 220, 390
 Збруч, р. 415, 434
 Звенигородка, м-ко Київської губ. 390
 Здолбунів, м-ко Рівненського пов. 391, 415
 Зельц (Зельци), с. Зельцького (Фрідріх-Енгельського) р-ну Одеської окр. 188, 191, 404, 405, 427, 430, 431
 Зінов'ївськ, м. 432
 Зіньків, с. на Поділлі 435
 Зіньківці, с. Кам'янецької окр. 220, 221, 421
 Зульц, с. Карл-Лібкнехтського р-ну Миколаївської окр., згодом — Одеської обл. 278, 392, 397, 405, 410

Ізяслав (Ізяславль, Заслав, Заславль), м. Волинської губ. 48, 105–107, 246–248, 376
 Інсбрук, м. (Австрія) 381
 Іркутськ, м. 389
 Іркутська обл. 389
 Ірпінь, м. на Київщині 259, 377, 388
 Італія 53, 309

Йоганессталь, с. 275, 404

Кавказ 20, 289
 Кавказ Північний 378, 429, 432, 436
 Казахстан 278, 285, 410, 418, 420, 437
 Калуга, м. (Російська Федерація) 395
 Кальварія, с. Седлецького пов. Суwalkівської губ. 377
 Кам'янець, Кам'янець-Подільський, м. 21, 22, 31, 32, 41, 47, 60–62, 64–66, 108, 219–224, 283, 332, 371, 390, 391, 398, 407, 408, 411, 416, 421, 423, 431, 433, 435
 Кам'янецька окр., Кам'янецьчина 213, 222
 Кам'янецький пов. Подільської губ. 63, 66

Кандель, с. на Одещині 431
 Карамін, с. Кримської АРСР 341, 342
 Карачево, м. Брянської обл. (Російська Федерація) 432
 Карл-Лібкнехтський р-н Одеської обл. 275, 277, 278, 384, 385, 392, 404–406, 410, 427
 Карлсруе (Карлсрує), с. Миколаївської окр., згодом — Мелітопольського р-ну Одеської обл. 274, 282, 376, 394, 403–405, 410, 427
 Катеринослав, м., див. Дніпропетровськ
 Катеринославщина 432
 Каховка, м. 264
 Кашперівка, с. Таращанського пов. Київської губ. 418
 Керч, м. 286, 382, 429
 Київ, м. 18, 20, 22, 27–31, 35, 42, 43, 46, 47, 79, 90, 91, 117, 118, 138, 139, 141, 142, 144, 147, 148, 150, 151, 154, 170, 176–178, 206–208, 216, 224, 225, 231, 232, 235, 239, 241, 246, 247, 259, 260, 282, 283, 297, 298, 322–324, 327, 329, 330, 333, 335–337, 368, 369, 374, 375, 377, 389, 392, 396, 397, 406, 408, 412, 413, 415, 418, 423, 425, 431, 432, 434
 Київська губ. 20, 21, 47, 58, 235
 Київська обл. 320, 334, 389
 Київська окр. 47, 107
 Київщина 23, 45, 387
 Киргизія 406
 Кириївка, с. Ольгопільського пов. Подільської губ. 424
 Кишинів, м. 397
 Клавдієве (Тарасове), м-ко і зал. ст. на Київщині 388
 Клімонти, м-ко Седлецької губ. 391
 Клостендорф, с. Херсонської губ. 426
 Кляйн-Лібенталь, с. Одеської губ., пізніше — Спартаківського р-ну Одеської обл. 318, 380
 Княжевичі, зал. ст. 342
 Княжополь, с. Кам'янецького пов. Подільської губ. 412
 Ковель, м. 375, 378, 409
 Ковно, м., нині — Каунас, (Литва) 375, 376
 Кодима, м-ко на Поділлі 424
 Кодри, с. Київської окр. 388
 Козятин, м. і зал. ст. 59, 60, 333, 376
 Койранкагас, урочище 383
 Колима, р. 421, 438
 Колосовка, зал. ст. 56
 Комі АРСР (Російська Федерація) 378, 389, 398, 401, 437
 Комісарівка, с. Раснопольської вол. Одеської губ. 57
 Корець, м. 81, 388, 434

Коростень, м. 382
 Косточишів, м. Київської, згодом — Житомирської обл. 259, 332, 398
 Костгайм, с. Катеринославської губ. 380, 389, 414
 Костянтинівка, м. (нині — Донецької обл.) 38
 Котельня, м-ко Андрушівського р-ну Київської, згодом — Житомирської обл. 285, 334, 380, 437
 Котлас, м. (Російська Федерація) 413
 Краків, м. (Польща) 22, 108, 150, 220, 221, 426
 Красилів, м-ко 376
 Красна, с. Аккерманського пов. 430
 Красне, м-ко на Вінничині 434
 Краснопуша, с. 396
 Красноярськ, м. 389
 Кременець, м. 328, 401, 415, 423, 437
 Кременчук, м. 356
 Кременчуцька губ. 55
 Крилатово, с. 300
 Крим, Кримська АРСР 20, 42, 43, 46, 288–290, 294, 339–343, 385, 387, 429, 430–432, 436
 Кримок, с. Радомисльського р-ну Київської обл. 323, 324, 329, 334, 337
 Кронштадт, м. 356, 383
 Куна, с. Подільської губ. 410
 Кунів, с. на Волині 415
 Купель, с. Старокостянтинівського пов. Волинської губ., згодом — Вітовецького р-ну Проскурівської окр. 30, 198, 400
 Курськ, м. (Російська Федерація) 356
 Лазучин, с. Базалійського р-ну 127
 Ландау, с. Карл-Лібкнехтського р-ну Миколаївської окр., згодом — Одеської обл. 57, 276, 379, 384, 405
 Лановець, (Ланівці), м-ко на Тернопіллі 128
 Лев'яново, хут. на Маріупольщині 403
 Лейтерсгаузен, с. Катеринославської губ. 277, 384
 Ленінград, м., див. Санкт-Петербург
 Ленінградська обл. 381, 383, 413, 434, 435
 Ленкоуци, с. Хотинського пов. 58
 Лесное, хут. Риковського р-ну Донецької обл. 253
 Летичів, м-ко 108, 382
 Листопадівка, с. 166
 Литва 362, 390, 394, 395, 406, 407
 Лівобережжя, див. Україна Лівобережна
 Лодзь, м. (Польща) 21, 409

Лозова, м. Харківської окр. 48, 185, 186
 Лондон, м. (Велика Британія) 30, 51, 305, 307, 310, 312, 313
 Луга, м. 356, 383
 Луганськ, м. 47
 Луїс, с. Самарської губ. 397
 Луцьк, м. Волинської губ. 22, 31, 33, 58, 80, 84, 95, 108, 109, 166, 178, 218, 219, 225, 284, 388, 390, 407, 431, 436
 Лучинець, с. Могилів-Подільського пов. Подільської губ. 398
 Львів, м. 23, 220, 223, 396, 421
 Любар, м-ко 376, 390
 Люблін, м. (Польща) 20, 22, 23, 334
 Люксембурзький р-н 264

Магадан, м. 414
 Макарів, с. Київської окр. 107, 388
 Макіївка, м. (нині — Донецької обл.) 42, 293
 Малахово Суворовське, с. Анатолівської вол. Одеського пов. Одеської губ. 57, 58
 Малин, м. 259, 353, 362, 377, 381, 391
 Малинка, с. Погребищенського р-ну Київської обл. 335
 Мангейм, с. Зельцького р-ну Одеської обл. 281, 417
 Маріамполь, м. Сувалківської губ. 390
 Марієнталь, с. Херсонської губ., згодом — Спартаківського р-ну Одеської обл. 278–282, 417
 Марієнфельд, с. Саратовського краю (Російська Федерація) 280, 281, 417
 Маріуполь, м. 48, 203, 266, 267, 340, 379, 414
 Маріупольщина 267
 Марокко 286
 Махнівка, с. Бердичівського пов. Київської губ. 378, 400
 Медвежа Гора, зал. ст. 436
 Медвеж'єгорськ, м. (Російська Федерація) 381
 Мелітополь, м. 90
 Мешень, с. Кримської АРСР 341, 342, 345
 Миколаїв, м. 47, 261, 270–273, 370, 392, 436
 Миколаїв, с. на Проскурівщині 414
 Мирівка, с. Кагарлицького р-ну Київської обл. 419
 Михайлівка, с. Ємільчинського р-ну Коростенської окр. 388
 Михалполь, с. Летичівського пов. Подільської губ. 382
 Мінськ, м. 21, 324, 383
 Мітава, м. Курляндської губ. 216
 Могилів, Могилів-Подільський, м. 92, 183, 396, 399
 Могилівська, Могилів-Подільська окр., Могилівщина 47

Могильов, м. (Білорусь) 355, 356, 383
 Молодьків (Молотків), с. 59
 Москва, м. 24–26, 28, 29, 31, 38, 41, 43, 45, 70, 90, 92, 176, 183, 224, 225, 260, 276, 282, 288–294, 303, 305, 310, 312, 343, 347, 393–395, 403, 422, 426, 429
 Московська губ. 28
 Мукарів, с. Кам'янецької окр. 220
 Мурафа, с. Могилів-Подільської окр. 91, 97
 Мурашки, с. Карачевського пов. Орловської губ. 340
 Мценськ, м. (Російська Федерація) 432
 Мшана Дольна, с. (Польща) 426
 Мюнхен, с. на Одещині 380, 413

Наддніпрянська Україна, *див.* Україна Наддніпрянська
 Немиринці, с. 59
 Немирів, м. на Вінничині 396, 424
 Нендріне, с. Маріампольського пов. Сувалківської губ. 340, 385
 Нечаянська вол. Одеського пов. Одеської губ. 56, 57
 Ніжин, м. на Чернігівщині 134, 356, 403
 Ніколаївка, с. Нечаянської вол. Одеського пов. Одеської губ. 57
 Німеччина 21, 46, 73, 264–270, 281, 282, 287–290, 294, 296, 305, 311, 312, 316, 364, 384, 392, 394, 395, 403, 405, 410, 421, 427, 429
 Нови Тарг, м. (Польща) 426
 Новоград-Волинський, м. 331, 334, 380
 Новоград-Волинський р-н 324
 Новокраснівка, с. Люксембурзького р-ну 267, 379
 Новоросійськ, м. 309
 Новоселиця, с. 141
 Новосибірськ, м. 406
 Новосибірська обл. 418
 Ной-Кандель (Богунське), с. Роздільнянського, згодом — Янівського (Іванівського) р-ну на Одещині 301, 315, 376
 Ной-Лібенталь, с. 380, 381
 Носівці, с. на Поділлі 381

Ободівка, с. на Поділлі 415, 434
 Одеса, м. 41, 47, 57, 100, 102, 188, 269–272, 292, 300–302, 304, 310, 346, 364, 371, 375, 379, 381, 384, 392, 393, 397, 403, 404, 413, 418, 420, 421, 427, 429–432, 436
 Одеська губ. 47
 Одеська обл. 47, 276, 277, 300, 380, 389, 394, 405, 406, 418
 Одеська окр. 47, 115, 225

Одеський пов. Одеської губ. 56
 Одещина 34, 267, 376, 381, 431
 Озаринці, с. Подільської губ., згодом — Могилівської окр. 88, 396
 Озерне, с. Бердичівського пов. Київської губ., нині — Погребищенського р-ну Вінницької обл. 283, 333, 401
 Олександрія, м-ко Рівненського пов. Волинської губ. 382
 Олешківці, с. Фельштинського р-ну Проскурівської окр. 399
 Олика, м-ко Рівненського пов. 388, 402
 Ольшанки, с. Тульчинської окр., *див.* Вільшанка
 Орджонікідзе, м. (Російська Федерація) 378
 Орел, м. (Російська Федерація) 356, 432
 Оринин, м-ко на Поділлі 382, 411, 431
 Орнбау, м-ко (Баварія, Німеччина) 398
 Остропіль, м-ко Новоград-Волинського пов. Волинської губ. 393, 414

Павлоград, м. Катеринославської губ. 434
 Паволоч, с. 141
 Паневежис, м. (Литва) 407
 Париж, м. 51
 Первомайськ, м. Одеської губ. 47, 100, 101
 Перемишлів, с. Сокальського пов. (нині — Львівської обл.) 395
 Петербург, м., *див.* Санкт-Петербург
 Петровська губ. 285
 Південно-Західний край 219, 425
 Північ 383, 389
 Північний край 45, 210, 254, 274, 276, 280, 394
 Підволочиськ, м-ко 128
 Плінкс, маєток 301
 Поволжя 20, 224, 287, 289, 290, 394, 397, 403, 410, 417, 430
 Погребище, м-ко Бердичівського пов. Київської губ., пізніше — Вінницької обл. 59, 60, 387, 412
 Поділля 21, 23, 31–33, 45, 67, 90, 95, 108, 172, 179–181, 183, 376, 380, 382, 383, 387, 390, 393, 396, 398, 399, 409, 412, 413, 423, 424, 431, 433–435
 Подільська губ. 20, 21, 38, 47, 58, 218, 233
 Познань, м. (Польща) 108
 Полонне, м. Новоград-Волинського пов. Волинської губ. 378, 400
 Полтава, м. 47, 54, 89, 179, 356
 Полтавська губ. 55
 Польське Королівство 21
 Польща 18, 21–23, 31–35, 41–44, 55, 56, 58, 63, 65–67, 77, 80, 81, 95, 96, 102–105, 109–112, 116, 118, 128, 139, 141, 144–146, 148, 150, 152–155,

161, 162, 165, 166, 169, 174, 175, 177, 178, 180, 184, 196, 211, 212, 215, 219–222, 226, 230–233, 235, 237, 239, 241, 259, 260, 285, 329, 331, 355–359, 375, 379, 380, 382, 383, 388, 390, 391, 395, 396, 398, 400–403, 406–409, 412–414, 416, 423–426, 428, 431–433, 435, 436
 Полюбичі, м. Седлецької губ. (Польща) 331, 379
 Полярне коло 34
 Понятовка, с. Одеської обл. 302
 Попельня, с. Нечаянської вол. Одеського пов. Одеської губ. 56
 Попільнянський р-н 144
 Потьомкіно, с. Херсонської губ., згодом — Високопільського р-ну Дніпропетровської обл. 263, 264, 420
 Почаїв, м-ко на Волині 415
 Правобережжя, *див.* Україна Правобережна
 Прен, м. (Литва) 336
 Придніпров'я 23
 Прицьке, с. Ржищівського р-ну Київської обл. 336
 Причорномор'я 45
 Проскурів, м. Подільської губ. (нині — Хмельницький) 30, 32, 44, 47, 126, 172, 176, 198, 219, 220, 226, 231, 284, 378, 393, 396–398, 400, 421
 Проскурівська окр. 47, 213, 215, 239, 399
 Проскурівщина 414
 Пфайфер (Гнилушка), с. Камишинського пов. Саратовської губ. 432
 П'ятничани, с. на Поділлі 408

Радомисльський р-н 329
 Радянський Союз, *див.* СРСР
 Раштадт, с. на Миколаївщині 301, 394, 414
 Рибниця, м. 34
 Рига, м. 65, 301
 Риково, м., *див.* Єнакієво
 Риковський р-н Донецької обл., *див.* Єнакіївський р-н
 Рим (Апостольська Столиця), *див.* Ватикан
 Рим, м. 23, 51, 115, 177, 286–289, 307, 429
 Рівне, м. 378, 403, 414, 415
 Річ Посполита, Річ Посполита Друга, *див.* Польща
 Рожковате, хут. на Миколаївщині 410
 Роздільнянський р-н Одеської обл. 270
 Розенталь, с. Кримської АРСР 341
 Ромни, м. 356
 Росія Радянська, *див.* РСФРР
 Росія (Радянський Союз), *див.* СРСР

Росія (Російська імперія) 17, 19–22, 24, 25, 103, 135, 160, 172, 293, 429, 435
 Ростов-на-Дону, м. 396
 РСФРР 24, 26, 28, 38, 53, 55, 56, 59, 65, 159, 224, 312, 339, 402, 422
 Ружин, м-ко Київської губ. 141, 283
 Ружинський р-н 401
 Румунія 233, 237, 397, 413
 Русь 230

Савчине, с. на Поділлі 424
 Сагинка, с. Ямпільського пов. Подільської губ. 21, 396
 Самарська губ. 289, 312
 Самборець, с. Сандомирського пов. Радомської губ. (Польща) 336
 Сандормох, урочище 381
 Санкт-Петербург (Петербург, Петроград, Ленінград), м. 22, 25, 28, 41, 106, 127, 138, 218, 383, 421, 424, 427, 430, 434
 Саратов, м. (Російська Федерація) 280, 288, 375, 380, 381, 389, 390, 392, 394, 397, 403, 404, 413, 417, 420, 426, 427, 429–432, 436
 Саратовська губ. 289
 Саратовський край (Російська Федерація) 280, 281
 Сарни, м-ко і зал. ст. на Рівненщині 128, 409, 423
 Сатанів, м-ко Проскурівського пов. Подільської губ., згодом — Юринецького р-ну Проскурівської окр. 215–217, 220, 231, 398, 406
 Святець, с. 59
 Севастополь, м. 344, 382, 385–387, 429
 Селець, с. Луцького пов. Волинської губ. 335
 Сибір 33, 195, 264, 280, 376, 388, 389
 Сибір Західний 420
 Сибір Східний 389
 Сімферополь, м. 47, 286–288, 290, 292, 294, 339, 343, 397, 429
 Сказинці, с. на Поділлі 414
 Скала, м-ко Борщівського пов. Тернопільського воєводства 221
 Сквиря, м-ко Київської губ. 36, 48, 105, 127, 137, 141–146, 149–152, 154, 155, 283, 378, 381
 Сквирський пов. Київської губ. 155
 Славута, м-ко Шепетівської окр. 237, 391
 Смоленськ, м. (Російська Федерація) 414
 Смотрич, м-ко Кам'янецької окр. 169, 434
 Снітків, м-ко Копайгородського р-ну Могилів-Подільської окр. 183, 212, 220
 Соболівка, с. Макарівського р-ну Київської окр. 388
 Соловецькі о-ви, Соловки 45, 192, 194, 195, 280, 285, 375, 379, 381, 383, 389, 391, 392, 401, 403, 411, 413, 430, 431, 437

Сольвичегодськ, м. Північного краю (Російська Федерація) 280, 281, 417
 Спартаківський р-н Одеської обл. 278
 Спичинці, с. Плисківського р-ну 227
 СРСР 18, 20, 29, 41–43, 45, 46, 94, 103, 105, 109, 114, 115, 128, 163, 164, 170, 172–177, 179, 183, 184, 205, 208, 217, 223, 224, 233, 254, 260, 263, 266, 267, 281, 285–288, 304, 311, 312, 314, 315, 319–325, 327, 330–333, 335, 340–343, 345–347, 349, 351, 352, 357, 358, 362, 364, 375, 379, 381, 384, 386, 387, 392, 394–397, 403–405, 409, 411, 413, 416, 418, 419, 423, 424, 426, 429, 431, 438
 Ставище, м-ко Київської губ. 48, 387
 Сталіно, м. 264
 Стара Синява, м-ко Подільської губ. 108
 Старокостянтинів, м. Волинської губ. 106, 127, 130, 410
 Стачкуни, с. Біржанської вол. Поневезького пов. Ковенської губ. 215, 406
 Сувалки, м. (Польща) 259
 Сукловичі, м-ко Борисовського пов. (Білорусь) 355
 Суми, м. Харківської губ. 356, 372
 Схід 17, 21, 24, 32, 296
 Схід Далекий 359, 361
 США 26, 53, 158, 286, 312, 352, 397, 398, 405, 410

Тайнча (Красноармійськ), сел. (Казахстан) 406
 Талгар, с. (Казахстан) 410
 Тараща, м-ко Київської губ., згодом — Білоцерківської окр. 47, 99, 396
 Тарноруда, с. 222, 223, 225, 415
 Теофіполь, м-ко 59
 Терешки, с. Старокостянтинівського пов. Волинської губ. 381, 418
 Тернова Балка, хут. Риковського р-ну Донецької обл. 253
 Тетерев, р. 429
 Тетіїв, м-ко на Київщині 387
 Тиврів, м-ко на Вінничині 434
 Тинна, с. на Кам'янецьчині 435
 Тифліс, м. 292
 Токсово, м. Ленінградської обл. (Російська Федерація) 383
 Томашпіль, м-ко Ямпільського пов. Подільської губ. 433
 Топори, с. Ружинського р-ну, нині — Житомирської обл. 141, 144, 283, 333, 401, 402
 Трабїшки, с. Маріампольського пов. Сувалківської губ. 393
 Троянів, м-ко на Житомирщині 284, 436
 Тульчин, м-ко на Поділлі 376, 424
 Турійськ, м-ко на Волині 409
 Тустеньки, с. Тернопільського воєводства 223

Україна 17–23, 26, 28–34, 47, 51, 54, 127, 210, 219, 220, 223, 230, 247, 259, 380, 394, 396, 421, 433
 Україна Лівобережна 43, 115, 383, 395
 Україна Наддніпрянська 18
 Україна Правобережна 18, 20, 45, 46, 109, 112, 114, 178, 211, 228, 245, 320, 326, 375, 378, 380, 391, 396–398, 402, 407, 413, 415, 423, 424, 431, 432, 437, 438
 Україна Радянська, *див.* УРСР, УСРР
 Українська Держава 17, 22
 Умань, м. Київської губ., згодом — Київської обл. 47, 86, 167, 187, 284, 301, 418, 436
 УНР 17, 22, 50, 51, 53
 Урал 359, 361, 383
 Уральськ, м. (Російська Федерація) 359, 420
 Уральська обл. (Російська Федерація) 254
 УРСР, УСРР 18, 19, 28, 29, 34, 35, 37, 38, 40–44, 46, 49–51, 55, 56, 63, 65–67, 73, 75, 76, 88–90, 93, 95, 96, 102–104, 108, 109, 112, 114, 120, 121, 170, 171, 177, 178, 197, 207, 210–212, 214, 215, 223, 224, 226, 228, 230–233, 235, 237, 241, 260, 261, 268–270, 277, 280, 301–303, 312, 318, 320–326, 328–337, 339, 357, 375, 376, 379–381, 385, 387–390, 392–394, 396–398, 400, 403, 404, 407, 412, 413, 418–420, 422, 423, 427–430, 436–438
 Ушомир, м-ко Овруцького пов., згодом — Коростенського р-ну 285, 415, 437
 Фастів, м. Київської губ., пізніше — Київської обл. 48, 141, 144, 248, 249, 374, 375
 Фастівець, с. Київської губ. 86
 Фельштин, м-ко Проскурівської окр. 221, 222, 399
 Фельштинський р-н Проскурівської окр. 399
 Фінляндія 301
 Франція 43, 53, 135, 158, 220, 386
 Францфельд, с. на Одещині 430, 431
 Фрідріх-Енгельський р-н Одеської окр. 189, 192
 Фрунзе, нині — Бішкек, м. (Киргизстан) 406
 Хабаровський край 385
 Харків, м. 38, 41, 42, 46, 47, 70, 73, 88, 90–92, 104, 107, 112, 116, 117, 120–122, 147, 154, 170, 232, 248, 249, 254, 268, 289, 353, 356–361, 383, 390–392, 394, 395, 402, 413, 421
 Харківська обл. 361
 Харківська окр. 47
 Херсон, м. 47, 286, 301, 372, 436

Херсонська губ. 289
 Хмельницька обл. 383, 400
 Хмельницький, м., *див.* Проскурів
 Ходорків, с. 381
 Хотин, м. 413
 Хотієвичі, с. Борисовського пов. Мінської губ. 383
 Хринів, с. на Волині 403
 Христинівка, м. 260
 Цареквичі, с. Кримської АРСР 341
 Царинин, м. 376
 Цебрів, с. Тернопільського пов. 329
 Цінновітц, м. (Німеччина) 398
 Ченстохова, м. (Польща) 83
 Чернівці, м-ко Ямпільського пов. Подільської губ. 374, 378, 433
 Чернігів, м. 356
 Чечерськ, м-ко на Гомельщині 394
 Чорний Острів, с. Проскурівської окр. 393, 414
 Чернокозинці, с. на Кам'яччині 221, 222
 Чортків, м. 434
 Чуваська АРСР 420
 Чуднів, м-ко на Житомирщині 437
 Шамраївка, с. Київської губ. 141
 Швейцарія 410
 Шемурша, сел. (Чуваська АРСР) 420
 Шепетівка, м. і зал. ст. 48, 58–60, 90, 391
 Шепетівська окр. 47, 180, 237, 391
 Шидловці, с. 223
 Шиєдська (Шиєцька) Буда, с. Житомирського пов. Волинської губ., згодом — Троянівського р-ну Житомирської окр. 80, 86, 402
 Шонфельд, с. Карл-Лібкнехтського р-ну 376
 Шпаєр (Шпеєр), с. Одеського пов. Херсонської губ., згодом — Карл-Лібкнехтського р-ну Миколаївської окр. (Одеської обл.) 261, 273–275, 281, 392, 403–405
 Шумськ, м-ко на Волині 415
 Юринецький р-н 390
 Яблунівка, с. Летичівського пов. Подільської губ. 250, 374
 Якутськ, м. (Російська Федерація) 414

Ялта, м. (Крим) 385
 Ялтушків, с. на Поділлі 410
 Ямбург, с. Катеринославської губ., згодом — Дніпропетровської окр. 302, 375, 436
 Ямпіль, м. на Поділлі 48, 250
 Янів Підляський, м. (Польща) 21
 Янівка, с. Базалійської вол. Старокостянтинівського пов. Волинської губ. 127, 128, 378
 Ярмолинці, м-ко на Проскурівщині 431, 434
 Ярославль, м. (Російська Федерація) 393

CONTENT

Introduction	17
Documents and materials	49
1. Decree of the Temporary Worker's-peasant government «About the separation church from the state and school from the church». 22 January 1919	49
2. Article from the newspaper «Bil'shovyk» about the Ukrainian People republic's (UNR) diplomatic mission in the Vatican. 26 Jun 1920	50
3. Article from the newspaper «Bil'shovyk» about the polish Roman Catholic clergy's participation in the organization of the banks. 26 Jun 1920	51
4. Protocol of the search in the Vinnytsya Roman Catholic church. It was made by employee of the Special unit of the 12 army Worker's-peasant Red army (RSChA). 28 Jun 1920	52
5. Article in the newspaper «Bil'shovyk» about the Roman Catholic clergy's promotional activity. 2 July 1920	52
6. The Article, written by the Head of the Revolutionary military council, Minister (Narkom) of the military and marine affaires L. Trotsky about the relationships between Ukrainian People republic (UNR) and Vatican. 21 October 1920	53
7. Letter from famous writer V. Korolenko to the Head of the RNK USRR H. Rakovsky with the request about the release from the arrest Roman Catholic church's priest in Poltava. 7 March 1921	54
8. Extract from the «Peace treaty between Ukraine and Russia, at the one side, and Poland — at the another side». 18 March 1921	55
9. Odessa Gubrevtribunal's indictment in the case of the priest E. Mokkel'ka and another members of the anti-bolsheviks resistanse in the German colony Yelisavetivka, Nychayansk volost. 25 April 1921	56
10. Explaine note of the Pogrebyshe Roman Catholic church's priest in Pogrebyshe I. Miodushevsky about the circumstances of his transition through the Polish-Ukrainian border. 14 July 1921	58

11.	Verification, gave out by the Special unit # 6 to the Roman Catholic church's priest I. Miodushevsky. 15 July 1921	60	24.	Resolution of the KRV Volynian gubernian unit DPU USRR about the crime actions in the Roman Catholic priest's Y. Kotvitsky behaviour. 4 November 1923	77
12.	Application of the Kamyanets-Podil'sky Roman Catholic church's believers to the RNK USSR with the complaint against local authorities. January 1922	60	25.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest A. Fedukovich. 4 November 1923	78
13.	Petition from the Kamyanets-Podil'sky Roman Catholic church's believers to the RNK USRR about the return of the house, belonged to Roman Catholic church's priests. Before 23 January 1922	61	26.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest Y. Kotvitsky. 4 November 1923	80
14.	Petition from the Kamyanets-Podil'sky Roman Catholic church's believers to the RNK USRR about the reverse of the decision about the requisition of the house, belonged to Roman Catholic church's priests. Before 1 April 1922	62	27.	Questionnaire of the arrested by Volynian gubernian unit of the DPU USRR Zhytomyr's Roman Catholic Cathedral church believer A. Klymenko. 4 November 1923	81
15.	Report RNK USRR about passing the petitions of the Roman Catholic church's believers of the Kamyanets-Podil'sky to the Ministry (Narkomat) of Justice USRR. 4 April 1922	65	28.	Protocol of interrogation of A. Klymenko. 4 November 1923	82
16.	Conclusions of the Ministry (Narkomat) of Justice USRR about the applications of the Kamyanets-Podil'sky Roman Catholic church's believers. 13 April 1922	65	29.	Resolution of the Volynian gubernian unit of the DPU USRR about the changing injunction for Roman Catholic church's priest A. Fedukovich. 24 December 1923	85
17.	Protocol of interrogation of the Vinnytsta Roman Catholic church's priests and believers about the hidden cult property. It was made by Podil'sky Gubrevtrybunal. 12 May 1922	67	30.	Resolution of the Volynian gubernian unit of the DPU USRR about the stopping investigation in the case of the Roman Catholic church's priest A. Fedukovich. 26 December 1923	85
18.	Telegram from the secretar VTsVK A. Yenukidze to the Supreme Revtrybunal of the USSR about the suspending of the execution in the sentence to Roman Catholic church's priest Y. Svidersky. 21 October 1922	70	31.	Application from the Roman Catholic church's priest M. Karovets in the village Ozaryntsi, Podil'sk gubernia, about the return his house, that was confiscated before. 25 April 1924	88
19.	Information from the Vykonkom of the Novograg-Volyns'ky uezd about the Roman Catholic priest B. Dunin-Vonsovich's registration. 29 December 1922	71	32.	Protocol of the TsK KP(b)U Anti-religion comission presidium's meeting . 28 Jun 1924	89
20.	Report from the Lviv's chronicle «Roman Catholic church's newspaper» about the situation in the Kamyanets-Podil'sky Roman Catholic diocese. 1 January 1923	71	33.	Application from the Roman Catholic church's believers in the village Murafa, Mogyliv-Podil'sky region, to the Head of the VYTsVK G. Petrovsky about the hard situation with the rent of the Roman Catholic church's building. 7 July 1924	91
21.	Inquiry from the Germany General embassy in Kyarkiv to the Ministry (Narkomat) of Education USRR about the possibility of the religious education of the German children in Ukrainian SRR. 18 September 1923	73	34.	Protocol of the TsK KP(b)U All-Ukrainian Anti-religion comission's plenary meeting. 19 July 1924	94
22.	Clarification from the Ministry (Narkomat) of Education USRR about the soviet law standards of the children's religious education. 29 October 1923	75	35.	Extract from the protocol of the meeting in the KP(b)U of the Mogyliv-Podil'sky region about the pass of the Roman Catholic church's building in the rent to the Roman Catholic church's community in the village Murafa. 26 July 1924	97
23.	Resolution of the KRV in Volynian gubernian unit of the DPU USRR about the crime actions in the Roman Catholic priest's A. Fedukovich behaviour. 4 November 1923	76	36.	Directive of the Podil'sky gubernian executive comitee (vykonkom) to the district comitees about exposing the clubs of the Roman Catholic church's believers. 4 August 1924	97
			37.	Letter from the administration unit of the NKVS USRR to the Podil'sky gubernian administration unit (gubadminviddil) about the submit information about the clubs of the Roman Catholic church's believers. 26 August 1924	98

38.	Verdict of the public prosecution office of the USRR about the complaint from the Roman Catholic church's believers community in the Tarashcha, White-Church (Bilotserkivs'ky) region, about the closed Roman Catholic church. 8 November 1924	99	50.	Subscription of the Kharkiv Roman Catholic church's priest V. Il'gin, that he won't go from Kharkiv till the end of the investigation in his case. 7 January 1926	116
39.	Application from the Roman Catholic church's believers community in the Pervomaisk, Odessa gubernian, to the NKVS USRR with the request to bring back all church's property, that was confiscated before. 12 February 1925	100	51.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest in Kyiv T. Skal'sky. 25 May 1926	117
40.	Information of the Odessa gubernian executive comitee (vykonkom) to the NKVS USRR about the use of the church's property, that was confiscated before. 27 February 1925	101	52.	Protocol of the personal search of the Roman Catholic church's priest in Kyiv T. Skal'sky. 9 Jun 1926	119
41.	Newspaper's article about the Roman Catholic church's priest A. Fedukovich self-burning. 12 March 1925	102	53.	Information from the Kherson region administrative unit (okradminvyddil) to the NKVS USRR about the secret coordination with DPU in the work of separation the church from the state. 12 Jun 1926	120
42.	Newspaper's article about the Roman Catholic church's prelat J. Krushynsky appeal to the people to be calm in the soviet reality. 15 March 1925	102	54.	Verdict of the DPU USRR about the stopping investigation in the case of the Roman Catholic church's priest V. Il'gin and petition for bring him out from the territory of the Ukraine. November 1926	120
43.	Open letter from the Roman Catholic church's priest K. Nanovsky to the Apostle's ambassador in Warshava. 22 March 1925	103	55.	Extract from the protocol # 79 of the Special council of the GPU USRR about the arranging special punishment to Roman Catholic church's priest V. Il'gin. 29 December 1926	122
44.	Application from the Roman Catholic church's priest F. Buyal'sky (priest in the Skvyra church in the White-Church (Bilotserkivs'ky) region) to the NKVS USRR with the complaint on the actions by the mutual assistance committee. 3 April 1925	104	56.	Instruction of the KRV DPU USRR about the Roman Catholic church's priest V. Il'gin's deportation in the concentration camp. 29 December 1926	122
45.	Application from the architect M. Lansere to the Ministry (Narkomat) of Education USSR about saving Roman Catholic churches in the Izyaslavl', Volyn' gubernia. 3 May 1925	105	57.	Application from the Roman Catholic church's priest in Proskuriv E. Perkovich about his renounce from the church and holy orders. 5 January 1927	123
46.	Report from the Makariv district executive comitee (raivykonkom) in the Kyiv region about the permission for Roman Catholic church's believers community meeting in the village Makarov. 30 May 1925	107	58.	Extract from the protocol of the Special council of the GPU USRR about the arranging special punishment to Roman Catholic church's priest V. Il'gin. 7 January 1927	126
47.	Telegram from the Head of the Shepetivka jail to the NKVS USRR about opening a new jail in the Izyaslavl's bernardinian monastery. 26 October 1925	107	59.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest F. Buyal'sky. 5 May 1927	127
48.	Autobiography of the Vinnytsya Roman Catholic church's priest Y. Levyns'ky. 1926	108	60.	Information from the NKVS USRR to Artemivs'k region administrative unit (okradminvyddil) about the closing Roman Catholic church in Yenakiyev. 14 Jun 1927	164
49.	Internal document from the DPU USRR to TsK KP(b)U about the work between Roman Catholic church's clergy and polish population in the Ukraine. 1926	108	61.	Directive of the Berdychiv region administrative unit (okradminvyddil) about submitting a petition to the VUTsVK about the permission to continue investigation in the case of the Roman Catholic church's priest R. Yankovs'ky. 11 July 1927	165
			62.	Extract from the protocol of the closed part of the small VUTsVK presidium's meeting about the continue holding Roman Catholic church's priest R. Yankovs'ky in jail. 26 July 1927	166

63.	Request from the Roman Catholic church's community in Uman' to the Head of the VUTsVK about returning the house of the Roman Catholic church's priest. 1 August 1927	167	74.	Extract from the protocol of the closed part of the small VUTsVK presidium's meeting about using the building of the Roman Catholic church in village Lozova, Kharkiv region as the jail. 24 July 1927	186
64.	Newspaper's article about the court session over Roman Catholic church's priests V. Shymansky and M. Yendrushchak. 12 October 1927	169	75.	NKVS USRR's conclusion about the complaint from the Roman Catholic church's believers community in Uman' about the confiscation Roman Catholic church's buildings. 10 August 1928	187
65.	Adress from the Apostolic administrators in Zhytomyr and Kamenyet's dioceses in the day of the 10 Annivesary of the Soviet power. 19 October 1927	170	76.	Information from the protocol # 244/68 of the meeting of the consultative office of the reception room of the Head of the VUTsVK about the complaint from the Roman Catholic church's believers community in Uman'. 10 September 1928	187
66.	Declaration of the Roman Catholic church's priests in the 10 Annivesary of the October revolution day. 5 November 1927	172	77.	Application from the arrested Roman Catholic church's priest in the village Zel'tsy, Odessa region I. Phurh to DPU's detective with the request of bringing back his personal things. 24 October 1928	188
67.	Information of the TASS about the preparation of the court session over Roman Catholic church's priest T. Skal'skyi. 19 January 1928	176	78.	Protocol of the communist party members meeting in Fridrich-Engels district, Odessa region about the struggle with the influence of the Roman Catholic church's priest I. Phurh to the population in german colonies. 27 October 1928	189
68.	Decision of the Poltava Roman Catholic church's believers meeting about supporting of the Roman Catholic church's clergy's group declaration. 19 February 1928	179	79.	Letter from the prisoner of the Solovky concentration camp, Roman Catholic church's priest Ph. Lubchinsky to the Vinnytsya Roman Catholic church's priest Y. Levins'ky. 22 December 1928	192
69.	Letter from the Roman Catholic church's priest O. Bilyakevych in town Bazaliya, Shepetivka region, to the redactional board of the newspaper «VUTsVK's informations» about the support of the declaration of the Roman Catholic church's clergy's group. 20 February 1928	180	80.	Article from the Lviv newspaper «Dilo» about keeping the Roman Catholic church's priests in the Solovky concentration camp. 1 January 1929	194
70.	Letter from the Roman Catholic church's priest A. Gutovs'ky in village Stavyshcha, Bila-Tserkva (White church) region, to the redaction board of the newspaper «VUTsVK's informations» with the condemnation of the anti-soviet activity of the Roman Catholic church's clergy. 26 February 1928	181	81.	Instruction from the KRV DPU USRR to Vinnytsya ODPU about collection the damaging materials on the Roman Catholic church's priest Y. Levins'ky. 14 January 1929	196
71.	Information from the newspaper «VUTsVK's informations» about the decision of the Roman Catholic church's believers meeting in the village Snitkov, Kopaigorod district, Mogyliv-Podil'sky region about the activity of the Roman Catholic church's clergy. 20 March 1928	183	82.	Letter from the DPU USRR to the VUTsVK about giving the electionary and civil rights to the Roman Catholic church's priest E. Perkovich. 14 March 1929	197
72.	Extract from the protocol of the ODPUs collegy RNK USSR meeting about the amnesty to the Roman Catholic church's priest V. Il'gin. 24 March [1928]	184	83.	Request from the Roman Catholic church's priest A. Kobets to the Head of the Proskuriv okrviddil of the DPU USRR about the conditions of his holding in the jail. 10 Jun 1929	197
73.	Information from the NKVS USRR to Presidium VUTsVK about the reconstruction of the Roman Catholic church in village Lozova, Kharkiv region, into the jail. 23 July 1928	185	84.	Protocol of the collective meeting in the factory named by O. Rykov in Rykov-town, Artemivsk region, about closing of all the churches in the town. 28 Jun 1929	199

85.	Jottings from the members of the collective meeting in the factory named by O. Rykov in Rykov-town, Artemivsk region, about the closing of all the churches in the town. 28 Jun 1929	203	98.	Conclusions of the Volyn' scientific-research institute's comission about the conditions of the Roman Catholic monastery and other architect monuments in Izyaslavl'. 6 November 1930	246
86.	Directive of the Kyiv region administrative unit (okradminvyddil) of the DPU USRR about the injunction for Zhytomyr diocese Roman Catholic church's priest K. Naskrents'ky. 30 July 1929	206	99.	Cassation application from the citizen of the Fastiv B. Bochkovs'ky, convicted in the case of the Roman Catholic church's priest F. Andrushevych. 18 July 1931	248
87.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest K. Naskrents'ky. 30 July 1929	207	100.	Directive of the Special Unit UVO and DPU USRR about the stopping investigation in the case of the Roman Catholic church's priest F. Andrushevych. 21 October 1931	249
88.	Extract from the protocol of the meeting, which was consisted of the active members of «militant faithless Union» and Artemivsk anti-religion courses, about the results of the company for clothing churches. 25 August 1929	209	101.	Letter from the Yampil' raivykonkom to VUTsVK about making the store for weapons and building materials in the Yampil's Roman Catholic church. 21 January 1931	250
89.	Extract from the protocol of the Special council of the GPU USRR's colley of RNK USSR about the continuation punishment to Roman Catholic church's priest V. Il'gin. 15 December 1929	210	102.	Protocol of the inspection in the Roman Catholic church in Mariupol'. That inspection was made by the comission of the Mariupol's municipal council. 17 October 1932	251
90.	Fragment from the Ya. Koval'chuk's book «Roman Catholic church's priests in Ukraine». 1930	210	103.	Protocol of the citizens meeting in Rykov-town, in the case of closing of the Roman Catholic church. 30 November 1932	252
91.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest A. Ladygo (village Satanivka, Proskuriv region). 4 January 1930	215	104.	Internal document from the Rykov-town's municipal council and «militant faithless Union» of the Donetsk oblast' about the work with the Roman Catholic church's believers. 27 December 1932	253
92.	Protocol of the medical inspection of the arrested Roman Catholic church's priest A. Ladygo (village Satanivka, Proskuriv region). 6 January 1930	217	105.	Extract from the protocol # 176 of three members of court meeting in the PP ODPUs in the North region. After that Roman Catholic church's priest V. Il'gin hadn't any rights to live in Kharkiv and some other territories in USSR. 1 January 1933	254
93.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest of the Kamyanet's doocese Ya. Sviders'ky. 23 January 1930	217	106.	Internal document from the Rykov-town municipal council to the Donetsk oblast' council (oblyvkonkom) about the closed Roman Catholic church. 17 January 1933	255
94.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest of the Kamyanet's doocese Ya. Sviders'ky. 28 January 1930	226	107.	Information from the VUTsVK to the Rykov-town municipal council and Donetsk oblast' council (oblyvkonkom) about the permission for closing the Roman Catholic church in the Rykov-town. 21 January 1933	256
95.	Article «It is the turn for church», published in the newspaper «Soviet way» («Radyans'ky shlyakh») about the closed churches in village Spychentsi, Plyskivs'k region. 2 February 1930	227	108.	Protocol # 2 of the Mariupol's Roman Catholic church believers similarity meeting about the reconstruction of the Roman Catholic church in Mariupol'. 31 March 1933	256
96.	Cassation application from the Roman Catholic church's priest M. Petkevych, convicted in the case of the Roman Catholic church's priests in Dnipropetrovs'k region. 4 May 1930	227	109.	Protocol of the similarity meeting of the Mariupol's workers in the sewing factory about closing the Roman Catholic church in the Mariupol'. 31 March 1933	257
97.	Sentence of the High Court USRR in the «case of the Roman Catholic church's priests». 27 Jun 1930	228			

110.	Information from the Mariupol's municipal council's financial unit to the Mariupol's municipal council about the debts of the Mariupol's Roman Catholic church's believers community. 31 March 1933	258	123.	Request from the Roman Catholic church's priest N. Illya about his pardon. 7 July 1934	276
111.	Protocol of interrogation of the Roman Catholic church's priest in Kyiv B. Blechman. 2 September 1933	258	124.	Questionnaire of the arrested Roman Catholic church's priest A. Goffman in the German colony Landau, Odesa oblast'. 8 December 1934	276
112.	Questionnaire of the arrested Roman Catholic church's priest in Mykolaiv Kh. Zysk. 26 September 1933	261	125.	Internal document from the Minister (Narkom) of the DPU USRR V. Balits'ky to TsK KP(b)U about the organization of the court session over Roman Catholic church's priests in the Odesa oblast'. 10 April 1935	277
113.	Questionnaire of the arrested Yenakiyevo Roman Catholic church's priest F. Pflug. 15 October 1933	263	126.	Information from the village Mariental'sk council (Spartak region, Odesa oblast') about the Roman Catholic church's priest A. Oks. 18 May 1935	278
114.	Directive from the Donetsk oblast' unit (oblvyydil) of the DPU USRR about the accusation of the Roman Catholic church's priest F. Pflug in the espionage for Germany. 9 November 1933	264	127.	Roman Catholic church's priest A. Oks signed statement in the village Mariental'sk, Spartak region, Odesa oblast'. 19 May 1935	279
115.	Protocol of the confrontation between the arrested Roman Catholic church's priests A. Vagner and F. Pflug. 19 November 1933	265	128.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest A. Oks. 19 May 1935	280
116.	Directive from the Special unit of the DPU USRR about the accusation of the Roman Catholic church's priest Kh. Zysk in the espionage for Germany. 2 November 1933	268	129.	Conclusions of the UDB NKVS USRR about the inappropriate to release Roman Catholic church's priest N. Illya from the exile. 13 August 1935	282
117.	Information from the Rozdil'nyan'sk district unit (raividdil) of the DPU to the Odessa oblast' unit (oblvyydil) of the DPU USRR about collection the damaging materials on the Roman Catholic church's priest in village Yeremiivka N. Illya. 19 December 1933	269	130.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest I. Kozyn'sky. 22 August 1935	283
118.	Protocol of the confrontation between the arrested Roman Catholic church's priests Kh. Zysk and P. Shubert. 22 December 1933	270	131.	Autobiography of the Roman Catholic church's priest R. Yankov'sky. [After 26 August 1935]	284
119.	Sentence of the Special unit of the DPU USRR in the case of the Roman Catholic church's priest Kh. Zysk. 23 February 1934	271	132.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest in Symferopol' O. Frizon. 16 October 1935	286
120.	Extract from the protocol # 20/580 of three members of court of the DPU USRR's collegy meeting about appointing the punishment to the Roman Catholic church's priest Kh. Zysk. 23 February 1934	274	133.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest O. Frizon. 20 October 1935	290
121.	Extract from the protocol # 42/1139 from the meeting of the Special unit of the DPU USRR about appointing the punishment to the Roman Catholic church's priest N. Illya. 26 February 1934	274	134.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest O. Frizon. 22–23 October 1935	292
122.	Questionnaire of the arrested Roman Catholic church's priest M. Keller in the German colony Shpeer, Odesa oblast'. 23 Jun 1934	275	135.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest of the Kyiv St. Alexandr's cathedral A. Shenfel'd. 2 November 1935	295
			136.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest S. Yachnevych. 16 December 1935	299
			137.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest S. Klemchyn'sky. 20 December 1935	299
			138.	Protocol of the court session meeting of the Special collegy in Odesa oblast' in the case of the Roman Catholic church's clergy in the Odesa oblast'. 21 February 1936	300

139.	Sentence of the court session meeting of the Special collegy in Odessa oblast' in the case of the Roman Catholic church's priest L. Volf. 29 February 1936	318	152.	Information from the polish newspaper «Oriens» about the execution of the Roman Catholic church's bishop O. Frizon. 1 December 1937	364
140.	Indictment in the «Case of the contra-revolution organization of the Roman Catholic church's priests and Greek-Catholic clergy in the Right-bank Ukraine». 2 April 1936	320	153.	Act about the execution of the Roman Catholic church's priest V. Shymans'ky. 8 December 1937	365
141.	Directive from the General procurator of the USRR A. Kisel'ov about approve the indictment in the case of the Roman Catholic church's clergy (S. Yachnevich, M. Stepanuk and others) and refferal it to the Special council of the NKVS USSR. 19 April 1936	338	Biographies of the Roman Catholic church's priests, that were repressed by the Soviet power		374
142.	Information from the General procurator of the USRR A. Kisel'ov to the General procurator of the USSR A. Vyshyns'ky about refferal the case of the Roman Catholic church's clergy in Ukraine to Moscow. 19 April 1936	339	Specialized dictionary		439
143.	Sentence of the Special collegy of the Main court session of the Crimean ARSR's in the case of the Roman Catholic church's bishop O. Frizon. 17 March 1937	339	List of abbreviations		446
144.	Resolution of the Zhytomyr okrviddil NKVS URSR about the injunction for Roman Catholic church's priest M. Yendrushchak. 6 August 1937	349	Indicator of the names		451
145.	Questionnaire of the arrested Roman Catholic church's priest M. Yendrushchak. After 7 August 1937	350	Geografical indicator		479
146.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's priest M. Yendrushchak. After 9 August 1937	351			
147.	Resolution of the military procurator of the KhVO about the injunction for Roman Catholic church's priest in Kharkiv L. Gashyns'ky. 12 August 1937	353			
148.	Resolution of the Zhytomyr okrprocurator about the injunction for Roman Catholic church's priest M. Yendrushchak. 28 August 1937	354			
149.	Protocol of interrogation of the arrested Roman Catholic church's L. Gashyns'ky. 30–31 August 1937	355			
150.	Sentence in the case of the Roman Catholic church's priest M. Yendrushchak. [Before 17 September 1937]	362			
151.	Extract from the protocol # 89 of the decision of the Head of the NKVS USSR M. Yezhov and Procurator of the USSR A. Vyshyns'ky about the shooting of the Roman Catholic church's priest L. Gashyns'ky. 24 September 1937	363			

Здано до виробництва 20.05.03. Підписано до друку 31.12.03.
Формат 60×84/16. Папір офс. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 29,53. Ум. фарб.-відб. 29,88. Обл.-вид. арк. 28,94.

Міжнародний Благодійний Фонд
Видавництво «Сфера».
Україна, 04107, Київ, пров. Делегатський, 3.
Свідоцтво про внесення у Державний реєстр видавців
ДК № 233 від 07.11.2000 р.